

Univerzita Karlova v Praze
Fakulta humanitních studií

PhDr. Jan Seidl

**Homosexualita v praxi a diskurzu trestního práva, medicíny a
občanské společnosti od vydání trestního zákona z roku 1852 do
přijetí trestního zákona z roku 1961**

dizertační práce

Školitel: Doc. Mgr. Martin Putna, Dr.

Praha 2012

Obsah

Obsah	1
Abstrakt	4
Abstract	5
Prohlášení	6
Úvod	9
1. Mechanismy a míra trestněprávní perzekuce homosexuality podle trestního zákona z roku 1852	15
1.1. Vymezení předmětu	15
1.2. Mechanismy trestněprávní perzekuce homosexuality.....	15
1.3. Míra trestněprávní perzekuce homosexuality	28
1.4. Dílčí shrnutí výsledků	62
2. „Homosexuelní“ jako nová entita v české společnosti v období rakousko-uherské monarchie	64
2.1. Vymezení předmětu	64
2.2. Průkopníci homosexuální emancipace v německojazyčném kulturním prostoru a specificky v českých zemích	69
2.2.1. Karl Heinrich Ulrichs	69
2.2.2. Karl Maria Kertbeny	73
2.2.3. Podřipský anonym.....	76
2.3. Medicinalizace homosexuality	79
2.3.1. Homosexualita jako nové téma evropského lékařství	79
2.3.2. Recepce lékařského diskursu o homosexualitě v českých zemích.....	83
2.4. Spor Moderní revue a Naší doby.....	91
2.4.1. „Prvý bojovník“ Jiří Karásek ze Lvovic	91
2.4.2. Václav Bouček	99
2.5. Počátky organizovaného hnutí za emancipaci homosexuality v německojazyčném prostoru a jeho projevy v českých zemích	103
2.5.1. Vědecko-humanitní výbor.....	103
2.5.2. Gemeinschaft der Eigenen	109
2.6. Dílčí shrnutí výsledků	112
3. Úsilí o společenskou emancipaci homosexuality v období první republiky	114
3.1. Vymezení předmětu	114
3.2. Vnitrostátní a mezinárodní kontext.....	118
3.2.1. Povaha právního prostředí po vzniku republiky a její význam pro situaci homosexuálů.....	118
3.2.2. Německé hnutí homosexuální emancipace po první světové válce	122
3.3. Počátky systematické argumentace za odtrestnění homosexuality v Československu.....	129
3.3.1. František Čeřovský.....	130
3.3.2. Hugo Bondy	133
3.3.3. Debata na schůzi Purkyňovy společnosti	138
3.4. Otázka homosexuality jako součást širší diskuse o reformě trestního práva	141
3.4.1. Sjezd československých právníků v roce 1925	142
3.4.2. Profesorská osnova trestního zákona a diskuse o ní	152
3.5. První pokus o vybudování homosexuální organizace	163
3.5.1. František Jelínek.....	164
3.5.2. Zákaz Vědecko-humanní společnosti.....	169
3.6. Homosexuální tisk třicátých let.....	173

3.6.1. Bratři Černí.....	173
3.6.2. Časopis <i>Hlas sexuální menšiny</i>	180
3.6.3. Časopis <i>Nový hlas</i>	185
3.6.4. Jana Mattuschová	188
3.6.5. Vladimír Kolátor	195
3.6.6. Časopis <i>Kamarád</i> a snahy o založení homosexuální organizace v Brně	201
3.6.7. Krize a zánik prvorepublikového homosexuálního tisku	206
3.7. Batex a některá další místa homosexuální sociability v meziválečné Praze	210
3.8. Homosexuální organizace ve třicátých letech	219
3.8.1. Počátky Československé ligy pro sexuální reformu	223
3.8.2. Osvětové a společenské sdružení Přátelství	225
3.8.3. Působení Československé ligy pro sexuální reformu	231
3.9. Kongres Světové ligy pro sexuální reformu v Brně	236
3.10. Úřednická osnova trestního zákona	246
3.11. Dílčí shrnutí výsledků	261
4. Perzekuce homosexuality v Protektorátu Čechy a Morava	266
4.1. Vymezení předmětu	266
4.2. Změny právního půdorysu po roce 1938	269
4.3. Justiční perzekuce	275
4.3.1. Německé soudnictví v protektorátu	276
4.3.2. České soudnictví za protektorátu	287
4.4. Každodennost homosexuálních subkultur za protektorátu	295
4.5. Policejní perzekuce	300
4.6. Dílčí shrnutí výsledků	307
5. Zmírňování trestnosti homosexuality za komunistického režimu	310
5.1. Vymezení předmětu	310
5.2. Nový kontext emancipačních snah po osvobození Československa	312
5.2.1. Vladimír Šacha – příklad pozitivní rekontextualizace homoerotiky v prorežimním diskursu	314
5.2.2. Přístup státní moci k homosexualitě v Sovětském svazu	323
5.3. Trestní zákon z roku 1950	329
5.4. Kritika a eroze trestního zákona z roku 1950	340
5.5. Příprava trestního zákona z roku 1961 a zrušení všeobecné trestnosti homosexuality	348
5.6. Vliv československé sexuologie na odrestnění homosexuality	363
5.7. Dílčí shrnutí výsledků	374
Závěr	377
Přílohy	378
1. Projev Karla Heinricha Ulrichse na 6. sjezdu německých právníků v Mnichově dne 29. srpna 1867	378
2. Dopisy českého šlechtice Ulrichsovi z 25. října a 29. listopadu 1867	380
3. Dopis Podřípského anonyma Janu Evangelistovi Purkyněmu z 1. června 1868	383
4. Petice Vědecko-humanitního výboru za odrestnění homosexuality v Německu, 1897	385
5. Pražská homosexuální kavárna očima Egona Erwina Kische, 1914	388
6. Program časopisu <i>Hlas sexuální menšiny</i> , 1931	389
7. Stanovy Československé ligy pro sexuální reformu; verze vrácená ministerstvem vnitra, 1931	391
8. Postupné zpřísňování trestních sazeb a rozšiřování skutkové podstaty v § 335 v úřednické osnově trestního zákona, 1936–1938	395
9. Bál Osvětového a společenského sdružení Přátelství očima Jaroslava Němečka, 1937	397

10. Závěry z II. celostátního soudně-psychiatrického semináře v Hradci Králové, 13. května 1960.....	399
Seznam zkratk	401
Seznam pramenů a literatury	403
Úvod.....	403
Sekundární literatura	403
Oddíl 1.....	403
Archivní fondy	403
Tištěné prameny	404
On-line prameny.....	405
Sekundární literatura	405
Oddíl 2.....	405
Tištěné prameny	406
Sekundární literatura	407
Oddíl 3.....	409
Archivní fondy	409
Tištěné prameny	410
On-line prameny.....	419
Sekundární literatura	420
Oddíl 4.....	423
Archivní fondy	424
Tištěné prameny	424
Sekundární literatura	425
Oddíl 5.....	427
Archivní fondy	427
Tištěné prameny	427
Sekundární literatura	429
Přílohy	431
Archivní fondy	431
Tištěné prameny	431
Sekundární literatura	432

Abstrakt

Dizertační práce se zabývá proměnami pojetí homosexuality a homosexuální subkultury jako něčeho odlišného, jak se vyvíjelo od druhé třetiny 19. století do druhé poloviny 20. století mezi zástupci českého trestního práva a české medicíny, jakož i proměnami sebepojetí české homosexuální subkultury samotné v tomto časovém intervalu. Práce zejména sleduje postoje a snahy aktérů, jejichž cílem bylo přispět ke společenské emancipaci této subkultury, anebo – v době zvýšené perzekuce homosexuality za nacistické okupace – faktickou nemožnost takové snahy vyvíjet. Práce je rozdělena do pěti oddílů – v prvním je představeno právní prostředí, které podmínilo toto emancipační úsilí v době platnosti trestního zákona z roku 1852 (tedy do roku 1950); další čtyři oddíly pak zkoumají toto úsilí samotné zvláště pro jednotlivá období. Druhý oddíl se tak zabývá rozšířením povědomí o moderní homosexuální identitě v českých zemích v době před první světovou válkou, třetí úsilím reformně orientovaných lékařů, právníků a samotných homosexuálů o zrušení všeobecné trestnosti homosexuálního jednání v podmínkách demokratické první republiky, čtvrtý změněným strukturálním půdorysem a zvýšenou mírou perzekuce homosexuálního jednání za nacistické okupace českých zemích a pátý zrušením trestnosti homosexuality za komunistického režimu, na které nemělo homosexuální společenství žádný vliv. Sekundárně, avšak nikoliv soustavně, práce sleduje též sociabilitu, která se s emancipačním úsilím a s homosexuální každodenností pojila.

Abstract

This thesis deals with changes in conceptions of homosexuality and homosexual subculture as of something basically different, as they developed from the second third of the 19th century to the second half of the 20th century among Czech lawyers and physicians, as well as with changes of self-conceptualization of the Czech homosexual subculture itself, having occurred in the same time interval. It focuses mainly on attitudes and efforts of those who aimed at contributing to social emancipation of this subculture or – in times of increased persecution of homosexuality during the Nazi occupation – on the impossibility to carry on such efforts. The thesis is divided in five parts – in the first one, the legal context which provoked the emancipation efforts in times of the 1852 Penal Code being in force (i.e. until 1950) is explained; the next four parts focus on these efforts separately in four distinct periods. Thus, the second part deals with the expansion of the modern concept of homosexual identity in the Czech lands before WWI, the third part deals with sexual reform efforts by liberal lawyers and physicians as well as on emancipatory and political efforts by the homosexual community itself in the democratic First Czechoslovak Republic (1918–1938), aiming at decriminalization of homosexual acts, the fourth part deals with the new legal context and an increased level of persecution of homosexual acts under the Nazi occupation of the Czech lands, and the fifth part deals with the decriminalization of homosexual acts among consenting adults under the Communist regime, which occurred without any contribution of the homosexual community itself. As a secondary goal, the thesis observes the development of homosexual sociability over this lengthy time period.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem práci vypracoval samostatně, že v ní řádně cituji všechny použité prameny a literaturu a že jsem ji nevyužil k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 18. června 2012

Jan Seidl

Poděkování

Za osm let, po které se věnuji bádání o dějinách homosexuality v českých zemích, jsem měl příležitost diskutovat o tomto tématu s badateli a badatelkami, jejichž názory a rady, literatura, k níž mi umožnili přístup, či záštita, kterou poskytli mému výzkumu, mi byly cennou pomocí. Na prvním místě děkuji svému školiteli doc. Martinu Putnovi a svým bývalým školitelům prof. Miloši Havelkovi a dr. Pavlu Himlovi. Dále děkuji Liboru Vykoupilovi, Věře Sokolové, Josefu Košelovi, Franzi Schindlerovi, Milanu Svobodovi, Françoise Gaspardové, Florence Tamagneové, Jeanu Le Bitouxovi, Lukáši Nozarovi, Michalu Konečnému, Jiřímu Dufkovi, Janu Wintrovi, Roaru Lishaugenovi, Marku Cornwallovi, Danu Healeymu, Pieteru Judsonovi, Anně Hájkové, Anitě Kurimayové, Florianu Mildenbergerovi, Romanu Holecovi, Vojtechu Čelkovi, Rudolfu Vévodovi, Jaromíru Břouškovi, Georgi Chaunceyovi, Haraldu Jepsenovi a Denise Nečasové.

Děkuji také pracovníkům a pracovnícím Národního archivu, Národní knihovny, Moravského zemského archivu, Moravské zemské knihovny, Státního oblastního archivu v Praze, Státního oblastního archivu v Plzni, Státního oblastního archivu v Zámrsku, Krajské vědecké knihovny v Liberci, Literárního archivu Památníku národního písemnictví, Vojenského ústředního archivu, Archivu bezpečnostních složek, Knihovny Národního muzea, Archivu hlavního města Prahy, Archivu Univerzity Karlovy, Mezinárodní vyhledávací služby v Bad Arolsen, Knihovny Filozofické fakulty Masarykovy univerzity, Knihovny Univerzity Palackého, Vědecké knihovny v Olomouci, Francouzské národní knihovny v Paříži, Veřejné informační knihovny v Paříži, Knihovny svaté Jenovéfy v Paříži, Knihovny pro soudobou mezinárodní dokumentaci v Nanterre, Německé národní knihovny ve Frankfurtu nad Mohanem, Saské zemské knihovny – státní a univerzitní knihovny v Drážďanech, Muzea Těšínska, Národní lékařské knihovny, Divadelního ústavu, Městské části Praha 1 – stavebního archivu a Městského úřadu Terezín za pomoc při zpřístupňování literatury a pramenů.

Nemohu nezpomenout též přátel, kamarádů a dalších lidí, kteří mi byli v době, kdy jsem se zabýval touto prací, nablízku. Mimo řady těch, které jsem uvedl již výše, tedy děkuji Juraji Gerberymu, Kateřině Jeřábkové, Ludmile Whiteside, Tereze Kloučkové, Zuzaně Kloučkové, Zdeňku Rakušanovi, Pavlu Pelechovi, Janu Hladonikovi, Heleně Sváčkové Urbánkové, Věře Koškové, Haně Palečkové, Barbaře Eignerové, Tomáši Stehlíkovi, Jiřímu Mejsnarovi, Petře Dančové, Barboře Antonové, Pavlu Kučovi, Veronice Vejvodové, Vojtěchu Bernacikovi, Tomáši Cidlinovi, Pavlu Reichovi, Zuzaně Cihlářové, Vendule Štáfové, Lucii Franckx, Nicolasi Franckxovi, Magdaleně Trusinové, Kateřině Silberové, Petru Ondráčkovi,

Ludku Žatečkovi, Janu Joklovi, Nicolasi Agenetovi, Martinu Pokornému, Zuzaně Kurákové, Monice Krajčiové, Jiřímu Papulovi, Jiřině Holcupové, Janě Kinské, Michalu Malysovi, Tomáši Raškovi, Jakubu Hornekovi, Miroslavu Halamkovi, Markétě Bauerové, Daně Slavíkové, Jakubu Reichlovi, Nataše Reichlové, Filipu Kochannyj-Goralčukovi, Přemyslu Žambochovi, Jiřímu Břicháčovi, Jiřímu Kautskému, Janu Kubíčkoví, Tomáši Procházkovi, Pavlu Dubcovi, Martinu Pavlovi, Dagmar Tomkové, Štěpánu Prášilovi, Jarmile Paluříkové, Miroslavu Kostkovi, Danielu Volfovi, Tomáši Gregůrkovi, Adamu Dobešovi, Jiřímu Liberdovi, Jiřímu Ratajíkovi a Zdeňku Sychrovi za morální podporu či za zájem, který projevovali o stav této práce.

Děkuji Janě Pavlové za to, že mě přivedla k zájmu o historii.

A konečně děkuji také těm, jejichž podpory si vážím nejvíce – svým rodičům.

Úvod

Jedním z klasických témat poválečné sociální a kulturní antropologie je studium subkultur, tedy skupin v rámci širších společenství, pro něž je typické sdílení určitých norem, hodnot, zájmů a způsobů chování, avšak které se nemusí nutně konstituovat na podkladě etnickém. Vztahy mezi subkulturou a širším společenstvím, jehož je součástí, mohou nabírat různých podob, nikoli neovlivněných mírou ostentativnosti bytí té které subkultury, které jdou od harmonického soužití až po otevřenou agresi většinové společnosti a snahu o eliminaci dané subkultury jako provázaného společenství, či dokonce o fyzickou eliminaci jejích příslušníků na jedné straně, a po kontrakulturní postoje na straně subkultury, tedy o její snahu podvrátit nějak většinovou společnost a donutit ji ke změně některého aspektu své existence na straně druhé.

Mezi nejvýznamnější kategorie, kolem nichž se konstituují subkultury a kontrakulturní postoje, patří aspekty spojené s genderem a sexuálními preferencemi. U řady z nich se vzájemný poměr s většinovou společností historicky vyvíjel velmi komplikovaně a po většinu historického času (tedy po většinu doby, kdy ta která subkultura coby subkultura existuje) se nesl spíše v polohách disharmonických.

V případě subkultury homosexuální, předmětu předkládané dizertační práce, byla situace jejich příslušníků vedle toho, že jejich odlišnost vzbuzovala ve většinové společnosti zděšení a odpor, ovlivněna ještě tou speciální skutečností, že fyzické projevy této odlišnosti, tj. pohlavní styky s osobou téhož pohlaví, měly odnepaměti v celé západní civilizaci status trestného činu.

„Jinost“, tedy vlastní antropologický fakt, předmět zájmu této vědy, která bývá často definována jako věda o „těch druhých“, o „světě těch druhých“ apod., tak lze v případě homosexuální subkultury spatřovat ve dvou rovinách. Jednak v rovině diachronní: hodnoty, postoje, životní strategie apod. homosexuální subkultury v dobách, kdy nad jejími příslušníky visel permanentně Damoklův meč v podobě trestního stíhání, se samozřejmě lišily od hodnot, postojů a životních strategií téže subkultury dnes, kdy v řadě západních států, Českou republiku nevyjímaje, mají její příslušníci možnost předstoupit před veřejný úřad a svůj vzájemný vztah upravit zákonným institutem, který přebírá některé prvky manželství. V zájmu vyjasnění výpovědní hodnoty této práce budiž uvedeno, že v této současné subkultuře jsem socializován též já jako výzkumník a autor této práce.

Vedle posouzení diachronní odlišnosti, které z této práce vyplývá spíše implicitně, je však jedním z jejích osnovných témat synchronní pojetí odlišnosti, které bylo vlastní jejím

aktérům v tom kterém historickém období: totiž, kromě homosexuálů samotných vnímali všichni činitelé, o nichž tato práce pojednává, homosexuální subkulturu jako společenství ze svého pohledu cizí, jako „ty druhé“. Jaký význam této odlišnosti dávali? Viděli v této skupině, která byla „jiná“, zločince, nevinné nemocné lidi, anebo občany, kteří mají stejná práva jako ostatní, pakliže neomezují práva nikoho jiného? Jaké společenské angažmá ve věci pak na základě toho kterého pojetí zaujímal?

Cílem předkládané dizertační práce je tedy prozkoumat na příkladě českých zemí postupně se proměňující vnímání a sebevnímání osob s homosexuální orientací, a to v době platnosti dvou po sobě jdoucích trestních zákonů (z roku 1852 a 1950), které stanovily všeobecnou trestnost homosexuálního chování. Následující trestní zákon, který byl přijat v roce 1961, již všeobecnou trestnost tohoto chování neznal, a generalizovaná hrozba trestního postihu tak z životního obzoru homosexuální subkultury – nahrazena hrozbami jinými – zmizela. Posuny, k nimž v tomto období došlo, zjednodušeně řečeno ve svém souhrnu znamenaly, že se konstituovala (či lépe řečeno: vstoupila do historických pramenů) skupina obyvatelstva, kterou lze označit za subkulturu s reflektovanou homosexuální identitou, že se postavením této skupiny ve společnosti začala zabývat moderní věda, že obě tyto síly – jak příslušníci samotné subkultury, tak vědci, kteří k ní sami nenáleželi, avšak kteří se jí profesně věnovali – začaly identifikovat trestněprávní vyjádření postoje, který k ní chovala většinová společnost, jako základní problém, který ničí životy jejích příslušníků a v právním státě nemá místo, a že se nakonec, poté, co se tato skupina stala obětí zvýšené perzekuce za nacistické okupace, homosexualita na počátku šedesátých let 20. století, v období zvýšeného idealismu komunistické ideologie, poprvé vešla do kategorie sice zavržitelné, avšak ne přímo zločinné lidské situace. Druhým osnovným tématem mé práce je tedy postupná emancipace této subkultury.

Vzhledem k tomu, že v jednotlivých obdobích se existence homosexuální subkultury a její emancipace odehrávala v kontextu odlišných obecně společenských a politických podmínek, odlišného převládajícího pojetí neheterosexuálních identit, odlišných forem sociability nositelů těchto identit a dalších faktorů, které mu vymezovaly různý prostor a obsah, je tato práce rozdělena do pěti oddílů – v prvním z nich je představeno právní prostředí, které podmínilo starší fáze emancipačního úsilí; další čtyři se pak zabývají tímto úsilím samotným či jeho nemožností vlivem zvýšené perzekuce zvláště pro jednotlivá období. Tyto oddíly jsou pojaty jako kompaktní, do určité míry samostatné texty a každý z nich si všímá jiných aspektů skutečnosti podle toho, které byly v daném období pro situaci a

emancipaci homosexuality relevantní. Každý oddíl je uveden samostatnou kapitolou, v níž jsou příslušné aspekty představeny, stejně jako stav dosavadního bádání a pramenná základna a metodologické přístupy v daném oddíle použité.

Druhý oddíl se tak zabývá rozšířením vědomí o moderní homosexuální identitě v českých zemích v období před první světovou válkou, třetí úsilím reformně orientovaných lékařů, právníků a samotných homosexuálů o zrušení všeobecné trestnosti homosexuálního jednání v podmínkách demokratické první republiky, čtvrtý změněným strukturálním půdorysem a zvýšenou mírou perzekuce homosexuálního jednání za nacistické okupace českých zemích a pátý zrušením této trestnosti za komunistického režimu, na které nemělo homosexuální společenství žádný vliv. Sekundárně, avšak nikoliv soustavně, budeme sledovat též sociabilitu, která se s emancipačním úsilím a s homosexuální každodenností pojila. Hranice mezi akcemi emancipačního a oddechového/zábavního charakteru je začasť nezřetelná.

V této souvislosti je zřejmé, že jakkoliv můžeme sledovat filiaci homosexuální situace a emancipačních procesů napříč jednotlivými obdobími, různé prvky mimojazykové skutečnosti, které s těmito procesy souvisely, se v některých svých aspektech v čase lišily, což se odráží také ve výrazech používaných v příslušné době pro jejich označení. V předkládané práci se snažíme v érické perspektivě tato dobově podmíněná označení, odrážející konceptuální uchopení reality odpovídající dané době, respektovat, a nehovoříme tak například pro období první republiky o gayích, aktivistech či homofobii, nýbrž o homosexuálech, pracovnících hnutí sexuálních menšin a odporu vůči homosexuálům.

V případě jevů, pro něž nemají prameny žádné označení, avšak jejichž fakticita v dané době je z našeho pohledu zjevná, pak volíme vlastní označení v etické perspektivě (například pojmem „homosexuální společenství“ označujeme „pomyslné společenství“¹ všech československých homosexuálů v obdobích před rozšířením současného konceptu „komunity“; pojmem „homosexuální subkultura“ pak označujeme reálné sociální sítě osob, které se skutečně – byť často jen od vidění – navzájem znaly).

Zájem o dějiny homosexuality lze v českých zemích doložit od konce 19. století. Zprvu přejímali autoři českých prací o homosexualitě dějepisné údaje z klasických německy psaných publikací z oboru sexuální patologie, jako je Richard von Krafft-Ebing:

¹ Ve smyslu, v němž o „pomyslných společenstvích“ píše Benedict Anderson (ANDERSON, Benedict: „Pomyslná společenství“ (překlad Jana Ogrocká). In: HROCH, Miroslav (ed.): Pohledy na národ a nacionalismus. Čítanka textů. Praha 2003, s. 239–269).

Psychopathia sexualis (1886) nebo Albert Moll: *Die Conträre Sexualempfindung* (1891).² Můžeme si tak ve třech různých českých pracích přečíst v podstatě tytéž údaje.³ Významnou součástí těchto pojednání jsou soupisy známých historických postav ze všech údobí, o kterých se lze z nějakých důvodů domnívat, že je přitahovaly osoby stejného pohlaví. Tyto soupisy byly důležité pro posilování sebevědomí homosexuálních lidí; rodící se hnutí za jejich emancipaci si odkazy na slavná jména dodávalo na legitimitě. Kromě toho pojednávají tito autoři o formě a míře výskytu homosexuálního chování u různých etnik v diachronní i synchronní rovině a sledují vývoj postoje trestního práva k homosexualitě v různých, zejména střeoevropských, státních útvarech (což nepřekvapí vzhledem k původu textů, z nichž čerpali). Tyto souhrny nelze považovat za tvůrčí historickou práci,⁴ což je ovšem pochopitelné vzhledem k tomu, že tvoří součást větších celků, v nichž mají spíše doplňkovou funkci.

První českou prací, která je zaměřena monograficky na dějiny homosexuality a vykazuje alespoň zčásti rysy samostatného badatelského počínu, je tak teprve kniha Jiřího Fanela *Gay historie* (2000). Třebaže většina textu je kompilací zahraniční literatury o dějinách homosexuality v zahraničí, obsahuje práce cenný oddíl o dějinách homosexuality v českém prostředí, zpracovaný dílem na základě písemných pramenů, dílem na základě orální tradice přítomné v gay a lesbické komunitě devadesátých let 20. století.

Od konce devadesátých let však začaly vznikat též dílčí studie založené zcela na původním historickém výzkumu, které se homosexualitou zabývají z perspektivy literární historie, zkoumání politiky identit či dějin perzekuce a emancipace. Do této skupiny patří

² Za vůbec prvního badatele, který se v historické perspektivě zabýval láskou mezi muži a výsledky svého zkoumání zveřejnil tiskem, je považován švýcarský kloboučník Heinrich Hösli (1784–1864). Svou práci vydal vlastním nákladem roku 1836 v Glarusu pod názvem *Die Unzuverlässigkeit der äusseren Kennzeichen im Geschlechtsleben des Leibes und der Seele. Oder: Forschungen über platonische Liebe, ihre Würdigung und Entwürdigung für Sitten-, Natur- und Völkerkunde. Eros. Die Männerliebe der Griechen. Ihre Beziehung zur Geschichte, Erziehung, Literatur und Gesetzgebung aller Zeiten* (Nespolehlivost vnějších příznaků v pohlavním životě těla a duše. Aneb: Bádání o platonické lásce a jejím uznání a pokoření z hlediska mravovědného, přírodovědného a národopisného. Eros. Řecká láska mezi muži. Její poměr k dějinám, výchově, písemnictví a zákonodárství všech dob) (HERGEMÖLLER, Bernd-Ulrich: *Einführung in die Historiographie der Homosexualitäten*. Tübingen 1999, s. 13 a 169). Dalším badatelem pak byl hannoverský právník Karl Heinrich Ulrichs, jehož práce spadají do šedesátých a sedmdesátých let 19. století (k němu podrobněji viz podkap. 2.2.1.).

³ BĚLOHRADSKÝ, Václav: „Vzácný případ sexualně perverse. Culilinctus et fellatio“. *Časopis lékařů českých*, 32, 1893, s. 621–623, 641–644, 661–664, 684–688 a 866–869; JELÍNEK, František: *Homosexualita ve světle vědy*. Praha 1924, s. 85–93 a 115–165; ČEŘOVSKÝ, František: *K otázce trestnosti homosexuality. (Přednáška v Právnické jednotě v Praze 18. XII. 1924)*. Brno 1925, s. 5–8.

⁴ Snad s určitou výjimkou obsáhlého seznamu skutečných či domnělých homosexuálů v práci Františka Jelínka (*Homosexualita ve světle vědy*, cit. dílo, s. 136–165), který obsahuje též řadu známých jmen z českých dějin 19. a počátku 20. století, avšak který je nutno považovat spíše za mimořádně cenný záznam mytologie tehdejšího homosexuálního společenství.

například práce Martina Putny, Věry Sokolové, Franze Schindlera, Roara Lishaugena, Marka Cornwalla či práce autorovy (blíže viz úvod jednotlivých oddílů a seznam literatury).

Lze říci, že důležitý impuls pro bádání o dějinách homosexuality v českých zemích dala konference *Homosexualita v českých zemích a humanitní vědy*, která se uskutečnila v Praze v roce 2009.⁵ V návaznosti na tuto konferenci bylo v letech 2009–2012 vyvinuto úsilí o syntetické zpracování stávajícího poznání dějin homosexuality v českých zemích, a to jednak shrnutím poznatků již existujících, roztržštěných do řady dílčích publikovaných i nepublikovaných textů, jednak jejich doplněním o poznatky nové, vztahující se k tématům, která byla pocíťována jako zásadní pro vytvoření pokud možno kompletního obrazu. V současné době (červen 2012) je tak jedna z těchto kolektivních monografií již vydána⁶ a další dvě jsou před dokončením.⁷

Pokud jde o genezi této práce, tvoří ji z poloviny zásadně přepracovaný a rozšířený⁸ text mé rigorózní práce, z poloviny pak text nový, týkající se témat, kterými jsem se ve svých předchozích pracích určených k získání akademického titulu nezabýval. Text oddílů 1–3 a 5 s výjimkou podkapitoly 5.2.1. je součástí připravované kolektivní monografie *Od žaláře k oltáři. Emancipace homosexuality v českých zemích od roku 1867 do současnosti*, u níž figuruji jako vedoucí autorského kolektivu a která vyjde letos v nakladatelství Host; text oddílu 4 je pak součástí připravované kolektivní monografie *Miluji tvory svého pohlaví. Homosexualita v dějinách a společnosti českých zemí*, která vyjde pravděpodobně rovněž letos v nakladatelství Argo a u níž figuruji jako jeden z trojice editorů. Je tak splněn požadavek Studijního a zkušebního řádu Univerzity Karlovy v Praze, který ve svém čl. 5 odst. 2 stanoví, že „disertační práce musí obsahovat původní a uveřejněné výsledky nebo výsledky přijaté k uveřejnění.“⁹ Text práce je strukturován do tří úrovní: oddílů, kapitol a podkapitol.

⁵ Konferenci uspořádala ve dnech 20.–22. března 2009 Fakulta humanitních studií UK; organizátory byli Martin Putna, Pavel Himl, Franz Schindler a autor. S příspěvkem vystoupilo dvacet dva badatelů a badatelek z pěti zemí.

⁶ PUTNA, Martin C. a kol.: *Homosexualita v dějinách české kultury*. Praha 2011.

⁷ SEIDL, Jan a kol.: *Od žaláře k oltáři. Emancipace homosexuality v českých zemích od roku 1867 do současnosti*, Brno 2012 (v přípravě); HIML, Pavel; SEIDL, Jan; SCHINDLER, Franz (eds.): *Miluji tvory svého pohlaví. Homosexualita v dějinách a společnosti českých zemí* (v přípravě).

⁸ Celý text této disertační práce čítá 630 normostran. Oddíly 2 a 3 odpovídají kapitolám 3–10 v mé rigorózní práci. Zatímco v této práci text těchto dvou oddílů čítá 325 normostran, v práci rigorózní čítal text uvedených sedmi kapitol 204 normostran. Rozšíření se týkalo zejména pasáží pojednávajících o hnutí sexuálních menšin za první republiky, kde se mi teprve v období po obhájení rigorózní práce podařilo objevit řadu zásadních pramenů. Přepracování se pak týkalo transversálně celého tohoto úseku a jeho předmětem byla zejména místa, z nichž vysvítala jistá nevyzrálость mého dřívějšího přístupu k výzkumu, jak ji – v některých aspektech dosti trefně – analyzoval Pavel Himl v oponentském posudku k rigorózní práci.

⁹ *Úplné znění Studijního a zkušebního řádu Univerzity Karlovy v Praze ze dne 26. ledna 2011*, URL: <http://www.cuni.cz/UK-2535-version1-02UKuzVISZRUK.pdf>.

Seznam pramenů a literatury je proveden kompaktně na konci celé práce, avšak pro větší přehlednost vnitřně dodržuje členění do jednotlivých oddílů.

Konečně považuji za nutné vyjádřit se ještě k používání gramatického čísla v autorské řeči této práce. Používám zde převážně první osobu plurálu, čímž chci vyjádřit přesvědčení, že produkce textu ze strany autora a jeho recepce ze strany čtenáře představuje spojitou komunikační situaci, a že tedy autor a čtenář tvoří prostřednictvím textu určité společenství. Pakliže se vyskytuje první osoba singuláru, je to většinou v poznámkovém aparátu na místech, v nichž referuji o konkrétních okolnostech výzkumu či vzniku textu.

V práci se často vyskytuje spojení „trestnost homosexuality“, „odtrestnění homosexuality“ apod. Tyto formulace používám pro zjednodušení – je třeba mít na paměti, že trestná a trestaná nebyla nikdy homosexualita jako vlastnost, nýbrž vždy pouze konkrétní projevy homosexuální erotiky.

Pokud jde pak o pojem paradigmatu, který se rovněž objevuje na různých místech textu, vycházím při jeho použití z významu, který mu dal Thomas Samuel Kuhn v práci *The Structure of Scientific Revolutions* (Struktura vědeckých revolucí, 1962, česky 1997), avšak s tím rozdílem, že „paradigmatem“ zde nechápu soubor domněnek, předpokladů a představ, ze kterých může v dané době vycházet při výkladu světa pouze věda, ale celá společnost či jakékoli její dílčí složky.

1. Mechanismy a míra trestněprávní perzekuce homosexuality podle trestního zákona z roku 1852

1.1. Vymezení předmětu

V prvním oddíle prozkoumáme mechanismy a míru perzekuce homosexuality ze strany veřejné moci na základě § 129 b) trestního zákona, který platil v českých zemích od roku 1852 do roku 1950.¹⁰

Přestože existence tohoto paragrafu byla dosavadnímu českému dějepisectví homosexuality dobře známa, chyběly poznatky o tom, jak v kontextu trestního práva jako celku fungoval a v jaké míře jím byly homosexuálně jednající osoby reálně ohroženy. Považovali jsme proto za nutné pokusit se v rámci této práce o nápravu, neboť je zřejmé, že skutečnost, že je někdo zatčen a případně i souzen a vězněn, či skutečnost, že u něj víceméně stále existuje potenciální hrozba zatčení, souzení a věznění, dosti výrazně ovlivňuje jeho postavení ve společnosti. Může mimo jiné fungovat – a jak uvidíme v následujících oddílech, také skutečně fungovala – jako zdroj společné identity, jako tmelící prvek, který způsoboval, že množina homosexuálně cítících nebyla pouze konglomerátem individuálních zájmů, ale že měla ve stávajícím právním řádu (a širěji i v převládající morálce) společného nepřítele, a tedy měla i poměrně silný společný zájem (na jejich změně).

Cílem tohoto oddílu je tedy zjistit, jak existence § 129 b) trestního zákona z roku 1852 reálně dopadala na životy lidí v rámci oněch politických režimů, které se v českých zemích v době jeho platnosti vystřídalaly, a jak silně tedy mohla přispívat k poptávce homosexuálního společenství po strukturální změně ve společnosti (změně legislativní, ale též změně morálních standardů nezávislých na zákonodárství). Protože tento právní stav vytvářel napříč těmito režimy v podstatě kontinuum,¹¹ domníváme se, že je vhodné publikovat tyto výsledky vcelku a netříštit je do dílčích pojednání podle jednotlivých období.

1.2. Mechanismy trestněprávní perzekuce homosexuality

¹⁰ K vývoji trestnosti homosexuality v českých zemích v obdobích před 19. stoletím viz studii Pavla Himla v: TÝŽ; SEIDL, Jan; SCHINDLER, Franz (eds.): *Miluji tvory svého pohlaví. Homosexualita v dějinách a společnosti českých zemí* (v přípravě).

¹¹ Pokud jde o období nacistické okupace, kontinuita právního prostředí s předchozím obdobím první a druhé republiky byla narušena pouze částečně. Blíže viz: SEIDL, Jan: „Křížácké tažení, či ostrov relativního bezpečí? Perzekuce homosexuality v Protektorátu Čechy a Morava“. In: HIML, Pavel; SEIDL, Jan; SCHINDLER, Franz (eds.): *Miluji tvory svého pohlaví. Homosexualita v dějinách a společnosti českých zemí* (v přípravě).

Hodláme-li si, než přistoupíme k výkladu o úsilí dosáhnout zrušení trestnosti homosexuality, zjednat představu o povaze a rozsahu hrozby, která se nad homosexuálně cítícími a jednajícími lidmi vznášela, je nutno se nejprve seznámit s nejdůležitějšími relevantními ustanoveními trestního práva hmotného i procesního, která docházela při perzekuci homosexuálního jednání užití, a to jednak ve stavu platném k okamžiku vzniku republiky a jednak s jejich vývojem po tomto datu. Ani před rokem 1918, ani po něm totiž nebylo častým jevem, aby byl člověk zatčený policií pro podezření z homosexuálních styků nakonec odsouzen k trestu těžkého žaláře na dobu od jednoho do pěti let, jak stanovil § 129 b) a § 130 trestního zákona z roku 1852. Do hry totiž vstupoval jednak trestní řád z roku 1873, který obsahoval ustanovení, v jejichž důsledku se z případů vyšetřovaných policií dostaly před soud pouze některé, a jednak – v případě, že došlo k soudnímu řízení – ještě jiná ustanovení trestního zákona, která musel soud při svém rozhodování zohlednit, judikatura zrušovacího soudu a po vzniku republiky také některé vedlejší zákony trestního práva. Laskavý čtenář či laskavá čtenářka odpustí, že je tato kapitola pojednána výrazně deskriptivně. Vyžaduje to však povaha jejího předmětu.

Trestní zákon č. 117/1852 ř. z. vyhlásil císař František Josef I. patentem ze dne 27. května 1852. Tento zákon, který platil s účinností od 1. září téhož roku pro všechny země Rakouského císařství, byl v podstatě novelizací staršího trestního zákona z roku 1803, od něž se lišil zejména tím, že platil též pro Uherské království a že zaváděl vedle stávajících kategorií trestných činů (zločin a přešůpek) ještě kategorii přečinu.¹² Pod čísly 129 a 130 obsahoval trestní zákon č. 117/1852 ř. z. paragrafy v tomto znění:

„§ 129. Jako zločiny se trestají i tyto způsoby smilstva:

I. Smilstvo proti přírodě, to jest:¹³

- a) se zvířaty;
- b) s osobami téhož pohlaví.

*Trest tohoto zločinu.*¹⁴

¹² Srov.: VLČEK, Eduard: *Dějiny trestního práva v českých zemích a v Československu*. Brno 2004, s. 31–33.

¹³ Jako římská II. je v § 131 pojednán incest, a to pod označením *zprznění krve*. U obou těchto sfér jednání tedy zákonodárce spatřoval určité společné rysy.

¹⁴ Tento řádek tvoří tzv. *marginální rubriku*. Ty byly v některých vydáních otištěny na kraji listu, v jiných kurzivou v rámci souvislého textu.

§ 130. Trest toho jest těžký žalář od jednoho až do pěti let.

Bylo-li však v případě pod písm. b) užito některého z prostředků uvedených v § 125,¹⁵ má se uložit trest od pěti až do deseti let, a je-li tu některá z okolností obsažených v § 126,¹⁶ i trest tam stanovený.¹⁷

K souzení trestných činů podle § 129 b) tr. z. byly podle § 13 tr. ř. příslušné v první instanci sborové soudy první stolice, tj. krajské či (do roku 1929) zemské soudy trestní.¹⁸ Každý z nich měl podle § 11 tr. ř. ustanoveného jednoho nebo několik svých členů jako tzv. vyšetřující soudce, kterým příslušelo konat přípravné řízení pro zločiny a přečiny; v hlavním přelíčení se pak tyto soudy usnášely ve tříčlenných senátech (§ 13 odst. 2 tr. ř.). Než se však obviněný k tomuto přelíčení dostal, prošel několika fázemi trestního řízení, které nyní popíšeme.

Dospěla-li policie k názoru, že došlo k trestnému činu (v našem případě k tomu, že se dvě osoby stejného pohlaví eroticky sblížily), a to buď vlastním pátráním, nebo prostřednictvím udání soukromé osoby, měla jako veřejný úřad povinnost oznámit to ihned státnímu zástupci (§ 84 tr. ř.). Pakliže udání o trestném činu učinila soukromá osoba, mohla je adresovat buď rovnou státnímu zástupci, nebo vyšetřujícímu soudci či policii, kteří měli povinnost takové udání státnímu zástupci odevzdat (§ 86 tr. ř.). Poté, co se státní zástupce takto dozvěděl o domněle spáchaném trestném činu, mohl dát vyšetřujícím soudcem příslušného soudu, okresními soudy nebo policií konat tzv. přípravné vyhledávání (tj. v podstatě bližší šetření), které mu mělo poskytnout podklady k tomu, aby buďto zavedl trestní řízení, nebo udání odložil.

Podle § 173 tr. ř. měl být obviněný¹⁹ obeslán nejprve jen k výsledku vyšetřujícím soudcem, a pokud by se nedostavil, měl být předveden (§ 174 tr. ř.). Pokud nastal některý z

¹⁵ Tedy *nebezpečného vyhrožování, skutečně vykonaného násilí* anebo *lživého omámení smyslů*.

¹⁶ Tedy *vzešla-li z násilí osobě, již ublíženo, důležitá škoda na zdraví, nebo dokonce na životě, prodloužen buď trest na deset až i do dvaceti let. Byla-li osobě, již bylo ublíženo, zločinem způsobena smrt, trestá se doživotním těžkým žalářem*.

¹⁷ *Československé trestní zákony platné v zemích České a Moravskoslezské*. Praha 1946, s. 75–76.

¹⁸ „Zemský soud“ bylo označení sborového soudu první stolice v zemských hlavních městech Praze a v Brně (soudy tohoto typu se sídlem v jiných městech se označovaly jako „krajský soud“). Zákonem č. 201/1928 Sb., který vstoupil v platnost dne 15. března 1929, však bylo zavedeno označení „zemský“ zrušeno a označení „krajský soud“ bylo zavedeno i pro soud pražský a brněnský (HLEDÍKOVÁ, Zdeňka; JANÁK, Jan; DOBEŠ, Jan: *Dějiny správy v českých zemích od počátků státu po současnost*. Praha 2005, s. 321 a 397–398).

¹⁹ Pojem „obviněný“ upravoval § 38 tr. ř. Podle jeho ustanovení měl tento pojem v podstatě dva významy – v užším smyslu se tak označovala osoba, proti níž bylo zavedeno trestní řízení (tj. podána obžaloba nebo návrh na zahájení přípravného řízení, srov. § 90 tr. ř.) až do doby, kdy proti ní bylo nařízeno hlavní přelíčení (od té doby měla status obžalovaného), a v širším smyslu se tak mohl označovat i podezřelý, proti němuž ještě nebylo zahájeno trestní řízení, nebo i obžalovaný, proti němuž již bylo nařízeno hlavní přelíčení.

důvodů uvedených v § 175 tr. ř.,²⁰ mohl vyšetřující soudce nařídít předvedení a prozatímní zajištění (tj. zatčení) podezřelého i bez předchozího obeslání. Podle § 177 tr. ř. však mohla policie i „bez písemného rozkazu [vyšetřujícího soudce] stíhati honěním a vzítí do prozatímního zajištění“ podezřelého, byl-li přistižen přímo při činu nebo byl „bezprostředně po činu označen za podezřelého ze zločinu neb přečinu úředním stíháním nebo veřejnou pověstí“ (§ 175 tr. ř.). V takovém případě tedy policie informovala státního zástupce ve fázi, kdy již měla podezřelého ve svých rukách, a přípravné vyhledávání tak začalo bez jeho pokynu. Podezřelého měla policie ihned po zatčení vyslechnout, a pokud zjistila, že jsou důvody k jeho dalšímu zajištění, dodat do osmačtyřiceti hodin vyšetřujícímu soudci. Jinak jej měla ihned propustit (§ 177 tr. ř.). Vyšetřující soudce měl zajištěného do osmačtyřiceti hodin poté, co byl před něj předveden, vyslechnout a ihned rozhodnout, zda má být propuštěn (tím ovšem trestní řízení nekončilo, pouze dále probíhalo na svobodě), nebo na něj má být uvalena řádná vyšetřovací vazba (§ 179 tr. ř.),²¹ která neměla trvat déle než tři měsíce (§ 190 tr. ř.). Obviněný mohl být propuštěn z vazby na svobodu, přičemž na něm mohl vyšetřující soudce vyžádat slib, že se do skončení trestního řízení bez povolení nevzdálí z místa pobytu, nebude se skrývat a ani jinak mařit vyšetřování. V případě porušení tohoto slibu na něj byla opět uvalena vazba (§ 191 tr. ř.).

Shledal-li státní zástupce po prozkoumání spisů přípravného vyhledávání, že ještě nemá dostatek informací pro další rozhodování, mohl nechat spisy doplnit (tj. nechat pokračovat v pátrání). Pokud již měl informací dostatek, mohl buďto dát zavést proti konkrétní osobě trestní řízení, nebo mohl udání odložit (§ 90 tr. ř.) – tím pak vyšetřování dotčeného skončilo. V případě, že se rozhodl dát zavést trestní řízení, učinil tak buď tím, že podal rovnou obžalobu, anebo, měl-li za to, že je třeba ještě dalšího zkoumání a vyjasnění skutkového stavu, návrh na zahájení tzv. přípravného vyšetřování. Od doby, kdy státní zástupce podal jedno z toho, byl podezřelý pokládán v užším slova smyslu za obviněného (§ 38 tr. ř., srov. výše poznámkový aparát).

Přípravné vyšetřování konal osobně vyšetřující soudce. Státní zástupce mu mohl činit návrhy na jednotlivé vyšetřovací úkony, avšak nesměl je sám provádět. Výslechu obviněného vyšetřujícím soudcem nesměl být přítomen ani žalobce (tj. státní zástupce), ani obhájce

²⁰ Tj. to, že byl obviněný 1) přistižen přímo při trestném činu nebo bezprostředně po něm nebo s předměty, které ukazovaly na jeho účast na činu, 2) že činil přípravy k útěku nebo byl podezřelý, že uteče, vedl-li potulný život či byl v kraji neznámý, 3) že se pokoušel působit na svědky, znalce nebo jiné osoby ve věci zúčastněné nebo se jinak pokoušel mařit trestní řízení nebo byly obavy, že by tak učinil, nebo 4) že byly obavy, že zopakuje trestný čin, z něžž byl podezřelý.

²¹ Pro uvalení řádné vyšetřovací vazby však musel být některý z důvodů uvedených v § 175 odst. 2–4 tr. ř., tj. důvody uvedené v předchozí poznámce pod čarou s výjimkou důvodů uvedených pod číslem 1.

(§ 96 tr. ř.). Pokud se obviněný odchýlil od toho, co vypověděl dříve, zejména odvolal-li dřívější doznání, měl se ho vyšetřující soudce dotázat, co způsobilo tyto odchylky ve výpovědích (§ 204 tr. ř.). Tato situace, jak alespoň vyplývá z našich sond do spisového materiálu týkajícího se vyšetřování homosexuálních styků, nastávala téměř u každého obviněného: u vyšetřujícího soudce obvinění většinou odvolali většinu či podstatnou část toho, co vypověděli předtím na policii, a jako důvod udávali různé formy nátlaku, který na ně police měla činit. Pokud šetření provedená v rámci přípravného vyšetřování stačila k tomu, aby odůvodnila nařízení hlavního přelíčení, ukončil vyšetřující soudce přípravné vyšetřování (§ 111 tr. ř.) a spisy postoupil státnímu zástupci. Ten byl povinen do osmi dnů buďto podat u vyšetřujícího soudce obžalovací spis, nebo mu spisy vrátit s prohlášením, že nenalézá důvodu k dalšímu soudnímu stíhání – v takovém případě vyšetřující soudce zastavil přípravné vyšetřování (§ 109 tr. ř.), a trestní řízení tak skončilo.

Obžalovací spis mohl obsahovat též návrh na zatčení obviněného, nenacházel-li se již ve vazbě (§ 207 tr. ř.). Pokud byl obviněný v okamžiku podání obžaloby již ve vazbě, měl se mu obžalovací spis doručit do čtyřadvaceti hodin od podání; bylo-li nařízeno jeho zatčení teprve v obžalovacím spisu, měl se mu tento spis doručit zároveň se zatykačem. Pro případ, že obviněný zůstal i po podání obžaloby na svobodě, nestanovoval trestní řád lhůtu, v níž měl být seznámen s obžalovacím spisem. V každém případě však v této fázi mohl obviněný podat proti obžalobě námitky pro formální či věcné důvody uvedené v § 213 tr. ř., o nichž posléze rozhodoval sborový soud druhé stolice (tj. vrchní soud), který mohl dospět k rozhodnutí, že se obžaloba nepřipouští. Z našich sond však vyplývá, že tohoto institutu využívala pouze velmi malá část obviněných, a nezaznamenali jsme případ, kdy by obžaloba nebyla připuštěna.

Jakmile se dání v obžalobu stalo právoplatným (tj. nebyly-li podány námitky nebo byly-li zamítnuty), měl příslušný soud nařídit hlavní přelíčení (§ 210 tr. ř.), a pokud byl obviněný již zatčen, měl být do tří dnů převeden do soudní věznice (§ 220 tr. ř.). Hlavní přelíčení mělo být nařízeno tak, aby měl obžalovaný od doručení obsílky o termínu tohoto přelíčení nejméně tři dny na přípravu obhajoby. Podle § 13 odst. 2 tr. ř. se sborové soudy první stolice usnášely ve sborech tří soudců, z nichž jeden hlavnímu přelíčení předsedal. Soudní sbor měl při usnášení o rozsudku přihlížet pouze k tomu, co se stalo či bylo přečteno v hlavním přelíčení (§ 258 tr. ř.). Výrokem v rozsudku mohl obžalovaného buď zprostit obžaloby (§ 259 odst. 1 tr. ř.: pokud se ukázalo, že trestní řízení bylo zahájeno bez návrhu oprávněného žalobce; odst. 2: ustoupil-li žalobce před tím, než se senát odebral k poradě o rozsudku, od obžaloby; odst. 3: shledal-li soud, že nebyla naplněna skutková podstata

trestného činu nebo z jiných důvodů souvisejících s povahou či okolnostmi činu),²² uznat vinným (§ 260 tr. ř.), anebo vyslovit svou nepřislušnost, shledal-li, že čin přísluší k souzení porotnímu soudu (§ 261 tr. ř.; to se však činů podle § 129 b) tr. z. netýkalo).

Jelikož ustanovení § 129 b) tr. z. (viz výše) neobsahovalo žádné bližší upřesnění toho, jaké praktiky je třeba považovat za „smilstvo“, byla pro rozhodování soudu, zda konkrétní čin naplňuje skutkovou podstatu tohoto paragrafu, důležitá judikatura zrušovacího soudu. V období před vznikem republiky plnil tuto funkci vídeňský nejvyšší soudní dvůr jako kasační soud, po vzniku republiky nejvyšší soud v Brně. Na tomto místě pouze uvedme, že ze shrnutí nejvýznamnějších rozhodnutí kasačního soudu vydaných v této věci do roku 1892, které v roce 1893 publikoval profesor soudního lékařství Václav Bělohradský,²³ vyplývá, že kasační soud postupem doby svými rozhodnutími, formulovanými převážně negativně (k naplnění skutkové podstaty není třeba, aby...), vytvořil stav, kdy trestný byl v podstatě každý projev homosexuální erotiky. Zejména nebylo třeba, aby – pokud byli obvinění muži – šlo o penetrativní sex (rozhodnutí z let 1877, 1878, 1882) – v tomto ohledu kasační soud ostatně několikrát rozhodl, že skutkovou podstatu § 129 b) tr. z. naplňuje i „prznění sama sebe prostředkem těla osoby téhož pohlaví“²⁴ (tj. masturbace prováděná partnerem či partnerkou téhož pohlaví; rozhodnutí z let 1874, 1880, 1885, 1887). Naproti tomu však v roce 1884 rozhodl, že „pouhé dotýkání se genitálií muže mužem jiným sem nenáleží“.²⁵ Pozoruhodné je, že kasační soud v roce 1887 explicitně potvrdil, že zločinem podle § 129 b) tr. z. se rozumí i erotické kontakty mezi ženami, třebaže znění tohoto paragrafu nijak neodůvodňuje opačnou interpretaci. V roce 1879 kasační soud také rozhodl, že „muž a mužský obojenec [tj. intersexuální osoba uznaná úředně za muže] jsou osobami téhož pohlaví“.²⁶ Pozdější judikaturou nejvyššího soudu ČSR se budeme podrobněji zabývat níže.

Pokud soud konstatoval, že čin, který byl předmětem obžaloby, splňuje skutkovou podstatu smilstva proti přírodě s osobou téhož pohlaví, jak ji vymezovala judikatura zrušovacího soudu, stál před úkolem stanovit výši trestu. Jak jsme již viděli, § 130 tr. z. předepisoval defaultně za homosexuální styk trest těžkého žaláře v trvání od jednoho do pěti let. Konkrétní výměru trestu v rámci tohoto intervalu měl soud stanovit na základě toho, zda

²² § 4 zákona č. 209/1931 Sb., kterým se prodlužuje účinnost a mění některá zákonná ustanovení v oboru trestního soudnictví, byl § 259 odst. 2 trestního řádu zrušen a dosavadní odst. 3 měl napříště číslo 2.

²³ BĚLOHRADSKÝ, Václav: „Vzácný případ sexuální perverze. Culilinctus et fellatio“. *Časopis lékařů českých*, 32, 1893, s. 869.

²⁴ Tamtéž.

²⁵ Tamtéž.

²⁶ Tamtéž.

byly v převaze přitěžující nebo polehčující okolnosti (§ 48 tr. z.).²⁷ Jelikož na tento „zločin“ nebyl stanoven trest delší pěti let, mohl soud využít při souběhu více polehčujících okolností, které dávaly předpoklad, že se „zločinec“ polepší, tzv. mimořádného zmírňovacího práva, upraveného v § 54 tr. z., a změnit trest těžkého žaláře v mírnější stupeň trestu (tzv. „žalář bez přídatku“)²⁸ či zkrátit dobu trestu pod šest měsíců. Také v případě, že by delší trvání trestu způsobilo pachatelově nevinné rodině důležitou škodu na výživě, bylo možno trest podle § 55 tr. z. zkrátit pod šest měsíců – zde nebyly polehčující okolnosti nutné, avšak kratší trvání trestu mělo být kompenzováno jeho zostřením.

Avšak i v případě, že soud konstatoval naplnění skutkové podstaty zločinu podle § 129 b), nemuselo být dané jednání trestné. To v případě, že soud shledal některou z okolností vylučujících trestnost, které byly uvedeny v § 2 tr. z.²⁹ Naopak trestný byl podle § 8 tr. z. i pokus o trestný čin a podle § 9 také vyzývání, povzbuzování či svádění k trestnému činu (v obou těchto případech pak přišel ke slovu § 47 a) tr. z., viz poznámkový aparát). Pro případ, že šlo o souběh více trestných činů, měl být odsouzený podle § 34 tr. z. potrestán „podle toho zločinu, na který je uložen ostřejší trest, avšak přihlížejíc přitom i k ostatním zločinům“. V § 35 tr. z. bylo stanoveno, že totéž – tedy zásada absorpční³⁰ – platí i v případě, kdy se sbíhá

²⁷ Přitěžujícími okolnostmi bylo podle § 44 tr. z.: „a) když bylo spácháno více zločinů různého druhu; b) když byl týž zločin opětovně spáchán; c) když zločinec byl již trestán pro stejný zločin; d) když jiné svedl k zločinu; e) když byl původcem, návodcem, náčelníkem zločinu spáchaného více osobami“. Polehčující okolnosti se dělily podle toho, zda vyplývaly z povahy pachatele (§ 46 tr. z.), anebo z povahy skutku (§ 47 tr. z.). Do první skupiny patřilo: „a) když pachateli ještě není dvacet let, když jest mdlého rozumu nebo když jeho vychování bylo velmi zanedbáno; b) když před zločinem byl bezúhonného chování; c) když spáchal zločin na něčí ponuknutí, ze strachu nebo z poslušnosti; d) když se dal pohnouti k zločinu v prudkém hnutí mysli, jež povstalo z obyčejného lidského citu; e) když byl přilákán ke zločinu více pro příležitost, která se mu naskytila z nedbalosti někoho jiného, nežli se k tomu rozhodl s úmyslem napřed rozváženým; f) když se dal svésti k zločinu chudobou; g) když s účinnou horlivostí hleděl napravití způsobenou škodu nebo zabrániti dalším zlým následkům; h) když se sám udal a k zločinu doznal, ač mohl snadno utéci anebo zůstatí neprozrazen; i) když vyjevil jiné skryté zločince a k jich postavení před soud dal příležitost a prostředky na ruku“. Paragraf 46 tr. z. obsahoval do roku 1912 ještě písmeno k), podle něž bylo polehčující okolností také to, když byl pachatel delší dobu bez svého zavinění ve vyšetřovací vazbě, avšak zákonem č. 141/1912 bylo toto písmeno zrušeno a zároveň byl vložen nový § 55a, který stanovil, že se doba takové vazby započte do doby trestu. Do druhé skupiny polehčujících okolností (§ 47 tr. z.) patřilo: „a) když zločin nebyl dokonán, v té míře, jak daleko bylo ještě od jeho dokonání; b) když zločin byl spáchán tak, že se pachatel dobrovolně zdržel způsobit větší škodu, k čemuž byla příležitost; c) když škoda vzniklá ze zločinu je nepatrná anebo když poškozený dostane úplnou náhradu nebo zadostiučinění“.

²⁸ Termín § 14 tr. z. Tento stupeň žaláře se od těžkého žaláře lišil v tom, že trestanec nebyl držen v okovech (do roku 1867) ani mu trest nebyl zostřován podle § 19 tr. z. (viz dále v hlavním textu) a že v přítomnosti dozorce mohl přijímat návštěvy.

²⁹ Šlo o tyto okolnosti: „a) když pachatel je zcela zbaven užívání rozumu; b) když skutek byl vykonán při střídavém pomnutí smyslů v tom čase, pokud pomnutí trvalo, anebo c) v úplném opilství, v kterém se pachatel připravil, nemaje zločin v úmyslu [...], anebo v jiném pomatení smyslů, v němž si nebyl vědom svého činu; d) když pachatel ještě nedovršil čtrnáctý rok [toto písmeno bylo vypuštěno § 71 zákona č. 48/1931 Sb., o trestním soudnictví nad mládeží, který jeho obsah převzal do svého § 1]; e) když se přitom přihodil takový omyl, pro kterýž nebylo lze v činu spatřiti zločin; f) když zlo povstalo náhodou, nedbalostí anebo z neznalosti následků činu; g) když se skutek stal z neodolatelného donucení nebo ve výkonu spravedlivé nutné obrany“.

³⁰ Skutečnost, že rakouské trestní právo bylo založeno na absorpční zásadě, kdežto německé na kumulační zásadě, způsobovala důležitý rozdíl mezi souzením podle říšského a protektorátního práva v době nacistické

zločin s přečinem či přestupkem. Z činů popsaných v trestním zákoně jako přestupky přicházel v případech souzení homosexuálních deliktů nejčastěji ke slovu přestupek „hrubě a veřejné pohoršení působící urážky mravopočestnosti nebo stydlivosti“, ³¹ trestný podle § 516 tr. z. ³²

Pokud jde konečně o povahu trestu, § 16 tr. z. původně stanovil, že trest těžkého žaláře, který byl stanoven na nejtěžší zločiny (včetně zločinů podle § 129 b), spočívá v tom, že se odsouzenec „přidrží železy na nohou“ a že „rozmlouvati s lidmi, kteří nemají co činiti přímo s jeho žalářováním, dovolí se mu toliko v případech zcela zvláštních a důležitých“. Zákonem č. 131/1867 ř. z. však bylo zostřování žaláře okovy zrušeno; soud měl napříště stanovit jiné zostření trestu, přičemž mohl vybírat ze způsobů uvedených v § 19 tr. z. ³³ Ze sond, které jsme provedli, vyplývá, že soudy nejčastěji zostřovaly trest těžkého žaláře postem ³⁴ nebo tvrdým ložem, ³⁵ a to nejvýše jednou za čtrnáct dní (trestní zákon stanovoval v §§ 20 a 21 maximální periodicitu těchto zostření na trojí opakování v týdnu). Podle § 18 tr. z. byla s trestem žaláře spojena pracovní povinnost. Navíc byly podle § 26 tr. z. spojeny s odsouzením pro zločin ještě další právní účinky, jako odnětí tuzemských i cizozemských řádů, ztráta veřejných titulů a akademických hodností, veřejných úřadů, veřejné služby včetně učitelského úřadu, u duchovních sesazení z prebendy atd., přičemž některé z takto pozbytých kvalit mohl odsouzený znovu nabýt, avšak pouze s výslovným povolením císaře či – po vzniku Československa – prezidenta republiky.

Proti rozsudkům sborových soudů první stolice existovaly dva opravné prostředky, a sice tzv. zmateční stížnost, upravená v §§ 281–293 tr. ř., a odvolání, upravené v §§ 294–296 tr. ř. Zmateční stížnost musela být založena na jednom z jedenácti důvodů zmatečnosti taxativně vyjmenovaných v § 281 tr. ř. (šlo o různé typy pochybení soudu první stolice, od pochybení formálních až po taková, která se týkala obsahu rozsudku), bylo možné jí napadnout celý obsah rozsudku a podávala se již uvedenému nejvyššímu soudnímu dvoru

okupace českých zemí. Byl to jeden ze strukturálních důvodů, proč perzekuce etnicky českých homosexuálů nebyla v období protektorátu tak tvrdá jako u homosexuálů německé národnosti (bližší viz: SEIDL, Jan: „Křížácké tažení, či ostrov relativního bezpečí? Perzekuce homosexuality v Protektorátu Čechy a Morava“, cit. dílo).

³¹ Marginální rubrika před § 516 tr. z.

³² „§ 516. Kdo vyobrazením nebo smilnými činy hrubě a způsobem budícím veřejné pohoršení urazí mravopočestnost a stydlivost, jest vinen přestupkem a má býti odsouzen k tuhému vězení od osmi dnů až do šesti měsíců. Stala-li se však urážka tiskopisem, má se potrestati jako přečin tuhým vězením od šesti měsíců až do jednoho roku.“

³³ Způsoby zostření trestu žaláře byly: „a) postem; b) vykázáním tvrdého lože; přidržením v samovazbě; uzavřením o samotě v temné komůrce; e) káráním holí nebo metlou [zrušeno zákonem č. 131/1867 ř. z.]; f) vypovězením ze země po vystálém trestu“.

³⁴ Podle § 20 tr. z. „půst“ znamenal, že se „trestanec drží některé dny jen o chlebě a vodě“.

³⁵ „Tvrdé lože“ znamenalo podle § 21 tr. z., že se „trestancovi dají jen holá prkna“.

jakožto kasačnímu soudu, po roce 1918 nejvyššímu soudu. Zrušovací soud mohl podle § 288 tr. ř. nařídit nové hlavní přelíčení a přikázat věc případně jinému sborovému soudu první stolice, nařídit vykonání přelíčení, pokud se zmateční stížnost týká toho, že soud první stolice neprávem vyslovil svou nepříslušnost, anebo rozhodnout ve věci samé, přičemž se měl opírat o skutečnosti, které zjistil sborový soud první stolice, a pakliže by zjistil, že skutečnosti, o něž se měl správně rozsudek opírat, v původním řízení zjištěny nebyly, přikázat věc k novému přelíčení. Naproti tomu odvolání bylo možno podat pouze proti výroku o trestu (tj. proti jeho druhu a vyměřené délce) a rozhodování o něm příslušelo sborovým soudům druhé stolice (tj. vrchním soudům).

Po vzniku Československé republiky byl rakouský trestní zákon z roku 1852 a rakouský trestní řád z roku 1873 převzat do právního řádu nového státu, kde platil v Čechách, na Moravě a ve Slezsku (blíže viz podkap. 3.2.1.). Mechanismy, které jsme popsali výše, tak zůstaly s příslušnými obměnami (místo nejvyššího soudního dvora byl zřízen nejvyšší soud v Brně, anulaci právních účinků odsouzení podle § 26 tr. z. musel povolit místo císaře prezident republiky apod.) v platnosti, avšak postupně přibýly nové prvky, které fungování těchto mechanismů oproti stavu před rokem 1918 poněkud modifikovaly.

Již po třech měsících existence republiky přijalo národní shromáždění opatření, které se sice příliš netýkalo existenčních zájmů odsouzených, ale v dalších letech se stalo jakýmsi brusným kamenem, který umožnil, aby se i v poměrně konzervativním systému trestního práva projevila určitá změna v konceptualizaci homosexuality, k níž v meziválečném období ve společnosti došlo. Jednalo se o volební řád do obcí,³⁶ který v § 3 odst. 4 stanovil, že kdo je právoplatným rozsudkem trestního soudu odsouzen za některé zločiny, přečiny či přestupky, ztrácí volební právo do obecního zastupitelstva. Výrok o ztrátě volebního práva do obcí měl napříště vynést soud v rozsudku, avšak – a to je důležité – tato ztráta mohla nastat pouze v případě, byl-li „trestný čin spáchán z pohnutek nízkých a nečestných“. V roce 1926 však nejvyšší soud přijal průlomové rozhodnutí, když vyhověl odvolání proti ztrátě volebního práva do obcí, k níž byl odsouzen obžalovaný podle § 129 b) tr. z. krajským soudem v České Lípě. V odůvodnění nejvyšší soud uvedl, že „dlužno připustiti, že [toto] trestné jednání se přičí primitivním zásadám morálky; avšak pro ztrátu práva volebního není rozhodující povaha činu, nýbrž pohnutky, jež přiměly obžalovaného k tomuto činu, a tu nevysvítá ze spisu, že

³⁶ Zákon č. 75/1919 Sb., kterým vydává se řád volení v obcích republiky Československé.

pohnutka k němu byla nízká a nečestná, nýbrž nutno tuto příčinu jednání hledati jedině v osudném nepřírozeném založení stěžovatelově“.³⁷

Otázka vrozenosti/získanosti homosexuality, respektive významu těchto kategorií pro její trestnost, která, jak uvidíme v následujícím oddíle, byla v elitních diskurzech o homosexualitě (viz kap. 2.1.) nastolena již před první světovou válkou (viz podkap. 2.3.2.), byla v období první republiky vedle dalšího zpřesňování okruhu sexuálních praktik, které zakládají skutkovou podstatu § 129 b) tr. z.,³⁸ nejčastějším předmětem rozhodnutí nejvyššího soudu ve věci tohoto paragrafu, v čemž se odráží skutečnost, že poukazování na tuto opozici za první republiky zdomácnělo v soudní praxi jako hlavní argumentační východisko obhajoby osob obžalovaných pro homosexuální styky.³⁹ Poté, co nejvyšší soud ve dvou rozhodnutích z první poloviny dvacátých let odmítl, že by u člověka, který je duševně zdravý, a nelze u něj tedy použít ustanovení § 2 a)–c) tr. z. (viz výše), mohla být vrozená homosexualita důvodem zakládajícím „neodolatelné donucení“, a tím vylučujícím trestnost podle § 2 g) tr. z.,⁴⁰ přiznal ve výše citovaném rozhodnutí z roku 1926 konceptu vrozené homosexuality poprvé takovou relevanci, že konstatování vrozené homosexuality zakládalo pro odsouzené alespoň v otázce ztráty volebního práva strukturální výhodu.

V roce 1927 pak nejvyšší soud přijal další dvě průlomová rozhodnutí, v jejichž důsledku význam zkoumání a eventuálního konstatování vrozenosti homosexuality v trestních řízeních pro § 129 b) tr. z. dále vzrostl. Nejprve rozhodnutím ze dne 15. června 1927 zrušil

³⁷ „Rozhodnutí č. 2497 ze dne 3. října 1926, Zm I 518/26“. In: *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech trestních*. Ročník osmý. Praha 1927, s. 564.

³⁸ Nejvyšší soud v návaznosti na judikaturu nejvyššího soudního dvora několikrát rozhodl, že k naplnění skutkové podstaty § 129 b) tr. z. není třeba, aby došlo k „úkonům podobným souloži“, nýbrž že sem spadají i „onanistické akty“, a dokonce, že vůbec „smilstvem ve smyslu § 129 lit. b) tr. zák. jest každé bezprávné použití těla, třeba oděného, jiné osoby téhož pohlaví k předsevzetí úkonů, jimiž mají býti ukojeny chťiče“ (rozhodnutí ze dne 12. března 1921, Kr II 265/20). Ostatní rozhodnutí tohoto typu, která v různých obměnách opakují totéž, mají v řadě *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech trestních* (nezaměňovat s řadou *Sbírka rozhodnutí nejvyššího soudu ve věcech trestních*, která obsahuje pouze některá vybraná rozhodnutí) pořadová čísla 1273, 1600, 2321, 2563, 2825, 3056.

³⁹ Ke sporům o vrozenost/získanost homosexuality v období první republiky viz blíže: SEIDL, Jan: „Zhýralci a psychopati. Trestání homosexuality za první republiky a česká medicína“. In: sborník ze VI. pardubického bienále (v přípravě).

⁴⁰ Šlo o rozhodnutí č. 1249 ze dne 7. července 1923, Kr I 326/23 (k tomuto důležitému rozhodnutí viz též poznámkový aparát v uvozovací části kap. 3.4.) a rozhodnutí č. 1536 ze dne 8. března 1924, Kr I 375/23. Nejvyšší soud v jejich takřka doslova shodných odůvodněních vyložil, že pojem „neodolatelného donucení“, které představuje důvod vylučující trestnost podle § 2 g) tr. z., předpokládá kolizi dvou právních statků, z nichž jeden nelze zachránit bez porušení druhého. „Ukojení pohlavního pudu“ však podle nejvyššího soudu takovým právním statkem není. Obsahově stejné rozhodnutí učinil nejvyšší soud ještě v roce 1931 (rozhodnutí č. 4293). To svědčí o tom, že se judikaturou nejvyššího soudu prvoinstanční soudy neřídily bezvýhradně. Je přitom pozoruhodné, že tuto linii začala judikatura nejvyššího soudu zastávat až za republiky, přičemž před jejím vznikem bylo možné neodolatelné donucení podle § 2 g) tr. z. při souzení zločinů podle § 129 b) tr. z. uplatňovat. František Čeřovský v roce 1919 uvedl, že tato praxe se opírala o rozhodnutí nejvyššího soudního dvora „č. 2271 sbírka 2569“ z 27. února 1901, avšak vše bylo závislé na tom, zda soud připustil znalecký důkaz, a na tom, jak se znalec vyslovil (ČEŘOVSKÝ, František: „§ 129 I. b. tr. z. Příspěvek k naléhavé reformě trestního zákona“. *Právník*, 58, 1919, s. 200).

rozsudek krajského soudu ve Znojmě, neboť tento soud neprozkoumal, zda u obžalovaného nenastal stav vylučující trestnost podle § 2 písm. a) nebo b) tr. z. (viz výše), a vrátil mu věc k novému projednání. Přitom uvedl, že „otázka perversity a s ní spojená otázka přičetnosti jsou tak složité a sporné, že nalézacímu soudu bude uvažovati o tom, zda se neodporučuje k prozkoumání stavu obžalovaného přibrati alespoň jednoho znalce z oboru psychiatrie“.⁴¹ Toto odůvodnění zrušujícího rozhodnutí bylo pro další vývoj soudní praxe velmi důležité, neboť, jak uvidíme dále (kap. 2.3.), soudní znalci v oboru psychiatrie podávali posudky zásadně odlišné od posudků znalců v oboru soudního lékařství, kteří byli do té doby ze setrvačnosti k posuzování činů spadajících pod § 129 b) tr. z. voláni nejčastěji. Skutečnost, že pokud se soud mohl při rozhodování ve věci § 129 b) tr. z. opřít o posudek psaný z psychiatrické, nikoliv soudnělékařské perspektivy, bylo jeho rozhodnutí zpravidla pro obžalovaného příznivější, je ilustrována i druhým průlomovým rozhodnutím, které nejvyšší soud přijal dne 9. prosince 1927. V tomto případě zrušil rozsudek krajského soudu trestního v Písku, neboť ten ve svém rozsudku ignoroval ty části znaleckých posudků, které se vyslovovaly k některým psychickým aspektům sexuálního života obviněného a které podle názoru nejvyššího soudu mohly, kdyby byly v rozsudku zohledněny, vést k závěru, že představují některý z důvodů vylučujících trestnost. Přitom nejvyšší soud zajímavým způsobem konstatoval, že – v podstatě – dosavadní judikatura sice platí, avšak že podle okolností zjištěných znaleckým posudkem může nastat situace, kdy neplatí.⁴²

Konečně v roce 1929 nejvyšší soud přijal rozhodnutí, v jehož důsledku vzrostl význam inteligentní obhajoby – pouze na jejím odůvodnění toho, zda je v konkrétním případě třeba znalecké zkoumání duševního stavu, totiž záleželo, zda soud takový důkaz připustil. V dotčeném případě krajský soud trestní v České Lípě vágně formulovanou žádost obhájce, aby byl vypracován znalecký posudek, zamítl, a nejvyšší soud mu posléze dal za pravdu a navíc otázku vrozené/získané homosexuality u dotčeného obviněného rozhodl sám. Zaujal přitom poměrně přísnou interpretaci toho, co je možno za vrozenou homosexualitu považovat,

⁴¹ „Rozhodnutí č. 2825 ze dne 15. června 1927, Zm II 161/27“. In: *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech trestních*. Ročník devátý. Praha 1928, s. 488.

⁴² Klíčová věta rozhodnutí zní: „Neboť třebas zrušovací soud trvá zásadně na stanovisku dosavadní judikatury, podle níž homosexuelní založení pachatelovo nemůže býti o sobě, pokud není provázáno obecnou poruchou duševní, uznáno ani za zbavení užívání rozumu ve smyslu § 2 písm. a) tr. zák., ani za přechodné pomínutí smyslů po rozumu § 2 písm. b) tr. zák., aniž je posléze s to, by při ukájení pohlavního pudu nepřirozeným způsobem (§ 129 I b) tr. zák.) zakládalo neodolatelné donucení [...], není tím řečeno, že by bylo vyloučeno v jednotlivém případě dospěti podle zvláštních jeho okolností ku zjištění, že na podkladě základní duševní odchylnosti pachatelovy nastal u něho z určitých důvodů v době činu přece jen stav, v němž si pachatel nebyl vědom svého jednání, pokud se týče nebyl s to, by svou vůli ovládal a určoval, tudíž stav vylučující přičitatelnost činu ve smyslu § 2 písm. a)–c) tr. zák.“ („Rozhodnutí č. 2998 ze dne 9. prosince 1927, Zm I 552/27“. In: *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech trestních*. Ročník devátý. Praha 1928, s. 890).

neboť přiznal větší váhu vnějškovým jevům ukazujícím zdánlivě na heterosexuální orientaci (a implikujících tedy „získanou“ homosexualitu), jako je manželství a otcovství, než údaji obžalovaného, že k homosexuálním stykům přistoupil z vnitřního nutkání. Toto rozhodnutí ukázalo, že s distinkcí vrozené a získané homosexuality si již zvykla pracovat i justice, a že nemá-li v konkrétním případě k dispozici přesvědčivý znalecký posudek, nerozpakuje se otázku rozhodnout sama, aplikujíc na ni poměrně rigidní mřížku kritérií převzatých z § 2 a)–c) tr. z.⁴³ Tím se však jen potvrdil význam zkoumání stavu obžalovaných z hlediska psychiatrie a precizní obhajoby poučené aktuální judikaturou, která, pokud takové zkoumání dovedla prosadit a s jeho výsledky při hlavním přelíčení vhodným způsobem naložila, mohla obžalovanému zásadním způsobem pomoci.

Soudních znalců, kteří by byli schopni a ochotni podat posudek odpovídající aktuálnímu soudobému stavu medicínského poznání homosexuality, však nebylo v Československu mnoho. V roce 1930 psychiatr Hugo Bondy (blíže viz podkap. 3.3.2.) uvedl, že funguje u krajského soudu trestního v Praze jako jediný stálý přísežný soudní znalec pro obor sexuální patologie. Zároveň konstatoval, že u soudů „není nedostatek dobré vůle [přihlížet k posudkům z oboru sexuální patologie], je-li jen dožadání obhájcem řádně odůvodněno“⁴⁴ a na důkaz toho uvedl, že se množí případy, kdy je žádán o sexuální patologický (tj. psychiatricko-sexuologický) posudek i v případech mimo obvod pražského soudu. Také advokát František Čerovský, který se specializoval na obhajování obviněných podle 129 b) tr. z. (blíže viz podkap. 3.3.1.), v roce 1934 napsal, že soudy jsou již „hodně liberální“⁴⁵ a že typický názor takového soudce zní: „Nechceme léčití kriminálem lidi vrozeně úchylné, ať nám znalci prohlásí, že je tu trestní neodpovědnost, a my obžalovaného zprostíme!“⁴⁶ Většina znalců-lékařů však podle něj nebyla pro obor sexuální patologie dostatečně vyškolená nebo si nechtěli kazit existenci a z pohodlnosti podávali stále stejné šablonovité posudky v duchu soudního lékařství 19. století (viz podkap. 2.3.1.). Situaci pak

⁴³ Nejvyšší soud v dotčeném rozhodnutí uvedl: „Nelze sice popřít, že úchylnost pohlavního citění, která se projevuje ukájením pohlavního pudu s osobami téhož pohlaví, naznačuje jistou abnormitu; při homosexualitě nutno však rozeznávat dvojí původ podobných sklonů, vrozený, kdy úchylnost je důsledkem patologického stavu, a získaný, jako následek jisté zvrhlosti a snahy po zpeřčení a zvýšení pohlavních požitků. Stěžovatel sám je ženat a otcem rodiny a za důvod svých trestných styků se svými učedníky Sch-em a K-em udal, že se bál pohlavně obcovati s některou cizí ženou, by se nenakazil. Tím jest řečeno, že při jeho jinak heterosexuelním založení jednalo se mu jen o pouhý náhražkový akt pohlavní, což také vychází ze způsobu, který volil pro své ukojení. Uvedl-li, že činil tak z vnitřního nutkání, není tím ještě tvrzeno, že nastalo u něho takové poblouznění z pohlavní podrážděnosti, jež mělo vzápětí střídavě pomínutí smyslů nebo takové pomatení, v němž si nebyl činu svého vědom, ano ono vnitřní nutkání jest podstatným znakem jsoucnosti a projevu veškerého pohlavního pudu“ (Rozhodnutí č. 3450 ze dne 18. dubna 1929, Zm I 111/29).

⁴⁴ BONDY, Hugo: „Trestnost homosexuality (7)“. *Praktický lékař*, 10, 1930, s. 39.

⁴⁵ ČEROVSKÝ, František: „Nutnost reformy trestního zákona stran trestání osob pohlavně odlišně založených (homosexuálních)“. *Sociálně zdravotní revue*, 2, 1934, s. 56.

⁴⁶ Tamtéž.

ještě zkomplikoval spor Huga Bondyho s profesorem soudního lékařství Vladimírem Slavíkem (blíže viz kap. 3.4.) o užití § 2 tr. z. v konkrétním případě, který se dostal před rozhodčí instanci, jež se přiklonila ke stanovisku Slavíkova. „Od té doby,“ píše Čerovský, aniž tento spor blíže datuje,⁴⁷ „ani znalci dobré vůle nechtějí si páliť prsty, vynášeli a praktikují pro ulehčení obviněnému v nejpříznivějším případě t. zv. ‚polehčující okolnost mdlého rozumu‘ podle § 46 lit. a) trestního zákona [viz výše], což ovšem nezabavuje vinníka odpovědnosti odsouzení a je to podle [Čerovského názoru] vědecké monstrum.“⁴⁸

Pokud jde konečně o inovace legislativní povahy, k nimž v oboru trestního práva za první republiky došlo, jednoznačně nejdůležitější změnou, která měla pro odsouzené význam zcela jiného řádu než výše pojednaný vývoj judikatury, bylo zavedení možnosti podmíněného odsouzení, k němuž došlo v roce 1919.⁴⁹ Cílem zákona č. 562 ze dne 17. října 1919 o podmíněném odsouzení a o podmíněném propuštění, na jehož přípravě se významnou měrou podílel již zmiňovaný advokát Václav Bouček (viz podkap. 2.4.2.), poslanec Revolučního národního shromáždění, a dále mj. též profesor Univerzity Karlovy August Miříčka a pracovník ministerstva spravedlnosti Albert Milota (k poslední jmenovaným viz dále podkap. 3.2.1.),⁵⁰ bylo zamezit tomu, aby se pachatelé méně závažných trestných činů, kteří se dopustili trestného jednání poprvé nebo po velmi dlouhé době, pobytem v žaláři či vězení socializovali ve zločinecké subkultuře, a místo skutečného potrestání je spíše důrazně napomenout. Zákon proto v § 1 odst. 1 stanovil, že „soud může odložit výkon trestu peněžitého a trestu na svobodě, nepřesahujícího dobu jednoho roku, má-li z podstatných důvodů za to, že odsouzený povede pořádný život[,] a že tudíž výkonu trestu není zapotřebí“.

⁴⁷ Náhodou se podařilo zjistit, že tento spor Bondyho se Slavíkem se týkal trestní věci proti obviněnému Karlu Dvořákovi z roku 1929; nelze však zjistit, zda i závěr rozhodčí instance (tzv. „lékařské rady“, která byla pro tento konkrétní spor delegována v Brně) spadá do téhož roku, nebo byl vynesena později (Státní oblastní archiv Praha, Krajský soud trestní Praha, spis v trestní věci Tk X 3589/34, František Mastík, fol. 33–35). Dokumenty vztahující se přímo k jednání lékařské rady se dosud nepodařilo dohledat.

⁴⁸ Tamtéž.

⁴⁹ Další změnou bylo například přijetí zákona č. 48/1931 o trestním soudnictví nad mládeží. Zatímco před vstupem tohoto zákona v platnost byly trestné činy spáchané nezletilými od 11 do 14 let věku, které by jinak byly zločiny, posuzovány jako přestupky a stejné činy mladistvých od 14 do 20 let věku byly posuzovány jako zločiny, ovšem s tím, že platila polehčující okolnost podle § 46 a) tr. z. (viz výše poznámkový aparát), poté, co zákon 48/1931 Sb. vstoupil v platnost, se trestný čin spáchaný mladistvým (již jen od 14 do 18 let) nazýval „provinění“, a pokud byl mladistvý odsouzen k trestu odnětí svobody, nazýval se tento trest „zavření“. Horní i spodní sazba předepsaná v trestním zákoně se v tom případě snížila na polovinu. Homosexuální reprezentace hodnotila změny, které přinesl tento zákon, jako málo pronikavé, neboť se omezovaly z větší části pouze na oblast trestního řízení (PETRÁK, Ladislav: „Nedospělí a mladiství“. *Hlas sexuální menšiny*, 1, 1931, č. 12, s. 11).

⁵⁰ Srov. stenoprotokol ze schůze Národního shromáždění, 17. 10. 1919, <http://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/stenprot/084schuz/s084011.htm> a <http://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/stenprot/084schuz/s084012.htm>. Bouček na úvod svého vystoupení k tomuto zákonu prohlásil, že „snad ještě nikdy v životě [...] tak rád nemluvil jako dnes“. Z jeho projevu, jako i z projevu ministra spravedlnosti Františka Veselého, je zřejmé, že zavedení institutu podmíněného odsouzení bylo chápáno jako významný krok v budování demokratického státu.

V § 2 odst. 1 pak stanovil, že „podmíněné odsouzení je vyloučeno, jestliže byl vinník již dříve odsouzen pro zločin na dobu delší tří měsíců nebo vůbec pro čin spáchaný z pohnutky nízké a nečestné“, ledaže (§ 2 odst. 2) mezi spácháním zločinu uplynulo od vykonání trestu za předešlý zločin alespoň deset let. Z pohledu historického bádání je důležité, že soud mohl v souvislosti s institutem podmíněného odsouzení činit „dotazy o způsobu života obžalovaného“,⁵¹ díky čemuž v trestních spisech a policejních složkách z období první republiky narůstá objem policejních zpráv o pověsti obžalovaných a nově se objevují také odpovědi různých institucí z místa bydliště obžalovaných na dotazy ohledně toho, zda považují vyslovení podmíněného trestu za žádoucí. Tato vyjádření mohou mít v některých případech významnou pramennou hodnotu.

V případě, že byl od nabytí účinnosti zákona o podmíněném odsouzení někdo odsouzen pro homosexuální styky a splňoval výše uvedené podmínky, mohl být podmíněný odklad trestu povolen i jemu. Jak uvidíme v další kapitole, skutečně se tak za první republiky často dělo. V tomto ohledu tedy nový režim po roce 1918 přinesl zlepšení situace homosexuálů jako potenciálních obviněných. Jak ovšem také uvidíme, tento dílčí posun byl doprovázen zvýšením absolutní míry perzekuce oproti stavu před první světovou válkou.

1.3. Míra trestněprávní perzekuce homosexuality

V této kapitole nabídneme odpověď na otázku, do jaké míry byly v období platnosti trestního zákona č. 117/1852 homosexuální styky skutečně v praxi stíhány, a tím také ukážeme, do jaké míry představoval § 129 b) trestního zákona pro homosexuálně založené lidi reálnou hrozbu. Tuto míru budeme studovat prostřednictvím několika ukazatelů a na základě jejich diachronního srovnání se pokusíme postihnout také její vývoj v čase, a to v období padesáti let od roku 1898 do roku 1947, tedy v období, pro něž to umožňují dostupné archivní prameny. Budeme vycházet z výzkumu v archivním fondu Zemský (krajský) soud trestní Praha a Státní zastupitelství Praha (SOA v Praze), který jsem uskutečnil na přelomu let 2009 a 2010, a paralelního výzkumu ve fondech Krajský soud Plzeň (SOA v Plzni) a Krajský soud Hradec Králové (SOA v Zámrsku), který uskutečnil v téže době kolega Bc. Lukáš Nozar. Tyto výsledky jsme společně publikovali v kolektivní monografii *Od žaláře k oltáři. Emancipace homosexuality v českých zemích od roku 1867 do současnosti*.⁵²

⁵¹ § 1 nařízení č. 598/1919, Sb., jímž se provádí zákon o podmíněném odsouzení a podmíněném propuštění.

⁵² SEIDL, Jan; NOZAR, Lukáš: „Mechanismy a míra trestněprávní perzekuce homosexuality podle trestního zákona z roku 1852“. In: SEIDL, Jan a kol.: *Od žaláře k oltáři. Emancipace homosexuality v českých zemích od roku 1867 do současnosti* (v přípravě), s. 19–53.

Nejprve však shrneme možnosti, které se naskývaly k posouzení míry trestání homosexuality před tímto výzkumem. Vycházely ze dvou druhů pramenů – jednak z takových, které pro několik krátkých izolovaných období obsahují statistické údaje různé vypovídací hodnoty, a jednak z několika obecných vyjádření Františka Čeřovského (viz podkap. 3.3.1.), kterými komentoval vývoj právní praxe za první republiky. Jinými slovy, tyto možnosti byly značně rudimentární. Z dosavadní historiografie se s těmito údaji pokusil koncepčně pracovat dánský badatel Harald Jepsen ve své práci z roku 1993.⁵³

Pokud jde o první skupinu informací, nejstarší z nich je z roku 1902 a pochází od Václava Boučka (viz podkap. 2.4.2.). Ten s odvoláním na policejního komisaře Protivenského uvádí, že v Praze byly in flagranti přistiženy roku 1897 dvě osoby, 1898 sedm a 1900 čtrnáct.⁵⁴ Nic bližšího o osudu těchto osob neříká a nezmiňuje se ani o počtu osob, které byly vyšetřovány, aniž byly přistiženy při činu. O něco ucelenější informaci poskytuje oficiální trestní statistika, která je k dispozici pro léta 1913–1931. V rámci tohoto období však státní statistický úřad několikrát změnil její metodiku, a tak pro období 1913–1922 jsou údaje o trestání podle §§ 129 a 130 agregovány s údaji pro § 131 (tj. nelze rozlišit, kolik lidí bylo odsouzeno pro homosexuální, zoofilní a incestní styky), přičemž kromě počtu odsouzených je sledována také výše trestu a údaje jsou rozděleny zvlášť pro Čechy a zvlášť pro Moravu a Slezsko, pro období 1923–1927 jsou agregovány údaje pro §§ 128–133 a 206–208 (tj. nelze si učinit ani nanejvýš přibližnou představu, kolik osob z této různorodé skupiny bylo souzeno pro homosexuální styky),⁵⁵ a konečně pro období 1928–1931 jsou sice uvedeny zvlášť údaje pouze pro §§ 129 a 130 (tj. pouze homosexuální a zoofilní styky) a počet odsouzených je specifikován podle pohlaví a toho, zda šlo o dospělé či mladistvé a o hlavní či vedlejší čin, avšak země ani délka trestu již sledována nebyla. Přesto jsou dvě souvislé řady údajů pro léta 1913–1922 a 1928–1931 velmi důležité a je třeba je zde reprodukovat:

⁵³ JEPSEN, Harald Hartvig: *Neprovedené osvobození. Boj proti paragrafům o sodomii v letech 1918–1938*. Seminární práce na Aarhus Universiteit. Aarhus 1993, s. 6–7.

⁵⁴ BOUČEK, Václav: „Prof. dr. Wachenfeld: Homosexualität und Strafgesetz“. *Právnícké rozhledy*, 3, 1901–1902, s. 184.

⁵⁵ *Trestní statistika z Republiky československé v letech 1923–1927*. Praha 1931, s. 32. Do této skupiny patřili pachatelé zprznění (§ 128), smilstva proti přirozenosti (§§ 129 a 130), zprznění krve, tj. incestu (§ 131), kuplířství na nevinné osobě (§§ 132 a 133) a dvojnásobného manželství (§§ 206–208).

Tabulka č. 1: Počet osob starších 14 let, odsouzených pro zločin podle §§ 129–131 jako trestný čin hlavní⁵⁶

	1913	1914	1915	1916	1917	1918	1919	1920	1921	1922
Čechy	? ⁵⁷	56	29	36	13	5	13	35	44	101
Morava a Slezsko	?	67	35	25	13	4	11	22	52	85

Tabulka č. 2: Hlavní tresty uložené osobám uvedeným v tabulce č. 1⁵⁸

	do 1 měs.	1–3 měs.	3–6 měs.	6–12 měs.	1–2 roky	2–3 roky	3–5 let	5–10 let
1914	43	44	24	4	4		2	
1915	19	28	10	4	3			
1916	15	31	8	5	2			
1917	13	7	4	1	1			
1918	4	4			1			
1919	5	15	2	1	1			
1920	17	30	6	3				
1921	22	53	15	5	1			
1922	43	87	35	14	2	1	1	

⁵⁶ *Trestní statistika z Čech, Moravy a Slezska v letech 1913–1918*. Praha 1923, s. 14; *Trestní statistika z Čech, Moravy a Slezska v letech 1919–1922*. Praha 1925, s. 12. Počet osob odsouzených pro zločin podle §§ 129–131 jako pro vedlejší trestný čin tyto publikace neuvádějí.

⁵⁷ Komentář Státního úřadu statistického: „Příslušná data za tento rok nemohla být z daného materiálu zjištěna“ (*Trestní statistika z Čech, Moravy a Slezska v letech 1913–1918*, cit. dílo, s. 14). Totéž platí i pro Moravu a Slezsko.

⁵⁸ *Trestní statistika z Čech, Moravy a Slezska v letech 1913–1918*, cit. dílo, s. 15; *Trestní statistika z Čech, Moravy a Slezska v letech 1919–1922*, cit. dílo, s. 13. Agregujeme údaje podle zemí; nereprodukuje tresty vedlejší (vypovězení, vyhoštění, policejní dozor, propadnutí, ztráta práv, trest peněžité), neboť ty byly uloženy mizivému počtu osob – v každém roce v každé zemi maximálně jeden případ. Tím se vysvětlují také malé diskrepance mezi součty pro některá léta v tabulkách č. 1 a 2.

Údaje pro léta 1919–1922 je možno, jak to již učinil Harald Jepsen,⁵⁹ konfrontovat s údaji, které bez udání zdroje uvádí advokát a pozdější senátor Otakar Bas (1878–1939) ve své práci *Pohlavní život ve světle našeho trestního zákonodárství* (1927). Jeho tabulka, která je popsána „odsouzeno pro zločin podle § 129 tr. z.“ (neuvádí, zda jako pro hlavní, nebo též vedlejší trestný čin, a je proto nutno předpokládat, že agreguje obě skupiny odsouzení), vypadá takto:

⁵⁹ JEPSEN, Harald Hartvig: *Neprovedené osvobození. Boj proti paragrafům o sodomii v letech 1918–1938*, cit. dílo, s. 7.

Tabulka č. 3: Počet osob odsouzených podle § 129 tr. z.⁶⁰

rok	mužů		žen	
	mladistvých	starších	mladistvých	starších
1919	1	1	–	2
1920	10	13	–	–
1921	17	23	–	–
1922	30	48	2	1
1923	43	124	–	1

⁶⁰ BAS, Otakar: *Pohlavní život ve světle našeho trestního zákonodárství*. Praha 1927, s. 40.

Pokud jde o tresty delší jednoho roku, uvádí Bas tato čísla: 1919: 1; 1921: 1; 1922: 2. Za předpokladu, že jsou oba informační zdroje věrohodné, by většina rozsudků z let 1919–1922 uvedených v tabulce č. 1 byla vynesena pro zločin podle § 131 tr. z., tedy nad pachateli incestu (1919: 20; 1920: 34; 1921: 56; 1922: 105), a pouze menší část nad osobami souzenými pro homosexuální a zoofilní styky (1919: 4; 1920: 23; 1921: 40; 1922: 81). Z obou těchto pramenů také jasně plyne, že v drtivé většině případů soudy přiznávaly odsouzeným polehčující okolnosti a podle § 54 tr. z. (viz předchozí kapitolu) trest zkracovaly.

Pro období 1928–1931, jak už bylo řečeno, známe z oficiální statistiky počty pachatelů *smilstva proti přírodě* neagregované s údaji o pachatelích incestu (agregace homosexuálních a zoofilních styků však zůstala). Navíc byly ještě zvlášť evidovány případy odsouzených mladistvých (tedy osob od 14 do 20 let).⁶¹ Naopak nemůžeme ze statistiky zjistit rozvrstvení trestů podle délky.

⁶¹ V roce 1931 byla přijetím zákona č. 48/1931, o trestním soudnictví nad mládeží, definice mladistvého změněna na osobu od 14 do 18 let, v trestním zákoně však nadále zůstala pod § 46 písm. a) obsažena polehčující okolnost věku nižšího dvaceti let.

Tabulka č. 4: Počet osob právoplatně odsouzených v Čechách, na Moravě a ve Slezsku pro zločin podle §§ 129–130 jako trestný čin hlavní⁶²

celkem	1928	1929	1930	1931	z toho mladistvých	1928	1929	1930	1931
Σ	195	172	207	227	Σ	64	52	52	52
z toho žen	1	3	11	9	z toho žen	1	0	3	0

Tabulka č. 5: Počet osob právoplatně odsouzených v Čechách, na Moravě a ve Slezsku pro zločin podle §§ 129–130 jako trestný čin vedlejší⁶³

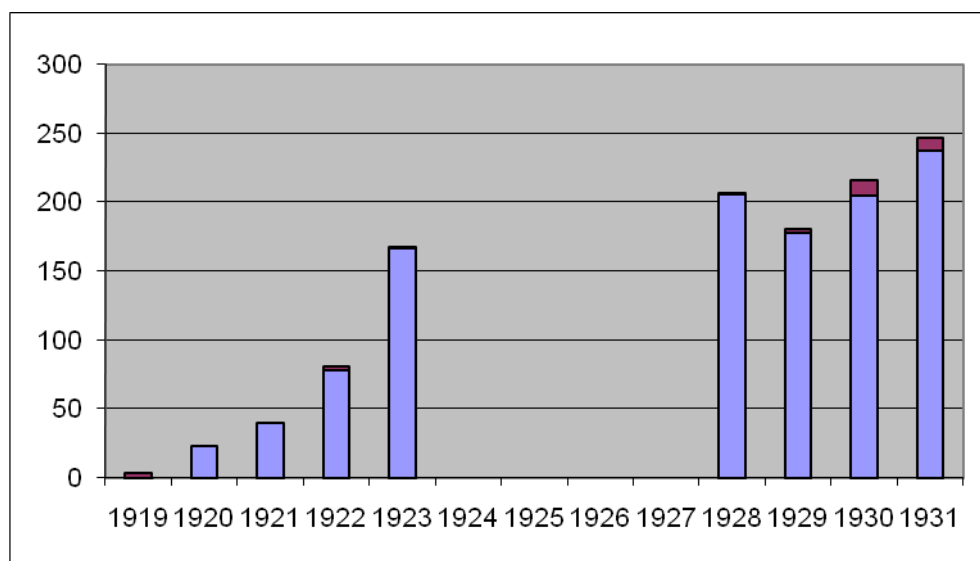
celkem	1928	1929	1930	1931	z toho mladistvých	1928	1929	1930	1931
Σ	12	9	9	20	Σ	1	0	3	0
z toho žen	0	0	0	0	z toho žen	0	0	0	0

⁶² *Trestní statistika republiky Československé za léta 1928–1931*. Praha 1937, s. 28.

⁶³ Tamtéž.

Počty osob v týchž kategoriích, které uvádí Otakar Bas pro léta 1919–1923, můžeme tedy z údajů oficiální statistiky zjistit i pro léta 1928–1931 a vynést do grafu (údaj o poměru odsouzených dospělých ku mladistvým v grafu nevynášíme, protože se jím dále nebudeme zabývat), čímž obdržíme poměrně dlouhou, i když přerušenu řadu údajů stejného řádu:

Graf č. 1: Počet osob odsouzených pro zločin podle §§ 129 a 130 v letech 1919–1931 podle údajů Otakara Base a oficiální trestní statistiky, z toho žen (tmavé části sloupců)

Z tohoto grafického vyjádření je celkem zřejmý závěr, že počet odsouzených měl v dotčeném období v zásadě stoupavou tendenci, a to nejvýrazněji mezi lety 1922–1923, a dále, že drtivou většinu odsouzených tvořili muži. Posuďme však, jak se tento závěr shoduje s komentáři Františka Čeřovského, který v průběhu celých dvaceti let trvání první republiky praxi trestání homosexuality zblízka sledoval (blíže viz podkap. 3.3.1.). V roce 1924 tak napsal, že „v první době po převratu nastával jistý obrat k lepšímu[,] a to patrným vlivem nastupující tehdy osvobozovací ideologie, která čelila všem možným útlakům, nebo alespoň vlivem liberálně vyčkávacího stanoviska, při nejmenším byla to jistá opatrnost, kritičnost a nedůvěra k starému trestnímu zákonu převzatému z Rakouska“,⁶⁴ avšak že v poslední době je jasně patrné zpřísnění soudní praxe vzhledem k § 129 b). Čeřovský to vysvětluje vlivem nejvyššího soudu (příklady jeho rozhodnutí z první poloviny dvacátých let, která ztěžovala možnosti obhajoby obžalovaných pro § 129 b) tr. z., jsme viděli v předchozí kapitole), který se podle něj zřejmě postavil „na to stanovisko, že trestáním homosexuálních styků napravuje se t. zv. poválečná znemravnělost“.⁶⁵ Také „všude jinde, kde se přímo či nepřímo rozhoduje o věcech souvisejících s homosexualitou, t. j. u policie, u státního zastupitelství, u úřadů a korporací,“ podle něj v roce 1924 „vládne úžasná neinformovanost a desorientace zaviněná politováníhodným předsudkem a omylem, který pramení v normách trestního zákona“.⁶⁶

O osm let později, v roce 1932, již Čeřovský viděl situaci znatelně optimističtější. Pražské státní zastupitelství podle něj již postupovalo v záležitostech týkajících se homosexuality „poměrně velmi prozřetelně, vědecky rozumně a lidsky shovívavě“,⁶⁷ avšak ne tak všechna mimopražská státní zastupitelství. Také prvoinstanční soudy podle něj

[...] nyní vždy a všude [...] plně popřejí sluchu obhajobě, rozlišují, individualisují tyto případy od jiných zločinných případů, hledí problém proniknouti vědecky a kde takového proniknutí není, aspoň se nad

⁶⁴ ČEŘOVSKÝ, František: „Příspěvek k naléhavé reformě trestního zákona (§ 129 I. b. tr. z.)“. *Česká advokacie*, 10, 1924, s. 124.

⁶⁵ ČEŘOVSKÝ, František: „Neprovedené osvobození“. *Přítomnost*, 1, 1924, s. 538. Vzápětí nato Čeřovský argumentuje, že „poválečná znemravnělost“ nemá s homosexualitou co dělat, protože ta „jako zjev přírodní vyskytovala se vždy a všude“ (tamtéž). Toto esencialistické stanovisko bylo pro pracovníky hnutí sexuálních menšin za první republiky typické, avšak bylo by hodno bližšího prozkoumání, zda změny mentalit v důsledku první světové války či přímo konkrétní životní situace, do nichž se lidé za této války dostali, přece jen nepřispěly k tomu, že se začalo homosexuálně chovat a identifikovat více lidí než před ní. Některé ego-dokumenty tuto interpretaci podporují a později ji připustil také Čeřovský (TÝŽ: „Nutnost reformy trestního zákona stran trestání osob pohlavně odlišně založených [homosexuálních]“, cit. článek, s. 55).

⁶⁶ TÝŽ: „Příspěvek k naléhavé reformě trestního zákona (§ 129 I. b. tr. z.)“, cit. článek, s. 125.

⁶⁷ TÝŽ: „Absurdnosti při stíhání a trestání homosexuality dle praktických případů“. *Hlas. List sexuální menšiny*, 2, 1932, s. 100.

případem s intereselem pozastavují, jako by instinktivně vycíťovali, že se nejedná o paušální projev demoralisace a zločinnosti, nýbrž o zjev přírodní [...].⁶⁸

Podle jeho pozorování by soudci prvoinstančních soudů „nejraději tyto věci osvobozovali, kdyby měli po ruce nebojácny, určitý posudek znalců lékařů“, a „i jinak se vždycky hledí tvrdá litera zákona nějak uhladit kompromisem, vyrovnáním, smírem, aby křivda zákona nebyla tak veliká. Výhodným útočištěm pro tento smír s tvrdou literou zákona bývá alespoň podmíněné odsouzení.“⁶⁹ Celkové kladné vyznění tohoto hodnocení nenarušil ani Čerovského závěr, že u odvolacích soudů (tj. vrchních soudů) je situace horší; judikatura nejvyššího soudu, jak jsme viděli v předchozí kapitole, byla homosexuální věci také spíše nepříznivá. V podstatě ke stejným, v zásadě optimistickým závěrům dochází Čerovský ještě v roce 1934.⁷⁰ V roce 1936 však již napsal, že „ze své vlastní obhájcovské praxe [může] podati důkazy, že úřady a soudy postupují nyní zase přísněji“,⁷¹ a tuto změnu dal do souvislosti s rostoucím vlivem totalitních režimů na názorové ovzduší v celé Evropě. O „ostřejší praxi vyšetřovacích orgánů a soudů“⁷² pak psal i v září 1938 ve svém posledním vyjádření na toto téma, které máme k dispozici.

Shrneme-li tyto komentáře Františka Čerovského, vyplývá z nich, že krátce po první světové válce pozoroval poměrně mírný přístup represivních orgánů k homosexualitě. Ten se kolem poloviny dvacátých let zostřil, posléze na přelomu dvacátých a třicátých let nastalo opět určité zmírnění, avšak od poloviny třicátých let se přístup těchto orgánů k homosexualitě opět zpřísnil. Porovnáme-li takto popsany vývoj s informací, kterou nám dává graf č. 1, shledáme shodu, pokud jde o zpřísnění praxe v polovině dvacátých let, avšak rozpor, pokud jde o situaci na přelomu dvacátých a třicátých let (z údajů o počtu odsouzených lze usuzovat, že se i v této době, kromě jediného meziročního poklesu v letech 1928–1929, míra perzekuce nadále zvyšovala). V hodnocení Františka Čerovského jde zajisté spíše o subjektivní dojmy; navíc je nutno zohlednit, že zmírnění represe na přelomu dvacátých a třicátých let si vysvětloval do určité míry jako výsledek úsilí o zvýšení povědomí o homosexualitě u represivních orgánů, které vyvíjel on sám a někteří další reformně naladěni

⁶⁸ Tamtéž, s. 101.

⁶⁹ Tamtéž. Čerovský sice pragmaticky uznával výhodnost institutu podmíněného odsouzení, avšak na jiných místech opakovaně poukazoval na to, že jeho užívání v souvislosti s § 129 b) tr. z. je absurdní, neboť cílem tohoto institutu je dosáhnout nápravy odsouzeného, což u vrozené homosexuality není možné (srov.: TÝŽ: „Nutnost reformy trestního zákona stran trestání osob pohlavně odlišně založených [homosexuálních]“, cit. článek, s. 55).

⁷⁰ Tamtéž.

⁷¹ TÝŽ: „Mobilisace ducha“. *Hlas, list pro sexuální menšinu*, 3, 1936, č. 1, s. 1.

⁷² TÝŽ: „Vážení přátelé!“. *Hlas přírody*, 1, 1938, č. 1, s. 1.

advokáti a lékaři,⁷³ a že jeho hodnocení tedy může být ovlivněno také snahou ukázat reálný význam vlastní činnosti. Přesto však, jelikož mu byla perzekuce homosexuality předmětem profesního zájmu a sledoval ji zblízka a dlouhodobě, nelze jeho hodnocení upřít jistou relevanci. Přinejmenším užitečně problematizuje výpovědní hodnotu ukazatele „celkový počet odsouzených“, který jediný máme v poněkud delším časovém intervalu k dispozici z úřední a Basovy statistiky. Ukazuje se, že může být pro posouzení míry perzekuce příliš hrubý a že pro získání obrazu, který by skutečnost odrážel věrněji, je nutno zvolit jemnější kritéria. Pro takovou analýzu však dosud chyběla data.

Aby bylo možné učinit si plastičtější představu o míře perzekuce homosexuálů ze strany veřejné moci, provedl jsem, jak jsem již předeslal, ve spolupráci s kolegou Bc. Lukášem Nozarem archivní výzkum ve fondech tří krajských soudů v řízení trestním (Praha, Plzeň, Hradec Králové) a v případě pražského soudu i ve fondu příslušného státního zastupitelství. Postupovali jsme cestou sond do jejich registratur, tedy evidenčních pomůcek, v nichž jsou zaznamenány výsledky jednotlivých trestních věcí.⁷⁴ Z těchto pramenů jsme shromáždili v intervalech pěti či v případě období hodných bližšího zřetele i méně let⁷⁵ vždy pro celý kalendářní rok data týkající se stíhání a trestání homosexuálních „deliktů“ v obvodu daného krajského soudu. Období, pro něž máme data za jednotlivé obvody k dispozici, nejsou bohužel stejná; vyplývají z různého stavu zpřístupnění pramenů v jednotlivých archivech. Pro obvod pražského soudu tak máme data za léta 1898–1943, pro obvod plzeňského soudu za léta 1898–1949 a pro obvod královéhradeckého soudu za léta 1898–1934.

⁷³ V roce 1934 tak například píše: „Také záleží na inteligenci a informovanosti soudců. S tím mám zkušenosti, že je to práce Sysifova. Sotva se mi podaří u některého soudu informovat a získati soud pro spravedlivý náhled na podstatu věci, odejde starý zkušený soudce do pense, přijde z venku jiný a zase začne stará písnička o ‚sviňstvu‘ a pod. A to stále sexuální poučování zde nebo u venkovských soudů musí začít znova“ (TÝŽ: „Nutnost reformy trestního zákona stran trestání osob pohlavně odlišně založených [homosexuálních]“, cit. článek, s. 56).

⁷⁴ Soudy vedly jednak rejstříky pro přípravná řízení, z nichž lze zjistit výsledek počáteční fáze trestního řízení až po podání obžalovacího spisu nebo ukončení řízení bez podání obžalovacího spisu, a jednak záznamy o podaných obžalovacích spisech, z nichž lze zjistit výsledek trestního řízení po podání obžalovacího spisu včetně výše případného trestu, údajů o odvoláních, amnestiích apod. Státní zastupitelství vedla paralelní evidenci opět ve dvou samostatných rejstřících (oznamovací rejstřík, respektive záznam žalob), které obsahují v podstatě stejný rozsah informací jako rejstříky vedené u soudů.

⁷⁵ Při studiu archivních pramenů pro obvod plzeňského a královéhradeckého soudu jsme tak pro období první světové války zkrátali interval, v němž jsme studovali registratury, na dva roky, a v případě plzeňského soudu jsme totéž učinili i pro druhou světovou válku a období následující. Tímto zkrácením intervalu jsme chtěli zjistit, zda, a případně jak, se do perzekuce homosexuality promítaly převratné změny v politické situaci na úrovni celého státu. V případě plzeňského soudu jsme ještě mimořádně v období let 1931–1934 shromáždili data pro každý rok, abychom zjistili, jak se do statistiky stíhání a trestání homosexuality v tomto obvodu promítla tzv. plzeňská aféra (o ní blíže viz: NOZAR, Lukáš: „Diskriminace, trestní stíhání a tolerance homosexuality na příkladu plzeňských afér z roku 1932“. In: HIML, Pavel; SEIDL, Jan; SCHINDLER, Franz (eds.): *Miluji tvory svého pohlaví. Homosexualita v dějinách a společnosti českých zemí* [v přípravě]).

Kvantifikovatelné údaje, které jsou obsaženy ve studovaných archivních pramenech, umožňují poznání několika aspektů perzekuce homosexuality. Prvním aspektem je počet obviněných, z toho obžalovaných,⁷⁶ z toho odsouzených, z toho nepodmíněně, v absolutních číslech.⁷⁷ Při získávání dat působilo problém, že v řadě případů je v registraturách poznamenáno pouze „129“ bez uvedení písmene. V některých případech bylo lze nepřímo zjistit, zda šlo o styk s osobou stejného pohlaví, nebo se zvířetem, avšak v některých nikoliv, a proto uvádíme zvlášť počty pro případy, kdy šlo jednoznačně o styk s osobou stejného pohlaví (v grafu syté části sloupců) a pro případy, u nichž nelze rozhodnout, zda šlo o styk s osobou stejného pohlaví, nebo se zvířetem (v grafu světlá pole).⁷⁸ Pro obvody jednotlivých studovaných krajských soudů jsme získali tyto výsledky:⁷⁹

⁷⁶ Pro účely této podkapitoly chápeme „obžalovaného“ jako osobu, na kterou byl podán obžalovací spis. Toto označení sice neodpovídá zcela § 38 tr. ř. (viz poznámkový aparát v předchozí kap.), avšak pro jeho užití hovoří jednak to, že odpovídá logice, a jednak to, že ji v tiskopisu pro záznam žalob používalo také státní zastupitelství.

⁷⁷ Nerozlišujeme mezi odsouzením pro zločin podle §§ 129, respektive 129 b), jako pro hlavní a pro vedlejší trestný čin (jak jsme to viděli v oficiální a Basově statistice), neboť prameny, z nichž jsme čerpali data, pro takové rozlišení neposkytují oporu.

⁷⁸ Se záznamy, kde je uvedeno pouze „129“, popřípadě „130“, nakládáme následujícím způsobem: pokud je v druhé registratuře než té, která obsahuje tento nekompletní záznam (tj. pro přípravná řízení, nebo pro obžalovací spisy), specifikováno, zda se jedná o § 129 a), anebo § 129 b), vztahujeme tuto informaci na celé trestní řízení a příslušnou osobu či osoby započítáváme do počtu pro § 129 b); záznam „129“ podřazujeme pod § 129 b) také v případě, že je uvedeno jméno poškozené/ho (tj. je jasné, že šlo o pohlavní styk s člověkem) nebo jde-li o souběh s § 128, který se týká zločinu zprznění (tj. pohlavního zneužití mladistvé osoby); všechny ostatní záznamy „129“ evidujeme jako § 129 bez specifikace písmene. To platí i pro případy, že se řízení pro „§ 129“ týká dvou či více osob téhož pohlaví, neboť není jistota, že nešlo o několik zoofilů (v této souvislosti je však nutno upozornit, že týkalo-li se řízení pro „§ 129“ pouze jedné osoby, nelze v žádném případě na základě úvahy, že pro naplnění skutkové podstaty § 129 b) bylo zapotřebí minimálně dvou osob, automaticky předpokládat, že šlo o zoofilní styk – mohlo totiž jít o případy obtěžování osoby, která neměla o pohlavní styk zájem; tyto osoby pak samozřejmě obviňovány nebyly). V případě, že u některého obžalovaného byla v obžalovacím spise oproti přípravnému řízení překvalifikována skutková podstata, bereme pro celé trestní řízení jako rozhodující to, co bylo uvedeno v obžalovacím spise. Z toho, jak jsme v registraturách sledovali poměr počtu obviněných a obžalovaných explicitně pro § 129 a) a explicitně pro § 129 b), odhadujeme, že v případech, které nebylo možno podřadit pod konkrétní písmeno, jde o pohlavní styky s osobou stejného pohlaví asi ze tří čtvrtin.

⁷⁹ Do počtu obviněných a obžalovaných jsou do roku 1934 včetně započítány osoby obviněné, respektive obžalované v trestních věcech, které byly zahájeny daného roku. V případě obžalovaných to znamená, že někteří byli obžalováni (tj. byl na ně podán obžalovací spis) až následujícího roku, pakliže byla trestní věc zahájena ke konci studovaného roku. Do počtu odsouzených jsou pro toto období u KST Praha započítány osoby na které byl v daném roce podán obžalovací spis a zároveň byl nad nimi v daném roce vynesena rozsudek (tj. i některé z těch, s nimiž bylo trestní řízení zahájeno v předchozím roce, a naopak nikoliv ty, s nimiž bylo sice trestní řízení zahájeno v roce studovaném, avšak rozsudek byl vynesena až v roce následujícím). Naopak u KS Hradec Králové a KS Plzeň jsou pro toto období do počtu odsouzených započítány osoby, s nimiž bylo trestní řízení zahájeno ve studovaném roce, a to bez ohledu na to, kdy nad nimi byl vynesena rozsudek. Od roku 1938 jsme postupovali u KST Praha a KS Plzeň v případě počtu obžalovaných i odsouzených toutéž metodikou, jako do roku 1934 v případě odsouzených u KST Praha. Tyto rozdílnosti jsou způsobeny nestejným stavem dochování a zpřístupnění jednotlivých typů registratur, z nichž jsme čerpali data, a také ohledem na to, aby ekonomičnost výzkumu zůstala v mezích únosnosti. Bylo-li proti jedné osobě v jednom roce vedeno více řízení, započítává se do příslušných počtů tolikrát, kolik řízení bylo vedeno; to neplatí v případě, že tato řízení proti jedné osobě byla spojena – pak se započítává pouze tolikrát, kolik bylo spojených řízení. Neevidují se případy, kdy byla věc předána již v přípravném řízení okresnímu soudu a byla dále souzena jako přestupek, neboť v takovém případě nešlo o perzekuci pro § 129 b). Případy, kdy bylo vedeno trestní řízení proti neznámému, jehož totožnost nebyla nikdy zjištěna (a řízení tedy bylo zastaveno), nezapočítáváme do počtu v žádné ze sledovaných kategorií, protože taková osoba se perzekuci vyhnula; taktéž nezapočítáváme osoby uvedené jako „poškození“. Případy, kdy je

Tabulka č. 6: Počet mužů stíhaných pro zločin podle §§ 129,⁸⁰ respektive 129 b), v obvodu zemského (krajského) soudu trestního v Praze v letech 1898–1943⁸¹

	1898				1903				1908				1913				1918			
	obv. obž. ods. o.n.				obv. obž. ods. o.n.				obv. obž. ods. o.n.				obv. obž. ods. o.n.				obv. obž. ods. o.n.			
129 b)	0	0	0	0	36	19	11	11	15	7	5	5	38	15	9	9	7	6	4	4
129	15	6	4	4	1	0	0	0	12	3	0	0	3	0	0	0	1	0	0	0
	1923				1928				1933				1938				1943			
	obv. obž. ods. o.n.				obv. obž. ods. o.n.				obv. obž. ods. o.n.				obv. obž. ods. o.n.				obv. obž. ods. o.n.			
129 b)	49	30	18	9	49	28	17	5	85	55	28	15	?	80	64	31	?	204	122	92
129	13	3	2	1	3	0	0	0	10	0	0	0	?	0	0	0	?	1	0	0

některá osoba zanesena v rejstříku pro přípravné řízení i s údajem o podaném obžalovacím spise (téhož roku) a v záznamu o podaných obžalovacích spisech chybí, nebo kdy je naopak uvedena v záznamu o podaných obžalovacích spisech a chybí v rejstříku pro přípravné řízení, přičemž je z čísla jednacího zřejmé, že řízení bylo zahájeno téhož roku, přičítáme administrativnímu zmatku či nějaké okolnosti, která nebyla do registru poznamenána, a v obou typech případů danou osobu započítáváme do počtu obviněných a obžalovaných (do počtu odsouzených pak samozřejmě pouze ve druhém typu případů, je-li v registratuře uvedeno, že byla odsouzena).

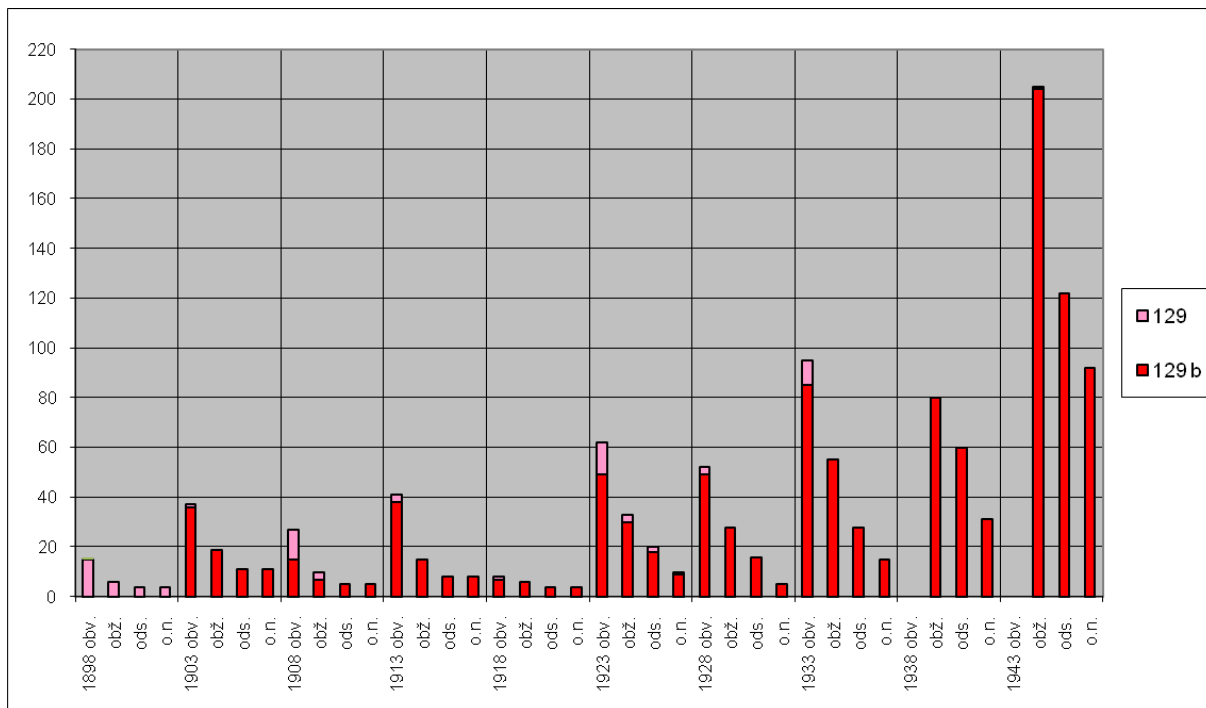
⁸⁰ V této i následujících tabulkách máme hodnotou pro „§ 129“ na mysli nikoliv souhrnnou hodnotu pro případy podle § 129 a), § 129 b) a § 129 bez uvedení písmene, nýbrž pouze hodnotu pro případy podle § 129 bez uvedení písmene, které nebylo možno podřadit pod konkrétní písmeno (srov. výše poznámkový aparát). Tím se také vysvětluje, proč je většinou hodnota pro „§ 129 b)“ vyšší než hodnota pro „§ 129“.

⁸¹ Údaje v tabulkách č. 6 a 7 byly zjištěny do roku 1928 včetně z rejstříků pro přípravná řízení a záznamů o podaných obžalovacích spisech uložených ve fondu Zemský (krajský) soud trestní ve Státním oblastním archivu v Praze (knihy inv. č. 126 a 127, rejstřík pro řízení přípravné ohledně zločinů a přečinů. Vr. Rok 1898; kniha inv. č. 160, záznam sborového soudu první stolice o podaných spisech obžalovacích 1898; kniha inv. č. 137 a 138, rejstřík pro řízení přípravné ohledně zločinů a přečinů. Vr. Rok 1903; kniha inv. č. 164, záznam sborového soudu první stolice o podaných spisech obžalovacích 1902–1903; kniha inv. č. 147 a 148, rejstřík pro řízení přípravné ohledně zločinů a přečinů. Vr. Rok 1908; kniha inv. č. 169, záznam sborového soudu první stolice o podaných spisech obžalovacích 1908; kniha inv. č. 10, 11 a 12, rejstřík pro řízení přípravné ohledně zločinů a přečinů. Vr. Rok 1913; kniha inv. č. 110, záznam sborového soudu první stolice o podaných spisech obžalovacích 1913; kniha inv. č. 27–31, rejstřík pro řízení přípravné ohledně zločinů a přečinů. Vr. Rok 1918; kniha inv. č. 115, záznam sborového soudu první stolice o podaných spisech obžalovacích 1918; kniha inv. č. 60–64, rejstřík pro řízení přípravné ohledně zločinů a přečinů. Vr. Rok 1923; č. knihy 122 a 123, záznam sborového soudu první stolice o podaných spisech obžalovacích 1923; kniha inv. č. 86–90, rejstřík pro řízení přípravné ohledně zločinů a přečinů. Tk. Rok 1928; kniha inv. č. 128, záznam sborového soudu první stolice o podaných spisech obžalovacích 1928). Údaje od roku 1933, kdy již nejsou registry z provenience krajského soudu trestního v Praze v archivu k dispozici, byly zjištěny z oznamovacích rejstříků a záznamů žalob uložených ve fondu Státní zastupitelství Praha v témže archivu – kniha inv. č. 59–65, oznamovací rejstřík státního zastupitelství, rok 1933; kniha inv. č. 11, obžalovací záznam státního zastupitelství (záznam žalob), rok 1933; kniha inv. č. 16, obžalovací záznam státního zastupitelství (záznam žalob), rok 1938; kniha bez inventárního čísla, obžalovací záznam státního zastupitelství (záznam žalob), léta 1941–1943. Pro léta 1938 a 1943 nejsou k dispozici kompletní ročníky oznamovacích rejstříků, a proto jsme pro tyto roky nezjistili počty obviněných. Počty obžalovaných jsme tedy do roku 1928 zjišťovali z rejstříků pro přípravná řízení, pro rok 1933 z oznamovacího rejstříku státního zastupitelství a pro léta 1938 a 1943 ze záznamu žalob státního zastupitelství (srov. výše poznámkový aparát). V počtu odsouzených nejsou po roce 1931 započítáni mladiství odsouzení soudem mládeže, zřízeném podle zákona č. 48/1931 Sb., o trestním soudnictví nad mládeží.

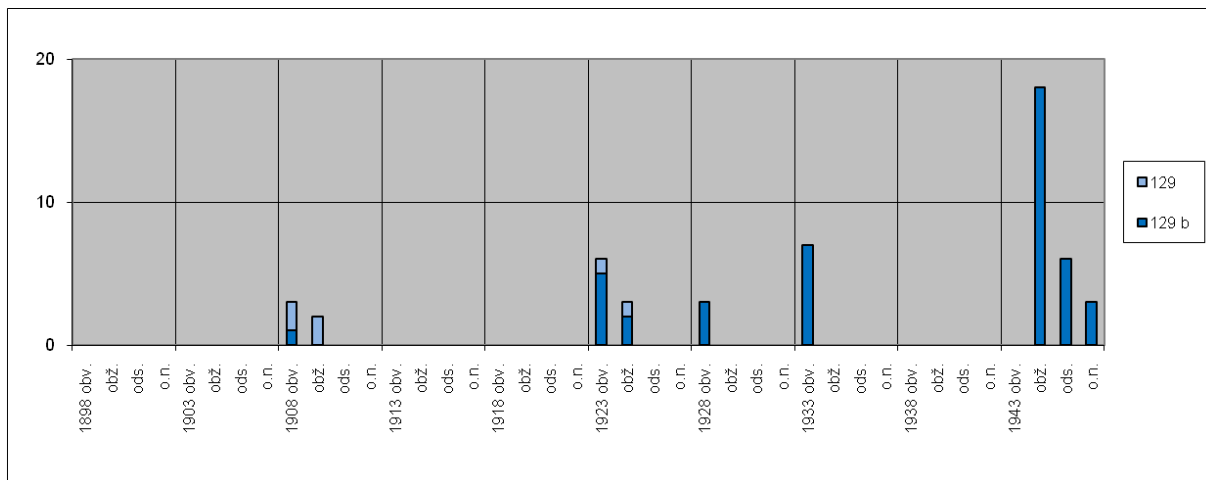
Tabulka č. 7: Počet žen stíhaných pro zločin podle §§ 129, respektive 129 b), v obvodu zemského (krajského) soudu trestního v Praze v letech 1898–1943

	1898				1903				1908				1913				1918			
	obv.	obž.	ods.	o.n.	obv.	obž.	ods.	o.n.	obv.	obž.	ods.	o.n.	obv.	obž.	ods.	o.n.	obv.	obž.	ods.	o.n.
129 b)	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
129	0	0	0	0	0	0	0	0	2	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	1923				1928				1933				1938				1943			
	obv.	obž.	ods.	o.n.	obv.	obž.	ods.	o.n.	obv.	obž.	ods.	o.n.	obv.	obž.	ods.	o.n.	obv.	obž.	ods.	o.n.
129 b)	5	2	0	0	3	0	0	0	7	0	0	0	?	0	0	0	?	18	6	3
129	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	?	0	0	0	?	0	0	0

Graf č. 2: Údaje z tabulky č. 6

Graf č. 3: Údaje z tabulky č. 7

Tabulka č. 8: Počet mužů stíhaných pro zločin podle §§ 129, respektive 129 b), v obvodu krajského soudu v Plzni v letech 1898–1949⁸²

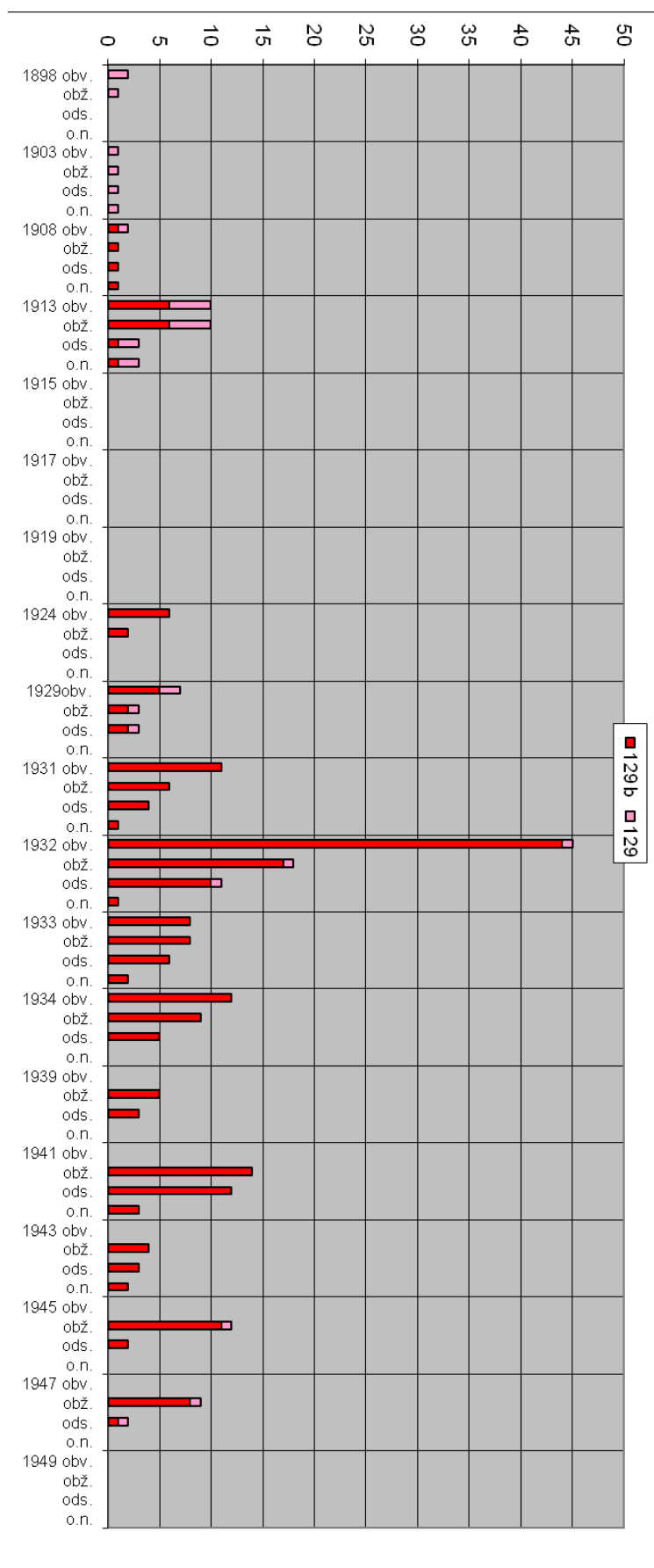
	1898				1903				1908				1913				1915				1917			
	obv.	obž.	ods.	o.n.	obv.	obž.	ods.	o.n.	obv.	obž.	ods.	o.n.	obv.	obž.	ods.	o.n.	obv.	obž.	ods.	o.n.	obv.	obž.	ods.	o.n.
129 b)	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1	1	1	6	6	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0
129	2	1	0	0	1	1	1	1	1	0	0	0	4	4	2	2	0	0	0	0	0	0	0	0
	1919				1924				1929				1931				1932				1934			
	obv.	obž.	ods.	o.n.	obv.	obž.	ods.	o.n.	obv.	obž.	ods.	o.n.	obv.	obž.	ods.	o.n.	obv.	obž.	ods.	o.n.	obv.	obž.	ods.	o.n.
129 b)	0	0	0	0	6	2	0	0	5	2	2	0	11	6	4	1	44	17	10	1	12	9	5	0
129	0	0	0	0	0	0	0	0	2	1	1	0	0	0	0	0	1	1	1	0	0	0	0	0
	1939				1941				1943				1945				1947				1949			
	obv.	obž.	ods.	o.n.	obv.	obž.	ods.	o.n.	obv.	obž.	ods.	o.n.	obv.	obž.	ods.	o.n.	obv.	obž.	ods.	o.n.	obv.	obž.	ods.	o.n.
129 b)	?	5	3	0	?	14	12	3	?	4	3	2	?	11	2	0	?	8	1	0	?	0	0	0
129	?	0	0	0	?	0	0	0	?	0	0	0	?	1	0	0	?	1	1	0	?	0	0	0

Tabulka č. 9: Počet žen stíhaných pro zločin podle § 129 b) v obvodu krajského soudu v Plzni v letech 1939–1949

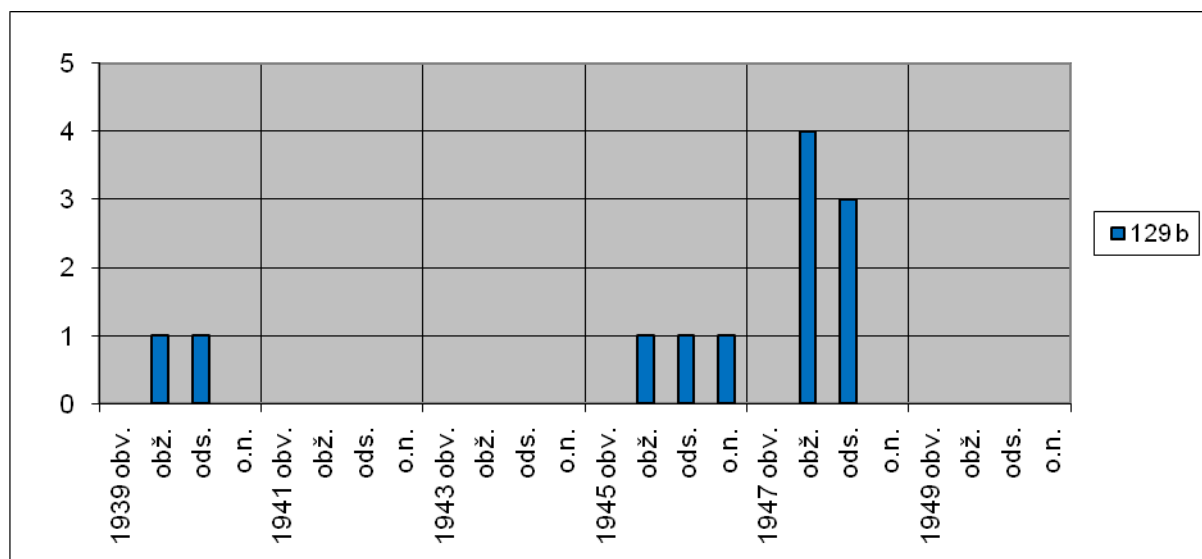
	1939				1941				1943				1945				1947				1949			
	obv.	obž.	ods.	o.n.	obv.	obž.	ods.	o.n.	obv.	obž.	ods.	o.n.	obv.	obž.	ods.	o.n.	obv.	obž.	ods.	o.n.	obv.	obž.	ods.	o.n.
129 b)	?	1	1	0	?	0	0	0	?	0	0	0	?	1	1	1	?	4	3	0	?	0	0	0

⁸² Údaje v tabulkách č. 8 a 9 byly zjištěny do roku 1934 včetně z rejstříků pro přípravná řízení a záznamů o podaných obžalovacích spisech uložených ve fondu Krajský soud Plzeň ve Státním oblastním archivu v Plzni. Pro léta 1939 až 1949 pak bylo možno využít pouze záznamů o podaných obžalovacích spisech, neboť rejstříky pro přípravná řízení pro tato léta fond neobsahuje. Do celkového počtu obviněných, obžalovaných a odsouzených byli zahrnuti i mladiství zaznamenaní od roku 1931 včetně v příslušném rejstříku Krajského soudu mládeže v Plzni uloženém ve fondu Soud mládeže (krajský) Plzeň v SOA v Plzni. Mladistvých bylo pro studovaná léta od roku 1931 včetně nalezeno pět. Jejich tresty se pohybovaly od jednoho do tří měsíců zavření podmíněně (tříměsíční tresty pouze po roce 1941) a byly doprovozeny stanovením ochranného dozoru či ochranné rodinné výchovy (SEIDL, Jan; NOZAR, Lukáš: „Mechanismy a míra trestněprávní perzekuce homosexuality podle trestního zákona z roku 1852“, cit. dílo, s. 42).

Graf č. 4: Údaje z tabulky č. 8

Graf č. 5: Údaje z tabulky č. 9

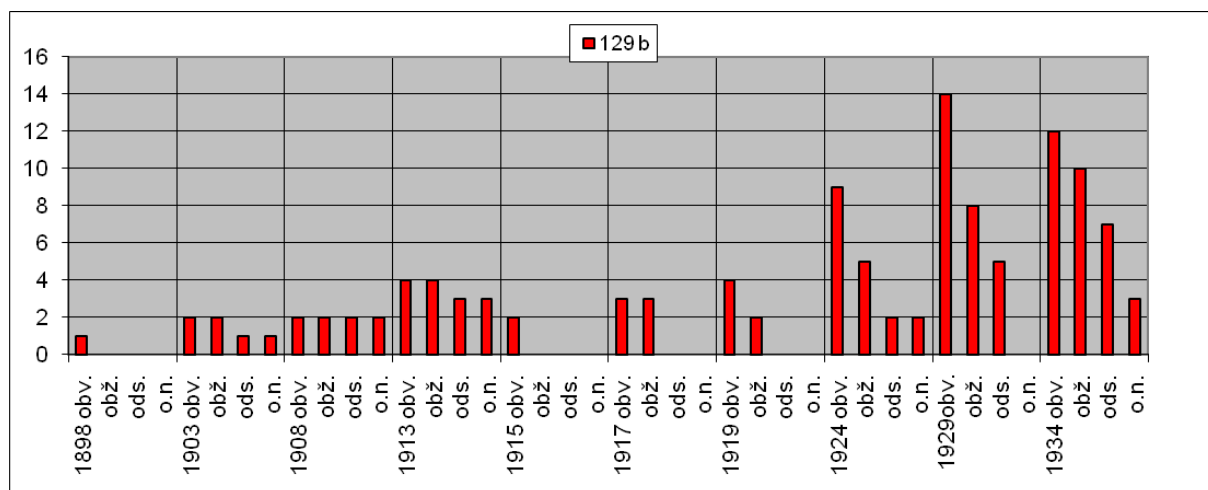

Tabulka č. 10: Počet mužů stíhaných pro zločin podle § 129 b) v obvodu krajského soudu v Hradci Králové v letech 1898–1934⁸³

	1898	1903	1908	1913	1915
	obv.obž. ods. o.n.	obv.obž. ods. o.n.	obv.obž. ods. o.n.	obv.obž. ods. o.n.	obv.obž. ods. o.n.
129 b)	1 0 0 0	2 2 1 1	2 2 2 2	4 4 3 3	2 0 0 0
	1917	1919	1924	1929	1934
	obv.obž. ods. o.n.	obv.obž. ods. o.n.	obv.obž. ods. o.n.	obv.obž. ods. o.n.	obv.obž. ods. o.n.
129 b)	3 3 0 0	4 2 0 0	9 5 2 2	14 8 5 0	12 10 7 3

⁸³ Údaje v tabulce č. 10 byly zjištěny z rejstříků pro přípravná řízení a záznamů o podaných obžalovacích spisech uložených ve fondu Krajský soud Hradec Králové ve Státním oblastním archivu v Zámrsku. Ke zjištění údaje o počtu obviněných byly použity rejstříky pro přípravná řízení sign. Vr z roku 1898 (kniha č. 383), 1903 (k.č. 388), 1908 (k.č. 393), 1913 (k.č. 398), 1915 (k.č. 400), 1917 (k.č. 402), 1919 (k.č. 404) a rejstříky pro přípravná řízení sign. Tk z roku 1924 (kniha č. 683), 1929 (k.č. 688), 1934 (k.č. 693). Ke zjištění údaje o počtu obžalovaných a odsouzených pak byly pro období do roku 1929 včetně použity záznamy o podaných obžalovacích spisech (tzv. „záznamníky obžalob“) sign. ZO (příslušné oddíly v knihách č. 484–489, 491 a 815), pro zjištění údaje o počtu obžalovaných a odsouzených v roce 1934 byly vyhledány příslušné trestní spisy, protože záznamník obžalob pro tento a následující roky není v SOA v Zámrsku dostupný. V počtu odsouzených nejsou po roce 1931 započítáni mladiství odsouzení krajským soudem mládeže, zřízeným podle zákona č. 48/1931 Sb., o trestním soudnictví nad mládeží (SEIDL, Jan; NOZAR, Lukáš: „Mechanismy a míra trestněprávní perzekuce homosexuality podle trestního zákona z roku 1852“, cit. dílo, s. 44).

Graf č. 6: Údaje z tabulky č. 10

Máme-li průběžně shrnout údaje z těchto tabulek a grafů, povšimneme si nejprve vývoje údajů týkajících se perzekuce homosexuálního chování mezi muži v čase a zároveň vyslovíme hypotézy o možných příčinách tendencí v tomto vývoji. Je samozřejmé, že vzhledem k tomu, že jsme nezkoumali údaje pro každý rok, je reálná existence těchto tendencí méně průkazná; v některých případech ji však potvrzuje srovnání mezi jednotlivými soudními obvody.

V období před první světovou válkou je v obvodech všech tří soudů patrný nárůst počtu případů, přičemž u ZST Praha a KS Hradec Králové jej lze označit za mírný, u KS Plzeň pak za stagnaci následovanou prudkým nárůstem v roce 1913.⁸⁴ Během první světové války počet případů u ZST Praha a KS Plzeň nápadně klesl; pokud jde o KS Hradec Králové, nemůžeme sice dospět ke stejnému závěru, ale i zde si povšimneme, že ve dvou studovaných válečných letech nebyl nikdo odsouzen. Příčinou tohoto poklesu mohlo být jak to, že bezpečnostní orgány měly za války jiné priority než stíhání homosexuality či mravnostních deliktů obecně (v roce 1918 roste u KST Praha nápadně podíl trestních řízení pro krádež, podvod a zpronevěru),⁸⁵ tak také to, že velké množství mužů v produktivním věku, kteří byli nejčastějšími oběťmi perzekuce homosexuality (a pachatelů jiných mravnostních deliktů) se nacházelo na frontě.

Ve dvacátých letech lze opět pozorovat nárůst počtu případů, který se sice ve srovnání s lety první světové války jeví jako poměrně dramatický (srov. též graf č. 1), avšak srovnáme-li jej v případě Z(K)ST Praha a KS Plzeň se stavem z období před první světovou válkou, je nutno jej hodnotit jako mírný (v obvodu KS Hradec Králové však jako poměrně prudký). Lze mít za to, že hovořil-li František Čeřovský o zostřování perzekuce homosexuality po první světové válce s výjimkou krátkého období bezprostředně po jejím ukončení, srovnával tuto situaci – ať vědomky, či nevědomky – se stavem za války, nikoliv před ní.⁸⁶ Naše data ukazují, že na přelomu dvacátých a třicátých let pak došlo k určitému poklesu počtu případů v

⁸⁴ Pozoruhodné přitom je, že v tomto období měli zapisovatelé, kteří vedli soudní registry, více než v poválečném období tendenci nerozlišovat mezi § 129 a) a § 129 b), což lze interpretovat jako výsledek menšího veřejného povědomí o homosexualitě v této době: příslušným úředníkům častěji splývala spolu se zoofilii v generické „smilstvo proti přírodě“.

⁸⁵ Z oficiální trestní statistiky jednoznačně vyplývá, že s přibývajícím trváním první světové války docházelo v českých zemích k poklesu počtu odsouzení za mravnostní zločiny obecně, avšak také za řadu jiných zločinů či jejich skupin; naopak velmi výrazný nárůst lze pozorovat, obdobně jako v konkrétním případě obvodu ZST Praha, v případě zločinu krádeže a méně výrazně v případě zločinu podvodu, vydírání a násilného vpádu do cizího statku nemovitého (*Trestní statistika z Čech, Moravy a Slezska v letech 1913–1918*. Praha 1923, s. 10–19).

⁸⁶ Srov.: SCHINDLER, Franz: „František Čeřovský, otec boje za dekriminalizaci homosexuálů v Československu“, *Souvislosti*, 14, 2003, č. 4, s. 70–79. Z této studie lze usuzovat, že se sice Čeřovský o trestání homosexuality zajímal již v době před první světovou válkou, avšak že v této době šlo spíše o iniciální fázi jeho zájmu o celý problém. Je proto možné, že tehdy ještě nesledoval trestní praxi v souvislosti s § 129 b) tak podrobně jako po válce.

obvodu KST Praha (srov. Čerovského údaj z roku 1932 o zmírnění perzekuce v poslední době), avšak u ostatních dvou soudů nemůžeme k podobnému závěru dospět (avšak srov. graf č. 1, z něž vyplývá tato tendence též pro obvod Čech, Moravy a Slezska jako celek). Je možné, že v Praze, a v poněkud menší míře i jinde (nikoliv v Plzni a Hradci Králové), mělo na situaci vliv působení právníků a lékařů, kteří usilovali o odrestnění homosexuality (a kteří mohli mít skutečně neformální vliv na rozpoložení bezpečnostních a justičních orgánů), jakož i skutečnost, že v návrhu nového trestního zákona, který v roce 1926 vydalo ministerstvo spravedlnosti, již nebyla podržena všeobecná trestnost homosexuálních styků, a těmto orgánům se tedy mohlo zdát, že vývoj skutečně směřuje k liberálnějšímu nazírání na homosexualitu (viz kap. 3.4.).

Pokud jde o léta třicátá, můžeme se již vyjádřit pouze o situaci v obvodech KST Praha a KS Plzeň. V obvodu plzeňského soudu se všem měřítkům co do počtu případů vymyká rok 1932, kdy se odehrála tzv. plzeňská homosexuální aféra,⁸⁷ a poté následuje, alespoň soudě podle let, která jsme studovali, stagnace na úrovni jen o málo vyšší, než jakou jsme zjistili pro dvacátá léta. Naopak obvod KST Praha byl ve třicátých letech svědkem svižného nárůstu počtu případů. Také v tomto případě tedy naše výsledky potvrzují údaj Františka Čerovského o opětovném zostřování perzekuce homosexuality ve třicátých letech spíše pro obvod KST Praha.

V letech nacistické okupace byl v obvodu KST Praha nárůst počtu případů z třicátých let posléze ještě nepoměrně výrazněji umocněn. V obvodu KS Plzeň se válečná léta od předchozího období, zejména od počátku třicátých let (nebereme-li v potaz speciální případ roku 1932), liší pouze mírným nárůstem počtu případů – zde je však nutno upozornit, že obvod KS Plzeň se v důsledku mnichovského diktátu značně zmenšil, a totéž je nutno předpokládat i o množině mužů, z nichž se mohli rekrutovat potenciální perzekuovaní, kteří by byli zaznamenáni v pramenech, s nimiž jsme pracovali. Naše data pro období nacistické okupace se navíc týkají pouze etnických Čechů, neboť k souzení Němců byly příslušné jiné soudy.⁸⁸ Celkový počet případů perzekuce homosexuality v okupačních letech (tedy perzekuce Čechů i Němců) tak byl ještě vyšší, než zde uvádíme. Je nepochybné, že na zvýšený počet případů v této době měla vliv nacistická ideologie, jíž se z vůle okupační moci řídil veřejný život v českých zemích; na tomto místě je však třeba uvést, že z dosavadního

⁸⁷ K této aféře blíže viz: NOZAR, Lukáš: „Diskriminace, trestní stíhání a tolerance homosexuality na příkladu plzeňských afér z roku 1932“, cit. dílo.

⁸⁸ Srov.: SEIDL, Jan: „Křížácké tažení, či ostrov relativního bezpečí? Perzekuce homosexuality v Protektorátu Čechy a Morava“, cit. dílo.

bádání vyplývá, že situace českých homosexuálů byla ve srovnání s německými mnohem méně nepříznivá.⁸⁹

Pro období po druhé světové válce máme údaje již pouze pro obvod KS Plzeň. Zatímco v roce 1947 se ještě počet případů výrazněji nelišil od let okupace (avšak při rozloze obvodu KS zpět v předválečném stavu), v roce 1949 jsme již nezaznamenali žádný případ. Vzhledem k tomu, že pro období po roce 1948 nemáme k dispozici více údajů, se však nechceme o dopadech komunistického převratu na perzekuci homosexuality vyjadřovat a tuto otázku přenecháváme dalšímu bádání.

Povšimněme si dále nerovnoměrného zastoupení mužů a žen, které v podstatě odpovídá tomu, co jsme se již dozvěděli z oficiální a Basovy statistiky. Nebudeme se na tomto místě pokoušet tento rozdíl vysvětlit, neboť nám k tomu studium kvantitativních ukazatelů neposkytuje žádné nástroje (k interpretaci tohoto jevu by však mohlo napomoci kvalitativní studium spisového materiálu vzniklého z perzekuce lesbických žen, kterému, jak doufáme, se bude věnovat další bádání). Upozorníme však, že dají-li se vysledovat v perzekuci homosexuálního chování mezi muži určité tendence, je vzhledem k malému počtu ženských případů dosti obtížné vztáhnout je i na perzekuci homosexuálního chování mezi ženami. V obvodu královéhradeckého soudu jsme v celém sledovaném období nezaznamenali jedinou perzekuovanou ženu, třebaže počet perzekuovaných mužů různě stoupal a klesal. V obvodu plzeňského soudu se lesbických žen nijak nedotkla homosexuální aféra, která sužovala plzeňské mužské homosexuální společenství v roce 1932, a naopak největší počet perzekuovaných žen se zde objevuje po druhé světové válce, kdy perzekuce mužů zvolna upadala (vzhledem k tomu, že jde o případ čtyř žen v jedné trestní věci, však zde pravděpodobně nejde o strukturální tendenci, ale o náhodu). Vývojové tendence perzekuce mužů a žen se shodují nejvíce v obvodu pražského soudu v období po roce 1918, avšak i zde se v roce 1938 projevilo, že do perzekuce lesbických žen se mohla výrazně promítnout náhoda.

Zajímavým aspektem pro posouzení povahy hrozby, která se nad homosexuálně se chovajícími lidmi v jednotlivých letech vznášela, je poměr ve výsledcích pro jednotlivé orgány činné v trestní řízení, tedy policii (počet obviněných), státní zastupitelství (počet obžalovaných) a soudy (počet odsouzených). Zde upozorníme pouze na některé zajímavé případy, jako je relativně přísný postup policie ve srovnání s postupem státního zastupitelství

⁸⁹ Srov.: tamtéž.

v obvodu ZST Praha v roce 1913 či v obvodu KS Plzeň v roce 1932,⁹⁰ či relativní zmírnění soudní praxe ve srovnání s praxí státního zastupitelství v obvodu KST Praha v roce 1943 oproti roku 1938. Naopak u KS Plzeň lze ve válečných letech 1941 a 1943 pozorovat oproti třicátým letům relativní zpřísnění soudní praxe ve srovnání s praxí státního zastupitelství. V letech 1945 a 1947 pak v praxi KS Plzeň došlo k výraznému zmírnění.

Pokud jde o postup jednotlivých soudů, je nutno si povšimnout nejprve poměru nepodmíněných a podmíněných odsouzení po zavedení tohoto institutu v roce 1919. Z dat, která jsme shromáždili, vyplývá, že v relativně největší míře vynášel tresty s podmíněným odkladem KS v Plzni, kde je ve všech studovaných letech po roce 1919 kromě roku 1943 poměr nepodmíněných a podmíněných trestů velmi výrazně vychýlen ve prospěch podmíněných. U ostatních dvou soudů, třebaže institutu podmíněného odkladu rovněž v řadě případů využívaly, není převaha těchto případů tolik výrazná.

Konečně, pokud jde o posuzování obžalob pro „zločin“ smilstva proti přírodě ze strany soudů, nabízí se prozkoumat vývoj výše trestů, které tyto soudy vynášely (k tomu srov. pro území českých zemí jako celek tabulku č. 2, kde jsou ovšem přimíseny i údaje za § 131, a Basovy údaje). Pro obvod Z(K)ST Praha jsme tyto údaje, pokud jde o odsouzené muže,⁹¹ zpracovali v tabulce a grafu:

⁹⁰ Zatímco ve druhém případě je vysvětlení nabíledni – je nutno je přičíst mimořádné situaci v kontextu tzv. plzeňské aféry –, v prvním případě nelze ze studovaných pramenů vyvodit, že by v roce 1913 v Praze či jinde v obvodu pražského soudu došlo k podobnému jevu.

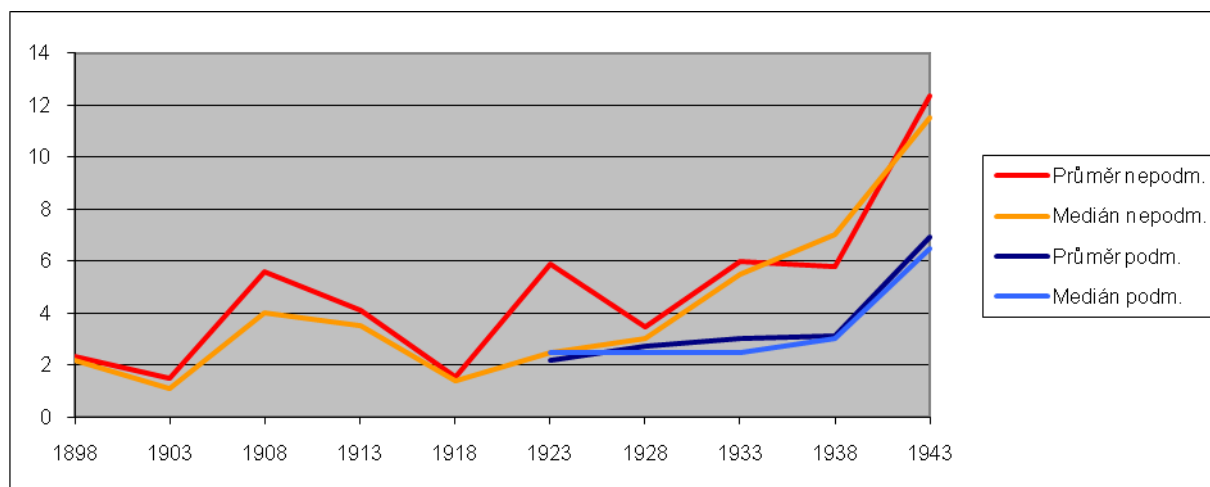
⁹¹ Pokud jde o odsuzující rozsudky nad ženami, ve studovaných letech jsme je zaznamenali pouze v roce 1943 u KST Praha, kde byly tři ženy odsouzeny k podmíněným trestům v délce 10, 9 a 7 měsíců a tři ženy k nepodmíněným trestům v délce 6, 6 a 14 měsíců, a v roce 1945 u KS Plzeň, kde byla jedna žena odsouzena k nepodmíněnému trestu vězení v délce 14 dní. Ve výměru trestu bylo však v tomto případě zřejmě kalkulováno se skutečností, že před hlavním přelíčením strávila dotčená žena již tři měsíce ve vazbě.

Tabulka č. 11: Průměr a medián podmíněných a nepodmíněných trestů vynesených nad muži pro zločiny podle §§ 129 b) a 129 v obvodu zemského (krajského) soudu trestního v Praze (v měsících)⁹²

	nepodm.		podm.	
	průměr	medián	průměr	medián
1898	2,33	2,2		
1903	1,49	1,1		
1908	5,6	4		
1913	4,1	3,5		
1918	1,52	1,4		
1923	5,87	2,5	2,2	2,5
1928	3,48	3	2,74	2,5
1933	6	5,5	3	2,5
1938	5,77	7	3,12	3
1943	12,36	11,5	6,94	6,5

⁹² V této tabulce jsou agregovány případy odsouzení pro § 129 b) a § 129 bez specifikace (jak jsme již uvedli výše v poznámkovém aparátu, máme za to, že v množině případů § 129 bez specifikace je poměr homosexuálních a zoofilních styků přibližně 3:1). Jednotlivé časové jednotky užívané v registraturách jsme přepočítávali takto: rok = 365 dní; měsíc = 30,4 dne = 4,3 týdne (neděl); týden (neděle) = 7 dní. Zostření trestu (posty a tuhá lože) jsme nezohledňovali, neboť to byla ze zákona defaultní doprovodná okolnost trestu za tyto „zločiny“. Nezohledňovali jsme ani změnu kvality trestu („žalář“ místo „těžký žalář“ apod.), neboť tyto případy jsou sporadické, a ani amnestie (1928, 1938, 1945), neboť jde o mimosystémový prvek, který nevyovídá nic o míře perzekuce homosexuálního jednání. Došlo-li ke změně rozsudku soudem vyšší instance, započítali jsme trest uložený v poslední instanci, a to i tehdy, byl-li změněn až v některém z následujících let.

Graf č. 7: Údaje z tabulky č. 11

Z těchto dat vyplývá, že před první světovou válkou dosáhl průměr i medián výše trestů vrcholu v roce 1908. Za první světové války došlo v těchto ukazatelích, stejně jako v případě počtu perzekuovaných v absolutních číslech, k výraznému propadu. Ve dvacátých letech se průměr i medián výše trestů vrátil zhruba k hodnotám z let 1903 a 1908, k čemuž se ovšem nově přidružilo vynášení relativně mírných podmíněných trestů. Ve třicátých letech se křivky dat za nepodmíněná a podmíněná odsouzení zřetelně rozcházejí, z čehož lze usoudit, že soud začal výrazněji diferencovat mezi případy z jeho hlediska závažnými, o nichž se domníval, že jsou skutečně trestuhodné, a lehčími. Lze spekulovat (z registratur to nelze zjistit), že tato diverzifikace souvisela s upevňováním rozlišování „vrozené“ a „získané“ homosexuality. V roce 1943 pak průměr i medián výše nepodmíněných i podmíněných trestů oproti hodnotám z třicátých let prudce stouply, což poněkud relativizuje význam předchozího zjištění, že pražský soud se za okupace choval o něco benevolentněji než před ní – sice tedy z případů, které mu postoupilo státní zastupitelství, dal za pravdu menšímu dílu než dříve, zato však v těch, kde shledal vinu, vynášel průměrně mnohem přísnější rozsudky. I zde je však možno, byť méně zřetelně, pozorovat pokračování předválečné tendence k diferenciaci mezi těžšími a lehčími případy, neboť průměr výše podmíněných trestů stoupl o něco méně strmě než průměr výše trestů nepodmíněných.

Pokud jde o ostatní dva studované soudy, lze obecně říci, že v období první republiky se podmíněné tresty pohybovaly většinou v rozmezí 1,5 až 4 měsíce. V případě KS Plzeň se nepodmíněné tresty v období první republiky v sondovaných letech pohybovaly v rozmezí 3 až 5 měsíců a tvoří necelou pětinu všech odsouzených. V případě KS Hradec Králové, kde je počet sondovaných let menší, nepodmíněné rozsudky padaly v rozmezí 1,5 až 7 měsíců a tvoří třetinu počtu všech odsouzených. Pro protektorátní období je v roce 1939 u KS Plzeň ještě patrná kontinuita výše trestu s předchozím obdobím, avšak v sondách pro léta 1941, 1943 a pro část roku 1945 před osvobozením⁹³ je již dosti znatelný nárůst výšky podmíněných i nepodmíněných trestů. Sazba podmíněného trestu se v těchto letech pohybovala mezi 4 až 10 měsíci, přičemž téměř dvě třetiny podmíněných trestů byly vyměřeny v rozmezí 8 až 10 měsíců. Nepodmíněné tresty se vyskytovaly v sazbách 6 až 12 měsíců, je zde však také v roce 1943 doložen tříletý nepodmíněný trest, což je nejvyšší trest, který jsme pro obvod KS Plzeň našli. V sondách pro část roku 1945 po osvobození a pro rok 1947 je pak patrný návrat k předválečné praxi. Zaznamenány jsou převážně podmíněné tresty v rozmezí 3 až 8 měsíců.

⁹³ Při sledování výše trestů jsme v rámci sondy pro rok 1945 oddělili případy osob obviněných a obžalovaných za protektorátu a následně souzených v republice od osob, které byly odsouzeny ještě v protektorátu.

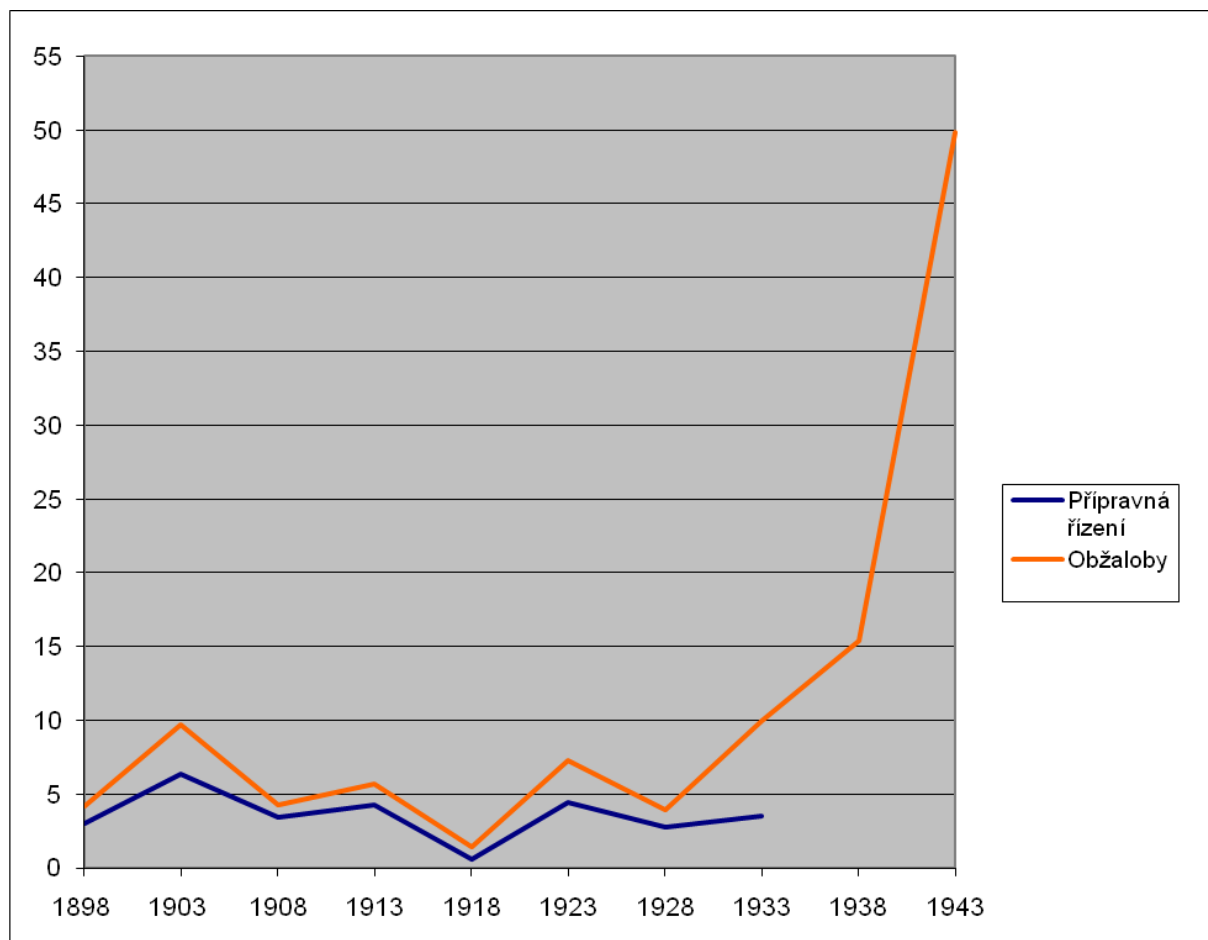
Konečně si povšimněme ještě jednoho aspektu perzekuce, který lze z pramenů, z nichž jsme čerpali, studovat. Zatímco dosud jsme se zabývali pouze počty perzekuovaných a výší trestů v absolutních číslech, není bez zajímavosti nahlédnout, jak se zostřovala či zmírňovala perzekuce homosexuálního jednání ve srovnání se stíháním jiných trestných činů. Jde tedy o jakousi relativní míru perzekuce a sledovali jsme ji na poměru počtu přípravných řízení a obžalob pro homosexuální styky k počtu přípravných řízení a obžalob za všechny trestné činy. Tento aspekt jsme pokusně studovali pouze pro obvod pražského zemského (krajského) soudu. Vývoj tohoto ukazatele jsme opět shrnuli jak v tabulce, tak v grafu:

Tabulka č. 12: Počet přípravných řízení a obžalob celkem a specificky pro zločiny podle §§ 129 b) a 129 v obvodu zemského (krajského) soudu trestního v Praze⁹⁴

přípr. řízení			obžalob		
	celkem	pro 129 b) + 129		celkem	pro 129 b) + 129
1898	4 681	14	1898	1 437	6
1903	3 928	25	1903	1 342	13
1908	6 084	21	1908	1 640	7
1913	6 543	28	1913	1 586	9
1918	9 817	6	1918	2 806	4
1923	10 422	46	1923	3 418	25
1928	13 511	37	1928	5 055	20
1933	18 894	66	1933	3 717	37
1938	?	?	1938	2 857	44
1943	?	?	1943	2 088	104

⁹⁴ Také v této tabulce jsou agregovány případy odsouzení pro § 129 b) a § 129 bez specifikace (srov. výše poznámkový aparát). Na rozdíl od jiných tabulek zde nejde o počet osob, ale o počet řízení – z toho vyplývá, že zde jsou agregovány údaje za trestní řízení vedená proti mužům i ženám a jsou zde zahrnuta též trestní řízení vedená proti neznámým (těch je ovšem mizivé procento). V údajích o počtu obžalovaných jsou zahrnuti ti, na které byl ve studovaném roce podán obžalovací spis, a nikoliv ti, u nichž bylo ve studovaném roce zahájeno přípravné řízení (jde tedy o stejnou metodiku jako v předchozích tabulkách pro KST Praha v případě údajů o obžalovaných pro léta 1938 a 1943, srov. výše poznámkový aparát).

Graf č. 8: Poměr počtu přípravných řízení a obžalob specificky pro zločiny podle §§ 129 b) a 129 ku počtu přípravných řízení a obžalob celkem v obvodu zemského (krajského) soudu trestního v Praze (hodnoty v promile)

Nejprve – o čem tyto dvě křivky vypovídají? Poměr počtu přípravných řízení pro homosexuální styky k počtu přípravných řízení celkem ukazuje, jakou pozornost věnovala policie homosexuálním stykům v rámci celého spektra trestných činů, které vyhledávala a stíhala – tento ukazatel lze tedy označit za index horlivosti policie. Křivka pro týž poměr u obžalob pak ukazuje, jak přísná kritéria aplikovalo státní zastupitelství na posuzování případů, které mu postoupila policie – jde tedy o index přísnosti státního zastupitelství. Dokud nám prameny dovolují sledovat obě křivky, shodují se, pokud jde o směr a do značné míry i hloubku tendencí. To však není příliš překvapivé, uvědomíme-li si, že počet obžalob byl závislý na počtu zahájených trestních řízení. Křivka znázorňující přísnost praxe státního zastupitelství, kterou můžeme sledovat déle, v rámci třicátých let poměrně svižně stoupá a mezi lety 1938 a 1943 letí vzhůru k výškám tempem opravdu ohromujícím. Můžeme tedy předpokládat, že podobně by se věc měla i s křivkou znázorňující horlivost policie, třebaže v posledním pětiletém intervalu, v němž její vývoj známe (1928–1933), stoupá zřejmě mírněji než křivka pro státní zastupitelství.

Z grafu č. 8 vyplývá, že podíl trestních řízení pro homosexuální styky na celkovém počtu řízení osciloval, jak pokud jde o zahájená přípravná řízení, tak o podané obžalovací spisy, až do konce dvacátých let kolem pěti promile. Významný pokles shledáváme v tomto období opět v roce 1918. Výrazný nárůst pak v roce 1903, což je zajímavé z toho důvodu, že z předchozích grafů pro obvod KST Praha se v roce 1903 vyskytuje špička, a to nijak ostrá, pouze v případě počtu obžalovaných a odsouzených. Ukazuje se ostatně, že v období před první světovou válkou kulminovala většina ukazatelů, které sledujeme, v rozdílných letech – počet obviněných v roce 1913, výše trestů v roce 1908, relativní míra perzekuce a počet obžalovaných a odsouzených v roce 1903. Porovnáme-li tento stav s vývojem jednotlivých ukazatelů od roku 1918, kdy poklesy a nárůsty většinou spadají napříč ukazateli do stejných let, můžeme vyslovit hypotézu, že po první světové válce se přístup bezpečnostních a justičních orgánů k perzekuci homosexuality stal reflektovanějším a předvídatelnějším a začal více odrážet posuny v hodnotovém nastavení společnosti, potažmo státu, jak ve smyslu tendencí liberalizačních, tak opačných.

Tyto posuny v horlivosti/přísnosti praxe policie a soudního zastupitelství do značné míry pomohou vysvětlit nárůsty a poklesy v absolutním počtu perzekuovaných. Vedle nich je však nutno zohlednit též vývoj počtu přípravných řízení a žalob celkem v absolutních číslech, z něž lze například usoudit, že v obvodu pražského KST došlo mezi roky 1918 a 1933 téměř ke zdvojnásobení výkonu policejního aparátu (srov. tabulku č. 12), což na počet perzekuovaných pro homosexuální styky zajisté nebylo bez vlivu, avšak stejně tak i na počet

perzekuovaných pro všechny ostatní trestné činy. U státního zastupitelství naproti tomu pozorujeme, že od roku 1928 podávalo stále méně obžalovacích spisů celkem, avšak stále více obžalovacích spisů pro homosexuální „delikty“, a zde je tedy zcela na místě hovořit o jednoznačném soustavném zvyšování relativní přísnosti při posuzování homosexuálních činů ze strany tohoto úřadu.

Ať už byl nárůst počtu osob perzekuovaných pro homosexuální styky po první světové válce způsoben spíše zvyšováním kapacity veřejného represivního aparátu obecně, či spíše zvyšováním jeho citlivosti specificky k těmto činům, nebo jinými faktory, které nelze statisticky zdokumentovat (zde máme na mysli především možnost toho, že se po první světové válce zvýšil počet lidí, kteří se homosexuálně chovali a kteří z tohoto chování vyvozovali závěry pro chápání sebe sama, tj. že přibývalo lidí homosexuálně se identifikujících – srov. poznámkový aparát v kap. 1.3.), je z této kapitoly, jejímž smyslem je zmapovat hrozbu, která se v několika distinktivních obdobích vznášela nad homosexuálně jednajícími lidmi, zřejmé, že stav, kdy byly tyto styky trestné – a zdaleka nebyly trestné pouze „na papíře“, nýbrž byly skutečně stíhány a trestány také v reálném životě –, se po první světové válce osobně dotýkal čím dál většího okruhu občanů. To je důležité zjištění, které je nutno mít na paměti při sledování sexuálně-reformního hnutí a hnutí samotných sexuálních menšin za první republiky, jimž se budeme věnovat ve třetím oddíle. Ukazuje se, že trestnost a reálná trestanost homosexuality působila v období první československé republiky jako významný faktor, jehož negativní síla pomohla vznik těchto hnutí vyprovokovat.

1.4. Dílčí shrnutí výsledků

Perzekuce homosexuálního chování v českých zemích měla od druhé poloviny 19. století podklad v rakouském trestním zákoně č. č. 117/1852 říšského zákoníku, který platil v českých zemích až do roku 1950, kdy jej komunistický režim nahradil trestním zákonem novým. Paragraf 129 b) tohoto zákona stanovil za běžné případy homosexuálních styků trest těžkého žaláře od jednoho do pěti let, za závažnější případy (zejména spojené s násilím) pak sazby ještě vyšší. Naproti tomu však zákon znal řadu polehčujících okolností, k nimž soudy také v praxi často přihlížely. Řada případů, které začala policie vyšetřovat, se pak pro nedostatek důkazů před soud ani nedostala a byla zastavena již v dřívějších fázích trestního řízení.

V období rakousko-uherské monarchie se ustálil takový výklad zákona, který za naplnění skutkové podstaty tohoto trestného činu považoval v podstatě jakýkoli projev homosexuální erotiky. Tento výklad byl posléze uplatňován i po vzniku Československé republiky v roce 1918, kdy se však ustálila praxe, že lidé, u nichž lékaři konstatovali vrozenou homosexualitu, byli trestáni mírněji než ti, u nichž byla konstatována homosexualita „získaná“ (tj. zejména mužští prostituti, kteří byli sami heterosexuální). Tato skutečnost ukazuje na významnou roli psychiatrie ve formování dominantního chápání neheterosexuální situace v tomto období, neboť tato dichotomie byla jejím produktem a rozhodování o ní její doménou. Po vzniku republiky byl též zaveden institut podmíněného odsouzení (1919), který byl v případě souzení podle § 129 b) často využíván.

Pokud jde o to, v jaké míře byly homosexuální styky reálně postihovány, můžeme si učinit představu jednak z několika fragmentárních statistických údajů pro léta 1919–1931 (graf č. 1 v kap. 1.3.), jednak ze statistických sond, které jsme provedli pro obvod tří krajských soudů v Čechách. Výsledky těchto sond jsou uvedeny v grafech č. 2–6 v kap. 1.3. Pro obvod zemského (krajského) trestního soudu v Praze jsme sledovali též průměr a medián vynesných trestů (graf č. 7 v kap. 1.3.) a poměr počtu přípravných řízení a obžalob specificky pro zločiny podle §§ 129 b) a 129 ku počtu přípravných řízení a obžalob celkem (graf č. 8 v kap. 1.3.).

Nejzřejmější závěr, který lze z těchto údajů učinit, je ten, že perzekuce homosexuality v českých zemích téměř ustala za první světové války a naopak se značně zostřila za nacistické okupace českých zemí. Avšak i v období mezi dvěma světovými válkami se – soudě podle většiny ukazatelů, které jsme sledovali – perzekuce homosexuality stávala čím dále intenzivnější. Z těchto sond je tedy zřejmé, že § 129 b) trestního zákona v žádném

případě neplatil pouze „na papíře“, nýbrž že homosexuální styky byly v praxi skutečně trestány. Hrozba trestního postihu pak fungovala jako jeden z tmelících prvků, které spoluvytvářely charakter homosexuálních subkultur, a § 129 b) metonymicky zastupoval jejich společného nepřítele.

2. „Homosexuelní“ jako nová entita v české společnosti v období rakousko-uherské monarchie

2.1. Vymezení předmětu

Dne 25. října 1867 napsal šestadvacetiletý český šlechtic, kterého neznáme jménem, dopis, v němž vylíčil svou platonickou náklonnost k mladým chlapcům: „Již od raného mládí musil jsem skrývat sladké tajemství. Jak často bylo mi úzko, jak často bylo mi těžko na srdci! A přece nemohl jsem se nikomu svěřit. Největší a nejčistší rozkoš totiž zakouším, dívám-li se na chlapce spanilých rysů. Ale obcovat s takovými mladičky pohlavně ve mně vzbouzí hrůzu. Vůbec nechápu, jak někoho může něco takového napadnout.“⁹⁵ Dále vysvětlil, že pohlavně se stýká s ženami, avšak že na ty na rozdíl od chlapců brzy zapomíná. Konečně také uvedl, že svůj sklon považuje za přirozený, neboť se s časem nijak nezmenšuje.⁹⁶ Dopis odeslal hannoverskému právníkovi Karlu Heinrichu Ulrichsovi (1825–1895), který je obecně považován za prvního bojovníka za práva homosexuálů v západní civilizaci (viz podkap. 2.2.1.). O měsíc později pak český mladík Ulrichsovi napsal:

Jakou je mi útěchou, milý, drahý příteli, že mohu s tebou, svým jediným důvěrníkem, porozprávět o svých tajemstvích! Kdybys věděl, jak se ke svému Karlovi chovám téměř dětinsky – jenže ty, ty by ses mi nesmál [...].⁹⁷

Ulrichs zveřejnil následujícího roku úryvky obou dopisů v jedné ze svých prací, v nichž se pokoušel mj. klasifikovat druhy stejnopohlavních náklonností, jako příklad „disjunktivního uranodioneismu“.⁹⁸

Dopisy tohoto muže Ulrichsovi jsou nejstarším dosud známým dokladem, kdy někdo v českých zemích verbalizoval a zaznamenal pocity ze své odlišnosti od toho, co od něj v

⁹⁵ ULRICHS, Carl Heinrich: *Forschungen über das Rätsel mannmmännlichen Liebe*. Leipzig 1898, reprint New York 1975, kniha 7, s. 152. Ulrichs uvádí tento dopis slovy „Mein Freund in Böhmen, 26jähr. czechischen Bluts, hochgeborner Familie entsprossen, schreibt mir am 25. Okt. 1867 in deutscher Sprache:...“ (tamtéž). Překlad Jan Seidl za spolupráce Jana Wintra.

⁹⁶ Tamtéž.

⁹⁷ Tamtéž, s. 153. Slovo „ty“ zvýrazněno v originálu. Texty obou dopisů, jak je Ulrichs zveřejnil ve svém spise, jsou in extenso publikovány v příloze č. 2.

⁹⁸ V Ulrichsově taxonomii tento pojem označoval osoby, které bychom dnes označili za bisexuální muže, a to takové, kteří chovají k jiným mužům pouze platonický cit, zatímco s ženami se stýkají pohlavně, avšak bez citů.

sexuálním ohledu očekávala společnost.⁹⁹ Učinil tak v době a kontextu, které jsou příznačné pro proces „zrození moderního homosexuála“, kterému věnovalo dějepisceví sexualit v posledních desetiletích významnou pozornost. Historikové a historičky, kteří se tímto problémem zabývají, se většinou přímo či nepřímo odkazují na francouzského historika Michela Foucaulta, který ve svých *Dějínách sexuality* (první díl 1976) píše o „homosexuáloví 19. století“, jehož sexualita (sexuální orientace) a jeho bytí vůbec, na rozdíl od toho, jak byla předtím pojímána kategorie „sodomity“, jednou jsou.¹⁰⁰ Podle této interpretace distinktivním rysem předmoderních sodomitů a pederastů bylo pouze jejich nestandardní chování, které neukazovalo na žádný zvláštní konstitutivní prvek v jejich osobnosti; u kategorie moderního homosexuála, která je výtvorem medicíny druhé poloviny 19. století, však již nejde pouze o chování, nýbrž o veškeré bytí, které skrz naskrz prostupuje jeho osobnost. Lékaři, kteří měli hlavní podíl na rozšíření tohoto nového paradigmatu, stavěli na biografických anamnézách, k nimž své pacienty podněcovali, a tím, jak je poté interpretovali a zveřejňovali, ve svých pacientech a čtenářích vědomí zvláštní sexuální identity dále budovali a posilovali¹⁰¹ (blíže viz podkap. 2.3.1.). Tento sociálně konstruktivistický výkladový model má důležité místo také v současném českém akademickém bádání o dějinách homosexuality.

Od devadesátých let 20. století však někteří badatelé upozorňují na aspekty, které zatím nejsou v českém historickém diskursu o homosexualitě příliš reflektovány. Americký historik George Chauncey v roce 1994 v úvodu ke své monografii *Gay New York* (Gay New York) konstatoval, že dosavadní podání dějin homosexuality – a sexualit obecně – trpí tím, že jejich autoři a autorky přisuzují nadměrný význam diskursům elit, tj. medicíny, policie, církví, právním textům apod.¹⁰² Chauncey argumentoval, že těmito elitním diskursům o sexuálních projevech, které byly spojeny se snahami tyto projevy z mocensko-represivních pozic¹⁰³ různě disciplinovat, je sice nutno věnovat pozornost, neboť měly reálný sociální dopad, avšak že nevypovídají mnoho o sebeidentifikaci samotných sexuálních subjektů; při tázání po konstrukci identit je podle Chaunceyho nutno studovat spíše každodenní sociální praxe, a tímto způsobem také ve své práci postupoval. O čtyři roky později vydal jeho krajan David

⁹⁹ V prvním dopise autor dále píše: „Jedna mladá paní před nedávnem prohlásila mé sestře: ‚Jeden mladík se líbí té, druhý zase oné, ale váš bratr všem. A přece ho to nechává chladným‘“ (tamtéž, s. 152).

¹⁰⁰ FOUCAULT, Michel: *Histoire de la sexualité. I, La volonté de savoir*. Paris 1976, s. 59.

¹⁰¹ Třebaže Karl Heinrich Ulrichs přistupoval ke svým etiologickým vývodům bez lékařského vzdělání, lze uvedený mechanismus komunikace konstatovat i u něj, tedy i v jeho písemném styku s českým šlechticem.

¹⁰² CHAUNCEY, George: *Gay New York. Gender, Urban Culture, and the Making of the Gay Male World, 1890–1940*. New York 1994, s. 26–27.

¹⁰³ Hovoříme-li v následujícím textu o „elitních diskurzech“, máme tím na mysli v souladu s Chaunceyho pojetím diskursy právě těchto elit rekrutujících se z prostředí mimo homosexuální subkultury, nikoli tedy diskursy elit homosexuálních.

Halperin studii „Forgetting Foucault“ (Zapomínání na Foucaulta), v níž upozornil, že „doktrína“ (sic) o tom, že do 19. století nebylo v evropských kulturách sexuální chování chápáno jako symptom celkové povahy individua, je sice do určité míry opodstatněná, avšak že odvolávají-li se její zastánci na Foucaultovy *Dějiny sexuality*, prokazují přitom nedbalé čtení klíčové pasáže o homosexuáloví 19. století:¹⁰⁴ píše-li zde Foucault o předmoderním pojetí sodomie jako druhu zakázaných činů, uvádí k tomu jedním dechem, že jde o pojetí, které měly tehdejší právní systémy,¹⁰⁵ a staví-li toto pojetí do kontrastu s pozdějším konceptem homosexuality, jak byl typický pro psychiatrii druhé poloviny 19. století, vyjadřuje se tím pouze o proměně v uchopení sexuálních odlišností elitními diskursy a institucionálními praktikami, avšak nikoliv o tom, jak pojímaly sexuální odlišnosti lidové vrstvy, či dokonce samotní aktéři nestandardního sexuálního chování.

Je nepochybné, že elitní diskursy spoluutvářely sebeidentifikaci těch, kteří se nějakým způsobem dostali do jejich dosahu. To lze ostatně dobře ukázat i na korespondenci českého šlechtice s Ulrichsem. Je zřejmé, že než mu napsal první dopis, seznámil se s některými jeho předchozími spisy o stejnopohlavních náklonnostech, odkud patrně načerpal část svého argumentáře: tak například to, že svůj stav označuje za „sklon“ (Hang), pokládá jej za „přirozený“ a dokládá to tím, že se s časem nezmenšuje, je klasické topos Ulrichsových textů. K tomu, zda by k podobné argumentaci dospěl i bez jejich znalosti, se nemůžeme vyjádřit. Rovněž charakteristika jeho tužeb, kterou podává v úvodu dopisu (pohled na sličné chlapce jej naplňuje potěšením, ale nedovede si představit, že by s nimi měl pohlavně obcovat), se jeví

¹⁰⁴ HALPERIN, David M.: „Forgetting Foucault“. In: TÝŽ: *How to Do the History of Homosexuality*, Chicago – London 2002, s. 28–29.

¹⁰⁵ Klíčová věta, která uvozuje celý výklad o „homosexuáloví 19. století“, zní: „La sodomie – celle des anciens droits civil ou canonique – était un type d'actes interdits; leur auteur n'en était que le sujet juridique.“ (FOUCAULT, Michel: *Histoire de la sexualité. 1, La volonté de savoir*, cit. dílo, s. 59; „Sodomie – tak, jak byla pojímána ve starším občanském a kanonickém právu –, znamenala druh zakázaných činů; jejich pachatel byl ve vztahu k těmto činům pouze právním subjektem“; překlad a zvýraznění J. S.). Na tomto místě je třeba poznamenat, že *Dějiny sexuality* jsou sice k dispozici v českém překladu Čestmíra Pelikána z roku 1999, avšak tento překlad je zcela nevyhovující. Kromě toho, že obsahuje některé významové posuny, se v něm masivně vyskytují lexikální i syntaktické interference z originálu, které zatemňují smysl původní, už tak poměrně složité výpovědi, a způsobují, že pro čtenáře, který neovládá francouzštinu, a nemůže si tak některá místa, v nichž se originál zrcadlí jako Narcis ve vodní hladině, „vrátit“ do francouzštiny a sám přeložit, je kniha do značné míry k nepotřebě. Například věta citovaná v úvodu této poznámky zní v Pelikánově překladu takto: „Sodomie někdejšího občanského či kanonického práva byla pouze typem zakázaného činu: její původce byl subjektem pouze právního postihu“ (FOUCAULT, Michel: *Dějiny sexuality. 1, Vůle k vědění*. Praha 1999, překlad Čestmír Pelikán, s. 53). Zde se jako nejzávažnější nedostatek jeví, že vztah mezi „sodomii“ a „někdejším občanským či kanonickým právem“ je podán po vzoru francouzské syntaxe pouze genitivní vazbou a není zde užito étouffement, kterým by byl tento vágní vztah úžeji interpretován (česká badatelská veřejnost, která pracuje s tímto překladem, je tak v podstatě odsouzena k nedbalému čtení tohoto místa, na které upozorňuje Halperin), a že výraz „sujet juridique“ je přeložen věcně nesprávně jako „subjekt právního postihu“ (logicky by zde mělo být napsáno „objekt právního postihu“, tedy pravý opak, avšak ani taková formulace nevystihuje přesně autorovu myšlenku). Do budoucna by tedy bylo žádoucí pořídit nový překlad této Foucaultovy zásadní práce, a to pokud možno překlad komentovaný.

jako podmíněná dopadem elitního, v tomto případě (trestně)právního diskursu, neboť v závěru prvního dopisu píše: „Často bych si tak rád přitisknul pěkného chlapce na srdce a jeho jasné oči pokryl horkými polibky: a přece nesmím!“¹⁰⁶ Na druhou stranu však nelze v případě českého šlechtice přehlédnout prvky, které sociálně konstruktivistický náhled nepodporují – zde jde zejména o jeho formulaci „přesto mě něco [ein Etwas] táhne nepopsatelnou mocí“¹⁰⁷ či o samotnou skutečnost, že si k Ulrichovým spisům, které rozhodně nebyly masově rozšířenou četbou, dokázal zjednat přístup. Je tedy možné říci, že sociálně konstruktivistické přístupy umí nabídnout odpověď na otázku, jak se formovaly identity, avšak nevysvětlí, proč někdo pocíťoval ono „ein Etwas“, a jiný nikoli. To se nebudeme pokoušet vysvětlit ani v tomto oddíle – domníváme se, že takové tázání již nepatří do definičního oboru historie.

V tomto oddíle tedy s ohledem na to, co jsme uvedli výše, důsledně rozlišíme mezi pojetím sexuálních odlišností obsaženým v elitních diskurzech na jedné straně, a u jejich aktérů samotných na straně druhé, a proto otázka, na kterou zde nabídneme odpověď, bude spočívat pouze v tom, jak probíhal proces formování moderní homosexuální identity, tak jak jej většinou chápe dosavadní dějepisce, v případě českých zemí. To znamená, že budeme vycházet z elitních diskursů na tomto území produkovaných, a jsme si proto vědomi, že naše otázka zůstane omezena na představu o homosexualitě a homosexuální identitě, kterou měli nositelé diskursů usilující o disciplinaci či re-disciplinaci sexualit (lékaři, právníci apod., ale i veřejně publikující zastánci homosexuální emancipace), a že nepodáme odpověď na to, jak se „rodící se“ moderní čeští homosexuálové pojímali sami. Toto tázání zůstává důležitým námětem pro budoucí práci historiků a historiček.

Protože se budeme zabývat tím, jaká konceptualizace sexuálních odlišností se objevovala v elitních diskurzech, budeme pro subjekty sexualit, které byly charakteristické citovou náklonností k osobám stejného pohlaví či pohlavními kontakty s takovými osobami, užívat standardně označení „homosexuál“, které je v tomto kontextu historicky adekvátní. Můžeme předpokládat, že existovala i jiná označení, která pro sebe používali homosexuálové samotní a která odpovídala jejich sebeidentifikaci v případě, že zcela nebo vůbec neinteriorizovali elitní diskursy, avšak, jak jsme již uvedli, takové případy netvoří předmět této práce.

¹⁰⁶ ULRICH, Carl Heinrich: *Forschungen über das Rätsel mann-männlichen Liebe*, cit. dílo, s. 153.

¹⁰⁷ Tamtéž, s. 152. K rozdílu mezi sociálním konstruktivismem a esencialismem v bádání o dějinách homosexuality viz: PUTNA, Martin C. a kol.: *Homosexualita v dějinách české kultury*. Praha 2011, s. 36–40.

V českém dějepisectví se homosexualitě v tomto období dosud věnovali Rudolf Vévoda¹⁰⁸ a Milena Lenderová;¹⁰⁹ z oboru literární historie je nutno připomenout práce Roara Lishaugena,¹¹⁰ Martina Putny¹¹¹ a Václava Jamka.¹¹² V tomto oddíle budeme vycházet z tištěných pramenů; archivní dokumenty vztahující se k tomuto období se zatím nepodařilo dohledat.

¹⁰⁸ VÉVODA, Rudolf: „Sodoma: předtím a potom. Dobový kontext Karáskova vystoupení“. In: *Sex a tabu v české kultuře 19. století*. Praha 1999, s. 217–226.

¹⁰⁹ LENDEROVÁ, Milena: „Má se svými ženskými peklo“. Tak trochu jiná láska v secesní Praze“. *Dějiny a současnost*, 29, 2007, s. 30–32.

¹¹⁰ LISHAUGEN, Roar: *Speaking with a Forked Tongue. Double Reading Strategies in Romány tři mágů by Jiří Karásek ze Lvovic*. Göteborg 2008.

¹¹¹ PUTNA, Martin C.: „Poetika homosexuality v české literatuře“. *Neon*, 1, 2000, č. 3, s. 39–40; nejnověji viz též: PUTNA, Martin C. a kol.: *Homosexualita v dějinách české kultury*. Praha 2011, kde autor pojednal o literární tvorbě související nějak s homosexualitou – též v období před první světovou válkou – mnohem obsáhleji. V této kolektivní monografii jsou obsaženy též kunsthistorické studie Ladislava Zikmunda-Lendera zabývající se obrazy homosexuality v umění české dekadence a Martina Putny o Janu Zrzavém, které se rovněž zčásti týkají období dualistické monarchie.

¹¹² JAMEK, Václav: *O prašivém houfci. Literatura, homosexualita, AIDS*. Praha 2001, s. 88.

2.2. Průkopníci homosexuální emancipace v německojazyčném kulturním prostoru a specificky v českých zemích

Abychom mohli prozkoumat elitní diskursy produkované v období dualistické monarchie v českých zemích, jak jsme ohlásili v předchozí kapitole, je třeba se nejprve seznámit s činností dvou mužů, kteří působiliv německých státech. . Je zřejmé, že před rokem 1918, a v poněkud pozměněné podobě až do roku 1945, byl vliv německy psaných textů na kulturní výměnu v českých zemích mnohem větší než dnes, což bylo dáno tím, že pro řadu Čechů (Böhme) byla němčina mateřským jazykem a značná část Čechů (Tscheche) byla bilingvní, a že proto i odborný diskurs v českém jazyce v druhé polovině 19. století fungoval v řadě ohledů podle německého vzoru. Německojazyčný prostor je pro druhou polovinu 19. století třeba chápat bez ohledu na státní hranice jako určité kulturní kontinuum, v němž čtenář z Čech nepovažoval text kupříkladu bavorského autora za „cizí“ v dnešním slova smyslu. V těchto podmínkách se pohyboval též autor prvního česky psaného vystoupení za odrestnění homosexuality, které pojednáme na závěr této kapitoly.

2.2.1. Karl Heinrich Ulrichs

Jak jsme již uvedli, za prvního bojovníka za práva homosexuálů se pokládá německý právník Karl Heinrich Ulrichs. Jelikož nepřímo výrazně ovlivnil pozdější úsilí o emancipaci homosexuality v řadě jiných zemí včetně českých, je nutno věnovat mu zvláštní pozornost.

Karl Heinrich Ulrichs se narodil 28. srpna 1825 v Aurichu v tehdejší království Hannoveru.¹¹³ Po ukončení právnických studií vstoupil do služeb tohoto státu coby soudní přísedící. Brzy však státní služby opustil a zahájil dráhu nezávislého novináře a soukromého učence. Roku 1864, snad v reakci na homosexuální aféru jednoho ze zakladatelů německé sociální demokracie Johanna Baptisty von Schweitzera (1833–1875) z roku 1862, která byla bohatě komentována v soudobém tisku, zveřejnil pod pseudonymem *Numa Numantius* a pod názvem *Vindex*¹¹⁴ svůj první spis, v němž se snažil dobrat původu homosexuality. Vycházel přitom ze subjektivního prožitku vlastní sexuality, o němž předpokládal, že je u každého homosexuála stejný, a který dal do souvislosti s poznatky tehdy se rodící embryologie o tom,

¹¹³ Životopisné údaje o Ulrichsovi jsou převzaty z: KENNEDY, Hubert: *Karl Heinrich Ulrichs. Pioneer of the Modern Gay Movement*. San Francisco 2002; a TÝŽ: „The Third Sex Theory of Karl Heinrich Ulrichs“. *Journal of Homosexuality*, 6, 1981, č. 1/2, s. 103–111.

¹¹⁴ Ulrichs byl vynikajícím latiníkem. Slovo *vindex, vindicis, m.* znamená obecně *kdo si činí nárok na něco* (v tomto případě na respekt).

že pohlavní orgány jsou do určité fáze vývoje plodu nediferencovány. V dalších pracích na toto téma, kterých vydal do roku 1879 dvanáct, svou teorii homosexuality, pro niž zavedl označení *uranismus* (viz následující podkap.), postupně propracovával podle toho, jak mu čtenáři sdělovali své vlastní subjektivní dojmy, které se s těmi jeho rozcházely. Lze však říci, že roku 1869 již měla Ulrichsova teorie definitivní formu; homosexualita byla podle ní projevem „třetího pohlaví“ (měl za to, že dotčení lidé nejsou ani praví muži, ani pravé ženy) a sám autor ji shrnul v hesle *Anima muliebris virili corpore inclusa*.¹¹⁵

Ulrichs neměl lékařské vzdělání, a jeho teorie je tedy spíše amalgámem obecně humanistického přístupu a laicky percipovaných biologických znalostí. Uranismus nepovažuje za nemoc; medicinalizující teorie přišla s Krafft-Ebingem, kterého Ulrichsovo dílo velmi zaujalo, teprve vzápětí. Ulrichs při všech příležitostech argumentuje pro odtrestnění uranismu/homosexuality.

Skutečnost, že Ulrichs vydával své studie, způsobila, že se stal mezi homosexuály známou a respektovanou postavou. K jeho pracím si nacházelo cestu stále více čtenářů a řada z nich s ním vedla korespondenci, což mu umožnilo působit jako centrální a ve své době (šedesátá a sedmdesátá léta 19. století) jediná sui generis instituce zaměřená na uspokojování duševních potřeb německy hovořících homosexuálů. Lidé se mu svěřovali se svými příběhy, žádali o radu apod. a on se snažil z takto získaného materiálu vyvodit obecné zákonitosti, které publikoval. Těžko říci, zda byly obvyklé i horizontální vazby mezi Ulrichsovými čtenáři; ve větší míře se to zdá málo pravděpodobné. Ulrichs tak byl pro celou jednu generaci homosexuálů jediným referenčním bodem, který je tím, že verbalizoval jejich odlišnost, podporoval v budování distinktivní sociálně sexuální identity. Ohlas Ulrichsova díla byl nejintenzivnější v německých státech, avšak – jak jsme již uvedli v předchozí kapitole – bylo známo i v Čechách. Roku 1869 vypočítává místa, odkud jsou jeho spisy objednávány, a uvádí zde i Prahu,¹¹⁶ kterou ostatně sám navštívil¹¹⁷ a ve zdejším lékařském časopise *Vierteljahrschrift für die praktische Heilkunde* nalezl jeden ze základních kamenů, na kterých zbudoval svou teorii uranismu.¹¹⁸

V Ulrichsově činnosti můžeme spatřovat ve skutečnosti, že dokázal vybudovat a oslovovat stabilní okruh čtenářů, kteří měli v četbě jeho spisů k dispozici společný referenční

¹¹⁵ Ženská duše v mužském těle.

¹¹⁶ ULRICHS, Carl Heinrich: *Forschungen über das Rätsel mannmmännlichen Liebe*, cit. dílo, kniha 10, s. 84.

¹¹⁷ Ulrichsův životopisec Hubert Kennedy se domnívá, že se tak mohlo stát roku 1859 (KENNEDY, Hubert: *Karl Heinrich Ulrichs*, cit. dílo, s. 47).

¹¹⁸ Jednalo se o zprávu o pitvě zesnulé intersexuálky Marie Čermákové (WILLIGK, Arthur: „Ein Fall von weiblichem Hermaphroditismus und abnormer Darmlagerung“. *Vierteljahrschrift für die praktische Heilkunde*, 1855, s. 123–128).

bod, určitou rudimentární formu úsilí o organizovanost homosexuálů, které bylo v dalších obdobích důležitou součástí snah o homosexuální emancipaci. Mnohem hmatatelněji však u něj shledáváme prvek aktivní individuální snahy o ovlivnění veřejných poměrů, který byl pro pozdější homosexuální hnutí neméně důležitým rysem (pro současné období lze takovou snahu označit jako *aktivismus*). Tento prvek se nejvýrazněji projevil v Ulrichsově účasti na 6. sjezdu německých právníků, který byl svolán na srpen 1867 do Mnichova. Již dva roky před konáním sjezdu sestavil s jiným jeho členem, profesorem římského práva na univerzitě ve Štýrském Hradci Augustem Tewesem (1831–1913) návrh rezoluce, kterou měl právníký sjezd apelovat na odstranění trestnosti homosexuality z těch německých trestních zákonů, v nichž byla trestná. Předsednictvo sjezdu však tento návrh na pořad jednání nezařadilo s odůvodněním, že „není vhodný k tomu, aby byl právníkým sjezdem posuzován“.¹¹⁹

Ulrichs se poté rozhodl k velmi odvážnému kroku. S finančním přispěním několika svých čtenářů, bez nějž by si cestu nemohl dovolit, se odebral do Mnichova, kde sjezd ve dnech 27.–30. srpna 1867 zasedal. Měl v úmyslu zde před plénem promluvit o problému trestnosti homosexuality a požadovat, aby se sjezd jeho a Tewesovým odmítnutým návrhem přece jen zabýval. Mnichovské události poté poutavým způsobem popsal ve spise *Gladius furens*.¹²⁰ Již ze začátku vyprávění je patrné, že svému vystoupení přikládal veliký význam:

Až do smrti si budu přičítat ke svým zásluhám, že jsem dne 29. srpna 1867 našel odvahu a postavil se tváří v tvář tisícileté a tisícíhlavé zuřivé hydře, která na mě a na mé soudruhy v přirozenosti již skutečně velmi dlouho dští jed a žluč, mnoho z nich dohnala k sebevraždě a všem otráвила životní štěstí. Ano, jsem hrdý, že jsem našel sílu a mrštil první kopí do boku této hydry veřejného odsudku.¹²¹

Jednání sjezdu probíhalo v mnichovském sále Odeon a účastnilo se jej více než pět set právníckých kapacit z celého Německa. Část publika byla s nepřijatým Ulrichsovým a Tewesovým návrhem obeznámena, a když předsedající vyzval Ulrichse, aby zaujal místo u řečnického pultu, tito právníci, kteří tušili, o čem bude Ulrichs hovořit, začali hlasitě protestovat. Ulrichs ve svém vyprávění sugestivně popisuje vnitřní boj, který se v něm před pronesením projevu, obzvláště pak cestou k řečnickému pultu, odehrával. Nakonec však sebral odvahu a skutečně začal číst připravenou řeč (viz příloha č. 1). Po přečtení několika vět

¹¹⁹ KENNEDY, Hubert: *Karl Heinrich Ulrichs*, cit. dílo, s. 132.

¹²⁰ V souborné edici *Forschungen über das Rätsel mann-männlichen Liebe*, která vyšla roku 1898 péčí Magnuse Hirschfelda (viz podkap. 2.5.1. a 3.2.2.), jde o 6. knihu.

¹²¹ ULRICH, Carl Heinrich: *Forschungen über das Rätsel mann-männlichen Liebe*, cit. dílo, kniha 6, s. 1. Překlad J. S. podle anglického překladu obsaženého in: KENNEDY, Hubert: *Karl Heinrich Ulrichs*, cit. dílo, s. 132.

však svůj projev vzhledem k bouřlivému nesouhlasu, který projevovala část publika, předčasně ukončil. Přestože Ulrichsovo vystoupení nemělo žádný praktický dopad na odrestnění homosexuality – bylo pouze otázkou jeho osobní cti a odvahy –, dějepisceví homosexuality zdůrazňuje jeho symbolický význam pro emancipační hnutí homosexuálů. V roce 1867 se v Mnichově poprvé na světě stalo, že požadavek na odrestnění homosexuality byl veřejně přednesen před fórem složeným ze zástupců společenské vrstvy, která zajišťovala chod stávajících právních řádů, tedy i trestání homosexuality.

Kromě tohoto spektakulárního, avšak izolovaného činu se Ulrichs systematicky snažil přispět ke změně tím, že všechny své spisy zasílal členům zákonodárných a exekutivních sborů v německých státech i Rakousku, tedy na místa, která mohla ovlivnit stávající právní stav. Roku 1868 ve svém spisu *Memnon*¹²² jmenuje některé významné osobnosti, kterým zaslal výtisk svého předchozího spisu *Gladius furens*, v němž líčí své mnichovské vystoupení. Adresáty dělí na ty, kteří poděkovali, na ty, kteří si spis beze slova ponechali, a na ty, kteří spis vrátili (ti byli však z celkového počtu pěti set významných adresátů pouze čtyři). Z rakouských, potažmo českých politiků si zasilku ponechali například ministři Herbst, Giskra a Berger.¹²³ Z této informace však v žádném případě nelze vyvodit závěr, že si spis skutečně přečetli, natožpak že se ztotožnili s jeho závěry.

Ulrichsův život, stejně jako i život mnoha dalších německých homosexuálů, byl v šedesátých letech 19. století významně ovlivněn snahou Pruska o sjednocení Německa pod jeho hegemonií. Roku 1866 Prusko anektovalo království Hannoverké, když toto přes jeho výzvu nevyhlásilo neutralitu v prusko-rakouské válce a zachovalo spojení s Rakouskem. Ulrichs se o nové moci v Hannoveru veřejně kriticky vyjadřoval a byl z toho důvodu na začátku roku 1867 několik měsíců Prusy vězněn. Téhož roku vznikl Severoněmecký spolek, federativní sdružení států severně od Mohanu – tedy včetně Hannoveru –, jehož formální hlavou byl pruský král a politickým hybatelem jeho kancléř Bismarck. Zákonodárství v oboru trestního práva náleželo v tomto soustátí do spolkové působnosti a brzy bylo rozhodnuto přijmout jednotný trestní zákon platný na celém území Severoněmeckého spolku.

Práce na osnově trestního zákona vedl pruský ministr spravedlnosti Adolf Leonhardt (1815–1880), který k tomu účelu zřídil zvláštní poradní komisi. Ulrichs chápal skutečnost, že probíhají práce na osnově nového trestního zákona, jako jedinečnou příležitost, aby přesvědčil příslušná místa o nutnosti změny. Ministru Leonhardtovi i poradní komisi proto v průběhu roku 1869 zaslal pět dopisů, v nichž se toho pomocí právnických i jiných argumentů snažil

¹²² V souborné edici *Forschungen über das Rätsel mannmmännlichen Limbe*, cit. dílo, kniha 7.

¹²³ Tamtéž, kniha 7, s. 88–89.

dosáhnout.¹²⁴ Leonhardt také pověřil kolegium předních lékařů vypracováním stanoviska k otázce, zda je vhodné ponechat v novém zákoně trestnost homosexuality. Kolegium, vedené věhlasným patologem Rudolfem Virchowem (1821–1902), dospělo k závěru, že není důvod homosexualitu nadále trestat. Jak však uvádí historička Gisela Bleibtreu- Ehrenbergová, toto lékařské stanovisko bylo prodchnuto Virchowovou arogancí, již byl dobře známý, a „spíše než přesvědčivé bylo drzé [...] Jeho výsledek byl tedy zcela negativní.“¹²⁵ Proti stanovisku lékařského kolegia se postavil pruský ministr kultu Heinrich von Mühler (1813–1874), do jehož působnosti spadalo též veřejné zdraví.¹²⁶ Také poradní komise nakonec rozhodla v novém zákoně trestnost homosexuality ponechat. V tomto stavu také parlament Severoněmeckého spolku zákon schválil a ten vstoupil dne 31. května 1870 v platnost. Paragraf trestající homosexuální styky (pouze mezi muži) v něm dostal číslo 175 a v německém, později západoněmeckém právním řádu zůstal až do roku 1969.

Ulrichs byl v důsledku pruské anexe království Hannoverského, kde do té doby homosexualita nebyla trestná,¹²⁷ nucen opustit svůj domov; usídlil se v Bavorsku. Zdejší trestní zákon homosexuální styky nezakazoval, avšak s účinností od 1. ledna 1872 byl nahrazen trestním zákonem severoněmeckým, který se tak stal platným pro celé nově vzniklé Německé císařství, a homosexualita se tak stala trestnou i v Bavorsku. Ulrichs pociťoval tlak společenského systému stále silněji. Roku 1879 vydal pod názvem *Critische Pfeile* svůj poslední, dvanáctý, spis o homosexualitě a následujícího roku opustil Německo. Usadil se v L'Aquile ve střední Itálii, kde také dne 14. července 1895 zemřel a je pohřben. V Itálii se již o věc uranismu nezajímal – začal zde vydávat noviny v latině a tato práce jej zcela zaměstnala.

2.2.2. Karl Maria Kertbeny

Při sledování počátků homosexuální emancipace ve středoevropském kulturním okruhu, a potažmo i v celosvětovém měřítku, je třeba se zastavit také u Ulrichsova vrstevníka Karla Marii Kertbenyho, vlastním příjmením Benkerta. Tento spisovatel a dobrodruh

¹²⁴ KENNEDY, Hubert: *Karl Heinrich Ulrichs*, cit. dílo, s. 179.

¹²⁵ BLEIBTREU-EHRENBERG, Gisela: *Tabu Homosexualität: Die Geschichte eines Vorurteils*. Frankfurt am Main 1978, s. 339; cit. dle: KENNEDY, Hubert: *Karl Heinrich Ulrichs*, cit. dílo, s. 178.

¹²⁶ Ulrichs se domníval, že ministrův postoj byl motivován zejména prudérní povahou jeho ženy Adelheid, která nad ním vykonávala veliký vliv. Kennedy uvádí i další anekdotu, podle níž paní Adelheid stála také za ministrovým rozhodnutím přesunout některé antické sochy zobrazující nahé postavy z muzejních expozic do depozitářů (KENNEDY, Hubert: *Karl Heinrich Ulrichs*, cit. dílo, s. 183).

¹²⁷ Srov. předmluvu Magnuse Hirschfelda k: ULRICHS, Carl Heinrich: *Forschungen über das Rätsel mannsmännlichen Liebe*, cit. dílo.

maďarského původu se narodil ve Vídni dne 28. února 1824.¹²⁸ Dětství prožil v Pešti a Egeru a po absolvování školní docházky nastoupil v Győru do učení v knihkupectví, které však nedokončil, neboť byl povolán do armády. Po ukončení vojenské služby roku 1845 byl uveden do literárních kruhů v Budapešti a psaní se také sám začal věnovat. Následujícího roku Kertbenymu zemřel otec a on se vydal na dlouhou pěší cestu po Itálii a Švýcarsku. Cestováním posléze strávil více než dvacet let; roku 1868 se usadil na předměstí Berlína, odkud se roku 1875 vrátil do Budapešti, kde dne 23. ledna 1882 zemřel.

Stejně jako Ulrichs, i Kertbeny napsal roku 1869 ministru Leonhardtovi ve snaze přesvědčit jej o nutnosti odtrestnění homosexuality v Severoněmeckém spolku. Zaslal mu dva dopisy, které však na rozdíl od Ulrichse nepodepsal, a zároveň je vydal též tiskem.¹²⁹ Ani Kertbenyho dopisy, jak již vyplynulo z předchozího textu, svůj primární účel přesvědčit ministra nesplnily, přesto však zajistily Kertbenymu pevné místo v pracích zabývajících se dějinami *homosexuality*. Právě tento termín, respektive složeninu *homosexual-*, sloužící jako kořen několika příbuzným slovům, totiž Kertbeny vymyslel a ve svých dopisech ministru Leonhardtovi poprvé použil.¹³⁰ Roku 1869 se tak zrodilo slovo, které je dodnes z několika desítek jiných endogenních i exogenních výrazů konotačně nejvíce neutrální, a proto nejčastěji používané v obecném diskursu mluvčími, kteří nemají na věci osobní (pozitivní či negativní) zájem.

Karl Maria Kertbeny patřil již od počátku ke čtenářům Ulrichsových spisů. Jako první se také na Ulrichse ve svém vlastním díle odkázal. Z českého pohledu je zajímavé, že tak učinil v práci *Erinnerungen an Charles Sealsfield* (Vzpomínky na Charlese Sealsfielda, 1864), v níž pojednal o americkém spisovateli Charlesi Sealsfieldovi (1793–1864), který se

¹²⁸ Životopisné údaje o Kertbenym jsou převzaty z: KENNEDY, Hubert: *Karl Heinrich Ulrichs*, cit. dílo. Autor zde čerpal z: HERZER, Manfred: „Kertbeny and the Nameless Love“. *Journal of Homosexuality*, 12, 1985, č. 1, s. 1–26, a z: TÝŽ: „Kertbenys Leben und Sexualitätstudien“. In: TÝŽ (ed.): *Kertbeny, Karl Maria: Schriften zur Homosexualitätsforschung*. Berlin 2000, s. 7–61.

¹²⁹ První pod názvem *§ 143 des Preussischen Strafgesetzbuches vom 14. April 1851 und seine Aufrechterhaltung als § 152 im Entwurfe eines Strafgesetzbuches für den Norddeutschen Bund* (§ 143 pruského trestního zákona ze dne 14. dubna 1851 a jeho podržení coby § 152 v návrhu trestního zákona Severoněmeckého spolku), druhý pod názvem *Das Gemeenschädliche des § 143 des preussischen Strafgesetzbuches von 14. April 1851 und daher seine nothwendige Tilgung als § 152 im Entwurfe eines Strafgesetzbuches für den Norddeutschen Bund* (Obecná škodlivost § 143 pruského trestního zákona ze dne 14. dubna 1851, a tudíž nutnost jeho vyškrtnutí coby § 152 z návrhu trestního zákona Severoněmeckého spolku) (KENNEDY, Hubert: *Karl Heinrich Ulrichs*, cit. dílo, s. 185).

¹³⁰ Informace o tom, že autorem oněch dvou anonymních dopisů, a tedy i slova *homosexuál*, je Kertbeny, byla veřejnosti zprostředkována dosti složitě. Zveřejnil ji roku 1905 Magnus Hirschfeld, kterému ji sdělil profesor Ferdinand Karsch, do jehož vlastnictví přešla pozůstalost spisovatele Karla Egellse, zesnulého roku 1904. Její součástí byla i Egellsova korespondence s Karlem Heinrichem Ulrichsem. Ulrichs v jednom dopise Egellovi píše: „Ano, tím anonymním autorem je Kertbeny.“ V dopise Ulrichs explicitně nezmiňuje, že má na mysli otevřené dopisy ministru Leonhardtovi, z kontextu to však je patrné (KENNEDY, Hubert: *Karl Heinrich Ulrichs*, cit. dílo, s. 189).

narodil v Popicích u Znojma¹³¹ jako Karl Anton Postl, v Praze vstoupil do církevního řádu a stal se knězem, avšak roku 1822 odešel do Ameriky, kde započal pod novým jménem literární dráhu. Po deseti letech se vrátil do Evropy, konkrétně do Švýcarska, kde roku 1864 zemřel. Svou pravou identitu odhalil až ve své závěti. Kertbeny se ve své studii pokouší odpovědět na otázku, proč Postl maskoval svou pravou identitu, a místo odpovědi píše:

Základy našeho evropského života jsou porostlé přilnavou révou starých předsudků, která vedle sebe nenechá žít nic, co není stejné barvy. To však patří do oblasti vývoje našich mravů a morálky a do spisu Nummy Numantia.¹³²

Ulrichs udržoval s Kertbenym korespondenci, jejíž zbytky jsou dnes uloženy v Kertbenyho pozůstalosti v Maďarské národní knihovně v Budapešti. Jejich společným cílem bylo zrušení trestnosti pohlavních styků mezi osobami stejného pohlaví, avšak jinak se ve svých přístupech k věci velmi lišili. Kertbenyho životopisec Manfred Herzer uvádí tyto zásadní rozdíly mezi oběma autory: 1) Kertbeny bojuje anonymně, Ulrichs pod vlastním jménem, 2) Kertbeny opakovaně tvrdí, že je sexuálně normální, pravý muž, a vůči zženštilým mužům vyjadřuje opovržení, Ulrichs otevřeně hovoří o své zženštilosti, na níž vystavěl celou svou koncepci homosexuality a kterou považuje pro uranisty za přirozenou.¹³³ Tento rozpor odráží i slova, kterými oba autoři označují tentýž¹³⁴ denotát. Ulrichsův novotvar *uranista* (v německém originále *der Urning*),¹³⁵ etymologicky vycházející z Platónovy *Hostiny*,¹³⁶ byl bytostně spojen s konceptem *Anima muliebris virili corpore inclusa*. Naproti tomu Kertbenyho novotvar *homosexuál* neměl žádnou takovou zženšťující konotaci a svým řecko-latinským původem se snažil vyvolat dojem neutrality a vědeckého odstupu od věci samé. Obou slov se pak záhy zmocnili lékaři, kteří je začali používat jako názvy diagnóz ve svých stále hojnějších pracích z oboru sexuální psychologie (viz kap. 2.3.).

¹³¹ Dnes je po něm pojmenována skalní vyhlídka v národním parku Podyjí, kde podle místní tradice rád sedával (*Jižní Morava. Soubor turistických map*. Praha 1992).

¹³² KERTBENY, Karl Maria: *Erinnerungen an Charles Sealsfield*. Leipzig 1864, s. 74. Cit. dle anglického překladu obsaženého v: KENNEDY, Hubert: *Karl Heinrich Ulrichs*, cit. dílo, s. 189–190.

¹³³ KENNEDY, Hubert: *Karl Heinrich Ulrichs*, cit. dílo, s. 188.

¹³⁴ Zda se však jedná skutečně o tentýž denotát, je problematické, jak jsme již naznačili v úvodní kapitole tohoto oddílu. Pro účely boje za odtrestnění homosexuality však byly veškeré nuance v sebeidentifikaci jednotlivců nepodstatné.

¹³⁵ V prvních českých textech o homosexualitě z přelomu století byla série pojmů odvozená z Ulrichsova *urninga* používána stejně často jako slova se základem *homosexual-*. František Jelínek ve své *Homosexualitě ve světle vědy* z roku 1924 používá zásadně tuto terminologii. Od třicátých let se však už v českém diskursu prakticky nevyskytuje.

¹³⁶ Zde je láska mezi dvěma muži nebo ženami (polovinami původní protobytnosti) označována jako *úranská*.

2.2.3. Podřipský anonym

Koncem šedesátých let 19. století došlo k prvnímu počínání v oblasti homosexuální emancipace také v českých zemích. Neznámý autor, kterého budeme označovat jako *Podřipský anonym*,¹³⁷ zaslal dne 1. června 1868 dopis věhlasnému fyziologovi Janu Evangelistovi Purkyněmu (1787–1869), v němž jej požádal, aby prozkoumal příčiny homosexuality a inicioval na příslušných místech zrušení její trestnosti. Purkyně o dopisu informoval na schůzi Spolku českých lékařů a předal ho redakci *Časopisu lékařů českých*, kde byl následně zveřejněn (text dopisu je reprodukován v příloze č. 3), a dále se přáním, které pisatel vyjádřil, nezabýval.¹³⁸ Přesto je iniciativa Podřipského anonyma zajímavá ve dvou ohledech.

Jednak se zdá, že akce Podřipského anonyma svou formou i obsahem zapadá do kontextu činnosti, kterou vyvíjel Karl Heinrich Ulrichs. Již samotná skutečnost, že byl zaslán dopis věhlasné autoritě z oboru biologických věd, se nápadně podobá Ulrichsovým postupům a také některé prvky v dopise obsažené umožňují vyslovit domněnku, že Podřipský anonym byl s Ulrichsovými spisy obeznámen. Jde zejména o to, jak operuje pojmem přirozenosti a jak mladému sebevrahovi připisuje identifikaci sebe sama jako osoby, která není „ani mužským ani ženskou“. Můžeme totiž předpokládat, že referované vyjádření sebevraha není autentickou citací dopisu na rozloučenou (pokud není celý příběh se sebevrahem zcela smyšlený) – v tom případě je pak velmi pravděpodobné, že odráží autorovu obeznámenost s Ulrichsovou teorií „třetího pohlaví“. Je možné dokonce spekulovat, že Podřipský anonym je totožný s českým šlechticem, jehož dopisy z roku 1867 Ulrichs zveřejnil (viz kap. 2.1.). Pro tuto domněnku hovoří například časová blízkost obou dopisů (říjen, respektive listopad 1867 a červen 1868), podobnost ideálního chlapeckého typu, jak jej popsal český šlechtic, a charakteristiky urnické mládeže, jak ji podává Podřipský anonym, a konečně též Ulrichsovo oznámení,¹³⁹ že v příštím spise bude publikována další část prvního dopisu, v níž český šlechtic vypráví smutný příběh ze svých sedmnácti let, kdy byl zamilován do urnického spolužáka. Toto vyprávění by mohlo

¹³⁷ Dopis Purkyňovi je datován „blíž Tvého rodiště“ („Jak jsme oznámili“. *Časopis lékařů českých*, 7, 1868, s. 201). Purkyně se narodil v Libochovicích.

¹³⁸ Na tomto místě je třeba připomenout, že Purkyňovi v době, kdy dopis obdržel, bylo přes osmdesát let a o rok později zemřel.

¹³⁹ ULRICH, Carl Heinrich: *Forschungen über das Rätsel mannmmännlichen Liebe*, cit. dílo, kniha 7, s. 153.

odpovídat příběhu o sličném mladíku, který se zastřelil, jak jej uvádí Podřipský anonym,¹⁴⁰ avšak za současného stavu výzkumu nelze totožnost obou pisatelů prokázat.¹⁴¹ V každém případě však platí, že dopis Podřipského anonyma je v kontextu českých zemí nejstarším známým vystoupením za odrestnění homosexuality.

Druhým pozoruhodným aspektem vystoupení Podřipského anonyma je způsob, jak na ně reagovala redakce *Časopisu lékařů českých*. Dopis uveřejnila ve 25. čísle běžného ročníku, které vyšlo 20. června 1868, a připojila k němu vlastní komentář, který je patrně syntézou diskuse, jež se o dopisu rozvinula na schůzi Spolku českých lékařů. V tomto komentáři je nejprve rozvedeno, co se rozumí pod pojmem *lásky* („láska vlastně jest citem radosti nad blahocitem osoby milované, k jehož zvýšení všemožně se namáháme i ve vyšších stupních ani života nešetříme“),¹⁴² a vysvětleno, že tento cit se může vyskytovat v „konkrétní“ formě (předmětem lásky je konkrétní osoba a milující usiluje o zvýšení jejího blaha), anebo ve formě „abstraktní, egoistické“, kdy jde o cit samotný bez touhy po zvyšování blaha někoho jiného. Typickým projevem této abstraktní, egoistické lásky je podle redakce *Časopisu lékařů českých* onanie. Dále je zde rozlišeno mezi láskou „přirozen[ou, která je] od přírody samé ustanovená mezi oběma pohlavími“¹⁴³ a která patrně spadá do kategorie konkrétních citů, a mezi jinými formami lásky, „do kterýchž bývá cit rozkoše abstraktní pouze smyslně vkládán, [...] který onanisté vyhledávají“.¹⁴⁴ K těmto jiným formám patrně náleží také láska mezi osobami stejného pohlaví, kterou však komentář *Časopisu lékařů českých* odbývá pouze stručnou zmínkou o antickém Řecku, aby dále pokračoval ve výkladu o onanii.

Z celého komentáře ostatně vysvítá, že Spolek českých lékařů viděl jako nejvýznamnější předmět zájmu medicíny v oblasti nereproduktivních sexualit právě boj proti masturbaci, která v jeho očích metonymicky zastupovala i řadu jiných jevů včetně homosexuality. Tuto oblast navíc nevnímal ani tak jako medicínský, jako spíše etický

¹⁴⁰ Spis s názvem *Nemus Sacrum*, v němž hodlal Ulrichs toto vyprávění z Čech publikovat, však nakonec nevyšel, a nelze proto bohužel oba příběhy srovnat.

¹⁴¹ Avšak i v případě, že by oba pisatelé nebyli totožní, nebo kdyby Podřipský anonym nebyl inspirován Ulrichsem, šlo by o zajímavý, či snad ještě zajímavější historický pramen. Ukazovalo by to totiž, že tento český pisatel se nezávisle na dominantním teoretikovi rodící se homosexuální identity domníval, že homosexuální citění je biologicky podmíněno, a že naopak lékaři, kterým dopis poslal, tento náhled nepodporovali (viz níže v hlavním textu). To by bylo přímo v protikladu k teorii o vzniku moderního homosexuála, která předpokládá, že elitní diskursy o biologické podmíněnosti byly přebírány diskursy populárními (srov. kap. 2.1.). Také z dopisu Podřipského anonyma se zdá, že se pohyboval v určité (mikro?)societě, kde se tyto problémy diskutovaly a která měla tendenci vnímat tyto lidi (z nichž někteří z nich k ní snad sami náleželi?) jako svébytný druh (srov. motivy jako „ctitel nešťastných lidí“ [plurál] či „kolik tisíců jest jich“).

¹⁴² „Jak jsme oznámili“, cit. článek, s. 201.

¹⁴³ Tamtéž.

¹⁴⁴ Tamtéž.

problém. K návrhu Podřipského anonyma, že by mělo dojít k úpravě legislativy, se tak stavěl jednoznačně skepticky:

Všechny tyto způsoby lásky ať dovolené neb nedovolené jsou pokryty největším tajemstvím, tak že ani církve ani stát zabránit nemohou. I jest to věcí velmi těžkou, v tom případě odvolávat se na pomoc státu a církve. Jiná pomoc je mravnost veřejná všeobecná, která i v zárodku udusí podobné tělu i duši škodlivé přestupky a která z většího dílu od vlády, církve a státu neodvislá jest. Musíme výsledky takových přestupků ponechat přírodě blahodárné, která ani onanistovi až do vlastního umoření klesnouti nedává, a živou silou svou skrz celé živobytí proti zlým následkům bojuje.¹⁴⁵

Zatímco se však čeští lékaři v roce 1868 ostentativně zříkali myšlenky, že by medicína mohla být kompetentní k vysvětlování nestandardních sexualit, a schopnost nápravy připisovali „mravnosti veřejné všeobecné“ a „přírodě blahodárné“, na západ od českých zemí tou dobou již lékařská věda začínala uvažovat opačným způsobem a v nekonvenčních sexualitách nově nalézala jednu z důležitých oblastí svého zájmu.

¹⁴⁵ Tamtéž, s. 202.

2.3. Medicinalizace homosexuality

2.3.1. Homosexualita jako nové téma evropského lékařství

Do poloviny 19. století spadala v medicíně otázka nekonvenčních sexualit, jejichž projevy byly podle platného práva trestnými činy, výhradně do oboru soudního lékařství.¹⁴⁶ Pokud jde o homosexualitu, bylo úkolem lékaře pouze prohlédnout podezřelého a stanovit, zda u něj došlo k homosexuálnímu styku, či nikoliv. Na základě takové expertizy pak soud vynesl rozsudek. Pro trestní právo, a tedy i pro soudní lékařství bylo nepodstatné, co obžalovaného k jeho jednání vedlo; rozhodující bylo, zda byla naplněna skutková podstata trestného činu. V soudnělékařských pojednáních se zároveň zdůrazňovalo, že provozování neřestných aktivit jako masturbace, pederastie¹⁴⁷ apod. vede k vážným fyziologickým a duševním poruchám jedince. Podle této logiky tedy nedovolené sexuální chování způsobovalo neblahé konstituční změny v lidském organismu.

K postupnému obratu v chápání věci začalo docházet od poloviny 19. století. Roku 1849 zveřejnil francouzský lékař Claude-François Michéa (1815–1882) článek „Des déviations malades de l'esprit vénérien“ (O chorobných deviacích pohlavního pudu), v němž s odkazem na nedávný objev rudimentární dělohy u muže naznačil, že kauzalita může být opačná: nikoliv chování ovlivňuje povahu organismu, ale vrozená dispozice organismu pudí jednotlivce k určitému druhu jednání. V tomto smyslu se vyslovil v roce 1852 i berlínský profesor soudního lékařství Johann Ludwig Casper (1796–1864), který na základě svého dlouholetého pozorování homosexuálně jednajících mužů, jež vyšetřoval a u nichž zpravidla konstatoval výraznou zženštilost, prohlásil, že se jedná o „duševní hermafrodity“, čímž podnítil zájem tehdy se rodící psychiatrie o studium těchto osob.

Z hlediska psychiatrie látku poprvé zevrubně zpracoval Karl von Westphal (1833–1890) ve studii *Die conträre Sexualempfindung*“ (Inverzní sexuální citění; 1869), v níž udal tón badatelům několika dalších desetiletí. Westphal přišel s teorií vrozené inverze, která byla

¹⁴⁶ Následující odstavce z dějin lékařství jsou sestaveny na základě: OOSTERHUIS, Harry: *Stepchildren of Nature. Krafft-Ebing, Psychiatry, and the Making of Sexual Identity*. Chicago – London 2000; HEKMA, Gert: „Aspects socio-historiques des sexualités“, překlad do francouzštiny Frank Arna. In: MENDÈS-LEITE, Rommel (ed.): *Sodomites, invertis, homosexuels. Perspectives historiques*. Lille 1994, s. 23–41; BONELLO, Christian: „Du médecin légiste à l'aliéniste: l'homosexualité sous le regard de la médecine au XIXe siècle“. In: TIN, Louis-Georges; PASTRE, Geneviève (eds.): *Homosexualités: expression/répression*. Paris 2000, s. 65–81. Zájemci o podrobnější poučení o vývoji názorů evropské a americké medicíny konce 19. století na sexuální odlišnosti sáhnou po: SENGOOPTA, Chandak: *Otto Weininger. Sexualita a věda v císařské Vídni*. Praha 2009, kde je homosexualitě věnována samostatná kapitola (s. 132–153).

¹⁴⁷ Anální sex.

od té doby stavěna proti inverzi získané. Primárním objektem zájmu už pro něj nejsou sexuální akty, ale sexuální tužby, které se mohou, avšak nemusí fyzicky projevit. V této Westphalově studii se setkáváme s případovou studií čtyřiatřicetileté pacientky berlínského ústavu pro choromyslné, která upadla do „manické excitace“ poté, co ji znechuceně odmítla mladá dívka, již se dvořila. Dozvíme se zde vše o předchozím životě pacientky, její rodinné anamnéze, tělesných charakteristikách (zejména pokud jde o pohlavní orgány), duševních schopnostech apod., což v zásadě představuje šablonu, s níž po Westphalovi pracovali všichni další psychiatři při vyšetřování homosexuálů. Na rozdíl od soudního lékařství vyžadovala psychiatrická kazuistika více vyprávění ze strany pacienta a výsledný text, jak poznamenává historik Christian Bonello, se podobá románové osobní historii.¹⁴⁸

Tento model pojednávání sexuálních odlišností dovedl k dokonalosti v osmdesátých a devadesátých letech 19. století rakouský psychiatr Richard von Krafft-Ebing (1840–1902). Roku 1886 vydal studii *Psychopathia sexualis*, v níž na 110 stranách podal na základě 51 psychiatrické případové studie charakteristiky základních anomálií pohlavního pudu. Následně pak tuto studii vydával téměř každý rok znovu, vždy přepracovanou a rozšířenou. Dvanácté vydání, poslední, které vyšlo za jeho života, tak čítalo již 437 stran a více než tři sta případových studií. Po Krafft-Ebingově smrti pokračoval v doplňování a vydávání *Psychopathie sexualis* sexuolog Albert Moll (1862–1939), jehož sedmnácté a poslední vydání dosahuje ve francouzském překladu z roku 1931 rozsahu 907 stran.

Ač je v podtitulu kniha označena jako *soudnělékařská studie určená právníkům*, byla na soudobém knižním trhu volně dostupná. To, spolu se skutečností, že byla napsána v němčině – a překládána do ostatních národních jazyků¹⁴⁹ –, a nikoliv v latině, a s tím, že šlo o živý text, který se neustále vyvíjel a rozrůstal, čímž na sebe poutal stálou pozornost recenzentů, způsobilo neobyčejné rozšíření knihy jak mezi odbornou (lékaři, právníci), tak mezi laickou veřejností. Zejména ve Velké Británii se však lékařské kruhy vyjadřovaly o skutečnosti, že *Psychopathia sexualis* vyšla v angličtině, velmi kriticky. Časopis *British Medical Journal* ve své recenzi uvedl, že „lékaři se neobejdou bez studia mnoha mravně nechutných témat, avšak tyto věci by neměly být představovány veřejnosti“.¹⁵⁰ Psychiatrická společnost British Medico-Psychological Association zvažovala, že Krafft-Ebingovi zruší čestné členství, a když zemřel, autor nekrologu v *British Medical Journal* napsal, že sporná

¹⁴⁸ BONELLO, Christian: „Du médecin légiste à l'aliéniste: l'homosexualité sous le regard de la médecine au XIXe siècle“, cit. dílo, s. 71.

¹⁴⁹ *Psychopathia sexualis* byla přeložena do italštiny (1886), ruštiny (1887), angličtiny (1892), francouzštiny (1895) a nizozemštiny (1896) (HEKMA, Gert: „Aspects socio-historiques des sexualités“, cit. dílo, s. 32).

¹⁵⁰ Cit. dle: OOSTERHUIS, Harry: *Stepchildren of Nature. Krafft-Ebing, Psychiatry, and the Making of Sexual Identity*, cit. dílo, s. 275.

popularita jeho knihy byla dána „spíše zvědavostí veřejnosti než uznáním ze strany lékařského stavu“.¹⁵¹

Široká znalost Krafft-Ebingovy knihy však způsobila, že komunikace probíhala oběma směry. Veřejnost se sice dozvídala detaily o nejrůznějších perverzích, ale zároveň čtenáři psali Krafft-Ebingovi dopisy, v nichž, většinou se žádostí o nějakou formu rady nebo pomoci, popisovali vlastní sexualitu, která se podle jejich názoru nějak vymykala standardu. Spolu s Krafft-Ebingovou lékařskou praxí to byl hlavní zdroj obohacování a cizelování jeho vědění, které pak promítal do dalších vydání *Psychopathie sexualis*. Shledáváme zde tedy stejný mechanismus interakce mezi autorem a čtenáři, jehož svědky jsme byli u Karla Heinricha Ulrichse.

V každém dalším vydání se tak v *Psychopathii sexualis* objevují popisy nových anomálií, případně anomálie již popsané jsou rozdělovány do různých podkategorií. V prvním vydání Krafft-Ebing zavedl pro klasifikaci anomálií podle toho, v čem se projevuje chorobná povaha pohlavního pudu, pojmy *paradoxia* (projevuje se v čase, v němž je pohlavní pud aktivní), *anesthesia a hyperesthesia* (projevuje se v jeho míře) a *paresthesia* (projevuje se v jeho objektu). V dalších letech pak věnoval největší pozornost právě poslední kategorii anomálií, z nichž největší prostor vždy věnoval homosexualitě (používal jak Westphalův termín *inverzní sexuální citění*, tak Ulrichsův *uranismus* a Kertbenyho *homosexualitu*; v důsledku jeho prací se však pojem *homosexualita* stal nejužívanějším ze všech tří). Ve druhém vydání rozlišil mezi vrozeným a získaným inverzním sexuálním citěním (perverze, respektive perverzita); toto rozlišení se napříště stalo jedním z hlavních předmětů lékařské i laické veřejné debaty o homosexualitě. Od čtvrtého vydání (1889) začal inverzní sexuální citění dále dělit podle stupně *degenerace*¹⁵² na *psychický hermafroditismus* (dnes: bisexualita bez jakýchkoliv vnějších známek inverze), *homosexualitu* jako takovou (výlučný sklon k osobám vlastního pohlaví bez dalších psychických či fyzických anomálií), *psychickou zženštilost* u mužů a *zmužštilost* u žen (touha po stejném pohlaví je doprovázena psychickými charakteristikami opačného pohlaví) a *somatickou androgynii* u mužů a *gynandrii* u žen (vše, co je uvedeno dříve, a navíc ještě známky fyzické inverze), která představuje vrchol degenerace.¹⁵³ Kromě toho neustále zpřesňoval klasifikaci jiných parestézií, než je homosexualita. Roku 1890 zavedl pojem *sadismus* a *masochismus* a roku 1896 *pedofilie*.

¹⁵¹ Cit. tamtéž, s. 276.

¹⁵² K degeneracionistické koncepci viz: SENGOOPTA, Chandak: *Otto Weininger. Sexualita a věda v císařské Vídni*, cit. dílo, s. 137.

¹⁵³ OOSTERHUIS, Harry: *Stepchildren of Nature. Krafft-Ebing, Psychiatry, and the Making of Sexual Identity*, cit. dílo, s. 48.

Řada dalších pojmů, které v *Psychopathii sexualis* postupně zveřejnil, zapadla a do běžné ani odborné slovní zásoby nepronikla.

Na Krafft-Ebingův smysl pro porovnávání jednotlivých případů, jejich klasifikaci a zařazování do čím dále propracovanější taxonomie, kterým se vyznačuje veškeré jeho psaní o pohlavních anomáliích, od šedesátých let 20. století často upozorňovali badatelé zabývající se dějinami sexualit. Jak uvádí Krafft-Ebingův životopisec, nizozemský historik Harry Oosterhuis, Krafft-Ebing je většinou charakterizován jako „tradiční materialistický psychiatr (aby tak byl vykreslen v negativním protikladu k Sigmundu Freudovi), oddaný příznivec teorie degenerace, manický klasifikátor a krutý viktoriánský soudce výstředních pohlavních perverzí.“¹⁵⁴ Krafft-Ebing je klasickým představitelem diskursu, v němž Michel Foucault a další badatelé spatřují medicinalizaci sexuality. Ta už nadále neměla být doménou církevní kontroly, která v 19. století ztrácela dech; o její uzurpování a převedení pod svou kontrolu se úspěšně pokusila medicína, veskrze nová síla plná elánu, který jí dodávalo pozitivistické přesvědčení o neomezených možnostech vědy. Krafft-Ebing podle této interpretace značnou měrou přispěl ke změně celkového paradigmatu v pojmání pohlavních perverzí, a to tím, že ve svých pacientech a čtenářích budoval vědomí zvláštní identity – zatímco distinktivním rysem předvědeckých sodomitů a pederastů bylo pouze jejich chování, u moderních homosexuálů již nejde pouze o chování, nýbrž o veškeré bytí, které skrz naskrz prostupuje jejich osobnost (viz kap. 2.1.).

Michel Foucault píše o přiznání jako obecném vzorci, který představuje v západní kultuře předpoklad pro to, aby mohla být vykonávána účinná sociální kontrola. V době, kdy tuto kontrolu zajišťovala církev, představovala toto přiznání zpověď. Když začala některé aspekty lidského života, mezi nimi i sexualitu, kontrolovat věda, toto přiznání už nebylo určeno knězi, ale lékařům. Povahu zpovědi mají v podstatě všechny příběhy, které Krafft-Ebing vyslechl při anamnestických vyšetřeních, přičemž obzvláště pozoruhodné jsou z tohoto hlediska spontánní čtenářské dopisy, kde se pisatelé otevírali Krafft-Ebingovi zcela dobrovolně. Oosterhuis, který tyto dopisy zkoumal, upozorňuje, že ač byli jejich autoři většinou nelékaři, snažili se při jejich psaní napodobit lékařský diskurs, s nímž se seznámili v předchozích vydáních *Psychopathie sexualis*.¹⁵⁵ V logice foucaultovského myšlení takový jev představuje dokonalou ilustraci toho, že rodící se sexuologie znamenala pouze jinou

¹⁵⁴ Tamtéž, s. 9.

¹⁵⁵ Tamtéž, s. 2.

formu kolonizace sexuality, která nahradila církevní a soudní autoritu novou formou morální tyranie.¹⁵⁶

Harry Oosterhuis však proti tomu staví subjektivní prožitek mnoha Krafft-Ebingových pacientů a korespondentů, kterým zjištění, že jejich vnitřní ustrojení, v němž se dlouho nemohli vyznat a s nímž bolestně zápasili, je pouze *nemocí*, kterou navíc sdílejí s tisíci dalších lidí, přineslo značnou úlevu.¹⁵⁷ Americký historik Scott Spector upozorňuje, že kolem otázky, zda medicína 19. století vytvořila sexuální subjekty jako nešťastné oběti, nebo jako silné autonomní činitele, se v historiografii vede rozsáhlý spor, a shrnuje, že diskurs homosexuálů zpovídajících se Krafft-Ebingovi, který studoval Oosterhuis, se vyznačuje pozoruhodnou dualitou: v tomto případě funguje patologizace sexuality a potenciálně osvobozující sexuální identita jako rub a líc téže mince.¹⁵⁸

2.3.2. Recepce lékařského diskursu o homosexualitě v českých zemích

Vývoj názorů evropského lékařství na homosexualitu se přirozeně odrážel i v lékařství českých zemí. Zásadní zahraniční díla zde byla dobře známa a čeští autoři jejich myšlenky s různým časovým odstupem přejímali. Zatímco, jak jsme viděli výše (kap. 2.2.3.), byl v roce 1868 Spolek lékařů českých vlastně překvapen myšlenkou, že by sexuální odlišnosti měly představovat objekt lékařského zájmu, roku 1883 již autor české učebnice soudního lékařství¹⁵⁹ Josef Reinsberg (1844–1930) alespoň zběžně představil nejdůležitější názory na toto téma obsažené v evropské lékařské literatuře. V souladu se svou specializací věnoval v kapitole „O smilstvě nepřírozeném“ hlavní pozornost metodám zjišťování, zda došlo k análnímu pohlavnímu styku (zda se stal „čin samcoložný“¹⁶⁰), avšak v úvodu kapitoly při obecném představení jejího předmětu uvedl s odkazem na Westphala a Caspera, že „samcoložství jest ve mnohých případech účinek poblouzeného pudu pohlavního, který pochází ze změn psychopatických“.¹⁶¹ Ve druhém, podstatně rozšířeném vydání učebnice z roku 1896 věnuje diskusi příčin homosexuality o něco více místa, rozděluje ji už také na

¹⁵⁶ Tamtéž, s. 10.

¹⁵⁷ Tamtéž.

¹⁵⁸ SPECTOR, Scott: „The Wrath of the ‚Countess Merviola‘: Tabloid Exposé and the Emergence of Homosexual Subjects in Vienna in 1907“. In: BISCHOF, Günter; PELINKA, Anton; HERZOG, Dagmar (eds.): *Sexuality in Austria. Contemporary Austrian Studies*, Volume 15. New Brunswick 2007, s. 33.

¹⁵⁹ REINSBERG, Josef: *Nauka o soudním lékařství*. Praha 1883.

¹⁶⁰ Tamtéž, s. 103. Tímto zaměřením jeho kapitoly o homosexualitě lze také vysvětlit, proč věnoval pouze krátký odstavec homosexualitě ženské (pro níž užíval termínu *tribadie*, avšak registroval též označení *lesbická láska*). Sám k tomu napsal: „Příčinou toho, že soudního lékaře nikdy nezaměstnává, jest, že nezanechává po sobě stop a známek“ (tamtéž, s. 105).

¹⁶¹ Tamtéž, s. 101.

vrozenou a získanou,¹⁶² přičemž má za to, že častější je získaná, avšak jeho přístup zůstává i nadále v jádru soudnělékařský.

Pozoruhodné je, že zde ve druhém vydání při citaci údajů francouzského lékaře Ambroise Tardieua o rozšířenosti homosexuality ve Francii považoval za nutné vyjádřit se o jejím rozšíření také v českých zemích, potažmo v Rakousku-Uhersku, avšak na rozdíl od Tardieua, který sám zkoumal několik set osob podezřelých z homosexuálních styků, měl ve své praxi pouze jeden soudní případ. Mohl proto referovat pouze obecné povědomí české veřejnosti o homosexualitě, o němž však sděluje, že bylo poměrně rozšířené.¹⁶³ To by mohlo signalizovat, že policejní a soudní orgány v českých zemích měly na konci 19. století k homosexuálním deliktům relativně mírný přístup (srov. kap. 1.3.).

Z let devadesátých pochází také studie „Vzácný případ sexuální perverse. *Culilinctus et fellatio*“¹⁶⁴ Václava Bělohradského (1844–1896), který byl stejně jako Reinsberg profesorem soudního lékařství na české univerzitě. Bělohradský ji publikoval v roce 1893 v *Časopise lékařů českých*, kde vycházela na pokračování po celé druhé pololetí. K sepsání práce jej podnítil soudní případ z roku 1892, ve kterém podával znalecký posudek – šlo o osmnáctiletého mladíka z Prahy, který se dopustil pohlavního styku s šesti jinými mladíky ve věku od čtrnácti do osmnácti let.

Ještě před popisem tohoto konkrétního případu považoval Bělohradský za vhodné shrnout veškeré vědomosti o homosexualitě odpovídající tehdejšímu stavu poznání jak z lékařského, tak z kulturněhistorického hlediska. Vytvořil tak vlastně první její monografii v českém jazyce, přičemž čerpal zejména z Krafft-Ebinga a Molla.¹⁶⁵ Kromě syntézy převzatých informací a obsáhlého vlastního příspěvku do lékařské kasuistiky¹⁶⁶ Bělohradský

¹⁶² Se získanou homosexualitou se lze podle Reinsberga setkat „u zhýralců, jimž činy předrážděny jsou, tak že jich soulož již neuspokojuje, u onanistů ze strachu, že by soulož se ženou nesvedli, u mužů zrudnostmi plemenidel postižených, u jiných ze strachu z nákazy anebo z nevídaného otcovství a konečně, jak jsme již pravili, u lidí, kteří nemají příležitost anebo nemohou se ženami obcovati“ (tj. například ve vězeních, na zámořských korábech apod.) (REINSBERG, Josef: *Nauka o soudním lékařství*. Praha 1896, s. 144–145). Jde o klasický výčet příkladů, který se objevuje takřka ve všech pracích, kde se s rozdělením na vrozenou a získanou homosexualitu operuje.

¹⁶³ „Jak jest u nás samcokolžství rozšířeno, nevíme, ale souditi jest, že i v našich končinách není hostem příliš vzácným, alespoň náš lid zná pojem samcokolžství a slyšel jsem častěji vypravovat o mužích, kteří samcokolžství hoví; nejčastěji se shledává neřest' ta v trestnicích a ústavech, v nichž muži hromadně žijí a ukojiti pud pohlavní souloží nemají příležitosti“ (REINSBERG, Josef: *Nauka o soudním lékařství*, Praha 1896, s. 144).

¹⁶⁴ BĚLOHRADSKÝ, Václav: „Vzácný případ sexuální perverse. *Culilinctus et fellatio*“, cit. článek, s. 621–623, 641–644, 661–664, 684–688, 721–726, 746–749, 763–766, 780–783, 800–804, 826–830, 845–849, 866–869, 887–890, 907–909, 926–929, 946–950, 967–972, 984–989, 1003–1007 a 1026–1029.

¹⁶⁵ Přitom přejal i tehdejší úzus autorů píšících o sexualitě, který velel přejít při popisu sexuálních praktik do latiny, aby, řečeno s Krafft-Ebingem, nebyla jeho práce „lecturou nepovolaných“ (tamtéž, s. 1029). V závěru studie pak Bělohradský vyjádřil radost nad tím, že se mu podařilo „sicco pede transire“ (tamtéž).

¹⁶⁶ Otakar Rožánek (viz podkap. 2.3.2.) v roce 1903 uvedl, že Bělohradský v této studii popsal sexuální praktiku, kterou nazval *culilinctus* (dnes známa pod anglickým označením *rimming*), jako vůbec první v lékařské literatuře (ROŽÁNEK, Otakar: *Pud pohlavní a prostituce*. Praha 1903, díl I, s. 471).

ve své práci jako první v českém kontextu zaujal koncepční stanovisko k tomu, jak by měla veřejná moc s homosexualitou do budoucna nakládat. Již tři roky před Reinsbergem převzal ze zahraniční lékařské literatury dělení homosexuality na získanou (*perversita*) a vrozenou (*perverse*) a také hodnotící soudy s tímto dělením spojené: zatímco první případ byl chápán jako zcela zavrženíhodné jednání, kde je plně odůvodněn trestní postih, byl druhý případ považován za duševní poruchu a v tomto případě byl doporučován mírnější trest a přenesení váhy zásahu veřejné moci na *léčebnou* péči. S tímto postojem se ztotožnil i Bělohradský.

Případný závěr, že homosexualita je u některého obžalovaného vrozená, byl podmíněn tím, že soudce v konkrétním případě nařídil lékařské vyšetření; to ovšem nebylo pravidlem. V této souvislosti Bělohradský vystoupil inovačním způsobem, neboť vyslovil požadavek, aby soudy při trestních řízeních pro § 129 vyžadovaly specializované posudky pravidelně, a to od lékařů, kteří jsou odborníky v psychopatologii, čímž by bylo možno *konstituční* homosexuály tolik nevěznit a více *léčit*: „Vždyť psychopathologické vzdělání nevníklo ještě do širších vrstev lékařských, tím méně můžeme žádati, aby právník psychopathologickými vědomostmi vládl. A právě zde jest součinnost soudce a lékaře nutná.“¹⁶⁷ Tento model se Bělohradskému osvědčil právě v případě obžalovaného, který je popsán ve „Vzácném případě sexualné perverse“, kdy na základě posudku, ve kterém Bělohradský konstatoval vrozenou homosexualitu, bylo trestní stíhání proti tomuto mladíku zastaveno. Naopak ostatní *spolupachatelé*, z jejichž strany vzešlo udání a kteří, ač založením heterosexuální, se s dotyčným mladíkem dopustili sexuálního jednání za úplatu, byli odsouzeni k trestu žaláře od deseti dnů do tří neděl.

Na samém konci 19. století byla homosexualita v české medicíně poprvé pojednána také z jiného než soudnělékařského pohledu. Příslušná kapitola v učebnici psychiatrie od profesora Karla Kuffnera (1858–1940), která vyšla v roce 1897,¹⁶⁸ se od Reinsbergova a Bělohradského psaní liší na první pohled tím, že v ní nejsou vůbec přítomny anatomické výklady – o to více Kuffnera zajímají názory na etiologii homosexuality a způsob, jak ji léčit, respektive jak jí předcházet, pakliže by platilo, že jde spíše o získanou než vrozenou vlastnost. V tomto ohledu vidí jako nejdůležitější chránit děti před homosexuálními vlivy předtím, než dorostou do puberty, tedy v období, „kdy psychická sféra není ještě rozvinuta, aby mohla zakročiti tlumivě“.¹⁶⁹ Podaří-li se to, je podle Kuffnera dobrá naděje, že se z mladého člověka

¹⁶⁷ BĚLOHRADSKÝ, Václav: „Vzácný případ sexualné perverse. Culilinctus et fellatio“, cit. článek, s. 927.

¹⁶⁸ KUFFNER, Karel: *Psychiatrie. Pro studium i praktickou potřebu lékaře. I. díl, část povšechná*. Praha 1897.

¹⁶⁹ Tamtéž, s. 128.

homosexuál nestane: „Za šťastných sociálních poměrů prohlíží mladý člověk obyčejně teprve, když stal se pubertním. Je zachráněn pro přirozenou heterosexuální náklonnost.“¹⁷⁰

V roce 1903 vydal františkolázeňský gynekolog a venerolog Otakar Rožánek (1862–1931) objemnou práci *Pud pohlavní a prostituce*,¹⁷¹ jíž hodlal přispět ke znalosti fenoménu prostituce mezi vzdělaným publikem¹⁷² a podnítit veřejnou diskusi o tom, jak by k němu měla přistupovat veřejná moc.¹⁷³ Prostituce byla na přelomu století, kdy nebyly příliš rozšířeny ochranné pomůcky, hlavním faktorem v šíření závažných pohlavně přenosných onemocnění, zejména příjice, a byla z toho důvodu považována za významný sociálnělékařský problém. Rožánek k tomu v úvodu ke své práci píše: „Má-li jakási náprava býti zjednána, nutno za prvé znáti podstatu a hloubku zla, o které běží,“¹⁷⁴ a v těchto intencích věnoval první kapitoly obecnému výkladu o pohlavním pudu, který považoval za hlavní motor celého problému prostituce. Jeho pasáže věnované konkrétně homosexualitě mají výrazný kompilační charakter, protože Rožánek v tomto oboru nebyl specialistou. Jde v podstatě o velmi spíše komentovanou antologii úryvků z Krafft-Ebingovy *Psychopathie sexualis*, přičemž hlavní prvky jeho teorie (dělení na perverzi a perversitu, degeneracionistická koncepce, příčinou homosexuality je často masturbace) již Rožánek bere jako normativní. Patrně od téhož autora¹⁷⁵ také přejal názor na trestnost, respektive odrestnění homosexuality, když píše, že „de lege lata měl by vrozený urning požívati jakéhosi ohledu, aby odpovídající paragraf vykládán byl jen po smyslu skutečné pederastie“,¹⁷⁶ a že by bylo záhodno, aby zákonodárce vzal do budoucna v úvahu otázku zrušení § 129, což „přeji si vrození urningové“.¹⁷⁷ Zároveň však poznamenává, že se k tomuto kroku zákonodárce ztěžka kdy odhodlá.¹⁷⁸

Ženské homosexualitě věnoval po vzoru svých pramenů výrazně méně místa než mužské, neboť

¹⁷⁰ Tamtéž, s. 127.

¹⁷¹ ROŽÁNEK, Otakar: *Pud pohlavní a prostituce*, cit. dílo, 2 díly.

¹⁷² První věta knihy zní: „Kniha tato jest psána inteligencí“ (tamtéž, díl I, s. 1). Autor dále v úvodu vynakládá značnou energii na to, aby vysvětlil, že se mu dané téma hnusí, avšak že je naprosto nezbytné, aby o něm bylo vědecky pojednáno: „Prostituce, předmět pojednání mého, nutí mne sáhnouti do nejhoršího kalu mravního. Učiním tak, maje se na pozoru, aby morálka neutrpěla, ale aby jí tím bylo poslouženo. Promluvíím proto bez bázně a ostychu o tomto moderním moru, ale s nadějí, že tím dobré věci jen posloužím“ (tamtéž, s. 3).

¹⁷³ Rožánek je rozhodným zastáncem přísné státní reglementace prostituce, nejraději na základě zvláštního zákona.

¹⁷⁴ Tamtéž, s. 1.

¹⁷⁵ Rožánkův způsob odkazů na literaturu je dosti nepřehledný, takže často není jasné, zda někoho cituje, parafrázuje či zda vykládá vlastní myšlenku.

¹⁷⁶ Tamtéž, s. 121.

¹⁷⁷ Tamtéž.

¹⁷⁸ Tamtéž.

[...] žena obvykle není v pohlavních projevech tak bouřlivá, jako muž, jakož i že trpí-li převratem pohlavního citění, zachovává si přece schopnost normální soulože [...] Mimo to obcování ženy se ženou není tak nápadné a v četných případech od laiků za pouhé intimní přátelství pokládáno bývá!¹⁷⁹

Důležitý pro předmět jeho pojednání však byl názor, že lesbické sklony často vznikají následkem heterosexuální prostituce, který využil ve svém argumentáři o její škodlivosti.¹⁸⁰ Pokud jde ostatně o prevenci (profylaxi) získané homosexuality, vidí jako nutnost „zabránit všemu tomu počínání, jež podle zkušeností svede k osudnému tomuto převratu“,¹⁸¹ tedy zejména masturbaci. Zde vidí s Krafft-Ebingem velké rezervy v sexuální výchově mládeže a doporučuje, aby byli studenti pedagogických oborů v této oblasti systematicky vzděláváni.¹⁸² Pokud však prevence v konkrétním případě selže, je možné podle Rožánka získanou homosexualitu vyléčit sugescí, jak – uvádí Rožánek – potvrzují četní autoři a jak byl podle svých slov „z vlastní zkušenosti úplně přesvědčen“.¹⁸³ Se získanou homosexualitou je tedy podle něj možné určitými prostředky bojovat; pokud jde však o vrozenou, vidí jedinou možnost: „Aby vrozené zvrácenosti se nešířily, jest jediná odpomoc v tom, zameziti, aby

¹⁷⁹ Tamtéž, s. 83. V souvislosti s tím, že „bylo u ženy mnohem méně případů vědecky pozorováno“ (tamtéž) připomíná, že „v Německu tato odchylka pudu pohlavního není trestná“ (tamtéž). To ovšem ukazuje na vícečetnost mřížky, přes níž je realita homosexuality v českých pracích z tohoto období nahlížena. Nejenže jejich autoři čerpali z lékařských prací, založených na anamnézách těch homosexuálů, kteří vyhledali lékařskou péči nebo byli donuceni se jí podrobit (a v těchto pracích tak chybí hlas těch, kteří nevedli nebo nebyli donuceni vést diskurs nemoci, a těch mohla být většina), ale navíc tím, že čerpali povětšinou z prací vzniklých v Německé říši, reprodukovali i jejich rozčlenění látky a důležitost, kterou němečtí autoři připisovali (také) na základě místní právní situace jednotlivým tématům. Pokud by čeští autoři píšící o homosexualitě ve větší míře psali na základě vlastní praxe, patrně by věnovali větší pozornost i ženské homosexualitě, která byla v českých zemích nejen trestná, ale také reálně pronásledována (viz kap. 1.3.).

¹⁸⁰ Tento motiv, který shledáme ještě u několika českých autorů, přejal od francouzského lékaře Alexandra Parent-Duchâteleta (1790–1836), který, jak uvádí Rožánek, „vysvětluje pak četné případy tribadie nevěstek hnusem, jež je konečně pojmouti musí nad tím vším, co s nimi tropí staří zhýralci a perversní muži“ (ROŽÁNEK, Otakar: *Pud pohlavní a prostituce*, cit. dílo, díl I, s. 496). V souvislosti s homosexualitou u žen uvádí Rožánek také, že „nejzatíženější“ ženy „dokonce, aby vystoupiti mohly vůči milované ženě v aktivní úloze, neštítí se ani použití umělých mužských údů“ (tamtéž, s. 494) a následně uvádí zajímavé informace o rozšíření těchto pomůcek v Čechách na přelomu století. Podle jeho názoru se takové zboží do českých zemí dostávalo převážně z dovozu, který je však „zakázán[,] a obchod s ním trestán. Podnikaví obchodníci s takovými specialitami dovedou však mistrně čeliti úsilí policie a různými cestami přece oklamou její bdělost. [...] Možno si nabízené zboží objednat ‚diskrétně‘, vycelené a bez nebezpečí býti prozrazenu. Tak v loni opět zaplavila v ohledu tom ‚vynikající‘ firma naše království podobnými nabídkami...“ (tamtéž). Nakonec uvedl i název firmy (*Maison Dieckmann*) a připojil komentář, že „takový ušlechtilý obchod může vésti ovšem jen – Žid“ (tamtéž). Tento komentář ukazuje na tendenci hledat za vším, co se týká sexuality a zejména její liberalizace, židovské prostředí, která byla pro některé autory v období přelomu století, ale i meziválečného období, typická (srov. například: JELÍNEK, František: *Homosexualita ve světle vědy*, cit. dílo, s. 85; či: PANÝREK, D[uchoslav]: „V. mezinárodní sjezd Světové ligy pro sexuální reformu na vědeckém základě“. *Praktický lékař*, 12, 1932, s. 597–598) a která by zasluhovala bližší historické prozkoumání.

¹⁸¹ ROŽÁNEK, Otakar: *Pud pohlavní a prostituce*, cit. dílo, díl I, s. 88.

¹⁸² V této souvislosti se zastal Tomáše Garrigua Masaryka, který se při své pedagogické činnosti na české univerzitě nevyhýbal přednáškám o sexualitě, za což byl v soudobém tisku kritizován (tamtéž, s. 88, srov. též poznámkový aparát v podkap. 2.4.1.).

¹⁸³ Tamtéž, s. 90.

takoví nešťastníci přicházeli na svět.“¹⁸⁴ Blíže tuto hypotézu nerozvíjí, avšak zdá se, že se v tomto Rožánkově vyjádření setkáváme s jedním z prvních dokladů eugenického uvažování v českém prostředí.

Eugeniku v českých zemích začal výrazněji propagovat jeden ze zakladatelů české neurologie Ladislav Haškovec (1866–1944),¹⁸⁵ který v roce 1901 vystoupil s požadavkem na zřízení institutu povinných předmanželských lékařských prohlídek.¹⁸⁶ Vzhledem k tehdejší koncepci neurověd spadaly do okruhu jeho odborného zájmu mj. též sexuální odlišnosti (tzv. „úchyly“) a své uvažování o nich zakládal do značné míry právě na principech eugeniky. Haškovec shrnul své názory na homosexualitu v rozhovoru, který poskytl v roce 1913 deníku *Samostatnost* v souvislosti s aférou plukovníka Alfreda Redla.¹⁸⁷ Tento konkrétní případ chápal jako symptom „mravní schátralosti“,¹⁸⁸ která byla podle něj v té době obecně rozšířena a která byla ze značné části „následkem chorobně disponované duše“. Různé „nepatrné úchyly psychonervové“¹⁸⁹ představují podle Haškovce nebezpečí pro národ, obzvláště, je-li „malý a ohrožený“, a je proto nutno takové jevy studovat, jimi postižené osoby zavčas – pokud možno již v dětství – identifikovat¹⁹⁰ a „chrániti společnost před chorobným individuem [...] včasnou jeho výchovou neb ústavním opatřením“.

„Homosexualismus či urningství speciálně pokládáme za projev degenerační,“ prohlásil dále v rozhovoru Haškovec, který měl již bezpečně interiorizováno krafft-ebingovské paradigma,¹⁹¹ a jako jedinou pomoc uvedl nutnost „poučováním a šířením zdravých zásad hygienických a mravních co nejvíce proti [abnormnímu tomuto pohlavnímu cítění] čeliti a na zhoubné jeho následky pro individuum i společnost poukazovati“. Na otázku

¹⁸⁴ Tamtéž, s. 88.

¹⁸⁵ Haškovec se stal roku 1906 mimořádným, prvním v Rakousku-Uhersku, a roku 1919 řádným profesorem neurologie. Velmi významná byla jeho činnost organizační – roku 1904 například založil odborný časopis *Revue v neurologii a psychiatrii* (od roku 1956 pod názvem *Československá psychiatrie*; vychází dodnes) a roku 1926 neurologickou kliniku Univerzity Karlovy.

¹⁸⁶ CUŘINOVÁ, Ludmila: „Ústav pro národní eugeniku“. In: JANKO, Jan; TĚŠÍNSKÁ, Emilie: *Technokracie v českých zemích (1900–1950)*. Praha 1999, s. 151.

¹⁸⁷ Vysoký činitel rakousko-uherské vojenské kontrarozvědky, který paralelně dodával informace carské armádě. Po odhalení, které bylo navíc doprovázeno odhalením jeho skrývané homosexuality, spáchal sebevraždu.

¹⁸⁸ Šc: „Homosexualita trestnou? Interview s profesorem lékařské fakulty české university p. MUDrem Lad. Haškovicem, specialistou pro choroby nervové“. *Samostatnost*, 3 (17), č. 169, 22. 6. 1913, s. 2. Odtud všechny citace z Ladislava Haškovce v této podkapitole.

¹⁸⁹ Jako příklad udal „různé perverse pohlavní nebo citové delikty, náběhy ke kverulantství a velikášství, lkavost a jiné defekty“.

¹⁹⁰ Za tímto účelem měl být podle Haškovce zřízen institut školních lékařů-psychiatrů, „jimž nastává úkol staviti prvou hráz sociálním důsledkům degenerace, poučováním a šířením osvěty již od školy normální“. Je podle něj třeba vyšetřovat duševní a nervový stav dětí, „aby se poznaly včas jejich úchyly a chorobné sklony tak, aby se buď vhodným léčením[,] nebo ústavním opatřením předešlo neštěstí a zkáze“.

¹⁹¹ Zároveň neopomněl zdůraznit rozdíl mezi „abnormním pohlavním pudem“ a „abnormními pohlavními skutky“ (perverze versus perversita).

redaktora Šc, zda homosexualitu „trestati těžkým žalářem dle našeho trestního zákona“,¹⁹² odpověděl, že je třeba zavést profylaktická opatření naznačená výše, ale že

[...] nejméně vhodný způsob jest, chtít odstraniti neřesti tyto – žalářem. Žaláře tu musí být nahrazeny nemocnicí. V celé výchově a životě člověkově a v jeho zařízeních buď hleděno profylaxe dědičných chorob a chorobné náchylnosti, šířené hlavně alkoholismem, syfilis a duševními nemocemi rodičů.

Na konec rozhovoru pak uvedl, že taková zařízení, kam by bylo potřeba „na příklad notorické alkoholiky, sexuálně perversní a jiné, kteří ani do ústavů pro choromyslné ani do trestnic nepatří“,¹⁹³ internovat, dosud scházejí, a jejich vybudování je proto důležitým úkolem veřejného zdravotnictví.

Ladislav Haškovec tedy na rozdíl od ostatních českých lékařů, jejichž vyjádření o homosexualitě jsme viděli (s částečnou výjimkou Václava Bělohradského), již usiloval – alespoň deklaratorně – o změnu veřejných poměrů ve smyslu, který považoval z hlediska svého oboru za žádoucí.¹⁹⁴ Redaktor Šc v závěru článku rozhovor glosoval, že by bylo „si přát, aby došly brzkého uskutečnění obrodné návrhy“¹⁹⁵ Haškovcovy, avšak vidíme, že je zřejmé, kam by realizace Haškovcových představ vedla – místo do žaláře, kam byli homosexuálové posíláni v drtivé většině na dobu několika měsíců (srov. kap. 1.3.), by je veřejná moc internovala v lékařských zařízeních, patrně na mnohem delší dobu,¹⁹⁶ a jejich situace by se od vězňů lišila snad jenom případným relativně větším komfortem.

Je tedy vidět, že za 45 let, která dělí dopis Podřípského anonyma a Redlovu aféru, prošlo myšlení české medicíny o homosexualitě značným vývojem. Zatímco v roce 1868 nechtěl mít Spolek českých lékařů s tímto tématem nic společného, v roce 1913 se již v českých zemích definitivně usídlil „homosexuál 19. století“, jak jej popisuje Foucault. Zároveň však shledáváme, že diskurs české medicíny o homosexualitě byl zcela závislý na literatuře cizí, zejména německé. Zatímco někteří autoři přímo mechanicky přebírali to, co se o homosexualitě psalo v zahraničí, snažili se jiní sice s takto převzatými poznatky koncepčně pracovat, avšak ani u nich není patrný takřka žádný původní výzkum.

¹⁹² Šc: „Homosexualita trestnou?“, cit. článek.

¹⁹³ Pro kýžený typ zdravotnického zařízení používal označení „lidová sanatoria“.

¹⁹⁴ Třebaže nelze s jistotou říci, zda podnikl nějaké konkrétní kroky směřující k tomu, aby stát začal taková sanatoria zřizovat, jeho veřejné angažmá v sociálně zdravotních otázkách bylo jinak značné. Srov.: CURÍNOVÁ, Ludmila: „Ústav pro národní eugeniku“, cit. dílo.

¹⁹⁵ Šc: „Homosexualita trestnou?“, cit. článek.

¹⁹⁶ Srov.: NEDOMA, Karel: „Některé poznatky z posuzování sexuálních delikventů z hlediska sexuologa“. *Československá psychiatrie*, 54, 1958, s. 164–169.

Otázkou však nadále zůstává, zda bylo lze „moderního homosexuála“ potkat mimo lékařských ordinací ještě někde jinde, zejména pak na tradičních místech stejnopohlavní sociability, jako byly různé parky, korza či veřejné záchodky. Jinak řečeno, zda lékařské paradigma, které začaly propagovat elitní diskursy, mělo na sebeidentifikaci lidí, kteří se pohybovali v homosexuálních subkulturách a měli osvojeny jejich tradiční kódy, nějaký reálný dopad.

2.4. Spor *Moderní revue a Naši doby*

2.4.1. „Prvý bojovník“ Jiří Karásek ze Lvovic

V roce 1895 věnoval český tisk, obdobně jako média v celé Evropě, pozornost soudnímu procesu, který probíhal v Londýně se spisovatelem Oscarem Wildem (1856–1900) pro homosexuální styky. Až do té doby nevyšel česky žádný Wildeův text; zdejší publikum tedy nemělo k jeho tvorbě bezprostřední vztah a většina české veřejnosti se poprvé setkala s jeho jménem teprve v této homosexuální souvislosti. Jak upozorňuje historik Scott Spector, velký homosexuální skandál fungoval na přelomu 19. a 20. století jako příležitost k propagaci elitních diskursů o sexualitě mezi širokou veřejností: teprve u příležitosti medializovaných soudních procesů, jako byl v Británii ten Wildeův nebo později v Německu proces Hardenův (viz podkap. 2.5.1.), měla veřejnost příležitost seznámit se s koncepcí „moderního homosexuála“, jejíž znalost byla do té doby omezena spíše na vzdělanější publikum.¹⁹⁷

Z českých periodik referoval o Wildeově aféře nejprve *Čas*, vydávaný v Praze publicistou a spisovatelem Janem Herbenem (1857–1936). Anonymní pisatel zde v článku nazvaném „Oscar Wilde“¹⁹⁸ stručně představil hlavního protagonistu aféry, na základě vyličení britských novin *The Weekly Scotsman* shrnul okolnosti vedoucí k tomu, že byl s Wildem zahájen proces,¹⁹⁹ a poté prezentoval některé výroky, které Wilde pronesl během přelíčení a které autor považoval za senzační doklad jeho zkažené povahy. Článek v *Času* vyznívá jako směs pohoršení a překvapení z náhlého konce kariéry talentovaného umělce. Výslovný nepříznivý hodnotící soud o Wildeovi je v textu obsažen pouze jeden („Při tom žila v něm však bestie.“),²⁰⁰ jinak autor dává svůj názor na homosexualitu znát méně explicitním způsobem, například tím, že v závěru spokojeně kvituje počínající bojkot Wildeovy osoby a díla ve Velké Británii.

Význam tohoto článku v rámci sumy české diskuse o homosexualitě netkví v jeho obsahu, nýbrž v tom, že vyprovokoval veřejnou reakci, která nahlížela Wildeův proces

¹⁹⁷ SPECTOR, Scott: „The Wrath of the ‚Countess Merviola‘: Tabloid Exposé and the Emergence of Homosexual Subjects in Vienna in 1907“, cit. dílo, s. 33–34.

¹⁹⁸ „Oscar Wilde“. *Čas*, 9, 1895, s. 276–277.

¹⁹⁹ V podstatě šlo o to, že otec Wildeova partnera markýz z Queensberry nechal Wildeovi doručit do klubu navštívenku se vzkazem, v němž ho nazval *somdomitou* (sic), na což spisovatel zareagoval žalobou pro urážku na cti. Soud, který při rozhodování zjistil, že Wilde skutečně *sodomitou* je, a že tedy nemůže jít o urážku na cti. Proces byl zastaven a naopak byl zahájen nový, kde už Wilde vystupoval coby obžalovaný, který se zpovídá ze styků s osobami stejného pohlaví (TAMAGNE, Florence: *Histoire de l'homosexualité en Europe*. Berlin, Londres, Paris 1919–1939. Paris 2000, s. 28).

²⁰⁰ „Oscar Wilde“, cit. článek, s. 277.

z opačného stanoviska. Iniciátorem tohoto vystoupení byl Jiří Karásek (1871–1951),²⁰¹ spisovatel a literární kritik, který sám cítil homosexuálně. Jako platforma pro veřejné uplatnění názoru mu posloužil časopis *Moderní revue*,²⁰² který vydával od předchozího roku s literárním kritikem Arnoštem Procházkou (1869–1925) a který zaujímal na soudobé české literární scéně postavení radikální alternativy.

Redakce nejprve v květnovém čísle zveřejnila sloupek, ve kterém s poukazem na článek *Času* zpochybňuje oprávnění veřejnosti zabývat se soukromým životem umělecky činných osobností; mluví za ně totiž jejich díla. Proti všeobecnému přesvědčení, že Wildeovo jednání bylo nemravné, se hlásí k názoru, který vyslovil Louis Lormel ve francouzském listě *La Plume*. Podle něj bezvěrci – a *Moderní revue* byla vedena v ateistickém duchu – nemohou uznávat kategorii mravnosti, která je umělým výtvozem s teologickým, tedy nikoliv racionálním základem, a Wildeovo jednání mohou kvalifikovat pouze jako „směšné a groteskní“.²⁰³ Toto teoretické odůvodnění vlastní pozice pak redakci umožnilo vyslovit vlastní jádro článku: „Akt jako akt. [...] Akt, o který zde běží, neměl by býti právě tak trestný jako normální. Radujeme se dokonce, že starou konvenční morálkou zase bylo trochu otřeseno. Případy podobné neléčí se vězením.“²⁰⁴

Čas odpověděl ve svém dalším čísle zlehčením článku *Moderní revue*:

Když zločin je směšný a groteskní, a dekadenty nerozčiluje, proč se *Moderní revue* rozčiluje soudem proti nemravovi zavedeným? S jejího stanoviska má jí soud také být směšný a groteskní a nemá se také nic rozčilovat. Jak se dekadenti, věřící pouze v Rozum, vůbec mohou rozčilovat!²⁰⁵

Serióznější reakce se objevila v časopise *Naše doba*. Autor podepsaný pseudonymem *Sursum* si zde nejprve bere na paškál pokrytectví britské veřejnosti, která Wildeovy knihy s oblibou četla, aniž by jí vadilo, že byly „psané venkoncem v duchu paederastie a pohlavní

²⁰¹ Od roku 1902 publikoval pod jménem Jiří Karásek ze Lvovic (LISHAUGEN, Roar: *Speaking with a Forked Tongue. Double Reading Strategies in Romány tří mágů by Jiří Karásek ze Lvovic*, cit. dílo, s. 178). Protože je obecně znám pod celým jménem i s predikátem, uvádíme nadále jméno v této podobě i pro období před rokem 1902.

²⁰² V prohlášení z 1. září 1894, ve kterém Procházka s Karáskem definují orientaci nového časopisu, se lze dočíst například: „[...] nebude tedy *Moderní revue* výhradně symbolistickou nebo naturalistickou nebo novoromantickou a jak ostatní názvy praporově znějí, nýbrž bude otevřena všem moderním. Co se týče literatur cizích, bude z nich *Moderní revue* předváděti autory svrchovaně vyhraněné a umělecké, především u nás neznámé. Otázek moderního života bude si *Moderní revue* všimati v pojednáních čistě teoretických a vědeckých, poskytujíc tu ochotně místa názorům rozdílným a různorodým. Kromě toho hojně pěstována bude drobná kritika knih domácích a cizích.“ (KARÁSEK ZE LVOVIC, Jiří: *Vzpomínky*. Praha 1994, s. 69–70).

²⁰³ –C–: „Časopisy“. *Moderní revue*, 2, 1895, s. 48.

²⁰⁴ Tamtéž.

²⁰⁵ „Oscar Wilde“, *Čas*, 9, 1895, s. 309.

perversity“,²⁰⁶ a nyní, po vypuknutí skandálu, se od svého někdejšího oblíbence rázem odvrátila. Potud se jeho závěry v podstatě shodují s *Moderní revuí*. V dalším už ovšem naprosto ne – *Sursum* ostře protestuje proti názorům, že „tomu, kdo věří pouze v Rozum, žádná mravnost neexistuje,“²⁰⁷ že „nikomu prý nic není do soukromého života Wildeova,“²⁰⁸ a přichází s touto argumentací:

Já si tu neosobuji několika slovy objasnit velké problémy, jichž „Moderní revue“ se tu dotýká. Ale postavím mínění proti mínění. Předně se mi zdá, že ten, kdo věří pouze v Rozum, nikdy nebude paederastem. Paederastie není rozum, ale svinstvo. Druhé. Komu pak máme věřit, že je pouze Rozum? Třetí. Není pravda, že lidé nevěřící v boha, neuznávají sankce mravních zákonů: Bentham, Mill atd., všichni, kdo přesněji mysleli, ač v boha nevěřili, uznávali etiku velmi silně. Jistě však by žádný z takových mužů neřekl, že „akt jako akt“. [...] Po soukromém životě prý nikomu nic není! Avšak jaký soukromý život, když každý spisovatel svá díla dává veřejnosti a když díla ta konec konců jsou přece jen ohlasem, zrcadlem, výronem toho „soukromého“ života. „Soukromý“ život! Život – ano, ale žádný soukromý a sexuální perversita v každé formě je prostě smrt. A smrt nechceme, třeba by se nám servírovala se zelenými karafiáty Wildeovými.²⁰⁹

Význam tohoto textu spočívá především v osobě autora – pod pseudonymem *Sursum* psal redaktor *Naší doby* Tomáš Garrigue Masaryk (1850–1937).²¹⁰ To, co se v okamžiku vydání jevílo pouze jako běžná součást polemiky mezi časopisy, která se v tomto případě navíc týkala případu ze vzdálené Velké Británie, a v českém prostředí tedy měla spíše akademický charakter, se v širší historické perspektivě ukázalo jako projev postoje, který k homosexualitě zaujímal budoucí hlava československého státu, tedy mimo jiné významný činitel v zákonodárném procesu.²¹¹ Je tedy možno říci, že už jeden z prvních příspěvků do veřejné diskuse o homosexualitě v českých zemích v podstatě znamenal, že bylo pochybné, zda v budoucnu – minimálně po dobu trvání prezidentských mandátů Tomáše Garrigua

²⁰⁶ *Sursum*: „Rozhledy časopisecké“. *Naše doba*, 2, 1894–1895, s. 753.

²⁰⁷ Tamtéž.

²⁰⁸ Tamtéž.

²⁰⁹ Tamtéž.

²¹⁰ Srov.: VOPRAVIL, Jaroslav: *Slovník pseudonymů v české a slovenské literatuře*. Praha 1973.

²¹¹ Napsal-li Masaryk, že sexuální perversita je smrt, je třeba to interpretovat nikoliv tak, že by šlo o smrt konkrétního člověka, ale poněkud volněji o fyzický úpadek národního společenství. Masaryk, který v tomto ohledu přitakal eugenickým názorům, používal metaforu o smrti v podobných kontextech častěji. V roce 1912 tak například v pojednání o alkoholismu napsal: „Obhájci pití hájí své názory jakožto radost ze života a výhost askesi. V pravdě hájí takoví obhájci touhu po smrti“ (MASARYK, Tomáš Garrigue: *O ethice a alkoholismu*. Praha 1912, s. 23).

Masaryka – tato diskuse bude s to vyústit v praktické naplnění požadavků artikulovaných v jejím rámci, tedy ve změnu zákonné úpravy.²¹²

K Masarykově textu je třeba vyslovit ještě jednu poznámku. Opora, kterou ve své argumentaci proti toleranci k homosexualitě hledal u anglického filozofa a právníka Jeremy Benthama (1748–1832), se při dnešním stavu poznání jeví jako poněkud vratká. Bentham, průkopník utilitarismu ve filozofii (co největší štěstí pro co největší počet lidí), popsal během svého života zhruba pět set rukopisných stran úvahami týkajícími se homosexuality; nic z toho ovšem nebylo za jeho života publikováno. Teprve roku 1978 vyšel péčí Louise Cromptona jeden z jeho spisů na toto téma, *Esej o pederastii*.²¹³ Bentham zde konfrontuje důvody, proč je trestána homosexualita, s utilitaristickou naukou a zjišťuje, že v této zkoušce neobstojí ani jeden. Z homosexuálních vztahů, existují-li mezi souhlasícími dospělými, nevzniká žádné zlo, nýbrž pouze radost. To přivádí Benthama ke konstatování, že nelze rozumně odůvodnit krutost, s jakou jsou tyto vztahy trestány.²¹⁴

Vraťme se však k debatě o Wildeově procesu v českém tisku. Poté, co své reakce zveřejnily *Čas* a *Naše doba*, byla řada opět na *Moderní revui*. Její redakce se po krátkém textu v květnovém čísle, který jsme již viděli, rozhodla problému věnovat celé číslo červnové. Jiří Karásek ze Lvovic vysvětluje vznik tohoto nápadu ve svých pamětech:

Všechny české časopisy, které referovaly o procesu Oscara Wilda, psaly proti Wildovi nejhorším způsobem. I tak pokrokový časopis, jako byl *Čas*, nemluvil o Wildovi jinak než jako o drzé bestii a

²¹² Tomáš Garrigue Masaryk však ve své době přece jen prolamoval různá tabu obestírající sexualitu, a to například už jen tím, že o ní pojednával ve svých univerzitních přednáškách z „praktické filozofie“. Jeho životopisec Jan Herben k tomu uvádí: „Nový profesor mluvil k posluchačům jako k mladým mužům, ne k chlapcům. Proto mluvil i o tak choullostivých předmětech, o kterých se před mládeží jen šeptává“ (HERBEN, Jan: *T. G. Masaryk. I.* Praha 1928, s. 50). Z rozmnoženého rukopisného přepisu jeho přednášek, který je uchován v Národní knihovně, vyplývá, že v rámci okruhu „O žití pohlavním vůbec a o rodině zvláště“ hovořil o početním poměru obou pohlaví a jeho příčinách, statistice žentaych a svobodných, statistice věku při sňatku, rozvodech, porodnosti, odkládání dětí, potratech, dětské úmrtnosti, prostituci, „ostatních pohlavních neřestech“ a malthusiánství. (MASARYK, Tomáš Garrigue: *Praktická filosofie na základě sociologie*. Bez vročení [1885?], s. 74–115). Zatímco „ostatním pohlavním neřestem“ je věnován pouze krátký odstavec, kde je explicitně uvedeno pouze „nemanželství“ a „násilné smilství“ (tamtéž, s. 106), téma prostituce zabírá v přepisu Masarykových přednášek sedm stran, a na tomto místě se obejvuje též jediná zmínka o homosexualitě: „Konečně poznáme, že prostituce hříchem jest a nikoli institucí k ukájení ‚přirozeného‘ pudu, když promluvíme o speciální nemravnosti světa prostituovaného. Mezi obžalovanými ženami hlavně mladšími, veliký počet, asi 1/3 bývá nevěstek. Nepřirozené hříchy pohlavní, najmě u starších se vyskytují nejhnutnější (lesbická láska a t. d.). Zlodějství, přechovávání; policie ví, že veřejné bordely jsou pelechem všech neřestí a skrýší zločincův. Pochopíme pak, že dcery zlodějí, jak statistika vykazuje, stávají se nevěstkami.“ (tamtéž, s. 101). Asociace mezi lesbismem a heterosexuální prostitucí byla, jak jsme již viděli v případě Otakara Rožánka (podkap. 3.2.3.) a ještě dále uvidíme (kap. 3.7.) v psaní o homosexualitě ještě několik desetiletí běžnou figurou. Dodejme ještě, že Masaryk byl za samotný fakt, že zařazoval přednášky, v nichž se dotýkal sexuálních témat – třebaže obsahově zcela v souladu s dobovými normami – z konzervativních kruhů kritizován.

²¹³ CROMPTON, Louis (ed.): „The Essay on Paederasty of J. Bentham, 1785“. *Journal of Homosexuality*, 3, 1978, č. 3–4 a 4–1 (cit. dle: LEROY-FORGEOT, Flora: *Histoire juridique de l'homosexualité en Europe*. Paris 1997, s. 54 a 125).

²¹⁴ LEROY-FORGEOT, Flora: *Histoire juridique de l'homosexualité en Europe*, cit. dílo, s. 54–55.

prorokoval, že se zničil Wilde svým životem pro budoucnost sám. Nesl jsem těžce tyto útoky, čím více jsem sympatizoval s velikým umělcem, jako byl Oscar Wilde, tehdejšímu českému čtenářstvu ovšem zcela neznámý.

Mé stanovisko sdílel i Arnošt Procházka, jenž v případě Wildově viděl jen psychologickou patologii, což bylo při jeho normálním²¹⁵ cítění vysvětlitelné. Vyložil jsem Procházce celou záhadu „třetího pohlaví“, na níž jsem zbudoval později svůj románový cyklus *Romány tří mágů*. A navrhl jsem Procházce, abychom poplivanému básníkovi zjednali satisfakci aspoň u mládeže, když už celá česká veřejnost byla naštvána proti Wildovi. Navrhl jsem proto, že by mohla *Moderní revue* vydati celé zvláštní číslo věnované Oscaru Wildovi. Procházka velice ochotně na to přistoupil a společně jsme zredigovali toto senzační číslo v červnu roku 1895.²¹⁶

Na tomto místě je nutno poznamenat, že vystoupení *Moderní revue* v souvislosti s Wildeovou aférou spadá do období, kdy byl Jiří Karásek ze Lvovic hluboce ovlivněn svým vztahem s přítelem, který žil ve Vídni, kam za ním Karásek dojížděl.²¹⁷ Třebaže neznáme jeho identitu, z Karáskových *Pamětí* vyplývá, že jejich vztah trval asi čtyři roky a že vídeňský přítel, muž značného kulturního rozhledu, měl na další Karáskův život zásadní vliv. Stejně tak je ovšem možné, že údaje o vídeňském příteli jsou alespoň zčásti Karáskovou záměrnou mystifikací.²¹⁸ Nelze však opominout, že počátkem devadesátých let 19. století ve Vídni již patrně existovalo první neformální homosexuální sdružení v Rakousku, tzv. Klub rozumných.²¹⁹ Je tedy možno vyslovit hypotézu, že za Karáskovým odhodláním vystoupit v českém prostředí na Wildeovu obranu mohly stát kulturní vzorce rodícího se individuálního i kolektivního homosexuálního sebevědomí, které načerpal ve vídeňském prostředí.

²¹⁵ Tj. heterosexuálním.

²¹⁶ KARÁSEK ZE LVOVIC, Jiří: *Vzpomínky*, cit. dílo, s. 130.

²¹⁷ Karásek později uvedl, že vídeňský přítel byl „učitelem [jeho] života a rozhodujícím vůdcem na [jeho] literární dráze“ (tamtéž, s. 150).

²¹⁸ Bohemista Roar Lishaugen shrnuje, co Karásek o svém vídeňském příteli prozradil: byl potomkem českého hraběcího rodu, který se proslavil v rakouských dějinách. Pěstoval bohaté styky s vídeňským uměleckým světem a v knihovně měl vzácnou dekadentní literaturu. Byl též vášnivým sběratelem výtvarného umění. Zřejmě působil v diplomatických službách a zemřel kolem roku 1921 (LISHAUGEN, Roar: *Speaking with a Forked Tongue. Double Reading Strategies in Romány tří mágů by Jiří Karásek ze Lvovic*, cit. dílo, s. 82–83). Roar Lishaugen dále uvádí, že v literárněvědném bádání došlo k několika pokusům o určení identity Karáskova vídeňského přítele, avšak že žádný nebyl korunován úspěchem. Jedním dechem k tomu dodává, že celý příběh o vídeňském příteli může být Karáskovou ex post vytvořenou konstrukcí, jejímž účelem mohlo být to, aby Karásek zarámoval svůj cyklus *Romány tří mágů* do zdánlivě reálné mimoliterární referenční skutečnosti (tamtéž, s. 84). To nám však nezabrání, abychom přišli s vlastní spekulací o identitě Karáskova vídeňského přítele – domníváme se, že pakliže by nešlo o Karáskovu fikci, mohla by tato osoba být totožná s Podřipským anonymem, a tedy případně i s českým šlechticem, který si roku 1867 dopisoval s Karlem Heinrichem Ulrichsem (viz kap. 2.1. a podkap. 2.2.3.). V tom případě by se narodil kolem roku 1841, v době známosti s Karáskem by mu bylo kolem padesáti let a zemřel by ve věku přibližně osmdesáti let.

²¹⁹ V němčině „Club der Vernünftigen“. O existenci této vídeňské homosexuální společnosti informuje Otto de Joux, vlastním jménem Otto Rudolf Podjuki, ve své práci *Die Enterbten des Liebesglücks*, kterou vydal v roce 1893 (HERZER, Manfred: „Anfänge einer Schwulenbewegung im Ausland“. In: *100 Jahre Schwulenbewegung*. Berlin 1997, s. 75).

Obsah červnového čísla *Moderní revue* tvořil Wildeův dialogický esej *Úpadek Ihaní* (první publikovaný překlad Wildea do češtiny), několik cizích textů dotýkajících se nějakým způsobem homosexuality²²⁰ a pravidelná kritická rubrika, vyplněná tentokrát polemikou s ostatními časopisy, která nás zde zajímá především. Arnošt Procházka v ní probírá jednotlivá místa Masarykova textu a odpovídá na ně ze svého stanoviska, které definuje jako „stanoviště radikálních individualistů“.²²¹ Například k tomu, že přesně myslící filozofové uznávali etiku, píše: „Ano, my též, ale etiku individuální, jejíž sankce jest u každého podmíněna jeho vlastní nejryzejší bytostí, ne sankcí mravních zákonů, nadiktovaných zhora, hromadných, ‚abstraktných‘ možno říci.“²²² Jeho radikální naladění jde až k argumentu, který je sice logický, ale zřejmě natolik provokativní, že se, pokud je nám známo, ve veřejné české rozpravě o homosexualitě po celou dobu, kterou sleduje tato kniha, u jiného autora nevyskytl:

Chápeme dobře, že se stanoviska heterosexuálního člověka je paederastie „svinstvem“ (termín Naší doby) – z hlediska homosexuálního člověka je „svinstvem“ však opak. A je poslední v nepravu?! Vždyť oba soudy a názory jsou v jejich nejnvtitnější podstatě založeny, jsou, slovem, *nutny, fatální*. Či ne? O logiko!²²³

Jiří Karásek ze Lvovic pak upozorňuje na nelidský trest, který soud Wildeovi uložil (šlapání kola, které mělo za účel trestance fyzicky zničit), a na nepoměr mezi tím, jak se česká média pohoršila nad Wildeovou homosexualitou a tím, že nijak nekritizovala způsob trestu, který podle Karáska „musí naplniti každého lidsky smýšlejícího člověka neskonálním hnusem a odporem“.²²⁴ Karásek dále v odvolání na Krafft-Ebinga opakuje to, co *Moderní revue* otiskla již v předchozím čísle, tedy že „perverse sexuální neměly by býti stíhány vůbec zákonodárcem, jako jím nejsou stíhány ostatní nemoci“²²⁵ a neduhy“²²⁶ a nově zmiňuje také skutečnost, že trestnost homosexuality vytváří ideální příležitost k vydírání, která je také ve velké míře zneužívána.

²²⁰ Sám Karásek později považoval za nejvýznamnější článek tohoto čísla stat' německého lékaře Oskara Panizzy *Bayreuth a homosexualita*, kterou přeložil z němčiny Procházka. Podle Karáska byl tento článek „nejodvážnějším činem v hájení invertovaných, za nějž musí býti vděčni také Arnoštu Procházkovi, jenž ač náležel do opačného tábora, nalezl spravedlivé stanovisko pro posuzování případu Oscara Wilda a jeho psychických záhad“ (KARÁSEK ZE LVOVIC, Jiří: *Vzpomínky*, cit. dílo, s. 131).

²²¹ –A–: „Časopisy“. *Moderní revue*, 2, 1895, s. 71.

²²² Tamtéž.

²²³ Tamtéž.

²²⁴ –K–: „Časopisy“. *Moderní revue*, 2, 1895, s. 71.

²²⁵ Lze pozorovat, že Karásek – sám homosexuál – má k pojetí homosexuality coby nemoci výhrady: „[...] bestiální způsob, jakým se jedná v cudné Anglii s člověkem, jenž patří nejvýše lékaři a psychologu“ (tamtéž, s. 71–72). Klíčové je zde slovo *nejvýše*.

²²⁶ Tamtéž, s. 72.

Červnovým číslem si *Moderní revue* vysloužila ještě jednu reakci ze strany Tomáše Garrigua Masaryka alias *Sursum*. Ten se odvolal rovněž na Krafft-Ebinga, konkrétně na jeho rozlišení *perverse* a *perversity* (viz podkap. 2.3.1.) a prohlásil, že „casus s Wildem, soudic [sic] podle jeho spisů, je nám dosti jasný, že by totiž Krafft-Ebing z nich došel také závěru“,²²⁷ že ve Wildeově případě jde o trestuhodnou *perversitu*, a nikoliv o vrozenou *perversi*. Tímto tvrzením omezil Masaryk debatu pouze na tento jednotlivý soudní případ, v podstatě ji ze své strany uzavřel a vyhnul se nutnosti zabývat se otázkou trestnosti homosexuality obecně, jak k tomu směřovala *Moderní revue*. Z toho, že za arbitra sporu s *Moderní revuí* akceptoval Krafft-Ebingovo dílo, se však zdá, že byl v zásadě srozuměn s myšlenkou v něm obsaženou, totiž že „paederasté duševně choří“ (tj. vrození homosexuálové) „nejsou za své postupy odpovědni“.²²⁸

Způsob, jakým se obě strany sporu odkazovaly na Krafft-Ebinga, je ostatně pozoruhodný sám o sobě, neboť ilustruje novou pozitivistickou senzibilitu, o níž jsme se zmínili v předchozí kapitole: bez ohledu na to, jaký kdo zastával v konkrétní věci postoj, vstupoval-li se svým názorem do veřejného prostoru, cítil od konce 19. století potřebu dodat svému názoru „vědecké“ odůvodnění, od něž očekával, že jeho textu přidá na přesvědčivosti. Těšil-li se nějaký autor, jako v tomto případě Richard von Krafft-Ebing, postavení nezpochybnitelné autority v oboru, mohlo se stát, že byly jeho názory využívány opačnými stranami různých sporů, přičemž každá z nich je interpretovala podle potřeb své agendy. Tak i ve sporu o Wildea využila Krafft-Ebingovo učení ve své argumentaci jak *Moderní revue*, tak *Naše doba*, přičemž každý z obou listů je interpretoval podle toho, co hájil (odtrestnění homosexuality versus potrestání Wildea).

Karáskovo a Procházkovo vystoupení v *Moderní revui* v květnu a červnu 1895 má pro českou diskusi o homosexualitě zásadní význam. Poprvé někdo, koho dokážeme identifikovat (a koho dokázali bez obtíží určit i současníci – složení redakce *Moderní revue* bylo známé), provedl jednoznačnou obhajobu práva homosexuálů na respekt ze strany společnosti, která nebyla podmíněna medicínským paradigmatickým, poprvé byla vyvolána v českém prostředí veřejná diskuse na toto téma a poprvé byl použit jeden z nejvýznamnějších příštích argumentů pro uskutečnění dekriminalizace, poukaz na vyděračství. Jiří Karásek ze Lvovic líčí ohlas, který vzbudilo červnové číslo, takto:

²²⁷ *Sursum*: „Rozhledy časopisecké“, cit. článek, s. 846.

²²⁸ Tamtéž.

Čekali jsme konfiskaci *Moderní revue*, ale cenzura byla tentokrát shovívavá.²²⁹ Číslo vyvolalo senzaci, čehož svědectvím bylo zvýšení počtu předplatitelů *Moderní revue* a záplava souhlasných projevů ze všech končin českých zemí. Rozumí se, že přišly i sprosté nepodepsané dopisy. Ale ty putovaly rovnou do kamen.

Proti *Moderní revui* pro číslo věnované Oscaru Wildovi byly nejhorší útoky soukromé. Zazlívalo se nám, že obhajujeme homosexualitu. Vyrojily se perfidní klepy fabrikované v známém literárním kroužku zaujatém proti *Moderní revui* ještě dříve, než začala vycházeti,²³⁰ tím více ovšem podrážděné, když nyní jsme mohli být obviněni, že propagujeme „neřest“. [...]

Literární kroužek, o němž se zmiňuji, dráždil mne – upřímně řečeno – více k smíchu než k zlosti. Nebral jsem nikdy vážně jeho inspirátorku a připadala mi svrchovaně komickou ve všech svých intrikách. Vypravoval jsem Procházkově, jak jsem se zasmál, když mi u Topičů a Srdců říkali, že tam byla zmíněná spisovatelka a intervenovala, aby z výkladu odstranili ono číslo *Moderní revue*, v němž se propaguje Oscar Wilde.²³¹

Jiří Karásek ze Lvovic, iniciátor tohoto počinu *Moderní revue*, se stal pro české homosexuální společenství referenční uměleckou a intelektuální veličinou. Představu o tom, jakému kreditu se v homosexuálním prostředí těšil, si můžeme učinit z časopisu *Hlas sexuální menšiny / Nový hlas* (viz kap. 3.6.), který vycházel ve třicátých letech dvacátého století, tedy v době, kdy byl Karásek šedesátníkem a kdy se formovala organizace československých homosexuálů (viz kap. 3.8.). V prosinci 1931 vyšlo na oslavu skutečnosti, že Karásek obdržel státní cenu za literaturu, zvláště číslo *Hlasu* zaměřené pouze na jeho osobu a dílo, v němž například nakladatel Josef Hladký (viz podkap. 3.6.3.) líčí situaci, kdy Karásek večer po udělení ceny přišel do homosexuálního podniku: „Vchází nový příchozí. ‚Mistr Karásek‘, šumí od úst k ústům. Je středem pozornosti, hrnou se gratulanti, aby projevíli radost k udělení státní ceny Mistrovi ku dnešnímu dnu,“ a pokračuje osobním vyznáním: „Jsme hrdi na Vás, jsme pyšní, že Vy jste jeden z našich prvních průkopníků naší idee a vždy svým vzdorným čelem hlásíte se ku svým. Vy nás utvrzujete, že nejsme zde sami a že naše věc nezahyne.“²³² (neměl by zde být citační odstavec?)

Jiná autorka, podepsaná šifrou – *sigma* (viz podkap. 3.6.4.), pak vysvětlila, v čem spatřuje Karáskův význam pro své mladé homosexuální vrstevníky. Jednak šlo o jeho literární

²²⁹ Na podzim téhož roku však byla soudně nařízena konfiskace celého nákladu Karáskovy básnické sbírky *Sodoma*, která tematicky otevřeně čerpá z homosexuálního prožitku. K tomu blíže viz: VÉVODA, Rudolf: „Sodoma: předtím a potom. Dobový kontext Karáskova vystoupení“. In: *Sex a tabu v české kultuře 19. století*. Praha 1999, s. 217–226.

²³⁰ Tento literární kroužek, vůči kterému se Karásek nepřátelsky vymezuje napříč celými svými memoáry, tvořili F. X. Šalda, Růžena Svobodová a její manžel F. X. Svoboda (srov.: KARÁSEK ZE LVOVIC, Jiří: *Vzpomínky*, cit. dílo, s. 194–200).

²³¹ Tamtéž, s. 132.

²³² Hra –: „Den v Praze“. *Hlas sexuální menšiny*, 1, 1931, č. 15, s. 5.

dílo, které podle ní funguje jako zrcadlo, „v němž spatřujeme své bolesti, útrapy a strádání, transformované rukou velikého umělce v jímavou a molově tesknou symfonii“,²³³ tedy nabízí homosexuálům určitý model identifikace se svým stavem („kdokoliv trpíš v samotě, kdokoliv skláníš zmučeně kdes v koutě jizby čelo do zoufale prázdných dlaní, obrať se k němu, čti jeho verše, v nich nalezeš jasně řeči tvému srdci dokonale blízkou, vyřčeno vše to, co si snad ani nedovedeš formulovati...“),²³⁴ a jednak o Karáskovu „jasn[ou], neochvějn[ou] odvah[u], s níž pustil se do boje za to, čím druzí dovedou jen pohrdati, do boje za znak, na němž staletí nakupila kletby, špínu, a posměch“.²³⁵

Třebaže vystoupení Jiřího Karáska ze Lvovic na konci 19. století mělo pro emancipaci homosexuality spíše morální než jakýkoliv praktický význam, rodící se československé hnutí sexuálních menšin v něm po pětatřiceti letech jednoznačně spatřovalo svůj vzor a zasloužilého předchůdce. Jak napsala autorka – *sigma*: „Vy, kteří chcete bojovati za práva lidí invertovaných na život a na štěstí, pokloňte se průkopníkovi tohoto boje, pozdravte Prvého Bojovníka!“²³⁶

2.4.2. Václav Bouček

Ani masarykovský proud veřejného života však nebyl prost osobností, které lze označit za průkopníky liberálnějšího nazírání na homosexualitu. Jde především o advokáta Václava Boučka (1869–1940),²³⁷ předního člena Masarykovy realistické strany a Masarykova obhájce v několika soudních sporech, který do české diskuse o homosexualitě vstoupil v roce 1902 recenzí na práci německého profesora Wachenfelda *Homosexualität und Strafgesetz* (Homosexualita a trestní zákon).²³⁸ Boučkova recenze má spíše povahu vlastní delší úvahy nad tématem dekriminlizace.²³⁹ Autor prohlašuje, že je možné a snad i smysluplné pokoušet

²³³ – *sigma*: „Prvý bojovník“. *Hlas sexuální menšiny*, 1, 1931, č. 15, s. 2.

²³⁴ Tamtéž.

²³⁵ Tamtéž.

²³⁶ Tamtéž.

²³⁷ Na tomto místě uvedme, že v letech 1906–1910 působil jako koncipient v jeho kanceláři budoucí profesor sociologie Emanuel Chalupný, který ve třicátých letech spolupracoval s československým hnutím sexuálních menšin (BALÍK, Stanislav: „Chalupného působení v advokacii“. In: ZUMR, Josef (ed.): *Emanuel Chalupný, česká kultura, česká sociologie a Tábor*. Praha 1999, s. 158–160; k Chalupnému viz kap. 3.8.).

²³⁸ BOUČEK, Václav: „Prof. dr. Wachenfeld: Homosexualität und Strafgesetz“. *Právnícké rozhledy*, 3, 1901–1902, s. 173–174, 184–187 a 196–198.

²³⁹ Článek též obsahuje některé zajímavé informace z oboru dějin každodennosti: „Pražští urningové mají své korso na josefském náměstí [dnes náměstí Republiky – pozn. J. S.] a v pozdních hodinách večerních v městském parku. [...] Značný jest počet mužských ‚nevěstek‘ (v Praze mají přezdívku ‚buzerant od teplé sestry‘), ale ještě větší je počet jejich navštěvovatelů“ (tamtéž, s. 184–185). Poblíž Josefského náměstí se nacházela též homosexuální kavárna, kterou popisuje Egon Erwin Kisch (viz příloha č. 5).

se homosexualitu léčit, avšak co se týče lékařských odborníků, „od státního zástupce nebo kriminálu nikdo z nich nečeká nápravy“.²⁴⁰ Poté si klade otázku, je-li vůbec trestní ustanovení na homosexuální aktivitu účelné, když se těchto *zločinů* děje takové množství²⁴¹ a trestních řízení tak málo (tento hrubý nepoměr mezi odhalenými a skutečně *spáchanými* činy byl později jedním z argumentů pro odrestnění, kterými operovala kriminalistická věda).²⁴² Přiklání se k názoru, že nikoliv, neboť v případě *konstituční* homosexuality trest nic nezmění, v případě dočasné²⁴³ se dotyčný vrátí k heterosexuálnímu způsobu života, jakmile k tomu bude mít příležitost, a v případě vyžilých zhýralců (srov. Krafft-Ebingem definovanou perversitu), kteří jsou většinou bohatí a vlivní, trest už vůbec není účinný, protože se mu zpravidla dokážou vyhnout. Václav Bouček v této recenzi sice konstatoval vady stavu, kdy homosexualita je trestná, avšak výslovně požadavek zrušení trestnosti neartikuloval. Na konci článku shrnul svůj postoj šalamounsky takto:

„Wenn Strafbestimmungen über die öffentliches Ärgerniss erregende Verletzung der Schamhaftigkeit und unzüchtige Handlungen mit Kindern bestehen, so erscheinen besondere Strafdrohungen auf Fälle der naturwidrigen Unzucht entbehrlich.“²⁴⁴ Tento názor Wahlbergův, který vtělen jest do zákonníku francouzského, myslím, že vyjadřuje nejsprávnější stanovisko, jež v otázce, o kterou jde, lze zaujmouti.²⁴⁵

Podruhé se Václav Bouček vyjádřil k trestnosti homosexuality v roce 1913 v anketě deníku *Samostatnost*, z níž jsme už viděli rozhovor s neurologem Ladislavem Haškovicem (viz podkap. 2.3.2.). Bouček zde argumentoval podobně jako ve svém článku z roku 1902, avšak s tím rozdílem, že nyní již explicitně řekl, že „by bylo účelné zrušiti ustanovení trestního zákona vztahující se na homosexualitu“.²⁴⁶ Použil již také argument, že se při homosexuálních stycích neporušují ničí práva, „zato právě ustanovení trestu je příčinou vydírání“,²⁴⁷ a jako první v českých zemích se veřejně kriticky vyjádřil o judikatuře v souvislosti s § 129 b): „U nás skutková povaha trestního činu se praxí kasačního soudu nesmírně rozšiřuje. [...] Trestné

²⁴⁰ Tamtéž, s. 174.

²⁴¹ Statistický odhad citovaný Boučkem uváděl, že v Německu je homosexuální každý devadesátý člověk.

²⁴² Srov.: ČEŘOVSKÝ, František: „Absurdnosti při stíhání a trestání homosexuality dle praktických případů“. *Hlas*, 2, 1932, s. 98.

²⁴³ Tj. tam, kde se pro nepřítomnost žen navzájem stýkají heterosexuální muži, například ve věznicích, na vojně, na lodích apod.

²⁴⁴ Existují-li trestní ustanovení na ta porušení cudnosti, která způsobují veřejné pohoršení, a na smilná jednání na dětech, jeví se zvláštní trestní hrozby na případy smilstva proti přírodě zbytečnými.

²⁴⁵ BOUČEK, Václav: „Prof. dr. Wachenfeld: Homosexualität und Strafgesetz“, cit. článek, s. 198.

²⁴⁶ Šc: „Homosexualita trestnou? Interview s panem JUDrem Václavem Boučkem, advokátem a redaktorem „Právnických Rozhledů“. *Samostatnost*, 3 (17), č. 171, 24. 6. 1913, s. 4.

²⁴⁷ Tamtéž.

je i jednání, které by při méně úzkoprsém výkladu nemuselo být pokládáno za homosexuelní čin.²⁴⁸ Na druhou stranu však Václav Bouček v rozhovoru pro *Samostatnost* doporučil zesílit trestní ochranu mladistvých vůči homosexuálnímu zneužívání, „protože zpustlíci homosexuelní vybírají si pravidelně za obět' svou lidi mladé“.²⁴⁹

Z tohoto Boučkova rozhovoru jsme také informováni o tom, jak se k trestnosti homosexuality stavěla osnova nového trestního zákona, kterou rakouská vláda zveřejnila roku 1912.²⁵⁰ Podle jeho údajů počítala vládní osnova v případě běžného pohlavního styku dvou dospělých osob stejného pohlaví s trestem vězení od jednoho týdne do jednoho roku (podle zákona z roku 1852 jeden rok až pět let), pokud byla jedna ze zúčastněných osob ve věku 14–18 let, pak pro dospělou osobu vězení od tří měsíců do tří let. Šlo-li o provozování homosexuálního styku *po živnostensku*, mělo vězení trvat jeden rok až pět let, v *lehčích případech* půl roku až jeden rok.²⁵¹

Po vzniku republiky Václav Bouček významně přispěl ke zlepšení situace homosexuálů tím, že jako poslanec Revolučního národního shromáždění pomohl připravit a prosadit zavedení institutu podmíněného odsouzení (viz kap. 1.2.).

²⁴⁸ Tamtéž.

²⁴⁹ Tamtéž. Otázka věkové preference u homosexuálů tvořila poté další z významných sporných bodů v diskusi o dekriminálnízaci. Až sexuolog Kurt Freund (1914–1996) v padesátých letech prokázal, že věk vytoužených partnerů je dostatečně neměnný, aby mohl být považován za charakteristikum jednotlivých případů (srov.: FREUND, Kurt; PINKAVA, Václav: „K otázce věkové preference u homosexuálních mužů“. *Československá psychiatrie*, 55, 1959, s. 367).

²⁵⁰ Trestní zákon z roku 1852 byl již v době svého vzniku považován za nedokonalý. Tento názor elegantně vyjádřil profesor František Storch ve svém komentáři k osnově trestního zákona z roku 1909: „Samo sebou se rozumí a nelze to vytýkati ani za zvláštní zásluhu, že osnova jak po stránce formální, tak obsahové znamená veliký pokrok naproti zákonu posavadnímu“ (STORCH, František: „Prozatímná osnova zákona trestního z měsíce září 1909“. *Právník*, 49, 1910, s. 313). Poměrně brzy po přijetí trestního zákona z roku 1852 se proto začalo s přípravami nového znění. Tyto práce vedl právník a politik Anton Hye von Glunek (1807–1894), který roku 1867 krátce zastával také úřad ministra spravedlnosti. Tzv. *Hyova osnova trestního zákona*, která byla výsledkem, se roku 1867 dostala do poslanecké sněmovny říšské rady, kde byla roku 1870 projednána ve výboru. Do pléna však předloha už nedoputovala. Po neúspěchu Hyovy osnovy byla v Rakousku podniknuta řada dalších pokusů o reformu trestního práva. Roku 1874 vypracoval novou osnovu trestního zákona ministr spravedlnosti Julius Anton Glaser (1831–1885). Ani ta nedosáhla úspěchu, stala se však základem šesti reformních návrhů podávaných postupně během dalších dvaceti let (mezi nimi například osnova ministra Aloise Pražáka z roku 1881). Některé z nich se dostaly k projednání do parlamentu (dvě osnovy až do pléna, ostatní pouze do výboru), některé ani tam ne. Roku 1895 zastavil ministr spravedlnosti Johann von Gleispach (1840–1906) práce na reformě, které měly za základ Glaserův text, a zřídil novou komisi, která měla vypracovat osnovu na zcela nové bázi a kterou vedli profesor vídeňské univerzity Heinrich Lammasch (1853–1920) a sekční rada Hugo Hoegel (1854–1921). Předloha byla hotova roku 1906 a následně podstoupila připomínkování z různých odborných kruhů. V září 1909 pak vznikl po zohlednění takto získaných názorů definitivní text, zveřejněný následujícího měsíce (STORCH, František: „Prozatímná osnova zákona trestního z měsíce září 1909“, cit. článek, s. 314–316). Ani tato osnova nebyla přijata, stala se však základem osnovy vládní z roku 1912, o jejímž postoji k homosexualitě jsme informováni od Václava Boučka (viz hlavní text). Ani ta se nestala zákonem, avšak z toho, co o ní víme (viz hlavní text), je zřejmé, že názor rakouských oficiálních míst na postih homosexuality se za šedesát let od přijetí starého rakouského zákona podstatně zmínil.

²⁵¹ Šc: „Homosexualita trestnou? Interview s panem JUDrem Václavem Boučkem, advokátem a redaktorem „Právnických Rozhledů“, cit. článek, s. 4.

2.5. Počátky organizovaného hnutí za emancipaci homosexuality v německojazyčném prostoru a jeho projevy v českých zemích

2.5.1. Vědecko-humanitní výbor

Každý, kdo se zajímá o vývoj emancipace homosexuality v kterékoliv evropské zemi, narazí dříve či později na postavu německého sexuologa Magnuse Hirschfelda (1868–1935). Čím je způsobena Hirschfeldova všudypřítomnost v literatuře o dějinách homosexuality, a tedy i v pramenech, z nichž tato literatura vychází?

Především tím, že za svůj život napsal a proslavil ohromné, do té doby nevídané množství textů na toto téma, jejichž dosah zdaleka nebyl omezen na Německo. Homosexualita se stala Hirschfeldovi předmětem celoživotního zájmu – první práci o ní napsal ve 28 letech a tomuto tématu se pak intenzivně věnoval až do smrti. Byl schopen pojednat látku vědecky i populárně, měl nepopíratelný stylistický a vypravěčský talent, jeho texty, entuziastické, svižné a výstižné, se dobře čtou. Na přesvědčivosti jim dodává také to, že autor byl sám homosexuál, ačkoliv to veřejně nedeklaroval. Jeho snaha o zlepšení podmínek života homosexuálů šla ovšem dále, než bylo studium a publikační činnost. V Hirschfeldově osobě se plodně spojily oba modely zájmu o homosexualitu, které jsme dosud viděli – vědecký a společensky angažovaný. Díky jeho organizačnímu talentu a životní energii se mu poprvé v dějinách podařilo vytvořit životaschopné organismy, jejichž cílem bylo systematicky pracovat pro emancipaci homosexuality. A konečně – při rozšiřování a prosazování svých názorů využíval v podstatě již ty postupy, které se dnes označují jako masová komunikace a lobbying.

Magnus Hirschfeld se narodil dne 14. května 1868 v pruském Kolbergu, dnešním polském Kołobrzegu,²⁵² v židovské rodině. Po studiích medicíny, která absolvoval v Mnichově a Berlíně, cestoval po Spojených státech amerických a severní Africe, načež se usadil v Magdeburku a nakonec v Berlíně, kde si také otevřel lékařskou praxi. Traduje se, že k odbornému zájmu o homosexualitu jej přivedla sebevražda jednoho jeho pacienta, který ji spáchal v předvečer své plánované svatby.²⁵³ Tato problematika patřila v medicíně posledního desetiletí 19. století, jak jsme již viděli, k aktuálním otázkám, a mladý Hirschfeld tak vstoupil

²⁵² Při psaní této podkapitoly jsem čerpal, není-li uvedeno jinak, z: TAMAGNE, Florence: *Histoire de l'homosexualité en Europe. Berlin, Londres, Paris 1919–1939*, cit. dílo, s. 29–31 a 93–97.

²⁵³ Tento příběh se podobá tomu, který uvádí Podřipský anonym (viz podkap. 2.2.3.), a také příběhu, který údajně přivedl k zájmu o homosexualitu československého bojovníka za odrestnění Františka Čerovského (viz podkap. 3.3.1). Je pozoruhodné, kolikrát je jako příčina angažmá v homosexuální emancipaci udávána něčí sebevražda.

na půdu, na níž probíhala živá vědecká rozprava. K ní se připojil v roce 1896 prvním spisem *Sapho und Sokrates*, v němž vyložil svou poměrně složitou teorii homosexuality, kterou nahlížel jako určité rozpětí průsečíků v souřadnicích pohlavních mezistupňů, z nichž každý je charakterizován určitou mírou somatického a psychického hermafroditismu, a shrnul ji do populárního termínu *dřetí pohlaví* (Drittes Geschlecht). Tento spis vydal Hirschfeld ještě pod pseudonymem, avšak již v následujícím roce se stal pod svým pravým jménem jedním ze zakladatelů první organizace na světě, která si veřejně kladla za cíl ochranu práv homosexuálů.

Vědecko-humanitární výbor (Wissenschaftlich-humanitäres Komitee) založili dne 14. května 1897 Hirschfeld, dále Max Spohr, lipský nakladatel, který se specializoval na vydávání tiskovin se vztahem k homosexualitě, správní úředník a právník Eduard Oberg a bývalý důstojník Franz Josef von Bülow. Cílem výboru bylo zrušení § 175 německého trestního zákona, osvěta v řadách široké veřejnosti, která měla odstranit předsudky o homosexualitě, a zvyšování povědomí samotných homosexuálů o jejich právech a o tom, co je třeba pro jejich získání udělat. Jako svůj tiskový orgán výbor vydával ročenku *Jahrbuch für sexuelle Zwischenstufen*, která dnes slouží jako prvořadý pramen k poznání jeho činnosti. Ročenka vycházela v letech 1898 až 1923, kdy bylo její vydávání zastaveno z důvodu hospodářské krize a inflace.

Činnost výboru byla primárně orientována na prostředí Německé říše, avšak vzhledem k tomu, že v této době stále fungovalo středoevropské kulturní kontinuum, o němž jsme se zmínili výše (viz kap. 2.2.), byli mezi jeho členy i občané některých jiných států, zejména Nizozemska, Rakouska-Uherska a Francie, a také ročenka výboru do určité míry registrovala dění v těchto zemích, pokud jde o homosexualitu jako sociální fenomén. Jedním z prvních členů výboru tak byl například rakouský občan a údajný moravský rodák Hermann von Teschenberg (1866–1911),²⁵⁴ který byl také členem užšího předsednictva výboru.²⁵⁵ Další rakouští členové se objevují v ročence ve vyúčtováních peněžních darů (donátoři jsou zde

²⁵⁴ V Teschenbergově nekrologu v ročence výboru je uvedeno: „Vor 45 Jahren wurde Hermann v. Teschenberg auf dem väterlichen Stammsitz Teschenberg in Mähren als Sohn eines hohen österreichischen Staatsbeamten geboren“ (*Komitee-Mitteilungen*, Vierteljahrsberichte des Wissenschaftlich-humanitären Komitees. Fortsetzung der Monatsberichte und des Jahrbuchs für sexuelle Zwischenstufen mit besonderer Berücksichtigung der Homosexualität, ročník 12/1911/1912, sešit 2, s. 243). Lokalitu na Moravě, jejíž německý název by zněl *Teschenberg*, se mi však nepodařilo dohledat.

²⁵⁵ Výbor přijal v roce 1905 organizační statut, v němž stanovil, že jeho orgánem je předsednictvo tvořené sedmi osobami, mezi něž patřili mj. Hirschfeld a Teschenberg (HIRSCHFELD, Magnus: „Jahresbericht 1904–1905“. *Jahrbuch für sexuelle Zwischenstufen mit besonderer Berücksichtigung der Homosexualität*, ročník 7/1905, s. 1053–1055). Brzy však byla tato struktura pozměněna: sedmičlenné užší předsednictvo, jehož všichni členové měli bydlet v Berlíně, bylo doplněno kolegiem tzv. Obmannů, kteří mohli pocházet odkudkoliv a jejichž počet se pohyboval v řádu několika desítek (HIRSCHFELD, Magnus: „Jahresbericht 1906/08“. *Jahrbuch für sexuelle Zwischenstufen unter besonderer Berücksichtigung der Homosexualität*, ročník 9/1908, s. 624).

uvádění pouze iniciálami), a je tak doloženo, že například v roce 1905 byl členem výboru jistý O. S. z Prahy, v roce 1910/1911 O. W. z Čech a v roce 1913 R. C. z Prahy.²⁵⁶

Ročenka Vědecko-humanitního výboru pak byla v českých zemích známa nejen v homosexuálních, nýbrž také v lékařských kruzích. Svědčí o tom několik recenzí ročenky v českých lékařských časopisech, jako například ta, kterou publikoval v roce 1904 v *Časopise lékařů českých* pražský praktický lékař Gustav Mühlstein (1870–1934).²⁵⁷ Mühlstein hodnotil ročenku velmi vysoko („budiž jmenovaný letopis všem, již předmět, o němž mluveno, zajímá, co nejvíceji doporučen“)²⁵⁸ a pod dojmem její četby se v recenzi neubráníl zaujetí politického stanoviska:

Bylo by již na čase, aby se povolání muži a úřady touto otázkou vážně obírali. Ve věku pokroku a osvěty měla by se napravit stoletá, chybným pojímáním podmíněná křivda, která činí z velkého počtu vážných, hodných a šlechetných lidí zločince, a to z jediné příčiny, že vrtochem matky přírody se stali jinými nežli většina jich bratrův a sester.²⁵⁹

Další kritické vyjádření o ročence pak vyšlo například v prosinci téhož roku v časopise *Revue v neurologii, psychiatrii, fysikální a diaetetické terapii*, založeném deset měsíců předtím profesorem Haškovicem (viz podkap. 2.3.2.). Recenzent, podepsaný jako *Dr. K. B.*, je sice názoru, že „veřejné mínění pohlíží právem na homosexualitu jako na známku dekadence a řadí ji do oboru zločin. výstředností pohlavních“,²⁶⁰ avšak uznává vědecký význam ročenky, jež je psána „bez všeliké spekulace a příchuti po sensačnostech a lascivitách“.²⁶¹

Magnus Hirschfeld měl za to, že aby mohl prosadit parlamentní cestou cíle výboru, musí doložit relevantní podporu ze strany veřejnosti. Roku 1897 proto zveřejnil petici požadující zrušení § 175 německého trestního zákona, pod niž se výbor snažil získat co nejvíce podpisů významných a vlivných osobností. V krátké době petici podepsalo více než 600 lidí a další se přidávali v následujících letech. Do roku 1914 tak petici podepsalo 3 000 lékařů, 750 univerzitních profesorů a 1 000 dalších osob a petice byla opakovaně podávána říšskému sněmu. Pokud jde o signatáře, zahraniční historická literatura uvádí pro ilustraci stále stejných zhruba deset jmen, mezi něž patří například Hermann Hesse, Karl Jaspers nebo

²⁵⁶ Srov. jmenný rejstřík v prolegomenech k ročence (DOBLER, Jens [ed.]: *Prolegomena zu Magnus Hirschfelds Jahrbuch für sexuelle Zwischenstufen (1899 bis 1923). Register, Editions-geschichte, Inhaltsbeschreibungen.* Hamburg 2004).

²⁵⁷ P.: „MUDr. G. Mühlstein“. *Časopis lékařů českých*, 63, 1934, s. 767.

²⁵⁸ MÜHLSTEIN, (Gustav): „Zpráva o Jahrbuch...“. *Časopis lékařů českých*, 43, 1904, s. 389.

²⁵⁹ Tamtéž.

²⁶⁰ K. B.: „Zpráva o Jahrbuch...“. *Revue v neurologii, psychiatrii, fysikální a diaetetické terapii*, 1, 1904, s. 572.

²⁶¹ Tamtéž, s. 573.

Albert Einstein. Vzhledem k tomu, že jsou však často uváděni také Stefan Zweig, Rainer Maria Rilke, Richard von Krafft-Ebing, Émile Zola nebo Lev Nikolajevič Tolstoj, je zřejmé, že Vědecko-humanitní výbor hledal pro svou petici podporu nejen mezi německými občany. V prvním ročníku *Jahrbuch für sexuelle Zwischenstufen* z roku 1899 je proveden soupis prvních přibližně osmi set signatářů, mezi nimiž se vskutku vyskytuje také řada osob z Rakouska-Uherska a konkrétně i z českých zemí (viz příloha č. 4). Jak je z výpisu českých signatářů patrné, jednalo se v drtivé většině o české Němce. Bylo by zajisté zajímavé zjistit další české, potažmo rakouské signatáře, kteří petici podepsali v následujících letech.²⁶²

Vědecko-humanitnímu výboru se podařilo zainteresovat na své věci významného německého sociálnědemokratického poslance Augusta Bebela (1840–1914), který dne 13. ledna 1898 pronesl v říšském sněmu projev, v němž vyzval k podpisu petice ostatní poslance. Hirschfeld považoval za velký úspěch také to, že jej přijal německý ministr spravedlnosti Rudolf Arnold Niebarding, který mu řekl, že vláda bude mít v této věci svázané ruce, dokud lid nenabude přesvědčení, že jsou homosexuální požadavky oprávněné, a zdůraznil Hirschfeldovi osvětový úkol výboru. Podporu získanou v petici se Hirschfeld snažil zúročit mezi poslanci říšského sněmu, tedy orgánu, který měl ústavní pravomoc o změně rozhodnout. Obesílal je dopisy a různými publikacemi výboru, až roku 1905 poslanci SPD Bebel a Adolf Thiele předložili návrh na zrušení § 175, přičemž jako argument udávali, že podle Hirschfeldových výzkumů je 6 % obyvatelstva homosexuální nebo bisexuální a tisíce německých občanů jsou tak ohroženy vydíráním.²⁶³ Levice však hlasování prohrála a zákon zůstal nezměněn. V této době čítal Vědecko-humanitní výbor přes čtyři sta členů.

V roce 1907 propukl v Německu jeden z největších politických skandálů, ke kterým došlo za Německého císařství. Na jeho počátku stály články, které roku 1907 zveřejnil novinář Maxmilian Harden (1861–1927) v deníku *Die Zukunft*. V nich obvinil knížete Philippa von Eulenburg (1847–1921), důvěrníka císaře Viléma II., který měl dokonce několikrát v úmyslu jmenovat jej říšským kancléřem, z udržování milostného poměru s vojenským velitelem hlavního města Kuno von Moltkem (1848–1916). Maxmilian Harden, ukotvený v postbismarckovských militaristických kruzích, využil údajnou homosexualitu jako snadný prostředek k odstavení Eulenburga, protiimperialisticky zaměřeného diplomata, který byl nakloněn spolupráci Německa s Francií, a nepřímo také ke zpochybnění zahraniční

²⁶² To by vyžadovalo výzkum v archivních fondech německého říšského sněmu, jemuž byla petice předkládána.

²⁶³ Jde o výsledky Hirschfeldovy široce pojaté dotazníkové akce z roku 1903, v níž zjišťoval sexuální preference studentů z berlínské čtvrti Charlottenburg a berlínských kovodělníků. Bylo při ní rozesláno více než 8 000 dotazníků. Hirschfeld došel k závěru, že 2,2 % obyvatelstva jsou homosexuální a 3,2 % bisexuální. Výzkum byl kritizován kvůli malé reprezentativnosti zvoleného vzorku vzhledem k celku obyvatelstva, avšak znamená nový, sociologizující přístup ke zkoumání sexuality.

politiky císaře, aniž by jej však kompromitoval osobně.²⁶⁴ Moltke Hardena zažaloval pro pomluvu, z čehož se posléze vyvinula série soudních pří travající až do roku 1909, při níž se postupně okruh vyšetřovaných značně rozšířil a k níž se přidružil druhý okruh pří, kdy říšský kancléř Bernhard von Bülow (1849–1929; v úřadu kancléře 1900–1909) žaloval pro pomluvu vydavatele homosexuálního časopisu *Der Eigene* Adolfa Branda (viz podkap. 2.5.2.), který o něm napsal, že i on je homosexuál. Brand byl odsouzen k osmnácti měsícům odnětí svobody, Harden byl osvobozen, avšak Moltke proti němu zahájil nový proces, v němž byl Harden odsouzen ke čtyřem měsícům odnětí svobody. Eulenburgův proces nebyl kvůli Eulenburgovu onemocnění nikdy dokončen.

Magnus Hirschfeld, který byl v těchto procesech povolán jako soudní znalec pro obor sexuologie, prohlásil, že Moltkeho lze skutečně označit za homosexuála, čímž – vedle toho, že si to na základě svědectví Moltkeho ženy skutečně myslel – sledoval stejný cíl jako Brand, totiž upozornit na pokrytectví vládních míst, která ve svém rámci homosexualitu tolerují, avšak mimo něj ji trestně stíhají. Ukázalo se však, že tato taktika má pro homosexuální věc ničivý efekt. Oba procesy díky jejich bohatému mediálnímu pokrytí sledovalo celé Německo i Evropa²⁶⁵ a veřejnost získala dojem, že homosexualita je ze své podstaty spojena s vlastizradou. Bohatí homosexuálové, kteří dosud finančně podporovali Vědecko-humanitní výbor, se nyní začali bát, že by mohli dopadnout stejně jako Eulenburg, kterého proces finančně i zdravotně zruinoval, a přestali hnutí podporovat. Finanční podpora výboru se mezi lety 1907–1909 snížila o dvě třetiny a jeho vliv, stejně jako vliv samotného Hirschfelda, poté již nikdy nebyl tak velký jako před Hardenovým procesem, a to i přes nové organizační formy činnosti, které Hirschfeld rozvinul po první světové válce (viz podkap. 3.2.2.). V německé společnosti došlo k nárůstu protihomosexuálních nálad, což se projevilo mimo jiné také v roce 1909, kdy byl předložen návrh na rozšíření působnosti § 175 na pohlavní styky mezi ženami. Teprve tato událost aktivizovala ve větší míře lesbické ženy, které byly dosud v rámci

²⁶⁴ Zdá se však, že Harden měl k dispozici rovněž četné kompromitující dokumenty svědčící o homosexualitě samotného Viléma II., avšak raději je nepoužil.

²⁶⁵ V českém prostředí lze nalézt reference k německým homosexuálním aférám v celém spektru tisku – od bulvárního k odbornému. Jednu stranu věnoval Hardenově aféře například časopis *Právník*, který při té příležitosti přinesl recenzi publikované přednášky německého lékaře Loewenfelda na téma trestnosti homosexuality, která byla pronesena v mnichovském akademickém právnickém spolku („Homosexuality poslední dobou...“). *Právník*, 47, 1908, s. 686–687). Text v *Právníku* je anonymní, psaný ovšem v 1. os. pl., a činí tak dojem kolektivního redakčního stanoviska. V závěru se zde doporučuje rozšířit trestní ochranu proti jakémukoliv smilnému zneužívání mládeže až do osmnácti let věku (chráněnou hranicí pro heterosexuální styk byl podle trestního zákona z roku 1852 čtrnáctý rok věku). „Při jiných případech smilstva kladli bychom i při smilstvu proti přírodě váhu na to, zdali mravnost a cudnost byla porušena hrubě a způsobem veřejné pohoršení způsobujícím,“ (tamtéž, s. 687) uzavírá redakce *Právníku*, která tak zaujala k trestnosti homosexuality v podstatě tentýž přístup, který naznačoval již v roce 1902 Václav Bouček (viz podkap. 2.4.2.).

Vědecko-humanitního výboru zastoupeny velmi slabě. Historička Florence Tamagneová v tom spatřuje „potvrzení základní spojitosti mezi účastí na práci hnutí a trestní hrozbou“.²⁶⁶

V období před první světovou válkou se postupně konstituovaly pobočky výboru ve větších německých městech (Mnichov, Frankfurt nad Mohanem) a došlo též k několika pokusům založit pobočku ve Vídni. Zde se, jak jsme již uvedli (podkap. 2.4.1.), scházel v devadesátých letech 19. století tzv. Klub rozumných, avšak teprve o organizačních pokusech podniknutých v afiliaci na Vědecko-humanitní výbor jsme informováni poněkud blíže. Takový pokus byl ve Vídni podniknut třikrát, a sice v letech 1904, 1906 a 1914, avšak ani v jednom případě nerozvinula vídeňská pobočka významnější aktivitu.²⁶⁷ Významnou úlohu v úsilí o vybudování vídeňské organizace hrál tamní inženýr, člen Vědecko-humanitní společnosti Joseph Nicoladoni, dále psychoanalytik Wilhelm Stekel²⁶⁸ a bankovní úředníci Rudolf Vieröckl a Georg Newekluff. V případě pokusu z roku 1906 bylo patrně nejvýznamnějším počinem vídeňské pobočky, že v roce 1907 přispěla několika dopisy do diskuse o Hardenově aféře, která se rozvinula na stránkách časopisu *Illustrierte Österreichische Kriminalzeitung*.²⁶⁹

V pokusu z roku 1914 se pak osobně angažoval Hirschfeld, který dne 30. ledna 1914 pronesl ve vídeňském Kursalonu přednášku, v níž shrnul výsledky svých výzkumů homosexuality a apeloval na zrušení § 129 rakouského trestního zákona. Přípravný výbor vídeňské pobočky označil ve výborové ročence jeho přednášku za „základní počín, který prospěje naší věci v Rakousku“.²⁷⁰ Další veřejnou přednášku pak pronesl Wihlelm Stekel. Počátkem července 1914 se uskutečnila schůze přípravného výboru, avšak to je poslední zpráva, kterou ročenka výboru o činnosti jeho vídeňské pobočky obsahuje. V červenci 1915 Hirschfeld oznámil, že Rudolf Vieröckl a Georg Newekluff, kteří v této době vídeňskou pobočku vedli, padli ve válce, do níž se zapojili jako dobrovolníci rakouské armády. Historik

²⁶⁶ TAMAGNE, Florence: *Histoire de l'homosexualité en Europe. Berlin, Londres, Paris 1919–1939*, cit. dílo, s. 97.

²⁶⁷ HERZER, Manfred: „Anfänge einer Schwulenbewegung im Ausland“. In: *100 Jahre Schwulenbewegung*, Berlin 1997, s. 77. Srov. též: BRUNNER, Andreas et al.: *Geheimsache: Leben. Schwule und Lesben im Wien des 20. Jahrhunderts*. Wien 2005.

²⁶⁸ Stekel byl žákem Siegmunda Freuda. Po první světové válce se již v hnutí za emancipaci homosexuality neangažoval a naopak publikoval řadu prací, v nichž k homosexualitě zaujímá negativní postoj.

²⁶⁹ K této diskusi viz blíže: SPECTOR, Scott: „The Wrath of the ‚Countess Merviola‘: Tabloid Exposé and the Emergence of Homosexual Subjects in Vienna in 1907“, cit. dílo, s. 31–47.

²⁷⁰ „Den ersten Vortrag hielt Dr. M. Hirschfeld–Berlin am 30. Januar 1914 im Kursalon der Stadt Wien und hat durch denselben unzweifelhaft einen für unsere Sache in Österreich grundlegenden Erfolg erzielt“ (cit. dle: HERZER, Manfred: „Anfänge einer Schwulenbewegung im Ausland“, cit. dílo, s. 78).

Manfred Herzer vidí v úmrtí těchto spolkových pracovníků pravděpodobnou příčinu, proč i tento pokus skončil nezdarem.²⁷¹

2.5.2. Gemeinschaft der Eigenen

Třebaže je dnes v souvislosti s německým meziválečným hnutím homosexuální emancipace nejčastěji uváděn Magnus Hirschfeld a jím vedené organizace – snad i v důsledku obratnosti, s níž po sobě systematicky zanechával stopu v textech, které dnes slouží jako historické prameny –, nelze toto hnutí redukovat pouze na něj a osoby, které se kolem něj sdružovaly nebo které inspiroval.

Další výraznou a od Hirschfelda velmi odlišnou postavou tohoto hnutí byl Adolf Brand (1874–1945). V mládí se po přečtení základního díla filozofa Maxe Stirnera (1806–1856) *Der Einzige und sein Eigentum* (1844; Jedinec a co mu náleží) nadchl pro ideje anarchismu, kvůli čemuž byl nucen zanechat pedagogické dráhy. Roku 1896 pak založil časopis *Der Eigene*,²⁷² jehož názvem se odkazoval ke svému myšlenkovému vzoru a který prohlašoval za první homosexuální časopis na světě. V prvních letech byl list několikrát zakázán nebo dočasně zanikl z finančních důvodů, avšak postupně se jeho situace konsolidovala a v roce 1907, kdy na jeho stránkách Brand zasáhl do Hardenovy aféry (viz podkap. 2.5.1.), již byl časopis zavedenou značkou.

Historička Florence Tamagneová analyzovala obsah *Der Eigene*²⁷³ a z jejího rozboru vyplývá, že šlo o stejný formát, jako byly mladší československé tituly *Hlas* a *Nový hlas* – všechny tyto časopisy chtěly být fórem, na němž by se mohly uplatnit veškeré projevy, jejichž předmětem byla homosexualita, a tak čtenář nalézal vědecké (tj. lékařské), literárněvědné a historické články, fejetony, povídky a básně, jakož i obligátní seznamovací inzeráty. V případě *Der Eigene* tato struktura představovala rámec, jehož obsah se řídil Brandovým pojetím homosexuality. Adolf Brand zprvu kladl, ovlivněn Stirnerem a anarchismem, hlavní důraz na naprostou svobodu jednotlivce, která musí zahrnovat také právo nakládat svobodně se svým tělem, a to nezávisle na státu, církvích, lékařské vědě a měšťanské morálce.

Kolem Branda a jeho časopisu se postupně sdružil okruh podobně smýšlejících lidí, kteří roku 1903 založili v Berlíně spolek *Gemeinschaft der Eigenen*²⁷⁴. Kromě Branda mezi

²⁷¹ Tamtéž, s. 78.

²⁷² Toto slovo má v němčině široké sémantické pole. Do češtiny je lze přeložit jako *vlastní, náležející komu; vlastní komu, příznačný, charakteristický; zvláštní, osobitý*.

²⁷³ TAMAGNE, Florence: *Histoire de l'homosexualité en Europe. Berlin, Londres, Paris 1919–1939*, cit. dílo, s. 108.

²⁷⁴ Překlad tohoto názvu je vzhledem k polysémní povaze slova „der Eigene“ (viz výše poznámkový aparát) v podstatě nemožný, ponecháváme jej proto v originálu.

zakládající členy patřil například filozof a biolog Benedict Friedländer (1866–1908) nebo Wilhelm Jansen (1866–1943), čelný představitel turistického hnutí mládeže Wandervogel.²⁷⁵ Ideálem Gemeinschaft der Eigenen byla čistě mužská komunita, jejíž členové by byli navzájem spojeni pouty pevného přátelství a cti a která by uspokojovala své estetické cítění uctíváním krásných hrdinných jinochů – teoretickou bází tohoto ideálu, koncept tzv. *Männerbundu*, postupně vypracoval člen Gemeinschaft der Eigenen Hans Blüher (1888–1945)²⁷⁶. Spolek neshledával rozpor mezi svým způsobem života a manželstvím – většina členů byla alespoň formálně ženatá. Tato elitářská koncepce homosexuality, implikující misogynii a tolerující pedofilii, přinejmenším v její platonické podobě, byla silně inspirována estetikou německého romantismu, jež v sobě spojovala obdiv jak ke křesťanskému středověku, tak k řecké antice; oba tyto prvky nacházíme u Gemeinschaft der Eigenen vyjádřeny. Adolfa Branda ovšem postupně opustil jeho původní anarchistický náboj a Brand začal tíhnout k nacionalismu, což se, zejména po první světové válce, odrazilo i v celém spolku. Po válce se Brand rovněž snažil rozšířit organizaci po celém Německu a také do zahraničí, avšak bez velkého úspěchu – spolková činnost Gemeinschaft der Eigenen zůstala omezena víceméně pouze na Berlín.

Třebaže někteří členové Gemeinschaft der Eigenen byli zároveň členy Vědecko-humanitního výboru, panovalo mezi oběma spolky výrazné napětí. Brand kritizoval Hirschfeldův modernismus, který považoval za projev dekadence, a v Hirschfeldovi viděl hlavního viníka toho, že homosexualita má v Německu špatnou pověst. Mezi oběma vůdci se rozvinula osobně zabarvená rivalita o vliv na německé homosexuály. Gemeinschaft der Eigenen se nemohla smířit s Hirschfeldovou teorií *třetího pohlaví*, kterou považovala za ponižující a lživou, a při každé příležitosti se vyslovovala proti medicinalizaci homosexuality. Ke kritice Hirschfeldových názorů spolek často využíval Brandova časopisu *Der Eigene*, jako například v čísle 9 ročníku 1925, které bylo na Hirschfelda monotematicky zaměřeno a dostalo pro tu příležitost jiné jméno – *Die Tante. Ein Spott- und Kampf-Nummer der Kunst-Zeitschrift Der Eigene* (Tetka. Výsměšné a bojovné číslo uměleckého časopisu *Der Eigene*).

²⁷⁵ Provázanost hnutí Wandervogel, které bylo inspirováno romantickým kultem přátelství, s homosexuální subkulturou byla mezi válkami často diskutovaným tématem. V devadesátých letech 20. století o tomto problému dokonce vznikla historická monografie (GEUTER, Ulfried: *Homosexualität in der deutschen Jugendbewegung*. Frankfurt am Main 1994). Hnutí Wandervogel působilo i v německých oblastech Československa a i zde byla řada jeho členů homosexuálních (k tomu blíže viz: CORNWALL, Mark: „Homoerotika v sudetoněmeckém mládežnickém hnutí. Teorie a praxe Heinze Ruthy“ (překlad Jan Morávek). In: HIML, Pavel; SEIDL, Jan; SCHINDLER, Franz (eds.): *Miluji tvory svého pohlaví. Homosexualita v dějinách a společnosti českých zemí* [v přípravě]).

²⁷⁶ Srov.: CORNWALL, Mark: „Homoerotika v sudetoněmeckém mládežnickém hnutí. Teorie a praxe Heinze Ruthy“ (překlad Jan Morávek). In: HIML, Pavel; SEIDL, Jan; SCHINDLER, Franz (eds.): *Miluji tvory svého pohlaví. Homosexualita v dějinách a společnosti českých zemí* [v přípravě]).

Stejně jako Hirschfeld bojoval však i Adolf Brand za odrestnění homosexuality v Německu. Před volbami se dotazoval politických stran, jak hodlají postupovat v otázce zrušení § 175 trestního zákona, a v časopise *Der Eigene* poté vydával doporučení čtenářům, koho volit (sociální demokracii, komunistickou nebo demokratickou stranu). Přesto však lze říci, že otevřené nepřátelství Gemeinschaft der Eigenen vůči Vědecko-humanitnímu výboru zabránilo vytvoření jednotného hnutí homosexuální emancipace v Německu a negativně ovlivnilo šance na odrestnění homosexuality. Brandův význam tak spočívá v tom, že dokázal nabídnout homosexuálům alternativní model sebeidentifikace, osvobozený od lékařských teorií a neusilující o splynutí s většinovou společností.

2.6. Dílčí shrnutí výsledků

Nejstarší verbalizace zkušenosti přitažlivosti k osobám téhož pohlaví v českých zemích pochází z roku 1867, resp. 1868. V prvním případě jde o dva dopisy 26letého českého šlechtice Karlu Heinrichu Ulrichsovi (1825–1895), známému průkopníku homosexuální emancipace v Německu, v nichž popisuje svou náklonnost k mladým chlapcům; ve druhém případě o dopis anonymního pisatele významnému českému lékaři Janu Evangelistovi Purkyněmu (1787–1869), v němž jej požádal, aby prozkoumal příčiny homosexuálních sklonů a inicioval na příslušných místech zrušení trestnosti homosexuálních styků.

Lze argumentovat, že pisatelé či pisatel těchto dopisů (je možné, že šlo o jednu osobu), kteří podávají v podstatě již obraz tzv. „moderního homosexuála“, tj. bytosti, která se pod vlivem elitních diskursů sama považuje za strukturálně odlišnou od většiny společnosti, načerpali část svého argumentáře ze soudobých německých spisů o stejnopohlavních náklonnostech, avšak v dopisu českého šlechtice lze najít též prvky, které ukazují na to, že recepce elitních diskursů nebyla v jeho konstrukci vlastní sexuální identity jediným vlivem.

Na anonymním dopisu z roku 1868 je důležité také to, že byl okomentován v *Časopise lékařů českých*, jehož redakci jej Purkyně předal, a zde se ukazuje, že česká medicína v této době byla spíše překvapena, že by mělo toto téma spadat do jejího oboru. Redakce viděla jako nejvýznamnější předmět zájmu medicíny v oblasti nereproduktivních sexualit boj proti masturbaci, která v jejích očích metonymicky zastupovala i řadu jiných jevů včetně homosexuality, a celou oblast navíc nevnímala ani tak jako medicínský, jako spíše etický problém.

Recepti zahraničních názorů na sexuální odlišnosti jako na předmět zájmu psychiatrie lze v české medicíně sledovat od počátku 80. let 19. stol. V roce pak 1893 vyšel rozsáhlý článek soudního lékaře Václava Bělohradského *Vzácný případ sexuální perverse. Culilinctus et fellatio*, v němž je poprvé v české lékařské literatuře převzato (zejména od Richarda von Krafft-Ebinga) dělení homosexuality na získanou a vrozenou, jakož i hodnotící soudy s tímto dělením spojené a důsledky, které by z něj měly vyplývat pro soudní praxi. V učebnici psychiatrie Karla Kuffnera z roku 1897 je obsaženo první lékařské pojednání o homosexualitě, v němž nejsou přítomny anatomické výklady. V roce 1913 pak své názory na homosexualitu sdělil v reakci na Redlovu aféru v anketě deníku *Samostatnost* též neurolog Ladislav Haškovec, který ji vykládal na základě degeneracionistického paradigmatu. Ovlivněn eugenickými názory, požadoval vybudování zvláštních ústavů, kde by mohli být

degenerovaní včetně homosexuálů internováni, aby se tak nešířily psychonervové úchytky nebezpečné pro národ, zvláště je-li „malý a ohrožený“.

Od 90. let 19. století se k tématu homosexuality a její trestnosti začali veřejně vyjadřovat též nelékaři. Wildeova aféra v roce 1895 dala podnět k ostré výměně názorů mezi časopisem *Moderní revue*, v němž o Wildeovi psal zejména jeho redaktor a spisovatel Jiří Karásek ze Lvovic, pozdější ikonická postava českého homosexuálního společenství, a časopisem *Naše doba*, v němž se k Wildeově aféře vyjadřoval jeho redaktor Tomáš Garrigue Masaryk, po vzniku Československa prezident republiky. Redakce *Moderní revue* Wildea hájila a argumentovala, že morální konvence jsou umělým výtvozem s teologickým, nikoli racionálním základem, a Masaryk jí oponoval, že i bezvěreční filozofové uznávají mravní zákony, a prohlásil, že „paederastie není rozum, ale svinstvo“. Pozoruhodné je, že obě strany sporu se ve své argumentaci odvolaly na Krafft-Ebinga, přičemž každá jej interpretovala podle toho, co hájila.

Avšak i v Masarykově okruhu se vyskytlo liberálnější nazírání na homosexualitu. Masarykův spolupracovník Václav Bouček, advokát, který jej hájil v několika soudních sporech, nejprve v roce 1902, a o něco důrazněji pak v roce 1913 v téže anketě *Samostatnosti* jako Haškovec prohlásil, že by homosexuální styky mezi souhlasícími dospělými neměly být trestné, neboť – a tento argument byl později používán velmi často – tato trestnost mimo jiné vytváří živnou půdu pro vyděračství. Do právního postavení homosexuálů – a i jiných osob souzených za trestné činy – zasáhl výrazně po vzniku republiky, kdy jako člen parlamentu prosadil zavedení institutu podmíněného odsouzení.

Konečně je nutno zmínit se též o tom, že v českých zemích byly již v období před první světovou válkou známy aktivity německého Vědecko-humanitního výboru, jehož hlavní náplní byl boj za odrestnění homosexuality v Německu. V odborném lékařském a právnickém tisku se objevilo několik recenzí jeho ročenky, výbor měl v českých zemích několik členů a čtrnáct osobností z českých zemí podepsalo na samém konci 19. stol. petici výboru za zrušení § 175 německého trestního zákona, který stíhal homosexualitu. Před první světovou válkou bylo učiněno též několik pokusů založit pobočku výboru ve Vídni, avšak na situaci specificky v českých zemích neměl v této době výbor vliv.

3. Úsilí o společenskou emancipaci homosexuality v období první republiky

3.1. Vymezení předmětu

Tento oddíl sleduje emancipaci homosexuality v českých zemích v období dvaceti let první československé republiky. V této době se aktéři emancipačních pochodů rekrutovali ze dvou odlišných prostředí, což souviselo s motivací, kterou byli vedeni – jednak šlo o liberální odborníky (právníky a lékaře), pro které představovalo zlepšení situace homosexuálů věc profesního zájmu, a jednak o homosexuály samotné, kteří sledovali úsilím o společenskou emancipaci homosexuality zájem osobní. První větev emancipačního úsilí označujeme jako „sexuálně-reformní hnutí“ (jde o náš termín), druhou jako „hnutí sexuálních menšin“ (jde o termín, který tito aktéři sami používali).

Třebaže spolu obě tato prostředí úzce komunikovala, metody jejich práce byly přirozeně odlišné. Heterosexuální odborníci měli větší šanci domoci se kreditu v orgánech veřejné moci, v jejichž rukou bylo rozhodování o legislativních a regulatorních opatřeních souvisejících s homosexualitou. Homosexuální aktéři emancipačního úsilí se pak přednostně obraceli na ostatní příslušníky této subkultury, které se snažili politicky uvědomit a zorganizovat. Vyplývá z toho, že na rozdíl od období před vznikem republiky již nejsme odkázáni pouze na sledování elitních diskursů o homosexualitě – lze naopak říci, že za první republiky vytvořili větší objem textů o homosexualitě, které jsou dnes dostupné jako prameny historického poznání, homosexuálové sami.

Vzhledem k této dvojí povaze emancipačního úsilí za první republiky bylo třeba se rozhodnout, zda jeho pojednání organizovat chronologicky (tedy výklad úsilí odborníků a homosexuálů střídat po každé jednotlivé fázi), či podle těchto dvou základních větví. Problém vyřešily do značné míry pojednávané historické děje samy, neboť v období dvacátých let výrazně dominuje větev odborná, zatímco ve třicátých letech naopak větev homosexuální. Jak z chronologické, tak z tematické organizace látky tedy shodně vyplynuly dva poměrně kompaktní bloky. Pokud jde o drobnější tematický okruh chronologicky odlehlý od hlavních dějů v dané větvi emancipačního úsilí, kterým je pokus o založení homosexuální organizace na počátku dvacátých let, upřednostnili jsme organizační princip tematický, a v tomto případě tedy dochází ve výkladu k návratu v čase před děje již vyložené. Na konec oddílu jsme pak zařadili kapitolu o přípravě tzv. referentské osnovy trestního zákona na konci třicátých let. Ta sice obsahově navazuje na výklad o neprovedení reformy podle tzv. „profesorské“ osnovy trestního zákona z dvacátých let, a může se tak jevit jako „přetržené vyprávění“ o témže jevu

(a tedy upřednostnění chronologického principu organizace látky před tematickým), avšak zde považujeme za důležité, že zákon přijatý na základě této osnovy by k žádnému výraznému zlepšení situace homosexuálů (na rozdíl od osnovy z dvacátých let) nevedl, a tuto kapitolu proto chápeme jako jakýsi appendix, který již nepojednává o úsilí o emancipaci homosexuality, ale spíše o jeho reálném dopadu (a to jak odborné, tak homosexuální větve) na utváření politiky státu.

Hlavní důraz v tomto oddíle klademe na úsilí o zrušení § 129 b) trestního zákona, který v očích homosexuálů a jejich zastánců z řad heterosexuální veřejnosti metonymicky zastupoval celou nedobrou situaci homosexuálně cítících. V diskursu hnutí sexuálních menšin se sice objevovaly i jiné, ne tak jasně postižitelné cíle jako zvyšování sebevědomí a sebeúcty u homosexuálů apod., avšak legislativní požadavek byl v tomto diskursu (a tím spíše v diskursu sexuálně-reformního hnutí) jednoznačně převažující. Základní polohou úsilí o emancipaci homosexuality za první republiky je tedy artikulace požadavku na zrušení či změnu dotčeného paragrafu. Upozorníme-li v textu oddílu i na některé jiné aspekty tohoto hnutí, což je nezbytné, neboť aktéři hnutí sexuálních menšin je považovali za vzájemně neoddelitelné, učiníme tak s vědomím, že se bude jednat pouze o preliminární poznámky a že hlubší poznání těchto aspektů bude vyžadovat další bádání.

Konečně upozorníme, že vedle vnějších podmínek, které představujeme v úvodní kapitole oddílu, byla pro vznik a fungování hnutí sexuálních menšin a sexuálně-reformního hnutí nutná proaktivní a uvědomělá práce konkrétních lidí, vesměs dosavadní historiografii neznámých. U nejvýznamnějších z nich, pakliže se nám podařilo dohledat informace o jejich životních osudech, proto zařazujeme i životopisné medailony.

V tomto oddíle vycházíme jednak z tištěných pramenů (vedle homosexuálních časopisů ze třicátých let, které jsou nedocenitelným historickým pramenem, jde – obdobně jako v případě předchozího oddílu – zejména o články psané z lékařské či právnické perspektivy a uveřejňované v odborném i obecném tisku), jednak z pramenů archivních, které, jak se ukázalo, jsou pro období první republiky dostupné v poměrně velkém množství (na rozdíl od období pojednaných v předchozím i následujícím oddíle). Je pravděpodobné, že řada relevantních archivních pramenů dosud čeká na své dohledání.

Dosavadní bádání o dějinách homosexuality za první republiky je poměrně bohaté a lze říci, že jde pro historiky homosexuality v českých zemích o predilekční období. To je dáno pravděpodobně dobrou dostupností poměrně obsáhlého korpusu tištěných pramenů, které také většinou dosavadních prací sloužily jako výhradní zdroj poznání. Již na počátku devadesátých

let 20. století podnikl průkopnickou práci ve studiu prvorepublikového hnutí sexuálních menšin a sexuálně-reformního hnutí dánský badatel Harald Hartvig Jepsen, který objevil řadu relevantních pramenů, avšak výsledky jeho bádání vzhledem ke špatné dostupnosti v českém prostředí nezískaly širší ohlas.²⁷⁷ Další dva autoři, Jiří Fanel²⁷⁸ a Petr Musial,²⁷⁹ vycházeli při studiu tohoto období téměř výhradně z homosexuálních časopisů třicátých let nebo z pramenů, na něž tyto časopisy odkazovaly. O archivní výzkum se poprvé pokusil německý badatel Franz Schindler, který v roce 2001 publikoval studii o brněnském sjezdu Světové ligy pro sexuální reformu v roce 1932. Archivní prameny pro toto téma se mu však nepodařilo dohledat,²⁸⁰ a ve své studii proto čerpal z obecného dobového tisku.²⁸¹ V roce 2003 pak publikoval objevnou stať o pracovníkovi sexuálně-reformního hnutí Františku Čeřovském (1881–1962), v níž čerpal mimo jiné z informací a dokumentů, které mu poskytl Čeřovského syn.²⁸² Od počátku nultých let se homosexualitě v první československé republice badatelsky věnuje též britský historik Mark Cornwall, který se soustředí na postavu sudetoněmeckého politika Heinricha Ruthy (1897–1937) a kontext jeho života.²⁸³ Pro úplnost je třeba zmínit též dosavadní studie autorovy (viz seznam literatury). Poměrně bohaté je pak rovněž dosavadní bádání literárněhistorické – zde je nutno uvést zejména práce Roara Lishaugena,²⁸⁴ Martina Putny,²⁸⁵ Václava Jamka²⁸⁶ a Lukáše Nozara.²⁸⁷ Podstatné rozšíření poznání z pohledu literárních dějin a dějin umění pak přináší kolektivní monografie *Homosexualita v dějinách*

²⁷⁷ JEPSEN, Harald Hartvig: *Neprovedené osvobození. Boj proti paragrafům o sodomii v letech 1918–1938*. Seminární práce na Aarhus Universiteit. Aarhus 1993; německá verze: TÝŽ: „Stimmen aus dem Schwulen Prag 1918–1938“. In: HERZER, Manfred (ed.): *Hundert Jahre Schwulenbewegung*. Berlin 1999, s. 111–128.

²⁷⁸ FANEL, Jiří: *Gay historie*. Praha 2000, s. 392–393 a 402–432.

²⁷⁹ MUSIAL, Petr: *Postavení homosexuálů v ČSR v letech 1918–38*. Bakalářská práce na Filozofické fakultě UK. Praha 1999.

²⁸⁰ LINHARTOVÁ, Věra: „Rozhovor s dr. Franzem Schindlerem, vrchním akademickým radou Slovanského ústavu Goethovy univerzity ve Frankfurtu nad Mohanem“. *Univerzitní noviny. List Masarykovy univerzity a nadace Universitas Masarykiana*, 8, 2001, č. 2, s. 54.

²⁸¹ SCHINDLER, Franz: „Jak se stala Masarykova univerzita centrem světového hnutí pro sexuální reformu“. *Univerzitní noviny. List Masarykovy univerzity a nadace Universitas Masarykiana*, 8, 2001, č. 3, s. 29–32.

²⁸² TÝŽ: „František Čeřovský, otec boje za dekriminalizaci homosexuálů v Československu“. *Souvislosti*, 14, 2003, č. 4, s. 70–79.

²⁸³ CORNWALL, Mark: „Heinrich Rutha and the Unravelling of a Homosexual Scandal in 1930s Czechoslovakia“. *GLQ. A Journal of Lesbian and Gay Studies*, 8, 2002, č. 3, s. 319–347. V současné době připravuje autor o Ruthovi monografii, která vyjde ve Spojeném království; v České republice vyjde jeho studie „Homoerotika v sudetoněmeckém mládežnickém hnutí. Teorie a praxe Heinze Ruthy“ (překlad Jan Morávek). In: HIML, Pavel; SEIDL, Jan; SCHINDLER, Franz (eds.): *Miluji tvory svého pohlaví. Homosexualita v dějinách a společnosti českých zemí* (v přípravě).

²⁸⁴ LISHAUGEN, Roar: „Nejistá sezóna jiné literatury. Osudy časopisu Hlas sexuální menšiny“. *Dějiny a současnost*, 29, 2007, s. 33–35; TÝŽ: *Speaking with a Forked Tongue. Double Reading Strategies in Romány tři mágů by Jiří Karásek ze Lvovic*. Göteborg 2008.

²⁸⁵ PUTNA, Martin C.: „Poetika homosexuality v české literatuře“. *Neon*, 1, 2000, č. 4, s. 41–42.

²⁸⁶ JAMEK, Václav: *O prašivém houfci. Literatura, homosexualita, AIDS*. Praha 2001, s. 88.

²⁸⁷ NOZAR, Lukáš: „Literát, divadelník a trestanec. Životní osudy Václava Kršky“. *Dějiny a současnost*, 29, 2007, s. 40–43.

české kultury (2011), kde se období první republiky týkají studie editora Martina Putny, Lukáše Motyčky, Roara Lishaugena a autora, Ladislava Zikmunda-Lendera, Mileny Bartlové a Lukáše Nozara.

3.2. Vnitrostátní a mezinárodní kontext

3.2.1. Povaha právního prostředí po vzniku republiky a její význam pro situaci homosexuálů

Vznik samostatného Československa a z něj vyplývající skutečnost, že výkon zákonodárné moci ve všech sférách, které konstituují státní suverenitu, byl pro oblast českých zemí přenesen z Vídně do Prahy, kde jej měla česká veřejnost takřka „na dosah“, způsobily, že po roce 1918 došlo v českých zemích k nevídanému rozmachu politického diskursu i v oblastech, které předtím náležely výhradně do kompetence celorakouských orgánů a netěšily se z toho důvodu takovému zájmu českých komentátorů jako témata ryze zemská či národnostní. Po několik let, která následovala po vzniku republiky, byla česká veřejná rozprava prochnuta reformním étosem, který v některých případech nacházel praktické vyústění v legislativních změnách, jež odrážely novou realitu demokratického liberálního státu.

Některé z těchto změn jsme konstatovali již v prvním oddíle – z těch, které měly praktický význam pro homosexuálně jednající občany, kteří se tímto jednáním automaticky dopouštěli trestného činu a vystavovali se riziku trestního stíhání, šlo především o zavedení možnosti podmíněného odsouzení. Zatímco v prvním oddíle jsme se zabývali výhradně trestním právem, hodláme nyní poukázat na důležitou obecnou vlastnost právního prostředí po vzniku republiky, která samotnou svou existencí právně reformní diskurs do značné míry stimulovala.

Aby totiž s ustavením nového státu nevzniklo právní vakuum, byl převzat dosavadní právní řád,²⁸⁸ který byl však v důsledku rakousko-uherského vyrovnání z roku 1867 a po něm následujících padesáti let na sobě nezávislého předlitavského a zalitavského zákonodárství v řadě právních oblastí odlišný. Proto v těch částech Československa, které dříve náležely k Předlitavsku (Čechy, Morava, Slezsko, jinak též *historické země*), platilo právo *dříve rakouské*, zatímco v těch částech, které předtím patřily k Zalitavsku (Slovensko, později také

²⁸⁸ To stanovil již zákon č. 11/1918 Sb., o zřízení samostatného státu československého, tedy první zákon nového státu (veřejně byl vyhlášen dne 28. října 1918, avšak ve Sbírce zákonů a nařízení byl vyhlášen až dne 6. listopadu 1918, odtud také pořadové číslo zákona v číslování Sbírky). Jeho článek 2 zní: „veškeré dosavadní zemské a říšské zákony a nařízení zůstávají prozatím v platnosti“.

Podkarpatská Rus), platilo právo *dříve uherské*. Tento stav byl označován jako *právní dualismus*.²⁸⁹

Rozdíly mezi oběma oblastmi byly poměrně závažné. Občanské právo *dříve uherské* bylo například z velké části právem obyčejovým, zatímco *dříve rakouské* psaným.²⁹⁰ Pokud jde o trestní právo, vzájemné diskrepance se vyskytovaly jak ve zvláštních, tak v obecných částech obou trestních zákonů. Pro téma této práce je nejzajímavější, že na Slovensku a Podkarpatské Rusi nebyl trestný pohlavní styk mezi ženami, zatímco v historických zemích ano, a za pohlavní styk mezi muži tam byly stanoveny mírnější trestní sazby; kromě toho zmiňme namátkově například ty rozdíly, že na Slovensku a Podkarpatské Rusi bylo možno vyhnout se trestu za znásilnění ženy či za zprznění nezletilé dívky, pokud pachatel uzavřel s poškozenou ještě před vyhlášením rozsudku sňatek,²⁹¹ což v historických zemích nebylo možné, za potrat mohla být na Slovensku a Podkarpatské Rusi svobodná žena potrestána maximálně dvěma lety žaláře a vdaná třemi lety,²⁹² kdežto v historických zemích kterákoliv žena až pěti lety těžkého žaláře,²⁹³ a za zabití v souboji platila na Slovensku a Podkarpatské Rusi maximální sazba do pěti let vězení,²⁹⁴ zatímco v historických zemích deset až dvacet let těžkého žaláře.²⁹⁵ Rozdíly v obecných částech trestních zákonů mimo jiné způsobovaly, že byl-li za první republiky přijat nějaký jiný zákon obsahující ustanovení trestněprávní povahy (například zákon na ochranu republiky z roku 1923), který již platil shodně pro celé státní území, řídila se i nadále jeho aplikace v obou právních oblastech jinými zásadami, a účinek takovýchto – zdánlivě již unifikačních – zákonů tedy zůstával nadále různý. Právnick a politik Albert Milota tento stav dokumentuje v roce 1934 na praktickém příkladu:

²⁸⁹ V roce 1920 v Československu dokonce na krátkou dobu nastal stav, kdy právo platné na státním území bylo trojí. Dne 30. ledna 1920 bylo k Československu připojeno Hlučínsko, do té doby součást Německa. Zákon č. 76/1920 Sb., o inkorporaci kraje Hlučínského, v článku 2 stanovil, že „dosavadní zákony a nařízení, platné v inkorporovaném území, zůstávají v platnosti, pokud je to srovnatelné se změnou suverenity a pokud nebudou zrušeny nebo změněny zákony a nařízeními republiky Československé“. Platnost československého, resp. *dříve rakouského* trestního zákona byla na inkorporované území rozšířena nařízením vlády ČSR č. 152/20, které nabylo účinnosti dne 1. května 1920. Ve tříměsíčním mezidobí mezi připojením Hlučínska a zavedením československého trestního práva tamtéž tak na Hlučínsku, které již bylo pod československou svrchovaností a správou, platil dosud německý trestní zákon z roku 1870 a s ním spojená judikatura. Tento zákon trestal homosexualitu mírněji než zákon *dříve rakouský* (srov.: SEIDL, Jan: „Křížácké tažení, či ostrov relativního bezpečí? Perzekuce homosexuality v Protektorátu Čechy a Morava“, cit. dílo).

²⁹⁰ *Ministerstvo spravedlnosti v prvním desetiletí republiky*. Praha 1928, s. 6.

²⁹¹ § 240 trestního zákona *dříve uherského* (při studiu ustanovení tohoto zákona jsme čerpali z vydání: OSKAR-WOREL, Jos[ef]; MILOTA, Albert; STUNA, Stan[islav] [eds.]: *Uherský trestní zákoník*. Kroměříž 1921).

²⁹² § 285 trestního zákona *dříve uherského*.

²⁹³ § 145 trestního zákona *dříve rakouského*.

²⁹⁴ § 298 trestního zákona *dříve uherského*.

²⁹⁵ § 161 trestního zákona *dříve rakouského*.

Tak na př. skutečnost, že zůstalo při pokusu, pokládá se podle § 47 tr. z. dříve rakouského všeobecně jen za polehčující okolnost a soudce může uložit trest nižší, než stanoví zákonná sazba, jen jsou-li tu ještě jiné polehčující okolnosti a mají-li převahu nad přitěžujícími, kdežto podle § 66 tr. z. dříve uherského je mírnější potrestání při pokusu předpisem obligatorním a při převaze polehčujících okolností může nastati dokonce dvojnásobné snížení trestu.²⁹⁶

Právní dualismus komplikoval také práci soudců a příslušníků jiných právnických profesí, kteří byli v meziválečném období hojně vysíláni z historických zemí na Slovensko a Podkarpatskou Rus. Celkově vzato byla nejednotnost právního řádu na území republiky vnímána jednoznačně negativně, k čemuž přispívala také ta skutečnost, že šlo o právo vytvořené režimy, vůči nimž se nová republikánská ideologie vymezovala nepřátelsky. Unifikace práva se stala politickým tématem, které bylo ve veřejné rozpravě první republiky přítomno po celou dobu jejího trvání. Je nutno ji chápat jako kontinuální proces, který se projevoval ve veškeré legislativní činnosti první republiky. Při přijímání každého zákona bylo třeba zvážit, jaké právní následky bude mít v historických zemích a jaké ve východních částech republiky, a dosáhnout znění, které by co nejvíce vyhovovalo potřebám obou právních oblastí. Od roku 1919 existovalo samostatné ministerstvo pro sjednocení zákonů (ministerstvo unifikace), v němž pracovali právníci ovládající oba systémy a jehož činnost spočívala v připomínkování předloh ostatních ministerstev z hlediska unifikačního momentu (což byla role dosti subalterní a ministerstvo těžce neslo nedostatek kompetencí, který prakticky vylučoval, aby zákony samo navrhovalo; blíže k tomu viz kap. 3.10.).

Ve věci trestního a občanského práva nebylo jiné cesty, jak dosáhnout skutečného sjednocení pro obě poloviny státu, než sepsat dva zcela nové zákony platné pro celé území, které by dosavadní normy nikoliv novelizovaly, nýbrž zcela nahradily. Práce na sepsání unifikačního trestního zákona a občanského zákoníku byly zahájeny roku 1920, přičemž jednotliví mluvčí kýžený proces označovali buď jako *reformu*, či jako *unifikaci* trestního, respektive občanského práva podle toho, zda měl být položen důraz na to, že nová úprava bude lepší než ta stará, nebo že bude na rozdíl od ní jednotná. Z hlediska státního aparátu je třeba vnímat unifikační motiv při zahájení prací na revizi obou právních oblastí jako prvořadý. Motiv zvýšení kvality práva, který byl z hlediska chodu státu, tedy zadavatele reformních prací, méně podstatný, byl akcentován spíše autory reformních osnov než politiky.

²⁹⁶ MILOTA, Albert: *Reforma trestního zákona v Československu*. Bratislava 1934, s. 5–6.

Pokud jde konkrétně o reformu trestního zákona, která nás v této práci zajímá především, neboť nový trestní zákon musel zaujmout také stanovisko k trestnosti homosexuality, práce byly zahájeny 14. června 1920 poradou na ministerstvu spravedlnosti, které předsedal tehdejší ministr, sociální demokrat Alfréd Meissner (1871–1950).²⁹⁷ Schůze se zúčastnili zástupci ministerstev spravedlnosti a unifikace, dále nejvyššího soudu, generální prokuratury, vrchních státních zastupitelstev, zemského trestního soudu v Praze, právnických fakult pražské české i německé a brněnské univerzity a pražské advokátní komory. Tito delegáti zvolili užší komisi pro reformu trestního zákona. Ta sestávala jednak z akademických pracovníků, profesorů Augusta Miříčky (1863–1946), Josefa Prušáka (1873–1921), Jaroslava Kallaba (1879–1942) a Aloise Holda, jednak ze zástupců obou ministerstev. Z těch je třeba jmenovat odborového radu Alberta Milotu (1877–1940), který byl však roku 1922 jmenován řádným profesorem na Univerzitě Komenského a práci v komisi tedy od té doby vykonával z jiného titulu, a ministerského tajemníka Otto Scholze.

Členové komise pak do jejího čela jednomyslně zvolili Alberta Miříčku.²⁹⁸ Postupně se okruh komisařů, kteří skutečně návrh nového zákona vytvořili, zúžil na Miříčku, Kallaba a Milotu: Alois Hold emigroval, Josef Prušák se prací nemohl účastnit „pro nemoc a nedlouho potom nastavší smrt“,²⁹⁹ odborový přednosta unifikačního ministerstva Augustin Ráth byl rovněž povolán do Bratislavy, odkud už ale na rozdíl od Miloty k pracím komise nepřispíval. Zástupci ministerstva spravedlnosti se poté na práci komise podíleli tím způsobem, že docházeli na pozvání uvedené trojice ke konzultacím o jednotlivých aspektech reformy (například ministerský rada Emil Lány z vězeňského oddělení ministerstva, když profesori probírali dopady svých návrhů na vězeňský systém apod.),³⁰⁰ nebo vykonávali pomocné práce (zapisovatelka dr. Jarmila Veselá).

Na rozdíl od zákona z roku 1852, který od sebe nijak neodděloval hlavy pojednávající o zásadních věcech trestního práva (I. *O zločinech vůbec*, II. *O trestání zločinů vůbec*, III. *O přitěžujících okolnostech* atd.) a hlavy, které tyto zásady aplikovaly na konkrétní typy zločinů (VIII. *O pozdvížení a vzbouření*, IX. *O veřejném násilí*, X. *O zneužití úřední moci* atd.), rozčlenili autoři československé osnovy svou práci do dvou částí – obecné, respektive zvláštní. Ještě v létě roku 1920 si členové komise rozdělili ke zpracování pasáže obecné části. Takto vzniklé návrhy byly v komisi probírány v zimě roku 1920/1921 a jejich syntéza vyšla

²⁹⁷ *Přípravné osnovy trestního zákona o zločinech a přečinech a zákona přestupkového. I, Osnovy*. Praha 1926, s. 6.

²⁹⁸ MILOTA, Albert: „III“. In: *Prof. Dr. August Miříčka. (K jeho 70tým narozeninám). Věstník Československé společnosti pro právo trestní*, 9, 1933, s. 72.

²⁹⁹ *Přípravné osnovy trestního zákona o zločinech a přečinech a zákona přestupkového. I, Osnovy*, cit. dílo, s. 6.

³⁰⁰ NA, Ministerstvo spravedlnosti (MS), karton 573, zápis z porady konané ve dnech 6.–9. května 1925.

v květnu 1921 pod názvem *Zatímny návrh obecné části trestního zákona*. Odborná veřejnost byla vyzvána, aby ministerstvu zasílala připomínky.

Obecná část osnovy navrhovala zavést řadu ustanovení, na svou dobu značně novátorských. Šlo zejména o zrušení trestu smrti v řádném řízení (tedy pokud není vyhlášeno stanné právo), o *tripartici trestní viny*, tedy rozdělení forem viny na tři druhy (*obmysl – vina vědomá – nedbalost*) i s vymezením jasných kritérií, podle kterých se jednotlivé kategorie rozeznají, na rozdíl od předchozí bipartice. Tento koncept pochází od Augusta Miříčky; rozpracoval jej podrobně ve svém nejvýznamnějším spise *O formách trestné viny a jich úpravě zákonně* (1902).³⁰¹ Obecná část dále zaváděla například institut *neurčitého odsouzení*. Šlo o to, že soudce nevynese v rozsudku pevnou dobu, po kterou má být pachatel zbaven svobody, ale pouze rozpětí, ve kterém se bude jeho trest pohybovat, načež o konkrétní době se rozhodne později v závislosti na tom, zda se již polepšil, nebo ne.³⁰²

Od léta roku 1921 do léta roku 1924 pak komise připravovala návrh zvláštní části. Výkladem těchto prací budeme pokračovat v kapitole 3.4.; na tomto místě pouze shrňme, že práce této komise, jejíž existence byla veřejně známou skutečností, představovala v první polovině dvacátých let hlavní referenční bod, kolem něž se organizovala veřejná diskuse o trestnosti homosexuality. Zatímco před rokem 1918 se čeští autoři k homosexualitě vyjadřovali zpravidla v reakci na debaty, které probíhaly v zahraničí, nyní se jejich motivací stalo vyslovit se veřejně v době, kdy se připravovala reforma trestního práva v Československu, a kdy tedy mohli doufat, že svým hlasem ovlivní budoucí poměry ve své vlasti.

3.2.2. Německé hnutí homosexuální emancipace po první světové válce

Při představení kontextu, v němž se za první československé republiky rozvinulo sexuálně-reformní hnutí a hnutí sexuálních menšin, je nutno pojednat též o ekvivalentním hnutí v Německu, které sloužilo v Československu jako významný inspirační zdroj. Navážeme tak na kapitolu 2.5., v níž jsme představili vývoj tohoto hnutí v Německu před rokem 1914.

Po skončení první světové války, v jejímž důsledku zaniklo Německé císařství a vznikla republika, umožnily nové poměry Magnusu Hirschfeldovi, aby v Berlíně založil

³⁰¹ SOLNAŘ, Vladimír: „II“. In: *Prof. Dr. August Miříčka. (K jeho 70tým narozeninám). Věstník Československé společnosti pro právo trestní*, 9, 1933, s. 67.

³⁰² MIŘIČKA, August: „O úkolech trestního zákonodárce“. *Právník*, 70, 1931, s. 8.

sexuologický ústav (Institut für Sexualwissenschaft – Ústav pro sexuální bádání). Při jeho otevření dne 1. července 1919 prohlásil, že „je prvním a jediným svého druhu v Německu a ve světě [...] a může být plným právem označen za plod revoluce“.³⁰³ Úkolem ústavu bylo jednak provádět vědecký výzkum sexuality, k čemuž patřilo také shromažďování písemné, obrazové i hmotné dokumentace o homosexualitě a jiných formách sexuality (součástí ústavu byla bohatá knihovna, obrazový archiv a muzeum), jednak poskytování lékařské a psychologické péče pacientům. Ročenka Vědecko-humanitního výboru uvádí, že v prvním roce fungování ústavu bylo poskytnuto 18 000 konzultací celkem 3 500 osobám (z toho dvě třetiny představovali muži), z nichž homosexuálů bylo 30 %.³⁰⁴ Hirschfeldův ústav se stal také cílem mnoha zahraničních návštěvníků, kteří se rekrutovali z řad lékařů (například budoucí zakladatel československé sexuologie Josef Hynie v roce 1929, srov. kap. 5.6.), novinářů a spisovatelů (například André Gide, Christopher Isherwood) či prostých zvědavců (srov. zamýšlený zájezd československých homosexuálů do Berlína v roce 1932, kde návštěva ústavu figurovala jako jeden z bodů programu vedle prohlídky historických památek a nočního Berlína).³⁰⁵ Návštěvníkům býval většinou promítnut němý film *Anders als die Andern* (Jiní než ostatní, 1919), první filmové zpracování tématu homosexuality. Vědecko-humanitní výbor si jej objednal u režiséra Richarda Oswalda, specialisty na osvětové snímky se sociální tematikou, a v závěrečných pasážích v něm vystupuje i Hirschfeld v roli chápajícího lékaře. Tento film byl roku 1919 promítán také v Teplicích.³⁰⁶

Když v roce 1922 Vědecko-humanitní výbor slavil dvacáté páté výročí, Hirschfeld pozitivně hodnotil odvedenou práci a uvedl, že bylo „zaseto semeno, které jednou přinese ovoce, avšak plody ještě nejsou zralé a čas sklizně a odpočinku dosud nenadešel“.³⁰⁷ Omlouval tak skutečnost, že po tolika letech neustálého snažení výbor nedokázal splnit svůj základní cíl, tedy docílit odtrestnění homosexuality. V době existence výboru vzniklo v Německu šest osnov nového trestního zákona, z nichž ty z let 1909, 1913, 1919 a 1925 navrhovaly zpřísnění dosavadního stavu, zatímco osnovy z let 1911 a 1929 navrhovaly částečné odtrestnění homosexuality. Poté, co nebyla poslední z těchto osnov přijata v parlamentu, začal pozvolný rozpad Vědecko-humanitního výboru, k němuž se přidružila stále hlasitější kritika Magnuse Hirschfelda ze strany jiných homosexuálních organizací (viz podkap. 2.5.2. a níže v této podkapitole), jež považovala jeho taktiku za škodlivou pro

³⁰³ Cit. dle: TAMAGNE, Florence: *Histoire de l'homosexualité en Europe*. Paris 2000, s. 98 (překlad J. S.).

³⁰⁴ Tamtéž, s. 99.

³⁰⁵ „Velká velikonoční výprava autocarem do Berlína“. *Hlas. List sexuální menšiny*, 2, 1932, č. 3, s. 47.

³⁰⁶ HEGNER, Tomáš: „Soudní případ homosexuality“. *Časopis lékařů českých*, 62, 1923, s. 450.

³⁰⁷ Cit. dle: TAMAGNE, Florence: *Histoire de l'homosexualité en Europe*, cit. dílo, s. 104.

homosexuální věc. Hirschfeld podle nich neustálým veřejným diskursem o homosexualitě provokoval společnost a z homosexuálů činil snadný terč extremistů.

To ostatně Hirschfeld pocítil na vlastní kůži. Ve dvacátých letech podnikl mnoho cest po Německu i zahraničí, při nichž propagoval svůj názor na homosexualitu a vyslovoval se pro zrušení příslušných paragrafů v jednotlivých zemích. Často se přitom jeho návštěva stala v daném městě podnětem ke shromáždění radikálně konzervativních osob, které se snažily zabránit mu ve veřejném vystoupení (Štětín, Norimberk), útočily na něj ohňostrojem a páchnoucími koulemi (Hamburk, 1920), kamením (Mnichov, 1920; zde byl Hirschfeld vážně zraněn) nebo střelbou (Vídeň, 1922).

Roku 1921 Hirschfeld v Berlíně uspořádal mezinárodní kongres, na který sežal přední světové kapacity oboru. Účastníci zde založili organizaci, která dostala název *Světová liga pro sexuální reformu*³⁰⁸ (SLSR) a jejímž cílem bylo sloužit jako platforma pro vyměňování názorů mezi jednotlivci a organizacemi, kteří se zabývají otázkami *sexuální reformy*. Mezi ně patřilo ve dvacátých letech široké spektrum problémů, a tak i členstvo Světové ligy bylo značně heterogenní. Tvořili je mezi jinými lékaři, kteří propagovali lepší hygienu, kontrolu porodnosti a plánované rodičovství, feministky usilující o rovnost mezi muži a ženami, uznání ženské sexuality či právo na rozvod, zastánci antikoncepce a práva na potrat, psychoanalytici, pedagogové a vychovatelé atd.³⁰⁹ V rezolucích z kongresů SLSR se pravidelně objevuje požadavek na liberalizaci jednotlivých právních řádů, pokud jde o homosexualitu, která je ovšem zároveň označována za nenormální. Florence Tamagneová v tom spatřuje důsledek kompromisu mezi různými zájmy zastoupenými ve Světové lize.

Světová liga si na prvním kongresu v Berlíně zvolila tři spolupředsedy, a to sexuology Magnuse Hirschfelda, Havelocka Ellise (1859–1939) z Velké Británie a Augusta Forela (1848–1931) ze Švýcarska. Sekretariát Ligy sídlil v Ústavu pro sexuální bádání v Berlíně. Druhý kongres Ligy se uskutečnil v roce 1928 v Kodani, kam přijelo 70 účastníků, mezi nimi také československý sexuolog Hugo Bondy (viz podkap. 3.3.2.), který zde přednesl řeč o tom, jak je řešena trestnost homosexuality v návrhu nového československého trestního zákona. Třetí kongres v Londýně roku 1929 přilákal 350 účastníků, což bylo nejvíce ze všech pěti kongresů, které se uskutečnily. Při čtvrtém sjezdu ve Vídni roku 1930 měla SLSR 2 000 členů včetně řady československých občanů. Ve výboru Ligy, jejím řídicím orgánu, zasedali postupně kromě Bondyho také pražští lékaři Arthur Biedl a Otto Lampl a brněnský lékař Josef

³⁰⁸ V několikajazyčných publikacích zveřejňovaných Ligou jsou uváděny tyto oficiální názvy: *Weltliga für Sexualreform*, *World League for Sex Reform* a *Ligue mondiale pour la réforme sexuelle*.

³⁰⁹ TAMAGNE, Florence: *Histoire de l'homosexualité en Europe*, cit. dílo, s. 126.

Weisskopf.³¹⁰ O řadovém členství jsme informováni například u slovenského pracovníka hnutí sexuálních menšin Imricha Matyáše (1890–1974).³¹¹ Pátému kongresu, který se konal roku 1932 v Brně, je věnována samostatná kapitola 3.9. Následující kongres se měl konat roku 1933 v Chicagu, avšak mezitím došlo k tragickým politickým změnám v Německu a nová nacistická moc zlikvidovala Hirschfeldův sexuologický ústav, čímž nepřímo ochromila také Světovou ligu. Práce Ligy, která spočívala z velké části ve zvyšování obecného povědomí o nutnosti reformy v legislativě týkající se sexuality a v působení na vlády, aby k těmto reformám přikročily, se po nástupu nacismu v Německu ukázala jako nemožná, neboť veřejné mínění i vlády evropských států obrátily svou pozornost ke zcela jiným problémům.

Pokud jde o Hirschfelda, postupně se staly nejdůležitější platformou jeho činnosti zahraniční cesty. Poté, co koncem dvacátých let oslabil jeho pozice v Německu, se roku 1930 vypravil na cestu kolem světa, která trvala rok a půl a při níž pobýval zejména ve Spojených státech amerických a Číně a studoval sexuální chování různých etnik, jež poté popsal v knize *Die Weltreise eines Sexualforschers* (Sexuologova cesta kolem světa, 1933). Zpět do Evropy se vrátil v roce 1932, kdy navštívil Rakousko, dvakrát Československo (poprvé na jaře, kdy zařizoval uspořádání brněnského sjezdu Světové ligy pro sexuální reformu, viz kap. 3.9., a podruhé na podzim, kdy přijel na samotný sjezd),³¹² Řecko, Švýcarsko a Francii. V této zemi se nakonec trvale usadil, neboť nástup nacismu v roce 1933 znemožnil jeho návrat do Německa. Magnus Hirschfeld zemřel dne 14. května 1935 v Nice, kde je též pohřben. Zbylí dva spolupředsedové SLSR Norman Haire a Jonathan Hegg Leunbach ji po jeho smrti rozpustili.

Po skončení první světové války a vzniku výmarské republiky se však v Německu otevřel též prostor pro vznik homosexuálních spolků „občanského“ typu, jejichž členy nezajímalo ani Hirschfeldův vědecký přístup, ani Brandovo romantizující elitářství (srov. podkap. 2.5.2.), ale chtěli mít pouze k dispozici strukturu nebo místo, které by jim umožnilo setkávat se s přáteli a společně trávit volný čas. V prvních poválečných letech tak vznikla řada sdružení, která měla často pouze lokální charakter (existovala například v Hamburku,

³¹⁰ SCHINDLER, Franz: „Jak se stala Masarykova univerzita centrem světového hnutí pro sexuální reformu“, cit. článek, s. 30.

³¹¹ MATYÁŠ, Imrich: „Osvobozovacia akcia dr. Magnusa Hirschfelda“. *Nový hlas*, 1, 1932, č. 3, s. 3. Biografická data Imricha Matyáše převzata z: FANEL, Jiří: *Gay historie*, cit. dílo, s. 437.

³¹² Kromě pobytů v roce 1932 Hirschfeld pobýval v ČSR ještě nejméně dvakrát; na tyto návštěvy vzpomíná v časopise *Hlas sexuální menšiny* Imrich Matyáš. Jednalo se o pobyty ve dnech 1.–22. května 1921, kdy pronášel přednášky a jednal s příslušným ministrem o reformě trestního práva (MATYÁŠ, Imrich: „Zdravotný radca Dr. Magnus Hirschfeld“. *Hlas sexuální menšiny*, 1, 1931, č. 2, s. 5), a poté dne 26. října 1930, kdy pronesl přednášku v Bratislavě (TÝŽ: „Blamáž Dr. Fr. Kherena“. *Hlas sexuální menšiny*, 1, 1931, č. 5–6, s. 15).

Frankfurtu nad Mohanem nebo Stuttgartu) a čítala několik desítek členů. Většinou měla k dispozici klubovnu, knihovnu a někoho, kdo členům poskytoval lékařskou nebo právní pomoc. Činnost spočívala v různých diskusích, přednáškách, hudebních odpoledních, sportovních akcích apod. V názvech těchto organizací bylo zpravidla nějakým způsobem zakomponováno slovo *Freundschaft* (přátelství), které se stalo pro tento směr homosexuální organizovanosti určitým poznávacím znamením.

Tyto jednotlivé spolky začaly postupně navazovat vzájemné kontakty, k čemuž přispěl v roce 1919 také vznik časopisu *Die Freundschaft. Mitteilungsblatt des Klubs der Freunde und Freundinnen* (Přátelství. Informační list Klubu přátel a přítelkyň), který se stal záhy nejčtenějším německým homosexuálním periodikem, známým i v zahraničí. Časopis *Freundschaft* byl k sehnání v běžných novinových stáncích, a jak poznamenává francouzský publicista Ambroise Got, „je ostatně dosti obtížné tento časopis sehnat, pokud ho nekoupíte přímo v den vydání. V mnoha německých městech [...] je ihned po uvedení do prodeje zcela skoupen a druhý den už je zbytečné se po něm ptát.“³¹³ Integrovaní působení časopisu *Freundschaft* vyústilo ve spojení jednotlivých spolků nazvaných po přátelství do ústřední organizace *Deutscher Freundschaftsverband* (DFV; Německý svaz přátelství), k němuž došlo dne 30. srpna 1920. Ambicí DFV bylo koordinovat a zastřešovat autonomní místní organizace; v letech 1921 a 1922 uspořádal v Kasselu, respektive v Hamburku sjezdy svých členských spolků, které měly přispět k jejich větší provázanosti. V zásadě však byl DFV decentralizovanou strukturou bez vůdčí postavy, a možná právě proto se brzy ocitl v krizi.

Ve stejné době však v jednom z berlínských spolků, *Vereinigung der Freunde und Freundinnen* (Jednota přátel a přítelkyň) vzrůstal vliv jednoho z nových členů, Friedricha Radszuweita (1876–1932), u něž ostatní členové spolku brzy postřehli značný organizační talent a zvolili ho svým předsedou. Radszuweit, původním povoláním obchodník dámskou konfekcí, v roce 1922 změnil název spolku na *Bund für Menschenrecht* (BfM; Svaz pro lidská práva) a řadu dalších spolků přesvědčil, aby se k BfM připojily. V roce 1923 tak Svaz pro lidská práva pohltil celou strukturu Německého svazu přátelství a Friedrich Radszuweit začal vládnout pevnou rukou nad celou nehirschfeldovskou a nebrandovskou homosexuální organizovaností. Od těchto dvou starších linií se BfM odlišoval především svou masovostí, která vyplývala z již zmíněného nezájmu o vědu na jedné a rytířskou stylizaci na druhé straně. Nárůst členské základny byl impozantní: DFV měl 2 500 členů v roce 1922, BfM 12 000

³¹³ GOT, Ambroise: *L'Allemagne à nu*. Paris 1923, s. 103; cit. dle: TAMAGNE, Florence: *Histoire de l'homosexualité en Europe*, cit. dílo, s. 116.

členů v roce 1924 a 48 000 členů v roce 1929.³¹⁴ Svaz měl místní organizace téměř ve všech německých městech a, jak uvádí Florence Tamagneová, vytvořil také zahraniční sekce, a to ve Švýcarsku, Rakousku, Československu, New Yorku, Argentině a Brazílii.³¹⁵

Stejně jako Brand, i Radszuweit zavrhoval Hirschfeldovu teorii třetího pohlaví a odmítal tezi, že homosexualita jde ruku v ruce se zženštilostí. Na rozdíl od Branda mu však záleželo na integraci homosexuálů do společnosti a jejich splynutí s ní, a proto se distancoval také od jiných subminorit, jako jsou homosexuální pedofilové (kteří Brandově Společenství nevadili) a prostituti. Z toho také vyplývaly mírnější a pragmatičtější požadavky Svazu pro lidská práva na změnu trestního zákona. Svaz požadoval pouze to, co vyhovovalo největší části homosexuálů, tedy zrušení trestnosti pohlavního styku mezi dospělými osobami (věková hranice pro pohlavní styk s osobou stejného pohlaví v 18 letech) a zakotvení trestnosti homosexuální prostituce. V tomto smyslu také Friedrich Radszuweit organizoval lobbying Svazu u příslušných vládních míst. Zatímco osnova trestního zákona z roku 1929 v podstatě naplňovala všechny požadavky Svazu, Vědecko-humanitní výbor jí byl zklamán, neboť dekriminalizační ustanovení považoval za nedostatečná. Jak jsme však již viděli, osnova v platnost nevstoupila.

V důsledku Radszuweitových autoritativních postupů se od Svazu pro lidská práva odklonil časopis *Freundschaft*, který však vycházel nadále, až do roku 1933. Friedrich Radszuweit naproti tomu založil několik vlastních periodik, z nichž oficiálním orgánem BfM byly *Blätter für Menschenrecht* (Listy pro lidská práva). Dalším titulem byl časopis *Die Freundin* (Přítelkyně), určený lesbickým ženám.³¹⁶ Na rozdíl od Vědecko-humanitního výboru, v němž působilo minimum žen, a *Gemeinschaft der Eigenen*, do níž neměly ženy přístup vůbec, byl Svaz pro lidská práva k lesbickým ženám velmi vstřícný. V řadě místních organizací existovala speciální ženská sekce, která se dělila s mužskou sekci o využívání společných prostor. Skutečnost, že Radszuweit vydával lesbický časopis (některé články redigovaly ženy, některé pak muži včetně vydavatele), lze interpretovat jako snahu o podchycení „příbuzného“ publika a jeho ovlivnění v zájmu vlastních politických cílů. Lesbické ženy, které v Německu nebyly trestním zákonem pronásledovány, totiž obecně nejevily příliš chuti k politicky zaměřenému aktivismu. Časopis *Die Freundin* tak fungoval

³¹⁴ Tamtéž, s. 118.

³¹⁵ Tamtéž. Prozkoumání činnosti BfM v Československu je zajímavým tématem pro další bádání.

³¹⁶ Mezi další Radszuweitovy tituly patřil například i časopis *Das dritte Geschlecht* (Třetí pohlaví), určený transvestitům. Jak uvádí Florence Tamagneová, tento časopis obsahoval zejména rady týkající se toho, jak se vhodně odívat a přitom nevzbuzovat pozornost okolí (TAMAGNE, Florence: *Histoire de l'homosexualité en Europe*, cit. dílo, s. 119). Vzhledem k Radszuweitově zdrženlivosti k subminoritám v rámci homosexuální komunity je však třeba vidět v tomto časopise podnik orientovaný na zisk.

podobně jako moderní komerční média – naplněn obsahem atraktivním pro cílovou skupinu (články o slavných lesbických ženách, fejetony ze života lesbických žen v Německu, oznámení kulturních akcí, seznamovací inzeráty...), nesl zpravidla také nějaké Radszuweitovo politické sdělení, například doporučení volit ve volbách levicové strany (od kterých se očekávala větší ochota ke zrušení § 175, což ale mohlo být lesbickým ženám lhostejné). Florence Tamagneová však konstatuje, že v dopisech, které čtenářky redakci zasílaly, nalézají odezvu veškerá jiná témata než politická.³¹⁷ Dopad časopisu, který si Radszuweit přál, se tedy zdá problematický; útěchou mu však mohlo být, že jak *Blätter für Menschenrecht*, tak *Die Freundin* měly široké čtenářské obce zdaleka přesahující počet členů Svazu pro lidská práva, a vydavatelská činnost mu tak alespoň přinášela finanční prostředky (na rozdíl od pozdějších československých časopisů, viz kap. 3.6.).

Se vzrůstající politickou nestabilitou po volbách v roce 1930 se začíná projevat nervozita také na stránkách homosexuálního tisku. Když ani v roce 1929 nebyly levicové strany schopny prosadit osnovu trestního zákona, která by znamenala odrestnění homosexuality, zkusil pragmatický Radszuweit, zda by navzdory předpokladům nenašel podporu pro odrestnění u NSDAP. V srpnu 1931 zveřejnil v *Die Freundin* svůj dopis Hitlerovi, v němž jej žádá, aby formuloval svůj postoj k homosexualitě. Sice dobře ví, jak se o ní vyjadřoval nacistický tisk („Až budeme u moci, všechny je pověsíme nebo vyhostíme“),³¹⁸ avšak předpokládá, že Hitler je o homosexualitě špatně informován. Dopis nabírá čím dál silnější tón pokorného doprošování. Jelikož Radszuweit předpokládá, že se Hitler dostane k moci, nabízí mu svou podporu výměnou za podporu homosexuální věci a připomíná mu, že odrestnění homosexuality by bylo i v zájmu NSDAP, jelikož mezi jejími členy je homosexuálů velký počet.

Friedrich Radszuweit od Hitlera neobdržel žádnou odpověď. Zemřel necelý rok poté, dne 3. dubna 1932, s pocitem hořkosti vůči sociální demokracii a dalším levicovým stranám, které nesplnily jeho celoživotní očekávání, za jehož uskutečnění dlouho aktivně pracoval.

³¹⁷ Tamtéž, s. 122.

³¹⁸ Cit. dle: tamtéž, s. 123.

3.3. Počátky systematické argumentace za odrestnění homosexuality v Československu

Jak jsme již viděli ve druhém oddíle, byl v českých zemích požadavek na zrušení trestnosti homosexuálního jednání v těch případech, kdy byly beztrestné ekvivalentní formy heterosexuálního jednání, několikrát veřejně vysloven již před první světovou válkou. Z hlavních argumentů pro tuto změnu v trestním zákoně byly ty lékařské zatím pouze hrubě načrtnuty, operovalo se spíše obecně humánními důvody (homosexuální jednání neporušuje ničí práva, naproti tomu zákon vytváří podmínky pro vydírání apod.). Tato vystoupení byla před válkou publikována nesoustavně a nahodile, vzájemně se na sebe neodkazovala a docházelo k nim v různých, většinou ovšem značně dlouhých časových intervalech. Podnětem k takovému vyjádření byl většinou referát o nějaké aféře či publikaci zahraniční provenience, přičemž referující cítil potřebu vyslovit se i k otázce odrestnění.

Z autorů exogenních homosexuálnímu společenství se tématem před první světovou válkou nikdo nezabýval systematicky delší dobu a také se mezi těmito autory nevyskytlo žádné vystoupení, jehož primárním cílem by bylo ovlivnit veřejné mínění ve prospěch odrestnění homosexuality. Zveřejnění názoru, že by měla být trestnost homosexuality zrušena, nebylo chápáno jako součást nějaké širší pojaté akce, jakéhosi *boje*. U endogenních autorů, odhlédneme-li od izolované akce Podřipského anonyma, lze snad náznaky takového boje vysledovat u Jiřího Karáska ze Lvovic.³¹⁹ V žádném případě však nelze před první světovou válkou v českých zemích hovořit o hnutí za dekriminalizaci homosexuality a jen s výhradami lze hovořit o tom, že na toto téma probíhala veřejná diskuse.

Vývoj v mentalitách a státoprávní změna, k nimž došlo v důsledku války, však způsobily, že po vzniku Československa dostala veřejná rozprava o eventuálním odrestnění homosexuality novou kvalitu, což bylo kromě těchto okolností spojeno také se skutečností, že z osob, které vyjádřily své názory na trestnost homosexuality před válkou, se po vzniku republiky tomuto tématu již nikdo veřejně nevěnoval, a naopak se objevila zcela nová sestava autorů, kteří začali diskusi o trestnosti homosexuality nahlížet optikou aktivního prosazování společenského zájmu, prohloubili a rozvinuli její obsahovou náplň a zahájili systematickou práci s cílem dosáhnout dotčené legislativní změny.

³¹⁹ Alespoň Karásek sám tak později své působení z přelomu století zpětně tímto způsobem interpretoval. V listopadu 1931 poděkoval redakci *Hlasu sexuální menšiny* za vydání čísla, které bylo zaměřeno výlučně na jeho tvorbu, slovy: „[...] musím vám tedy říci, že jste mne všichni dojali do hloubi duše láskou, kterou jste přinesli vstříc básníkovi, jenž se bije více než třicet let za naši společnou svatou věc“ (dopis Jiřího Karáska ze Lvovic redakci *Hlasu sexuální menšiny* ze dne 5. listopadu 1931, faksimile in: *Hlas sexuální menšiny*, 1, 1931, č. 16, s. 2).

3.3.1. František Čeřovský

Prvním, kdo v nové Československé republice vystoupil s iniciativou za odrestnění homosexuality, byl pražský advokát JUDr. František Čeřovský (1881–1962). Po celé meziválečné období byl jedním ze dvou nejvýznamnějších a nejvytrvalejších nositelů této myšlenky mimo samotné homosexuální společenství, a je tedy na místě zastavit se u jeho osobnosti podrobněji. Cenným zdrojem informací o jeho životě je záslužná biografická práce Franze Schindlera, která vznikla na základě materiálů a rozhovoru, které mu poskytl Čeřovského syn Miloš.³²⁰

František Čeřovský se narodil dne 21. září 1881 v Bukovině u Pecky.³²¹ Byl vášnivým milovníkem umění, během studií na české právnické fakultě v Praze proto navštěvoval různé kulturní akce, zejména si ovšem získal přátele v okruhu umělců, kteří zastupovali moderní směry ve výtvarném umění.³²² V tomto prostředí se seznámil i s homosexuály, kteří byli ochotni o svém založení otevřeně mluvit, a z rozhovorů s nimi se zrodil jeho trvalý zájem o tento fenomén. Ve svých vzpomínkách jmenuje konkrétní přátele, se kterými debatoval o homosexualitě a jejím trestání. Šlo o hudebníka Babáka (žil v Karlíně se svým partnerem, který však padl na počátku první světové války; Babák poté ze žalu spáchal sebevraždu) a inženýra Fleischnera, který se po válce podrobil v Německu *léčbě* homosexuality sugescí, při níž byl raněn mrtvicí.

Poté, co Čeřovský roku 1905 ukončil studium práv, otevřel si advokátní kancelář a obhajování homosexuálních mandantů se postupně stalo jeho specialitou. Podle svých pozdějších sdělení se tématem hlouběji zabýval od roku 1913, kdy u soudu neúspěšně hájil státního úředníka obžalovaného na základě § 129. Před nástupem výkonu trestu se tento mandant přišel s Čeřovským rozloučit, přičemž pronesl „zoufal[ou] a vyčítav[ou] zpověď [...], žalob[u] vůči veřejnosti, že byl [...] obětí justičního omylu a politováníhodného předsudku“,³²³ a den nato se zastřelil. Tento tragický případ udává Čeřovský jako

³²⁰ SCHINDLER, Franz: „František Čeřovský, otec boje za dekriminizaci sexuálů v Československu“. *Souvislosti*, 14, 2003, č. 4, s. 70–79. Odtud citace Miloše Čeřovského a biografické informace o Františku Čeřovském na této a následujících stranách, není-li uvedeno jinak.

³²¹ Národní archiv (NA), Policejní ředitelství Praha II – všeobecná spisovna – 1941–1950 (PŘP II – VS – 41–50), karta 1270, sign. C 864/9, fol. 3.

³²² Existence těchto přátelských styků mu později umožnila vydat knihu *Život a osobnost Bohumila Kubišty ve vzpomínkách současníků* (1949). Moderní umění také aktivně shromažďoval; o jeho sbírce viz *Osudová zalíbení. Sběratel moderního umění I. 1900–1996* (1996).

³²³ ČEŘOVSKÝ, František: *K otázce trestnosti homosexuality. (Přednáška v Právnické jednotě v Praze 18. XII. 1924)*. Brno 1925, s. 1.

bezprostřední pohnutku, která ho přiměla problém studovat a prakticky se mu věnovat.³²⁴ Vedle toho, že prostudoval dostupnou vědeckou literaturu k tématu, opatřil si také „informátora“³²⁵ pro problematiku homosexuality, který byl v písemném styku s berlínským Vědecko-humanitním výborem, a byl tedy informován o německém hnutí homosexuální emancipace, o jeho aktuální činnosti, publikacích a lékařských výzkumech, o nichž tyto publikace referují, a který Čěrovského seznámil také s životem pražské homosexuální subkultury. Je pravděpodobné, že tímto informátorem byl František Jelínek (viz podkap. 3.5.1.).

Pomoc perzekuovaným homosexuálům však Čěrovský neomezoval pouze na oficiální výkon své advokátní praxe. Lze dobře dokumentovat osobní povahu jeho zaujetí. Podle vzpomínek Miloše Čěrovského byly jejich „byt a kancelář azylem pro nešťastné lidi. Často někdo přišel v noci, že byl vydírán, a otec ho nechal přespat.“ Vedle toho nabyl postupně významu jakéhosi organizačního mozku homosexuálního společenství. To je obzvlášť pozoruhodné, uvědomíme-li si, že sám cítil heterosexuálně. Svým klientům, kteří se po soudním procesu nemohli vrátit do svého někdejšího zaměstnání, se snažil opatřit místo například v podnicích vedených jinými homosexuály apod. Čěrovského činnost ve prospěch homosexuálně cítících občanů za první republiky vysvitne blíže z dalšího textu tohoto oddílu.

V roce 1946 se František Čěrovský v obhajobě proti křivému obvinění ze závadného chování za nacistické okupace charakterizoval jako „býv. Masarykův žák a člen býv. realistické strany“³²⁶ a uvedl, že za první republiky byl členem mnoha levicových organizací. Po uzavření českých vysokých škol v roce 1939, kdy byli jeho dva synové, tehdy vysokoškolští studenti, odvečeni do koncentračního tábora, se podle svých slov postavil „v čelo akce za propuštění všech studentů“³²⁷ a i v dalším průběhu okupace se různými způsoby angažoval v odporu proti okupantům. Komise, která Čěrovského obvinění v roce 1946 posuzovala, se nakonec usnesla, že udání a výpovědi jeho autora nepovažuje za věrohodné, a řízení proti Čěrovskému zastavila.³²⁸

I po druhé světové válce Čěrovský působil ve prospěch odtrestnění homosexuality. Roku 1946 zaslal dopis v tomto smyslu ministerstvu spravedlnosti, načež byl přizván k pracím na novém trestním zákoně (což bylo pravděpodobně podpořeno tím, že po skončení

³²⁴ Kromě výše citovaného textu zmiňuje Čěrovský tuto událost také in: TÝŽ: „Neprovedené osvobození“, cit. článek, s. 538.

³²⁵ TÝŽ: „§ 129 I. b. tr. z. Příspěvek k naléhavé reformě trestního zákona“, cit. článek, s. 167.

³²⁶ Archiv hlavního města Prahy (AHMP), Malý dekret, spis Františka Čěrovského, fol. 62.

³²⁷ Tamtéž.

³²⁸ AHMP, Malý dekret, spis Františka Čěrovského, usnesení trestní komise nalézací ústředního národního výboru hlavního města Prahy ze dne 19. října 1946.

války vstoupil do komunistické strany). Trestní zákon z roku 1950 však trestnost homosexuálního jednání zachoval (viz kap. 5.3.). Lidi obviněné ze styku s osobou stejného pohlaví pak Čeřovský u soudů hájil až do poloviny padesátých let (tedy ještě v době, kdy mu bylo přes sedmdesát let). František Čeřovský se po čtyřiceti letech, kdy se v tomto směru angažoval, dočkal zrušení všeobecné trestnosti homosexuality v Československu. Následujícího roku zemřel.

Vraťme se však k Čeřovského prvnímu vystoupení požadujícímu odrestnění homosexuálních styků. Odehrálo se na stránkách časopisu *Právník* v květnu a červnu 1919, v článku nazvaném „§ 129 I. b. tr. z. Příspěvek k naléhavé reformě trestního zákona“.³²⁹ Text zaujímá v celkovém souhrnu autorova díla místo jakéhosi manifestu; znamená začátek jeho veřejné aktivity, která se později ukázala jako celoživotní. V tomto prvním článku z roku 1919 se Čeřovský především snažil esejistickou formou přiblížit čtenáři na základě svých dosavadních zkušeností šok, který zažije externí pozorovatel, kterému je umožněno do nahlédnout homosexuální subkultury:

To, co jsem poznal, naplnilo mne přímým úžasem nad něčím neznámým, nad opravdu novým světem, který zůstává nám, lidem normálním, úplně utajen, vzdálen a z kteréžto neinformovanosti rekrutuje se pak ona hrozná křivda vůči lidem, kteří mají jen tu vinu, že se k nim příroda macešsky zachovala. Každého nezasvěcence především zarazí a úžasem naplní, jak veliké procento je lidí, kteří trpí touto vadou. [...] Při všem viděti však jest nade všemi kletbu lidské společnosti. Plachý pohled štvaných lidí, obávajících se prozrazení, hanby a opovržení, štvaných literou zákona je nejlepším toho dokladem.³³⁰

Pokud jde o konkrétní důvody, proč by homosexualita neměla být stíhána, podává zde Čeřovský trest' klasické německé argumentace, kterou mu zprostředkoval pravděpodobně Jelínek a jím zapůjčená literatura: k homosexuálům patřilo mnoho význačných osobností minulosti, existence § 129 podporuje homosexuální vyděračství (na to v českém prostředí upozornil již roku 1895 Karásek ze Lvovic), v řadě evropských zemí homosexualita trestná není, historické argumenty pro trestání sodomie působí dnes nepochopitelně (Justinián: proto, že sodomité způsobují zemětřesení a hladomor; Karel Veliký: proto, že způsobují přemnožení

³²⁹ ČEŘOVSKÝ, František: „§ 129 I. b. tr. z. Příspěvek k naléhavé reformě trestního zákona“, cit. článek, s. 166–169 a 200–202.

³³⁰ Tamtéž, s. 167–168.

sarančat; Benedikt Carpazow:³³¹ proto, že způsobují povodně) a stejně tak bude v budoucnu působit současné trestání těžkým žalářem.

Nakonec Čeřovský stručně zmínil nejnovější výzkumy vídeňského lékaře Eugena Steinacha (1861–1944), z nichž vyplývalo, že za homosexuální orientaci člověka jsou zodpovědné pohlavní žlázy. Pakliže by se Steinachovy výsledky potvrdily, byl by to podle Čeřovského „nejlepší důkaz o neudržitelnosti nynějšího trestního zákona, který trestá člověka za jeho žlázy, s nimiž přišel na svět“.³³² Tento článek tak představuje mimo jiné symbolický mezník, kdy biologizující argumentace v souvislosti s homosexualitou přestává být i v českých zemích doménou medicíny a stává se součástí obecného emancipačního diskursu.

Tato první publikovaná stať Františka Čeřovského měla za cíl upozornit na problém homosexuality právníkou veřejnost. Ohlas byl však širší – roku 1924 Čeřovský píše: „Od té doby, co jsem zakročil v *Právnicku* 1919 o reformu trestního zákona, obrátila se ke mně veliká řada lidí trpících pode kletbou § 129 tr. z. o právní pomoc a radu.“³³³ Tímto manifestem tak dostal své jméno do povědomí homosexuální menšiny, což mu umožnilo intenzivnější sběr praktických zkušeností a tříbení argumentačních východisek pro další působení (viz další kapitoly).

3.3.2. Hugo Bondy

Druhou osobností mimo homosexuální společenství, již bylo ve veřejné rozpravě o trestnosti homosexuality za první republiky nejvýrazněji slyšet, byl psychiatr a sexuolog Hugo Bondy (1897–1939). Dostupné informace o jeho životě pocházejí většinou z memoárů psychiatra profesora Vladimíra Vondráčka (1895–1978).³³⁴ Je k nim tedy třeba přistupovat jako k subjektivním vzpomínkám, které byly v době svého zapsání staré více než padesát let.

Hugo Bondy se narodil dne 20. srpna 1897 v Chlumci nad Cidlinou.³³⁵ Ještě jako dítě se se svými rodiči, kteří byli podle Vondráčka zámožní,³³⁶ přestěhoval do Prahy, kde bydleli v oblasti bývalého ghetta v Kaprově ulici. V Praze absolvoval gymnázium³³⁷ a během univerzitního studia medicíny se rozhodl specializovat se v těch oblastech psychiatrie, které

³³¹ Saský právník; žil v letech 1595–1666.

³³² ČEŘOVSKÝ, František: „§ 129 I. b. tr. z. Příspěvek k naléhavé reformě trestního zákona“, cit. článek, s. 202.

³³³ TÝŽ: „Neprovedené osvobození“, cit. článek, s. 538.

³³⁴ VONDRÁČEK, Vladimír: *Lékař dále vzpomíná. (1920–1938)*. Praha 1978; TÝŽ: *Konec vzpomínání. (1938–1945)*. Praha 1988.

³³⁵ NA, Policejní ředitelství Praha II – všeobecná spisovna – 1931–1940 (PŘP II – VS – 31–40), karton 4848, sign. B 2345/9, fol. 7.

³³⁶ VONDRÁČEK, Vladimír: *Konec vzpomínání. (1938–1945)*, cit. dílo, s. 120–121.

³³⁷ Archiv Univerzity Karlovy (AUK), Matrika doktorů V (č. 2002–2409), r. 1922–1924, s. 2218–2219.

nějak souvisejí se sexualitou. Promoval dne 16. června 1923 na české lékařské fakultě³³⁸ a poté vykonal studijní pobyty na Hirschfeldově ústavu v Berlíně, na klinice Eugena Bleulera v Zürichu nebo na klinice Julia Wagner-Jauregga ve Vídni (nositel Nobelovy ceny pro rok 1927). Kromě toho, co Vondráček označuje jako psychiatrickou sexuologii,³³⁹ se Bondy zabýval bojem proti alkoholismu (sám byl – snad v důsledku onemocnění ledvin – abstinent).³⁴⁰ Z nekrologu se navíc dozvídáme, že Bondy „byl jeden z prvních, kdo u nás prováděli léčbu paralytické demence malarií a mezi prvními začal též léčbu schizofrenie insulinovými shocky“.³⁴¹

Pokud jde o osobní charakteristiky, sděluje Vladimír Vondráček v roce 1978 následující: „Byl vysoké postavy, černých kudrnatých vlasů, pravý příslušník kmene sefardim, démonický žid, který při přednášení koulel očima, nikoliv však jako histrio. Byl to jeho zvyk i při rozhovoru. Měl totiž temperament a nezlomnou energii. Byl odvážný a šel za svou ideou. Přednášel dobře, dobře debatoval. Byl vzdělaný a svědomitý lékař.“³⁴² V poslední části svých pamětí, které vyšly o deset let později, Vondráček dodává: „Působil velmi sugestivně, dobře a lehce hypnotizoval. Myslím, že měl štěstí u žen.“³⁴³

Po promoci nebyl Bondy přijat na univerzitní kliniku (Vondráček to dává do souvislosti s všeobecným skrytým antisemitismem; Bondymu získával řadu odpůrců kromě židovského původu ještě předmět jeho vědeckého zájmu).³⁴⁴ Začal působit v soukromém sanatoriu MUDr. Leopolda Kramera v Praze-Bubenči (budova je dnes součástí Fakultní nemocnice Na Bulovce),³⁴⁵ kde se stal záhy šéflékařem.

Uveřejnil-li v období dvacátých let poměrně značné množství článků jak s úmyslem přispět k prosazení požadavku na dekriminálníci homosexuality, tak jiných, kde se zabývá odbornými lékařskými tématy, po roce 1932 je jeho publikační činnost méně intenzivní. Jednak se oženil a založil rodinu, jednak roku 1933 uzavřel s Kramerem smlouvu, podle níž převzal provoz sanatoria do své režie a zavázal se vyplácet mu polovinu výnosu. Ústav dostal nový název *Sanatorium pro nervové choroby MUDr. Bondy-Kramer v Bubenči*.³⁴⁶ Podle

³³⁸ AUK, tamtéž.

³³⁹ VONDRÁČEK, Vladimír: *Konec vzpomínání. (1938–1945)*, cit. dílo, s. 119.

³⁴⁰ Tamtéž, s. 121.

³⁴¹ J.: „MUDr. Hugo Bondy“. *Praktický lékař*, 19, 1939, s. 204.

³⁴² VONDRÁČEK, Vladimír: *Lékař dále vzpomíná. (1920–1938)*, cit. dílo, s. 179.

³⁴³ TÝŽ: *Konec vzpomínání. (1938–1945)*, cit. dílo, s. 120. Odtud všechny biografické údaje o Hugo Bondym, není-li uvedeno jinak.

³⁴⁴ Tamtéž, s. 121.

³⁴⁵ SVOBODOVÁ, Miluše: *Kramerovo sanatorium pro nervové choroby v Praze-Bubenči, 1896–1949*. Inventář fondu AHMP. Praha 1961, s. 1

³⁴⁶ Tamtéž.

Vondráčka byl od té doby zcela zaměstnán pouze vedením ústavu.³⁴⁷ Pozoruhodná je též informace z jiného zdroje, že Bondy byl svobodným zednářem.³⁴⁸

Život Huga Bondyho se tragicky uzavřel po vzniku protektorátu Čechy a Morava. Vladimír Vondráček píše:

Okupanti zprvu povolovali židům emigraci. Nepochybuji, že měl Bondy známosti i ve vlivných německých kruzích. Opatřil si emigrační pasy pro sebe i rodinu, všechno zařídil a jel 17. dubna napřed dělat ubytovatele. Paní Réza s dětmi měla přijet za několik dnů za ním.³⁴⁹ Na nádraží však nejel, ale dal se dovézt do malého hotelu na předměstí. Tam si nitrožilně vstříkl vysokou dávku morfia a požil velkou dávku barbiturátů. Byl dopraven na německou kliniku, která ten den měla příjem, a tam 18. dubna zemřel.³⁵⁰ Paní Réza se již za hranice nedostala. S dětmi putovala do německého koncentračního

³⁴⁷ Byl prý také posedlý starostí, aby nikdo z pacientů nespáchal sebevraždu, což by poškodilo reputaci ústavu, který jinak slušně prosperoval (VONDRÁČEK, Vladimír: *Konec vzpomínání. (1938–1945)*, cit. dílo, s. 121–122).

³⁴⁸ Bondyho jméno je obsaženo v seznamu členů pražských zednářských lóží (náležel k lóži Adomiran zur Weltkugel), který se koncem třicátých let dostal prostřednictvím sudetoněmeckého politika Guida Kliebera (1898–1959) na německé ministerstvo vnitra a odtamtud byl v srpnu 1939 zaslán říšskému protektorovi Neurathovi „pro informaci a k případným dalším opatřením“ (NA, Úřad říšského protektora Praha, karton 279, sign. 114-281-7/4). Pozoruhodné je, že tento seznam obsahuje též jména dvou dalších lékařů, kteří se angažovali v sexuálně-reformním hnutí – Otto Lampla a Huga Hechta. K těmto jménům je na základě stávající sekundární literatury o svobodném zednářství možno přiřadit též Antonína Trýba (ČECHUROVÁ, Jana: *Čeští svobodní zednáři ve XX. století*, Praha 2002, s. 158–160; k Trýbovi viz kap. 3.9.) a taktéž člena ministerské komise pro reformu trestního práva Alberta Milotu (ORT, Petr: *Svobodné zednářství jako politické hnutí sui generis*, Plzeň 2006, s. 129). Ještě pozoruhodnější je údaj, že svobodným zednářem měl být i Alois Neuman, v šedesátých letech ministr spravedlnosti za ČSS, za nějž došlo k odrestnění homosexuality (ČECHUROVÁ, Jana: *Čeští svobodní zednáři ve XX. století*, cit. dílo, s. 429; k Neumanovi viz kap. 5.5.). Těžko bez dalšího výzkumu z těchto údajů, jejichž vypovídací hodnotu nemůžeme posoudit, vyvozovat, že případná aktivita těchto či ještě dalších lidí v zednářském prostředí hrála v sexuálně-reformním hnutí nějakou roli. Indicii, že by se do zednářské agendy mohla vejít též podpora homosexuálů coby utiskované skupiny lidí, lze však spatřovat např. v tom, že Československá liga pro lidská práva, která se ve svém časopisu hlásila k historickému odkazu svobodného zednářství (lidské dorozumění před přílišným zdůrazňováním zákonů), příležitostně ve prospěch perzekuovaných homosexuálů intervenovala (srov.: „Náš program“. *Lidská práva* 1, 1930–1931, č. 1, s. 1; SOLAŘÍK, Bedřich: „K otázce homosexuelní“. *Lidská práva* 2, 1931–1932, s. 77–79).

³⁴⁹ V Bondyho složce ve fondu pražského policejního ředitelství (NA, PŘP II – VS – 31–40, karton 4848, sign. B 2345/9) jsou skutečně uloženy dvě žádosti o cestovní pas: první na cestu do jižní Ameriky za vědeckým účelem (fol. 53; pas byl podle úředního záznamu vyhotoven dne 8. února 1939), druhý na cestu do USA za účelem studijním (fol. 58; pas vyhotoven dne 22. března 1939). V těchto žádostech nejsou uvedeni žádní společníci (tj. rodinní příslušníci) – to by mohlo odpovídat Vondráčkovu údaji, že měl jet napřed sám. Přípis ministerstva sociální a zdravotní správy ze dne 22. března 1939, kterým se povoluje rozšíření platnosti pasu na cestu do USA (fol. 57; na základě tohoto přípisu vyhotovila pasová správa druhý z výše uvedených pasů), sice výslovně hovoří o pasu nevystěhovaleckém, je však otázka, zda by skutečnost, že pas nebyl vystěhovalecký, hrála nějakou roli, pakliže by se na něj Bondy již jednou dostal do zahraničí a měl v úmyslu tam zůstat.

³⁵⁰ Z policejního hlášení o sebevraždě Huga Bondyho však vyplývá, že smrtící látku požil dne 18. dubna 1939 mezi 16.30 a 17.30 a zemřel dne 19. dubna ve 4.15 ráno. Sebevraždu spáchal v pokoji č. 5 v prvním patře hotelu Union na rohu Jaromírovy ulice a Ostrčilova náměstí v Praze-Nuslích (NA, PŘP II – VS – 31–40, karton 4848, sign. B 2345/9, fol. 63).

tábora. Prý se ještě provdala za souvěrce a celá rodina v koncentračním táboře zahynula. Znal jsem Hugo Bondyho dobře, celá věc, motivace, mi z hlediska psychiatrického zůstala záhadou.³⁵¹

Stejně jako v případě Františka Čeřovského, podívejme se nyní, jakým způsobem se Hugo Bondy zapojil do veřejné rozpravy o homosexualitě. Učinil tak ještě jako medik, a to přednáškou na schůzi Purkyňovy společnosti³⁵² dne 18. prosince 1920, která byla zaměřena právě na problém trestnosti homosexuality.³⁵³ Protokoly schůzí byly pravidelně publikovány v *Časopise lékařů českých*,³⁵⁴ text této Bondyho přednášky byl navíc otištěn v *Revue v neurologii, psychiatrii, fysikální a diaetetické terapii*.³⁵⁵

Zdá se, že načasování tohoto tématu v agendě schůzí Purkyňovy společnosti nebylo náhodné. Jak jsme již uvedli v podkap. 3.2.1., v červnu 1920 vznikla na ministerstvu spravedlnosti komise, která měla připravit návrh nového trestního zákona. Na podzim její členové zpracovávali podklady k jednání o konkrétních otázkách, mezi něž patřila také trestnost homosexuality.³⁵⁶ Vzhledem k tomu, že dva členové této komise byli na schůzi Purkyňovy společnosti přítomni a zúčastnili se diskuse po Bondyho přednášce, lze mít za to, že iniciativa k projednání trestnosti homosexuality odbornou psychiatrickou společností vzešla právě od této ministerské komise, která při své práci hodlala zohledňovat soudobé vědecké poznání. Také Bondy motivuje v úvodu své přednášky její sepsání takto: „V přítomné době reformy zákona mám za vhodné upozorniti mimo jiné na zákon trestnosti homosexuality. Lékaři, kterým musí být vyhrazeno prvé místo při rozhodování o tomto §[,] dosud nepromluvili.“³⁵⁷

Jádrem Bondyho vystoupení byla zpráva o výzkumech profesora Steinacha, uvedeného již v předchozí podkapitole. To, co Čeřovský rok před tím pouze zběžně

³⁵¹ VONDRÁČEK, Vladimír: *Konec vzpomínání. (1938–1945)*, cit. dílo, s. 122–123.

³⁵² Společnost Purkyňova pro studium duše a nervstva vznikla roku 1919 vydělením z doposud všeobjímajícího Spolku českých lékařů, založeného roku 1862 Purkyněm. Vědecké schůze společnosti se konaly jednou měsíčně v posluchárně tzv. Starého domu pražského Ústavu pro choromyslné (bývalý augustiniánský klášter v Kateřinské ulici v Praze). Na programu byla vždy jedna nebo dvě přednášky a následná diskuse o dané problematice. („Zpráva o ustavující valné hromadě Společnosti Purkyňovy“; *Časopis lékařů českých*, 58, 1919, s. 917–918). Stanovy Purkyňovy společnosti určovaly, že „páni posluchači posledních dvou ročníků lékařství, práv a filosofie mohou, pokud místa stačí, účastniti se jako hosté schůzí společnosti“ (cit. dle: VONDRÁČEK, Vladimír: *Lékař dále vzpomíná. (1920–1938)*, cit. dílo, s. 162).

³⁵³ „Zpráva o schůzi Purkyňovy společnosti, konané dne 18. prosince 1920“; *Časopis lékařů českých*, 60, 1921, s. 72–75.

³⁵⁴ Protokol o schůzi, na niž měl přednášku Bondy, je publikován in: „Zpráva o schůzi Purkyňovy společnosti, konané dne 18. prosince 1920“, cit. článek, s. 72–75.

³⁵⁵ BONDY, Hugo: „Trestnost homosexuality. (K reformě § 129 I. b. tr. z.)“; *Revue v neurologii, psychiatrii, fysikální a diaetetické terapii*, 18, 1921, s. 20–24. Skutečnost, že jde o stejný text, který Bondy přednesl na schůzi Purkyňovy společnosti asi o měsíc dříve, není nikde explicitně uvedena. Vyjde však jasně najevo srovnáním textu s protokolem Bondyho vystoupení.

³⁵⁶ *Přípravné osnovy trestního zákona o zločinech a přečinech a zákona přestupkového. I, Osnovy*, cit. dílo, s. 6.

³⁵⁷ BONDY, Hugo: „Trestnost homosexuality. (K reformě § 129 I. b. tr. z.)“, cit. článek, s. 20.

zaregistroval, nyní Bondy podrobně vysvětlil: Steinach při mikroskopickém zkoumání tkáně varlat zdravých homosexuálních mužů zjistil částečnou degeneraci jejich buněk, kterou doprovázela přítomnost zcela odlišných velkých buněk. Ty se vzhledem a stavbou blížily buňkám tvořícím tkáň vaječníku, tedy ženské pohlavní žlázy. Steinach dospěl k závěru, že se u homosexuálních mužů vyvinula *obojetná žláza pubertní* (pohlavní; tedy orgán, jehož tkáň má prvky histologického substrátu jak varlete, tak vaječníku), a to následkem neúplné diferenciacie zárodečného epitelu. Ten se ovšem nikdy nediferencuje absolutně dokonale, a záleží tak na tom, který typ buněk v pohlavní žláze je dominantní. Pokud není činnost ženských buněk potlačena převahou mužských, jejich hormon působí běžným způsobem na mozek a vznikne tak homosexuální ladění.

Z těchto Steinachových výsledků pak vycházel další Rakušan Robert Lichtenstern a začal homosexualitu operativně *léčit*. Své zkušenosti publikoval roku 1920,³⁵⁸ Bondy se s nimi tedy seznámil začerstva a byl jimi nadšen:

A tu, myslím, že výsledky předčily veškeré očekávání. Po předcházejících pokusech na krysách operoval Lichtenstern roku 1916 v záložní nemocnici čís. 1 ve Vídni 30letého homosexuelního dělostřelce. Patient cítí od 14. roku[,] t. j. puberty[,] homosexuelně. Ze sourozenců jeho starší bratr, který zemřel, byl rovněž homosexuelní, rovněž dvě sestry mají mužské chování. Mladší bratr je rozveden. Pouze jeden bratr je ženat a má dívky. Operace spočívala v totální kastraci a implantaci cizího zdravého varlete. [...] 12. den po operaci hlásil patient, že měl erekci, pud pohlavní, že opět se probudil a k jeho údivu – k pohlaví druhému. [...] 6 neděl po operaci coitus s puellou; [...] Patient, který jevil ženský charakter, činí nyní vyloženě mužský dojem. Na jaře r. 1917 se patient zamiloval, zasnoubil a v červnu oženil. V psaní, datovaném z června, píše bývalý patient, že se mu vede velice dobře, s odporem vzpomíná na dobu, kdy jeho vášeň byla jiná.³⁵⁹

Bondy dále výslovně uvedl, že nechce Lichtensternovým výsledkům přisuzovat všeobecnou platnost a hovořit o neomezených možnostech operativní léčby homosexuality. Steinachovu teorii o obojetné žláze však bral jako prokázanou a postavil na ní svůj hlavní argument, že nelze trestat člověka za to, že „vyvinula se u něho následkem neúplného differencování zárodečného epithelu obojetná žláza pohlavní[,] a proto, že on, jako každý jiný tvor podléhá týmž zákonům přírodním, platným pro každého bez rozdílu“.³⁶⁰ V závěru přednášky zmínil vyděračství – patrně jediný argument z kategorie nelékařských, který

³⁵⁸ LICHTENSTERN, Robert: „14 Fälle von Hodentransplantationsoperationen bei Menschen“. *Medizinische klinik*, 20, 1920, s. 789 (cit. dle: BONDY, Hugo: „Trestnost homosexuality. [K reformě § 129 I. b. tr. z.]“, cit. článek, s. 24).

³⁵⁹ BONDY, Hugo: „Trestnost homosexuality. (K reformě § 129 I. b. tr. z.)“, cit. článek, s. 22–23.

³⁶⁰ Tamtéž, s. 23

považoval za dostatečně pragmatický na to, aby stálo za to jej uvádět –, vyslovil požadavek, aby nový trestní zákon netrestal homosexualitu, a sdělil svůj názor, že nelze dovolit vyléčeným homosexuálům, aby se ženili, protože podle zkušeností jejich potomstvo bývá opět homosexuální nebo „s jinými projevy degenerace“.³⁶¹

Přednáška Huga Bondyho, která má v souhrnu jeho díla o homosexualitě podobnou funkci jako článek z roku 1919 v bibliografii Františka Čerovského (debut v této otázce, a tím i určité nastavení příští úrovně a koncepce jeho textů), se svou snahou po exaktnosti a akcentem na ty aspekty problému, které se mohou stát předmětem bádání přírodních věd, od článku Františka Čerovského výrazně liší.³⁶² Svou aktivitu ve věci odstranění § 129 chápal očividně jako věc profesní ctižádosti, nikoliv jako něco, na čem by mu záleželo z osobních, lidských důvodů. Tento rozdíl v přístupu k látce byl pro psaní Čerovského a Bondyho charakteristický po celou dobu, kdy veřejně vystupovali za odtrestnění homosexuality.

3.3.3. Debata na schůzi Purkyňovy společnosti

Protokol ze schůze 18. prosince 1920 zachycuje i názory přítomných kapacit, které se poté, co Bondy ukončil úvodní přednášku, pustily do rozpravy o tématu.³⁶³ Tento pramen je jedinečný tím, že zachycuje širší názorové spektrum v době počátků neveřejné diskuse o reformě trestního práva na ministerstvu spravedlnosti a zároveň i v době, kdy začínal cílevědomý boj některých právníků a lékařů za odtrestnění homosexuality. Tím máme příležitost do určité míry poznat i stratifikaci názorů v této době.

Debata se z lékařů zúčastnili profesori Antonín Heveroch (1869–1927)³⁶⁴ a Josef Pelnář (1872–1964) a doktor Kamil Henner (1895–1967).³⁶⁵ Z právníků, kteří byli speciálně při této příležitosti na schůzi přizváni, diskutovali profesor August Miříčka, který byl

³⁶¹ Tamtéž.

³⁶² Pouze v jedné vedlejší větě Bondy sahá k emotivnímu působení na posluchače: „Především jest jasno, že budou vyhledávati pomoc pouze ti, kteří trpí svým stavem tělesně i duševně způsobem, k jehož vylíčení nemám schopností“ (tamtéž, s. 23).

³⁶³ „Zpráva o schůzi Purkyňovy společnosti, konané dne 18. prosince 1920“, cit. článek, s. 73–75.

³⁶⁴ Žák zakladatele moderní české psychiatrie Karla Kuffnera (1858–1940), jehož začal od počátku 20. století pomalu vědecky zastíňovat. Pro antagonismus, který mezi oběma psychiatrickými velikány panoval, je příznačné zřízení II. psychiatrické kliniky speciálně pro osobu profesora Heverocha roku 1924, která však po jeho předčasně smrti opět zanikla. Heverochovo renomé je ilustrováno též rčením „jdi k Heverochovi“, kterým se v desátých a dvacátých letech 20. století vyjadřovaly pochyby o duševním zdraví interlokutora (VONDRÁČEK, Vladimír: *Lékař dále vzpomíná. (1920–1938)*, cit. dílo, s. 335).

³⁶⁵ Specializací Pelnáře a Henna byla neurologie. Vybudovali v Československu celý komplexní obor neurologických věd s odpovídajícím zázemím, přičemž navázali na „tradici českých lékařů zabývajících se neurologií, především profesora Ladislava Haškovece, dále našich internistů profesorů Thomayera, Syllaby“ (VÍTEK, Jiří: „Jubileum akademika Kamila Henna“. *Časopis lékařů českých*, 104, 1965, s. 359). Kamil Henner byl bratr Marie Pujmanové (tamtéž).

předsedou ministerské komise pro reformu trestního práva, a doktoři Albert Milota (k oběma podrobněji viz podkap. 3.4.2.), Otakar Sommer³⁶⁶ (1885–1940), „podp. dr. Šlechta“³⁶⁷ a František Čeřovský. Diskutující vesměs všichni souhlasili s názorem, že existují dva, respektive tři typy homosexuality – vrozená, která by se v žádném případě neměla trestat, a získaná, případně ještě získaná následkem duševní choroby. Panovala však mezi nimi nejistota v tom, jak od sebe ony dva předpokládané základní typy bezpečně rozlišit, neboť podle Pelnáře „každý zhýralec [tj. osoba se „získanou homosexualitou] se hájí vrozenou inverzí pohlavního cítění“.³⁶⁸

Z debaty posléze vyplynulo, že Miříčka, Milota a Čeřovský byli pro odrestnění homosexuality ve všech případech, kdy jsou bezrestné analogické projevy heterosexuality. Albert Milota si položil otázku, který právní statek je homosexualitou ohrožen, a došel k závěru, že je těžké takový najít, „když by nebyla porušena bezpečnost a pod.“³⁶⁹ Na druhé straně Heveroch a Sommer byli pro zachování trestnosti homosexuality s tím, že by se uzákonily okolnosti, které tuto trestnost vylučují (ona vrozená *perverse*).³⁷⁰

Pouze Josef Pelnář zastával vyloženě konzervativní stanovisko. Představa, že se společnost potřebuje *chránit* před homosexuály, pro něj byla stále aktuální: „Inverse pohlavní má ráz degenerativní, a ochrana společnosti před degenerovanými jest nutna a účelna, třeba by nebyla v modě.“³⁷¹ Tento postoj odůvodnil svou zkušeností, podle které *homosexualisté* útočí převážně na nedospělé heterosexuální mladíky. V důsledku toho pak Pelnář nesouhlasil s konceptem obecně přijímaným ostatními debatujícími, kteří v případech, kdy homosexualita je vrozená, viděli v této vrozenosti důvod sám o sobě, aby její projevy nebyly trestné:³⁷²

A tak jakkoliv se zdá, že třeba zrušit tvrdost dosavadního zákona, jest poukázati k tomu, že zároveň třeba, aby projevy homosexuální, pokud ohrožují mravnost veřejnou, neunikaly zodpovědnosti proto, že pramení z abnormalnosti. Abnormalností by se dal omluviti konečně každý přečin a ještě více každý zločin.³⁷³

³⁶⁶ Docent pro obor římského práva, v době ankety referent pro vysoké školy ministerstva školství, později profesor Univerzity Komenského (kol.: *Ottův slovník naučný nové doby. Dílu šestého svazek prvý*. Praha 1940, s. 113).

³⁶⁷ „Zpráva o schůzi Purkyňovy společnosti, konané dne 18. prosince 1920“, cit. článek, s. 73.

³⁶⁸ Tamtéž, s. 74.

³⁶⁹ Tamtéž, s. 73.

³⁷⁰ Dr. Šlechta a Kamil Henner se k odrestnění/ neodrestnění homosexuality nijak konkrétně nevyjádřili.

³⁷¹ „Zpráva o schůzi Purkyňovy společnosti, konané dne 18. prosince 1920“, cit. článek, s. 74.

³⁷² Projevem tohoto postoje je např. Bondyho odmítavé zvolání o obojetné žláze jako důvodu trestnosti homosexuality, které jsme viděli v podkap. 3.3.2.

³⁷³ „Zpráva o schůzi Purkyňovy společnosti, konané dne 18. prosince 1920“, cit. článek, s. 74.

Josef Pelnář na závěr svého vystoupení prohlásil: „My lékaři máme při perversích pohlavních jediné správnou cestu: doporučovat zdrželivost [sic].“³⁷⁴ S tím koresponduje i tvrzení Vladimíra Vondráčka: „Zájem o sexuologii, sexuální biologii měl [Pelnář] celý život, ovšem o jakousi cudnou sexuologii. Činnosti Hugo Bondyho [...] nemohl přijít na chuť.“³⁷⁵

Zbylí dva diskutující se nijak konkrétně nevyjádřili – dr. Šlechta pouze zapochyboval o všeobecné platnosti Steinachových závěrů, jak je v přednášce prezentoval Bondy, a Kamil Henner teoretizoval o rozpoznávání vrozené homosexuality, aniž by z toho vyvodil nějaký závěr.

Hugo Bondy pak v závěrečném slovu reagoval na podněty, které zaznamenal v průběhu rozpravy. Navrhnul při tom originální, avšak poněkud drastické řešení problému bezpečného rozlišení homosexuality vrozené od získané, na který v debatě všichni poukazovali. Na základě Steinachových závěrů, podle kterých jsou charakteristické rysy tkáně varlat homosexuála „tak markantní, že i lékařem méně cvičeným v histologování musí být poznány“³⁷⁶ doporučuje u každého obviněného odebrat část varlete a mikroskopicky zjistit, jaká je jeho skutečná sexuální orientace.

³⁷⁴ Tamtéž.

³⁷⁵ VONDRÁČEK, Vladimír: *Lékař dále vzpomíná. (1920–1938)*, cit. dílo, s. 27.

³⁷⁶ „Zpráva o schůzi Purkyňovy společnosti, konané dne 18. prosince 1920“, cit. článek, s. 74.

3.4. Otázka homosexuality jako součást širší diskuse o reformě trestního práva

V dalších letech se Bondy i Čeřovský homosexualitou dále soustavně zabývali a příležitostně k tématu její trestnosti publikovali.³⁷⁷ Hugo Bondy v roce 1922 například polemizoval³⁷⁸ v deníku *Československá republika* s názorem vyjádřeným na stránkách téhož listu, že je homosexualita nakažlivá a do Československa je zanášena konkrétně ze Saska,³⁷⁹ a dále publikoval několik recenzí knih zabývajících se homosexualitou³⁸⁰ včetně sžíravé recenze Jelínkovy *Homosexuality ve světle vědy* (1924; blíže viz podkap. 3.5.1.).³⁸¹ Nejpozději v roce 1924 pak došlo k tomu, že ministerská komise pro reformu trestního práva začala zpracovávat paragrafované znění osnovy zvláštní části trestního zákona. Hugo Bondy později uvedl, že paragraf, který prohlašoval homosexuální styky za trestné pouze v případě, že jednomu ze zúčastněných bylo méně než 18 let nebo že šlo o prostituci, „měl čest pro osnovu vypracovati“³⁸² on sám. Je tedy zřejmé, že si získal důvěru profesora Miříčky, který měl v rámci komise na starosti hlavu o mravnostních deliktech, a že komisi přesvědčil o svém pojetí toho, jak by měla být trestnost homosexuálních styků upravena.

František Čeřovský publikoval v roce 1924 několik článků, v nichž kritizoval stávající soudní praxi, ve které pozoroval systematicky přísnější přístup nejvyššího soudu k homosexualitě ve srovnání s dobou těsně po vzniku republiky (viz blíže kap. 1.3.).³⁸³ Jako doklady svého tvrzení uvedl případ středoškolského profesora R. G.³⁸⁴ a případ dvou

³⁷⁷ Podrobněji viz: SEIDL, Jan: *Úsilí o odrestnění homosexuality za první republiky*. Rigorózní práce na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity, Brno 2008 (URL: http://is.muni.cz/th/64594/ff_r/), s. 80–87.

³⁷⁸ BONDY, Hugo: „Kolem nového trestního zákona. Homosexualita a §§ 129–130 trest. zák. rak. a čsl.“. *Československá republika*, 13. 10. 1922.

³⁷⁹ KUBISTA, Jar.: „Kolem nového trestního zákona. Homosexualita a §§ 129–130 trest. zák. rak. a čsl.“. *Československá republika*, 7. 10. 1922.

³⁸⁰ BONDY, Hugo: „Albert Moll: Behandlung der Homosexualität: biochemisch oder psychisch?“. *Časopis lékařů českých*, 62, 1923, s. 188–189; TÝŽ: „Havelock Ellis: Die Homosexualität (Sexuelle Inversion)“. *Časopis lékařů českých*, 63, 1924, s. 1472–1473.

³⁸¹ TÝŽ: „František Jelínek: Homosexualita ve světle vědy“. *Časopis lékařů českých*, 63, 1924, s. 999.

³⁸² TÝŽ: „O zákonech, týkajících se pohlavnosti v přípravě osnově trestního zákona republiky československé“. *Časopis lékařů českých*, 55, 1926, s. 1808.

³⁸³ ČEŘOVSKÝ, František: „Příspěvek k naléhavé reformě trestního zákona (§ 129 I. b. tr. Z.), cit. článek, s. 124–127. TÝŽ: „Neprovedené osvobození“, cit. článek, s. 538–540.

³⁸⁴ Znalecký posudek tohoto případu byl publikován v odborném lékařském tisku (HEGNER, Tomáš: „Soudní případ homosexuality“. *Časopis lékařů českých*, 62, 1923, s. 448–451). Spoluautor posudku, plzeňský lékař Tomáš Hegner, již předtím podal znalecký posudek v jiném soudním případě homosexuality, přičemž byl soudem poučen, že nesmí konstatovat u posuzovaného tzv. „neodolatelné donucení“, jednu z okolností zbavujících trestnosti taxativně vyjmenovaných v trestním zákoně, neboť tento pojem byl podle soudu „přísně právnícký“. Lékařští znalci se mohli z okolností zbavujících trestnosti vyjádřit pouze k tomu, zda byl pachatel v době činu „zcela zbaven užívání rozumu“, ve stavu pominutí smyslů či opilý. Znalci Hegner a Šimerka však v daném případě nemohli žádnou z těchto možností konstatovat, avšak tuto svou zkušenost využili ke kritice příslušných ustanovení trestního zákona, která podle jejich názoru neumožňovala soudnímu znalci, aby vypracoval posudek zcela v souladu se svým svědomím (ŠIMERKA, Čeněk: „Soudní případ obsedantní homosexuality“. *Revue v neurologii, psychiatrii, fyzikální a diaetické terapie*, 20, 1923, s. 227–233).

zachovalých (tj. do té doby netrestaných) živnostníků z Hradce Králové, kteří byli odsouzeni v první instanci podmíněně, avšak nejvyšší soud trest změnil na nepodmíněný. Odůvodnění obou těchto zrušovacích rozsudků byla téměř totožná, z čehož Čeřovský vyvodil, že nešlo o náhodu, ale o systematickou praxi (viz blíže poznámkový aparát v kap. 1.2.).

Zatímco v roce 1919 ještě ve svém vystoupení tolik neakcentoval argument, že homosexualita je podle nejnovějších lékařských poznatků vrozená a nezměnitelná, v roce 1924 již na něm vystavěl celý svůj výklad, když z neinformovanosti o moderních vědeckých názorech obvinil jak nejvyšší soud, jehož praxí se pak řídila celá justice, tak hlavní proud soudobého soudního lékařství, jehož představitelé většinou podle Čeřovského nebyli seznámeni s novou vědeckou literaturou týkající se otázek sexuality, a posudky, které produkovali, tak nespĺňovaly nároky na kvalitu práce úměrnou výši jejich odměny.³⁸⁵ Postavou obzvláště nenáviděnou ze strany homosexuálů byl mezi soudními lékaři profesor Vladimír Slavík (1866–1933), proslulý mimo jiné svérázným stylem svých oficiálních textů: „Dostane-li se takový muž jako je pan B. do jiného prostředí, je-li odloučen na čas od světa veřejného, pak mu napadají jiné myšlenky než na abnormální ukájení pudu pohlavního, hledí, by z Pankráce se dostal co nejdříve domů.“³⁸⁶

Rozdíly mezi Čeřovského články z roku 1924 a jeho prvním vystoupením v roce 1919, a to jak ve stylu, tak i argumentační výbavě a její prezentaci, prozrazují, že František Čeřovský za pět let od zveřejnění svého manifestu nasbíral ve své advokátní praxi mnoho autentických zkušeností s přístupem soudů k trestání homosexuality, což dodává jeho psaní na přesvědčivosti. V článku z *České advokacie* pak vyjádřil názor, že reforma je nyní skutečně reálná vzhledem k právě probíhajícím pracím na novém trestním zákoně a skutečnosti, že následujícího roku se má v Brně sejít právnický sjezd.³⁸⁷

3.4.1. Sjezd československých právníků v roce 1925

Myšlenka uspořádat setkání, na kterém by se mohli vyjádřit k aktuálním otázkám svého oboru všichni českoslovenští právníci, se zrodila záhy po vzniku republiky.³⁸⁸ Koncept

³⁸⁵ Podrobnější Čeřovského vyjádření o soudním lékařství je obsaženo in: ČEŘOVSKÝ, František: „Soudní lékaři“. *Přítomnost*, 1, 1924, s. 605–606.

³⁸⁶ Posudek v trestní věci krajského trestního soudu v Praze č. j. Vr. IV 2921–22, cit. dle: TÝŽ: „Zákon a soudně-lékařská věda“. *Hlas sexuální menšiny*, 1, 1931, č. 10, s. 4.

³⁸⁷ TÝŽ: „Příspěvek k naléhavé reformě trestního zákona (§ 129 I. b. tr. z.)“, cit. článek, s. 127.

³⁸⁸ K právnickému sjezdu v roce 1925 viz též: SEIDL, Jan: „Sjezd československých právníků v roce 1925 jako platforma diskuse o odrestnění homosexuality“. In: SVOBODA, Milan (ed.): *Historie 2005. Celostátní studentská vědecká konference*. Liberec 2006, s. 319–347.

takovéto akce měl určitou tradici: jeden sjezd – tehdy ještě pouze českých – právníků se konal v Praze už roku 1904.

Raison d'être prvního sjezdu z počátku století odpovídal době: „manifestovati svéráz českého právnictva“,³⁸⁹ které nemělo příliš šancí být připuštěno „k činorodé práci na zákonodárství“,³⁹⁰ a hlavní hodnotu, o kterou mu bylo ponecháno právo usilovat, představovala možnost „pěstovati svou vědu jazykem svým a nepřipouštěti, by zásluhy, kterých sobě ve svém oboru vydobudou, byly jakkoliv přičítány kterémukoliv jinému národu“. ³⁹¹ Obzvláštní nadšení vyvolala zejména řeč Karla Kramáře o potlačování české řeči v úřadech, stejně jako vystoupení polské delegace požadující spolupráci všech slovanských právníků v mocnářství. Na návrh tajemníka sjezdu pak byla za *mohutného souhlasu* schválena rezoluce podporující požadavek na zřízení české univerzity na Moravě; jedním dechem s tím se právníci usnesli, že příští sjezd se bude konat právě v Brně.

Další sjezd českých právníků už za doby trvání monarchie svolán nebyl. Po vzniku republiky se však československá právní věda ocitla v nové situaci – nestačilo už jen deklarovat její svébytnost, naopak byla postavena před praktický úkol vyřešit v krátké době množství otázek, které se státoprávní změnou souvisely. Hlasy požadující uskutečnění nového sjezdu, který by zaujal stanovisko k novým, skutečným problémům, se začaly objevovat velmi záhy.

Rozhodující iniciativa nakonec vyšla z prostředí právnických jednot, tedy profesních sdružení, v nichž se organizovala většina právníků působících v obvodu příslušné země. V Československu existovaly tři, se sídly v Praze, Brně a Bratislavě. Koncem roku 1922 vyzvala pražská jednota³⁹² brněnskou k zahájení přípravných prací (rozhodnutí předchozí generace o místě druhého sjezdu bylo respektováno). V následujícím roce se konstituoval přípravný výbor sjezdu, ve kterém zasedli zástupci všech tří právnických jednot, fakult, soudů, správních úřadů a advokátních a notářských komor. Do čela výboru byl zvolen předseda Moravské právníké jednoty, II. prezident nejvyššího soudu dr. František Vážný (1868–1941).³⁹³

³⁸⁹ „Druhý sjezd československých právníků v Brně“. *Právník*, 64, 1925, s. 361.

³⁹⁰ ČÁDA, František: „Druhý sjezd československých právníků v Brně ve dnech 31. května, 1. a 2. června 1925“. *Sborník věd právních a státních*, 26, 1926, s. 254.

³⁹¹ „Druhý sjezd československých právníků v Brně“, cit. článek, s. 362.

³⁹² Pražská Právníká jednota zaujímala v českém právnickém životě podobné postavení jako Spolek českých lékařů v životě lékařském. Vznikla roku 1864 proto, „aby se pěstovaly v řeči české vědy právní i státní“, a stala se tak nejstarším českým právnickým spolkem. Později adoptovala jako svůj tiskový orgán časopis *Právník*, založený ovšem již roku 1861 (kol.: *Ottův slovník naučný. Dvacátý díl*. Praha 1903, s. 559).

³⁹³ Nejvyšší soud se za první republiky skládal z prvního a druhého prezidenta, devíti senátních prezidentů a 48 radů. Obvykle rozhodoval v pětičlenných senátech (kol.: *Ottův slovník naučný nové doby. Dílu čtvrtého svazek prvý*. Praha 1936, s. 494–495).

Výkonný výbor rozhodl, že jednání sjezdu se bude dít v pěti sekcích: pro právo I. soukromé, II. procesní, III. trestní, IV. správní a V. finanční. Členové výboru se rozdělili do sekčních výborů podle své specializace; ty se začaly scházet samostatně a řešit otázku, o čem se má v příslušných oblastech jednat. Základní směrnice stanovovala, že „sjezd má se zabývatí otázkami legislativními s vyloučením stranické politiky a že sjezd má zabývatí se jen otázkami právníckými“.³⁹⁴ Termín akce byl určen na Letnice roku 1925. Vláda vyčlenila na jeho uspořádání 150 000 Kč a podporu přislíbily rovněž různé banky, obchodní korporace a město Brno.³⁹⁵

Sekce pro trestní právo vygenerovala tyto otázky pro sjezdové jednání: „1. Čím rozlišiti nejúčelněji trestné činy? 2. Doporučuje se zavésti instituce neurčitého odsouzení? 3. Otázka trestnosti a) vyhnání plodu, b) homosexuality. 4. Ve kterých směrech se doporučuje reformovati prostředky proti rozsudkům sborových soudů a porotních?“³⁹⁶ Otázky všech sekcí byly zveřejněny v právníckém tisku. Ke každé vypracovali odborníci na příslušný problém několik na sobě nezávislých studií (tj. každý jednu) coby fundované podklady pro delegáty. Ve všech sekcích dohromady vzniklo 57 studií.³⁹⁷ Sjezdové práce byly honorovány, a to částkou nejméně 300 Kč za tiskový arch.³⁹⁸ Lhůta pro dodání prací byla stanovena na 31. prosinec 1924, aby bylo možné je včas vytisknout a distribuovat mezi účastníky.

Věnoval-li výbor a okruh právníků kolem něj organizaci sjezdu velkou pozornost, byl ohlas připravované akce v širších řadách právnícké veřejnosti poněkud problematický. Své obavy o osud sjezdu vyjádřil například místopředseda Moravské právnícké jednoty profesor František Weyr (1879–1951), který v listopadu 1924 napsal v *Lidových novinách*: „Nedovedu si představit větší ostudy a blamáže, že účast našeho právnictva na sjezdu nebude úměrná jeho významu.“³⁹⁹ Koncem roku pak vyšel v *Právniku* článek autora -a, který se snažil vzletnými poukazy na důležitost chvíle přesvědčit právníky, že „je opravdu nejvyšší čas, aby přihlášky [...] byly už nyní činěny“.⁴⁰⁰ Svůj apel zakončil rafinovaně:

Nuže přijďte všichni, přiložte radostně ruku k dílu, abychom mohli všichni prohlásiti, že dobrá věc se podařila. Říká se, že právníci mají zvlášť vyvinutý smysl pro povinnost. Nuže, zde jde opravdu o

³⁹⁴ „Druhý právnícký sjezd. Zápis o plenární schůzi dne 7. prosince 1923“. *Právník*, 63, 1924, s. 91.

³⁹⁵ Tamtéž, s. 93.

³⁹⁶ Tamtéž, s. 92.

³⁹⁷ „Druhý sjezd československých právníků v Brně“, cit. článek, s. 363.

³⁹⁸ „Druhý právnícký sjezd. Zápis o plenární schůzi dne 7. prosince 1923“, cit. článek, s. 96.

³⁹⁹ Cit. dle: -n-: „Druhý právnícký sjezd“. *Všehrd*, 6, 1925, s. 82.

⁴⁰⁰ -a: „Ke druhému právníckému sjezdu československých právníků v Brně“. *Právník*, 63, 1924, s. 541.

velikou povinnost československého právnictva. Jsme si jisti, že bude splněna. Přihlášky buďte zasilány p. Dr. Pavlu Krippnerovi, advokátu v Brně, Starobrněnská 19/21.⁴⁰¹

Úsilí přesvědčit právníky, aby do Brna přijeli, když už jim bude sjezd zorganizován, se nakonec setkalo s úspěchem – jejich počet „zdaleka přesáhl“⁴⁰² tisíc.

Z našeho hlediska je podstatné, že mezi pěti otázkami, které chtěla řešit sekce pro trestní právo, figurovala i trestnost homosexuality. Tato skutečnost dokládá, že v kontextu probíhající reformy trestního práva šlo o nikoliv zanedbatelný problém. Na druhou stranu ale například diskuse o tom, zda zrušit, nebo zachovat trest smrti, která v československé laické i odborné veřejnosti rovněž probíhala, na sjezdu své místo nenašla. Toto klasické dilema moderního trestního práva se přitom jeví jako zásadnější problém než dílčí otázky trestnosti potratu a homosexuality.

Práce zabývající se trestností homosexuality zaslali sjezdu tři autoři. František Čeřovský použil jako sjezdovou práci text přednášky, kterou pronesl v pražské právnické jednotě dne 18. prosince 1924. Většina jeho argumentace v této práci je obdobná jako v jiných jeho textech z té doby, zmíněných v úvodní části této kapitoly. Mezi inovace v české diskusi o trestnosti homosexuality obsažené v této sjezdové práci však patří to, že zde Čeřovský poprvé problematizoval princip odvozování etických norem z domnělých zákonů přírody. Dále uvedl, že měl možnost seznámit se s textem osnovy nového trestního zákona, s nímž byl spokojen potud, že navrhované znění rušilo všeobecnou trestnost homosexuality. Důrazně však protestoval proti věkové hranici osmnácti let a požadoval, aby byla stejná jako v případě heterosexuálního styku (v návrhu osnovy 16 let). Argumentoval, že v praxi nelze rozpoznat, zda je mladíkům ve věku kolem dotyčné hranice ještě méně, nebo už více než osmnáct, a že uzákonění této hranice povede k novým postupům ve vydírání (prostitut mladší 18 let bude předstírat, že je starší, a pak bude vydírat prozrazením skutečného věku). To bude mít o to vážnější následky, že trestní praxe bude podle Čeřovského pravděpodobně vzhledem k dosavadnímu stavu zostřena, neboť „bude oprávněnou výtkou, že homosexuelní mohou vyhledávati styky s mladíky nad hranicí chráněnou“⁴⁰³.

⁴⁰¹ Tamtéž, s. 542.

⁴⁰² ČÁDA, František: „Druhý sjezd československých právníků v Brně ve dnech 31. května, 1. a 2. června 1925“, cit. článek, s. 264.

⁴⁰³ ČEŘOVSKÝ, František: *K otázce trestnosti homosexuality. (Přednáška v Právnické jednotě v Praze 18. XII. 1924)*, cit. dílo, s. 23.

Druhou sjezdovou práci o homosexualitě předložil Hugo Bondy.⁴⁰⁴ Později uvedl, že tak učinil na výzvu Augusta Miříčky, aby pro sjezd vypracoval „elaborát, z něhož by vyplývalo, co z vědeckého hlediska sexuologického mluví pro zrušení § trestajícího smilstvo mezi osobami téhož pohlaví“.⁴⁰⁵ Vzhledem k tomuto zadání i vzhledem k osobnosti autora, jak již byla přiblížena, nepřekvapí, že se tato Bondyho práce opět vyznačuje dominancí lékařského diskursu a nárokováním monopolu lékařské vědy při interpretaci sexuálních odlišností. Tento nárok na kontrolu sexuality ze strany medicíny se výrazně projevuje například v tom, že ač se staví za zrušení všeobecné trestnosti homosexuality, vyjadřuje se s rezervou k emancipačním iniciativám vycházejícím z nitra homosexuálního společenství samého,⁴⁰⁶ přičemž je znát, že zde kromě jeho profesního zakotvení hrála roli i osobní averze vůči tehdejšímu hlavnímu protagonistovi těchto snah Františku Jelínkovi.

Již v roce 1921 upozornil Bondy na to, že Steinachovo vysvětlení etiologie homosexuality, o kterém rok předtím referoval jako o slibném základu pro *lечение* homosexuality (viz podkap. 3.3.2.), je předmětem živé diskuse v lékařské veřejnosti.⁴⁰⁷ Ve své sjezdové práci z roku 1925 už prohlásil Steinachovy práce o obojetné žláze přímo za zdiskreditované. Lékaři, kteří operativně léčili homosexualitu metodou Roberta Lichtensterna, nemohli potvrdit jeho výsledky; k Bondyho kritičnosti přispěla také jeho vlastní lékařská zkušenost:

Měl jsem sám příležitost vyšetřovat opětovaně homosexuálního muže, operovaného Lichtensternem, který v době, kdy jsem ho vyšetřoval, t. j. 2 roky po operaci, byl stejně homosexuální, jako byl před operací, s tím rozdílem, že jeho sexuální objekt, t. j. osoba jeho pohlavní touhy, byla, smím-li se tak vyjádřit, omlazena. Kdežto dříve působili na něho pohlavně přitažlivě dospělí muži asi kolem 40 let, pokud možno s plnovousem, byli to po operaci chlapci a jinoši sotva škoře odrostlí.⁴⁰⁸

Nově se přiklonil ke kompromisnímu vysvětlení etiologie homosexuality; ta tedy nyní podle něj vznikala „psychogenně ze zážitků rázu eroticko-sexuálního, obsahu příjemného či nepříjemného, datujících se obvykle z časného mládí na basi konstitučně porušené“.⁴⁰⁹ Z toho důvodu, že se nyní Bondy přikláněl k teoriím o *suggestivním vlivu prostředí*⁴¹⁰ (který

⁴⁰⁴ BONDY, Hugo: *K trestnosti homosexuality. Příspěvek k reformě § 129 tr. z. Brno 1925.*

⁴⁰⁵ TÝŽ: „K diskusi o chráněné hranici věkové při deliktech proti mravnosti v přípravné osnově k novému trestnímu zákonu“. *Česká advokacie*, 12, 1926, s. 83.

⁴⁰⁶ TÝŽ: *K trestnosti homosexuality. Příspěvek k reformě § 129 tr. z.*, cit. dílo, s. 10.

⁴⁰⁷ TÝŽ: „K operativní léčbě homosexuality“. *Časopis lékařů českých*, 60, 1921, s. 468.

⁴⁰⁸ TÝŽ: *K trestnosti homosexuality. Příspěvek k reformě § 129 tr. z.*, cit. dílo, s. 6–7.

⁴⁰⁹ Tamtéž, s. 7.

⁴¹⁰ Tamtéž, s. 11.

ovšem vede k homosexuální orientaci pouze tehdy, má-li k tomu dotčený jedinec konstituční dispozice), pak také pokládal „jakýkoliv styk dospívajících chlapců a děvčat právě v tomto období s osobami homosexuálními za nebezpečný, ba za škodlivý“.⁴¹¹ Odtud skutečnost, že trval na tom, aby byla v novém trestním zákoně stanovena pro homosexuální styk chráněná hranice 18 let.

Třetí sjezdová práce,⁴¹² jejímž autorem byl mladý slovenský právník Vojtech Hudec (1902–1959), představuje v kontextu veřejné diskuse o odrestnění homosexuality jediný hlas vycházející ze Slovenska, a nadto dost novátorský. Nový úhel pohledu spočívá zejména ve východiscích, na kterých Hudec založil své uvažování.⁴¹³ Hudecova argumentace ve prospěch odrestnění se od Bondyho i Čerovského liší na první pohled v tom, že se nijak neodkazuje na autority, které dokazují vrozenost homosexuality. Autor naopak relativizoval pozitivistické paradigma tehdejší doby, která „by ráda viděla příčinu všech trestných činů v vadách organických, nebo v poruše duševní rovnováhy“.⁴¹⁴ Základní kritérium pro rozhodování, má-li být homosexualita trestná nebo ne, pro něj nepředstavovala opozice pojmů *vrozená/získaná*, nýbrž *mravná/nemravná*. První z těchto polarit, která, jak jsme viděli, byla obecně chápána jako rozhodující, byla pro Hudece nedůležitá:

Pre lekára je nutné, aby zisťoval príčiny tejto choroby, pretože lieku ťažko najde ináč proti nej. Pre právnika a do istej miery aj sociologa malo by byť druhoradou dôležitosťou, lebo, či je homosexualita chorobou získanou, alebo, jako dnes všeobecne sa mieni zdedenou, pre nás je ľahostajné.⁴¹⁵

Naproti otázce vrozenosti, o níž panovalo přesvědčení, že může být objektivně zodpovězena, zdůrazňuje Hudec důležitost konceptu mravnosti, který se ze své povahy sociálního konstruktů naopak objektivnímu posuzování vymyká. Podle Hudecova náhledu mravní paradigma, které se v historickém vývoji neustále proměňuje, v současnosti už „nemôže vidieť nič nemravného v homosexualite so stanoviska spoločnosti“.⁴¹⁶ Hudec konstatoval, že na obecně sdílenou představu o obsahu kategorie *mravnosti* má hegemonní

⁴¹¹ Tamtéž, s. 10.

⁴¹² HUDEC, Vojtech: *Trestnosť homosexuality*. Brno 1925.

⁴¹³ V některých rysech je Hudecovo uvažování podobné argumentaci Františka Jelínka z roku 1924 (viz podkap. 3.5.1.). Jelínkova práce však spadá do okruhu hnutí sexuálních menšin, nikoli sexuálně-reformního hnutí, a na rozdíl od Hudecovy práce tak patrně neměla šanci příliš ovlivnit názory mimo homosexuální společenství samotné.

⁴¹⁴ Tamtéž, s. 4.

⁴¹⁵ Tamtéž.

⁴¹⁶ Tamtéž, s. 3.

vliv katolická církev, a toto zjištění použil jako východisko pro formulaci zásadního významu:

Lebo, jak mohla cirkev dosiaľ zakazovať a trestať bársaké pohlavné obcovanie mimomanželské, ba aj isté spôsoby pohlavného obcovania v samom manželstve bez toho, žeby to bol zároveň aj štát zakazoval, tak bude môcť i do budúcnosti zakazovať homosexualitu bez ťažkostí a bez toho, žeby ju aj štát zakazoval.⁴¹⁷

Zde se v československé diskusi o trestnosti homosexuality setkáváme poprvé s tematizací sekulárního charakteru státu a z toho vyplývající nutnosti vzájemné nezávislosti obecného a církevního práva. Obecně je možno říci, že v Čerovského, a zejména Hudecově práci k právníckému sjezdu v Brně se právníký diskurs o homosexualitě poněkud vymanil z vleku lékařského diskursu v tom smyslu, že našel vlastní autentické, nemedicínské téma v polemice se zdánlivě samozřejmými, ve skutečnosti však sociálně konstruovanými kategoriemi a ve zdůraznění této jejich povahy. Ve sjezdových pracích se také začíná poprvé rýsovat názorový střet Čerovského s Bondym ohledně chráněné věkové hranice pro homosexuální styk.

Seznámili jsme se s nejdůležitějšími myšlenkami obsaženými v pracích, které obdrželi účastníci II. sjezdu československých právníků před cestou do Brna. Podívejme se nyní, jak celý *meeting*⁴¹⁸ probíhal.

Právníci přijížděli většinou už v sobotu 30. května 1925, aby se večer zúčastnili slavnostního představení *Její pastorkyně* v brněnském Národním divadle. Nazítří v devět hodin ráno byl sjezd slavnostně zahájen v sále Stadionu.⁴¹⁹ Předseda František Vážný pronesl obsáhlý projev, po kterém byl odeslán telegram prezidentu republiky a vyslechnuto dvacet pět dalších úvodních proslovů (například ministr spravedlnosti Josef Dolanský a ministr pro Slovensko Josef Kállay).⁴²⁰ Kromě toho sjezd obdržel řadu pozdravných vyjádření z ciziny.⁴²¹ Po této zahajovací proceduře opustili účastníci budovu Stadionu, přesunuli se na nedalekou českou techniku a začali jednat v sekcích o konkrétních otázkách, které stanovil program.

⁴¹⁷ Tamtéž, s. 9.

⁴¹⁸ ČÁDA, František: „Druhý sjezd československých právníků v Brně ve dnech 31. května, 1. a 2. června 1925“, cit. článek, s. 253.

⁴¹⁹ „Program II. sjezdu českosl. právníků v Brně“. *Právník*, 64, 1925, s. 262.

⁴²⁰ Podle Františka Čády se sjezd těšil velké vládní podpoře, a to jak morální, tak finanční, neboť „se strany vládní se porozumělo nesmírnému významu právníckého sjezdu pro další práce legislační“ (ČÁDA, František: „Druhý sjezd československých právníků v Brně ve dnech 31. května, 1. a 2. června 1925“, cit. článek, s. 257).

⁴²¹ „Druhý sjezd československých právníků v Brně“, cit. článek, s. 362–363.

Každá z pěti sekcí měla předsedu a dva místopředsedy. V případě sekce pro trestní právo, která nás zde zajímá, byl předsedou dr. Martin Mičura, předseda soudní tabule v Košicích, a místopředsedy dr. J. Hubáček, generální prokurátor v Brně, a dr. Jiří Haussmann, prezident vrchního zemského soudu v Praze.⁴²² Každá otázka měla navíc přiřazeného zvláštního referenta, který na úvod jejího projednávání shrnul obsah příslušných sjezdových prací a navrhl rezoluci. Poté se o otázce konala debata, na jejímž konci účastníci hlasovali o přijetí, případně změnách navržené rezoluce.

Pramenem pro poznání diskusí v jednotlivých sekcích jsou výtahy ze sjezdových protokolů publikované v časopise *Všehrd*.⁴²³ Trestněprávní sekce projednala v neděli první dvě otázky a začala též debatovat o problematice potratu. Referentem v této věci byl profesor August Miříčka, stejně jako v otázce trestnosti homosexuality. V pondělí 1. června ráno pak byla dokončena debata o potratu a začalo se jednat o homosexualitě.

Miříčka na úvod svého referátu zdůraznil, že jej otázka zajímá jen v tom rozsahu, v jakém je její znalost potřebná pro kvalifikovanou práci komise pro reformu trestního práva. Již jsme se zmínili, že Miříčka byl předsedou reformní komise a, jak uvidíme v následující podkapitole, právě on měl na starost redakci hlavy týkající se trestných činů proti mravnosti. Jsme tedy svědky události, kdy odborník, který dostal k takovému zkoumání pověření od státu, prezentuje své názory v dané věci na fóru odborníků, jehož váha je státem uznána (viz projev ministra Dolanského, který od sjezdu očekával „podporu snah o konsolidaci a unifikaci právních poměrů“),⁴²⁴ jejichž mandát však vzešel od nich samých (srov. lákání právníků, aby se hlásili na sjezd, které prováděl přípravný výbor). Zároveň chce po tomto fóru, aby jeho pojetí, které má v úmyslu uplatnit při návrhu nové trestněprávní úpravy, legitimizovalo přijetím rezoluce, kterou navrhl.

Ukázalo se, že se Miříčka stále drží pojetí, které vyjádřil už na schůzi Purkyňovy společnosti roku 1920: „[...] aby existenční oprávněnost normy § 129 I. b tr. z. byla přezkoumána, za příležitosti reformy tr. z.; nezbytno však bude, aby homosexualita zůstala trestnou ve všech případech, ve kterých je trestná i normální soulož.“⁴²⁵

Na právnickém sjezdu v roce 1925 už Miříčka považuje toto přezkoumávání za dostatečné – odrazy a zároveň akty diskuse, která na toto téma v zainteresovaných kruzích probíhala, jsou rozličná vyjádření, která jsme viděli v předchozích podkapitolách. Jmenuje

⁴²² „Druhý právnícký sjezd. Zápis o plenární schůzi dne 7. prosince 1923“, cit. článek, s. 95.

⁴²³ „Druhý sjezd československých právníků v Brně dne 31. května a 1. června 1925. Referáty a resoluce“. *Všehrd*, 6, 1925, s. 281–320.

⁴²⁴ „Druhý sjezd československých právníků v Brně“, cit. článek, s. 362.

⁴²⁵ „Zpráva o schůzi Purkyňovy společnosti, konané dne 18. prosince 1920“, cit. článek, s. 73. Ke schůzi Purkyňovy společnosti viz podkap. 3.3.2. a 3.3.3.

tedy důvody, které bývají uváděny pro zachování trestnosti (ohrožení mravnosti, zdraví a sociálních zájmů). Naproti tomu tvrdí, že „námitku ‚protipřirozenosti‘ homosexuality moderní věda lékařská vyvrací pozorováními, jež potvrzují konstitutivnost každé homosexuality“.⁴²⁶ Toto kategorické tvrzení ukazuje, že myšlenka, která silně rezonovala na schůzi Purkyňovy společnosti roku 1920 a i poté například v článku dr. Kubisty (viz poznámový aparát v úvodu této kapitoly), totiž stanovit zákonem, že se má v každém konkrétním případě zkoumat, zda sexuální orientace je vrozená, nebo získaná, a poté buďto trestat, nebo netrestat, je v roce 1925 na cestě k vymizení.

Poté Miříčka shrnul svůj náhled takto:

Smilstvo mezi osobami téhož pohlaví nemůže být trestné vůbec, ovšem některé způsoby jeho[,] které ohrožují určité zájmy, podobně jako při smilstvu heterosexuálním. Tu jest nutno chrániti proti násilí, dále osoby mladistvé, svěřené, příbuzné a p.[,] a to ovšem nejen mezi muži, ale i mezi ženami. K takovéto reformě není třeba ani zvláštní normy, která by stanovila trestnost určitých aktů homosexuálních; úplně by postačilo rozšířiti platnost ustanovení o trestnosti některých způsobů smilstva mezi osobami různého pohlaví i na tytéž případy smilstva homosexuálního. Proti šíření zla pak, jímž homosexualita nesporně jest, stanoveny býti mají normy, podle nichž by byli trestáni ti, kdož z homosexuality dělají si živnost, a propagátoři tiskem.⁴²⁷

To, že August Miříčka považoval jak homosexualitu, tak například potrat za *nesporné zlo*, ukazuje jasně jeho postoj k látce. Miříčka bral tento problém pouze jako jeden z mnoha, kterými je nucen se profesionálně zabývat. O nějaké hlubší angažovanosti v této věci, která by se zakládala na osobních zkušenostech, jako například u Františka Čeřovského, nemůže být řeč.

Samotný fakt členství v ministerské komisi vybavil Miříčku značnými diskusními pravomocemi, diskutoval-li nyní o homosexualitě s širším právnickým fórem. Necítí se povinen podrobně argumentovat řešení, které navrhuje. Jeho role jakéhosi arbitra celé otázky se ve výtahu z protokolu projevuje ve formulacích „Referent soudí, že...“⁴²⁸ (následuje celý návrh řešení citovaný výše) a „Referent souhlasí se stanovením pevné takové hranice proti odchylnému mínění dra F. Čeřovského“.⁴²⁹ Čeřovský svou argumentací ministerskou komisi

⁴²⁶ „Druhý sjezd československých právníků v Brně dne 31. května a 1. června 1925. Referáty a resoluce“, cit. článek, s. 304.

⁴²⁷ Tamtéž, s. 304–305.

⁴²⁸ Tamtéž, s. 304.

⁴²⁹ Tamtéž, s. 305.

nepřesvědčil, že věková hranice osmnácti let má zásadní nevýhody, a hranice proto stanovena bude.

V debatě, která následovala po Miříčkově referátu, se nejvýrazněji projeví dr. Boubela a dr. Freund. První z nich prohlásil, že „stát nemá vůbec kontrolovat smilstvo, pokud se to přímo jeho zájmů nedotýká. [...] Přísněji se mají trestat zmíněné způsoby smilstva heterosexuálního, vzhledem k tomu, že zde běží o ochranu žen, tedy osob slabších.“⁴³⁰ Boubela se tak ztotožňuje s pojetím role státu, které vyjádřil ve sjezdové práci Vojtech Hudec; druhá část jeho příspěvku nemá v dosavadním průběhu diskuse precedens. Dr. Freund chtěl, aby „se rozlišovalo mezi homosexualitou jako vlastností (ovšem beztrestnou) a činy homosexuálními. [...] Jako trestné mají být pokládány činy jen souloži podobné.“⁴³¹

Organizace jednání v sekcích, kdy u rozhodování o každé otázce měl hlavní slovo referent, však odkázala tuto debatu do úrovně pouhého nezávazného popovídání. Když skončilo, přečetl Miříčka svou předem připravenou rezoluci, která byla následně schválena všemi hlasy proti jednomu:

1. Smilstvo mezi osobami téhož pohlaví nelze ani v tom případě, že by se zakládalo na abnormitě pudu pohlavního, privilegovati proti smilstvu mezi osobami různého pohlaví.
2. Je třeba tudíž ve všech případech, ve kterých je trestné smilstvo vůbec, trestati také činy homosexuální, tak zejména bylo-li užito násilí nebo lsti, bylo-li zneužito osoby choromyslné, blbě, bezvědomé nebo jinak bezbranné, osoby odvislé, svěřené nebo mladistvé.
3. Mládež požívej ochrany proti činům homosexuálním alespoň do dokončeného 18. roku.
4. Aby se zlo nešířilo, je třeba trestati také činy homosexuální konané po živnostensku a propagandu homosexuality tiskem.
5. Trestné budiž také smilstvo mezi osobami téhož pohlaví páchané způsobem vzbuzujícím veřejné pohoršení nebo ohrožujícím vážně tělesné zdraví druhého.
6. Činy homosexuální nevybočující z těchto mezí nebud'ěž trestány.⁴³²

Toto hlasování schvalující stanovisko, které zaujímala připravovaná osnova trestního zákona, však nebylo v trestněprávní sekci jediné. Další člen ministerské komise Albert Milota vystupoval jako referent u otázky č. 1 (*Čím rozlišiti nejúčelněji trestné činy?*) a jeho rezoluce, uvozená větou „[...] sjezd [...] schvaluje ustanovení zatímní osnovy obecné části čs. trestního

⁴³⁰ Tamtéž.

⁴³¹ Tamtéž.

⁴³² Tamtéž, s. 305–306. Pozoruhodná je kompozice této rezoluce, kdy se od úvah, s nimiž se jistě ztotožnili i odpůrci emancipace homosexuality, kteří tak mohli na počátku čtení k rezoluci jako celku získat příznivý postoj, přechází k závěru, který vychází vstříc sexuálně-reformnímu hnutí. Tato kompozice patrně nebyla náhodná a lze ji považovat za projev Miříčkova taktického uvažování (viz též níže v hlavním textu).

zákona, aby trestné činy...⁴³³ byla přijata jednomyslně, stejně jako rezoluce k otázce č. 2 (*Doporučuje se zavést instituce neurčitého odsouzení?*), kterou navrhoval další člen komise Jaroslav Kallab a která se rovněž výslovně odvolávala na ještě nepublikovanou osnovu. Co se týče potratu, proti rezoluci doporučující v odůvodněných případech beztrestnost se vyslovili tři účastníci. Hlasování ukazují, že proti stanoviskům ministerské komise ve věcech, které předložila sjezdu k posouzení, neexistovala v tehdejší československé právnícké veřejnosti významná opozice.

Právník František Čáda popisuje zvědavost, která přiměla členy ostatních sekcí zastavit se při korzování areálem české techniky v sále, kde jednala III. sekce: „Je pochopitelné, že otázky takto zvolené přivábily řadu významných řečníků. Již první téma, jak rozlišit trestné činy, vzbudilo zaslouženou pozornost, neřku-li pak obě otázky trestnosti vyhnání plodu a homosexuality.“⁴³⁴

V pondělí odpoledne, poté, co skončila jednání v sekcích, se celý sjezd sešel v aule české techniky, aby odhlasoval souhlas s rezolucemi přijatými v sekcích (proti beztrestnosti potratu se nyní vyslovilo 22 účastníků, proti beztrestnosti homosexuality zůstal pouze jeden stejně jako předtím v sekci) a s celkovou vykonanou prací. František Čáda zdůrazňuje, že „málo asi sjezdů bude moci se pochlubit tolika jednomyslnými přijetími jako náš sjezd právnícký“,⁴³⁵ což ovšem relativizuje význam sjezdu jako skutečného fóra.

Z tohoto zasedání se už účastníci odebrali do nedalekého sálu na Stadionu, kde pro ty z nich, kteří zaplatili vstupní poplatek 35 Kč na osobu,⁴³⁶ byl přichystán banket. Ten pak „sdružoval účastníky sjezdu za přítomnosti zahraničních hostů do pozdních hodin nočních“.⁴³⁷

3.4.2. Profesorská osnova trestního zákona a diskuse o ní

Jak jsme již uvedli v podkapitole 3.2.1., zabývala se ministerská komise pro reformu trestního práva v letech 1921–1924 pracemi na návrhu zvláštní části nového trestního zákona. August Miříčka zpracoval hlavy o trestných činech proti rodině, mravnosti, životu a tělu, obecně nebezpečných a proti cti. Jaroslav Kallab hlavy o trestných činech proti vůli lidu, moci veřejné a jejím orgánům, obecnému míru a řádu, řádu hospodářskému a proti osobní svobodě. Albert Milota hlavy o trestných činech proti republice, národní obraně, na penězích, veřejných

⁴³³ Tamtéž, s. 302.

⁴³⁴ ČÁDA, František: „Druhý sjezd československých právníků v Brně ve dnech 31. května, 1. a 2. června 1925“, cit. článek, s. 268.

⁴³⁵ Tamtéž, s. 270.

⁴³⁶ „Program II. Sjezdu československých právníků v Brně“. *Všehrd*, 6, 1925, s. 238.

⁴³⁷ „Druhý sjezd československých právníků v Brně“, cit. článek, s. 364.

listinách, známkách a značkách a porušujících soukromé tajemství. Hlava XVIII (trestné činy proti majetku) vznikla ve spolupráci Augusta Miříčky s dr. J. Zelenkou, odborovým radou ministerstva spravedlnosti.⁴³⁸

Poté komise na základě došlých připomínek revidovala obecnou část. Na počátku roku 1925 se uskutečnily dvě společné schůze trestněprávní komise s komisí pro reformu občanského zákoníku. Cílem setkání bylo uvést návrhy obou zákonů do vzájemného souladu. Zápisy z těchto porad (28. ledna a 25. února) jsou cennou ukázkou vnitřního fungování trestněprávní komise. První jednání probíhalo tak, že August Miříčka nadnášel jednotlivá témata podle seznamu sestaveného Otto Scholzem a civilní komise na ně reagovala, což u každého tématu přerostlo v menší diskusi. Zatímco ze strany civilní komise mluvili všichni čtyři členové přibližně stejně často a dlouho, z trestněprávní komise hovořil drtivou většinu času Miříčka; Kallab s Milotou pouze sekundovali. Na druhé poradě byla Miříčkova dominace ještě výraznější.

Jeden detail v zápise z první schůze je výmluvný: civilní komise sdělila svou připomínku, že místo výrazu *děti* by snad bylo vhodnější používat v osnově výrazu *mladiství*, na což Miříčka odpověděl, že pro výraz *děti* mluví taktické důvody, protože bude jednodušší v parlamentu prosadit zákon na ochranu dětí než na ochranu mladistvých.⁴³⁹ Z toho vysvítá jak Miříčkova bohatá zkušenost, tak skutečnost, že práci na přípravných osnovách nechápal jako akademickou rozpravu, ale že opravdu usiloval o její praktické naplnění.

V létě roku 1925 bylo ještě vypracováno odůvodnění návrhu osnov, načež ministerstvo spravedlnosti zadalo jak osnovy, tak odůvodnění do tisku.⁴⁴⁰ Obojí pak vyšlo na jaře roku 1926 pod názvem *Přípravné osnovy trestního zákona o zločinech a přečinech a zákona přestupkového*, načež je ministerstvo rozeslalo na místa, odkud chtělo získat kritická vyjádření.

Co se týče zvláštní části osnovy, navrhovaly osnovy například zrušení všeobecné trestnosti potratu (§ 285 *Usmrcení plodu* a § 286 *Případy vyloučené z trestnosti*),⁴⁴¹ faktickou legalizaci eutanazie (§ 286 odst. 3) a zrušení všeobecné trestnosti homosexuality, které nás

⁴³⁸ *Přípravné osnovy trestního zákona o zločinech a přečinech a zákona přestupkového. I, Osnovy*, cit. dílo, s. 6.

⁴³⁹ NA, MS, karton 573, Zápis o společné poradě komise pro reformu trestního zákona a referentů komise pro revisi občanského zákoníka, konané dne 28. 1. 1925.

⁴⁴⁰ *Přípravné osnovy trestního zákona o zločinech a přečinech a zákona přestupkového. I, Osnovy*, cit. dílo; *Přípravné osnovy trestního zákona o zločinech a přečinech a zákona přestupkového. II, Odůvodnění osnov*, Praha 1926.

⁴⁴¹ Šlo o případy, kdy je zákrok proveden, aby byl zachráněn život nebo zdraví těhotné, došlo-li k oplodnění násilně nebo byla-li dívka v okamžiku početí mladší šestnácti let, je-li odůvodněná obava, že by dítě bylo duševně nebo tělesně postižené, nebo nemůže-li si těhotná další porod dovolit vzhledem ke své sociální situaci.

zde zajímá v první řadě.⁴⁴² Ty případy homosexuálního jednání, které neměly povahu dobrovolného styku dospělých osob, tedy různá *vynucení smilstva*, *zneužití moci ke smilstvu*, *smilstvo s osobou příbuznou* atd., v ní byly trestné podle obecných paragrafů, které nerozlišovaly, zda byl čin spáchán na osobě opačného nebo téhož pohlaví, kterého byl pachatel.

August Miřička v odůvodnění jako jeden z argumentů pro odtrestnění homosexuality uvedl, že stanovisko osnova, pokud jde o trestnost homosexuálních styků, „došlo plného souhlasu“⁴⁴³ brněnského právníckého sjezdu; to ilustruje význam, jaký souhlasnému stanovisku právníckého sjezdu přikládal. Klíčová pasáž Miřičkova odůvodnění, proč osnova trestního zákona netrestá paušálně všechny homosexuální styky, je však tato:

Ačkoli vědecké bádání v tomto směru se ještě nedodělalo nepochybných výsledků a lékaři i psychiatři sami nejsou o těchto otázkách jednotného mínění, přece již pouhá možnost, že tu jde třeba jen v části vyskytujících se případů o abnormitu psychickou nebo dokonce tělesnou, musí zákonodárce nabádati k opatrnosti, zvláště když je nesnadno rozeznati takové případy od ostatních. Tato možnost musí zákonodárce vésti k tomu, aby nerozšiřoval trestní hrozbu přes meze nevyhnutelnosti. Zejména nemůže pro něho býti jedině rozhodným, že smilstvo mezi osobami téhož pohlaví jest podle obecného přesvědčení čin mravně zavržitelný, nýbrž musí zkoumati právě tak jako u jiných činů, které zvláštní zájmy toho vyžadují, aby takové činy byly trestně stíhány a do jaké míry by měly býti trestány.⁴⁴⁴

Do těchto Miřičkových úvah se promítají teoretická východiska jeho přístupu k trestnímu právu, která souhrnně popsal například v přednášce, kterou pronesl dne 2. prosince 1930 u příležitosti své inaugurace do úřadu rektora Univerzity Karlovy.⁴⁴⁵ Zde zdůraznil zejména, že „jedním z vůdčích hesel trestního zákonodárce“⁴⁴⁶ musí být zásada ekonomie trestní hrozby, že zákonodárce musí být nezávislý na přespříliš konzervativních

⁴⁴² Dotyčný paragraf osnovy zněl:

„§ 261 Smilstvo s osobou téhož pohlaví

(1) Kdo vykoná smilné jednání s osobou mladší osmnácti let téhož pohlaví, kdo svádí takovou osobu ke smilnému jednání s ním, trestá se, není-li čin trestný podle § 258, žalářem od jednoho měsíce do tří let nebo vězením od čtrnácti dnů do tří let.

(2) Kdo vykoná smilné jednání s osobou téhož pohlaví po živnostensku, kdo po živnostensku se nabízí ke smilnému jednání s osobou téhož pohlaví, trestá se žalářem od jednoho měsíce do tří let.“

§ 258, na který odkazuje odst. 1, má název *Zneužití osoby mladší šestnácti let*. Přípravná osnova oproti tehdy platnému trestnímu zákonu zvyšovala chráněnou hranici pro heterosexuální pohlavní styk o dva roky.

⁴⁴³ *Přípravné osnovy trestního zákona o zločinech a přečinech a zákona přestupkového. II, Odůvodnění osnov*, cit. dílo, s. 143.

⁴⁴⁴ Tamtéž, s. 142.

⁴⁴⁵ MIŘIČKA, August: „O úkolech trestního zákonodárce“, cit. článek, s. 1–17. Blíže k Miřičkovým názorům na trestní právo viz: SEIDL, Jan: *Úsilí o odtrestnění homosexuality za první republiky*, cit. dílo, s. 111–116.

⁴⁴⁶ MIŘIČKA, August: „O úkolech trestního zákonodárce“, cit. článek, s. 4.

postojích veřejného mínění a že musí vést v každém případě pečlivý přezkum, zda konkrétní právní statek vyžaduje trestněprávní ochranu.⁴⁴⁷

Pokud by osnova byla přijata, byl by August Miříčka tou osobou, která by se nejvíce zasloužila o zrušení trestnosti homosexuality v Československu. Že se tak nestalo, je skutečnost, jejíž příčiny se pokusíme rozebrat v dalším textu. Miříčka však k práci na osnově přistupoval s tím, že se podkladem pro nový zákon skutečně stane. Pro zrušení všeobecné trestnosti homosexuality v Československu nemohl udělat více, než udělal; za jiné politické konstelace by jeho dílo k odrestnění pravděpodobně vedlo. Sledujeme-li zde rozpravu o odrestnění homosexuality za první republiky, dostáváme se s dokončením osnovy trestního zákona k bodu, kdy se zastánci odrestnění homosexuality nejvíce přiblížili praktické realizaci svých požadavků.

Ministerstvo spravedlnosti distribuovalo dne 26. března 1926 osnovy trestního zákona ostatním ministerstvům a dalším subjektům, od nichž chtělo k návrhu získat vyjádření.⁴⁴⁸ Jednotlivé posudky začaly přicházet koncem roku, přičemž původci se rekrutovali ze širokého spektra institucí, z nichž některé s trestním právem přicházely do bezprostředního kontaktu, jiné nikoli, ale přesto cítily potřebu říci k osnovám své slovo. Mezi posudky nalezneme jak zcela stručná vyjádření, jako například od ministerstva pro zásobování lidu, které sděluje, že „nemá s hlediska ressortního připomínek“,⁴⁴⁹ tak obsáhlé fascikly, které čítají až šedesát stran (nejvyšší vojenský soud). U některých posuzovatelů můžeme konstatovat vědomí ohraničeného mandátu k vyjádření názoru: „Ministerstvo obchodu přirozeně musí se obmezit ve svém vyjádření jen na ony otázky, které dotýkají se zájmů resortních, ač ovšem osnova v některých svých jinakých ustanoveních přímo svádí k zaujetí stanoviska.“⁴⁵⁰ Jiní se tohoto principu nedrželi a poskytli svá stanoviska takřka ke všem paragrafům osnovy – například pražská Agentura pro německé zemědělství a lesnictví.⁴⁵¹

Z několika desítek došlých posudků vyplynulo, že nejproblematictějšími ustanoveními osnov jsou zrušení trestu smrti a všeobecné trestnosti potratu. Symptomatický je zde dopis chebské notářské komory, která sděluje, že je natolik zaneprázdněna, že nemá čas vypracovat řádný posudek, avšak píše: „[...] jen to chceme vytknouti, že za naší doby, kdy skoro denně zvrhlá a ukrutná hromadná vraždění ze zjištění se udají, tedy poměry mravnostní naprosto

⁴⁴⁷ K osobě Augusta Miříčka blíže viz: SEIDL, Jan: *Úsilí o odrestnění homosexuality za první republiky*, cit. dílo, s. 110–116.

⁴⁴⁸ NA, MS, karta 575, nefoliováno.

⁴⁴⁹ NA, MS, karta 575, nefoliováno, vyjádření ministerstva pro zásobování lidu ze dne 15. 12. 1926.

⁴⁵⁰ NA, MS, karta 575, nefoliováno, vyjádření ministerstva obchodu ze dne 11. 1. 1927.

⁴⁵¹ Německy *Geschäftstelle der deutschen Land- und Forstwirtschaft*.

hrozný jsou, odstranění trestu na hrdle doporučovati rozhodně nemůžeme.“⁴⁵² Z projevů proti potratům lze citovat například velmi kategorický posudek lékařské fakulty Univerzity Karlovy, který sepsal již zmíněný profesor Slavík z Ústavu pro soudní lékařství.⁴⁵³ Je pozoruhodné, že tento lékař, reprezentant staré školy soudního lékařství (viz výše v této kapitole), přešel mlčením návrh na zrušení všeobecné trestnosti homosexuality. Z celkového počtu padesáti posudků, které ministerstvo spravedlnosti zaneslo do své evidence,⁴⁵⁴ bylo ostatně těch, které si nějak všimly § 261, velmi málo – konkrétně čtyři (jeden z nich však pouze doporučoval změnit vid slovesa *vykoná* ve druhém odstavci paragrafu).⁴⁵⁵

Ministerstvo školství a národní osvěty doporučovalo („když již homosexualita a priori nestaví se pod sankci trestní“)⁴⁵⁶ zvýšit chráněnou hranici pro homosexuální styky na věk 21 let. Homosexualita se dále dostala do pansofizujícího přehledu uvedené německé hospodářské agentury, jež nesdílela Miříčkovu pojetí ekonomie trestní hrozby. To, čím Miříčka odůvodňuje nutnost nerozšiřovat trestní hrozbu *přes meze nevyhnutelnosti* (dosud panující nejistota o biologickém původu homosexuality), se zde prezentuje jako argument pro přesně opačný postup.⁴⁵⁷ Stejným způsobem lze charakterizovat i čtvrté vyjádření o § 261 osnovy, které bylo součástí stanoviska prezidia Vrchního zemského soudu v Praze.⁴⁵⁸ Nesouhlas s beztrestností homosexuality tedy v rámci tohoto připomínkového řízení vyjádřily pouze dvě instituce, což je však v kontextu všech posudků nutno interpretovat nikoliv jako většinovou

⁴⁵² NA, MS, karton 575, nefoliováno, vyjádření Notářské komory v Chebu ze dne 27. 4. 1926.

⁴⁵³ Ve vyjádření české lékařské fakulty se nezapře Slavíkův expresivní styl: „Proč si nedají slečinky tahat zdravé zuby, nebo uříznout zdravý prst, obě stejně normálně roste, účelně, tedy normálně nechme proběhnout těhotenství“ (NA, MS, karton 575, nefoliováno, vyjádření Lékařské fakulty Univerzity Karlovy ze dne 11. 1. 1927).

⁴⁵⁴ NA, MS, karton 575, nefoliováno.

⁴⁵⁵ NA, MS, karton 575, nefoliováno, vyjádření Nejvyššího vojenského soudu v Praze.

⁴⁵⁶ NA, MS, karton 575, nefoliováno, vyjádření ministerstva školství a národní osvěty ze dne 8. 1. 1927.

⁴⁵⁷ NA, MS, karton 575, nefoliováno, vyjádření Geschäftstelle der deutschen Land- und Forstwirtschaft ze dne 30. 5. 1927. Agentura se k § 261 vyjádřila následovně: „Touto úpravou nastoupila osnova nebezpečnou cestu, neboť se zdá, že ne zcela pochopila ohromný dosah této neřesti. Osnova však není důsledná. Buď je homosexualita nemoc, která vylučuje trestnost činu, a potom pronásledování takového činu trestněprávní cestou není možné[,] ani byl-li podniknut na nezletilém nebo živnostensky. Pokud ale není ve všech případech duševně abnormálním stavem, potom musí být právě ve všech případech, kdy je shledána přičetnost, pronásledována bez ohledu na věk poškozeného nebo na to, byl-li čin podniknut živnostensky[,] nebo ne. V zájmu ochrany lidu před těžkými mravními a sociálními újmami je tedy nutno požadovat prohlášení homosexuality za zásadně trestnou bez jakéhokoliv omezení“ (překlad J. S.).

⁴⁵⁸ NA, MS, karton 575, nefoliováno, vyjádření prezidia Vrchního zemského soudu v Praze ze dne 18. 3. 1927. Prezidium Vrchního zemského soudu v Praze se k § 261 vyjádřilo následovně: „Pokud jde o všeobecnou trestnost smilstva mezi osobami stejného pohlaví, zastávali bychom stanovisko kladné. Důvodová zpráva sama uznává, že homosexualita jest neřest, která kdyby se rozšířila, znamenala by sociální nebezpečí. Nelze tedy pouze trestati vinníka, jenž vykoná smilné jednání s osobou mladší osmnácti let, ježto pak by zůstali beztrestnými ti, kdož neveřejně provádějí neřest tu s osobami staršími. Nejde také skutečně vždy o psychickou abnormitu (perversitu) – ostatně v případech takových náleží znalcům lékařům rozhodné slovo –[,] nýbrž velká část pachatelů dává se při činech svých vésti jedině nízkými pudy a pohlavní rozkoší a jedná úmyslně a s rozvahou. Bylo by tedy i je zasáhnouti trestní sankcí[,] a proto přimlouvali bychom se pro stanovení všeobecné trestnosti homosexuality.“

podporu odrestnění homosexuality, nýbrž jako převážný nezájem či spíše lhostejnost k tomu, bude-li v novém zákoně trestná, nebo ne.

Zmíněné vyjádření prezidia Vrchního zemského soudu v Praze je o něco zajímavější než ostatní, a to díky osobě formálního autora. Prezidentem vrchního zemského soudu byl v té době dr. Jiří Haussmann (1868–1935),⁴⁵⁹ který také vyjádření k *Přípravným osnovám* dne 18. března 1927 podepsal. Tento soudce se na den přesně o rok dříve stal coby odborník ministrem spravedlnosti v druhé Černého vládě. Docházíme tak ke zjištění, že někteří ministři spravedlnosti, kteří se v průběhu zpracovávání *Přípravných osnov* v úřadě vystřídali, se neztotožňovali s názory komise, která pracovala pod jejich záštitou. Návrh trestního zákona, který by vycházel z *Přípravných osnov*, měl mít status návrhu vládního. Aby jej však mohl nabýt, muselo ho nejprve ministerstvo vládě předložit. K posouzení toho, jaké měla osnova šance na uzákonění, je tedy třeba nahlédnout postupné proměny politické orientace ministerstva spravedlnosti.

Ministerskou komisi pro reformu trestního práva zřídil v roce 1920 sociálnědemokratický ministr Alfréd Meissner (1871–1950). Je to jediný vrcholný politik první republiky, u kterého máme za současného stavu bádání výslovně doloženo vyjádření k otázce trestnosti homosexuality. Podle vzpomínky MUDr. Maxe Poppera (1873–1965), předsedy Svazu sociálně demokratických lékařů, jejíž zaznamenání se datuje do roku 1934, „bývalý náš ministr spravedlnosti⁴⁶⁰ dr. Alfred Meissner v diskusi o reformě zákona o přerušení těhotenství sám řekl, že také zákony o stíhání deliktů ze sexuální odlišnosti volají po reformě, že ovšem tato reforma není tak naléhavá jako reforma potratového zákona“.⁴⁶¹ Toto Meissnerovo stanovisko dokládá, že se neuzavíral novátorským podnětům a patrně by osnově nestál v cestě, alespoň pokud jde o § 261. Někteří homosexuálové či jejich zastánci ve třicátých letech viděli v Meissnerovi politika, který by mohl odrestnění homosexuality skutečně dosáhnout.⁴⁶² Skutečnost, že osnovu ve vládě neprosadil ani v druhém období, kdy byl ministrem spravedlnosti (1929–1934), kdy už byla hotová a prošla rozsáhlou diskusí, však ukazuje, že byl limitován jinými, významnějšími okolnostmi.

⁴⁵⁹ Pravopis příjmení kolísá – někdy se uvádí *Hausmann*, jindy *Haussmann*. Sám dotyčný se podepisoval s dvěma *S*, což respektujeme.

⁴⁶⁰ Tuto funkci vykonával ještě v letech 1929–1934, tedy mnohem déle než při svém prvním působení na ministerstvu v roce 1920.

⁴⁶¹ POPPER, Max: „Náležejí sexuální úchytky lidí před soud či k lékařům?“. *Sociálně zdravotní revue*, 2, 1934, s. 60.

⁴⁶² Srov. vystoupení brněnského advokáta Karla Feina na sjezdu Světové ligy pro sexuální reformu v Brně v roce 1932. Fein zde uvedl, že očekává, že „dr. Meissner, který prokázal tolik pochopení ve věci paragrafu 144 [vyhnání plodu], postaví se i za zrušení tohoto paragrafu [129]“ („5. kongres Ligy pro sexuální reformu“. *Nový hlas*, 1, 1932, č. 7–8, s. 13).

V letech 1921–1925 zastával úřad Josef Dolanský (1868–1943), člen lidové strany. Podporoval sice právní sjezd v Brně, to ovšem v žádném případě neznamená, že souhlasil i se všemi jeho závěry a že neměl výhrady proti osnovám trestního zákona. Konkrétně způsob, jakým se Miříčkova komise postavila k otázkám potratu, eutanazie a homosexuality jej musely vzhledem k jeho politické orientaci velmi dráždit a těžko si představit, že by se v těchto věcech za návrh postavil. Přes zimu 1925/1926 byl ministrem agrárník Karel Viškovský (1868–1932) a po něm nastoupil jako odborník v druhé Černého vládě již zmíněný Jiří Haussmann, u nějž máme doložený negativní postoj k odrestnění homosexuality (viz výše). Tito dva ministři nemohli mít kvůli krátké době, po kterou funkci vykonávali, na osud osnovy podstatný přímý vliv.

Podzim roku 1926, kdy se na ministerstvo spravedlnosti začaly scházet posudky na *Přípravné osnovy*, přinesl v obecně vnitropolitické rovině vyřešení politické krize, která v Československu existovala už řadu měsíců. Antonín Švehla vytvořil svou třetí a poslední vládu na základě zcela nové koalice, jejíž převratnost spočívala v tom, že do vlády poprvé od vzniku republiky vstoupily nikoliv pouze české, nýbrž i čistě slovenské a německé strany, které byly ochotny slevit ze svých národnostních požadavků a aktivně spolupracovat na řízení státu. Nová vláda byla sice národnostně různorodá, avšak ve srovnání s předchozími homogennější, co se týče politických cílů jednotlivých stran. Všechny patřily v politickém spektru na pravici, odtud také název *vláda panské koalice*. K vedení ministerstva spravedlnosti se tak dostal profesor Robert Mayr-Harting (1874–1948), čelní představitel Německé křesťanskosociální strany lidové,⁴⁶³ který vedl ministerstvo do roku 1929. Ani u něj nemůžeme vzhledem ke stranické příslušnosti přepokládat všeobecný souhlas s navrženou osnovou. Právě za jeho působení proběhla celá akce sbírání posudků, které Miříčka i ostatní členové komise pozorně studovali; další rozhodnutí o tom, jak naložit s osnovou, však už nebylo na nich.

V předmluvě k vydání osnov vysvětlilo ministerstvo spravedlnosti svůj vztah k vzniklému dílu takto:

Je to práce níže jmenovaných autorů. Ministerstvo spravedlnosti dalo jim pro jejich porady k dispozici některé své úředníky [...], ale jinak nemělo na obsah osnov vlivu; hradilo ovšem potřebné náklady. Justiční správa chce z osnov a posudků, jež jí dojdou, získati teprve materiál pro vládní osnovy, které

⁴⁶³ Německy *Deutsche christlichsoziale Volkspartei*.

by, hoviče vědeckým požadavkům a praktické potřebě, plně hleděly i na zvláštní poměry našeho státu i jeho finanční sílu.⁴⁶⁴

Pravděpodobně ani roku 1920, kdy byla komise založena, se nepředpokládalo, že výsledek její práce bude beze změn předložen jako vládní návrh zákona. Míra, ve které se ministerstvo od obsahu výsledných osnov v roce 1926 distancovalo, je však přece jen překvapivá. Ministerský tajemník Otto Scholz (1889–1957),⁴⁶⁵ který se sám porad Miříčkovy komise účastnil jako zástupce ministerstva spravedlnosti, otiskl brzy po vydání osnov článek ve *Sborníku věd právních a státních*,⁴⁶⁶ kde se o uskutečnitelnosti reformy v navržené podobě a zároveň v dohledné době vyjádřil velmi skepticky. Upozornil zde na osnovy trestních zákonů, které byly vypracovány v jiných středoevropských zemích (Rakousko 1912, Švýcarsko 1918, Německo 1919). Československá osnova se s nimi v řadě otázek shodovala a často se na ně také v odůvodnění odkazovala. Ani jedna z těchto zahraničních osnov však nebyla do roku 1926 uzákoněna. Scholz končí svůj článek takto:

Nebudiž mi proto zazlíváno, když po takových zkušenostech z ciziny dospívám ke střízlivému mínění, že velké, radikální reformy v oboru trestního práva nemají velkých vyhlídek na brzké uzákonění a že bude nutno i u nás velmi svědomitě uvážiti, jsou-li tu předpoklady a podmínky zdárného uskutečnění reformy. [...] Při takovém zkoumání osnovy ukáže se pak, jak dalece je osnova za daného stavu věcí a prostředky, které v dohledné době budeme míti po ruce, uskutečnitelná, a co z ní je považovati toliko za program, který vytýčila věda zákonodárci pro doby příští.⁴⁶⁷

Roku 1934, tedy osm let po vydání *Přípravných osnov*, publikoval Albert Milota, jeden z členů komise, která je vypracovala, spis *Reforma trestního zákona v Československu*, jehož účelem byla obhajoba osnov v navrženém znění a v němž mimo jiné shrnul kritiku, která se na osnovy snášela nejvíce. Podle Miloty budilo velký odpor kritiků ideové ukotvení osnovy spočívající na zásadách subjektivismu a individualizace. Obě tyto zásady vypracovala pozitivistická právní věda 19. století a obě byly v osnovách trestních zákonů, které v první polovině 20. století v Evropě vznikaly, pravidelně uplatňovány. U subjektivismu jde o to, aby soudce při ukládání trestu věnoval pozornost nejen činu, k němuž došlo, ale také osobnosti pachatele a zejména tomu, do jaké míry je společnosti nebezpečný, a aby podle toho

⁴⁶⁴ *Přípravné osnovy trestního zákona o zločinech a přečinech a zákona přestupkového. I, Osnovy*, cit. dílo, s. 5.

⁴⁶⁵ Otto Scholz se narodil 7. 3. 1889 ve Vyškově (NA, PŘP II – VS – 31–40, S 4383/56) a zemřel dne 25. 6. 1957 v Praze (Centrální evidence obyvatel).

⁴⁶⁶ SCHOLZ, [Otto]: „Přípravné osnovy trestního zákona o zločinech a přečinech a zákona přestupkového“. *Sborník věd právních a státních*, 26, 1926, s. 232–236.

⁴⁶⁷ Tamtéž, s. 236.

adekvátně upravil výši trestu, tedy případně jej zvýšil, snížil, nebo od něj výjimečně zcela upustil. Zásada subjektivismu byla vyjádřena v hesle „ne zločin, ale zločinec se trestá“.⁴⁶⁸

Zásada individualizace pak požaduje, aby měl soudce v trestním zákoně k dispozici dostatečně odstupňovanou škálu opatření, kterými může pachatele potrestat a zároveň ochránit společnost, a to přiměřeně závěrům, k nimž došel při uplatnění zásady subjektivismu. Typickým projevem zásady individualizace je institut tzv. *zabezpečovacích opatření*, která nemají mít povahu trestu, tj. jejich primárním cílem není působit zločinci zlo, nýbrž chránit před ním společnost. Použijí se tam, kde se nebezpečí, jímž zločinec hrozí, nedá odstranit vlastním trestem. Z nejvýznamnějších zabezpečovacích opatření, která navrhly *Přípravné osnovy*, je nutno uvést *odkázání do robotárny*, které se mělo použít na zločince ze zahálčivosti, ničemnosti nebo hrubé zjištěnosti a jeho účelem mělo být „přidrzení takové osoby k práci a potírání tak jejich sklon živiti se lehce na úkor jiných“.⁴⁶⁹ Až by se shledalo, že dotyčný již práci navykl, „propustí [se], avšak jen podmíněčně, takže kdyby se na svobodě neosvědčil, dodá se do robotárny znova“.⁴⁷⁰ Tvrďší variantou mělo být *odkázání do přechovatelný*, kde měli být drženi zločinci, kteří si již odpykali trest, avšak ukázalo se, že jsou nepolepšitelní a jejich náprava není možná. Přechovatelná tedy sledovala úplnou izolaci a zneškodnění zločinců, aniž by museli být trestáni smrtí. Rozdíl mezi přechovatelnou a doživotním *trestem na svobodě* (tj. trestem odnětí svobody) podle Alberta Miloty spočíval v tom, že tento trest bylo možno použít jen na pachatele nejtěžších zločinů, zatímco přechovatelnou na nenapravitelné pachatele kteréhokoliv zločinu, „kteří dnes musí býti po vykonaném trestu propuštěni, ačkoliv je jisto, že při nejbližší příležitosti zase se podobného zločinu dopustí.“⁴⁷¹ Jako třetí zabezpečovací opatření osnova navrhovala *ústav pro choré vězně*, v němž by byli internováni choromyslní nebo slabomyslní pachatelé trestných činů, kteří museli být z tohoto důvodu zproštěni obvinění, avšak přesto jsou nebezpeční, a dále notoričtí alkoholici, osoby s tělesnou či duševní vadou a staré osoby.⁴⁷²

Skutečnost, že *Přípravné osnovy* byly koncipovány na základě uvedených dvou zásad, vytvářela nové požadavky na soudce, který napříště neměl být pouze „dobrým právníkem, ovládajícím literu i duch zákona, nýbrž na více i bystrým psychologem a sociologem, znalcem lidské duše a společenských jevů, schopným, aby vystihl vlastní příčinu zla a pokusil se o

⁴⁶⁸ MILOTA, Albert: *Reforma trestního zákona v Československu*, cit. dílo, s. 22.

⁴⁶⁹ Tamtéž, s. 137.

⁴⁷⁰ Tamtéž.

⁴⁷¹ Tamtéž, s. 138.

⁴⁷² Tamtéž, s. 139.

nápravu na pravém místě a pravými prostředky“.⁴⁷³ Není tedy divu, že tato kritika ideového základu osnovy přicházela nejčastěji právě od soudců,⁴⁷⁴ nebo spíše od konzervativně založené části soudcovského stavu, která se nehodlala vzdát zažitých postupů a podstupovat náročné další vzdělávání, které by bylo v případě přijetí zákona v navrženém znění nevyhnutelné.

K této ideové kritice se však připojovala ještě kritika praktických aspektů uzákonění osnovy, jejíž nositelé již nebyli pouze právní odborníci, nýbrž širší veřejnost, která se obávala zmatků při přechodu ze starého právního řádu na nový, vyplývajících jednak z uvedené nutnosti dovzdělání stávajících soudců a reformy odborné přípravy soudců nových, a jednak z toho, že nový systém by byl přinejmenším zpočátku výrazně dražší než starý – bylo by například nutno jednorázově investovat velké částky ze státního rozpočtu do výstavby speciálních objektů sloužících jako zabezpečovací zařízení. Těmto kritikům Milota v roce 1934 oponuje:

[...], co bych vytknul kritikům Př. osn., je, že ji posuzují jedině se stanoviska dnešního stavu, a že proto přeceňují obtíže, které by vznikly, kdyby Př. osn. byla uvedena v život. [...] Tyto obtíže se zdají býti též většími, než budou ve skutečnosti, neboť se při nich přezírají mnohé úlevy, které reforma přinese na jiných stranách, zejména i na poli práva formálního. A dnešní desolátní stav soudnictví nemůže přece potrvati tak, aby choroba zanedbáním se přeměnila v trvalou nemoc naší republiky. Jsem si dobře vědom, že příčiny toho leží z velké části mimo možnosti justiční správy, která těžko pracuje při nedostatečném počtu soudců, ale přece jen tu spolupůsobí i ohledy jiné, zejména fiskální. A na adresu činitelů, kteří z těchto důvodů trpí hrozivý stav dnešního soudnictví, chtěl bych říci toto: Politika, která by trpěla přetíženost soudců se všemi jejími neblahými důsledky, by byla politika krátkozraká, jež by se sama v sobě musila zhroutiti.⁴⁷⁵

Proveditelnost reformy způsobem, který navrhla odborná komise, byla přitom pro odtrestnění homosexuality klíčová. Uvědomoval si to například František Čerovský, který doporučoval vyčkat na reformu trestního zákona en bloc a nesnažit se o změnu pouze paragrafu 129, což by vzbudilo spíše kontraproduktivní polemiku.⁴⁷⁶ Odtrestnění homosexuality napříště stálo a padalo s *Přípravnými osnovami* jako celkem. Osnovy se postupem doby staly skutečností sui generis. Třebaže nebyly schváleny vládou ani parlamentem a ministerstvo spravedlnosti se zabývalo „jinými zákonodárnými pracemi

⁴⁷³ Tamtéž, s. 27.

⁴⁷⁴ Tamtéž, s. 28.

⁴⁷⁵ Tamtéž, s. 29.

⁴⁷⁶ ČEŘOVSKÝ, František: „Zákon a soudně-lékařská věda“. *Hlas sexuální menšiny*, 1, 1931, č. 10, s. 3–4.

z oboru trestního práva a řízení“⁴⁷⁷ jak si povzdechl roku 1930 na závěr své přednášky při inauguraci do úřadu rektora Univerzity Karlovy August Miříčka, představovaly pevný bod, k němuž se mohla vztahovat rozprava o aktuálních problémech trestního práva. V trestněprávním diskursu byly takřka všudypřítomné, vyjadřoval-li se někdo o trestněprávní úpravě některé věci, neopomněl dodat, jak je věc řešena v *Přípravných osnovách*, jako kdyby paralelně existovaly dva právní řády, jeden současný a druhý budoucí, o němž se ví, že jednou nastane, jen se neví kdy.

⁴⁷⁷ MIŘIČKA, August: „O úkolech trestního zákonodárce“, cit. článek, s. 17. Ke konci dvacátých let se připravoval například významný zákon o trestním soudnictví nad mládeží, přijatý roku 1931, na jehož vypracování se Miříčka rovněž podílel.

3.5. První pokus o vybudování homosexuální organizace

Dosud jsme se v oddíle o první republice zabývali pouze snahami o zlepšení právního postavení homosexuálních osob, které vycházely z prostředí akademických či praktických zástupců vědních oborů, jež měly v souladu s dobovým paradigmatem téma homosexuality kolonizováno. Nositelé těchto snah nebyli na věci samé v tom smyslu, že by sami cítili homosexuálně, osobně angažováni: odrestnění homosexuality považovali za žádoucí jedině vzhledem k liberálnímu či reformnímu stanovisku, k němuž se klonili v rámci svých oborů.⁴⁷⁸ Již jsme však naznačili, že se za první československé republiky projevil také snahy o autochtonní emancipaci homosexuální menšiny, tedy snahy vycházející „zdola“, z menšiny samé. Nešlo přitom o dva striktně oddělené světy: mezi oběma úrovněmi *akce* existovala prostupnost ztělesněná v osobách několika zástupců *odborné* veřejnosti, kteří měli do homosexuálního společenství jako „spříznění externisté“ přístup a kteří se k ní také neváhali obracet na jejích víceméně vnitřních komunikačních platformách, a několika homosexuálů, kteří byli vzděláním právníci či lékaři (nejzřejmějším příkladem je Karl Fein, viz podkap. 3.6.7. a kap. 3.9.).

Tyto snahy měly za první republiky primárně podobu úsilí o založení, úřední registraci a udržení činnosti spolku, který by sdružoval homosexuální občany a zasazoval se za jejich práva. Tento model vyplýval jednak z kontextu občanské společnosti první republiky, založené na bohaté spolkové činnosti, a jednak z vlivného vzoru sousedního Německa, kde se homosexuální emancipace odehrávala právě na bázi spolků. Případné alternativní formy vědomého „boje“ za práva homosexuálů či „subverze“ stávajícího řádu kontroly sexuality, které by nebyly založeny na úsilí o konstituování a skutečné fungování spolku (potažmo časopisu), tedy oficiálně povoleného právního subjektu, nejsou pro období první republiky – nebudeme-li za ně považovat celý každodenní homosexuální provoz – doloženy.

První pokus o založení takového spolku podnikl v Československu roku 1923 František Čeřovský ve spolupráci s medikem Františkem Jelínkem (1891–1959). Tento muž byl se vši pravděpodobností oním informátorem, na kterého se Čeřovský odvolával ve svém prvním článku o homosexualitě (viz podkap. 3.3.1.).⁴⁷⁹ Vzhledem k tomu, že byl prvním, kdo

⁴⁷⁸ Přesto však nelze přehlédnout, že i mezi těmito heterosexuálními zastánci odrestnění homosexuality existovala diferenciace, pokud jde o míru osobního zaujetí ve věci. Srov. „chladně medicínský“ přístup Huga Bondyho či „chladně právnícký“ přístup Augusta Miřičky, a naproti tomu „lidský“ přístup Františka Čeřovského.

⁴⁷⁹ Pro závěr, že Čeřovského informátor je totožný s Jelínkem, hovoří zejména Čeřovského údaj, že informátor „chystá sám vědecké pojednání o celém problému“ (ČEŘOVSKÝ, František: „§ 129 I. b. tr. z. Příspěvek k naléhavé reformě trestního zákona“, cit. článek, s. 201). Kromě Jelínkovy práce z roku 1924 v Československu

se v českých zemích pokusil o vybudování autochtonního hnutí homosexuální emancipace,⁴⁸⁰ a že je pro období dvacátých let jediným pracovníkem hnutí sexuálních menšin, o kterém máme bližší poznatky, představme si alespoň ve stručnosti jeho životní osudy.

3.5.1. František Jelínek

František Jelínek se narodil 31. ledna 1891 v Praze v rodině policejního úředníka. Smíchovskou reálku nedokončil⁴⁸¹ (snad v důsledku existenčních obtíží způsobených úmrtím otce roku 1908 a matky o rok později) a roku 1910 se nechal zaměstnat jako ošetřovatel v nemocnici řádu Milosrdných bratří v Praze. Tuto práci opustil roku 1911 a odebral se do Drážďan, kde žil u své sestry a švagra Viktora Wünscheka, který byl jeho opatrovníkem. Pobíral přitom sirotčí penzi, na kterou měl jako syn státního zaměstnance nárok, a to až do dosažení věku 24 let.⁴⁸² V lednu 1916 narukoval jako jednoroční dobrovolník do armády, odkud byl však záhy propuštěn, neboť byl po pozorování v innsbrucké vojenské nemocnici shledán duševně nemocným. V říjnu téhož roku vstoupil do kněžského semináře v Salzburku, odkud byl však pro „náhle propuklé šílenství“⁴⁸³ také přesunut – tentokrát do ústavu pro choromyslné v Salzburku.⁴⁸⁴ V únoru 1919 je již zmiňován zpět v Praze, a to jako student medicíny, bydlící u svých bratrů, kteří jej podporují.⁴⁸⁵ Tyto informace z Jelínkova mládí mohou pomoci při interpretaci jeho dalších životních kroků: ke studiu medicíny se patrně rozhodl vzhledem ke své zdravotnické praxi a také vzhledem k inspiraci načerpané za pobytu v Německu, kde se pravděpodobně seznámil s tamní literaturou o homosexualitě, psanou začaté právě z medicínských pozic.⁴⁸⁶

Dne 5. února 1923 Jelínek poprvé na vlastní kůži pocítil existenci § 129. Toho dne se odebral se dvěma mladíky na skály nad cementárnou v Praze-Dvorcích, kde se mazlil pod

až do roku 1962 žádná monografie o homosexualitě, která by si kladla vědecké ambice, nevyšla. O úzkých kontaktech mezi oběma muži svědčí též svědectví Čeřovského syna Miloše, který vzpomíná, že Jelínek byl u nich doma častým hostem (SCHINDLER, Franz: „František Čeřovský, otec boje za dekriminální homosexualitu v Československu“, cit. článek, s. 75).

⁴⁸⁰ Za jeho sui generis předchůdce lze považovat Podřípského anonyma, jehož vystoupení však bylo zcela izolované a nadto anonymní, a dále Jiřího Karáska ze Lvovic, který již vystupoval pod svým jménem, avšak nedeklaroval záměr vytvořit organizaci.

⁴⁸¹ NA, PŘP II – VS – 41–50, karton 4469, sign. J 1112/15, fol. 7, fol. 21.

⁴⁸² Tamtéž, fol. 21.

⁴⁸³ „[...] wegen plötzlichen ausgebrochenen Irrsinnes“ (tamtéž, fol. 45).

⁴⁸⁴ Tamtéž, fol. 45.

⁴⁸⁵ Tamtéž, fol. 49.

⁴⁸⁶ Podle Jelínka „invertovaný [tj. homosexuál] hodí se velice pro ošetřování nemocných, zejména duševně chorých. Mezi ošetřovateli bláznů bývá v každém ústavě nápadně velké procento uranovců [tj. homosexuálů]. Předurčuje je k tomu jejich smysl pro altruismus (láska k bližnímu), soucit a záliba pro toto vlastně ženské povolání“ (JELÍNEK, František: *Homosexualita ve světle vědy*. Praha 1924, s. 42).

slibem odměny 5 Kč a dvou housek nejprve s jedním, kterého pak poslal hlídkovat, a posléze i s druhým mladíkem. Při tomto počínání jej však spatřil strážník, který jej i druhého mladíka Jaroslava Rovenského zadržel a předal na policejní komisařství v Podolí (mladík Antonín Grasser, kterého Jelínek *použil* jako prvního a který měl poté hlídat, při spatření strážníka utekl).⁴⁸⁷ Proti Jelínkovi bylo zahájeno trestní řízení, do kterého vstupoval tím originálním způsobem, že na různé instance, které byly do řízení nějak zapojeny, začal zasílat dopisy, v nichž rozváděl argumentaci, že nemá být trestán, a to „dle nejnovějších výzkumů vědeckých“.⁴⁸⁸ V červnu pak bylo trestní řízení zastaveno podle § 109 tr. ř.⁴⁸⁹ (srov. podkap. 1.2.). Vyšetřování Františka Jelínka pro homosexuální styky časově koliduje se začátkem jeho organizační činnosti, jejímž cílem byl vznik spolku homosexuální emancipace (viz dále), a je tedy dost dobře možné, že spolu oba prvky kauzálně souvisí.

Zajímavá je otázka Jelínkova duševního onemocnění: z kusé pramenné základny nelze určit, o jakou nemoc by mělo jít. Jeden dokument cituje Jelínkovu rodinnou anamnézu, z níž vyplývá, že v rodině jeho otce nebyly různé duševní poruchy řídkým zjevem.⁴⁹⁰ Jistý obrázek si můžeme učinit z dopisu, který František Jelínek poslal v roce 1921 policejnímu prezidentu Richardu Bienertovi.⁴⁹¹ Oproti tomuto výstřednímu dopisu, který však mohl být z Jelínkovy strany promyšlenou provokací,⁴⁹² je však nutno postavit jiné jeho texty, především monografií *Homosexualita ve světle vědy*, které vynikají logickou výstavbou a vybroušeným, třebaže místy poněkud exaltovaným stylem. Ať už byla Jelínkova choroba jakékoliv povahy, zůstává skutečností, že jeho zdravotní stav vzbuzoval otazníky nad jeho studiem. Policejní lékař, který v roce 1924 vypracoval vyjádření v této věci, uvedl, že Jelínek je „choromyslný a vedle toho homosexuelní [a] tyto dvě anomalie jsou příčinou, že jeho život je dobrodružný“,⁴⁹³ a dále uvedl: „Že by byl sto [sic] s prospěchem studovati lékařství[,] je vzhledem k jeho duševní

⁴⁸⁷ Zpráva o zadržení a zatknutí. NA, PŘP II – VS – 41–50, karton 4469, sign. J 1112/15, fol. 70.

⁴⁸⁸ Policejní záznam. Tamtéž, fol. 68.

⁴⁸⁹ Úřední potvrzení o zastavení trestního řízení. Tamtéž, fol. 69.

⁴⁹⁰ Tamtéž, fol. 45.

⁴⁹¹ Jelínek, kterému zabavil strážník při jízdě tramvají načerno studentskou legitimaci, žádal Bienerta, aby zajistil navrácení legitimace, přičemž mu sliboval, že stane-li se tak, budou i nadále dobrými přáteli, avšak v opačném případě Jelínek zakročí „cestou hypnotickou“. Dopis zakončil upozorněním, že v jeho „žilách proudí policajtská krev“, k podpisu připsal přívlastek „nadčlověk a velmistr hypnotizérů“ a vedle něj přilepil svou fotografii, kolem níž perem nakreslil paprsky, které z ní jakoby vyzařují (tamtéž, fol. 58).

⁴⁹² Srov. Jelínkův komentář k ošetřování duševně nemocných homosexuálními ošetřovateli (výše v poznámkovém aparátu). Je možné, že se Jelínek při svém ošetřovatelském působení naučil po vzoru svých pacientů předstírat duševní poruchy a produkovat tomu odpovídající diskurs, což poté využíval ve svůj prospěch jako imunizující prvek, pakliže mu hrozilo trestní stíhání.

⁴⁹³ Dobrodružný prvek v Jelínkově životě lze spatřovat například v tom, že se pravděpodobně nějakým způsobem zapletl do případu krádeže mikroskopů ve fyziologickém ústavu německé lékařské fakulty v roce 1920 (NA, PŘP II – VS – 41–50, karton 4469, sign. J 1112/15, fol. 74nn.).

chorobě a vzhledem ku průběhu jeho dosavadního života velice pochybnou.⁴⁹⁴ Přesto Jelínek figuruje v matrice studentů německé lékařské fakulty až do roku 1927.⁴⁹⁵ Studium medicíny ovšem nedokončil.

Jelínkova kniha *Homosexualita ve světle vědy* (1924),⁴⁹⁶ první české monografické pojednání o homosexualitě knižního rozsahu, má ambici být kompendiem základních informací o homosexualitě zohledňujícím všechna hlediska, z nichž lze o ní psát,⁴⁹⁷ a přispět tak k větší informovanosti veřejnosti o homosexualitě, která byla chápána do značné míry jako předpoklad pro její eventuální odrestnění. Kniha tak stojí na pomezí mezi prací vědeckou a emancipačně angažovanou, přičemž lze konstatovat, že „vědecká“ složka má zpravidla kompilační charakter, zatímco emancipační argumentace je Jelínkovým vlastním vkladem. K mnoha dílčím aspektům, které v knize probírá, přidává Jelínek subjektivní komentáře zakládající se na jeho vlastní zkušenosti nebo na informacích, které měl od přátel. Tím se kniha stává cenným pramenem pro studium každodennosti v meziválečném homosexuálním prostředí. Na druhou stranu tento zápal citelně oslabuje objektivitu, které by bylo možné vzhledem k Jelínkovým vědeckým ambicím očekávat.⁴⁹⁸

Diskusi o odrestnění homosexuality obohatil Jelínek o dva motivy, které do té doby nebyly ve veřejné české diskusi přítomny. Prvním je vyjádření názoru, že pro posouzení, zda je trestnost homosexuality spravedlivá, nebo ne, není rozhodující, vychází-li tato orientace z vrozeného založení osobnosti, nebo byla-li nějakým způsobem získána:

Jest to ostatně pře o slovíčka, pokládá-li se homosexualita za vrozenou či získanou v časném mládí mocnými asociacemi. Postiženému je přece lhostejno, jak jeho citění vzniklo, jestliže ovládá veškerou jeho bytost a přirozenost. Bezvýznamný jest druh vzniku též po stránce právní i v tom případě, kdyby bylo správné, že homosexuální citění vzniká neřestným životem. Vždyť při právnětrestním posuzování duševního stavu nezáleží na tom, zdali duševní stav vznikl zaviněně či ne, nýbrž jedině na tom, když již existuje, zda vylučuje trestnost.⁴⁹⁹

⁴⁹⁴ Tamtéž, fol. 89.

⁴⁹⁵ E-mail PhDr. Marka Ďurčanského, Ph.D., z Archivu Univerzity Karlovy autorovi ze dne 8. října 2007.

⁴⁹⁶ JELÍNEK, František: *Homosexualita ve světle vědy*, cit. dílo.

⁴⁹⁷ Názvy kapitol: *Urnické dítě a jeho výchova, Názory o stejnopohlavní lásce, Uranism a křesťanské náboženství, Pokusy léčení homosexuality, Invertovaný ve společnosti a státu, Homosexualita a zločin, Urická prostituce a vyděračství, Homoerotismus v umění, Slavní uranovci, Řecká láska, Teologický paragraf, Homoerotism z hlediska etického, Urická literatura.*

⁴⁹⁸ Jelínek však v úvodu předesílá, že si je svých mezi vědom: „Proto pokládáme tyto řádky za aktuální doufajíce, že dají podnět k dílu lepšímu z péra schopnějšího a povolanejšího. Chopili jsme se této nesnadné úlohy dobře vědouce, že kniha bude mít různé nedostatky, jelikož otázka homoerotismu jest příliš obsažná, částečně dosud nevyřešená a pro naše poměry příliš nová“ (JELÍNEK, František: *Homosexualita ve světle vědy*, cit. dílo, s. 4).

⁴⁹⁹ Tamtéž, s. 185.

Nadto pak s odkazem na Hirschfelda tvrdí, že homosexuálové, kteří se jimi stali z chlípnosti (*perversita*) a kteří jediní by měli být podle některých názorů trestáni (tento názor několikrát zazněl např. na schůzi Purkyňovy společnosti v roce 1920, viz podkap. 3.3.3.), ve skutečnosti vůbec neexistují; jde pouze o teoretický konstrukt.⁵⁰⁰ Druhý rys, kterým se vzhledem k Jelínkově doložené příslušnosti k církevnímu prostředí v desátých letech poněkud překvapivě jeho práce odlišuje od ostatní veřejné diskuse, je všudypřítomné, ať už skryté, či otevřené negativní vymezení vůči katolické církvi:

Jediná vrstva společnosti mohla by snad mít pochybnosti o tom, je-li tento boj také spravedlivý, a má-li se k němu připojit. Je to strana věrných přívrženců církve katolické, která se bude řídit tím, co jí předepisuje katolická víra, která jak jsme shora rozvinuli, zaujímá vůči stejnopohlavní lásce stanovisko krajně nepřátelské.⁵⁰¹

Jako první v českém prostředí používá ve veřejné diskusi pro § 129 označení *teologický paragraf*, které vychází z prapůvodního teologického odůvodnění tohoto trestního ustanovení. V kapitole „Uranism a křesťanské náboženství“ probírá jednotlivá místa z Bible, na kterých se zakládají církevní odsudky vůči homosexualitě, a pokouší se je interpretovat způsobem, který by homosexualitě nebyl nepříznivý. Uplatňuje přitom argumenty vycházející z moderního paradigmatu, jako například když prohlašuje výrok sv. Pavla o mužích, kteří *zanechali přirozeného styku se ženami*, za irelevantní pro homosexuály, protože ti se s ženami nestýkají a přirozený je pro ně styk s muži. Tyto Jelínkovy vývody jsou však založeny na zcela jiném systému myšlení, než z jakého vznikala Bible; polemika a text, s nímž je polemizováno, nestojí na žádné společné bázi, která je pro smysluplnost sporu nezbytná. Moderní pojetí homosexuality pak Jelínek aplikuje na biblický text tehdy, když na základě výroků evangelií naznačuje, že snad Ježíš Kristus mohl mít sám poměr se sv. Janem Evangelistou:

Kristus sám měl pro věc porozumění, neboť jediná osoba, kterou zde na zemi vedle své matky miloval, nebyla žena, nýbrž sličný mladý muž, apoštol sv. Jan, „miláček Páně“. Ilustrují to jasně výroky písma „učedník, který spočíval v jeho klíně“, „kteréhož miloval Ježíš“, „který odpočíval na jeho prsou“, a t.
p.⁵⁰²

⁵⁰⁰ Tamtéž, s. 48.

⁵⁰¹ Tamtéž, s. 194.

⁵⁰² Tamtéž, 71.

V další kapitole „Nová a stará doba“ se snaží dokázat, že i katolík může souhlasit se zrušením § 129, aniž by se tím zpronevěřil své víře. Tím, že zde už nepolemizuje přímo s Biblií, nýbrž se soudobými církevními ustanoveními, nemíjí se tyto jeho konstrukce s cílem tolik jako předešlé. Jelínek se zde například odvolává na katolickou morálku, která prý dovoluje spáchat těžký hřích, zabrání-li se tím zlu ještě horšímu, a aplikuje tento axiom na skutečnost, že trestnost homosexuality přivádí mnoho lidí k sebevraždě. Autoři, kteří kritizovali postoj církve k homosexualitě po Jelínkovi, se již nepouštěli do diachronních polemik, a jejich texty tak dosahovaly vyšší přesvědčivosti.

Je obtížné odhadnout, jaký společenský dosah mělo vydání Jelínkova díla; náklad není v knize uveden. František Čeřovský píše, že „dobrá informativní knížka MUC. Jelínka [...] zapadla však ve vědeckých kruzích bez veškeré odezvy“.⁵⁰³ Jisté je, že z lékařských odborníků si knihu přečetl minimálně Hugo Bondy, který na ni napsal zdrcující recenzi uvozenou větou: „Nutno však zdůraznit předem: raději žádnou knihu, než tak špatnou, jako je tato.“⁵⁰⁴ Bondy vytýkal Jelínkovi neobornost, shledal v knize řadu nesprávných údajů, vadilo mu, že obsahuje „plagiáty článku referentova o nadepsaném tematě, který autor doslovně, až na přeházený slovosled, opsal, pramen však neuvedl, nýbrž vědomě zamlčel“.⁵⁰⁵ Dobový ohlas mezi neobornou veřejností není popsán v žádném prameni, je však nepochybné, že v homosexuálním společenství první republiky šlo o prvořadé referenční dílo.⁵⁰⁶

Osudy Františka Jelínka po roce 1925 jsou málo známy a s výjimkou toho, že se v roce 1938 pokusil obnovit časopis *Hlas* (viz podkap. 3.6.7.), nejsou pro dějiny homosexuální emancipace v českých zemích podstatné. Roku 1939 byl Jelínek opět zatčen pro delikt podle § 129 b)⁵⁰⁷ (neznámo, s jakým výsledkem), po osvobození Československa nastoupil úřednické místo v nezjištěném pražském podniku⁵⁰⁸ a dne 17. prosince 1959 zemřel v Praze.⁵⁰⁹

⁵⁰³ ČEŘOVSKÝ, František: *K otázce trestnosti homosexuality. (Přednáška v Právnické jednotě v Praze 18. XII. 1924)*, cit. dílo, s. 4.

⁵⁰⁴ BONDY, Hugo: „František Jelínek: Homosexualita ve světle vědy“, cit. článek, s. 999.

⁵⁰⁵ Tamtéž.

⁵⁰⁶ Srov. epizodu ze života Vojtěcha Černého (viz podkap. 3.6.1.), která je zazamenána v odůvodnění rozsudku divizního soudu v Olomouci ze dne 8. listopadu 1928, který Černého soudil pro homosexuální styky s podřízenými vojáky: „Jednou prý byl u něho v bytě také čet. Smolík za tím účelem, aby prý si od obžalovaného vypůjčil nějakou knihu. Při tom prohlížel prý si Smolík jeho knihovnu, při čemž přišel na knihu: ‚Homosexualita ve světle vědy‘, a když prý se Smolík obžalovaného na něco tázal, tu prý položil mu obžalovaný ruku na rameno a řekl, že se divné věci dějí na světě“ (Vojenský ústřední archiv, legionářský poslužný spis Vojtěcha Černého).

⁵⁰⁷ NA, PŘP II – VS – 41–50, fol. 121.

⁵⁰⁸ Tamtéž, fol. 125.

⁵⁰⁹ Centrální evidence obyvatel.

3.5.2. Zákaz Vědecko-humanní společnosti

Vraťme se však k prvnímu pokusu o založení homosexuálního spolku v Československu. František Čeřovský ve svém článku z roku 1919 uvedl, že jeho informátor (pravděpodobně Jelínek)⁵¹⁰ „stojí již mnoho let v písemném spojení s [Hirschfeldovou] berlínskou vědecko humanitní společností“, ⁵¹¹ které patrně navázal v desátých letech za svého pobytu u sestry v Drážďanech. Pokus o vybudování homosexuální organizace, v jehož čele Čeřovský s Jelínkem stáli, byl do značné míry inspirován právě Hirschfeldovým vzorem, o čemž svědčí jak skutečnost, že proponovaný spolek nazvali *Vědecko-humanní společnost*,⁵¹² tedy přímým překladem názvu Hirschfeldova spolku, tak to, že považovali za nutné dodat činnosti spolku určitý scientistní náboj. To se projevilo jak ve formulaci stanov, tak v tom, že k účasti při zakládání spolku přizvali docenta německé lékařské fakulty Erwina Klausnera (1883–1944/1945),⁵¹³ který se specializoval na venerické choroby a jako první také začal na své fakultě pořádat přednášky ze sexuologie.⁵¹⁴ Čtvrtou postavou, kterou známe v souvislosti s tímto spolkem jménem, je Karel Veselý, který působil jako tajemník přípravného výboru.

Čeřovský, Jelínek a Veselý nechali v dubnu 1923 natisknout provolání, v němž oznámili záměr založit spolek a vyzvali čtenáře, aby se hlásili za členy a aby provolání rozšiřovali mezi svými známými.⁵¹⁵ Jak později Jelínek uvedl, přípravný výbor takto získal v krátké době přes dva tisíce adres a na tisíc členů.⁵¹⁶ V květnu 1923 pak Čeřovský s Klausnerem oznámili založení spolku zemské správě politické.⁵¹⁷ Navrhované stanovy Vědecko-humanní společnosti se nedochovaly, František Čeřovský z nich však později citoval účel spolku, jímž mělo být „odstraňovati křivdu a zlo plynoucí z nesprávného pojmání

⁵¹⁰ Srov. poznámkový aparát v úvodu této kapitoly.

⁵¹¹ Vědecko-humanitní výbor založený Hirschfeldem, viz podkap. 2.5.1. a 3.2.2.

⁵¹² V některých pramenech zní název „Vědecko-humanitní společnost“.

⁵¹³ K osobě Erwina Klausnera viz: ČECH, P.: „Erwin Klausner transportován do Terezína“. *Vita nostra servis. Interní zpravodaj 3. lékařské fakulty UK*, 16/2007, s. 11 (URL: <http://old.lf3.cuni.cz/vns/vns07/vns16.pdf>). Erwin Klausner, rodák z Frýdlantu, vystudoval gymnázium ve Štěpánské ulici v Praze (1902) a medicínu na německé lékařské fakultě (1907). V roce 1914 se habilitoval pro kožní a pohlavní nemoci. Již v únoru 1939 se musel kvůli svému židovskému původu vzdát místa na německé kožní klinice v Praze. V roce 1942 byl transportován do Terezína a odtud 6. října 1944 do Osvětimi, kde zahynul. Přesné datum úmrtí však není známo.

⁵¹⁴ Srov.: KLAUSNER, Erwin: „Sexuální problém jako předmět vyučovací“. *Hlas sexuální menšiny*, 1, 1931, č. 3, s. 2. O tom, že hybnou silou přípravného výboru byli Jelínek s Čeřovským, k nimž se Klausner připojil až později, svědčí například skutečnost, že v provolání přípravného výboru (viz níže v hlavním textu) jeho podpis zcela chybí. Jelínek dále ve své práci *Homosexualita ve světle vědy* přímo uvádí, že podnět k založení spolku dal Čeřovský (s. 189).

⁵¹⁵ NA, PŘP II – VS – 41–50, karta 4469, sign. J 1112/15, fol. 99. Není zřejmé, jakou cestou bylo provolání šířeno; pravděpodobně však osobně či poštou na adresy lidí, které svolavatelé spolku znali či kteří jim byli doporučení.

⁵¹⁶ JELÍNEK, František: *Homosexualita ve světle vědy*, cit. dílo, s. 59.

⁵¹⁷ Datace pochází z výslechového protokolu s Františkem Jelínkem z 12. 9. 1925 (NA, PŘP II – VS – 41–50, fol. 104).

podstaty t. zv. homosexuality, vědecky pátrati po pramenu zla, je odstraňovati a jemu ve prospěch lidstva a veřejného blaha odpomáhati“.⁵¹⁸ Zemská správa politická a po ní i ministerstvo vnitra však vznik spolku zakázaly, což odůvodnily tak, že spolek „svým účelem, zařízením a činností jest protizákonný, dokonce státu nebezpečný, neboť [...] jest nebezpečí, že zařízení a činnost spolková přispějí k šíření a páchání trestního činu podle § 129. tr. z., že dokonce ohrožují veřejné zdravotnictví a blaho“.⁵¹⁹ Toto ohrožení spatřovaly úřady v tom, že by spolek „mohl pěstovati homosexualitu“.⁵²⁰ Jak uvádí Hugo Bondy, měla být oficiálně deklarovaným účelem spolku též „ochrana homosexuálních individuí před zákonem“.⁵²¹ Bondy tento účel komentuje: „Jest pochopitelné, že nemohla příslušná instance povolití spolek ustavující se na ochranu provinivších se proti stávajícím zákonům.“⁵²²

Čeřovský podal proti zamítavému rozhodnutí úřadů stížnost k nejvyššímu správnímu soudu, který ji v druhé polovině roku 1924 zamítl,⁵²³ a konstituování spolku na základě předložených stanov tak definitivně znemožnil. Přípravný výbor se rozhodl požádat o registraci nového spolku s jiným názvem (*Společnost pro sexuální bádání*) a jinými stanovami, které již byly s ohledem na předchozí úřední rozhodnutí a soudní nález formulovány opatrněji. Lze mít za to, že strategií přípravného výboru při přepracování stanov bylo posílit oproti původním stanovám v popisu účelu spolku a prostředků, kterými chce spolek účelu dosahovat, důraz na kognitivní činnosti (srov. též název nového spolku), čímž měl být posílen dojem *vědeckosti* a zajištěna nenapadnutelnost záměru. Z dochovaných pramenů není zřejmý přesný postup řízení o povolení tohoto druhého spolku. Stanovy byly podány zemské správě politické v červenci (1925?)⁵²⁴ a v září 1925 František Jelínek udává, že „záležitost tohoto spolku není dosud projednána“.⁵²⁵

Z pozdějších pramenů je však zřejmé, že ani Společnost pro sexuální bádání nebyla na základě této žádosti povolena: ve třicátých letech se tohoto tématu několikrát dotkl nově založený časopis *Hlas sexuální menšiny*, jehož redakce chtěla poukazy na dřívější neúspěch zvýraznit rozdíly mezi starým pokusem a způsobem, kterým chtěla pro ustavení spolku pracovat ona. V létě 1931 redakce, kterou vedli bratři František a Vojtěch Černí, píše: „Roku

⁵¹⁸ ČEŘOVSKÝ, František: „Neprovedené osvobození“, cit. článek, s. 540.

⁵¹⁹ Cit. dle: tamtéž, s. 540.

⁵²⁰ Tamtéž.

⁵²¹ BONDY, Hugo: *K trestnosti homosexuality. Příspěvek k reformě § 129 tr. z.*, cit. dílo, s. 10.

⁵²² Tamtéž.

⁵²³ V článku, který vyšel v *Přítomnosti* dne 4. září 1924, uvádí Čeřovský, že věc dosud není u nejvyššího správního soudu vyřízena (ČEŘOVSKÝ, František: „Neprovedené osvobození“, cit. článek, s. 540).

⁵²⁴ Razítko podatelny zemské správy politické na průvodním dopisu k podání stanov obsahuje datum „3/7“, avšak bez vnočení (NA, PŘP II – VS – 41–50, karton 4469, sign. J 1112/15, fol. 103).

⁵²⁵ Protokol sepsaný s Františkem Jelínkem na policejním ředitelství v Praze dne 12. 9. 1925. Tamtéž, fol. 104.

1923 pokusilo se několik odvážných jedinců ustaviti u nás t. zv. ‚Vědeckohumanní spolek‘, později pod názvem ‚Společnost pro sexuální bádání‘, avšak pokusy tyto jednak nepochopením úřadů, jednak slabým zájmem samotných interesentů nakonec zcela ztroskotaly.⁵²⁶ Z textu dále vyplývá, že mezi lidmi, kteří usilovali o vznik homosexuální organizace v roce 1931, panoval vůči jejich předchůdcům určitý resentment: ‚V tábore sexuálních menšin kolují roztodivné pověsti o některých činovnicích dřívějšího přípravného výboru, které ohrožují důvěru v solidnost akce staré i nové.⁵²⁷ Bratři Černí však uvádějí, že chtějí na dobré aspekty pokusu z roku 1923 navázat, poučit se z minulých chyb a v zájmu společné věci si s lidmi, kteří stáli za neúspěšným pokusem, odpustit a spolupracovat s nimi. Řečník Karel Nevole ve svém vystoupení na schůzi přípravného výboru nové organizace dne 13. října 1931 vyjádřil názor, že v čele akce byli v roce 1923 „lidé nejčestnější a s úmysly nejlepšími, a [...] jen nepochopením úřadů a tím, že spolek nebyl povolen, dopadly tehdy věci tak, že ani po dlouhých letech nemůže se na to zapomenouti.“⁵²⁸

Na podzim roku 1931, kdy se v obsahu časopisu *Hlas sexuální menšiny* začíná čím dál silněji projevovat jeho finanční tíseň a deprese redaktorů, se František Černý vrátil k roku 1923 ještě jednou. Kritizuje zde bohaté homosexuály, kteří odmítají časopis finančně podpořit, a jako jeden z důvodů, proč tak činí, uvedl, že mají špatné zkušenosti s předchozí akcí, „kdy tato byla zámožnými kruhy dostatečně finančně podpořena,⁵²⁹ ale která vinou nešťastného kroku jednoho nebo dvou tehdejších průkopníků selhala“,⁵³⁰ čímž v zámožných homosexuálech zakořenila nechuť k jakékoliv další účasti na hnutí sexuálních menšin.⁵³¹

⁵²⁶ „V organisaci síla“. *Hlas sexuální menšiny*, 1, 1931, č. 5–6, s. 2.

⁵²⁷ Tamtéž, s. 3

⁵²⁸ K. N.: „Organisace homosexuelních v cizině“. *Hlas sexuální menšiny*, 1, 1931, č. 12, s. 9.

⁵²⁹ Přípravný výbor obdržel zálohy od osob, které se přihlásily o členství, v celkové výši asi 15 000 Kč (Protokol sepsaný s Františkem Jelínkem na policejním ředitelství v Praze dne 12. 9. 1925. NA, PŘP II – VS – 41–50, karta 4469, sign. J 1112/15, fol. 105).

⁵³⁰ ČERNÝ, František: „Co nás ubíjí“. *Hlas sexuální menšiny*, 1, 1931, č. 11, s. 3.

⁵³¹ Tímto „nešťastným krokem“ mohla být míněna událost ze září 1925, kdy policie v rámci pátrání po pohřešovaném truhlářském učni Františku Knoblochovi ze Žižkova provedla prohlídky u různých homosexuálů, které evidovala ve svých seznamech. V tomto kontextu prohlédla dne 11. září 1925 i byt Františka Jelínka, kde našla mj. i materiály přípravného výboru Vědecko-humanní společnosti včetně tří adresářů osob, které se přihlásily o členství. Vzhledem k tomu, že v této době byl vznik společnosti již zakázán, interpretovala policie svůj nálezk jako odhalení tajné činnosti nedovoleného spolku. Při výslechu, kterému policie Jelínka v této věci podrobila, se Jelínek hájil, že byly úřadům podány stanovy nového spolku a že po jeho eventuálním povolení by se původní materiály staly materiály spolku legálního. Jelínek při tomto výslechu, kde byl dotazován i na různou korespondenci, která u něj byla nalezena, prezentoval také další zajímavý aspekt své činnosti – prohlásil totiž, že zprostředkovává seznámení mezi homosexuály. Další postup policie poté, co Jelínka vyslechla, není z dochovaných pramenů znám; je však velmi nepravděpodobné, že by policie nechala adresy v Jelínkových adresářích bez povšimnutí a nevyužila je k doplnění svých homosexuálních seznamů, čímž by se pak dala velmi snadno vysvětlit pozdější averze řady pražských homosexuálů vůči Jelínkovi. Dodejme, že učeň Knobloch,

Epizoda Vědecko-humanní společnosti a Společnosti pro sexuální bádání je pozoruhodná jedním obecnějším aspektem. Z dochovaných pramenů vyplývá, že Jelínek a Veselý při úředních aktech, jakými bylo například podání stanov či podání stížnosti proti nepovolení spolku, nijak nevystupovali a rodící se spolek zastupovali pouze směrem k homosexuálnímu společenství. Lze mít za to, že strategií přípravného výboru bylo exponovat před oficiálními místy pouze ty členy, kteří se mohli vykázat nějakou „odbornou“ kvalifikací zabývat se homosexualitou a jinými pohlavními odlišnostmi. Přípravný výbor se však dohodl, že poté, co by byl spolek povolen, měli vedoucí funkce zastávat nikoliv „odborníci“, nýbrž autentičtí homosexuálové: František Jelínek měl být zvolen předsedou a Karel Veselý jmenován tajemníkem.⁵³² Tento jev, který se ostatně s jiným personálním složením opakoval i při dalších pokusech o založení homosexuálního spolku ve třicátých letech, ukazuje na významný rys dobových mentalit, který se reprodukoval i v mentalitách homosexuálního společenství. Sřet liberálnědemokratického paradigmatu, z něž vycházel koncept občanské společnosti, a pozitivně vědního paradigmatu, z něž vyplýval primát medicíny při vysvětlování stejnopohlavních afinit, působil, že dokud byla homosexualita primárně medicínským konstruktem, neobešli se homosexuálové, kteří jinak byli ve všech dobách schopni vytvářet velmi rozsáhlé a propracované systémy neformální sociability, při vstupu na „oficiální kolbiště“, kde chtěli usilovat o svá práva, bez lékařského, případně obecně *vědeckého* patronátu. Tuto situaci však nebrali nijak úkorně: lze říci, že se takovéto záštity sami dovolávali, a věda, která moderní kategorii homosexuality několik dekad předtím vypracovala, jim ji jako rodič dítěti ochotně propůjčovala. Tím v jejich očích stoupala v ceně, a dále tak potvrzovala a rozvíjela svůj explikativní monopol.

s jehož zmizením neměl Jelínek nic společného, se již 12. září sám vrátil (NA, PŘP II – VS – 41–50, karton 4469, sign. J 1112/15, karton 4469, sign. J 1112/15, fol. 108).

⁵³² Protokol sepsaný s Františkem Jelínkem na policejním ředitelství v Praze dne 12. 9. 1925. Tamtéž, fol. 104.

3.6. Homosexuální tisk třicátých let

K dalšímu pokusu o založení spolku, který by sdružoval homosexuální občany a v politické dimenzi měl tu úlohu, že by artikuloval jejich zájmy, čímž by jim mohl dodat větší relevanci, než kdyby šlo o zájmy několika izolovaných jednotlivců, došlo po osmi letech od prvního. Ujala se jej zcela jiná garnitura než toho předchozího, což se projevilo také jinou strategií, více zaměřenou na komunikaci. Zatímco o podrobných okolnostech pokusu z roku 1923 nemáme vzhledem k malému počtu pramenů příliš informací, o pokusu z roku 1931, který byl od počátku bytostně svázán s vydáváním časopisu, si můžeme utvořit představu poměrně plastickou. Protagonisté *staré i nové akce*, které navzájem pojily spíše negativní emoce, však o sebe v pražském homosexuálním prostředí nemohli neklopýtat a antagonismy, které z toho vznikaly, byly zřejmě jednou z příčin, proč se i nová akce potýkala se závažnými problémy.

První číslo časopisu *Hlas sexuální menšiny*⁵³³ (v dalším textu též zkráceně *Hlas*) vyšlo dne 30. dubna 1931 v Praze. Majitelem a odpovědným redaktorem byl zprvu kapitán československé armády ve výslužbě František Černý (1886–1954), který při vydávání a redigování časopisu úzce spolupracoval se svým bratrem Vojtěchem Černým (1893–1938). Také v případě těchto významných postav meziválečného úsilí o homosexuální emancipaci se nejprve seznámme s jejich životními osudy.

3.6.1. Bratři Černí

František Černý se narodil 5. října 1886 v obci Velké Zboží (dnes součást Poděbrad) v rodině hospodářského dozorce. Získal technické vzdělání v oboru železobetonových staveb, a to na průmyslových školách nejprve v Brně, a posléze Lipsku. V tomto městě také v letech 1906–1910 pracoval jako stavbyvedoucí; v letech 1910–1914 pak totéž povolání vykonával ve Vídni. Zdá se, že v této době vedl sociálně úspěšný život odborníka v žádaném oboru:

⁵³³ K tomuto časopisu viz též: LISHAUGEN, Roar: „Nejistá sezóna jiné literatury. Osudy časopisu *Hlas sexuální menšiny*“. *Dějiny a současnost*, 29, 2007, s. 33–35. Na tomto místě považuji za důležité uvést, že když jsem se v roce 2010 zúčastnil konference Rethinking European (Homo)Sexual Modernity, kterou pořádala antverpská univerzita, vyjádřil profesor George Chauncey (srov. kap. 2.1.) překvapení nad tím, že v Československu byl koncept sexuální „menšiny“, který vytváří určitý pevnější podklad pro požadování respektu či ochrany ze strany komplementární většiny, používán již ve třicátých letech 20. století. Profesor Chauncey měl za to, že tento koncept se zrodil teprve po druhé světové válce ve Spojených státech amerických v analogii k pojmu etnické menšiny. Domnívám se, že je možné i československý případ vysvětlit tím, že v meziválečné ČSR byl pojem „menšiny“ (a to konkrétně národnostní menšiny) ve veřejné rozpravě velmi frekventovaný, a že tak pracovníci hnutí sexuálních menšin poměrně snadno našli paralelu mezi situací svou a situací menšin jiných, které byly uznané státem.

z jeho pozdější vojenské dokumentace vyplývá, že procestoval značnou část Evropy a navštívil též New York.⁵³⁴ Po vypuknutí první světové války sloužil nejprve v rakouské armádě na východní frontě, kde byl zajat a následně vstoupil do československých legií, v nichž uplatnil své odborné znalosti při stavbě státní zbrojovky v Jekatěrinoslavi. Dne 21. července 1917 utrpěl zranění, které spočívalo v průstřelu plic a vyžádalo si měsíční léčení v kyjevské nemocnici. Po zbytek války Černý dále aktivně sloužil v ruských legiích, avšak zranění z léta roku 1917 o sobě dávalo v různě dlouhých intervalech opakovaně vědět. V armádě nově vzniklého státu zůstal František Černý i po návratu do vlasti v roce 1919. Nejpozději tohoto roku se také oženil.⁵³⁵ Stal se vojákem z povolání a pomalu postupoval ve vojenské hierarchii: v roce 1920 dosáhl hodnosti kapitána a byl jmenován vojenským správcem průmyslových podniků v Mostě, avšak neustále se opakující hospitalizace vedly k tomu, že byl v roce 1922 uznán nezpůsobilým k řadové službě a převeden do výslužby.⁵³⁶

Vojtěch Černý se narodil ve Velkém Zboží dne 20. dubna 1893.⁵³⁷ Po ukončení školní docházky byl zaměstnán jako podkoní u hraběte Kinského v Chlumci nad Cidlinou, posléze se vyučil řezníkem a v letech 1913–1914 pracoval stejně jako jeho bratr František ve Vídni. S ním se sešel po zajetí v roce 1916 také ve stejném pluku ruských legií. Na počátku roku 1917 se v této jednotce seznámil s Kamilem Badalcem (1897–1922), s nímž, jak vyplývá z Černého pozdějšího vyjádření, navázal v dramatickém kontextu bojového nasazení na frontě romantický milostný vztah.⁵³⁸ V bitvě u Zborova, k níž došlo v rané fázi tohoto vztahu, byl Vojtěch Černý raněn (průstřel obou lýtek a zranění střepinou granátu na noze). Do vlasti se vrátil roku 1920 a následujícího roku se stal poddůstojníkem z povolání, přičemž po většinu své vojenské kariéry v Československu sloužil v Olomouci. V roce 1922 Kamil Badalec, který po demobilizaci v roce 1920 provozoval hostinskou živnost v Rosicích nad Labem, utonul při koupání v řece Nitře.⁵³⁹

⁵³⁴ Vojenský ústřední archiv (VÚA), kvalifikační listina Františka Černého.

⁵³⁵ Tamtéž.

⁵³⁶ Tamtéž.

⁵³⁷ VÚA, legionářský poslužný list a záznam způsobilosti Vojtěcha Černého. K jeho osobě viz též vystoupení autora v pořadu České televize *Q*, vysílaného dne 5. ledna 2009. URL: <http://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/208562210900043-q/>.

⁵³⁸ Vojtěch Černý o vztahu s Kamilem Badalcem hovořil při výsleších v rámci trestního řízení, které proti němu bylo vedeno v roce 1928. V odůvodnění rozsudku vzešlého z tohoto řízení je Badalec charakterizován jako „stejně založený“ člověk, „s nímž [Černý] sloužil u téhož pluku a s nímž prý spával na pryčně, při čemž se líbali a [následuje popis sexuálních aktivit, k nimž mezi nimi na pryčně docházelo]“ (VÚA, legionářský poslužný spis Vojtěcha Černého, rozsudek divizního soudu v Olomouci ze dne 8. listopadu 1928, č. j. Dtr-173/28).

⁵³⁹ VÚA, legionářský poslužný spis Kamila Badalce.

Vojtěch Černý se následujícího roku oženil, přičemž podle svého pozdějšího vyjádření tak učinil na radu bratra,⁵⁴⁰ zjevně v kauzální souvislosti s úmrtím přítele.⁵⁴¹ Soužití s manželkou však nemělo dlouhého trvání: po čtvrt roce se rozešli, a ač nadále formálně sezdáni, patrně spolu přestali zcela komunikovat. Poté, co byl Černý v roce 1925 vycvičen v obsluze spojovací techniky, působil u olomoucké posádky jako zástupce velitele spojovací čety.⁵⁴² Jeho vojenská kariéra se rozvíjela slibně až do 15. dubna 1928, kdy obdrželo olomoucké divizní velitelství anonymní dopis obviňující ho z pohlavních styků s podřízeným mužstvem.⁵⁴³

Při následném vyšetřování se ukázalo, že mužstvo si o Černého homosexualitě povídalo od roku 1926, „ačkoliv nic pozitivního v tom ohledu nebylo o něm známo“.⁵⁴⁴ V roce 1927 však vojáci našli žárlivý dopis četaře Jaroslava Šípala, který Černému vyčítal, že jej oklamal, a sděloval mu, že jeho láska k němu již chladne. Tento dopis mezi vojáky nějakou dobu koloval a představoval v jejich očích „pozitivní důkaz“ Černého homosexuality par excellence. U soudu pak svědci z řad Černého podřízených prezentovali další svá pozorování vzájemného chování Černého a Šípala, z nichž dovozovali jejich homosexuální vztah. Četař Rudolf Smolík vypověděl, že je „jednou oba přistihl uzamčené ve světnici poddůstojníků, při jeho vstupu velmi rozčilené a nápadně červené, mající na stole šach připravený ku hře“,⁵⁴⁵ a že Vojtěch Černý sedával často ve světnici se Šípalem, přičemž hrával na harmoniku písničku *Vesničko má*.⁵⁴⁶ Poněkud překvapivě však Jaroslav Šípal v trestním řízení proti Černému figuroval pouze jako svědek, který navíc odepřel výpověď. Společně s Černým byl naopak souzen dělesloužící četař Josef Král.

Trestní řízení, které bylo proti Černému a Královi vedeno před divizním soudem v Olomouci, znamenalo v životě Vojtěcha Černého zásadní zlom. Černý byl odsouzen k podmíněnému trestu žaláře v trvání dvou měsíců s dvouletou zkušební lhůtou, jakož i k propuštění z hodnosti štábního rotmistra a ztrátě vyznamenání.⁵⁴⁷ Vojenský prokurátor se však proti výroku o podmíněném odkladu odvolal a nejvyšší vojenský soud v únoru 1929 změnil výměru trestu na šest týdnů nepodmíněně. Černý podal žádost o prominutí trestu a

⁵⁴⁰ Není však jisté, zda šlo o Františka Černého; bratři Černí měli ještě jednoho bratra.

⁵⁴¹ VÚA, legionářský poslužný spis Vojtěcha Černého, rozsudek divizního soudu v Olomouci ze dne 8. listopadu 1928, č. j. Dtr-173/28.

⁵⁴² VÚA, záznam způsobilosti Vojtěcha Černého.

⁵⁴³ VÚA, legionářský poslužný spis Vojtěcha Černého, rozsudek divizního soudu v Olomouci ze dne 8. listopadu 1928, č. j. Dtr-173/28.

⁵⁴⁴ Tamtéž.

⁵⁴⁵ Tamtéž.

⁵⁴⁶ Šípal ve svém dopise Černému napsal, že „jak kdysi tato píseň ho spojila s ním, tak právě dnešek ničí každou jiskřičku důvěry k němu“ (cit. dle: VÚA, tamtéž).

⁵⁴⁷ Tamtéž.

zahlázení odsouzení a do doby, než o ní bylo rozhodnuto, byl před vlastním vězněním v bezpečí. Přestěhoval se do Prahy, kde si našel zaměstnání v administraci časopisu *Illustrovaný zpravodaj*,⁵⁴⁸ avšak v březnu 1930 ministerstvo národní obrany rozhodlo, že Černého žádost nedoporučí prezidentu republiky ke schválení, a Černý tak musel trest skutečně nastoupit.⁵⁴⁹ Mnohem výrazněji než samotný poměrně krátký pobyt ve vojenské věznici na Hradčanech však Vojtěcha Černého zasáhla skutečnost, že s přerážením do výslužby byla v jeho případě spojena ztráta nároku na vojenskou penzi. Po odpykání trestu již nebyl do administrace časopisu přijat zpět, jiné stálé zaměstnání se mu také nepodařilo nalézt, a byl tak odkázán na podporu svého bratra, u kterého také přechodně bydlel.⁵⁵⁰

Do tohoto období chronologicky spadají počátky plánu bratří Vojtěcha a Františka Černých na vydávání homosexuálního časopisu, a zdá se tedy pravděpodobné, že bratrem, který Vojtěchu Černému poskytl v období existenční nejistoty po propuštění z vězení útočiště, byl právě František Černý. Specifickou životní situaci obou bratří je nutno zohlednit také při interpretaci toho, s jakými záměry a očekáváními časopis v roce 1931 založili. Zajisté chtěli jeho vydáváním přispět k obecným cílům, které v časopise deklarovali (sjednocení všech homosexuálů v silné organizaci, zrušení trestnosti homosexuality apod.),⁵⁵¹ avšak vzhledem k jejich finanční situaci⁵⁵² (František Černý pobíral vojenskou penzi 13 750 Kč ročně,⁵⁵³ z níž živil jak sebe a manželku, tak bratra Vojtěcha) lze považovat za vyloučené, že by se chtěli věnovat činnosti, která jim nebude přinášet žádný zisk. To, že se rozhodli pro vydávání homosexuálního časopisu, lze interpretovat také jako podnikatelský záměr založený na identifikaci takové mezery na trhu, k jejímuž zaplnění měli určité předpoklady⁵⁵⁴ a jejíž

⁵⁴⁸ NA, PŘP II – VS – 31–40, karton 5166, sign. C711/2, fol. 17.

⁵⁴⁹ Tamtéž, fol. 15.

⁵⁵⁰ Tamtéž, fol. 24. Není zde konkrétně uvedeno, o kterého bratra šlo (jak jsme již uvedli výše v poznámkovém aparátu, Vojtěch Černý měl dva).

⁵⁵¹ O tom, že vydáváním časopisu alespoň Vojtěch Černý sledoval mimo získání nezávislého postavení skutečně také (pokud ne zejména) cíle homosexuální emancipace (na odrestnění homosexuality byl rovněž osobně zainteresován), svědčí skutečnost, že v roce 1936 se i přes negativní zkušenosti z let 1931–1932 pustil do vydávání časopisu znovu (viz podkap. 3.6.7.).

⁵⁵² František Černý v říjnu 1931 napsal, že než začali časopis vydávat, upozorňovali všechny, kdo je k vydávání časopisu povzbuzovali, že nejsou „finančně s dostatek zajištěni“ (ČERNÝ, František: „Co nás ubíjí“, cit. článek, s. 2).

⁵⁵³ VÚA, kmenový list Františka Černého.

⁵⁵⁴ Srov. praxi Vojtěcha Černého z administrace *Illustrovaného zpravodaje*, který vydávalo nakladatelství Melantrich. Pokud jde o Františka Černého a jeho zkušenosti se zpracováváním a prezentací informací, je nutno zmínit, že v letech 1919–1922 konal v organizaci Vojenský domov přednášky na „thema dějepisné: starověk, středověk a nový věk“ a na téma ruských legií (VÚA, kvalifikační listina Františka Černého). Budeme-li jako predispozici k vydávání homosexuálního časopisu posuzovat i to, že se dotyčný sám identifikuje jako homosexuál, pak tato predispozice byla mimo vši pochybnost u Vojtěcha Černého: pramenná základna uložená ve VÚA i NA bohatě dokládá jeho homosexuální praxi a rovněž jeho vlastní vyjádření, že je „homosexuelního, pokud se týče bisexuelního založení [sic]“, které specifikoval tak, že je sice pohlavního styku se ženou schopen, ale necítí při něm jakýkoliv pocit rozkoše (VÚA, legionářský poslužný spis Vojtěcha Černého, rozsudek

zaplnění považovali za perspektivní. Zainteresován zde byl zejména Vojtěch Černý, který by v případě, že by se jim podařilo vybudovat prosperující titul, získal stálý zdroj příjmů plynoucích z nezávislé činnosti (srov. kap. 1.2.), čímž by se vyřešil jeho existenční problém.

Vývoj časopisu *Hlas sexuální menšiny*, jakož i skutečnost, že se Vojtěchu Černému nepodařilo prostřednictvím jeho vydávání svou tíživou finanční situací vyřešit, jsou podrobněji diskutovány níže. Bohatá pramenná základna z provenience pražského policejního ředitelství ukazuje život Vojtěcha Černého poté, co se v dubnu 1932 stáhl z redakce *Hlasu*, jako sled ad hoc pokusů obstarat si více či méně poctivými cestami živobytí. Černý si od různých soukromých osob⁵⁵⁵ či institucí⁵⁵⁶ půjčoval různé sumy peněz či předměty, které z něj pak věřitelé prostřednictvím policie vymáhali zpět, což se komplikovalo tím, že neustále měnil své pražské podnájemy a často byl pro policii obtížně dohledatelný. V roce 1934 objížděl podnikatele v několika posádkových městech s prezentací připravované knihy *Naše město a naše posádka* a vybíral od nich zálohy na inzerci, která se měla v těchto publikacích objevit; zdá se však, že šlo o zcela fiktivní projekt.⁵⁵⁷

Je zjevné, že s takovýmto životem nebyl Vojtěch Černý spokojen. Dne 3. března 1935 napsal dopis prezidentu Masarykovi, v němž jej u příležitosti jeho 85. narozenin požádal o zahrnutí do očekávané amnestie. V této žádosti popsal svou existenci po rozsudcích z let 1928 a 1929 takto:

divizního soudu v Olomouci ze dne 8. listopadu 1928, č. j. Dtr-173/28). Naopak u Františka Černého není ve studovaném archivním materiálu (VÚA, NA) o pohlavních stycích s muži ani zmínky (což znamená pouze tolik, že pro takové styky nebyl nikdy vyšetřován a trestán). Pokud jde o texty, které František Černý publikoval v *Hlasu*, v žádném z nich se za homosexuála ani bisexuála explicitně neoznačuje. Podporuje sice požadavky hnutí sexuálních menšin a chápe se jako jeho součást, avšak své texty formuluje tak, aby je bylo možné interpretovat jako podporu chápajícího externisty. Nejvýrazněji se tato jeho tendence projevuje v článku „Chceme své právo“ z června 1931, v němž se stylizuje výhradně jako vnější pozorovatel, který se za svého dosavadního života přesvědčil, že „homosexualita je domovem všude, kde lidský život sídlí“ a že homosexuálové jsou kvalitními pracovníky i vojáky, a v této souvislosti udává, že homoerotické vztahy byly rozšířeným jevem v řadách československých legií, kde vedly k upevňování morálky mužstva (ČERNÝ, František: „Chceme své právo“. *Hlas sexuální menšiny*, 1, 1931, č. 4, s. 1–2). V říjnu 1931 sice v exaltované pasáži, v níž se rozepisuje o významu hnutí sexuálních menšin, k němuž se odkazuje první osobou plurálu, napsal: „[...] žádáme od státu uznání našich svatých práv“ (ČERNÝ, František: „Co nás ubíjí“, cit. článek, s. 3), což by mohlo přísně vzato znamenat, že se absence těchto práv (na sexuální vyžití s kýmkoliv bez ohledu na pohlaví) dotýkala i jeho osobně, avšak domníváme se, že tento výrok je slabým podkladem k tomu, abychom jej mohli prohlásit za homosexuála.

⁵⁵⁵ Trestních oznámení pro zpronevěru či různých forem stížností na nereseriózní jednání se v policejním spise Vojtěcha Černého nachází více než deset (NA, PRP II – VS – 31–40, karton 5166, sign. C711/2).

⁵⁵⁶ V létě roku 1933 mu při cyklistickém putování za legionářskými hroby ve východním Polsku poskytl půjčku ze svého podpůrného fondu československý konzulát ve Lvově, který se pak pokoušel dlužnou částku vymáhat prostřednictvím syndikátu novinářů, jež ovšem Černý nebyl členem (tamtéž, fol. 79 a 89).

⁵⁵⁷ Tamtéž, fol. 86nn. Na pražské policejní ředitelství došly v této věci přípisy od policejních úřadů a četnických stanic v Rokycanech, Turnově a Písku, na které se obraceli podvedení podnikatelé poté, co zjistili, že na příslušných vojenských posádkách není o přípravě takové publikace nic známo.

Od té doby můj život je životem psance. Jsem kromě všeho i nemocen z války, vleklou chorobou „ischias“, nemohu nalézt stálého zaměstnání a ocitám se stále nad propastí záhuby. Trpím hlad a největší bídu. Upadl jsem do dluhů a nemám dnes nikoho, kdo by mi podal záchranou ruku. A přece i já jsem bojoval za svobodu národa a vlasti. Proléval jsem krev, šel jsem vždy příkladem svým vojákům a kamarádům a nyní těžce nesu krutý rozsudek.⁵⁵⁸

Aparát ministerstva národní obrany, kde probíhalo skutečné rozhodování ve věci žádostí vojenských osob o prezidentskou milost, se rozhodl vyřešit Černého žádost tak, že mu bude zahlazeno odsouzení, aby mu záznam v trestním rejstříku nebránil v hledání zaměstnání, avšak vojenská hodnost, vyznamenání a penze mu vráceny nebudou.⁵⁵⁹ Skutečnost, že prezident Masaryk Vojtěchu Černému milost v tomto rozsahu dne 1. října 1935 skutečně udělil,⁵⁶⁰ se může zdát překvapivá vzhledem k poznatku Františka Čerovského z roku 1932, že Masaryk zásadně neuděluje milost osobám odsouzeným pro sexuální delikty.⁵⁶¹ Při interpretaci tohoto Masarykova aktu z roku 1935 je však třeba vzít v úvahu, že prezident Masaryk jednotlivé žádosti o milost osobně posuzoval pouze ve výjimečných případech (v drtivé většině případů akceptoval doporučení ministerstva spravedlnosti či národní obrany), a zejména s ohledem na způsob, kterým vzhledem ke svému zdravotnímu stavu vykonával úřad v období předcházejícím abdikaci v prosinci 1935, lze pak mít za vyloučené, že by milost Vojtěchu Černému byla projevem jakéhokoliv obratu v názoru prezidenta Masaryka na homosexualitu (srov. podkap. 2.4.1.).

Vojtěch Černý podal záhy další žádost o milost, v níž výslovně žádal i o vrácení penze – vzhledem k jeho životní situaci, jak ji známe z archivní dokumentace, i jak ji sám reflektoval ve výše citované první žádosti, je zjevné, že navrácení penze bylo jeho hlavním cílem. Ze studované dokumentace, která vlastní text této druhé žádosti neobsahuje, není zřejmé, zda šlo pouze o jednu žádost, či několik paralelních či po sobě jdoucích žádostí (Vojtěch Černý byl v roce 1932 odsouzen ještě v jiné trestní věci krajským soudem v Kutné Hoře). V každém případě se však řízení o navrácení penze táhlo po celý rok 1936 a 1937, přičemž jak olomoucký, tak kutnohorský soud si vyžádaly od pražských úřadů několik posudků na žadatelovo chování, které vesměs vyzněly pro Černého nepříznivě. Pražské policejní ředitelství v roce 1937 do Olomouce napsalo, že „nemůže být doporučen

⁵⁵⁸ Tamtéž, fol. 110.

⁵⁵⁹ Tato motivace rozhodnutí o pouze částečné amnestii v případě Vojtěcha Černého vysvítá z přípisu divizního soudu v Olomouci pražskému policejnímu ředitelství ze dne 28. března 1936. Tamtéž, fol. 117.

⁵⁶⁰ VÚA, legionářský poslužný spis Vojtěcha Černého. Milost byla Vojtěchu Černému udělena dekretem prezidenta republiky ze dne 1. října 1935, č. j. 3096.

⁵⁶¹ ČEROVSKÝ, František: „Absurdnosti při stíhání homosexuelních v praxi. Žádost o milost presidenta republiky“. *Nový hlas*, 1, 1932, č. 2, s. 3.

k prominutí trestu, poněvadž uvedený trestní čin opakuje“⁵⁶² a o vyjádření pražského magistrátu, který naopak udělení milosti doporučil, prohlásilo, že je lze vysvětlit „nedokonalou znalostí osoby Vojtěcha Černého vyšetřujícím orgánům magistrátu“⁵⁶³

Černého žádost o milost a vrácení penze nebyla se vši pravděpodobností kladně vyřízena ani na jaře následujícího roku. Dne 16. dubna 1938 byl Vojtěch Černý opět zatčen pro homosexuální styky⁵⁶⁴ a 17. dubna 1938 se v separaci policejního komisařství na Královských Vinohradech ve chvíli, kdy se dozorce na chvíli vzdálil, oběsil na provaze, který si zhotovil z košile.⁵⁶⁵ Podle policejního záznamu se dne 18. dubna na policejní stanici dostavil František Černý s manželkou, kteří prohlásili, „že sebevraždu Vojtěcha čekali, neboť se již jednou chtěl oběsit. Že znali jeho úchylnost, že se k vůli němu zadlužili a že jsou rádi, že udělal svému životu konec, aby byl také konec ostudám. Vyslovili mínění, že se Vojtěch dopustil také podvodů se státními losy a že zašantročil nezaplacené radio.“⁵⁶⁶

S tímto pochmurným vyjádřením nejbližších příbuzných (je otázkou, zda prohlášení na komisařství formuloval František Černý, nebo jeho manželka) poněkud kontrastuje Černého nekrolog, který vyšel v legionářském časopise. Zde je stručně rekapitulována jeho vojenská kariéra, vyzdvihnuty jeho bojové zásluhy a statečnost, o odsouzení za homosexualitu chybí jakákoliv zmínka a o pohřbu, který se konal na čestném vojenském pohřebišti na Olšanských hřbitovech, je uvedeno, že „konal se s vojenskými poctami a za doprovodu jeho četných přátel a bratří legionářů“⁵⁶⁷

Druhý Černého nekrolog vyšel v září 1938 v jediném čísle časopisu *Hlas přírody* (viz podkap. 3.6.7.). Základní motiv tohoto textu spočívá v myšlence, že Černý své hříchy, které jsou samy o sobě neoddiskutovatelné, vykoupil smrtí, a že proto není na místě jej jakkoliv soudit. Autor Antonín Skládal se v nekrologu obrací na homosexuální subkulturu, zejména pak pražskou, v níž byl Vojtěch Černý dobře známou, i když ne vždy kladně přijímanou postavou, s poselstvím, že Černého smrt se týká všech jejích příslušníků: „Jeho smrt jest krvavým vykřičníkem v dějinách hnutí sexuálních menšin v Československu, nad nímž by se

⁵⁶² V Černého policejním spise (NA, PŘP II – VS – 31–40, karton 5166, sign. C711/2) se skutečně nachází dokumentace k několika případům ze třicátých let, kdy byl vyšetřován pro homosexuální styky.

⁵⁶³ NA, PŘP II – VS – 31–40, karton 5166, sign. C711/2, fol. 133.

⁵⁶⁴ Černého udal řidič Josef Lit ze Žižkova, neboť spatřil, jak jeho šestnáctiletý synovec, který u něj bydlel a již tři dny se doma neukázal, vchází s Černým do domu v Italské ulici č. 5, kde měl Černý svůj poslední podnájem (NA, PŘP II – VS – 31–40, karton 5166, sign. C711/2, fol. 134).

⁵⁶⁵ Tamtéž.

⁵⁶⁶ Tamtéž, fol. 135.

⁵⁶⁷ VÚA, legionářský poslužný spis Vojtěcha Černého, výstřížek s bibliografickým údajem „Čs. leg. čís. 19, 6/5 1938“. Vojtěch Černý patrně status legionáře ani přes svá odsouzení nikdy neztratil: v roce 1936 konstatuje pražské policejní ředitelství, že Černý „dostává občas podporu od Podpůrného fondu legionářského při ministerstvu Národní obrany“ (NA, PŘP II – VS – 31–40, karton 5166, sign. C711/2, fol. 118). Odtud zřejmě i skutečnost, že byl pohřben na vojenském hřbitově s vojenskými poctami.

měl pozastaviti každý, koho příroda do našich řad postavila. Neboť stojíme všichni na téže frontě, z které on odešel, a osud vojáků je často podobný.“⁵⁶⁸ Tento text je zajímavý mj. i z hlediska toho, jak homosexuálové zapojení ve třicátých letech do emancipačních snah své úsilí sami pojímali: Antonín Skládal je chápe jako intencionální koordinované úsilí řady pracovníků (systematické užití pojmu „hnutí sexuálních menšin v Československu“), které má v roce 1938 již svou vlastní historii („v době, kdy se u nás kladly základy k organizaci hnutí sexuálních menšin...“)⁵⁶⁹ a které má v osobě Vojtěcha Černého také prvního mučedníka, jehož odkaz má sloužit k poučení a posílení dalších generací.

K dalším životním osudům Františka Černého se nedochovala (či ani nevznikla) pramenná základna úřední provenience. Od roku 1934 žil v Praze-Břevnově a zemřel dne 31. května 1954 v Terezíně,⁵⁷⁰ kde strávil poslední měsíce svého života v domově sociálních služeb.⁵⁷¹

3.6.2. Časopis *Hlas sexuální menšiny*

Vraťme se nyní k časopisu *Hlas sexuální menšiny*, který bratři Černí v roce 1931 založili. Program časopisu, který formuloval František Černý,⁵⁷² spočíval v boji za zrušení všeobecné trestnosti homosexuality, za vymýcení společenských předsudků vůči homosexualitě a homosexuálního vyděračství a v ustavení nepolitické organizace homosexuální emancipace (plné znění programu viz příloha č. 6). Vedle článků s emancipační tematikou tvořily náplň časopisu i texty beletristické⁵⁷³ a zábavné, každé číslo obsahovalo též inzertní rubriku, a lze tak říci, že *Hlas sexuální menšiny* nebyl úzce politicky profilovaným titulem, nýbrž že měl ambici být spíše společenskou revue homosexuální subkultury s politickým přesahem.

Již první číslo obsahovalo výzvu, aby čtenáři redakci sdělovali své názory o časopisu a o všem, co má nějakou souvislost s jeho programem. „Každý názor a upřímný projev je vítán. Jen tak lze dostat reformu smýšlení do širší veřejnosti, bude-li podepřena poznatky a zkušenostmi nejširšího kruhu těch, kteří na ní mají zájem,“⁵⁷⁴ píše redakce, a předznamenává

⁵⁶⁸ SKLÁDAL, Antonín: „In memoriam Vojty Černého“. *Hlas přírody*, 1, č. 1, s. 9.

⁵⁶⁹ Tamtéž, s. 8.

⁵⁷⁰ Městský úřad Terezín, matrika zemřelých města Terezín, 1950–1962, svazek I, s. 25.

⁵⁷¹ Tento domov, zařízení hlavního města Prahy, také v roce 1954 zahájil provoz (<http://www.domovterezin.cz/O%20nas.html>).

⁵⁷² ČERNÝ, František: „Náš program“. *Hlas sexuální menšiny*, 1, 1931, č. 3, s. 1.

⁵⁷³ Srov.: LISHAUGEN, Roar; SEIDL, Jan: „Generace Hlasu. Česká meziválečná homoerotická literatura a její tvůrci“. In: PUTNA, Martin C. a kol.: *Homosexualita v dějinách české kultury*. Praha 2011, s. 209–280.

⁵⁷⁴ „Čtenáři, pište nám!“. *Hlas sexuální menšiny*, 1, 1931, č. 1, s. 5.

tak svou trvalou snahu o interakci se čtenářskou obcí a o co největší rozhojnění této obce, která se postupně ukazovala čím dál více donquijotskou. Časopis, který měl zprvu čtrnáctidenní periodicitu, byl na svých čtenářích ve všech ohledech existenčně závislý. Jak jsme již uvedli, šlo o soukromý podnik, který, aby mohl přežít, musel produkovat zisk, nebo alespoň nevykazovat velkou ztrátu. František Černý popisuje, jak ho a jeho bratra předtím, než začali vydávat *Hlas*, všichni ujišťovali svou podporou:

V bezprostřední době před vydáním prvního čísla *Hlasu* často jsme o budoucí existenci časopisu rozmlouvali s četnými rozumnými lidmi, debatovalo se, otázka probírala se s mnoha stran a resultát byl vždy ten, abychom se vydávání listu chopili, při čemž nám byla slibovaná všestranná pomoc[,] a když v rozhovorech poukazovali jsme na to, že nejsme finančně s dostatek zajištěni, tu slibů bylo více než dost. K vydávání *Hlasu* přikročili jsme tedy v blahé naději, že za námi bude stát silný kádr uvědomělých a odvážných nadšenců [...].⁵⁷⁵

Poté, co časopis skutečně začal vycházet, se však z této deklarované podpory nic neuskutečnilo. Finanční starosti tak ve vzrůstající míře odráží každé další číslo *Hlasu*. Po čtvrt roce vydávání časopisu si redakce v článku „Žalujeme“ otevřeně stěžuje na malý počet předplatitelů a na to, že jí jsou dokonce ze strany některých homosexuálů házeny klacky pod nohy. Tato činnost vychází podle redakce od člověka, „jejž ponouká závist a který, poněvadž sám není schopen poctivě pro naši věc pracovati, roztrušuje předčasné zprávy o zániku časopisu, blokuje mnohé naše příznivce, na nichž nám tolik záleží, pomlouvačnými dopisy, ve kterých napadá některé z našich spolupracovníků“.⁵⁷⁶ Je možné, že tím byl míněn František Jelínek, od kterého se již předtím časopis jednoznačně distancoval.⁵⁷⁷

Redakce vynakládala značný objem finančních prostředků na zasilání časopisu v uzavřené obálce. Toto opatření bylo zvoleno s ohledem na choulostivý charakter časopisu, avšak implikovalo použití normálního poštovního tarifu namísto levnějšího zasilání v pásce pod novinovou sazbou, kdy ovšem bylo vidět, jaký titul byl adresátovi zaslán. Předplatné *Hlasu* proto mělo dvě varianty – dražší, kdy si čtenář připlácel za zasilání v obálce, a levnější, v pásce. Pokud si někdo ponechal ukázkové číslo, zasílané v obálce, a neoznámil, jaký způsob

⁵⁷⁵ ČERNÝ, František: „Co nás ubíjí“, cit. článek, s. 2.

⁵⁷⁶ „Žalujeme...!“ *Hlas sexuální menšiny*, 1, 1931, č. 5–6, s. 6.

⁵⁷⁷ „V těchto dnech objíždí naše příznivce po Moravě a Slovensku pan MUC. Fr. Jelínek z Prahy. Upozorňujeme, že redakce *Hlasu* nemá naprosto nic společného s p. Jelínkem a že jmenovaný není oprávněn naším jménem jednat, tím méně jménem naší osvobozovací akce“ („Upozornění“ *Hlas sexuální menšiny*, 1, 1931, č. 3, s. 10). Je otázkou, zda Jelínkova činnost na Moravě a Slovensku neměla nějakou souvislost s pozdějším vznikem časopisu *Kamarád* (viz podkap. 3.6.6.).

zasílání preferuje, zasílala mu redakce nadále časopis v pásce.⁵⁷⁸ Toto opatření mělo vedle svého ekonomického motivu za cíl aktivizovat čtenáře, aby časopis pouze pasivně nepřijímali, ale s redakcí také komunikovali. Redakce zasílala časopis zdarma poslaneckým klubům, knihovnám ministerstev, významným činitelům politického a kulturního života, policejním orgánům a soudcovským organizacím.⁵⁷⁹

Mimo poštovní cestu bylo možné časopis získat i v některých novinových stáncích a knihkupectvích, jejichž seznam byl v *Hlasu* pravidelně uveřejňován. Tyto prodejny se většinou nacházely v Praze, avšak zastoupeno bylo i Brno a jiná větší města republiky. Také tento způsob distribuce však narážel na úskalí způsobená malou ochotou čtenářů být veřejně s časopisem spojováni. Pseudonym *Tornald* se v *Hlasu* podivuje: „[...] jsou však i tací, kteří se stydělí jíti si koupiti Hlas do obchodu: můj bože, vždyť to jest veřejný časopis, jako každý jiný, nač tedy ten stud? Jdu-li si ho koupiti, neznamená ještě, že jsem rovněž invertovaný.“⁵⁸⁰

Výzvy k odebrání časopisu a získávání nových předplatitelů jsou od podzimu roku 1931 čím dále častější a naléhavější. Jednak jsou jim věnovány zvláštní články, které postupně nabyly charakteru samostatného žánru (*články nabádavé*),⁵⁸¹ jednak se objevují ve formě různých tučně vytištěných hesel a zvolání na okrajích stránek a jiných místech časopisu, kde jimi redakce vyplňovala volné místo, a jednak jsou integrovány i do řady jiných článků, které mají jiné hlavní téma. Například ve stati o prezidentu Masarykovi, který je zde pojednán s velikou úctou, je jeho názor, že práce za ideu je hodnotnější nežli mučednictví, využit k žádosti o hmotnou podporu pro časopis.⁵⁸²

Primární cíl časopisu, tedy boj za odrestnění homosexuality a založení organizace za tím účelem, chápali bratři Černí za konsubstanciální s existencí časopisu: „Vždyť nejedná se jen o časopis samý, nýbrž o velikou osvobozovací akci, jejíž první etapou jest vydávání tohoto listu, hlásajícího světu velikou křivdu páchanou na invertovaných jejich stavěním mimo zákon.“⁵⁸³ Toto přesvědčení v redakci a jejím okruhu posilovala finanční krize časopisu a jeho deklarování mělo za cíl motivovat čtenáře, o nichž bylo lze důvodně předpokládat, že by odrestnění homosexuality uvítali, k jeho odběru. Také František Čerovský, který většinou přispíval pouze články z oboru trestního práva, napsal v říjnu 1931 jeden nabádavý text, v němž odkazoval na Hirschfelda, který za největší příčinu neúspěchu emancipačního boje

⁵⁷⁸ „Hlas vychází dvakrát v měsíci“. *Hlas sexuální menšiny*, 1, 1931, č. 5–6, s. 24.

⁵⁷⁹ „Referát ze schůze pořádané přípravným výborem pro utvoření ‚Ligy pro sexuální reformu‘“. *Hlas. List sexuální menšiny*, 2, 1932, č. 4, s. 64.

⁵⁸⁰ Tornald: „Co jest naší povinností“. *Hlas sexuální menšiny*, 1, 1931, č. 7–8, s. 6.

⁵⁸¹ Takto označovala tento typ článků sama redakce („Starší ročníky našeho časopisu“. *Nový hlas*, 2, 1933, č. 1, s. 16).

⁵⁸² „Náš pan president“. *Hlas sexuální menšiny*, 1, 1931, č. 4, s. 5.

⁵⁸³ Tornald: „Co jest naší povinností“, cit. článek, s. 5.

homosexuálů považoval „lhostejnost ve vlastních řadách, nedostatek obětavosti, těžkopádnost, pasivní resistenci, zaleknutost, zakřiknutost hraničící až do bezdůvodné a politováníhodné zbabělosti“.⁵⁸⁴ I Čeřovský viděl (organizovaný) boj za odrestnění a časopis jako spojitě nádoby: „U nás v Československu té organizace není, ale je na místě ní tento časopis, který koná a může konati stejné služby a slibuje býti základem pro další organizační činnost. Bylo mi však referováno, že jeho existence je v kořenech ohrožena nedostatkem hmotné podpory a obětavosti.“⁵⁸⁵

Revoluční a budovatelský patos redakčních textů patrný v prvních jarních číslech se na podzim roku 1931 vytrácí a navrch získává zatrpklý tón. František Černý viní z nedobré finanční situace časopisu *bohaté homoeroty*, kteří odmítají emancipační boj podpořit, protože mají špatné zkušenosti s předchozí emancipační akcí před několika lety (viz podkap. 3.5.2.). Do srdcí většiny lidí tak byla podle Černého zasetá nedůvěra a někteří homoeroti-kapitalisté „nepokrytě se vyjadřují, že oni prostě časopis nepotřebují, jim paragraf 129. tr. z. nepřekáží, jim nemůže se přece nic stát. Oni mají prostě bohatství a moc a tím je řečeno všechno.“⁵⁸⁶ Konečně si František Černý stěžuje: „[...] k tomu přidružila se ještě protiakce nesvědomitých klevetníků, kteří po Praze roztrušovali vyhané zprávy o darech, jichž prý přijal pro Hlas můj bratr a kterých prý prohýřil v nočních lokálech.“⁵⁸⁷

Koncem října 1931 se František Černý jak z redakce časopisu, tak z celého *osvobozovacího hnutí* stáhl. Důvody tohoto kroku je patrně nutno hledat v rozčarování z nezájmu homosexuálního společenství, které, jak jsme viděli, v časopise projevoval značnou měrou. Vojtěch Černý, jenž od čísla 13, které vyšlo dne 31. října 1931, vystupuje jako majitel a odpovědný redaktor časopisu, zakrátko napsal: „Lze se tudíž ještě vzhledem k těmto zahanbujícím skutečnostem [nedostatek podpory z řad homosexuálů a pomluvy namířené proti redakci] diviti, jestliže se některý bojovník, který vyplul s plnými plachtami[,] znaven a zklamán opět odvrátí?“⁵⁸⁸ Také v diskursu Vojtěcha Černého je znát pocit křivdy z osamělosti v emancipačním boji a v obtížích spojených s vydáváním časopisu, který se u něj projevuje i v prvcích jakéhosi revolučního titánství: „Jak smutná je to podívaná! Zajisté, člověk by řekl: svobody, která se připravuje, ta indiferentní sebranka není hodna, bylo by skoro správné zanechat ji svému osudu.“⁵⁸⁹ Stejně jako František Černý se i jeho bratr Vojtěch ve funkci odpovědného redaktora kriticky vymezuje proti bohatým homosexuálům, což ovšem spojuje

⁵⁸⁴ ČEŘOVSKÝ, František: „Vážné slovo k těm, jichž se týká“. *Hlas sexuální menšiny*, 1, 1931, č. 11, s. 1.

⁵⁸⁵ Tamtéž.

⁵⁸⁶ ČERNÝ, František: „Co nás ubíjí“, cit. článek, s. 3.

⁵⁸⁷ Tamtéž.

⁵⁸⁸ ČERNÝ, Vojta: „Analýsa našeho boje“. *Hlas sexuální menšiny*, 1, 1931, č. 14, s. 2.

⁵⁸⁹ Tamtéž.

s ostřejším vnímáním sociálních nerovností. Vzhledem k jeho společenskému statusu, jak jsme jej viděli výše, nepřekvapí, že se s jeho nástupem na vedoucí místo časopis přinejmenším v redakčních textech přiblížil proletářskému ladění:

Většina našeho národa nemá ani čas se jinými věcmi zabývat, než problémem vlastní existence. V rodinách jest denně možno slyšeti: jak užívím své děti? Kde vezmu na ošacení, kde na nájem, kde na otop atp. Ze všech koutů dělníků, malých obchodníků a slabých úředníků zírá skutečná bída. Pak není žádný div, když tito nemají žádný smysl pro jiné problémy, zvláště pak ne pro problém náš, který svým obsahem stává se velmi choulostivým pro řešení i těm nejpovolanějším.⁵⁹⁰

Zdá se, že koncem roku 1931 se finanční obtíže poněkud zmírnily. Největší finanční injekcí, o které nás informují prameny, byla půjčka 25 000 Kč, kterou v listopadu poskytl Vojtěchu Černému pro účely vydávání časopisu jistý Stanislav Sucharda, a to na základě slibu, že jej Černý v časopise zaměstná s měsíčním platem 1 000 Kč a padesátiprocentním podílem na čistém zisku.⁵⁹¹ Důvěryhodnosti redakce, představované Vojtěchem Černým, však zajisté neprospělo, že Černý dal Suchardovi po dvou měsících výpověď a půjčené peníze mu nevrátil. Stanislav Sucharda tuto skutečnost nahlásil policii až v roce 1933, avšak těžko si představit, že by ji předtím neventiloval ve svém sociálním okruhu.⁵⁹² Poněkud menší význam ve finančním zajištění časopisu mělo zřízení *bojového fondu tisku* na schůzi k založení homosexuální organizace konané dne 13. října 1931 v restauraci Náš domov na Vinohradech (k této události blíže viz kap. 3.8.). Účastníci schůze mezi sebou vybrali pro potřeby *Hlasu* 412 Kč.⁵⁹³ Další příspěvky byly shromážděny na mikulášských zábavách v podnicích Batex, Náš domov a U Zlatého bažanta (viz kap. 3.7.), a to v souhrnné výši 1 138,50 Kč.⁵⁹⁴ Tiskový fond spravovala pětičlenná komise složená z osob „požívající[ch] v pražských kruzích

⁵⁹⁰ Tamtéž.

⁵⁹¹ NA, PŘP II – VS – 31–40, karton 5166, sign. C711/2, fol. 60nn.

⁵⁹² Mezi prvky, které zajisté prohloubily nedůvěru k časopisu vedenému Vojtěchem Černým, lze zařadit i neuskutečněný velikonoční zájezd autokarem do Berlína, jehož cena byla stanovena na 280 Kč. Na programu měla být návštěva Hirschfeldova ústavu spojená s Hirschfeldovou přednáškou, okružní jízda Berlínem, noční život, návštěva muzea a galerie. Nocleh měl být zajištěn v českém hotelu Fröbel-Hospitz. Během pobytu se o českou skupinu měli starat *berlínští přátelé*. („Velká velikonoční výprava autocarem do Berlína“. *Hlas. List sexuální menšiny*, 2, 1932, č. 3, s. 47; „Velká velikonoční výprava autocary do Berlína“. *Hlas. List sexuální menšiny*, 2, 1932, č. 4, s. 63; tento článek končí výzvou: „Připojte se všichni k naší veselé výpravě!“). Pozoruhodné je, že přestože měl zjevně zájezd mít otevřeně homosexuálně orientovaný program, inzeroval ho Černý i v sexuálně bezpříznakovém tisku (*List pánů a hochů*). Černého složka na pražském policejním ředitelství obsahuje několik dopisů lidí, kteří se na zájezd přihlásili, zaplatili požadovanou částku, avšak tu již po zrušení zájezdu nedostali zpět (NA, PŘP II – VS – 31–40, karton 5166, sign. C711/2, fol. 49nn.).

⁵⁹³ „Prvý krok k uskutečnění organizace sexuálních menšin. (Dvě zdařilé schůze v Praze)“. *Hlas sexuální menšiny*, 1, 1931, č. 12, s. 1.

⁵⁹⁴ „Předplatte si Hlas pod šifrovanými hesly“. *Hlas. List sexuální menšiny*, 2, 1932, č. 1, zadní obálka.

nejvyšší důvěry a zaručují[cích] naprostou korektnost a poctivost“,⁵⁹⁵ která měla být zárukou, že finanční prostředky z fondu nebudou použity k jiným účelům než na vydávání časopisu. Tyto jednak pochybně vypůjčené a jednak sbírkou shromážděné peníze patrně na nějakou dobu stačily zažehnat hrozící krach časopisu, což se projevilo také tím, že v šesti prvních číslech ročníku 1932 finanční krize nerezonuje tak silně jako na podzim roku 1931.⁵⁹⁶

V sedmém čísle, které vyšlo dne 1. dubna 1932 (sedm čísel časopisu v roce 1932 vyšlo pod pozměněným názvem *Hlas. List sexuální menšiny*), však redakce *pro nepřekonatelné překážky* ohlašuje konec časopisu, který musel od svého počátku „bojovat na dvou frontách“⁵⁹⁷ – s heteronormativními předsudky i s nepřízní části homosexuální subkultury. Zároveň čtenáře vyzvala k odeběrání a podpoře nástupnického titulu *Nový hlas*, jehož nadcházející vydávání tímto oznámila.

3.6.3. Časopis *Nový hlas*

Pro vydávání časopisu *Nový hlas*, jehož první číslo vyšlo dne 1. května 1932, se rozhodla skupina pražských osobností, které nechtěly připustit, aby zanikl časopis homosexuální menšiny, jehož existenci považovaly za životně důležitou pro organizaci této menšiny a boj za emancipaci homosexuality. Když se schylovalo ke konci vydávání *Hlasu*, odkoupili tito lidé od Vojtěcha Černého inventář redakce včetně registru čtenářů a zavázali se, že nový časopis převezme závazky starého, například právo předplatitelů dostávat jednotlivá čísla po celý zbytek roku 1932, třebaže Vojtěch Černý nové redakci nepředal proporční část vybraného předplatného.⁵⁹⁸

V prvních číslech *Nového hlasu* figuruje jako majitel časopisu pražský podnikatel v oboru potravinářství a pohostinství Antonín Steimar (1890–1944),⁵⁹⁹ který zaujímal význačné místo ve vedení restauračního podniku Batex v Revoluční třídě v Praze (blíže viz

⁵⁹⁵ – kn –: „Obtíže organizace“. *Hlas sexuální menšiny*, 1, 1931, č. 15, s. 12.

⁵⁹⁶ O nákladech na vydávání časopisu si můžeme udělat představu ze sdělení redakce *Nového hlasu*, že na vydání osmi čísel časopisu je třeba nejméně 10 000 Kč („Srpnová akce“. *Nový hlas*, 1, 1932, č. 5, s. 15). Vzhledem k tomu, že roční předplatné (tj. předplatné za 24 čísel) činilo 48,- Kč (v případě zaslání pod novinovou páskou), respektive 84,- Kč (v případě zaslání v uzavřené obálce, což zvyšovalo náklady na poštovné), můžeme odhadnout, že aby časopis nebyl příliš ztrátový, musel se počet předplatitelů blížit k tisíci. Vzhledem k tomu, že poté, co došlo k transformaci časopisu v *Nový hlas* (viz dále v hlavním textu), zůstala cena předplatného stejná, avšak periodicita se změnila na měsíční, můžeme usoudit (vyjdeme-li z toho, že nová redakce chtěla tímto opatřením přizpůsobit chod časopisu reálným zdrojům), že počet předplatitelů na jaře roku 1932 se pohyboval kolem poloviny tohoto počtu, tedy pod pěti sty.

⁵⁹⁷ „Závěr“. *Hlas. List sexuální menšiny*, 2, 1932, č. 7, s. 97.

⁵⁹⁸ „Zprávy soukromé“. *Nový hlas*, 1, 1932, č. 1, s. 20.

⁵⁹⁹ Biografická data převzata ze Steimarovy složky vedené na pražském policejním ředitelství (NA, PŘP II – VS – 31–40, karton 10918, sign. S 5560/1, fol. 7 a 9).

kap. 3.7.) a od léta roku 1932 byl jeho ředitelem.⁶⁰⁰ Batex byl jedním z nejvýznamnějších středisek setkávání homosexuálů v Praze; ti jej využívali jednak jako místo zábavy, jednak jako prostor pro schůze svých organizací (ČLSR a OSSP, viz podkap. 3.8.1. a 3.8.2.). Role Antonína Steimara ve vydávání *Nového hlasu* spočívala v hmotném zaštitění do doby, než bylo vlastnictví časopisu upraveno vhodnějším způsobem, členem redakce však nebyl.

Samotný obsah časopisu připravoval redakční kruh ve složení Jiří Karásek ze Lvovic, František Čerovský a Eduard Weingart. Odpovědný redaktor *Hlasu* Vojtěch Černý se zcela stáhl ze scény, což oznámil *Nový hlas* v samostatném článku:

Bývalý odpovědný redaktor časopisu „Hlas“ pan Vojtěch Černý, jemuž nesporně a plným právem náleží zásluhy o založení prvního časopisu hájícího zájmů sexuálních menšin v Č. S. R. a který od prvopočátku musel těžce zápasit o udržení časopisu po stránce hmotné, rozhodl se s ohledem na nervové vyčerpání vzdát se jakékoliv součinnosti v další osvobozovací akci, v nichž chce „Nový Hlas“ pokračovati a dospěti k úplnému vítězství. Redakce „Nového Hlasu“ nezapomíná jeho záslužné myšlenky a přeje redaktoru Černému brzkého uzdravení, jakož i hojného zdaru v dalším jeho podnikání.⁶⁰¹

O jednotlivých členech redakčního kruhu *Nového hlasu* máme k dispozici rozdílné množství informací. Jiří Karásek ze Lvovic a František Čerovský byli již blíže pojednáni na jiných místech této práce (podkap. 2.4.1., respektive 3.3.1.). Naproti tomu pokud jde o Eduarda Weingarta, byl až donedávna znám pouze jeho román *Město mužů* (1931) a jeho články v *Hlasu* a *Novém hlasu*, avšak jeho osoba byla zahalena záhadou. V březnu 2009 však na konferenci *Homosexualita v českých zemích a humanitní vědy* prezentoval literární historik Roar Lishaugen své zjištění, že *Eduard Weingart* byl literární pseudonym pražské úřednice Jany Mattuschové, což otevřelo cestu k dalšímu bádání o této postavě.⁶⁰²

V programové stati v prvním čísle se *Nový hlas* přihlásil k myšlenkovému odkazu *Hlasu*, na jehož dobré stránky chtěl navázat („nekompromisnost a pevnost v hájení zájmů našich lidí a jejich práv na život a na prosté lidské štěstí“).⁶⁰³ Naproti tomu se nepřímo

⁶⁰⁰ „Antonín Steimar ředitelem BATEXU“. *Nový hlas*, 1, 1932, č. 5, s. 17.

⁶⁰¹ „Zprávy soukromé“. *Nový hlas*, 1, 1932, č. 1, s. 20.

⁶⁰² Roar Lishaugen rozluštil tento pseudonym na základě dopisu Jany Mattuschové nakladateli Josefu Hladkému (Knihovna Národního muzea, pozůstalost Josefa Hladkého, sign. 51/1267), kde si Hladký na obálku poznamenal skutečné i literární jméno odesílatelky. Přiradit ke jménu „Mattuschová“ další identifikační znaky, konkrétně křestní jméno a adresu, což byl předpoklad dalšího bádání o její osobě, se pak podařilo na základě policejní zprávy o schůzi zájemců o založení Československé ligy pro sexuální reformu dne 30. ledna 1932, kde byla Jana Mattuschová uvedena coby řečnice (NA, Zemský úřad Praha – prezidium [ZÚP – P], karton 1395, sign. 207-1395-25, fol. 8).

⁶⁰³ „Úvodní slovo“. *Nový hlas*, 1, 1932, č. 1, s. 1.

vymezil vůči stylu, jakým byl předešlý titul veden a kterým navzdory svému úsilí o opak zřejmě negativně působil na významnou část svého publika, když prohlašuje, že nebude místem, „na němž by se vyřizovaly někdy velmi malicherné spory jednotlivců“,⁶⁰⁴ a když redaktoři ujišťují, že jim jde pouze o věc, a nikoliv o osobní zájmy.⁶⁰⁵

Od 1. července 1932 přešel časopis do majetku konsorcia založeného za tím účelem, neboť „nelze mysliti, aby list takové důležitosti, jakým bude oficiální orgán Čsl. Ligy pro sexuální reformu [viz podkap. 3.8.1.], byl majetkem několika jednotlivců“. ⁶⁰⁶ Jeden členský podíl byl stanoven na 500 Kč. Členy konsorcia byli tři členové redakčního kruhu a dále právník JUDr. Ladislav Petrák (1902–1973),⁶⁰⁷ který, stejně jako František Čerovský, přispíval do *Hlasu* i *Nového hlasu* články o trestním právu ve vztahu k homosexualitě, nakladatel a bývalý učitel Josef Hladký (1885–1960)⁶⁰⁸ a konečně též další, kteří si nepřáli zveřejnit své jméno.⁶⁰⁹ Josef Hladký se zároveň stal vydavatelem a odpovědným redaktorem, o čemž uzavřel dne 4. července 1932 smlouvu s konsorciem jako majitelem časopisu. Administrace tak měla adresu v Hranicích na Moravě, kde Josef Hladký bydlel, zatímco redakce sídlila v Kolárově ulici č. 2 v Praze-Vrřovicích, kde bydlel Antonín Steimar.⁶¹⁰ Pisatelé dopisů byli vyzýváni, aby podle obsahu dopisu správně zvolili, na jakou adresu jej zašlou, a přitom si ještě měli dát pozor, aby do adresy uvedli skutečně *Nový hlas*, a nikoliv pouze *Hlas*, protože takové zásilky pošta doručovala Vojtěchu Černému, čímž nové redakci vznikaly, jak uváděla, obtíže.⁶¹¹ Těžko říci, jak se tyto konkrétně projevovaly – vzhledem k vnitřnímu naladění Vojtěcha Černého, o němž bylo pojednáno výše a které se po krachu jeho časopisu jistě ještě zhoršilo, můžeme základní obrysy obtíží tušit –, avšak již ve třetím čísle redakce opouští smířlivý tón z prvního čísla a prohlašuje „znovu a důrazně, že s bývalým reaktorem ‚Hlasu‘ panem Vojtou Černým [nemá] pranic společného“.⁶¹²

Stejně jako jsme dosud postupovali v případě jiných čelních pracovníků meziválečného hnutí sexuálních menšin a sexuálně-reformního hnutí, seznamme se

⁶⁰⁴ Tamtéž.

⁶⁰⁵ „Provolání“. *Nový hlas*, 1, 1932, č. 1, s. 3.

⁶⁰⁶ KARÁSEK ZE LVOVIC, Jiří; ČEROVSKÝ, František; WEINGART, Eduard: „Otevřený list naší veřejnosti“. *Nový hlas*, 1, 1932, č. 2, s. 1.

⁶⁰⁷ Datum narození převzato z Petrákovy složky vedené na pražském policejním ředitelství (NA, Policejní ředitelství Praha II – všeobecná spisovna – 1921–1930 [PŘP II – VS – 21–30], karton 2731, sign. P 900/6, fol. 6). Datum úmrtí převzato z centrální databáze obyvatel.

⁶⁰⁸ K osobě Josefa Hladkého viz blíže jeho heslo v: kol.: *Lexikon české literatury. Osobnosti, díla, instituce. Díl 2, svazek I, H–J*. Praha 1993, s. 188–190. Srov. též: LISHAUGEN, Roar; SEIDL, Jan: „Generace Hlasu. Česká meziválečná homoerotická literatura a její tvůrci“. In: PUTNA, Martin C. a kol.: *Homosexualita v dějinách české kultury*. Praha 2011, s. 265–270.

⁶⁰⁹ „Redakční zprávy“. *Nový hlas*, 1, 1932, č. 3, s. 15.

⁶¹⁰ Dnes se tato ulice jmenuje Černomořská.

⁶¹¹ „Zprávy soukromé“. *Nový hlas*, 1, 1932, č. 1, s. 20.

⁶¹² „Redakční zprávy“. *Nový hlas*, 1, 1932, č. 3, s. 15.

v následujících dvou podkapitolách blíže s osobnostmi Jany Mattuschové a Vladimíra Kolátora, kteří měli na podobu časopisu *Nový hlas* hlavní vliv.

3.6.4. Jana Mattuschová

K osobě Jany Mattuschové (1906–2000), rozené Klánové, je k dispozici poměrně malé množství pramenů úřední a korporátní povahy, avšak poněkud hlubší poznání její osobnosti umožňují její texty publikované v *Hlasu* a *Novém hlasu*.

Jana Klánová se narodila 7. září 1906 v Kolíně, avšak rodina, která patrně častěji měnila místo pobytu, se v roce 1913 přestěhovala do Prahy.⁶¹³ V letech 1917–1925 Jana Klánová studovala na dívčím reálném gymnáziu Krásnohorská,⁶¹⁴ posléze čtyři semestry na právnické fakultě UK⁶¹⁵ a v letech 1928–1930 pak na Svobodné škole politických nauk v Praze; toto dvouleté studium ukončila úspěšně jako první žena.⁶¹⁶ V roce 1928 nastoupila úřednické místo v Ústřední sociální pojišťovně, předchůdkyni správy sociálního zabezpečení. V roce 1927 se provdala za rekvizitáře Národního divadla Václava Mattusche, staršího o šestnáct let,⁶¹⁷ přičemž je zřejmé, že do manželství vstupovala již s lesbickou sebeidentifikací a že se jednalo o tzv. „kamarádké manželství“ mezi homosexuální ženou a mužem⁶¹⁸ – tento koncept je pro období první republiky bohatě doložen v seznamovacích inzerátech publikovaných v *Hlasu* a *Novém hlasu*. V roce 1933 popsala v *Novém hlasu*, jak si začala uvědomovat svou odlišnou citovou orientaci:

U mě se projevila láska k ženě, když jsem chodila do měšťanky. Měly jsme učitelku, jež byla anděl duší i tělem. Měla jsem ji nejraději z celé třídy a ani jsem nevěděla dobře proč. Musím doznat, že jsem se začala pilně učit snad jen k vůli ní, až jsem dosáhla toho, že jsem měla na vysvědčení samé jedničky. A jenom ona svou péčí mi dala základ k životu, jen ona mi vštípila zdravé a zároveň krásné názory na

⁶¹³ Srov. digitalizované policejní přihlášky jejího otce Kamila Klána, dostupné na webu Národního archivu: *Konskripce (1850-1914)*, URL: <http://digi.nacr.cz/prihlasky2/> (v jedné z těchto přihlášek je Jana Klánová evidována pod jménem Hedvika).

⁶¹⁴ *Výroční zpráva městského reálného gymnasia dívčího Krásnohorská*, Praha, ročníky 1918-1923; *Výroční zpráva prvního českého městského dívčího reálného gymnasia Krásnohorská*, Praha, ročníky 1924-1925.

⁶¹⁵ AUK, katalog posluchačů právnické fakulty.

⁶¹⁶ Šíma, Jaroslav (ed.): *Politika a věda. Sborník k desátému výročí založení Svobodné školy politických nauk*, Praha 1938, s. 74 (ke Svobodné škole politických nauk blíže viz: NEŠPOR, Zdeněk R.: *Institucionální zázemí české sociologie před nástupem marxismu*, Praha 2007, s. 27–28).

⁶¹⁷ NA, PŘP II – VS – 31–40, karton 8805, sign. M 1520/12, fol. 5; NA, Policejní ředitelství Praha II – evidence obyvatel (PŘP II – EO).

⁶¹⁸ Václav Mattusch byl již v roce 1913 s dvěma přáteli zadržen c. k. nadstrážmistrem Aloisem Kocourkem na Josefském náměstí v Praze (viz poznámkový aparát v podkap. 2.4.2.), přičemž jako důvod zadržení je v úřední zprávě uvedeno: „byl označen jako buserant“ (NA, PŘP II – VS – 21–30, karton 2270, sign. M 1085/5, fol. 1).

život a jen jí děkuji za to, že ve mně vychovala člověka s upřímným srdcem a poctivým smýšlením. Tenkrát jsem ještě nevěděla, proč mojí láskou je jen žena, ale čím dále tím více jsem poznávala, kdo jsem a dnes to vím dokonale [...].⁶¹⁹

Ve stejném roce, z něž pochází tento úryvek, bylo manželství Jany Mattuschové rozloučeno.⁶²⁰

V citované pasáži se Jana Mattuschová prezentuje jako žena energické a cílevědomé povahy. Její práce v meziválečném hnutí sexuálních menšin, pokud ji můžeme z dochovaných pramenů posoudit, tomuto obrazu více než přispívá. Poznání její „menšinářské“ činnosti je ovšem poněkud komplikováno skutečností, že Jana Mattuschová, snad z důvodu svého zaměstnání ve veřejné sféře, střežila svou pravou identitu a pro její zamaskování vyvinula systém několika pseudonymů a šifer. Již od samého počátku na jaře roku 1931 se podílela na vydávání časopisu *Hlas sexuální menšiny*, kam přispívala vedle beletristických textů pod pseudonymem Eduard Weingart také nebeletristickými texty pod šifrou – *sigma*.⁶²¹ Tyto texty měly především mobilizační a aktivizační účel; Mattuschová v nich konstruovala ideál soudržného homosexuálního společenství, vědomého si svých práv a odhodlaného za ně bojovat, a snažila se čtenáře přesvědčit, aby tento koncept přijali za svůj. Její idea kolektivu založeného na sdílené sexuální identitě se projevuje například v textu, v němž se zabývá sebevraždami homosexuálů, o nichž píše jako o „naši[ch] mrtv[ých]“,⁶²² či ve vánočním poselství, kde osamělým čtenářům napsala: „Konečně, vždyť kromě hřejivých ilusí, kromě sladkých snů a pohádek o budoucím štěstí, jest ještě jedno světlo, které může ozářiti Vaši temnotu, jest to naše vzájemné přátelství. My všichni jsme Vašimi bratry a sestrami.“⁶²³ Jindy také čtenářům představovala význačné homosexuální umělce (Oscar Wilde, Jiří Karásek ze Lvovic) a dávala jim je za pozitivní vzory.⁶²⁴ Obecně ve všech textech podepsaných šifrou –

⁶¹⁹ MÁCHOVÁ, H.: „Všem nám...“. *Nový hlas*, 2, 1933, s. 48. K otázce totožnosti autorky srov. níže poznámkový aparát.

⁶²⁰ NA, PŘP II – VS – 31–40, karton 8805, sign. M 1520/12, fol. 5.

⁶²¹ Totožnost autora písíciho pod šifrou – *sigma* s Janou Mattuschovou vyplývá ze srovnání textů podepsaných touto šifrou s projevem Jany Mattuschové na schůzi 30. ledna 1932 (viz výše poznámkový aparát). V tomto projevu se objevuje řada motivů a výrazů typických pro diskurs – *sigmy* („dobré a spolehlivé pracovnice“, „jedinec nadaný energií a odvahou“). Jedna větná konstrukce z projevu Jany Mattuschové je navíc téměř doslova shodná s konstrukcí z článku – *sigmy*, který vyšel dva dny po pronesení projevu, a lze tedy mít za to, že oba texty vznikaly přibližně ve stejné době: „[...] jedinec [se] dostane do konfliktu s t. zv. veřejným zájmem, který prý je hájen paragrafem 129 b)“ (– *sigma*: „Ještě několik slov k sebevražedné manii“. *Hlas. List sexuální menšiny*, 2, 1932, s. 34) budiž porovnáno s: „[...] až se nad každým z nás přestane vznášet nebezpečí konfliktu s t. zv. veřejným zájmem, který hájí prý § 129“ („Řeč kamarádky H. M. na schůzi ‚Ligy‘ dne 30. ledna“. *Hlas. List sexuální menšiny*, 2, 1932, č. 4, s. 60).

⁶²² – *sigma*: „Sebevraždy invertovaných“. *Hlas. List sexuální menšiny*, 2, 1932, s. 19.

⁶²³ – *sigma*: „Vánoční poselství“. *Hlas sexuální menšiny*, 1, 1931, č. 16, s. 1.

⁶²⁴ – *sigma*: „K 15. říjnu 1931“. *Hlas sexuální menšiny*, 1, 1931, č. 12, s. 10; TÝŽ: „Prvý bojovník“. *Hlas sexuální menšiny*, 1, 1931, č. 15, s. 1–2.

sigma apelovala na sebeúctu čtenářů, která je měla vést k tomu, aby žili sebevědomý život. V některých textech se pak obracela specificky na lesbické ženy, které se práce v meziválečném hnutí sexuálních menšin účastnily v menší míře než muži, a připomínala jim, že mají mnoho energie, kterou je třeba využít k boji za společnou věc. V podobném duchu se nesl také její projev na schůzi Československé ligy pro sexuální reformu dne 30. ledna 1932, kde vystoupila výjimečně pod svým pravým jménem.⁶²⁵

O přístupu Jany Mattuschové ke své vlastní pozici v rámci hnutí sexuálních menšin, kde patrně, jak vysvitne z dalšího textu, hrála alespoň po určitý čas nezastupitelnou úlohu, jsme informováni z recenze její knihy *Město mužů*, kterou v *Hlasu sexuální menšiny* zveřejnil na počátku roku 1932 pracovník hnutí sexuálních menšin Karel Nevole, který mimo vši pochybnost Janu Mattuschovou osobně znal. Píše zde: „Z každého řádku knihy cítíte, že autor sám vše prožil, promyslel a procítil, že ve dvou hlavních postavách, doktoru Kentovi a jeho kamarádce Henrice[,] představil sebe nebo alespoň ideál toho, čím by chtěl býti: prorokem, učitelem přinášejícím a ukazujícím cestu k novému životu.“⁶²⁶

V době okolo krize časopisu *Hlas sexuální menšiny* na jaře roku 1932 (viz výše) Jana Mattuschová významně přispěla k tomu, že časopis nezanikl, nýbrž že pod pozměněným názvem *Nový hlas* a s obměněnou redakcí, v níž hrála zprvu rozhodující roli, vycházel i nadále. V této době, kdy nový redakční kruh (kromě Mattuschové ještě Jiří Karásek ze Lvovic a František Čerovský) potřeboval získat důvěru čtenářů zmatených nastalou situací, se pseudonymem Eduard Weingart označovala i ve své kvalitě reálné osoby, avšak své skutečné jméno v časopise ani tehdy neprozradila. V tomto kontextu, kdy šlo zejména o to zajistit novému časopisu kontinuitu předplatného, vyznívají její apely na kolektivního ducha homosexuální subkultury obzvláště naléhavě:

Časopis není dnes majetkem X. Y., časopis je majetkem Vaším, je majetkem Vás, kteří čtete nyní můj dopis, vždyť také Vaším [sic] zájmům chce a bude sloužiti tak dlouho, dokud bude žíti. [...] Pomoci Novému Hlasu není Vaší povinností, je to Vaším zájmem, protože pomůžete-li list udržeti, pomáháte udržeti ho pro celek, jehož jste členem.⁶²⁷

⁶²⁵ Text projevu byl otištěn v *Hlasu* („Řeč kamarádky H. M. na schůzi ‚Ligy‘ dne 30. ledna“, cit. článek, s. 60). Iničiály H. M. vycházejí z toho, že Mattuschová, která užívala někdy své křestní jméno i ve tvaru *Johanna* (srov. např.: NA, PŘP II – VS – 31–40, karton 8805, sign. M 1520/12, fol. 2), v některých případech používala též jeho zkrácenou verzi Han(n)a (AHMP, Svobodná škola politických nauk, katalogy posluchačů 1928–1930). Totožnost H. M. a Jany Mattuschové je však mimo vši pochybnost potvrzena policejní zprávou z této schůze (NA, Zemský úřad Praha – prezidium [ZÚP – P], karton 1395, sign. 207-1395-25, fol. 8). Blíže k Československé lize pro sexuální reformu viz níže v hlavním textu.

⁶²⁶ –kn–: „Eduard Weingart: Město mužů“. *Hlas*, 2, 1932, s. 30.

⁶²⁷ – sigma: „V poslední chvíli. Otevřený list naší veřejnosti“. *Nový hlas*, 1, 1932, č. 1, s. 23–24.

Zdá se však, že svou úlohu v konsolidaci časopisu chápala jako dočasnou a že brzy dojednala předání redakce Vladimíru Kolátorovi, který v časopise vystupoval pod pseudonymem Vladimír Vávra (viz níže).⁶²⁸

Zatímco beletrie pod jménem Eduarda Weingarta přispívala do časopisu i poté, co se vedení redakce ujal Kolátor, šifru – *sigma* od konce roku 1932 opustila a zdá se, že pokud chtěla napříště oslovit čtenáře *Nového hlasu* jinak než beletrií, volila pseudonymy L. Řehořová a H. Máchová. Příspěvky podepsané těmito jmény jsou však v ročnících 1933 a 1934 pouze dva, respektive jeden,⁶²⁹ a všechny prozrazují určité rozčarování autorky z homosexuálního společenství, u něž postrádala vůli k vybudování pevného kolektivu asertivních lidí, jak se je pro to v předchozích letech snažila nadchnout.⁶³⁰ V roce 1934 publikovala také jeden nebeletristický text pod jménem Eduarda Weingarta.⁶³¹

Vedle mnohosti autorských identit je třeba si na psaní Jany Mattuschové do *Hlasu a Nového hlasu* povšimnout ještě jednoho aspektu, a sice způsobu, jakým zacházela v autorské řeči svých textů se svou identitou genderovou. Jak vyplývá z logiky věci, pod pseudonymem Eduard Weingart o sobě tam, kde do příslušných textů vstupovala jako vypravěč, psala v mužském rodě, a stejně postupovala v případech, kdy se tímto jménem označila v rovině reálného života.⁶³² Pokud jde o šifru – *sigma*, v prvním čísle *Hlasu sexuální menšiny* v textu

⁶²⁸ Z dopisu Jany Mattuschové nakladateli Josefu Hladkému datovaného 20. prosince 1932 vyplývá, že v této době již hlavní díl redakčních a organizačních úkolů kolem časopisu ležel na Kolátorovi, avšak že Mattuschová dále podle svých možností přispívala a osud časopisu jí ležel na srdci (Knihovna Národního muzea, pozůstalost Josefa Hladkého, sign. 51/1267).

⁶²⁹ K tomu je nutno přičíst ještě krátký text „Návrh na letní domov“ (*Nový hlas*, 2, 1933, s. 15), který je podepsán šifrou –s– a v němž je ve třetí osobě vysvětlen záměr „pisatelky článku ‚Kupředu‘“ ze stejného čísla, tedy L. Ř., vybudovat v Orlických horách rekreační zařízení, kde by mohli příslušníci homosexuálního kolektivu trávit dovolenou („Chtěla by, aby se každý cítil ve svém ovzduší, kde by pookřál a při tom byl ve svém.“). I tento text je nutno přičíst přímo Janě Mattuschové.

⁶³⁰ Důvody, proč mám za pravděpodobné, že také pseudonymy L. Ř[ehořová] a H. Máchová patří Janě Mattuschové, jsou následující. Texty podepsané iniciálami L. Ř., respektive jménem L. Řehořová („Ku předu...“ *Nový hlas*, 2, 1933, s. 12–13; „Úchylní lidé a manželství“ *Nový hlas*, 3, 1934, s. 110–111) se svým stylem, obsahem i mobilizačním vyzněním nápadně podobají některým textům podepsaným šifrou – *sigma*; ve druhém z těchto textů se dokonce přímo vyskytují některé obraty typické pro komunitně politický diskurs Jany Mattuschové (srov. výše poznámkový aparát), tak například věta „I v soukromém životě, zvláště ženy homosexuálně založené bývají nejlepšími a nejsvědomitějšími pracovnicemi,“ či věta „Několik jedinců to ovšem nedokáže, [...]“ (oba citáty na s. 111). Pokud jde o text podepsaný jménem H. Máchová („Všem nám...“ *Nový hlas*, 2, 1933, s. 48), autorka zde reaguje na článek L. Ř. „Návrh na letní domov“, který vyšel v předchozím čísle, prohlašuje tuto myšlenku za „ideální“, avšak zároveň se staví skepticky k jejímu uskutečnění, což odůvodňuje nedostatkem nadšení a obětavosti uvnitř subkultury. Zdá se, že mezi zveřejněním textu L. Ř. a uzávěrkou následujícího čísla došlo k nějaké události, v jejímž důsledku se deziluze Jany Mattuschové z homosexuálního společenství ještě prohloubila, a ona cítila potřebu svůj idealistický návrh z minulého čísla relativizovat, přičemž ovšem nechtěla vzbudit dojem, že L. Ř. je názorově nekonzistentní. Prostřednictvím pseudonymů H. Máchová (který nota bene koinciduje s iniciálami H. M., srov. výše) a L. Ř[ehořová] – to však doplnila až v roce 1934] tak vlastně v tomto případě vedla dialog sama se sebou.

⁶³¹ WEINGART, Ed[uard]: „A. Gide: Zemří a živ bud“ *Nový hlas*, 3, 1934, s. 114–115.

⁶³² Když se například na počátku roku 1932 pokusila zorganizovat homosexuální osvětově společenský kroužek ve svém rodišti Kolíně, otiskl *Hlas sexuální menšiny* upozornění (jehož byla pravděpodobně autorkou), že se

s názvem „Lesbická láska“, v němž již mj. představila svou tezi, že „urnické ženy jsou [...] našťestí od přírody dobře vyzbrojeny energií a průbojností a v boji s pokryteckou a pokřivenou morálkou mají stále větší chance na vítězství“ a že jsou „pověštině dobrými pracovnicemi“,⁶³³ kterou posléze rozvinula i v řadě svých dalších textů, použila k označení sebe sama ženský rod, avšak již od druhého čísla jsou texty pod touto šifrou psány systematicky v rodě mužském.

Důležitým klíčem k pochopení její genderové identity v této době je text „Gynandra standardním zjevem dneška“ který v *Hlas* zveřejnila v létě roku 1931.⁶³⁴ Zde v exaltovaném vytržení popisuje nový typ emancipované ženy, jehož rozšíření datuje do doby po první světové válce. Poválečné „gynandry“ se nepodobají těm předválečným, které „nevolily prostředky právě nejlepší a nejvkusnější“, neboť „přeháněly do směšnosti imitování ne mužů, ale chlapů“ (což ovšem, jak Mattuschová zdůrazňuje, neumenšuje jejich zásluhy v prosazování ženských práv, které chápe jako lineární teleologický proces, stejně jako prosazování práv homosexuálních). Její „gynandra dneška“ „[...] srůstá úzce s celou dnešní dobou, ve které není jevu, k němuž by se nesnažila zaujmouti stanovisko stoprocentně kladné. Její touhy se zhmotnily, její mety životní se přiblížily do takové vzdálenosti, jaké právě lze dosáhnouti poctivou a vytrvalou prací.“ Tyto gynandry lze nalézt všude tam, „kde se tvoří nové kladné hodnoty [, a]ť je to vědecká laboratoř, či atelier umělce, tichá pracovna spisovatelek, stejně jako sněmovní tribuna, dílna, továrna“. Obzvláštní možnosti pro naplnění „svého lidského poslání“ má gynandra „v práci sociální“ – zde se jasně projevuje, pokud by to nebylo zřejmé z oslavného vyznění celého textu, že s konceptem „gynandry dneška“ je Jana Mattuschová, pracovnice sociální pojišťovny, osobně zcela ztotožněna. Také v oblasti sportu je pak ctižádostí gynandry „zlomiti každý rekord, překonati vytrvalost vytrvalostí, urvati si olympijský vínek, neboť nedovolí, aby tato sladká odměna zůstala privilegiem mužů“. U gynandry, jejímž obecným referenčním hlediskem je muž, vůči němuž se vymezuje, ale kterému se chce vyrovnat a podobat, nepřekvapí, má-li slabost pro ženské půvaby, jako například „malířka, jež s věčnou cigaretou, s nadšeně a pozorně hledícíma očima zachycuje jarní půvab dívčího aktu“, a žije-li ve vztahu s jinou ženou, jak Mattuschová ukázala na tomto modelovém případě:

16. března toho roku uskutečnil v Kolíně informativní schůze, na níž pronese referát „kolínský rodák, spisovatel Ed. Weingart“ („Z Kolína a okolí“. *Hlas. List sexuální menšiny*, 2, 1932, s. 78).

⁶³³ – sigma: „Lesbická láska“. *Hlas sexuální menšiny*, 1, 1931, č. 1, s. 4. Jak jsme již naznačili výše, motiv energických lesbických žen a výraz „pracovnice“ jsou pro texty Jany Mattuschové zcela charakteristické. I v citovaném textu Mattuschová o několik řádek níže píše, že lidstvu v uvědomělých lesbických ženách „narůstá šik skvěle nadaných a naprosto pozitivních intelektuálních pracovnic“.

⁶³⁴ – sigma: „Gynandra standardním zjevem dneška“. *Hlas sexuální menšiny*, 1, 1931, č. 5–6, s. 3–4. Odtud všechny citáty v tomto odstavci.

Jiná je zemědělským dělníkem a zařídila si u vědomí svého vnitřního práva život podle zásady: Za stejnou práci, stejnou odplatu. Když si její soudruzi vybudovali rodinný krb, kde po těžké práci si odpočinou a zahřejí se, proč by si neměla i ona nalézt družku a vytvořit si rodinu podle tradice obměněné poněkud s ohledem na odlišnou formu jejího pohlavního výběru?

Nuže, termín *gynandra*, který Jana Mattuschová volila pro označení ideální formy ženství, je více než výmluvný. Její pojetí ženství jasně tihne ke stírání hranice mezi gendery. Žena se muži podobá nejen sociálně, jak jsme právě viděli, ale také fyzicky: „Co na tom, vypadá-li její zevnějšek trochu disharmonicky, vždyť svého pevného, poslušného a ukázněného těla získala perným tréninkem a je na ně i trochu ješitná, už proto, že sama ví nejlépe, co námahy stojí, než jsou utuženy svaly [...]“⁶³⁵ V tomto ohledu patrně není zcela bez významu, že se její pseudonym Eduard Weingart nápadně podobá jménu dánského malíře Einara Wegenera (1882–1931), který si v roce 1930 jako první člověk na světě nechal operativně změnit pohlaví. Jeho příběh byl v prostředí československých sexuálních menšin znám; alespoň *Hlas sexuální menšiny* o Wegenerovi, který po přeměně pohlaví vystupoval pod jménem Lili Elbe, dvakrát informoval.⁶³⁶

Od konce roku 1932 Jana Mattuschová, jak jsme již uvedli, přestala publikovat pod šifrou – *sigma*. Vedle vysvětlení, které jsme naznačili výše – určité rozčarování z homosexuálního společenství a ztráta motivace k menšinové práci –, se nabízí ještě jedno vysvětlení a je možné, že jsou platná obě zároveň. Odklon od šifry – *sigma*, která byla spjata s používáním mužského rodu, mohl být způsoben i tím, že Janu Mattuschovou překračování genderových hranic již tolik neinspirovalo. Zdá se, že tento trend se projevuje také ve způsobu, jakým pracovala pod pseudonymem Eduard Weingart: zatímco v roce 1931 použila ve dvou weingartovských textech vyprávění v ich-formě (v mužském rodě)⁶³⁷ a v roce 1932 psala o Weingartovi jako o „kolínském rodákovi“ (viz výše poznámkový aparát), v letech 1933 a 1934 již pod jménem Eduarda Weingarta píše beletristické texty pouze v er-formě a onen jediný nebeletristický text (viz výše) v první osobě plurálu (tedy ve formách, které neprozrazují rod autorského subjektu).⁶³⁸ Naproti tomu, jak jsme již uvedli, zavedla dva nové,

⁶³⁵ Tamtéž, s. 4.

⁶³⁶ „Muž nebo žena?“. *Hlas sexuální menšiny*, 1, 1931, č. 3, s. 12; „Druhé úmrtí Einara Wegenera“. *Hlas. List sexuální menšiny*, 2, 1932, s. 94.

⁶³⁷ WEINGART, Eduard: „Povídka z kraje luk“. *Hlas sexuální menšiny*, 1, 1931, č. 9, s. 5–8; TÝŽ: „Zbabělý rekordman“. *Hlas sexuální menšiny*, 1, 1931, č. 11, s. 5–7.

⁶³⁸ Na druhou stranu však i v těchto ročnících je u textů, které Jana Mattuschová přeložila do češtiny, poznámka „přeložil E. W.“, tedy mužský rod. Těmito douškami však mohl Mattuschové překlady opatřovat hlavní redaktor

ženské pseudonymy a do příslušných textů se jako autorský subjekt promítala v ženském rodě.

Osudy Jany Mattuschové poté, co přestal vycházet *Nový hlas*, jsou známy pouze útržkovitě. V roce 1937 se podruhé vdala a příjmením se od té doby jmenovala Tuhá.⁶³⁹ Na podzim roku 1938 narazil její ideál emancipované ženy, která je ve všech ohledech rovna muži, na politicko-ekonomickou realitu druhé republiky: Ústřední sociální pojišťovna ztratila v důsledku záboru pohraničních oblastí více než třetinu pojištěnců a byla nucena přizpůsobit novým poměrům stavy zaměstnanců. Představenstvo pojišťovny rozhodlo, že propustí všechny provdané smluvní zaměstnankyně (tj. ty, které neměly definitivu, celkem asi 160 zaměstnankyň). Zároveň představenstvo rozhodlo, že „v těch prokazatelných případech, kde by propuštění provdané zaměstnankyně ohrozilo nutnou existenci rodiny, může být propuštěná zaměstnankyně od 1. ledna 1939 přijata dočasně zpět do služeb ústavu za změněných podmínek“.⁶⁴⁰ Toto opatření se týkalo i Jany Tuhé, přičemž „změněné podmínky“ spočívaly v tom, že její plat podle nové smlouvy činil dvě třetiny platu předchozího (který byl druhý nejvyšší z celé skupiny 42 žen přijatých zpět, což ukazuje na to, že v pojišťovně zastávala poměrně odpovědnou pozici).⁶⁴¹

V březnu 1944 byla Jana Tuhá zatčena a bez soudu internována v Terezíně, Lipsku a Drážďanech, kde byla držena až do likvidace věznice dne 7. května 1945.⁶⁴² O důvodech a okolnostech jejího zatčení a věznění není z dosud dostupných pramenů nic známo; je však možno mít za vyloučené, že by důvodem byly případné lesbické styky. Jak vyplývá z dosavadního bádání o perzekuci homosexuálních protektorátních příslušníků ze strany německých bezpečnostních složek za nacistické okupace, byla v případech, kdy byli internováni v koncentračních táborech, primárním důvodem vždy jejich odbojová činnost, a nikoliv sexuální orientace (viz oddíl 4).

Po osvobození se Jana Tuhá vrátila do zaměstnání v Ústřední sociální pojišťovně, kde byla 19. května 1945 zvolena jedním z devíti náhradníků devítičlenné závodní rady, která reprezentovala 615 zaměstnanců – je tedy možné soudit, že její sociální status na pracovišti po návratu z vězení byl dosti silný. K dalším obdobím života Jany Tuhé nemáme za současného

Vladimír Vávra (Kolátor); obecně mají podle našeho názoru pro posouzení jejího postoje k překračování genderových hranic menší význam než texty, které sama napsala.

⁶³⁹ NA, PŘP II – EO.

⁶⁴⁰ NA, Ústřední sociální pojišťovna, karton 62, složka Nároky na odbytné provdaných žen, dopis ředitele ÚSP Ministerstvu sociální péče ze dne 18. listopadu 1938.

⁶⁴¹ NA, Ústřední sociální pojišťovna, karton 62, dokument *Pro ředitelství*, nedatováno.

⁶⁴² NA, Ústřední sociální pojišťovna, karton 62, koncept dopisu ÚSP Ústřednímu svazu nemocenských pojišťoven.

stavu bádání žádné poznatky s výjimkou jediného – víme, že zemřela dne 28. května 2000.⁶⁴³ Vedle Karla Nevoleho, který zemřel v roce 1990, tak je, alespoň pokud je nám za současného stavu bádání známo, jedinou postavou meziválečného československého hnutí sexuálních menšin, která se dožila sametové revoluce.

3.6.5. Vladimír Kolátor

Od 7.–8. čísla prvního ročníku *Nového hlasu*, které vyšlo dne 1. listopadu 1932, se stal vedoucím redakce Vladimír Vávra, vlastním jménem Vladimír Kolátor (1903–1986),⁶⁴⁴ který již předtím psal do obou po sobě následujících časopisů články, v nichž se věnoval kulturním tématům. Tento vystudovaný právník, který kromě práce pro *Nový hlas* působil také jako divadelní kritik, historik a režisér a jako filmový kameraman, posléze vedl časopis během celého období ročníků 1933 a 1934. Nadále úzce spolupracoval s víceméně stálým okruhem přispěvatelů, k nimž patřili vedle již zmiňovaných Karáska ze Lvovic, Čefovského a Weingarta Ivan Horný, Václav Krška (1900–1969), Jetřich Lipanský, Imrich Matyáš (1890–1974), Lída Merlínová, Ladislav Petrák (viz podkap. 3.6.3.), Gill Sedláčková, Pavel Skalník (viz podkap. 5.2.1.) a Petr Staněk;⁶⁴⁵ naopak autor píšíci pod pseudonymem *Junius*, který za redakce bratří Černých pravidelně přispíval články mobilizačního charakteru, otiskl v *Novém hlasu* pouze jeden text v roce 1933.⁶⁴⁶

⁶⁴³ Centrální evidence obyvatel.

⁶⁴⁴ Klíčem ke zjištění pravé identity Vladimíra Vávry je jeho článek „Sen o říši krásy“ (*Nový hlas*, 2, 1933, s. 23–24) o Karáskově divadelní hře toho jména, který obsahuje větu: „Z těchto dvou důvodů nebylo ani možno realizovat nové provedení Gamzovým Studiem, neboť jsme seznali, že hra přerůstá značně nosnost divadla“ (s. 23). Vladimír Kolátor byl za krátké existence Uměleckého studia Vladimíra Gamzy jedním z nejbližších Gamzových spolupracovníků (1926–1927) a jeho heslo v: kol.: *Lexikon české literatury. Osobnosti, díla, instituce. Díl 2, svazek II, K–L*, cit. dílo, uvádí mezi jeho pseudonymy i jméno *Vávra* a značku *VL.K.* (Kolátor používal v *Hlasu* a *Novém hlasu* i pseudonym *P. Vlk*, pod nímž zde publikoval vlastní beletrii.)

⁶⁴⁵ Ivan Horný, vl. jm. Bohumil Jednorovič Kosovský (1898–1987); Jetřich Lipanský, vl. jm. František Mastík (1900–1972); Lída Merlínová, vl. jm. Ludmila Skokanová, provdaná Pecháčková (1906–1988); Gill Sedláčková, vl. jm. Julie Sedláčková (1908–1978); Pavel Skalník, vl. jm. Vladimír Šacha (1903–1986). Blíže k těmto autorům viz: LISHAUGEN, Roar; SEIDL, Jan: „Generace Hlasu. Česká meziválečná homoerotická literatura a její tvůrci, cit. dílo. O osobě autora Petra Staňka nepřineslo dosavadní bádání žádné poznatky.

⁶⁴⁶ Pod tímto pseudonymem publikoval v *Hlasu* a ojedinele i *Novém hlasu* anarchisticko-komunistický intelektuál Alois Adalbert Hoch (1888–1970), autor řady prací z různých oborů, hojný přispěvatel různých meziválečných komunistických periodik a překladatel řady marxisticky zaměřených prací, občanským povoláním knihovník ministerstva veřejných prací (k jeho osobě blíže viz: kol.: *Slovník českých filozofů*. Brno 1998, s. 184–185). Při pátrání po uživateli pseudonymu jsem vycházel z: VOPRAVIL, Jaroslav: *Slovník pseudonymů v české a slovenské literatuře*. Praha 1973, s. 159, kde jsou k tomuto pseudonymu přiřazeni Hoch a literární historik Václav Tille (1867–1937). Porovnání stylu Junia z *Hlasu* (jeho nejsnáze postižitelné rysy spočívají zejména v morfologické rovině jazyka – nejmarkantněji jde o důsledné užívání infinitivů na –ti a tvaru „jest“) se stylem těchto dvou autorů ukázalo, že se naprosto neshoduje se stylem Václava Tilleho a že se zcela shoduje se stylem Aloise Adalberta Hocha. To však samo o sobě není důkazem identity, neboť všichni autoři užívající tohoto pseudonymu nemusejí být ve Vopravilově práci podchyceni (srov. např. heslo spisovatele

Zatímco za vedení bratří Černých v letech 1931–1932 politika redakce spočívala zejména v psaní proti § 129 trestního zákona jako konkretizované příčině útlaku, časopis pod Vávrovou redakcí si uvědomuje, že na takovouto legislativní změnu nemá sebemenší vliv a prostor pro emancipační boj vidí především v oblasti výchovy – či spíše sebevýchovy – homosexuální menšiny k takovému chování a pojetí života, které umožní, že ji většinová společnost přirozeně začne akceptovat a paragraf pak odumře jaksí automaticky, jako vedlejší produkt jakési „nové homosexuality“. On i jiní autoři, zejména Lída Merlínová a Ivan Horný, se v *Novém hlasu* kriticky vyslovovali proti překračování genderových norem a jiným jevům přítomným u některých homosexuálů, které podle jejich názoru poškozovaly všechny homosexuály v očích heterosexuální většiny, a tím ztěžovaly jejich emancipační snažení.⁶⁴⁷ Vladimír Vávra definoval svou redakční politiku v novoročním čísle ročníku 1933:

„Nový Hlas“ nebude časopisem prokletých lásek, nýbrž lidí, kteří pozvolna dosahují uznání lidské společnosti a usilují o úplné své zrovnoprávnění před společností i před zákonem. Budeme bojovat proti oněm zjevům, které provázejí homosexuální hnutí: proti chrámovému šeru, dýmu kadidla, vůni aster a podobným zjevům, jež odpuzují lidi, holdující přírodě a sportu. Uznání společnosti možno dosíci jen spoluprací s normálními⁶⁴⁸ lidmi – jsme proto proti izolovanosti homosexuálních.⁶⁴⁹

Aloyse Skoumala v: kol.: *Lexikon české literatury. Osobnosti, díla, instituce. Díl 2, svazek II, K–L*. Praha 1993, s. 172). Zde proto přichází ke slovu též konfrontace motivická, na jejímž základě zjišťujeme, že Junius se v *Hlasu* zmiňuje o mentalitě „středověkého občana“ (Junius: „Slovo o cenzuře a pro cenzuru“. *Hlas sexuální menšiny* 1, 1931, č. 13, s. 2) a Hoch se pod týmž pseudonymem o tomtéž rozepisuje ve stati *Žižka a jeho doba* (Praha 1924, s. 5), Juniovi z *Hlasu* soudobou společnost charakterizuje „to staré latinské: homo homini lupus, které bych přeložil ve smyslu dnešní doby, že se druh snaží zadávit druhu“ (Junius: „Slovo k novinářům“. *Hlas sexuální menšiny* 1, 1931, č. 7–8, s. 3) a Hoch pod jiným svým pseudonymem v textu o optimální organizaci práce píše o velikém cíli, „jakým jest: *hospodaření lidmi*, nahrazení starého: *homo homini lupus* novým: *homo homini homo*“ (KOLOVRATSKÝ, H.: „Abeceda organizační nauky“. In: TÝŽ (ed.): *Ze života a práce inženýra Rudolfa Žižky*. Praha 1938, s. 38; kurzíva Hochova; k totožnosti autora viz: VOPRAVIL, Jaroslav: *Slovník pseudonymů v české a slovenské literatuře*, cit. dílo, s. 647), a zejména, že Junius z *Hlasu* viní novináře, že ve veřejnosti upevňují nesprávný názor na homosexualitu, což je však dáno zejména tím, že pracují pod časovým tlakem a nemají dost času na kritické posouzení informací (Junius: „Slovo k novinářům“. *Hlas sexuální menšiny* 1, 1931, č. 7–8, s. 3), a že Hoch se v práci *Technika duševní práce* (s Bohuslavem Koutníkem, Praha 1932) zmiňuje jak o přepracovanosti novinářů (s. 142), tak, a to poměrně rozsáhle, o zásadách kritického ověřování poznatků (s. 118–120). Třebaže ani toto není důkazem identity obou autorů, lze říci, že její pravděpodobnost se blíží jistotě. Samozřejmě zde vyvstává otázka, jak se Hoch k okruhu kolem *Hlasu* dostal (sám se ve svých textech prezentuje jako sice sympatizující, avšak externí pozorovatel hnutí sexuálních menšin). V této souvislosti připomeňme, že se Hoch v mládí pohyboval v anarchistických kruzích kolem Stanislava Kostky Neumanna, který se sám ve svém mládí pohyboval v kruzích kolem *Moderní revue* (viz podkap. 2.4.1.), což ukazuje na jednu možnou spojnicí. Místo otázky sexuálních menšin v myšlení a angažované činnosti meziválečné československé levicové inteligence představuje v každém případě zajímavé téma pro další bádání.

⁶⁴⁷ K tomu blíže viz: SEIDL, Jan: „Mužnost jako ctnost uvědomělého homosexuála ve třicátých letech“. *Theatrum historiae*, 5, 2009, s. 281–292.

⁶⁴⁸ Normálními lidmi jsou zde míněni heterosexuální lidé.

⁶⁴⁹ VÁVRA, Vl[adimír]: „Slovo čtenářům“. *Nový hlas*, 2, 1933, č. 1, s. 13.

Ani tento postoj, který je možno popsat jako snahu o splynutí s heterosexuální většinou, a tím o bagatelizaci sexuální odlišnosti, ani postoj bratří Černých, kteří viděli prostor pro cílené úsilí homosexuální subkultury o získání lepších životních podmínek především v boji proti § 129, však nebyly jedinými emancipačními strategiemi v rámci meziválečné československé homosexuální subkultury. Zcela odlišnou koncepci toho, v jakých směrech usilovat o získání práv, formuloval v roce 1932 Jiří Karásek ze Lvovic:

Myslím, že separování sexuální menšiny, její osamostatnění⁶⁵⁰ je nejšťastnějším krokem v rozvoji celé této sexuální otázky. Ten pověstný § 129, byť neodstraněný, přestává býti hrůzou a řeknu upřímně, že jeho konečný pád nebudu pokládati za žádné zvláštní vítězství a za žádnou zvláštní výhodu. Ti, kteří očekávají po pádu tohoto § 129 úplnou svobodu, mýlí se strašně. Decentní láska bude stejně chráněna jako dnes. A sexuální výstřednosti budou se i dále trestati podle ostatních paragrafů a nebudou těm, kdo jsou sexuálně výstřední, než žalář nebo sanatorium.⁶⁵¹

Toto Karáskovo vyjádření ukazuje, že autor prisuzoval větší význam faktickému stavu věcí než legislativní úpravě. Cestu ke zlepšení podmínek pro každodenní homosexuální provoz viděl – podobně jako Vladimír Vávra – v respektování norem daných heteronormativní společností, na rozdíl od Vávry však účelem nemělo být splynutí homosexuální subkultury s většinovým světem, nýbrž co možná nejdůslednější izolace. Od úzce politické koncepce bratří Černých se lišil velmi výrazně; to ovšem neznamená, že nebyl přesvědčen o důležitosti autochtonní homosexuální emancipační práce (srov. Karáskovu roli jednak při vydávání časopisu a jednak při vzniku homosexuálního osvětového spolku, která bude pojednána níže). Lze předpokládat, že odlišnosti v naznačených třech pojetích homosexuální emancipace, jejích cílů a prostředků, byly podmíněny generačními rozdíly jejich nositelů a z nich vyplývajícími odlišnými životními zkušenostmi a paradigmatickým ukotvením.⁶⁵²

Nový hlas se pod Vávrovým vedením vydal na cestu podpory aktivního života a odporu proti pasivitě a defetismu. Na podzim roku 1932 Vávra oznámil čtenářům, z nichž řada zasílala do redakce své literární práce, většinou poezii, že „uveřejňování básní bude

⁶⁵⁰ Karásek má na mysli skutečnost, že se homosexuálové setkávali ve speciálních restauračních zařízeních pod policejním dohledem, kam neměla běžná veřejnost přístup.

⁶⁵¹ KARÁSEK ZE LVOVIC, Jiří: „Morální záchvat Německa“. *Nový hlas*, 1, 1932, č. 5, s. 12–13.

⁶⁵² V roce 1932 bylo Karáskovi 61 let, Františku Černému 46 let, Vojtěchu Černému 39 let, Vladimíru Kolátorovi 29 let a Janě Mattuschové 26 let.

v příštích číslech omezeno na minimum. Sentimentální lyrika bez umělecké ceny naprosto vyloučena, stejně jako melancholické a pesimistické povídky. Beletrii povedeme jen opravdu hodnotnou.⁶⁵³ Vladimír Vávra/Kolátor se v občanském životě situoval politicky na pravici⁶⁵⁴ a tento světový názor promítal i do svých redakčních textů v *Novém hlasu*. Aniž by pouštěl ze zřetele obecný cíl vybudování homosexuální organizace a koordinovaného boje za společné zájmy, zdůrazňoval osobní odpovědnost každého jednotlivce za svůj vlastní osud:

Fysická námaha trvalá a pravidelná je nejlepším prostředkem, jak s lehkostí, ba úsměvem [...] překonat i okolnosti, pod jejichž, často jen subjektivní[,] tíží slaboši padají. Až budou homosexuální vlastním vědomým přičiněním chlapi[,] a ne baby, tehdy nabudou práva odvolávat se na skvělé příklady antiky. [...] Je na každém, aby se vlastní silou hleděl dostat z následků neblahého dědictví, jež mu odkázala omezenost minulých generací. [...] Probudit energii, které se v kruzích čtenářů tohoto listu nedostává, budiž účelem těchto řádek.⁶⁵⁵

V roce 1933 se z *Nového hlasu* postupně vytratily samostatné nabádací články. Výzvy k uvědomělosti, účasti na spolkových činnostech apod. byly nadále do určité míry přítomny v redakčních textech, netvořily však už natolik dominantní součást diskursu jako v prvních dvou letech. Vladimír Vávra naproti tomu vyvinul jiný charakteristický žánr, přetisk článku z cizího periodika doplněný bohatými *poznámkami redakce* (tj. jeho poznámkami), kterými komentoval někdy i každou větu původního textu. Tento styl místy působí téměř dojmem dialogu s autorem přetisknutého článku a umožňoval Vávrovi, zcela v intencích jeho vnitřního ustrojení, které můžeme vyčíst z výše citovaných úryvků, zaujetí aktivnější autorské pozice, než jakou lze zaujmout při psaní stati. Vávrovy poznámky mají přitom někdy významnou vypovídací hodnotu, pokud jde o aktuální stav boje za odtrestnění.

Zřejmě nejotevřenější průchod své zálibě v polemice dal Vladimír Vávra v recenzi práce českobudějovického katolického teologa Antonína Melky (1875–1963) *Homosexualita. Studie morální* (1933), v níž autor shrnuje a vysvětluje postoj katolické církve k homosexualitě. Melkova práce je jediným soustavným, a to dost rozsáhlým vystoupením odpůrců odtrestnění homosexuality, k němuž za první československé republiky došlo. K tomu je nutno přičinit poznámku, že je sporné, zda za první republiky vlastně existovali nějakí programoví „odpůrci odtrestnění homosexuality“, pro které by bylo udržení stávajícího znění

⁶⁵³ „Všem našim přispívatelům“. *Nový hlas*, 1, 1932, č. 6, s. 16.

⁶⁵⁴ V dopise Františku Serafinu Procházkovi ze dne 21. září 1933 prohlašuje, že „v levicovém časopise Čin byl [...] zaměstnán jako jediný příslušník kruhů nesocialistických, přes to, že hlavní redaktorka časopisu pí. Majerová o situaci věděla“ (Literární archiv Památníku národního písemnictví [LA PNP], Procházka František Serafin, korespondence přijatá, Vladimír Kolátor F. S. Procházkovi).

⁶⁵⁵ „Několik slov k obrazové příloze“. *Nový hlas*, 1, 1932, č. 6, s. 15.

§ 129 dlouhodobou politickou agendou, na které by systematicky pracovali (tedy prostá negace modelu, který známe z případu hnutí sexuálních menšin). Pokud jde o nadindividuální entity, byl odpor proti společenské emancipaci homosexuality programovou výbavou katolické církve a Československé strany lidové, avšak na úrovni jednotlivců takového „pracovníka“ stěží nalezneme. Pokud někdo vystoupil s názorem, že by se neměla trestnost homosexuality rušit, bylo to zpravidla v rámci reakce na některý veřejný výstup (ať už z prostředí ministerské komise pro reformu trestního práva či později hnutí sexuálních menšin), který prozrazoval, že v republice existují snahy o odrestnění homosexuality.⁶⁵⁶ Tyto odpůrce včetně Antonína Melky by tak bylo možno charakterizovat spíše jako „situační“ v protikladu proti hypotetickým „programovým“. Důvody, proč lidé, kteří (by) si odrestnění homosexuality nepřáli, příliš s tímto názorem nevystupovali, je třeba hledat jednak v tom, že publicita hnutí sexuálních menšin v rámci celé společnosti byla i přes jeho snahy minimální, a tito lidé tedy ani netušili, že by mohlo něco být ve hře, a jednak v tom, že i těm, kdo se o existenci tohoto hnutí dozvěděli a s jeho cíli nesouhlasili, se „hrozba“ odrestnění nejevila jako příliš reálná, a nepovažovali tedy za nutné se aktivně do veřejné diskuse zapojovat.

Také Antonín Melka považoval odrestnění homosexuality za spíše virtuální téma, které by v zásadě nemuselo stát za řeč, avšak k napsání studie jej vyprovokovalo, když se seznámil s časopisem *Hlas sexuální menšiny*. V úvodu své práce píše:

Zdálo by se, že jest zbytečno touto věcí se zabývat, ale má-li tato snaha volající po uzákonění hříchu proti přirozenosti již svou ligu, svůj list, své propagační prostředky, jimiž mate vědomí a svědomí veřejnosti, a získává-li již dokonce i své zastánce v samých sborech zákonodárných, není jistě nevhodno o této věci mluvit se stanoviska nezaujatého rozumu a jasného poznání náboženského. A tato nezbytná nutnost kéž nás omluví, že se touto studií o homosexualitě zabýváme.⁶⁵⁷

Ve studii samotné pak homosexualitu rozebírá z lékařské, historické, právnické a teologické perspektivy. V prvních dvou částech registruje argumenty „zastánců a přátel homosexuelních“, které spadají do příslušných oborů, a aniž by polemizoval přímo o jejich platnosti, staví vedle nich jiná tvrzení, kterými jejich platnost relativizuje. V dalších částech pak vysvětluje, proč je homosexualita zvrácená a proti přírodě (vylučuje a znemožňuje primární účel pohlavního pudu, tj. reprodukci, čímž se staví nejen „proti biologickému přirozenému řádu, nýbrž [...] [i proti] přirozenému řádu mravnímu“, přičemž v pojmu řádu je

⁶⁵⁶ Například: KUBISTA, Jar.: „Kolem nového trestního zákona. Homosexualita a §§ 129–130 trest. zák. rak. a čsl.“. *Československá republika*, 7. 10. 1922.

⁶⁵⁷ MELKA, Antonín: *Homosexualita. Studie morální*. Olomouc 1933, s. 12.

obsažen i jeho cíl (zde: zachování lidského rodu); poněvadž však „původcem řádu mravního jest Tvůrce věcí sám, tož vše, co se s ním shoduje [...], jest shodné i s vůlí Boží[,] a tedy mravně dobré; a vše, co se tomuto řádu přičí, přičí se i Bohu – a nemůže se též nepřičít, poněvadž, jak jsme řekli, řád jest sám sebou finalistní“),⁶⁵⁸ a rozvádí teorii o primátu přirozeného práva nad pozitivním („zákon pozitivní, přičí-li se zákonu přirozenému, jest „nezákonný“: vrchnost nemá práva jej dáti a poddaní nesmějí ho zachovávat“).⁶⁵⁹ Konečně doporučuje jako jediné přijatelné řešení homosexuální otázky (neboť lékaři se neshodují, zda je možné ji vyléčit, a odrestřit ji je nepřijatelné) systematický celibát homosexuálů, vyvěrající z jejich vlastního niterného přesvědčení a náboženských pohnutek: „Nebořit ohrad zevních! Nebořit ohrad vnitřních! Z těch nejmenovali jsme dosud nejmocnější: totiž náboženství s celým komplexem pravd, příkazů, pohnutek a posilujících protiléků, jež dávají sílu k sebeovládání, která konec konců jest prvním a posledním a vítězným prostředkem.“⁶⁶⁰

Pokud jde o recenzi, kterou o Melkově práci napsal Vladimír Vávra, na první pohled upoutá, že třebaže v jiných textech projevoval některé kritické názory k životnímu způsobu homosexuální subkultury (viz výše), v této stati se bezvýhradně postavil na její stranu. Vávra se, jak uvádí, chtěl v recenzi držet vážného tónu,⁶⁶¹ avšak text posuzované knihy jej na řadě míst natolik rozčílil, že „vypadl na některých místech nechtěně do toniny časopisu Šejdrem“⁶⁶² (recenze je na mnoha místech psána ironickým, až posměšným stylem). Vávra Melkovi vytýká zejména „nevědeckost“, logické rozpory v textu, zaměňování pojmů, používání argumentů, které v konfrontaci s životní praxí samotných katolíků neobstojí,⁶⁶³ a zejména pak to, že tam, kde Melka podle Vávry cítí, že pro svá tvrzení nemá oporu ve vědeckém poznání, „vede do čela útoku proti homosexualitě, snad aby více ohromil katolické ovečky – samého Boha“.⁶⁶⁴

Ukazuje se tak opět (srov. podkap. 3.5.1.), že hlavní překážkou v rozpravě mezi homosexuální reprezentací a zástupci oficiální katolické věrouky bylo (v případě homosexuálů) nepochopení či neakceptování základní báze druhé strany a (v případě obou

⁶⁵⁸ Tamtéž, s. 66.

⁶⁵⁹ Tamtéž, s. 78.

⁶⁶⁰ Tamtéž, s. 116.

⁶⁶¹ VÁVRA, Vl[adimír]: „Homosexualita prof. Melky“. *Nový hlas*, 2, 1933, s. 148.

⁶⁶² Tamtéž.

⁶⁶³ Vávra se na několika místech své recenze podivuje, jak může katolický kněz žádat od homosexuálů celibát, když samotný katolický klérus má s celibátem vážné problémy. Vávřův ludický styl se v této souvislosti ukázkově projevuje například v pasáži: „Podle Plutarcha rozumní otcové zapovídali svým synům styky s filozofy. Ne však – jak se domnívá autor – k vůli homosexualitě, nýbrž pro sociální a svobodomyšlné jejich smýšlení, stejně jako v dnešní době by nestrpěl katolický, dogmatický velebný pán, aby jeho malý synek se dal ovlivňovat sociálními vývody Fráni Zemínové“ (tamtéž, s. 133).

⁶⁶⁴ Tamtéž, s. 134.

stran sporu) nárok na univerzální platnost vlastního paradigmatického ukotvení. Vávra vytykal Melkovi, který byl svou odborností teolog, že svou argumentaci zakládá na konceptu Boha, a ignoroval přitom, že tato disciplína má vyvinutý vlastní způsob uvažování a pojmový aparát,⁶⁶⁵ protože sama sebe chápe jako vědu. Vávra však jako „vědu“, která může produkovat relevantní výstupy o homosexualitě, chápal pouze moderní medicínu a biologii, a mohl proto Melku častovat větami jako „ale dosti o teologickém Vašem stanovisku, nesluší se tolik mluvit o věcech nevědeckých a středověkých“.⁶⁶⁶ Naproti tomu Melka nepřipouštěl ani stín pochybnosti, že by mohl být legitimní i jiný model výkladu světa než teologický, a v kapitole, kde tuto dichotomii reflektuje (přirozené versus pozitivní právo), jasně prezentuje teologické paradigma jako nadřazené všem ostatním.

3.6.6. Časopis *Kamarád* a snahy o založení homosexuální organizace v Brně

V roce 1932 založil vlastní časopis též okruh brněnských homosexuálů, který se soustředil kolem slovenského malíře Štefana Leonarda Kostelníčka (1900–1949), žijícího v té době v Brně. Časopis dostal název *Kamarád* s podtitulem *Časopis věnovaný zájmům přátelství uznaným vědou a kulturními státy* a jeho první číslo – jediné, které se dochovalo ve veřejných fondech – vyšlo dne 28. května 1932. Není bohužel zřejmé, zda první číslo bylo zároveň číslem posledním, jak tomu bylo později v případě titulu *Hlas přírody* (viz podkap. 3.6.7.), či zda se *Kamarád* udržel delší dobu.

V úvodním textu vysvětluje majitel a vydavatel Štefan L. Kostelníček, že se časopis připojuje

k tomu istému programu, ktorý má náš bratský časopis vychádzajúci v Prahe. Osmelení veľkým počtom stejnesmýšľajúcich brnenských, ba z ďalekého okolia našich kamarádov, pristupujeme k tej istej práci snaživých prívržencov a združených priateľov v centrame našej republiky, aby sme sosilnili boj a vydobili víťazstvo Čsl. Ligy pro sexuální reformu [...]⁶⁶⁷

Zdá se, že redakci *Kamaráda* velmi záleželo na tom, aby byl časopis vnímán jako posila snah, k nimž již dochází v Praze, a nikoli jako tříštění sil: v jednom z redakčních textů

⁶⁶⁵ V tomto ohledu je sporná Vávrova kritika, že Melka zaměňuje pojmy: Melka používal některé pojmy, například *pederastie, sodomie* atd., v jiném významu než soudobá lékařská věda, přičemž však zpravidla vysvětlil, jak daný pojem chápe.

⁶⁶⁶ VÁVRA, Vl[adimír]: „Homosexualita prof. Melky“, cit. článek, s. 147.

⁶⁶⁷ KOSTELNÍČEK, Štefan L.: „Aby bolo jasno!“. *Kamarád* 1, 1932, č. 1, s. 1.

slibuje „všem čtenářům a příznivcům i bratrského časopisu ‚Nový hlas‘ v Praze, že po dohodnutí s jeho funkcionáři vytrvá[...] v boji“⁶⁶⁸ na další straně doporučuje čtenářům, aby odebírali oba tituly, a na konci čísla přetiskuje úvod dopisu, který jí za redakci *Nového hlasu* zaslali Eduard Weingart a Jiří Karásek ze Lvovic. V této úvodní pasáži redakce *Nového hlasu* přeje „brněnským kamarádům plného zdaru jejich akce, která směřuje k témuž cíli, o jaký i my usilujeme“⁶⁶⁹, avšak z komentáře na vedlejší straně vyplývá, že vývoj dosavadní komunikace mezi oběma redakcemi tu brněnskou příliš nepotěšil.⁶⁷⁰ V každém případě lze pozorovat výraznou asymetrii v tom, že zatímco *Kamarád Nový hlas* propaguje, jak může, v *Novém hlasu* není o *Kamarádovi* ani zmínka, ba dokonce 1. června 1932 *Nový hlas* napsal, že je jediným časopisem „svého druhu“⁶⁷¹ v republice.

Časopis se ostatně po obsahové i formální stránce (s výjimkou titulní strany, která byla dílem Kostelníčkovým) *Hlasu* a *Novému hlasu* poměrně dosti podobal. Oba listy přinášely emancipačně-politický, spolkově-organizační, agitační i beletristický obsah, oba měly na konci seznamovací rubriku a oba měly též společného přispěvatele – bratislavského pracovníka hnutí sexuálních menšin Imricha Matyáše, který v obou časopisech paralelně uveřejnil text o arcivévodovi Ludvíku Viktorovi.⁶⁷² Dále do prvního čísla *Kamaráda* přispěl několika texty Karel Hlubocký⁶⁷³ a jedním textem amatérský dramatik a básník Standa Černil,⁶⁷⁴ německy píšící dr. J. Schwarz a konečně též Zoltán Škreta.

⁶⁶⁸ „Všem čtenářům a příznivcům našeho hnutí a jeho časopisu ‚Kamarád‘“. *Kamarád* 1, 1932, č. 1, s. 5.

⁶⁶⁹ *Kamarád* 1, 1932, č. 1, s. 22.

⁶⁷⁰ Weingartův a Karáskův dopis obdržela redakce *Kamaráda* teprve při uzávěrce prvního čísla. Z komentáře na vedlejší straně, který byl patrně vysázen ještě předtím, než tento dopis došel, lze usuzovat, že z *Nového hlasu* předtím dorazil do Brna ještě jiný dopis, k myšlence vydávat *Kamaráda* kritický. Redakce *Kamaráda* redakci *Nového hlasu* vzkazuje: „Veřejně potvrzujeme Váš dopis, který nepovažujeme za vhodné, k vůli naším příznivcům uveřejniti. Poznamenáváme jediné to, že chceme s Vámi za společný cíl pracovati ruku v ruce, abychom zesílili naše společné hnutí. Čekáme odpověď na náš poslední dopis, který nám nebyl zodpovězen.“ (*Kamarád* 1, 1932, č. 1, s. 23). Odpovědí na tento „poslední dopis“ je pak uvedený dopis Weingartův a Karáskův, který nicméně redakce také nepřetiskla celý.

⁶⁷¹ KARÁSEK ZE LVOVIC, Jiří; ČEŘOVSKÝ, František; WEINGART, Eduard: „Otevřený list naší veřejnosti“. *Nový hlas*, 1, 1932, č. 2, s. 1.

⁶⁷² MATYÁŠ, Imrich: „Jeden homosexuální mučedník“. *Kamarád* 1, 1932, č. 1, s. 7–10; TÝŽ: „Ludevít Viktor“. *Nový hlas* 1, 1932, č. 2, s. 12–14.

⁶⁷³ Pokud jde o identitu tohoto autora, je třeba uvést, že v tiráži je jako redaktor uveden Vilém Drexler-Hlubocký, básník, jehož práce jsou obsaženy ve fondech veřejných knihoven. Je tedy otázkou, zda jde o tutéž osobu, či případně o Drexlerova partnera, který s ním používal shodný pseudonym *Hlubocký*. Karel Hlubocký je autorem většiny textů v prvním čísle *Kamaráda*.

⁶⁷⁴ Standa Černil, uvedený v tiráži jako odpovědný redaktor, přispěl do prvního čísla pouze básní *Kamarád*, oslavující vznik časopisu a věnovanou Kostelníčkovu („Z vonných bílých květů jsi vzešel. – Jaro tě přineslo, v květnu jsi přišel. – Jsi čistý a mlád – Vítám tě za všecky, vítám tě rád! (...)“ (ČERNIL, Standa: „Kamarád“. *Kamarád* 1, 1932, č. 1, s. 11). Zajímavý pro poznání jeho tvorby je však též Hlubockého článek o provedení jeho divadelní hry *Proč?*. Tuto tragédii sehrál dne 24. dubna 1932 brněnský ochotnický spolek Bojmír. Děj lze ve zkratce reprodukovat takto: mladý homosexuál Ernst O’Benn slíbí churavé matce, že se ožení s komtesou Theou z Brownů, s jejímž bratrem Reném jej pojí milostný vztah. Vydírá jej však „známý pobuda francouzských boulevardů Toske“, který při hádce postřelí Reného. Ve snaze zachránit partnerův život O’Benn Toskeho zastřelí. Nato umírá, raněna mrtvicí, též O’Bennova matka. O’Benn při svém procesu před porotou statečně hájí

Z tohoto čísla lze získat určitou představu o brněnské homosexuální sociabilitě na počátku třicátých let (avšak pouze o sociabilitě mužské – lesbické ženy nedostaly v tomto čísle s výjimkou stručné reklamy na román Lídy Merlíkové *Vyhnanci lásky* žádný prostor ani jako autorky, ani jako téma). Dle inzertní rubriky bylo „dostaveničko našich přátel“⁶⁷⁵ v restauraci Koberitz v Pražské ulici (dnes Štefánikově) „naproti Hrnčířské“⁶⁷⁶ a jako „tradiční kavárna našich kamarádů“⁶⁷⁷ zde byl inzerován podnik Bellevue na Lažanského, dnes Moravském náměstí.⁶⁷⁸ Patrně ze stolní společnosti, která se scházela v kavárně Bellevue, také vzešla myšlenka vydávat časopis a založit vlastní organizaci, nezávislou na ČLSR a OSSP (viz kap. 3.8.).

Pokud jde o tuto organizaci, dozvídáme se z *Kamaráda*, že se měla jmenovat *Osvětové společenské a sociální sdružení sexuální menšiny*. Dne 28. dubna 1932 se sešlo třicet příznivců vznikajícího spolku na schůzi, kde k nim promluvil Karel Hlubocký a načrtl záměry, s nimiž je zakládán.⁶⁷⁹ Předsedou přípravného výboru byl zvolen Štefan L. Kostelníček.⁶⁸⁰ V květnu se pak přípravnému výboru dostalo významné vzpruhy, když

zájmy homosexuálů, avšak aby dokázal, že je nehájí pouze kvůli sobě, spáchá sebevraždu a „zmírá v náručí svého miláčka, který při mrtvole O. Bennově skládá slib, že dokončí započatý boj O. Bennův za práva invertovaných“ (HLUBOCKÝ, Karel: „Kulturní hlídka“. *Kamarád* 1, 1932, č. 1, s. 18). Hlubocký svůj referát uzavírá konstatováním, že představení byli přítomni hosti z Prahy, Bratislavy, Svitav, Olomouce a Slovenska a že bylo „důkazem, že jde udělat velmi mnoho práce pro naši myšlenku“ (tamtéž, s. 19). Černilovu tragédii *Proč?* tak lze označit spolu s operetou Lídy Merlíkové a jejího manžela Cyrila Pecháčka *Alfa a Omega*, kterou však na rozdíl od *Proč?* hrála profesionální divadla (srov. LISHAUGEN, Roar; SEIDL, Jan: „Generace Hlasu. Česká meziválečná homoerotická literatura a její tvůrci“. In: PUTNA, Martin C. a kol.: *Homosexualita v dějinách české kultury*. Praha 2011, s. 235–236), za ojedinělé příklady homoerotizující dramatické tvorby v meziválečném Československu. Je přitom zajímavé, že obě hry vznikly a byly hrány na Moravě.

⁶⁷⁵ *Kamarád* 1, 1932, č. 1, zadní obálka.

⁶⁷⁶ Tamtéž. Tento podnik se tedy nacházel v těsném sousedství kabaretu Brüner Fledermause (dnes klub Fléda), pokud ovšem nešlo o Flédu samotnou – v roce 1933 vyšla v *Novém hlasu* informace o tom, že se U Koberitzů konal homosexuální ples (viz poznámkový aparát v podkap. 3.8.2.).

⁶⁷⁷ *Kamarád* 1, 1932, č. 1, zadní obálka.

⁶⁷⁸ Jde o provozovnu na rohu Joštovy ulice a Moravského náměstí, kterou do roku 2011 využíval řetězec Potrefená husa (srov.: *Brněnští kavárníci a jejich kavárny*, URL: <http://www.spilberk.cz/?pg=zobraz&co=brnensti-kavarnici-a-jejich-kavarny>). Zdá se, že obdobně jako v Praze, kde se podniky zaměřující se zčásti či výlučně na homosexuální klientelu koncentrovaly v určité oblasti (viz kap. 3.7.), i v Brně měly takové podniky diachronní tendenci soustředit se kolem dnešního Moravského náměstí: z protokolu o výslechu hotelového zaměstnance Franze Seebauera na brněnské německé kriminální policii v roce 1941 se dozvídáme, že brněnští „teplí, jak se zde říká“ („wie mann hier sagt, ‚die Warmen““) se scházejí v podnicích Passage-Buffet na Nové ulici (dnes Lidická) a v Museumscafé (Muzejka?) (MZA, Německý zemský soud Brno, kart. 184, inv. č. 4 K Ls 24/41, fol. 70). K tomu je nutno poznamenat, že toto náměstí mělo zejména vlivem toho, že na něm stál Německý dům, výrazně jiný ráz než dnes.

⁶⁷⁹ Pokud jde o cíle a metody práce zamýšleného spolku, je však jeho projev, či alespoň jeho část přetištěná v *Kamarádovi*, poměrně vágní: „Chceme kráčet ruku v ruce a žít ve svém středu, jeden pro druhého, abychom dokázali světu, že nejsme takoví, jak se na nás pohlíží, ale že dovedeme býti silní a dobudeme si vážnosti před celým světem (...)“ („Redakční a spolkové zprávy“. *Kamarád* 1, 1932, č. 1, s. 22). Konkrétnější je ve svém článku Štefan L. Kostelníček, který uvádí, že „nie je sme na podporovanie nemravnosti, ba naopak chceme našich poučiť a priviesť k činnej a mravnej práci, usporiadaním vedeckých prednášok, sjazdov, verejných a členských schôdzí, zakladaním vzdelávacích a odborných združení, zariadovaním knižovň, čítareň, vydávaním brožúr a kníh úradmi povolených (KOSTELNÍČEK, Štefan L.: „Aby bolo jasno!“. *Kamarád* 1, 1932, č. 1, s. 2).

⁶⁸⁰ HLUBOCKÝ, Karel: „Dr. Magnus Hirschfeld mezi námi“. *Kamarád* 1, 1932, č. 1, s. 15.

Brno navštívil Magnus Hirschfeld. Dne 20. května měl veřejnou přednášku v sále DOPZ (viz kap. 3.9.), na níž byli přítomni též „MUDr. Weiskopf [sic], JUDr. Fein a velmi mnoho vlivných osobností.“⁶⁸¹ Karel Hlubocký dále líčí Hirschfeldův pobyt v Brně takto:

Po přednášce byla mu odevzdána od našich kamarádů kytice fialového šeríku ve znamení naší barvy. Po přednášce byli jsme pozváni do zahrady Německého domu, kde jsme se všichni podepsali do jeho pamětní knihy. On ptál (sic) se nás, jak žijeme a co v Brně podnikáme. Vyslechl naše stesky a bolesti a druhého dne na požádání redakčního kroužku přišel mezi nás do naší místnosti, aby shlédl, jak se máme mezi sebou rádi a poznal čisté přátelství našich kamarádů. [...] Člověk, jenž procestoval celý svět a jehož jméno je dnes známo v celém kulturním světě, přišel mezi nás do malé hospůdky, aby nás pochopil a neodsoudil jako ti druzí. [...] Velice pohnut od nás odcházel, tisknouc (sic) nám ruce s přáním bychom se zase všichni sešli na Světovém kongresu pro sexuální reformu, který se koná ve dnech 22.–25. září t. r. v Brně.⁶⁸²

Hirschfeld redakčnímu kroužku řekl: „Jsem velmi potěšen, že jsem poznal Vás a že jsem se dostal do Vašeho středu. Přejde snad doba, kdy osudný paragraf se uvolní a vy budete moci vystoupiti jako lidé, ale ne jako vyhnanci lidské společnosti“⁶⁸³, načež se místností rozlehl „burácející potlesk [a] ve tvářích všech kamarádů zračila se radost a chuť k nové práci“⁶⁸⁴.

Stanovy spolku byly podány úřadům dne 28. května 1932,⁶⁸⁵ tj. v den, kdy vyšlo první číslo *Kamaráda*. Vzhledem k tomu, že je za současného stavu bádání k dispozici pouze první číslo časopisu, nemůžeme bohužel sledovat osudy zamýšleného spolku dále. Je však možné, jak jsme již uvedli, že toto číslo je jediné, které kdy vyšlo, a pak by se zdálo jako pravděpodobné, že snaha dát brněnské homosexuální subkultuře organizovaný výraz ve spolku a časopisu (oba prvky je třeba brát jako dvě strany téže mince, přičemž, jak se ukázalo v případě pražských spolků a časopisů, bylo snazší udržet časopis než fungující spolek) měla pouze epizodní charakter a že souvisela právě s Hirschfeldovým rozhodnutím uspořádat v Brně sjezd Světové ligy pro sexuální reformu, které učinil na konci dubna (viz kap. 3.9.) a které mohlo působit pro brněnské homosexuály jako euforizující faktor.

Povšimněme si konečně ještě poněkud blíže osoby akademického malíře Štefana Leonarda Kostelníčka, který patrně působil jako spiritus agens těchto snah a který je

⁶⁸¹ Tamtéž.

⁶⁸² Tamtéž, s. 15–16.

⁶⁸³ Tamtéž, s. 16.

⁶⁸⁴ Tamtéž.

⁶⁸⁵ „Redakční a spolkové zprávy“. *Kamarád* 1, 1932, č. 1, s. 21.

z dosavadní literatury znám především jako zakladatel slovenské ornamentiky.⁶⁸⁶ Tento autor se narodil jako Štefan Kostelničák 14. února 1900 ve Spišské Staré Vsi, obci v podhůří Pienin. Jeho gymnazijní studia v Levoči ukončila první světová válka, po níž vstoupil do františkánského řádu, kde přijal jméno Leonard, avšak brzy řád opustil a začal se věnovat sběru lidového výtvarného umění, zejména ornamentální tvorby. V roce 1921 založil osvětový spolek Ústredie magurských Slovákov a v letech 1922–1924 vydával časopis *Naša Magura*. V letech 1925–1927 studoval v kreslířské škole v Košicích, kde si též v roce 1926 založil vlastní ateliér. V roce 1927 odešel do Prahy, kde umělecká studia dokončil, a posléze se přestěhoval do Brna, kde si otevřel nový ateliér. Do povědomí veřejnosti se jeho dílo dostalo v roce 1928, kdy k desátému výročí republiky zhotovil bohatě ornamentálně zdobená vydání významných státoprávních dokumentů, která pak visela v řadě školních tříd, úřadů apod.⁶⁸⁷

Z roku 1933 pochází sdělení tisku, že s ním a s mladíky, kteří docházeli do jeho bytu „prý za účelem propagace“, proběhl v Brně soudní proces pro homosexuální styky, v němž byl odsouzen k nepodmíněnému trestu těžkého žaláře v délce jednoho roku.⁶⁸⁸ Na konci roku 1934, po vypovězení z Brna, se usadil v Prostějově, kde kolem sebe opět rychle vybudoval komunitu efébů, které různě zaměstnával péčí o svou domácnost či prodejem svých děl, avšak od počátku musel čelit zvýšené pozornosti tamní policie, upozorněné z Brna.⁶⁸⁹ Od roku 1936 působil v Popradu, po vzniku slovenského státu pak v částečně v Bratislavě a částečně na Štrbském Plese. V obou lokalitách měl ateliéry, v nichž zaměstnával mladé pomocníky a ve

⁶⁸⁶ Viz zejména: KOSTELNIČÁKOVÁ, Anna: *Čaro ornamentu. Štefan Leonard Kostelničák*. Martin 2008. Z této monografie, bohatě doprovozené fotografiemi a reprodukcemi Kostelničkových děl, pocházejí všechny biografické údaje v tomto a následujícím odstavci, není-li uvedeno jinak. Z on-line zdrojů viz např.: RABATIN, Jozef: „Štefan Leonard Kostelničák povýšil ornamenty na umenie“. URL: <http://korzar.sme.sk/c/5280360/stefan-leonard-kostelnicak-povysil-ornamenty-na-umenie.html>.

⁶⁸⁷ Ozdobné vyhotovení různých textů s bohatou ornamentální výzdobou byl Kostelničkův oblíbený žánr. V monografii Anny Kostelničákové (cit. dílo) je takových plakátů či pohlednic reprodukováno značné množství – jde o texty jako Pittsburská dohoda, Martinská deklarace, avšak i kratší, jako modlitby *Otče náš* a *Zdravas Maria*, texty písní *Nad Tatrou sa blýska*, *Hej Slováci*, *Nitra milá Nitra* či Svatováclavského chorálu, různé citáty Kollára či Vajanského či text československého zákona o zásluze Tomáše Garrigue Masaryka o stát a obdobného pozdějšího zákona slovenského státu o tom, že o slovenský národ se zasloužil Andrej Hlinka. Pozoruhodné je, že v době svého brněnského působení vydal též deset ornamentových pohlednic určených homosexuálním odběratelům, které v *Kamarádovi* inzeroval jako „vhodný dárek pro vašeho kamaráda“ a které obsahovaly citáty „našich myslitelů a příznivců“ (*Kamarád* 1, 1932, č. 1, přední obálka). Pro svůj brněnský ateliér též hledal prostřednictvím *Kamaráda* malíře skla a porcelánu a prodejce jeho produkce (tamtéž, s. 24 a zadní obálka).

⁶⁸⁸ Dotčený článek jedním dechem hovoří též o Kostelničkových podvodech a v titulku dokonce sděluje, že byl odsouzen pro ně, avšak z toho, jak je formulován vlastní text, vyplývá, že byl souzen pouze pro „zločin“ podle § 129 b). Je možné, že autor článku manipulativně smísl referát o dvou obviněních, z nichž se prokázalo pouze jedno („Soudní síň. Akademický malíř odsouzen pro podvody“. *Národní listy* 73, 1933, 28. 2. 1933, s. 4). Světlo do skutečného stavu věci by mohly vnést archivní prameny týkající se tohoto/těchto řízení, pakliže by se je podařilo dohledat.

⁶⁸⁹ „Nechutné aféry měst Prostějova a Litovle“. *Moravská orlice* 73, 1935, 24. 1. 1935, s. 3.

velkém vytvářel artefakty zdobené lidovými ornamenty, ať už byl jejich materiálem papír, sklo či keramika. Díky tomuto charakteru své tvorby dosáhl v období klerofašistického státu značné společenské prestiže a jeho dílo šlo dobře na odbyt. Po osvobození Československa se však jeho tvorba netěšila oficiální přízni, což vedlo ke zhoršení jeho existenčních podmínek a v konečném důsledku též k srdečnímu onemocnění a úmrtí v roce 1949.

Jak uvádí autorka Kostelníčkovy monografie Anna Kostelníčáková, „o jeho neľahkom a nie dlhom živote, o to však intenzívnejšie prežitom, vieme len málo“⁶⁹⁰. Třebaže pamětníci, se kterými při přípravě publikace hovořila, pravděpodobně o Kostelníčkově citové orientaci věděli a v rozhovorech ji alespoň naznačili,⁶⁹¹ není tento aspekt jeho života v monografii vůbec tematizován; Kostelníček je zde důsledně představen pouze jako umělec hluboce ovlivněný národním cítěním a katolickou vírou. Z tohoto titulu byl také v roce 2002 ve Spišské Staré Vsi, kde je pohřben, vztyčen na náměstí jeho pomník, a lze tak říci, že Štefan L. Kostelníček je jediným pracovníkem meziválečného československého hnutí sexuálních menšin, který má dnes ve veřejném prostoru bustu. Připojujeme se k implicitnímu přání Anny Kostelníčákové, aby se osobnost Štefana L. Kostelníčka stala předmětem soustavného výzkumu,⁶⁹² neboť doufáme, že by takový výzkum mohl posloužit jako první krok v bádání o dějinách emancipace homosexuality ve slovenském prostředí.⁶⁹³

3.6.7. Krize a zánik prvorepublikového homosexuálního tisku

Vraťme se nyní k pražskému *Novému hlasu*. Do roku 1934 vstupoval časopis optimisticky. Vladimír Vávra konstatoval, že v předchozím roce došlo ke konsolidaci

⁶⁹⁰ KOSTELNÍČÁKOVÁ, Anna: *Čaro ornamentu. Štefan Leonard Kostelníček*, cit. dílo, s. 7.

⁶⁹¹ Zde jde zejména o pamětníka Emila Pudzise, který v letech 1944–1949 pracoval v Kostelníčkových ateliérech. Pudzis vzpomíná na rok 1946: „Aj majster si našiel nového spoločníka, Fera Šmiralu, asi dvadsaťpäťročného fešáka, ktorý ho všade sprevádzal.“ (KOSTELNÍČÁKOVÁ, Anna: *Čaro ornamentu. Štefan Leonard Kostelníček*, cit. dílo, s. 55).

⁶⁹² KOSTELNÍČÁKOVÁ, Anna: *Čaro ornamentu. Štefan Leonard Kostelníček*, cit. dílo, s. 9.

⁶⁹³ Pokud jde o téma homosexuality v dějinách slovenské společnosti, bádání by se mohlo odrazit od významných osob známých dosavadní historiografii, jako jsou – vedle Štefana L. Kostelníčka – William Ritter, Vojtech Hudec, Imrich Matyáš či Theo Florin. Případné zájemce o bádání v této oblasti odkazují – aniž si činím nárok na úplnost – na tyto práce: LENDEROVÁ, Milena: „Má se svými ženskými peklo“. Tak trochu jiná láska v secesní Praze“. *Dějiny a současnost* 29, 2007, s. 30–32; BRINCKOVÁ, Magdaléna: „Ohlas Williama Rittera v súdebej tlači a dokumentoch Archívu literatúry a umenia Slovenskej národnej knižnice“. *Knižnica* 10, 2009, č. 2, s. 46–50; GALMICHE, Xavier: *William et les garçons (d'Europe centrale)*. « *Aventures de volupté sous d'autres cieux* », URL: http://www.circe.paris-sorbonne.fr/index.php?option=com_content&view=article&id=242:xavier-galmiche&catid=50; FANEL, Jiří: *Gay historie*. Praha 2000, s. 437–444; KREKOVÍČ, Eduard; MANNOVÁ, Elena; KREKOVÍČOVÁ, Eva: *Mýty naše slovenské*. Bratislava 2005, s. 156; SCHVARC, Michal: „Homosexuálna aféra, alebo politická čistka: Akcia nemeckej Bezpečnostnej služby proti vedeniu Deutsche Partei“. In: BYSTRICKÝ, Valerián; ROGULOVÁ, Jaroslava (eds.): *Storočie škandálov. Aféry v moderných dejinách Slovenska*. Bratislava 2008, s. 179–186.

časopisu, neboť počet odběratelů, kteří ukončili své předplatné, nebyl i přes světovou hospodářskou krizi závratně vysoký. Tito čtenáři při zastavení odběru *Nového hlasu* většinou uváděli obavu, aby jim nevznikla ostuda „před veřejností, u níž jsou však již většinou dostatečně kompromitováni svým nezřízeným životem a lítáním ‚za láskou‘ po palácích, pasážích a záchodech“, tvrdí Vladimír Vávra a pokračuje: „zapomínají, že odebrání tak slušného časopisu, jako je Nový hlas, bylo jediným příznivým bodem na jejich homosexuálním založení.“⁶⁹⁴

Již dříve se občas na konci jednotlivých čísel objevovala německá příloha, ovšem pouze ve formě německých překladů či shrnutí českých článků. Po zákazu homosexuálního tisku v Německu byl nyní *Nový hlas* podle Vávry jediným homosexuálním časopisem na světě;⁶⁹⁵ tato nová okolnost podle něj zvyšovala význam časopisu. Redakce navázala kontakt s Karlem Giesem (1898–1938), důležitou postavou té části německého hnutí za emancipaci homosexuality, která se soustředila okolo Magnuse Hirschfelda, jehož tajemníkem a také po určitou dobu životním partnerem Giese byl. Poté, co zhoršující se politická situace v Německu donutila Hirschfelda zemi opustit (s novým partnerem, hongkongským medikem Li Šiu-Tongem, se kterým se seznámil na svém světovém turné na počátku třicátých let) a německé emancipační hnutí bylo rozbito, odebral se Karl Giese do československého exilu v Brně. Vladimír Vávra měl v úmyslu učinit ve spolupráci s Giesem z konceptu německojazyčné přílohy pravidelnou a autonomní součást časopisu, díky níž by mohl *Nový hlas* oslovit i zahraniční veřejnost. Karl Giese napsal pro *Nový hlas* jeden článek,⁶⁹⁶ avšak poté onemocněl a byl nucen ve spolupráci ustát.⁶⁹⁷ Německá příloha však vycházela v zásadě po celý ročník 1934, přičemž nejvýrazněji do ní přispíval brněnský advokát Karl Fein, který na sebe upozornil na sexuologickém sjezdu v Brně v roce 1932 (viz kap. 3.9.) energickou obhajobou odrestnění homosexuality⁶⁹⁸ a který v Brně udržoval kontakt s Giesem.⁶⁹⁹

Vladimír Vávra se ve vedení časopisu setkal se stejnými potížemi, na které si tolikrát stěžovali jeho předchůdci. Od poloviny roku 1934 je začal veřejně ventilovat, a upozorňovat tak čtenáře, že vydávání *Nového hlasu* není samozřejmou záležitostí. Takto popisoval zákeřné postupy části homosexuálního prostředí:

⁶⁹⁴ TÝŽ: „Od konsolidace k novým úkolům“. *Nový hlas*, 3, 1934, č. 2, s. 21.

⁶⁹⁵ Tamtéž.

⁶⁹⁶ GIESE, Karl: „Vraždění homosexuálních. (Psáno pro Nový hlas).“ (Překlad Vl[adimír] [V]ávra.) *Nový hlas*, 3, 1934, č. 1, s. 9–10.

⁶⁹⁷ *Nový hlas*, 3, 1934, č. 10, s. 19.

⁶⁹⁸ „5. kongres Ligy pro sexuální reformu“. *Nový hlas*, 1, 1932, č. 7–8, s. 13.

⁶⁹⁹ Hirschfeld ve své závěti ze dne 10. ledna 1935 odkázal část svého majetku Karlu Giesemu, „jehož současnou adresu sdělí dr. Karl Fein, advokát v Brně, ČSR, Masarykova 6“ (*Hirschfelds Testament (1935)*, URL: <http://www.hirschfeld.in-berlin.de/frame.html?http://me.in-berlin.de/~magnus/testament.html>).

Snad nikde se tak těžce nepracuje jako mezi našimi lidmi. Kolik je těch, kteří stojí stranou ignorující náš tisk a naše úsilí a při tom osobními pomluvami a klevetěním desorganisují řady přátel a věrných lidí. Volají na nás policii, špiní bezohledně, ač jsme těm lidem stéblo přes cestu nepoložili. Je těžko býti redaktorem, snad jindy delší článek o zkušenostech.⁷⁰⁰

Vedle toho se časopis opět dostal i do krize čtenářského zájmu, která se na počátku roku zdála být zažehnána. V říjnovém čísle se objevila výzva „Hlasujte o dalším vydávání časopisu“,⁷⁰¹ v níž redakce otevřeně přiznává, že uvažuje o zastavení časopisu ke konci roku 1934. K tomu nakonec také skutečně došlo. V prosincovém čísle Vávra oznámil, že *Nový hlas* končí, jelikož v poslední době neměl dostatek odběratelů,

[...] neboť je příliš těch, kdo mají smysl pouze pro tělesnou stránku homosexuality, za níž dychtí po ulicích, mnozí se obávali, že by je poštovní doručování časopisu mohlo zdiskreditovati (jak mnoho bylo však těch, jimž odběr časopisu mohl jen polepšit důvodně pošramocenou pověst), nebyly spokojeny dělné třídy vědeckými články a lidé vyššího vzdělání čtením populárním. Nebylo prostě možno v omezeném rozsahu vyhovět všem.⁷⁰²

Jako už několikrát předtím, vyčetl Vávra těm, kteří pouze kritizují a nijak se osobně neangažují, jejich destruktivní postoj a za redakční okruh slibuje, že nepustí emancipační cíl ze zřetele a pokusí se s časopisem v příhodnější době znovu přihlásit.

V následujících letech byly podniknuty ještě dva pokusy o oživení časopisu. V říjnu 1936 začal časopis vydávat pod názvem *Hlas, list pro sexuální menšinu* Vojtěch Černý. Současnému historickému bádání je známo pouze první číslo, uchované v soukromých sbírkách, avšak ještě v letech 1991–1992 bylo v Národní knihovně České republiky k dispozici sedm čísel vydaných v letech 1936 a 1937.⁷⁰³ Tehdy je studoval dánský badatel Harald Jepsen, který sděluje, že v roce 1993 již byly v Národní knihovně nedostupné.⁷⁰⁴ Pokud by se podařilo tato čísla v Národní knihovně či kdekoliv jinde dohledat, významně by se rozšířily možnosti poznání dějin homosexuální emancipace v českých zemích. V prvním čísle z roku 1936 silně rezonuje reflexe politických a společenských změn v sousedním

⁷⁰⁰ „Proti pomlouvačům“. *Nový hlas*, 3, 1934, č. 7–8, zadní obálka.

⁷⁰¹ „Hlasujte o dalším vydávání časopisu“. *Nový hlas*, 3, 1934, č. 10, zadní obálka.

⁷⁰² VÁVRA, VI[adimír]: „Doslov“. *Nový hlas*, 3, 1934, č. 12, s. 169.

⁷⁰³ Těchto sedm čísel vyšlo v rozmezí od 1. října 1936 do 1. ledna 1937. Harald Jepsen charakterizuje jejich periodicitu jako „občasný čtrnáctideník“ (JEPSEN, Harald Hartvig: *Neprovedené osvobození. Boj proti paragrafům o sodomii v letech 1918–1938*, cit. dílo, s. 23).

⁷⁰⁴ E-mail Haralda Jepsena autorovi ze dne 10. února 2010.

Německu, které se mimo jiné projevovaly ostřejší perzekucí homosexuality;⁷⁰⁵ pokud jde o obsah dalších čísel, jsme odkázáni na práci Haralda Jepsena, který na základě studia těchto čísel uvádí, že veškerá aktivita Československé ligy pro sexuální reformu, jejímž tiskovým orgánem byl časopis, směřovala na podzim a v zimě roku 1936 ke změně úřednické osnovy trestního zákona (viz kap. 3.10.). Zároveň bylo zamýšleno rozdělení časopisu na „vědecký“ titul, určený k informování odborníků a politiků, a na časopis s kulturním a organizačním obsahem, určený k informování homosexuálů. K tomu však již nedošlo a na počátku roku 1937 časopis, opět kvůli ekonomickým potížím, zanikl.⁷⁰⁶

V září 1938 se pak pod názvem *Hlas přírody* pokusil časopis obnovit František Jelínek, avšak podařilo se mu vydat pouze jedno číslo.⁷⁰⁷ Jelínkovu číslu z roku 1938 dominuje kritika úřednické osnovy trestního zákona (viz kap. 3.10.), jejíž znění včetně zachování trestnosti homosexuality bylo v té době již veřejně známé.

⁷⁰⁵ Srov.: SEIDL, Jan: „Křížácké tažení, či ostrov relativního bezpečí? Perzekuce homosexuality v Protektorátu Čechy a Morava“, cit. dílo.

⁷⁰⁶ JEPSEN, Harald Hartvig: *Neprovedené osvobození. Boj proti paragrafům o sodomii v letech 1918–1938*, cit. dílo, s. 17–18.

⁷⁰⁷ Národní knihovna České republiky, *Hlas přírody*, 1, 1938, dopis Františka Jelínka Národní a universitní knihovně v Praze ze dne 6. června 1939 vlepěný do svázaného ročníku tohoto periodika.

3.7. Batex a některá další místa homosexuální sociability v meziválečné Praze

Na tomto místě učiňme několik poznámek k homosexuální infrastruktuře hlavního města Prahy ve třicátých letech. Svou pozornost omezíme pouze na restaurační zařízení zaměřená na homosexuální klientelu. Jsme si vědomi toho, že pojednání o těchto zařízeních zdaleka nevyčerpává celek této infrastruktury, neboť značná část, ne-li většina kontaktů mezi homosexuály se v této době odehrávala ve veřejném prostoru (parky či jiná kanonická místa v centru města) či v různých hygienicko-sanitárních zařízeních (lázně, veřejné záchodky), avšak pro vývoj emancipačního úsilí, které je předmětem této práce, mají význam právě pouze restaurace a bary, z nichž některé hostily různé počiny homosexuálních spolků a jejichž provozovatelé byli do tohoto úsilí v různé míře zapojeni (například už i tím, že své podniky propagovali v *Hlasu*, a tím přispívali na jeho vydávání). Homosexuální sociabilita v parcích, lázních a záchodech je však důležitým tématem výzkumu dějin každodennosti a měla by jí být do budoucna věnována badatelská pozornost.

Na prvním místě je nutno podívat se blíže na fenomén Batexu. Tento prostor je totiž ve veřejných i soukromých textech z počátku třicátých let, které se nějak týkají pražské homosexuální subkultury či hnutí sexuálních menšin, takřka všudypřítomný. Zatímco redakce *Nového hlasu* o něm psala jako „o naš[em] jedinečn[ém] podniku, jakým se sotva může pochlubiti sousední cizina“, ⁷⁰⁸ v povědomí většinové veřejnosti jeho název fungoval jako symbol homosexuální sociability: tak například v *Dějínách trampingu* (1940) ujišťuje Bob Hurikán v souvislosti s trampem ze skupiny Brdských supů, jehož přezdívka zněla *Batex*, že je to „drsný hoch [a] nemá pranic společného s hochy z Batexu!“ ⁷⁰⁹ Ještě v roce 1997 na něj

⁷⁰⁸ „Antonín Steimar ředitelem BATEXU“. *Nový hlas*, 1, 1932, č. 5, s. 17.

⁷⁰⁹ HURIKÁN, Bob: *Dějiny trampingu*. Praha 1990, s. 133. V této souvislosti uvedme, že řada mladých homosexuálů byla ve třicátých letech aktivními trampy, jak o tom svědčí seznamovací inzeráty v *Hlasu*. Lze však mít za to, že většina trampského společenství se vůči homosexualitě vymezovala negativně, a pokud vůbec věděla o tom, že někteří homosexuálové trampují, jistě to považovala za jeden ze symptomů *zpaďouření* trampingu. Srov. projev trampa Toulavého Mirka pronesený na potlachu konaném dne 19. května 1931 v zahradě měšťanského pivovaru v Praze na Vinohradech na protest proti vyhláše zemského prezidenta Kubáta zakazující společné táboření neoddaných dvojic různého pohlaví. Toulavý Mirko zde mimo jiné uvedl: „Trampům se zakazuje družný život, ale při sokolském sletě, to nejsou teplý [sic] bratři pohromadě? Když Orlové dělají výlet na sv. Horu a lezou skrz ten tunel, co je tam tma, tak to nic není. Ti si mohou dělat[,] co chtějí, protože jsou v té organizaci“ (WAIC, Marek; KÖSSL, Jiří: *Český trampingu 1918–1945*. Praha – Liberec 1992, s. 58). Vzájemný poměr trampingu a homosexuality za první republiky, a to jak v české, tak německé verzi (zde zejména hnutí Wandervogel), je jednou z perspektivních oblastí bádání o každodennosti homosexuality v minulosti (z dosavadních prací srov.: CORNWALL, Mark: „Homoerotika v sudetoněmeckém mládežnickém hnutí. Teorie a praxe Heinze Ruthy“ (překlad Jan Morávek). In: HIML, Pavel; SEIDL, Jan; SCHINDLER, Franz (eds.): *Milují tvory svého pohlaví. Homosexualita v dějinách a společnosti českých zemí* [v přípravě]).

pamětníci meziválečné pražské homosexuální subkultury vzpomínali jako na „represenzativní“ podnik, kde se konaly večírky „velkého formátu“.⁷¹⁰

Topografie Batexu se z dobových pramenů jeví jako poněkud mysteriózní. V reklamě v *Hlasu* byl lokalizován adresou Revoluční 1, avšak vedle tohoto údaje se objevovala vzájemně rozporná upřesnění: „vedle paláce Kotva“, respektive „palác Kotva“.⁷¹¹ Z těchto údajů tedy nelze zjistit, zda se Batex nacházel v rohovém objektu č. or. 1,⁷¹² či v sousedním objektu č. or. 3. Podívejme se však, jak situaci popisuje v dopise policejnímu ředitelství datovaném 10. ledna 1932 náhodný návštěvník Louis Havelka (vl. jm. Alois Havelka),⁷¹³ který do Batexu zavítal dne 5. ledna 1932:

V Restaurantu Batex jest nájemce p. Brabec, současný nájemce hotelu Regina. Dotyčný má v paláci v Revoluční třídě vedle paláce Kotvy několik místností najatých, uvedených pod Restaurant-Danzig-Brixroom, a zároveň proti vchodu do Danzigu,⁷¹⁴ nalézá se místnost pro uzavřenou společnost. Byl jsem samozřejmě zvědav jaká, neb v čem se nalézá titul uzavř. společnost, a vešel jsem. S politováním jsem ale zjistil[,] že vedoucím této společnosti jest známý pan Bartoš L. (sic) Byl mu totiž polic. uzavřen lokál v Ječné ulici, Casino de Paris. Proč byl tento lokál uzavřen, jest Vám snad známo, a taktéž mají uzavřít i tento lokál, neb dějí se tam věci nadnormální.⁷¹⁵

Z toho vyplývá, že „Batex“ bylo označení pro komplex minimálně dvou oddělených restauračních provozů, z nichž jeden (Danzig/Dancing?) byl určen pro nejširší veřejnost a druhý, jehož oficiální název patrně zněl nebo měl znít *Pánský klub*⁷¹⁶ a který můžeme označit za Batex v užším slova smyslu, pro veřejnost homosexuální.

Poněkud přesnější obraz vysvítá z textu spisovatele reportážních románů a pracovníka hnutí sexuálních menšin Jaroslava Němečka (1901–1965; dále viz kap. 3.8.)⁷¹⁷ z roku 1937,

⁷¹⁰ FANEL, Jiří: *Gay historie*, cit. dílo, s. 432.

⁷¹¹ První upřesnění se objevovalo v *Hlasu* a *Novém hlasu* až do 4. čísla *Nového hlasu* z roku 1932 (vyšlo 1. srpna 1932). Od 1. září 1932 pak bylo v reklamách na Batex v *Novém hlasu* tisknuto druhé upřesnění. Změna znění inzerátu zjevně souvisela s příchodem Antonína Steimara do vedení Batexu.

⁷¹² Jde o dům vedle obchodního domu Kotva; na fasádě má nápis „Kotva“ (stav z roku 2011).

⁷¹³ NA, PŘP II – VS – 41–50, karta 267, sign. B 619/9, fol. 65.

⁷¹⁴ Havelka skutečně píše „Danzig“, ale je možné, že ve skutečnosti šlo o „Dancing“, což by dávalo větší smysl. Viz též dále v hlavním textu.

⁷¹⁵ NA, PŘP II – VS – 41–50, karta 267, sign. B 619/9, fol. 63.

⁷¹⁶ To vyplývá z dalšího textu Havelkova udání: „Dále jsem dokonce zjistil, že lokál tento nebyl do posledních dnů hlášen pod jménem Pánský Klub, tak bez pochyby toto půjde pod jm. Danzig“ (NA, PŘP II – VS – 41–50, karta 267, sign. B 619/9, fol. 63). Výrazu „pánský klub“, avšak s malými počátečními písmeny, užívají i reklamní texty Batexu v *Hlasu*.

⁷¹⁷ Jaroslav Němeček napsal v druhé polovině třicátých let několik „románových reportáží“ z podsvětí. Tyto práce vydával pod pseudonymem Jarda Kavalír (Databáze národních autorit NK ČR) v nakladatelství Zápotočný a spol. v rámci edice *Knihovna SOS*, kterou reklamní text na zadní obálce těchto knih charakterizuje: „Knihovna tvrdé náplně. Tak tvrdé, jako je život sám“. Mezi tyto románové reportáže patří např. tituly *S hasákem Evropou* (1937; pojednává o kasařích), *Zpověď jedné z nich* (1937; o prostitutkách), a z našeho pohledu obzvláště

v němž popisuje homosexuální bál pořádaný ve velkém sále Batexu Osvětovým a společenským sdružením Přátelství (viz podkap. 3.8.2.). Z jeho líčení je jeví prostor Batexu jako ještě komplikovanější a členitější, a to především vertikálně:

Zde v Batexu bylo takřka vše, co mohlo přitahovati lidi z podsvětí. V hořejším poschodí byl dancing, kam mohli jít, kteří lehce nabyli peněz i ti, kteří jim od nich chtěli lehce odpomáhat. Dole v podzemí scházeli se sexuelně úchylní k svým radovánkám a v uzavřených klubovnách hrály se karty. Batex měl vznešenou klientelu. Nebylo vzácností, že při hazardních hrách bylo v banku až několik desítek tisíc.⁷¹⁸

Z jeho textu dále vyplývá, že vchod do velkého sálu byl ve druhém poschodí suterénu⁷¹⁹ a že sál měl předsíň dlážděnou kamennými deskami a se sloupy z neleštěného mramoru.⁷²⁰ Na základě těchto poznatků, konfrontovaných se stavební dokumentací obou objektů, které přicházejí v úvahu, je již možno jednoznačně říci, že Batex se nacházel v suterénu budovy v Revoluční ulici č. or. 3, postavené v letech 1928–1929 podle návrhu Maxe Spielmanna Hospodářským svazem československých přádelen bavlny⁷²¹ (v suterénu rohové budovy č. or. 1 se nacházel biograf Kotva; dispozice suterénu budovy č. 3 podle stavebních výkresů přesně odpovídá Němečkovu popisu).⁷²²

Pokud jde o výzdobu sálu u příležitosti homosexuálního bálu, dozvíme se z jiného textu, že měl stěny „pokryty dekoracemi – poloerotického rázu, syté“.⁷²³ Tři obrazy na stěně zobrazovaly též amorky s paragafy.⁷²⁴ Je pravděpodobné, že tento velký sál byl

zajímavá práce *Oběti zvrácených. Homosexuální a nedospělí* (1937), kterou napsal společně s redaktorem Československého rozhlasu Františkem Kocourkem (1901–1942). Tato kniha, v níž se vypráví příběh mladého venkovského chlapce, který přijde do Prahy za prací a poté, co o ni přijde, se začne živit homosexuální prostitucí, je cenným pramenem pro studium každodennosti meziválečné pražské homosexuální subkultury, a to mimo jiné též, pokud jde o její argot. Text však obsahuje i osvětové pasáže, v nichž autoři čtenáře informují o hnutí sexuálních menšin a jeho požadavcích, a v celkovém výsledku tak vyznívá jako kritika stavu, kdy ilegality homosexuálních vztahů vytváří podmínky pro rozkvět prostituce, a tím i vyděračství. Oba autoři se za nacistické okupace zapojili do odboje: František Kocourek zahynul v roce 1942 v Osvětimi a Jaroslav Němeček s manželkou Annou byli v roce 1941 odsouzeni Lidovým soudním dvorem v Berlíně v procesu proti Josefu Škaldovi a spol. k dvanácti letům kázně; podíleli se totiž významně na distribuci ilegálního časopisu *V boj*, který Škalda založil, a Němeček též pro Škaldu, který byl odsouzen k smrti a popraven, získával municí (Archiv bezpečnostních složek, Německé soudy v říši, sign. 141-300 a 141-303). Po osvobození Československa pracoval Jaroslav Němeček jako redaktor Československého rozhlasu (NA, PŘP II – VS – 41–50, karton 7834, sign. N 597/31, fol. 104).

⁷¹⁸ KAVALÍR, Jar: „Tondova smrt. (Výňatek z knihy „Princezna noci“)“. In: TÝŽ; KOCOUREK, Franta: *Oběti zvrácených. Homosexuelní a nedospělí*. Praha 1937, s. 136.

⁷¹⁹ Tamtéž, s. 128.

⁷²⁰ Tamtéž, s. 130.

⁷²¹ Z názvu vlastníka objektu byl též patrně odvozen název suterénního zábavního prostoru.

⁷²² Městská část Praha 1, stavební archiv, stavební dokumentace domů č. p. 655 a 1003 (katastrální území Staré Město). V současné době (2011) probíhá rekonstrukce prostor bývalého Batexu, kde by mělo vzniknout nové zábavní centrum.

⁷²³ „Maškarní ples ve znamení lásky a paragafu“. *Expres*, 15. 2. 1932, s. 2.

⁷²⁴ Tamtéž.

k homosexuálním zábavám využíván pouze nárazově (Jaroslav Němeček uvádí, že se tam taneční zábavy konaly každý večer, avšak tato byla „cosi mimořádného“)⁷²⁵ a že ve všední dny byly pro setkávání homosexuálních hostů vyhrazeny menší přilehlé klubovny, v nichž se jindy hrály karty. Jaroslav Němeček jednu z těchto kluboven popisuje: „Byl to malý sálek s dlouhým stolem potaženým zeleným sukem, jako by byl připraven na konferenci správní rady nějakého podniku.“⁷²⁶

Vraťme se však k dopisu Louise Havelky, jehož hlavní motivací je přimět policii k zákroku proti řediteli Batexu Stanislavu Bartošovi (1893–?). Havelka píše:

V této místnosti nalézají se mladíci různého věku, kde dámu vůbec není viděti, tančí spolu, a mimo toho jsem ušel různé věci na toaletě. [...] Faktum jest, že v tomto lokále není středisko normální, ale snad středisko perverse[,] a to ve středu velkoměsta. Bylo by[,] pánové[,] velmi záhodno[,] byste učinily [sic] v tomto lokále a taktéž v bytě p. Bartoše častější prohlídky, které určitě půjdou se zdarem, neb jest to škandál.⁷²⁷

Zdá se, že ani spokojenost nájemce Brabce s Bartošovými službami nebyla neomezená. Reklamní sdělení Batexu v *Novém hlasu* poté, co Brabec v srpnu 1932 angažoval do vedení podniku místo Stanislava Bartoše Antonína Steimara,⁷²⁸ jako by se snažilo napravit pokaženou pověst:⁷²⁹

P. T. Ředitelství podniku vedeno snahou získati si plných sympatií jak pp. hostů[,] tak i nejlepšího doporučení P. T. veřejnosti[,] rozhodlo se pro různé změny v dosavadním vedení a očekává, že tyto dojdou všestranného uznání a že Batex stane se nejoblíbenějším střediskem nejlepší společnosti. Současně prosí, aby každá stížnost nebo nespokojenost hostů byla ředitelství hlášena, aby mohla býti sjednána okamžitá náprava.⁷³⁰

V souvislosti s nájemcem Brabcem je nutno uvést, že v *Hlasu* a *Novém hlasu* měl inzeráty i „nerušený prvotřídní hotel“⁷³¹ Regina v Dlouhé ulici 47, jehož byl rovněž nájemcem (srov. výše). Je tedy možno se domnívat, že se Brabec na provozování zařízení

⁷²⁵ KAVALÍR, Jarda: „Tondova smrt. (Výňatek z knihy „Princezna noci“), cit. dílo, s. 128.

⁷²⁶ Tamtéž, s. 137.

⁷²⁷ NA, PŘP II – VS – 41–50, karton 267, sign. B 619/9, fol. 63.

⁷²⁸ „Antonín Steimar ředitelem BATEXU“. *Nový hlas*, 1, 1932, č. 5, s. 17.

⁷²⁹ Srov. dopis Josefa Hladkého Jiřímu Karáskovi ze Lvovic ze dne 11. června 1932 (LA PNP, Karáskova galerie), kde Hladký v souvislosti s Karáskovým nápadem založit samostatnou homoerotickou literární revui píše: „Přemýšlejme o tom, o sletu budu v Praze, kde v kruhu přátel (ne v Batexu) mohli bychom si vyměnit názory.“

⁷³⁰ „Batex??“. *Nový hlas*, 1, 1932, č. 5, přední obálka.

⁷³¹ *Hlas. List sexuální menšiny*, 2, 1932, č. 1–3, přední obálka.

přívětivých k homosexuálům specializoval. To byl ostatně rovněž případ Bartošův, který sice nikoliv jako „nájemce“, nýbrž jako „ředitel“, tj. nájemcův podřízený, vystřídal několik provozoven, z nichž všechny inzerovaly v *Hlasu*. Poté, co bylo ukončeno jeho působení v Casino de Paris v Ječné ulici 10 a v Batexu, řídil v roce 1933 vinný restaurant Hybernia v Hyberské 26. V této době *Nový hlas* napsal: „Zastavili jsme inserci podniku p. Bartošova. Za celý rok neposlal ani halěře a nemáme příčiny, abychom mu sloužili zadarmo.“⁷³² V první polovině roku 1934 pak vedl Huňkův restaurant v ulici 28. října 15.

Pokud jde o posledně jmenovanou provozovnu, není za dosavadního stavu bádání zřejmé, zda její název nějak souvisel s osobou Jaroslava Huňka (1905–?), který v letech 1930–1932 provozoval restauraci *Náš domov* v Lužické ulici č. p. 1893 (tj. č. or. 9) v Praze-Královských Vinohradech,⁷³³ taktéž propagovanou v *Hlasu*.⁷³⁴

Avšak ani Huňkovu restauraci nevedl Stanislav Bartoš dlouho. Dne 31. května 1934 napsalo pražské policejní ředitelství okresnímu soudu trestnímu v Praze: „Zdejší úřad zostřil v poslední době dozor nad restaurací ‚U Huňků‘ [...] neboť zde bylo velmi dobře známo, že tam ve větším množství docházejí osoby homosexuelní a ty tam lákají nezkušené mladíky.“⁷³⁵ Při jedné z razií na jaře roku 1934, která byla projevem tohoto zostřeného dozoru, zatkla policie U Huňků čtyři tanečníky v dámských kostýmech. Tento případ získal publicitu v tisku a vyvolal reakce jak v hnutí sexuálních menšin (Ivan Horný napsal do *Nového hlasu* ostrou kritiku travestitů, kteří podle něj zbytečně dráždí veřejnost a policii a neprospívají úsilí o společenskou emancipaci homosexuality),⁷³⁶ tak ve většinové veřejnosti: pražské policejní

⁷³² *Nový hlas*, 2, 1933, č. 11, zadní obálka.

⁷³³ NA, PŘP II – VS – 41–50, karton 3981, sign. H 5072/2, fol. 11 a 16.

⁷³⁴ Restauratér podepsaný jako „J. Huněk“ sice *Náš domov* propagoval v *Hlasu* (*Hlas. List sexuální menšiny*, 2, 1932, č. 2, přední obálka), avšak zájemce o návštěvu si měl adresu vyžádat v redakci. Na tomto místě je třeba upozornit, že tichým společníkem Jaroslava Huňka v provozování restaurace byl jeho bratr Josef (1896–?), který se na rozdíl od Jaroslava neoženil (PŘP II – EO). Zdá se však, že restaurace U Huňků nesla název po někom jiném z rodiny, například po jejich otci či strýci. Tomu by nasvědčoval policejní přípis ze dne 31. 5. 1934, v němž je o restauraci U Huňků uvedeno: „Podotýká se, že koncesi měl dříve Huněk, po jeho smrti jeho manželka a nyní ji má Rudolf Kasal.“ (NA, PŘP II – VS – 41–50, karton 267, sign. B 619/9, fol. 77). Jak Josef, tak Jaroslav Huňkovi zemřeli později než v roce 1934. Že by restaurace U Huňků nesla jméno někoho, kdo by nebyl s bratry Huňkovými vůbec spřízněn, je sice možné, ale vzhledem k četnosti tohoto příjmení se to nezdá pravděpodobné. Lze tedy mít za to, že také rodina Huňkova se (vedle Brabce a Bartoše) na provozování podniků přívětivých k homosexuální klientele specializovala.

⁷³⁵ NA, PŘP II – VS – 41–50, karton 267, sign. B 619/9, fol. 77.

⁷³⁶ HORNÝ, Ivan: „Muži v róbě...“ *Nový hlas*, 3, 1934, s. 106. Autor popsal osud čtveřice tanečnicků takto: „Byli odvedeni na komisařství a sklídili jistě řádnou ostudu, výsměch, nedojde-li snad k nějakému ‚dalšímu řízení‘,“ a přidal též obecné doporučení: „Majitel podniku má (je-li opravdu seriosní a schází-li se u něho animovaná společnost) dáti svým artistům šatnu k dispozici, aby po svém programu ‚dámy‘ se přestrojili [sic] do pánských šatů. Tak zvané ‚anymírování‘ ve společnosti hostů je nejen zbytečné, ale neprospívá našemu hnutí a bude vždy oddalovat zrušení § 129 oprávněným poukazem na výstřednosti některých homosexuálů.“ Dodejme, že jeden ze zatčených tanečnicků používal přezdívku Médina (NA, PŘP II – VS – 41–50, karton 267, sign. B 619/9, fol. 73).

ředitelství obdrželo dopis četnického strážmistra Karla N. ze severních Čech,⁷³⁷ který se po přečtení novinového článku o uvedené razii rozhodl sdělit tomuto úřadu informace o poměrech U Huňků, které vytloukl ze svého devatenáctiletého syna poté, co mu jeho sestra, u níž syn v Praze bydlel, napsala, ať si pro něj přijede, že se „docela spustil“.⁷³⁸ Strážmistr píše:

Jest tam nějaký pan Bartoš, který jej pozval[,] aby tam přišel asi za tři dny, že se o něj zajímá několik pánů, aby tam přišel, že si vydělá a dostane ještě večeři a víno. A tím to teprve začalo. Začal pak tam chodit denně a vždy pan Bartoš mu nějakého staršího pána představil a honem mu nesl jídelní list a stále na kluka mrkal, aby jen pil. Syn se bál[,] a tak odmítal; ale ten pan Bartoš ‚řiditel‘ pak mu na chodbě nadával, že není do obchodu a že jej tam víc nepustí, že musí pána bavit a hodně jíst[,] kouřit a pít[,] aby byla útrata. A tak kluk se tam dostal a šel z ruky do ruky. Dostal od pánů někdy i sto korun a vždy [popis sexuálních praktik]. Byl prý také s tím Bartošem, ale ten mu nikdy nic nedal[,] jen říkal, to víš[,] že Ti zejtra najdu hosta. Lokál prý zavírali někdy až v 5 neb 6 hodin[,] a když tam přišli strážníci, dali jim u dveří napít víno a nebo večeři a bavili se dál.⁷³⁹

Vedle toho, že se snažil zajistit přítomnost mladých prostitutů, zvyšoval Stanislav Bartoš atraktivitu svého podniku také tím, že – jak vyšetřili policejní detektivové – dával hostům „na stůl k nahlédnutí pornografii“.⁷⁴⁰ Policejní zpráva z 31. května 1934 pokračuje:

Vykonány byly již před časem a nyní opět revise v tomto podniku, avšak nikdy nemohla býti tato pornografie zachycena a zabavena, ač vykonána byla i osobní prohlídka Bartoše. Teprve dne 29/V. 1934 podařilo se det. Karasovi, který s jinými prováděl revisi po 11[.] hod. noční[,] zachytiti tuto pornografii. Při revisi totiž zaslechl, jak Bartoš říká jednomu z číšníků, aby odnesl pornografii, která jest na stole jednoho z hostů [...].⁷⁴¹

I U Huňků došla po těchto událostech majitelům trpělivost se způsobem, jakým Stanislav Bartoš jejich podnik vedl, a v červenci 1934 již ředitelem nebyl.⁷⁴² Jak vzpomínali pamětníci v roce 1997, vedl později bar Orient na Ovocném trhu a po druhé světové válce

⁷³⁷ Dopis je datován 25. května 1934 a byl odeslán z Dubé (NA, PŘP II – VS – 41–50, karton 267, sign. B 619/9, fol. 74).

⁷³⁸ NA, PŘP II – VS – 41–50, karton 267, sign. B 619/9, fol. 73.

⁷³⁹ Tamtéž.

⁷⁴⁰ NA, PŘP II – VS – 41–50, karton 267, sign. B 619/9, fol. 77.

⁷⁴¹ Tamtéž. Zpráva pokračuje: „Bartoš byl zadržen a v jeho bytě vykonána domovní prohlídka, při které nalezen byl umělý pohlavní mužský úd a různá pornografie [...] Umělý pohlavní úd ponechán byl u zdejšího úřadu pro museum.“ Po dvou letech tak došlo na slova Louise Havelky, že domovní prohlídka v Bartošově bytě „určitě půjde se zdarem“ (viz výše v hlavním textu). Pokud by se podařilo artefakty zabavené Bartošovi v policejním muzeu dohledat, byl by to zajímavý příspěvek k poznání hmotné kultury meziválečné homosexuální subkultury.

⁷⁴² NA, PŘP II – VS – 41–50, karton 267, sign. B 619/9, fol. 84.

vinárnu Na Bělidle v Praze-Smíchově, přičemž oba tyto podniky byly v době Bartošova působení rovněž orientovány na homosexuální hosty.⁷⁴³

Z dosud neuvedených podniků, které v různých letech inzerovaly v *Hlasu* či *Novém hlasu*, pak jmenujme například restauraci U Zlatého bažanta, Královské Vinohrady, Polská 52, Moravskou vinárnu v paláci Louvre, Národní třída 20, hotel-restaurant Sichrov, Horní Počernice, tančírnu Modrý sál a restauraci Granada v suterénu paláce Avion na Václavském náměstí, hotel Viktoria, Dejvice, Belcrediho 368, tančírnu City dancing (předtím Bonbonière bar), Templová 1, vinárnu Chateau, Bartolomějská ulice naproti kinu Konvikt, pánský klub Mon Ami, Týnská 12, Kmochovu restauraci U Divadla, Vinohrady, Ibsenova 1, restauraci U Sokola, Vinohrady, Budečská 40, restauraci Stoletá, Zderaz 10. V roce 1937 pak mají ústřední roli v Němečkově a Kocourkově *Obětech zvrácených* (viz výše poznámkový aparát) kavárna grandhotelu Šroubek na Václavském náměstí a automat Koruna tamtéž.⁷⁴⁴

Je tedy zřejmé, že zatímco před první světovou válkou se epicentrum homosexuální sociability ve veřejném prostoru Prahy nacházelo kolem dnešního náměstí Republiky (viz podkap. 2.4.2.), v meziválečném období se její kanonický prostor dále rozšiřoval, a to kolem trasy nejvýznamnějších pražských promenád, přičemž jeho původní střed hrál v podvědomí homosexuální subkultury nadále významnou úlohu (srov. polohu Batexu). Publicista Karel Ladislav Kukla (viz níže) v roce 1927 uvádí, že mužští prostitutky „promenují hlavně v okolí Representačního domu,⁷⁴⁵ v Celetné ulici, po Příkopě i po Václavském náměstí od Musea až ke ‚Koruně‘ a mají tu svůj revír i tržiště, odkud zavlékají do hotelů své oběti.⁷⁴⁶ Skutečnost, že se řada podniků objevila též na Vinohradech, je zajisté možno připsat „elegantnímu“ rázu této čtvrti, v té době poměrně nové, ale to samo o sobě nestačilo. Důležité bylo, že se tam dalo z centra města dokorzarovat po taktě „elegantním“ Václavském náměstí.

S výjimkou restaurace U Zlatého bažanta, která pod zkráceným názvem U Bažanta fungovala na stejném místě jako homosexuální hostinec ještě v roce 1943,⁷⁴⁷ je pravděpodobné, že uvedené podniky jako místa homosexuální sociability fungovaly pouze po krátká období. Jak je vidět na příkladě Stanislava Bartoše či rodiny Huňkových, tradice setkávání homosexuálních hostů se vázala spíše na osoby provozovatelů, kteří své podnikání po městě různě přesouvali, než na konkrétní místa. Tomuto osudu neušel ani Batex – v roce

⁷⁴³ FANEL, Jiří: *Gay historie*, cit. dílo, s. 432 a 433.

⁷⁴⁴ KAVALÍR, Jarda; KOCOUREK, Franta: *Oběti zvrácených. Homosexuelní a nedospělí*. Praha 1937, s. 31, 36, 53.

⁷⁴⁵ Tj. Obecního domu.

⁷⁴⁶ KUKLA, Karel Ladislav: *Konec bahna Prahy*. Praha 1927, s. 124.

⁷⁴⁷ Srov.: SEIDL, Jan: „Křížácké tažení, či ostrov relativního bezpečí? Perzekuce homosexuality v Protektorátu Čechy a Morava“, cit. dílo.

1937 Jaroslav Němeček napsal, že se nacházel „v místnostech, kde je dnes velmi slušná restaurace Kotva“, ⁷⁴⁸ a dodává, že „takové podniky neudrží se dlouho na jednom místě a po několika měsících své existence se stěhují“, ⁷⁴⁹ a že proto také bez obav udává místo, kde kdysi Batek byl.

Pokud jde o případné podniky orientující se specificky na lesbické návštěvnice, nepodařilo se nám dosud dohledat žádné archivní prameny, které by jejich existenci prokazovaly. Jediným pramenem, který je tak k tomuto tématu za současného stavu bádání k dispozici, je populárně laděná práce Karla Ladislava Kukly *Konec bahna Prahy* z roku 1927, kterou autor charakterizuje jako „ilustrovan[ou] revu[i] skutečných příběhů [...] z nejtemnějších i nejskvělejších útulků mravní bídy [...] Velké Prahy“ ⁷⁵⁰. Také tato kniha je určena, obdobně jako práce Němečkova a Kocourkova, nejširšímu publiku zvědavému na pikantní aspekty života podsvětí, avšak na rozdíl od nich se nesnaží své čtenáře přimět k novému pohledu na homosexuály, nýbrž zcela vychází vstříc lidovému vkusu. S tímto vědomím je nutno přistupovat i k autorovu popisu lesbických podniků:

Je veřejným tajemstvím, že existovaly v Praze a snad tu a tam ojediněle dosud existují tajné dámské salony krásy, kde se pod rouškou prodeje modního zboží nebo voňavkářství, masáže a manikur scházejí pohlavně zrůdné dámičky k stykům pohlavním a kde krásné „obojňačky“ ⁷⁵¹ šatů zbavené vystavují se jim veřejně na odívání – ku koupí! ⁷⁵² [...]

Nynější pokoutní bary mají občas též takové zrůdné návštěvnice z kruhů chudých i zámožných ženoobojnatek, – které chodí tam někdy na zálety ne za šviháky a starými pány – ale za barovými dámičkami... jako mužové.

A barové dámy zkušenější poznají takové ženské nápadnice hned na prvý pohled... z rázu obličeje, mužského chování i choutek, dle jejich grimas a posuňků a – jsou-li náhodou také samy trochu „seknuty“ sklony perversními... nerozpakují se ani dost málo uzavřít s nimi... milostné obchody! ⁷⁵³

Jak jsme již předeslali v úvodu k této krátké kapitole, dějiny každodennosti homosexuálních subkultur by neměly ujít pozornosti budoucího bádání, které – pakliže by se podařilo objevit relevantní prameny – by mohlo lépe osvětlit vzorce fungování těchto

⁷⁴⁸ KAVALÍR, Jarda: „Tondova smrt. (Výňatek z knihy „Princezna noci“); cit. dílo, s. 128.

⁷⁴⁹ Tamtéž, s. 137.

⁷⁵⁰ KUKLA, Karel Ladislav: *Konec bahna Prahy*. Praha 1927, titulní strana.

⁷⁵¹ Tím jsou míněny intersexuální ženy. Kukla má obecně za to, že lesbické sklony se začasť vyskytuje právě mezi nimi, a dále pak mezi prostitutkami, tanečnicemi a zpěvačkami, obzvláště pak starými a vyžilými, čímž navazuje na topos, které sledujeme již u Masaryka (podkap. 2.4.1.) či Rožánka (podkap. 2.3.2.).

⁷⁵² KUKLA, Karel Ladislav: *Konec bahna Prahy*. Cit. dílo, s. 117.

⁷⁵³ Tamtéž, s. 120.

subkultur i mimo rámec prostitučního a různého poloprostitučního jednání, které je v pramenech dosud známých tematizováno nejčastěji. .

3.8. Homosexuální organizace ve třicátých letech

Ve třetím čísle časopisu *Hlas*, které vyšlo 1. června 1931, jmenoval František Černý jako jeden z cílů, jichž chce s pomocí časopisu dosáhnout, „spojit všechny homosexuálně a bisexuálně založené osoby v jednu pevnou nepolitickou organizaci, jíž účelem bude vedle humanního, kulturního, hospodářského a sociálního zájmu bojovati za práva a uznání sexuálních menšin“.⁷⁵⁴

Bratři Černí chápali vydávání časopisu jako první krok „k vybudování mocného souručenství všech lidí dobré vůle, kteří hodlají spolupracovati k tomu, aby i pro sexuální menšiny nastalo lepší příští“,⁷⁵⁵ a v červencovém vydání vyzvali všechny seriózní *menšináře*, aby se přihlásili za členy přípravného výboru spolku.⁷⁵⁶ Tento náhled sdílel také František Čeřovský, který v čísle z října 1931, tedy v době, kdy první redakce časopisu procházela nejhlubší krizí způsobenou nedostatkem odběratelů, kritikou a pomluvami, kterým musela čelit, vybízel čtenáře k podpoře časopisu, který v Československu plní stejnou funkci jako homosexuální organizace, která dosud neexistuje.⁷⁵⁷

Přesto se v této, pro vydavatele *Hlasu* depresivní, době podařilo uskutečnit první skutečné kroky k založení a dosažení úředního povolení spolku, na nichž měli bratři Černí významný podíl. Dne 8. října 1931 se konala předporada v paláci Louvre na Národní třídě,⁷⁵⁸ kde bylo na návrh Huga Bondyho rozhodnuto konstituovat vznikající organizaci jako pobočku Světové ligy pro sexuální reformu (viz podkap. 3.2.2.) a přijmout širší program než jen boj za práva homosexuálů. Angažmá Huga Bondyho při zakládání organizace mělo, jak uvidíme dále, na její charakter zásadní vliv. Na této předporadě se také ustavil přípravný výbor, v jehož čele Bondy stál.⁷⁵⁹ Dne 13. října pak proběhla další schůze v sále restaurace Náš domov na Vinohradech (viz kap. 3.7.), který byl podle referátu *Hlasu* naplněn do posledního místa.⁷⁶⁰ Zde je jako předseda označován František Černý, a možná i proto se agenda schůze týkala ve velké míře také časopisu *Hlas*. Byl zde založen „bojový fond tisku“ a uspořádána do něj ad hoc sbírka, která vynesla 412 Kč. Hlavním účelem tohoto fondu i sbírky bylo vyřešit, nebo alespoň zmírnit finanční krizi časopisu (viz výše), avšak fond měl zároveň sloužit také

⁷⁵⁴ ČERNÝ, František: „Náš program“. *Hlas sexuální menšiny*, 1, 1931, č. 3, s. 1.

⁷⁵⁵ „V organizaci síla“. *Hlas sexuální menšiny*, 1, 1931, č. 5–6, s. 2.

⁷⁵⁶ Tamtéž, s. 3.

⁷⁵⁷ ČEŘOVSKÝ, František: „Vážné slovo k těm, jichž se týká“. *Hlas sexuální menšiny*, 1, 1931, č. 11, s. 1.

⁷⁵⁸ Tedy v jedné z restaurací, které byly v tomto komplexu umístěny. Z inzerátů v *Hlasu* vyplývá, že místem homosexuální sociability v Louvru byla tzv. Moravská vinárna.

⁷⁵⁹ „Prvý krok k uskutečnění organizace sexuálních menšin. (Dvě zdařilé schůze v Praze.)“. *Hlas sexuální menšiny*, 1, 1931, č. 12, s. 1.

⁷⁶⁰ Tamtéž.

finančním potřebám přípravného výboru, který ještě neměl sám o sobě právo přijímat příspěvky. Na schůzi byl rovněž přijat návrh, aby se *Hlas* stal tiskovým orgánem budoucí organizace.⁷⁶¹ Na další schůzku přípravného výboru v Louvru 10. listopadu se pak dostavil také sexuolog Otto Lampl, který měl fungovat jako delegát pro SLSR.⁷⁶²

Koncem listopadu byly hotovy stanovy proponovaného spolku; spolek dostal název *Československá liga pro sexuální reformu* (ČLSR). Prosincové číslo *Hlasu*, které vyšlo dne 1. prosince, uvádí, že stanovy byly právě postoupeny ministerstvu vnitra, které je nyní mělo prozkoumat.⁷⁶³ Stanovy byly před zasláním na ministerstvo několikrát přezkoumávány, aby budily co nejnevinější dojem. Zúčastněným šlo zejména o to, aby ministerstvo nemohlo získat pocit, že cílem spolku bude umožnit seznamování homosexuálů, jak jej získalo roku 1923, a ze stanov proto mělo zejména vyplývat, že účelem bude „domáhati se zákonnými cestami reformy sexuální“,⁷⁶⁴ jak ji řeší osnova z roku 1926, tedy vlastně rychlého uzákonění této osnovy. Takový účel byl jen těžko napadnutelný (celé znění návrhu stanov je reprodukováno v příloze č. 7).

Ministerstvo vnitra mělo podle spolčovacího zákona lhůtu jednoho měsíce na to, aby případně osnovy zamítlo, nebo je vrátilo k doplnění. Když proto do uzávěrky prvního čísla ročníku 1932, která byla někdy v posledním týdnu roku 1931 (novoroční číslo bylo čtenářům zasláno dne 31. prosince 1931), přípravnému výboru nedošlo z ministerstva vnitra žádné vyjádření, měl výbor za to, že je Liga povolena, a svolal ustavující valnou hromadu.⁷⁶⁵

Těsně po uzávěrce prvního lednového čísla však ministerstvo přece jen vrátilo stanovy k doplnění, na čemž začal přípravný výbor intenzivně pracovat.⁷⁶⁶ I přes vrácení stanov se dne 30. ledna 1932 v Batexu konala již svolaná schůze, která byla místo valné hromady prohlášena za neveřejnou schůzi, jejímž účelem bylo informovat zájemce o členství v Lize o aktuálním stavu schvalovacího řízení a předestřít jim záměry, s nimiž je zakládána. Ze všech počinů hnutí sexuálních menšin v tomto období je tato schůze nejlépe zdokumentovaná, neboť vedle poměrně obsáhlého referátu v *Hlasu*⁷⁶⁷ se dochovala i zpráva policejního komisaře Emila Křístka, který byl vyslán dohlížet na její nezávadný průběh.⁷⁶⁸ Tento

⁷⁶¹ Tamtéž.

⁷⁶² „Organisační“. *Hlas sexuální menšiny* 1, 1932, č. 14, s. 12.

⁷⁶³ „Stanovy příští organisace byly již postoupeny ministerstvu vnitra“. *Hlas sexuální menšiny*, 1, 1931, č. 15, s. 12.

⁷⁶⁴ – kn –: „Obtíže organisace“. *Hlas sexuální menšiny*, 1, 1931, č. 15, s. 11.

⁷⁶⁵ „Čsl. liga pro sexuální reformu povolena“. *Hlas. List sexuální menšiny*, 2, 1932, č. 1, s. 16.

⁷⁶⁶ „Stanovy Čsl. ligy pro sexuální reformu nebyly povoleny“. *Hlas. List sexuální menšiny*, 2, 1932, č. 2, s. 32.

⁷⁶⁷ „Referát ze schůze pořádané přípravným výborem pro utvoření ‚Ligy pro sexuální reformu‘“. *Hlas. List sexuální menšiny*, 2, 1932, č. 4, s. 64.

⁷⁶⁸ NA, ZÚP – P, karton 1395, sign. 207-1395-25, fol. 8.

dokument je unikátní zejména tím, že obsahuje plná jména a adresy řečníků, což umožňuje identifikaci i těch pracovníků emancipačního hnutí, kteří se v *Hlasu* jmenovitě neprezentovali. Dozvídáme se tak, že svolavatelem byl obchodní zástupce Karel Nevole (1899–1990), předsedou schůze nám již známý Antonín Steimar a s projevem vystoupili ještě nám již známí Jaroslav Němeček a Jana Mattuschová. Mezi vedoucími činiteli přípravného výboru spolku je vedle předsedy Karáska ze Lvovic a místopředsedy Nevoleho uveden ještě realitní jednatel Rudolf Klásek (1885–1954)⁷⁶⁹ „a jiní“.⁷⁷⁰ Schůze se podle policejní zprávy zúčastnilo 150 osob⁷⁷¹ a proběhla „bez závady“.⁷⁷²

Projevy mužských řečníků se nesly v duchu nabádavých článků z *Hlasu* (z nichž některé psal také Karel Nevole pod šifrou –kn–) a jejich hlavním předmětem byly výzvy, aby se k práci pro emancipační hnutí aktivně přidalo co nejvíce lidí. Specifikem této schůze byla neúčast heterosexuálních *odborníků*, jejichž duch se však přesto nad shromážděním svým způsobem vznášel. Karel Nevole nechal mezi posluchače distribuovat Hirschfeldův „psychobiologický dotazník“ obsahující otázky o sexuálních a somatických charakteristikách respondenta s tím, že vyplněné dotazníky využije Hugo Bondy k vědeckým účelům.⁷⁷³ Jinak ovšem ve svém projevu kladl důraz na to, že se homosexuálové musí o své osvobození přičinit vlastním úsilím:

Je již nejvyšší čas, abychom veřejně řekli! Nemůžeme za to, jakými jsme! Jakými jsme se narodili, tak žijeme! Odlišný cit, který do nás vložila sama příroda, nelze potlačovati! Tuto skutečnost nezmění ani žalář, ani posměšky a ani pohrdání. Nebudeme čekati na zázrak, svoje právo na život si vybojujeme sami! Použijeme všech prostředků, které nám zákon dává v boji proti zastaralému § 129.⁷⁷⁴

Zároveň však zdůraznil, že hlavním problémem je „naprostá neinformovanost normálních lidí, kteří vidí v nás zvrhlíky, nemravý, přesycence nebo nešťastníky, [a která] působí více zla než celý § 129“.⁷⁷⁵

Jana Mattuschová rovněž apelovala na vlastní úsilí samotných homosexuálů, přičemž zaujala explicitně poněkud rezervovaný postoj k externím pracovníkům, když uvedla, že „je

⁷⁶⁹ Životní data jmenovaných osob byla zjištěna na základě policejní zprávy ze schůze (NA, ZÚP – P, karton 1395, sign. 207-1395-25, fol. 8), jejich spisů ve fondu pražského policejního ředitelství uloženého v Národním archivu a Centrální evidenci obyvatel.

⁷⁷⁰ NA, ZÚP – P, karton 1395, sign. 207-1395-25, fol. 8.

⁷⁷¹ Podle *Hlasu* 250 osob („Referát ze schůze pořádané přípravným výborem pro vytvoření ‚Ligy pro sexuální reformu‘“, cit. článek, s. 64).

⁷⁷² NA, ZÚP – P, karton 1395, sign. 207-1395-25, fol. 8.

⁷⁷³ „Referát ze schůze pořádané přípravným výborem pro vytvoření ‚Ligy pro sexuální reformu‘“, cit. článek, s. 64.

⁷⁷⁴ Tamtéž.

⁷⁷⁵ Tamtéž.

třeba, abychom nepřenechávali vedení osvobozovacího boje pouze lékařům a právníkům, ale [...] je nezbytno, abychom se svých nepominutelných práv na život a na štěstí počali domáhati sami“.⁷⁷⁶ Většina jejího projevu byla adresována primárně lesbickým ženám, které v přípravném výboru spolku zastupovala. V této souvislosti použila s odkazem na přednášku sociologa Emanuela Chalupného (1879–1958),⁷⁷⁷ jejíž text byl nedlouho předtím přetištěn v *Hlasu*, mimo jiné také argument, že je absurdní, mohou-li československé občanky „pěstovati třeba v státním hotelu na Štrbě styky, pro něž by v Čechách neb na Moravě byly uvrženy do žaláře“⁷⁷⁸ (srov. podkap. 3.2.1.).

Mattuschová chápala odstranění § 129 jako společný zájem homosexuálních mužů i žen, který je dostatečně silným motivem, aby odůvodnil jejich spojenectví v boji, v jiných sférách života zřejmě ne tolik samozřejmé: „I kdyby nás nesdružovalo nic jiného, pak i toto pouto společné bolesti a společného útlaku stačí k tomu, aby nás semklo v jeden šik k cílevědomé a plodné spolupráci.“⁷⁷⁹ Pozoruhodné je, že třebaže byla výrazně feministicky naladěna (viz XXX), naznačuje devótní závěr tohoto jejího vystoupení, že v patriarchálním prostředí hnutí sexuálních menšin od zdůrazňování rovnoprávnosti mužů a žen někdy raději upustila: „Nakonec Vás žádám, abyste mi dovolily vysloviti Vaším jménem dík kamarádům

⁷⁷⁶ „Řeč kamarádky H. M. na schůzi ‚Ligy‘ dne 30. ledna“. *Hlas. List sexuální menšiny* 2, 1932, č. 4, s. 60.

⁷⁷⁷ Emanuel Chalupný patrně sám cítil homosexuálně (Jiří Fanel v této souvislosti připomíná, že Chalupný je spolu s Otokarem Březinou uveden v práci Václava Příhody *Ontogeneze lidské psychiky* (1977) jako doklad tvůrčích zásluh mnohých homosexuálů (FANEL, *Gay historie*, s. 418); srov. též pojednání o jeho literární tvorbě v: PUTNA, Martin C.: „Homosexualita v novodobé české literatuře“. In: TÝŽ (ed.): *Homosexualita v dějinách české kultury*. Praha 2011, s. 111–112) a příležitostně se zasazoval o liberalizaci pohledu na homosexualitu. Je pravděpodobné, že první kontakt s touto agendou měl již před první světovou válkou, neboť v letech 1906–1910 působil jako advokátní koncipient u Václava Boučka (BALÍK, Stanislav: „Chalupného působení v advokacii“. In: ZUMR, Josef (ed.): *Emanuel Chalupný, česká kultura, česká sociologie a Tábor*. Praha 1999, s. 158–160; k Boučkovi viz podkap. 2.4.2.). Nejvýznamnějším jeho doloženým počinem v tomto směru je pak jistě přednáška „Reforma trestního práva s hlediska sociologického“, kterou pronesl v Masarykově sociologické společnosti dne 22. října 1931 (srov.: NEŠPOR, Zdeněk R.: *Institucionální zázemí české sociologie před nástupem marxismu*, Praha 2007, s. 37–42), kde se též obsáhle věnoval nutnosti vyškrtnout z trestního zákona § 129. Přitom je pozoruhodné, že výňatek z této přednášky, v němž se zabývá § 129, byl již 14. listopadu 1931 přetištěn v *Hlasu* („Reforma trestního práva s hlediska sociologického. Výňatek z přednášky Dr. Em. Chalupného, profesora Svobodné školy politických nauk v Praze“. *Hlas sexuální menšiny* 1, 1931, č. 14, s. 3–6), zatímco jako samostatnou publikaci vydal celou přednášku vlastním nákladem až v roce 1932 (CHALUPNÝ, Emanuel: *Reforma trestního práva s hlediska sociologického*. Zvláštní otisk ze Sociologické revue, Brno 1932; zde je navíc doplněn obsáhlý poznámkový aparát, v němž Chalupný reaguje na příspěvky z diskuse, která v Masarykově sociologické společnosti po přednášce následovala – dozvídáme se tak např., že „z vývodů této stati budila právě partie o § 129 největší zájem v uvedené debatě“ (tamtéž, s. 14)), a je tedy zjevné, že příslušnou část přednášky redakci *Hlasu* sám poskytl k přetištění. Pokud jde o jeho kontakty s redakcí a obecněji s hnutím sexuálních menšin, je nutno připomenout, že působil jako profesor na téže škole, kterou vystudovala Jana Mattuschová (srov. podkap. 3.6.4.), a je tedy možné, že právě ona v tomto případě fungovala jako styčná osoba. V každém případě je doloženo, že přinejmenším v roce 1933 *Nový hlas* odebíral (Knihovna Národního muzea, pozůstalost Josefa Hladkého, inv. č. 571).

⁷⁷⁸ Řeč kamarádky H. M. na schůzi „Ligy“ dne 30. ledna, *Hlas. List sexuální menšiny* 2, 1932, č. 4, s. 60.

⁷⁷⁹ Tamtéž.

za jejich ochotné přizvání k spolupráci a ujištění, že se každá jedna z nás vynasnaží, aby si jejich důvěry také plně zasloužila.“⁷⁸⁰

3.8.1. Počátky Československé ligy pro sexuální reformu

Československá liga pro sexuální reformu byla pak skutečně povolena na jaře, a to výnosem ministerstva vnitra ze dne 8. dubna 1932.⁷⁸¹ Zdá se však, že ministerstvo zaslalo své rozhodnutí přípravnému výboru s několikatydenním zpožděním, neboť v prvním čísle *Nového hlasu*, které vyšlo dne 1. května, redakce uvádí, že jí tuto informaci sdělil těsně před uzávěrkou telefonicky její spolupracovník Ladislav Petrák.⁷⁸² Naznačuje to, že také Petrák náležel mezi členy přípravného výboru, jejichž úplný seznam není nikde proveden. V důsledku tohoto rozhodnutí se dne 17. května sešel za předsednictví Huga Bondyho a Františka Čerovského přípravný výbor, který rozhodl svolat valnou hromadu až na podzim a do té doby připravit organizační řád. Přítomnost nehomosexuálních pracovníků měla na průběh schůze významný vliv – na rozdíl od lednové schůze v Batexu, kde menšináři a menšinářky rokovali pouze mezi sebou, zde již koncepce Jany Mattuschové, která prosazovala autochtonní emancipační práci sexuálních menšin, sluchu nedošla. Je pravděpodobné, že se na květnové schůzi rozvinula na toto téma diskuse a že předseda přípravného výboru Hugo Bondy, který coby nehomosexuální *odborník* zastával opačný přístup, cítil potřebu nechat si svou koncepci oficiálně potvrdit. Přípravný výbor totiž přijal toto usnesení: „Poněvadž Liga pro sexuální reformu bude institucí přísně vědeckou a humaní, záleží nám velice na tom, aby v popředí stáli pouze pracovníci z kruhů odborných, t. j. právníci, žurnalisté, spisovatelé, veřejní činitelé atd.“⁷⁸³ Cílem této deklarace bylo kromě posílení pozice Huga Bondyho v rámci Ligy také potvrzení toho charakteru spolku, který se snažil přípravný výbor vykreslit ve stanovách. Účelem Ligy oficiálně nebyl pouze boj za odtrestnění homosexuality, ale například také za odtrestnění potratu.

V tom, že taktika upozadování homosexuálních kořenů Československé ligy pro sexuální reformu bude nezbytná, se vedení Ligy utvrdilo na kongresu Světové ligy pro sexuální reformu v září 1932 v Brně (viz kap. 3.9.). Hugo Bondy, který se sjezdu účastnil a reprezentoval tam zároveň i ČLSR, na poradě výboru ČLSR dne 12. října v Batexu popsal atmosféru na kongresu, přičemž vyslovil lítost nad onemocněním Magnuse Hirschfelda, kvůli

⁷⁸⁰ Tamtéž, s. 61.

⁷⁸¹ „Úřední povolení Čsl. Ligy pro sexuální reformu“. *Nový hlas*, 1, 1932, č. 1, s. 21.

⁷⁸² Tamtéž.

⁷⁸³ „Čsl. Liga pro sexuální reformu – povolena“. *Nový hlas*, 1, 1932, č. 2, s. 2.

kterému se mohl Hirschfeld sjezdu účastnit pouze částečně, přičemž nové dva spolupředsedy Hairea a Leunbacha (viz kap. 3.9.) homosexualita příliš nezajímala; v centru jejich pozornosti stála kontrola porodnosti. Hirschfeldovou nemocí trpěl podle Bondyho nejen kongres, ale i paralelní valná hromada Světové ligy konaná 23. září 1932, což se projevovalo mimo jiné v tom, že vedení této ligy bez Hirschfelda pohlíželo na vznikající československou ligu s nedůvěrou a kladlo jí různé překážky v tom, aby se považovala za její odbočku, a to z toho důvodu, že ji zakládali homosexuálové a Světová liga se bála, aby jí to neubralo na prestiži. Význam brněnského kongresu pro československé hnutí za homosexuální emancipaci je tedy v celkovém souhrnu nutno hodnotit jako sporný. Prostí homosexuálové, kteří sledovali dění kolem § 129, museli být jistě nadšeni, že se takováto mezinárodní akce koná v Československu, což jim mohlo jednak dodat jakousi morální vzpruhu, jednak – pokud kongres osobně navštívili – i cenný přehled o stavu aktuální vědecké rozpravy. Brněnský sjezd však zásadním způsobem zasáhl do charakteru vznikající ČLSR a přispěl k jejímu ochromení ještě před tím, než se ve vlastním slova smyslu konstituovala.

Na schůzi 12. října proto „bylo objasněno“⁷⁸⁴ (není zřejmé, kým – zda Bondym, či celým výborem formou usnesení), že nejde o spolek homosexuálních osob, nýbrž o instituci usilující o sexuální reformu v rámci deseti bodů programu Světové ligy.⁷⁸⁵ Jako hosté zde byli přítomni levicově zaměřeni lékaři Max Popper (1873–1965), předseda Svazu sociálně demokratických lékařů, a Hugo Hecht (1883–1970), člen lékařské sekce sdružení komunistických intelektuálů Levá fronta. Popper, který se zabýval zejména otázkou svobodného mateřství, však uvedl, že má zájem na vzniku instituce nezávislé na Světové lize, která by spojila všechny (míněno *odborníky*), kdo hodlají pracovat na uskutečnění „sexuální reformy“.⁷⁸⁶ Popper a Hecht se pak s vedením Ligy dohodli na utvoření pracovního komitétu složeného jednak z odborníků již organizovaných v Lize, tak i jiných, kteří „se zabývají otázkou sexuální reformy“,⁷⁸⁷ a zahájení činnosti bez ohledu na Světovou ligu. Navržené členy komitétu bylo rozhodnuto svolat k neoficiální poradě na úterý 8. listopadu, avšak o této poradě již *Hlas* žádné informace nepřinesl: pokud k ní skutečně došlo, nebyla to již událost určená pozornosti homosexuální veřejnosti.

⁷⁸⁴ „Zpráva o poradě výboru Československé ligy pro sexuální reformu v Praze“. *Nový hlas*, 1, 1932, č. 7–8, s. 14.

⁷⁸⁵ Tamtéž.

⁷⁸⁶ Tamtéž, s. 15.

⁷⁸⁷ Tamtéž.

Max Popper byl spolupracovníkem ministra spravedlnosti Alfréda Meissnera. Na schůzi 12. října 1932 se mimo jiné rozhovořil také o ministrově postoji k odrestnění homosexuality (jiné jeho svědectví je citováno v podkap. 3.4.2.):

Pan ministr spravedlnosti dr. Meissner je velmi dobře informován o stávající sexuální krizi, a [...] právě tak, jako nyní podal návrh zákona na osvobození ženy, jaký nebyl podán na celém světě,⁷⁸⁸ tak dojde jednou k tomu, aby byli osvobozeni lidé, kteří jsou sexuálně abnormní. Je jen třeba, aby pan ministr dr. Meissner měl za sebou veřejnost a tisk, bez nichž se nic nedokáže. Je velmi třeba vysvětlující činnosti tisku a součinnosti všech lidí, kteří se setkávají s obtížemi lidí homosexuálně založených.⁷⁸⁹

Ne tedy úsilí samotných homosexuálů; čeho je zapotřebí, je jedině úsilí lidí, kteří se jimi profesionálně zabývají. Zatímco Hugo Bondy byl ochoten působit v Lize ve spolupráci s homosexuály, třebaže tito by nezastávali vedoucí funkce, koncepce Maxe Poppera, o níž – jak se zdá – se mu podařilo přesvědčit vedení ČLSR, byla založena výhradně na osvobozování shůry a aktivní úsilí těch, kterých se věc týkala, pro ni bylo irelevantní.

V konceptu spolku, který se původně pokoušeli založit homosexuálové jako organizaci, která by fungovala jako platforma jejich aktivního úsilí o společenskou a legislativní emancipaci, které měli nehomosexuální *odborníci* spíše pomoci v rozjezdu, se během necelého roku homosexuální prvek zcela rozmělnil a hlavní slovo získali právě externisté. Kromě uvedeného vystoupení Jany Mattuschové se však nedochoval žádný doklad, že by to homosexuální pracovníci emancipačního hnutí brali úkorně. Časopis *Nový hlas* tuto tendenci komentoval v listopadu 1932 ujištěním:

Homosexuální slibují, že budou tuto instituci [míněna Liga, nikoliv ještě Popperův komitét] všemožně podporovati, že nedomáhají se účasti na jejím vedení, jež přenechají odborníkům, zabývajícím se sexuálními otázkami, a žádají pouze, aby bylo pamatováno i na jejich osvobození, tak jak je to formulováno v programu Světové ligy.⁷⁹⁰

3.8.2. Osvětové a společenské sdružení Přátelství

⁷⁸⁸ Návrh zákona, kterým by byla zrušena všeobecná trestnost umělého potratu. Takový návrh byl za první republiky podán vícekrát (srov. např. též iniciativu komunistické poslankyně Luisy Landové-Štychové z roku 1926), avšak žádný se nestal zákonem.

⁷⁸⁹ Tamtéž.

⁷⁹⁰ Tamtéž, s. 14.

Homosexuální reprezentace však již počátkem roku 1932 učinila kroky k tomu, aby se myšlenky vlastního spolku nemusela vzdát zcela. Požádala politickou správu o povolení ještě jednoho spolku, který byl nazván *Osvětové a společenské sdružení Přátelství*, zkráceně pouze *Přátelství* či OSSP. První schůzka zájemců o jeho utvoření proběhla v Batexu dne 11. ledna 1932 a byl na ní zvolen přípravný výbor, který byl zároveň pověřen vypracováním a zadáním stanov (tj. jejich zasláním ministerstvu vnitra). Účelem spolku mělo být „nejenom prohlubovati duševní úroveň členů po stránce kulturní a společenské, ale i propagovati kult čistého přátelství a kamarádství“.⁷⁹¹

V únorovém čísle *Hlasu* vysvětluje přípravný výbor, že Přátelství by mělo být místem, „kde my, kteří nemáme rodin, budeme jedinou velkou rodinou sami sobě“,⁷⁹² a definoval také rozdíl mezi jím a Ligou, jež bude „organizací výslovně bojovnou, charakteru spíše vědeckého“,⁷⁹³ Přátelství ji však bude mravně a pokud možno i hmotně podporovat. Bude totiž mimo jiné organizovat i různé akce výdělečné povahy, například přednášky, divadelní představení, taneční dýchánky, zájezdy apod. K tomu účelu v rámci sdružení vzniknou odbory hudební a dramatický. OSSP rovněž svým členům zprostředkuje právní pomoc a zastoupení. Je patrné, že tento spolek se programově inspiroval u německých spolků sdružených na počátku dvacátých let v DFV (viz podkap. 3.2.2.), což se navenek projevilo také volbou názvu.

Stanovy OSSP byly povoleny relativně rychle – oznámení o tom přineslo již březnové číslo *Hlasu*, které vyšlo dne 1. března 1932 –, což vnucuje domněnku, že z nich nebylo nijak patrné, že spolek zakládají za účelem svého setkávání zrovna homosexuálové, neboť přesně pro tento důvod byly zamítnuty stanovy homosexuálního spolku v roce 1923.⁷⁹⁴ Ustavující valná hromada byla svolána na 6. března, přičemž bylo oznámeno, že ji zahájí proslov „Mistra Jiřího Karáska ze Lvovic“.⁷⁹⁵ Přihlášky bylo možno doručit buď *kamarádu* Antonínu Steimarovi, nebo vedoucímu restaurace Batex Stanislavu Bartošovi; v Batexu mělo OSSP své *spolkové místnosti*. K přístupu na akce OSSP bylo nutno předložit legitimaci, aby tak bylo

⁷⁹¹ „Spolková činnost v našich řadách“. *Hlas. List sexuální menšiny*, 2, 1932, č. 2, s. 32.

⁷⁹² J-N-K: „Osvětové a společenské sdružení Přátelství“. *Hlas. List sexuální menšiny*, 2, 1932, č. 3, s. 48.

⁷⁹³ Tamtéž.

⁷⁹⁴ Pokud však v souvislosti s podáním stanov ministerstvu někde figurovalo jméno Jiřího Karáska ze Lvovic, který poté OSSP vedl (viz níže v hlavním textu), zdá se nepravděpodobné, že by ti, kdo o eventuálním vrácení stanov rozhodovali, vůbec netušili, o jaký druh přátelství v případě tohoto spolku jde. Zde se nabízí obecná otázka, zda diskurs „přátelství“ nebyl z pohledu přijetí většinou společností pro společenství lidí se stejnopohlavními afinitami výhodnější než diskurs „homosexuality“. Prvně jmenovaný pojem, pakliže by měl sloužit jako základ pro konstruování identity („patřím mezi přátele“), je sice sémanticky chudší – nevyovídá toho o podstatě identity tolik jako druhý pojem („patřím mezi homosexuály“) –, ale možná právě proto byl z pohledu heteronormativní veřejnosti přijatelnější, a možná, že tato přijatelnost se pak přenášela i na denotát.

⁷⁹⁵ *Spolková hlídka. Hlas*, 2, 1932, č. 5, s. 80.

možno „vyloučiti nepovolané živly a zaručiti tím právě ono srdečné přátelské prostředí a společenskou vyšší úroveň“.⁷⁹⁶ Členové s sebou mohli přivést hosty, za které ovšem ručili.

První akcí konanou částečně již pod hlavičkou spolku Přátelství byl maškarní ples v Batexu dne 13. února 1932, jehož ráz byl definován jako „Pouť na zámecké louce za účasti knížecího dvora“⁷⁹⁷ a doporučeny byly tyto masky: „šlechta, pážata, lokajové, selský lid, cirkusáci, skauti, trampové a j.“⁷⁹⁸ Jak vyplývá z článku v deníku *Expres*, který tento ples se sympatiemi vyličil heterosexuální veřejnosti,⁷⁹⁹ někteří návštěvníci a návštěvnice se podle vestimentárních pokynů skutečně zařídili:

Zde dvě ženy v kutnách podobných mnišským, tu opět žena obdivuje svoji Mona Lisu, mladík v husarském kroji, v rokokovém úboru ženy, slováckém kroji. Ale většina je bez kroje, sedí pospolu, často je kryje i oděv těže občanské látky. Muž nebo žena – tato otázka klade se zde častěji – kladou si ji navzájem a klademe si ji i my.⁸⁰⁰

Tento článek obsahuje také zajímavou informaci o složení společnosti: „Řada mladých lidí, ale i starších. Ku podivu, u těch starších hodně často – vous. [...] Příznačné, že je tu i několik vojáků. Společnost mladá – ze středních vrstev – českoněmecká.“⁸⁰¹ Stejně jako na předcházejícím plese, konaném v Batexu ještě mimo rámec OSSP dne 23. ledna, zde byla volena nejkrásnější maska. Vítězové z obou plesů byli ve svých maskách vyfotografováni a tyto fotografie poté otištěny v *Hlasu*. Jde o mimořádně cenné fotografie dokumentující ideál krásy pražské homosexuální společnosti za první republiky.⁸⁰²

Bál OSSP popisuje ve svém textu „Tondova smrt“ (jde patrně o jediný vydaný fragment jeho širě koncipované práce *Princezna noci*) také Jaroslav Němeček. Pro své líčení použil reálnou postavu heterosexuálního zločince Tondy Trička,⁸⁰³ který se v homosexuálních

⁷⁹⁶ Tamtéž.

⁷⁹⁷ „II. maškarní ples pánské společnosti v Praze“. *Hlas. List sexuální menšiny*, 2, 1932, č. 3, zadní obálka.

⁷⁹⁸ Tamtéž.

⁷⁹⁹ Autor či autoři článku líčí, jak byli na ples vpuštěni: „„Pánové, máte pozvánky?“ Neměli jsme jich. Byli jsme doporučeni a vpuštěni“ („Maškarní ples ve znamení lásky a paragrafu“. *Expres*, 15. 2. 1932, s. 2). Patrně tedy měli mezi účastníky plesu přátele; z celkového vyznění textu je ostatně zjevné, že jim šlo o to přiblížit neinformovaným čtenářům homosexuální subkulturu jako kultivovanou společnost hodnou respektu. Tento záměr je pak vedl až k frapantní idealizaci: „Je půlnoční tanec, stlumená světla. Tančí se. Není tu nic hrubého, nejjemnější, nasládlé zvuky hudby, navzájem do sebe zahledění, pořád spolu a jen spolu. Zde snad není žárlivosti a jen láska“ (tamtéž). Text je pak zakončen takto: „Mají pravidelné čaje, mají svůj list a bojují o právo na život. Berlín, Lipsko je dnes v Praze. Senačnost odpadá, jakmile se zná skutečnost. Mají dnes řadu menších místností po celé Praze. Zde [tj. v Batexu] tvoří střed. Žijí mezi námi, je třeba jim rozumět a je znáti“ (tamtéž).

⁸⁰⁰ Tamtéž.

⁸⁰¹ Tamtéž.

⁸⁰² Srov. též: SEIDL, Jan: „Mužnost jako ctnost uvědomělého homosexuála ve třicátých letech“. *Theatrum historiae* 5, 2009, s. 288–289.

⁸⁰³ Srov.: FANEL, Jiří: *Gay historie*, cit. dílo, s. 402–403.

kruzích vyzná, neboť příležitostně některé z jejich příslušníků vydírá. Tonda Tričko zavede z legrace na bál OSSP své kamarády z podsvětí Vojtu a Jureševiče, kteří zde ještě nikdy nebyli. Jejich perspektivu udivených pozorovatelů homosexuální společnosti, v níž se octli poprvé v životě, Němeček využil k tomu, aby čtenáře upozornil na typické rysy těchto bálů. Jeho text byl určen heterosexuálním čtenářům, kteří se zajímali o život podsvětí, a proto je zde kladen důraz především na prvky překračování genderových hranic, které byly pro toto publikum lákavou kuriozitou:

Naši hrdinové šli dále. Sestoupili do podzemí, aniž si jich kdo všiml. Teprve v druhém poschodí suterénu, seděli u malého stolku dva pánové a vedle nich stál bohatě premovaný portýr. První, co Vojtovi padlo do oka[,] bylo, že oba páni byli nejen hladce oholeni a napudrováni, ale i nalíčení jako ženy. [...] Dokonce i portýr, chlap ramenatý, měl načrtnuty rty do něžného srdíčka. [...] „Máte legitimaci, pánové?“ zeptal se měkkým, téměř mazlivým tónem jeden z pánů pokladníků. Tonda ihned duchapřítomně a pohotově odpověděl: „Nemáme, ale jsme z Brna a přijeli jsme se podívat na Prahu, o Batexu jsme slyšeli[,] a tak se nedivte, že se chceme jednou mezi svými vesele pobavit. U nás taková příležitost není.“⁸⁰⁴ „Hm,“ odkašlal starší z kontrolorů, „hm, a máte tu někoho známého, kdo by se za vás zaručil?“ „Jak by ne,“ hbitě odpověděl Tonda, „starej Vendl a ‚Krásná Helena‘ mne znají.“ [...] „Jiřino, pustíme je, jsou to přespolní holky,“ řekl starší pokladník mladšímu. [Pokračování děje poté, co se hrdinové dostanou přes vstupní kontrolu, je zkráceně reprodukováno v příloze č. 9.]⁸⁰⁵

Ustavující valná hromada Osvětového a společenského sdružení Přátelství posléze proběhla dne 6. března 1932. Na programu byla zejména zpráva o činnosti přípravného výboru, volba orgánů spolku (výbor, finanční komise) a stanovení výše členských příspěvků. Předsedou byl zvolen Jiří Karásek ze Lvovic a místopředsedou Antonín Steimar. Slova se ujala též Jana Mattuschová. Na závěr valné hromady byly na návrh místopředsedy Steimara odeslány pozdravné telegramy Františku Čerovskému a Hugu Bondymu.⁸⁰⁶ Vzápětí po skončení této oficiální akce následovala umělecká akademie, která se, soudě podle recenze v *Hlasu*, nadmíru vydařila. Jiří Karásek ze Lvovic zde přečetl úryvek ze své novely o Paganinim, ing. Hora zazpíval *Písničku v národním tónu* Vítězslava Nováka, doprovázen na klavír slečnou Májou, která dále hrála například Sukovu *Píseň lásky*; dvě *náladové písničky* zazpíval *oblíbený člen sdružení* Otto Oppl. Jak uvádí recenze v *Hlase*:

⁸⁰⁴ Na tomto místě podotkněme, že maškarní plesy pro homosexuální publikum jsou doloženy i v Brně. V únoru 1933 byl takový ples uspořádán v restauraci U Koberitzů v Pražské ulici (blíže viz podkap. 3.6.6.). *Nový hlas* jej hodnotí jako „hojně navštívený [a] velmi krásný večer, kterých by mělo být více“ (*Nový hlas*, 2, 1933, č. 4, zadní obálka).

⁸⁰⁵ KAVALÍR, Jarda: „Tondova smrt. (Výňatek z knihy ‚Princezna noci‘)“, cit. dílo, s. 130.

⁸⁰⁶ „Spolková hlídka“. *Hlas. List sexuální menšiny*, 2, 1932, č. 6, s. 95.

Na tom však mělo se zůstat, neboť poslední číslo programu nehodilo se právě dosti dobře do rámce slavnostní akademie. Pro příště jest třeba žádati, aby program byl sestavován ještě úzkostlivěji a nebylo zapomínáno na to, že čisté umění nelze mísiti s čísly více méně varietními, i když jde o výkon svým způsobem velmi dobrý.⁸⁰⁷

Patrně šlo o živý obraz znázorňující Přátelství, který avizovala pozvánka na akademii v předcházejícím čísle *Hlasu*.⁸⁰⁸ Představu o zájmu pražské homosexuální subkultury o organizovanost si učiníme z toho, že valné hromady OSSP se zúčastnilo 65 osob,⁸⁰⁹ zatímco bezprostředně navazující akademie asi 300 osob.⁸¹⁰

Přátelství začalo vzápětí vyvíjet osvětovou činnost, která byla v jeho programu. Dne 13. března si členové spolku prohlédli Karáskovu sbírku obrazů, v níž byly zastoupeny zejména práce slovanských malířů a o níž jim Jiří Karásek ze Lvovic poskytl výklad. V sobotu 19. března spolek uspořádal *Josefský večer* „s bohatým programem, za velké účasti členstva, jež nešetřilo projevy sympatie při jednotlivých číslech programu“⁸¹¹. Dne 24. března se uskutečnila přednáška Pavla Formana o jeho cestě do Paříže, Marseille, Tunisu a Nice, kterou přednášející doprovodil diapozitivy.⁸¹² Na následující měsíce spolek naplánoval seznamovací večírek pro členy, několik přednášek Jiřího Karáska ze Lvovic, na jehož osobu byl patrně dosti silně orientován, a konečně na 7. května majáles.⁸¹³ V květnovém čísle *Hlasu* pozvalo OSSP své členy na svatodušní zájezd (toho roku v polovině května) autokarem na Zvíkov a Orlík zakončený po návratu do Prahy uvítacím večerem v Batexu, přičemž „po vyčerpání prožitých dojmů z cesty [měl následovat] posilující a líbezný spánek ve vlastních prachovkách“.⁸¹⁴ Zdálo se, že se spolek solidně uchytil a jeho činnost bude vzkvétat. Po vzoru pražského Přátelství dokonce utvořili kroužek také kolínští homosexuálové, kteří uspořádali 20. února poradní schůzi, jíž se zúčastnila též kolínská rodačka Jana Mattuschová,⁸¹⁵ a na 16. března svolali další schůzi.⁸¹⁶

⁸⁰⁷ „První akademie klubu ‚Přátelství‘“. *Hlas. List sexuální menšiny*, 2, 1932, č. 6, s. 94–95.

⁸⁰⁸ „Spolková hlídka“. *Hlas. List sexuální menšiny*, 2, 1932, č. 5, s. 80.

⁸⁰⁹ „Spolková hlídka“. *Hlas. List sexuální menšiny*, 2, 1932, č. 6, s. 95.

⁸¹⁰ „První akademie klubu ‚Přátelství‘“, cit. článek, s. 94.

⁸¹¹ „Sdružení ‚Přátelství‘ na cestě osvěty a pokroku“. *Hlas. List sexuální menšiny*, 2, 1932, č. 7, s. 104.

⁸¹² Tamtéž.

⁸¹³ Tamtéž. Majáles se ovšem neuskutečnil, neboť ředitelství Batexu na daný večer zadalo sál Svazu textilníků, třebaže *Přátelství* si jej zamluvilo již dříve („Spolková hlídka“. *Nový hlas*, 1, 1932, č. 2, s. 20).

⁸¹⁴ „Spolková hlídka“. *Nový hlas*, 1, 1932, č. 1, s. 22.

⁸¹⁵ „Z Kolína a okolí“. *Hlas. List sexuální menšiny*, 2, 1932, s. 78.

⁸¹⁶ Tamtéž.

V červnovém čísle se však suše konstatuje, že zájezd do jižních Čech se pro „naprostý nezájem členstva“⁸¹⁷ neuskutečnil; tato zpráva je doprovázena apely na členskou povinnost. Důvodem snad mohla být relativně vysoká cena 160 Kč, kterou v době světové hospodářské krize mohl za zábavu utratit pouze dobře situovaný člověk. Zdá se však, že finanční důvody nezájmu nebyly hlavní a že krach svatodušního zájezdu spíše svědčil o začínající krizi spolkové činnosti.

Pražští homosexuálové se těšili na začátek prázdnin roku 1932, neboť v této době se v hlavním městě konal IX. všesokolský slet a sjelo se sem mnoho účastníků z venkova i ze zahraničí. Přátelství uspořádalo na počest sletových hostů několik slavností v Batexu,⁸¹⁸ jinak ovšem letní měsíce přinesly jednoznačně patrnou stagnaci sdružení. Členská schůze stanovená na 11. červenec byla odložena na neurčito, přičemž sekretariát OSSP na členy apeloval, aby získávali nové.⁸¹⁹ Ke konci prázdnin se výbor OSSP usnesl svolat na 18. září mimořádnou valnou hromadu, jejímž hlavním cílem měly být doplňovací volby do výboru, neboť „celá řada členů, zvolených na I. řádné valné hromadě do výboru OSSP, změnila své působíště a schůze nenavštěvuje“.⁸²⁰ Zároveň byla publikována výzva lesbickým ženám, aby se hlásily za členky ženského odboru při OSSP, který se právě konstituoval.

Během podzimu roku 1932 zájem členstva zřejmě nadále upadal, neboť v listopadovém čísle *Hlasu* je otištěno upozornění členům Přátelství, že je jejich povinností navštěvovat pravidelně spolkové místnosti, a to každé úterý a čtvrtek. V tomto čísle jsou rovněž obsaženy informace o zářijové mimořádné valné hromadě, jež se konala ve dvou fázích. Na prvním zasedání byla zvolena vyšetřující komise, jejímž úkolem bylo prozkoumat administrativní a finanční činnost výboru. Na druhém zasedání pak tato komise podala zprávu, v níž konstatovala chyby, které se však „nestaly ve zlém úmyslu“,⁸²¹ načež byly provedeny doplňovací volby spolkového výboru.

Tato valná hromada v září 1932 byla pravděpodobně jedním z posledních projevů spolkové aktivity pod hlavičkou Osvětového a společenského sdružení Přátelství. Další zmínka o OSSP přichází až v prosincovém čísle ročníku 1933, tedy po více než roce. Vladimír Vávra zde napsal:

Co je s Přátelstvím? Co je s Ligou? Na tyto dotazy můžeme oznámiti pouze to, že spolek Přátelství nejeví vůbec známky činnosti od poslední valné hromady[,] již vstoupili do výboru noví lidé, ohlašující

⁸¹⁷ „Spolková hlídka“. *Nový hlas*, 1, 1932, č. 2, s. 20.

⁸¹⁸ Tamtéž.

⁸¹⁹ „Spolková hlídka“. *Nový hlas*, 1, 1932, č. 3, s. 16.

⁸²⁰ „Spolkové zprávy“. *Nový hlas*, 1, 1932, č. 5, s. 14.

⁸²¹ „Spolková hlídka“. *Nový hlas*, 1, 1932, č. 7–8, s. 24.

velkorysou činnost. Očekáváme, že v nejbližší době bude ve smyslu stanov svolána valná hromada, na níž musí být dány směrnice pro pravidelné působení, neboť spolek byl založen pro zájmy homosexuálních, nikoliv pro tituly jednotlivců, spokojujících se s honosnou funkcí na místě práce. – Liga zahájí rovněž pravděpodobně svou pravidelnější činnost. Vstupujeme do vyjednávání s p. K. Giesem, býv. sekret. dra Hirschfelda[,] a českými pracovníky v tomto oboru, kteří opravdu pracovat chtějí. Do konce roku budeme mít o spolku i Lize jasno a v novoročním čísle přineseme čtenářům podrobné informace v této záležitosti.⁸²²

V únorovém čísle ročníku 1934 Vladimír Vávra vyzval k obnovení Přátelství, nemá-li být spolek „pro nevykonávání činnosti zastaven“.⁸²³ Dne 20. února se pak konala schůze v Kmochově restauraci vedle Vinohradského divadla, které se zúčastnila řada starých i nových členů,⁸²⁴ avšak to je poslední zmínka o OSSP, která se v *Novém hlasu* vyskytuje.

Kde hledat kořeny neúspěchu československého Přátelství? Povaha akcí, v nichž jeho činnost spočívala, nevyžadovala nutně aktivní spolupráci a účast. Má-li se jít někdo občas pobavit na taneční dýchánek nebo si popovídat se známými na čaji o páté, není samozřejmé, že se ztotožní s nezbytností oficiálního členství a placení členských příspěvků. Vzhledem k poměrně značnému počtu restaurací a jiných podniků, které inzerovaly v *Hlasu*, je jisté, že možnosti k navázání a relativně nerušenému udržování kontaktů byl v Praze dostatek; některé z těchto podniků měly jistě delší tradici než OSSP a setkávání v Batexu a měly svou stálou klientelu (viz kap. 3.7.). Řada pražských homosexuálů, kteří byli přirozeně nejdůležitějším rezervoárem potenciální členské základny spolku, mohla brát vznik spolku Přátelství v zimě roku 1932, jeho první maškarní plesy a uměleckou akademii pouze jako určité zpestření a událost sezóny, kam stojí za to se jít podívat. Odtud také vysoká návštěvnost prvních akcí. Když ovšem zjistili, že se zde setkávají vlastně se stejnými lidmi, které z pražského milieu již dávno znají, jejich zájem opadl a vrátili se zpět ke svým původním formám sociability. O prvek organizovanosti a spolkové příslušnosti v oddechových činnostech pravděpodobně řada lidí neměla zájem.

3.8.3. Působení Československé ligy pro sexuální reformu

Československá liga pro sexuální reformu, jejíž stanovy byly sice roku 1932 povoleny, existovala poté, co se *odborníci* dohodli na vytvoření komitétu, o jehož činnosti nemáme

⁸²² V. V.: „Co je s Přátelstvím? Co je s Ligou?“. *Nový hlas*, 2, 1933, č. 12, s. 180.

⁸²³ VÁVRA, Vl[adimír]: „Od konsolidace k novým úkolům“. *Nový hlas*, 3, 1934, č. 2, s. 21.

⁸²⁴ „Členská schůze spolku ‚Přátelství‘“. *Nový hlas*, 3, 1934, č. 4, zadní obálka.

žádné zprávy (viz podkap. 3.8.1.), pouze formálně. V dubnu 1933 redakce *Hlasu* v reakci na dopisy čtenářů, kteří si stěžovali, že utichly známky boje za zrušení § 129, konstatovala, že se Liga dosud v právním smyslu neustavila (neproběhla ustavující valná hromada) a „jinde zavládla netečnost“,⁸²⁵ a že dva či tři aktivní lidé odstřednění homosexuality nevybojují. Spolupráce s Karlem Giesem, od které si Vladimír Vávra na konci roku 1933 mnoho sliboval, žádné ovoce nepřinesla.

Teprve dočasné oživení hnutí sexuálních menšin koncem roku 1936, které se odráží též v Černého návratu s časopisem *Hlas* (viz podkap. 3.6.7.), umožnilo uspořádání ustavující valné hromady ČLSR. Po neúspěšném pokusu 1. prosince 1936, kdy svolavatelé valné hromady (Vojtěch Černý, František Čeřovský a Hugo Bondy) opomněli schůzi nahlásit policejnímu ředitelství a tato byla po zahájení policejním komisařem rozpuštěna,⁸²⁶ bylo opakované konání schůze řádně nahlášeno a dne 17. prosince 1936, více než čtyři roky po povolení stanov, se tak v klubovně Národního domu na Vinohradech Československá liga pro sexuální reformu skutečně ustavila. Schůze se podle policejní zprávy zúčastnilo 21 osob, přičemž s projevy vystoupili František Čeřovský a Hugo Bondy.⁸²⁷

Čeřovský, který vystupoval jako předseda schůze, uvedl, že aktivní práce je nyní zcela nezbytná vzhledem k novému návrhu trestního zákona (viz kap. 3.10.), který na rozdíl od osnovy z roku 1926 ponechává trestnost homosexuality téměř beze změn oproti platnému zákonu. Bondy se pak zaobíral rozbitím sexuálně-reformního hnutí v Německu po nástupu nacismu, které podle něj mělo vliv na úpadek podobných hnutí i v jiných zemích. Tentokrát však ve svém vystoupení již nijak netematizoval rozdíl mezi *odborníky* a *neodborníky*. Zdá se ostatně, že se již nechtěl exponovat přímo ve vedení Ligy,⁸²⁸ a nepostavil se tak proti tomu, aby byl zvolen výbor ČLSR, v němž byli lékaři a právníci zřejmě v menšině: policejní zpráva udává, že „aklamací zvolen předsedou spolku MUDr. Sedláček, odb. lékař v Praze II, Václavské nám.,⁸²⁹ který sice nebyl přítomen, ale o němž prohlásil Černý, že funkci přijímá[.]

⁸²⁵ „Čtenářům Našeho hlasu!“. *Nový hlas*, 2, 1933, č. 4, s. 63.

⁸²⁶ NA, ZÚP – P, karta 1395, sign. 207-1395-25, fol. 6.

⁸²⁷ Tamtéž, fol. 1.

⁸²⁸ Snad na to měla vliv i skutečnost, že se oženil (pravděpodobně v roce 1933; s manželkou Terezií Steinovou se seznámil na brněnském sjezdu Světové ligy pro sexuální reformu) a založil rodinu, a že tedy měl nyní oproti roku 1932 řadu nových povinností (srov.: VONDRÁČEK, Vladimír: *Konec vzpomínání. (1938–1945)*, cit. dílo, s. 121–122).

⁸²⁹ MUDr. Viktor Sedláček (1864–1941), otec spisovatelky Gill Sedláčkové (1908–1978), která přispívala do *Hlasu* i *Nového hlasu*. Životní data Viktora Sedláčka převzata z: NA, PŘP II – VS – 41–50, karta 9917, sign. S 802/3; NA, PŘP II – EO. K osobě Gill Sedláčkové blíže viz: LISHAUGEN, Roar; SEIDL, Jan: „Generace Hlasu. Česká meziválečná homoerotická literatura a její tvůrci“, cit. dílo, s. 239–242.

a 8 členů výboru. Jsou to Dr. Kolátor, Václav Šůla, Rud. Horák, Berger, Hauser,⁸³⁰ Černý, Špunar a Marie Pilátová.⁸³¹ Dvě hlavní postavy hnutí, Čeřovský a Bondy, do výboru samy nekandidovaly, avšak utvořily společně s Černým redakční sekci Ligy.

Pro nedostatek pramenů nemůžeme posoudit, jakým způsobem Československá liga pro sexuální reformu po ustavující valné hromadě fungovala (poučení v tomto směru by mohla poskytnout další čísla *Hlasu* z let 1936 či 1937, pakliže by byla objevena, srov. podkap. 3.6.7.).⁸³² Komplikace Lize nastaly po smrti Vojtěcha Černého, který působil jako její jednatel. Policie po Černého sebevraždě (viz podkap. 3.6.1.) zapečetila jeho byt, kde se nacházela dokumentace nezbytná pro chod spolku, a není zcela jasné, zda se Lize podařilo zjednat si k těmto materiálům znovu přístup.⁸³³ Jednatelkou byl po Černém zvolen František Jelínek, a to na valné hromadě, která se uskutečnila 22. května 1938. Toto shromáždění, o němž v září 1938 stručně referoval Jelínkův *Hlas přírody*,⁸³⁴ je poslední akcí Ligy, o níž máme zprávu. Podle Františka Jelínka, který patrně tento článek sepsal, na valné hromadě někteří členové vyslovili „pesimistické předpovědi“ ohledně budoucí činnosti Ligy, avšak přesto byl přijat program pro další období a zvolen nový výbor. Vzhledem ke ztrátě spolkových písemností nový výbor také rozhodl o výměně členských legitimací. Nové vedení patrně v létě roku 1938 vyvinulo úsilí o rozšíření členské základny, neboť Jelínek v září píše, že „za krátkou dobu působení nového ústř. výboru přibylo téměř tolik nových členů, co měla Liga za celou dobu svého trvání (tj. za 4 roky!)“.⁸³⁵

Na rozdíl od OSSP, u nějž máme k dispozici referáty z akcí, které pořádalo, nemůžeme u ČLSR příliš posoudit činnost, kterou skutečně vykonala – z nemnoha dostupných pramenů jsme informováni pouze o rámcových organizačních aspektech její

⁸³⁰ Zde mohlo jít o kadeřníka Jaroslava Hausera, který v roce 1931 inzeroval svůj salón na Kozím náměstí č. 7 v *Hlasu* (Hlas sexuální menšiny 1, 1931, č. 9, přední obálka).

⁸³¹ NA, ZÚP – P, karton 1395, sign. 207-1395-25, fol. 2. Kromě Viktora Sedláčka, Vladimíra Kolátora a Vojtěcha Černého se dosud nepodařilo členy výboru bezpečně identifikovat.

⁸³² Za současného stavu bádání jsme odkázáni na shrnutí Haralda Jepsena, který tato čísla na počátku devadesátých let 20. stol. studoval: „Veškerá aktivita spolku v letech 1936–1937 zřejmě směřovala na stažení návrhu § [335 úřednické osnovy tr. z. – viz kap. 3.10.]. Plánovala se podpisová akce a po novém generálním shromáždění v lednu 1937 [patrně valná hromada konaná 17. prosince 1936] vytvořil spolek novinářskou sekci, která měla za podpory lékařsko-právníkové sekce ovlivňovat média. Zároveň se plánovalo rozdělení *Hlasu* na seriózní, „vědecký“ časopis k informování odborníků a politiků a časopis členstva s kulturním a organizačním obsahem, ale nikdy k němu nedošlo.“ (JEPSEN, Harald Hartvig: *Neprovedené osvobození. Boj proti paragrafům o sodomii v letech 1918–1938*, cit. dílo, s. 17).

⁸³³ František Čeřovský zaslal jako právní zástupce Ligy dne 25. června 1938 policii dopis, v němž požadoval navrácení spolkových písemností zabavených po Černého smrti v jeho bytě (NA, NA, PŘP II – VS – 31–40, karton 5166, sign. C711/2, fol. 144). Policie však Čeřovského zpravila, že v bytě zabavila pouze „věci související s trestnými činy Černého“ a že ostatní pozůstalost, tedy i spolkové materiály, byly předány notáři, o čemž byl vyzooměn pozůstalostní soud (tamtéž).

⁸³⁴ „Zprávy organizační“. *Hlas přírody*, 1, 1938, č. 1, s. 18.

⁸³⁵ Tamtéž, s. 18–19.

existence. Je zřejmé, že hlavního cíle – odrestnění homosexuality v Československu – se jí za dobu, kdy fungovala, dosáhnout nepodařilo. Je však nepochybné, že existence organizační struktury zahrnující jak homosexuální předáky s kontakty do homosexuální subkultury, tak právníky a lékaře⁸³⁶ znamenala reálný přínos pro zlepšení životních podmínek prvorepublikových homosexuálů. Taková struktura však velmi pravděpodobně neformálně fungovala již před rokem 1931. Píše-li například Jiří Karásek ze Lvovic v roce 1932, že „si dobyla v posledních letech tato sexuální menšina úctyhodných práv“,⁸³⁷ čímž má na mysli relativní toleranci podniků homosexuální sociability ze strany policie,⁸³⁸ referuje tak mimo jiné také o výsledku osvěty, kterou vykonával zejména František Čeřovský v prostředí pražského policejního ředitelství.⁸³⁹

Rok 1931 přinesl jednoznačně kvalitativní posun ve fungování této struktury. Časopis *Hlas* zajistil její publicitu mezi většinou československé homosexuální veřejnosti,⁸⁴⁰ čímž mohlo její pomoci využít mnohem více lidí než předtím. Problematickou se však ukázala snaha vybudovat na základě této neformální struktury masovou organizaci s právní subjektivitou. Karel Nevole se již na konci roku 1931, když se připravovaly stanovy ČLSR, v *Hlasu* podíval nad lhotejností řady homosexuálů k tvořící se organizaci a kritizoval jejich výmluvy, že se spolkové práce bojí, avšak navštěvovat homosexuální lokály, kde je může každý vidět, se nebojí. Uvedl přitom: „Dnes už je také vidět, že tito lidé o nás dobře vědí a přicházejí k nám, když přijdou do konfliktu s policií neb soudem a potřebují právnické ochrany.“⁸⁴¹ Představy homosexuální reprezentace, poučené vzory podobných sdružení ze zahraničí (tj. zejména Německa), se zde dostaly do rozporu s realitou československé

⁸³⁶ Koncem roku 1931 redakce *Hlasu* napsala: „Pisatele, kteří se obracejí k nám o radu, žádáme, aby nám sdělovali také své adresy. Máme značnou možnost každému pomoci prostřednictvím našich vlivných přátel, leč můžeme tak učiniti jen v tom případě, neskrývá-li se pisatel pod značku neb zkratku svého podpisu“ („Poradte“: *Hlas sexuální menšiny*, 1, 1931, č. 12, s. 12).

⁸³⁷ KARÁSEK ZE LVOVIC, Jiří: „Morální záchvat Německa“. *Nový hlas*, 1, 1932, č. 5, s. 12.

⁸³⁸ Karásek své tvrzení o vydobytých právech dokládá větou: „Jsou dovoleny zvláštní kluby a taneční síně, kde se mezi sebou schází tato menšina, a jež jsou ovšem pod policejním dozorem“ (tamtéž). Naopak Karel Nevole označuje skutečnost, že policie „mlčky trpí“ v Praze několik homosexuálních podniků, povolila vydávání *Hlasu* a že soudním znalcem v Praze byl jmenován Hugo Bondy, za „několik nepatrných výhod“ (K. N.: „Osvoďte také nás!“: *Hlas sexuální menšiny*, 1, 1931, č. 13, s. 1).

⁸³⁹ Na konci roku 1931 Čeřovský napsal: „Byl jsem právě v těchto dnech volán na policejní ředitelství odd. IV a byl jsem tam žádán o pomoc proti vyděračům. Policie ví, že se v Praze potuluje celá smečka vyděračů, kteří ‚pracují‘ bezohledně, drze a organizovaně. Policii se jedná o vyčištění Prahy od této ostudy[,] a proto jsem byl žádán, abych vyzval ohrožené a poškozené, by se přihlásili a jména vyděračů oznámili. Upozornil jsem na hořejší drastické případy [Čeřovský v tomto článku popsal případy, kdy vydíraný, který udal vyděrače, byl sám zatčen] a na to, že za takovýchto poměrů a praktik nikdo se nebude vydávati v nebezpečí stíhání a všechny snahy o vyčištění Prahy budou marné“ (ČEŘOVSKÝ, František: „Praktické případy a doklady o absurdnostech při stíhání a trestání homosexuelních“. *Hlas sexuální menšiny*, 1, 1931, č. 16, s. 6).

⁸⁴⁰ Homosexuální časopis četlo mnohem více čtenářů, než kolik osob jej mělo předplacený nebo si jej kupovalo v novinových stáncích. Jednak byl v řadě míst homosexuální sociability volně k nahlédnutí, a jednak si jej čtenáři mezi sebou půjčovali.

⁸⁴¹ – kn –: „Obtíže organizace“. *Hlas sexuální menšiny*, 1, 1931, č. 15, s. 12.

homosexuální subkultury, která byla v zásadě o jejich snahách informována, avšak vznikající organizaci chápala ve své většině ve vztahu k sobě samé pouze jako servisní, tedy nikoliv jako věc hodnou vlastního angažmá. Homosexuální předáci si v časopisech opakovaně stěžovali, že tento postoj zastávají většinou homosexuálové z velkých měst, zejména z Prahy, zatímco venkovští homosexuálové jsou ve vztahu k organizaci agilnější.⁸⁴²

František Jelínek v roce 1938 zhodnotil v *Hlasu přírody* patnáct let úsilí homosexuálních „průkopníků a vůdců“ o to, „aby odstranili předsudky, šířili pravdu a vybojovali Vaše svatá práva“, konstatováním, že „úplně bezvýsledné tyto snahy nebyly“.⁸⁴³ Toto úsilí tedy datuje nikoliv od roku 1931 či 1936, nýbrž od svého vlastního vystoupení v roce 1923 (viz kap. 3.5.). Vznik Ligy tedy nepovažuje z hlediska samotného úsilí o lepší životní podmínky za natolik zásadní, a když vyzývá čtenáře, aby do Ligy vstupovali a všemožně její snahy podporovali, jako konkrétní motivaci jim prezentuje právě to, že je schopna obstarat homosexuálům, kteří přišli do konfliktu s trestním zákonem či se stali obětí vyděračů, kvalitní právní a soudněznaleckou pomoc.⁸⁴⁴ Tuto svépomocnou činnost v rámci homosexuální subkultury, kterou vyvíjela z altruistických pohnutek neformální struktura externích *odborníků* a homosexuální reprezentace, která se později formalizovala pod označením *Československá liga pro sexuální reformu*, je tedy třeba hodnotit jako nejvýraznější hmatatelný počín homosexuální emancipace za první republiky.

Při zkoumání homosexuální spolkové činnosti ze třicátých let je nutno si také uvědomit, že drtivá většina informací, které o ní máme, pocházejí de facto z jediného pramene, na který byla těsně navázána. Nelze tedy vyloučit, že za první republiky existovaly i jiné spolky, a to i úředně povolené, v nichž se sdružovali převážně homosexuálové, o neformálním sdružování homosexuálních přátel ani nemluvě. Tyto jevy, pokud existovaly, jsou však dnes velmi obtížně prokazatelné.

⁸⁴² Srov. například: J. A.: „Slovo k čtenářům“. *Nový hlas*, 1, 1932, č. 2, s. 18–19; „Zprávy organizační“. *Hlas přírody*, 1, 1938, č. 1, s. 19.

⁸⁴³ „Provolání“. *Hlas přírody*, 1, 1938, č. 1, s. 19.

⁸⁴⁴ JELÍNEK, Frant(išek): „Dosti nás...“. *Hlas přírody*, 1, 1938, č. 1, s. 10.

3.9. Kongres Světové ligy pro sexuální reformu v Brně

V období mezi dvěma světovými válkami uspořádala Světová liga pro sexuální reformu (viz podkap. 3.2.2.) celkem pět mezinárodních sexuologických kongresů. Tyto kongresy se konaly v Berlíně roku 1919, v Kodani 1928, v Londýně 1929, ve Vídni 1930 a v Brně 1932. Skutečnost, že poslední z nich se uskutečnil v Československu, ovlivnila i hnutí zdejších homosexuálů za odtrestnění.

Základní dostupné informace o brněnském kongresu shrnul v roce 2001 Franz Schindler.⁸⁴⁵ Ve svém článku čerpal ze zpráv, které byly o kongresu publikovány v době jeho konání v denním tisku, a pravděpodobně také z *Nového hlasu*,⁸⁴⁶ a poukázal na absenci pramenů ke kongresu v Archivu Masarykovy univerzity i Archivu města Brna. Sborník kongresu nevyšel. Pramenná základna vážící se k této události je tedy poměrně omezená. Na tomto místě pojednáme brněnský kongres z hlediska významu, jaký měl pro československé hnutí sexuálních menšin, a to s využitím *Nového hlasu*, Schindlerova článku a časopisu *Praktický lékař*, který Franz Schindler nezohlednil.

K uspořádání kongresu v Brně došlo v podstatě náhodou. Čtvrtý kongres ve Vídni se v roce 1930 usnesl, že následující se uskuteční v roce 1931 v Moskvě a v roce 1932 v Paříži. Během krátké doby se však změnila situace v Sovětském svazu natolik (blíže viz podkap. 5.2.2.), že uspořádání kongresu v Moskvě nebylo možné, a následně se ukázalo, že ve Francii platí zákon, který zakazuje propagovat veřejně potrat, k čemuž ovšem na kongresech Světové ligy pravidelně docházelo. Magnus Hirschfeld, který se na jaře roku 1932 vrátil ze své cesty kolem světa (viz podkap. 3.2.2.) a pobýval ve Vídni, proto hledal náhradní řešení. Dne 24. dubna 1932 se sešel s brněnským lékařem Josefem Weisskopfem, se kterým se znal z vídeňského kongresu, jež se Weisskopf aktivně účastnil, a při této schůzi Weisskopf spíše z žertu nabídl, že by se mohl kongres konat v Brně. Hirschfeld se však návrhu chopil a urychleně jej konzultoval s dalšími dvěma spolupředsedy Světové ligy, londýnským lékařem Normanem Hairem a kodaňským lékařem Jonathanem Heghem Leunbachem (tito lékaři stanuli v čele Ligy v roce 1931, kdy nahradili její spoluzakladatele Augusta Forela, který

⁸⁴⁵ SCHINDLER, Franz: „Jak se stala Masarykova univerzita centrem světového hnutí pro sexuální reformu“, cit. článek, s. 29–32.

⁸⁴⁶ Schindlerův článek není vybaven poznámkovým aparátem a prameny uvádí pouze namátkově v samotném textu.

zemřel, a Havelocka Ellise, který vážně onemocněl), a ještě na konci dubna Weisskopfovu nabídku přijal.⁸⁴⁷

Zdá se, že společenské klima v Brně bylo pro pořádání sexuologického kongresu velmi příznivé, a to jak mezi odbornou, tak mezi laickou veřejností. Josef Weisskopf, který působil v letech 1929–1932 jako asistent na Ústavu sociálního lékařství LF MU, získal pro kongres podporu přednosta anatomického ústavu a bývalého děkana LF MU i rektora MU Otomara Völkeřa (1871–1955), který dal sjezdovým jednáním k dispozici anatomickou posluchárnu a další potřebné zázemí na lékařské fakultě (nacházela se v dnešní budově Vysokého učení technického na Úvoze), jakož i děkana lékařské fakulty Viléma Laufbergera (1890–1986) a profesorů téže fakulty Jana Bělehrádka (1896–1980) a Antonína Trýba (1884–1960). Josefu Weisskopfovi, který se stal generálním tajemníkem kongresu, v praktické organizaci pomáhal tým brněnských pracovníků zainteresovaných v otázkách sexuální reformy, mezi něž patřili redaktor Jan Amos Kajš (1875–1955),⁸⁴⁸ dr. S. Fischl, právník dr. Karl Fein, dr. V. Zapletal, doc. Karel Hora (1901–1942), dr. Lothar Spielmann a Weisskopfova manželka Božena Weisskopfová, která byla učitelkou.⁸⁴⁹ Na jaře 1932 se též zorganizovalo brněnské homosexuální společenství, které začalo vydávat vlastní časopis *Kamarád* a mělo v úmyslu založit též vlastní spolek (viz podkap. 3.6.6.).

O zájmu Brňanů-laiků o sexuologii svědčí policejní zpráva o průběhu přednášky vídeňské spisovatelky slezského původu Sophie Lazarsfeldové (1882–1976), která ve Vídni vedla poradnu pro sexuální otázky a dne 17. února 1932 v sále Akademické menzy v Brně pronesla přednášku na téma „Sexuální problém s hlediska psychologie individuální“,⁸⁵⁰ během níž hovořila zejména o problémech žen při sexu a o sexuální výchově.⁸⁵¹ Policejní adjunkt Vrba ve zprávě uvádí, že sál byl zaplněn do posledního místa. Účastníky byly převážně mladé židovské ženy a dívky a několik brněnských židovských lékařů. Zajímavé jsou důvody, pro které podle Vrby přednáška nebyla nebezpečná pro veřejnou mravnost (kvůli posouzení tohoto aspektu na ni byl vyslán):

⁸⁴⁷ Tamtéž, s. 30–31.

⁸⁴⁸ „V. Mezinárodní kongres Světové ligy pro sexuální reformu na vědeckém podkladě“. *Praktický lékař*, 12, 1932, s. 514.

⁸⁴⁹ SCHINDLER, Franz: „Jak se stala Masarykova univerzita centrem světového hnutí pro sexuální reformu“, cit. článek, s. 31.

⁸⁵⁰ Moravský zemský archiv (MZA), Zemský úřad Brno – prezidium, karton 177, č. j. 6155/32.

⁸⁵¹ Lazarsfeldová viděla mezi oběma prvky kauzální spojitost. Policejní zpráva cituje její slova, z nichž vyplývá, že připisovala mimořádný význam své poradenské činnosti, kterou se snažila napravovat mj. následky zanedbané sexuální výchovy: „Poradenskou péčí podařilo se vyléčiti velký počet případů umíněné a často zvrácené pohlavní pudovosti, jakož i chlad frigidních žen, homosexualitu, onanii a pod., jež zavinila špatná neb žádná výchova k životu manželskému“ (MZA, Zemský úřad Brno – prezidium, karton 177, č. j. 6155/32).

Průběh přednášky byl klidný, její obsah i forma naprosto nezávadná, ježto L. líčila své poradenské zkušenosti dosti zastřeně, byť i určitě, takže svým rychlým přednesem veřejnou mravnost neb slušnost nikterak neohrozila. Její líčení bylo místy nesrozumitelné, poněvadž tvořilo konglomerát nakupených pojmů, zabíhajících do medicíny, jež, nejsouc lékařkou, nevysvětlila. [...] posluchači byli přilákáni volbou tématu, očekávali zřejmě sensační odhalení sexuálního života, byli však zklamáni.⁸⁵²

Magnus Hirschfeld se v květnu 1932 vypravil do Československa, aby ve spolupráci s brněnským přípravným výborem zařídil, co bylo třeba. Podle bratislavského pracovníka hnutí sexuálních menšin Imricha Matyáše, který byl členem Světové ligy a v květnu 1932 Hirschfelda doprovázel, se Hirschfeld v Československu zdržoval ve dnech 20.–31. května 1932.⁸⁵³ Navštívil přitom Brno (viz podkap. 3.6.6.), Bratislavu a Prahu, kde jej přijal sociálně demokratický ministr národní osvěty Ivan Dérer, který se podle Hirschfeldových slov dal informovat o chystaném kongresu a vyjádřil mu podporu,⁸⁵⁴ a posléze uspořádal dne 30. května přednášku v sále Urania v Praze-Holešovicích.⁸⁵⁵ Termín kongresu, jenž dostal oficiální název *V. mezinárodní kongres Světové ligy pro sexuální reformu na vědeckém podkladě*, byl stanoven na 20.–26. září 1932. Témata, která měl kongres projednat, byla vybrána tato: 1. Eugenika a sexualita, 2. Sexuální výchova se zvláštním zřetelem k problému ipsace, 3. Světový názor a sexualita, 4. Sexuální etnologie, 5. Intersexuální bádání, 6. Sexuální patologie, 7. Populační politika.⁸⁵⁶

Doktor Weisskopf rozeslal v červenci obsáhlý informační prospekt, který obsahoval jednak seznam přihlášených přednášejících a témata jejich přednášek (přetisk prospektu v *Praktickém lékaři* uvádí 61 jmen řečníků,⁸⁵⁷ Duchoslav Panýrek (viz níže) uvádí, že se přihlásilo 75 řečníků, z nichž ovšem někteří nakonec nedorazili a jejich přednášky přečetl Josef Weisskopf,⁸⁵⁸ a Franz Schindler udává, že do Brna přijelo 85 účastníků z 20 zemí,⁸⁵⁹ z čehož ovšem nevyplývá, že všichni přijeli s vlastní přednáškou), jednak informace o doprovodném programu a organizační informace. Podle prospektu se mohli kongresu zúčastnit všichni, „kdož se vážně a věcně o řešení sexuálních problémů na vědeckém podkladě zajímají, tedy nejen lékaři, právníci, pedagogové, sociologové a jiní akademicky

⁸⁵² MZA, Zemský úřad Brno – prezidium, karton 177, č. j. 6155/32.

⁸⁵³ MATYÁŠ, Imrich: „Osvobozovacia akcia dr. Magnusa Hirschfelda“. *Nový hlas*, 1, 1932, č. 3, s. 3.

⁸⁵⁴ „Prof. dr. Magnus Hirschfeld v Praze. (Interview)“. *Nový hlas*, 1, 1932, č. 3, s. 1.

⁸⁵⁵ Tamtéž.

⁸⁵⁶ „V. Mezinárodní kongres Světové ligy pro sexuální reformu na vědeckém podkladě“, cit. článek, s. 515.

⁸⁵⁷ Tamtéž.

⁸⁵⁸ PANÝREK, D[uchoslav]: „V. mezinárodní sjezd Světové ligy pro sexuální reformu na vědeckém základě“. *Praktický lékař*, 12, 1932, s. 629.

⁸⁵⁹ SCHINDLER, Franz: „Jak se stala Masarykova univerzita centrem světového hnutí pro sexuální reformu“, cit. článek, s. 31.

vzdělaní lidé, nýbrž i laici“.⁸⁶⁰ Na to upozornil své čtenáře *Nový hlas*, který je v srpnovém čísle vyzval, aby se kongresu, a to zejména jednání dne 24. září, kdy bylo na programu téma *intersexuální bádání* – v tomto termínu bylo zahrnuto i bádání o homosexualitě –, zúčastnili. Redakce *Nového hlasu* byla přesvědčena, že „kongres splní všechny předpoklady pro uvolnění dnes nevyhovujících odstavců našeho trestního zákoníku“.⁸⁶¹

Brněnský kongres neoficiálně zahájila Hirschfeldova veřejná přednáška v sále DOPZ⁸⁶² (Družstvo obchodních a průmyslových zaměstnanců) tři dny před oficiálním začátkem,⁸⁶³ kde přednášející podle deníku *Moravská orlice* „osvětlil nutnost sexuální reformy ze stanoviska společenského, mravního a hmotného. Přeplněný sál Dopzu byl až do posledního slova učencova v největším napětí. Každý, kdo mohl a chtěl pochopiti, odnesl si jistě cenné, dosud neznámé popudy a poznatky.“⁸⁶⁴

Průběh kongresu je nejpozoruhodněji vylíčen v referátu vedoucího školních lékařů fyzikátu⁸⁶⁵ hlavního města Prahy Duchoslava Panýrka (1867–1940) publikovaném v časopise *Praktický lékař*.⁸⁶⁶ Autor se systematicky zabýval sexualitou, zejména ve spojení s mládeží, uznával nutnost osvěty v této oblasti, avšak jednotlivé dílčí problémy nazíral většinou konzervativně.⁸⁶⁷ V Panýrkově referátu o brněnském kongresu se mísí prvky zprávy, reportáže a eseje, přičemž celek je podán rozšafným starosvětským stylem.

Duchoslav Panýrek popisuje obšírně slavnostní zahájení kongresu ve středu 21. září v anatomické posluchárně LF MU, kde nejprve promluvili všichni tři spolupředsedové Světové ligy. Magnus Hirschfeld mimo jiné pohovořil o některých detailech z mládí prezidenta Masaryka v Brně, zejména pak o jeho zdejší první lásce. Zdá se, že Hirschfeld byl Masarykem fascinován a často jej zmiňoval, neboť Panýrek jej upozorňuje, „že úřední jméno našeho státu je *Československá republika*, nikoliv Masarykova republika. Máme sice Masarykovu universitu, Masarykovo nádraží, Masarykovo náměstí, řadu pomníků prvního

⁸⁶⁰ „V. Mezinárodní kongres Světové ligy pro sexuální reformu na vědeckém podkladě“, cit. článek, s. 516.

⁸⁶¹ „Kongres Ligy pro sexuální reformu v Brně“. *Nový hlas*, 1, 1932, č. 4, s. 1.

⁸⁶² Dnes Divadlo Bolka Polívky.

⁸⁶³ SCHINDLER, Franz: „Jak se stala Masarykova univerzita centrem světového hnutí pro sexuální reformu“, cit. článek, s. 31.

⁸⁶⁴ Cit. dle: tamtéž, s. 31–32.

⁸⁶⁵ Zdravotní úřad.

⁸⁶⁶ PANÝREK, D[uchoslav]: „V. mezinárodní sjezd Světové ligy pro sexuální reformu na vědeckém základě“, cit. článek, s. 597–599 a 628–630.

⁸⁶⁷ Symptomatický je v tomto ohledu název jedné z jeho populárních prací: *Kdo zvedne kámen? Výklady a rozklady starého lékaře o pohlaví a jeho důsledcích*. Pardubice 1925.

našeho presidenta, ale republika je československá.⁸⁶⁸ Poněkud nekritický Hirschfeldův obdiv k Masarykovi číší také z jeho článku v novoročním čísle ročníku 1933 *Nového hlasu*, kde napsal, že Československo budí ve stávající napjaté situaci v Evropě díky obezřetné vládě prezidenta Masaryka „dojem šťastného, volného a tolerantního národa a země“.⁸⁶⁹

Po Hirschfeldovi promluvil druhý spolupředseda Norman Haire, který shrnul dosavadní výsledky práce Světové ligy, a „s anglickým Dickensovským vtipem [vyličil] trampoty sexuálního života v puritánské Anglii, zvl. v otázce antikoncepční a potratové[,] a [konstatoval], že nová generace je shovívavější k pohlavním zvrácenostem“.⁸⁷⁰ Řeč třetího spolupředsedy, Dána Leunbacha, který hovořil v esperantu, „zevrubně sledovati [...] bylo referentu nemožno, neboť tohoto umělého jazyka neovládá“.⁸⁷¹ Panýrkův článek se vůbec vyznačuje velikou citlivostí k otázce používání jazyků na kongresu. Konstatuje, že při přednáškách převládala němčina, kterou však k jeho nelibosti hovořili i někteří čeští řečníci.⁸⁷² Panýrek to považuje za „ustupování námi samými od zásady rovnoprávnosti Slovanů s Germány, Romány atd.“⁸⁷³ Tato slova jsou vytištěna proloženě, což se v kontextu celého textu opakuje už jen u Panýrkova názoru na potrat. Jazyku, v němž je věda pěstována, tedy přikládal větší význam než většině obsahu kongresových jednání a neopomněl se pochválit, že společně s Josefem Hyniem a Františkem Novákem přednesl celou svou přednášku v češtině.

Na slavnostním zahájení byl také přečten pozdravný dopis prezidenta Masaryka, který popřál kongresu zdar, a následně sjezd ústně pozdravilo několik desítek osob zastupujících různé instituce či státy (často šlo o účastníky, kteří měli v dalších dnech vlastní odborné vystoupení). Vlastní přednášky, které následovaly v dalších dnech, Panýrek sice většinou vyslechl, avšak pro jejich veliké množství se o nich ve svém článku nerozepisuje a odkazuje na kongresovou publikaci, jež měla být vydána.

Naproti tomu ovšem popsal veřejnou debatu konanou opět v sále DOPZ, a to ve čtvrtek 22. září večer, na níž měli hlavní účastníci kongresu vyložit zájemcům z řad laické veřejnosti důvody, proč považují *sexuální reformu* za nutnou. Z obsahu vystoupení, jak je

⁸⁶⁸ PANÝREK, D[uchoslav]: „V. mezinárodní sjezd Světové ligy pro sexuální reformu na vědeckém základě“, cit. článek, s. 630.

⁸⁶⁹ HIRSCHFELD, Magnus: „Přece se jde ku předu. (Psáno pro Nový hlas).“ (Překlad V[ladimír] [V]ávra.) *Nový hlas*, 2, 1933, č. 1, s. 1–2.

⁸⁷⁰ PANÝREK, D[uchoslav]: „V. mezinárodní sjezd Světové ligy pro sexuální reformu na vědeckém základě“, cit. článek, s. 628.

⁸⁷¹ Tamtéž.

⁸⁷² Generální tajemník kongresu Josef Weisskopf podával po každé německé přednášce resumé v češtině a naopak.

⁸⁷³ PANÝREK, D[uchoslav]: „V. mezinárodní sjezd Světové ligy pro sexuální reformu na vědeckém základě“, cit. článek, s. 599.

charakterizuje Duchoslav Panýrek, vyplývá, že účastníci večera měli pod tímto pojmem na mysli zejména plánované rodičovství a kontrolu porodnosti. Pouze menšina řečníků, kteří na tomto večeru vystoupili, se dočkala Panýrkova uznání. Uvedme z nich například profesora Jana Bělehrádka, který hovořil ve prospěch eugeniky, jelikož „vylučuje chatrné jedince“,⁸⁷⁴ nebo ředitele brněnského Mendelova muzea Huga Iltise, který „spatřuje zcela rozumně jádro problému v ekonomii lidského života“.⁸⁷⁵ Většina projevených názorů však Panýrkovi nekonvenovala a v článku je reprodukoval s neskryvanou ironií.⁸⁷⁶ Celkově veřejný večer v DOPZ charakterizuje takto:

Shrneme-li, co tu před nejširším obecnstvem, kvitujícím potleskem diametrálně se lišící názory, bylo navrhováno, můžeme uzavírat, že silně převládající tenor tohoto večera byla snaha uzákonit umělý potrat, tedy sankcionovat, jako zákonný, zásah dosud trestný jako zločin (§ 144), hrubě oťrásající zákony přírodními, který jen v nejtěžších případech zůstává bez následku, a proti němuž po převratu Spolek českých lékařů postavil se jednomyslně. Aby to tak nekřičelo, říkalo se na V. kongresu mezinárodní ligy pro sexuální reformu na vědeckém (!) základě úsilí tomu – „Geburtenregelung“.⁸⁷⁷

Naproti tomu Panýrkovým receptem, jak řešit *sexuální krizi*, byla *výchova vůle*. V souvislosti s veřejným večerem v DOPZ poznamenává: „Zapomíná se napořád na úsilí pěstiti vůli, vychovávat obě pohlaví k manželství a ženské k mateřství, kteréžto snahy se jen ojedinele ozývaly na sjezdu a takřka stydlivě, přidušeně – mám dojem, že se napořád otvírají všecky brány bezuzdnému sexu – nikde žádné závory a šraňky!“⁸⁷⁸ a zlobí se, že nemohl při této příležitosti projeviti svůj názor, aby zahraniční hosté zjistili, že na kongresu jsou přítomni i „hlasatelé staré, poctivé morálky, aplaudující pro výchovu vůle a kladoucí uzdu nejmohutnějšímu pudu, kterému neradno uvolňovati i poslední závory zákonné. V tom jsme, my staří, kteří máme zkušenosti, téměř půl století, docela nekompromisní.“⁸⁷⁹ Na jiném místě vyjadřuje názor, že vyšší věk je obecně pro řešení sexuálních problémů dobrou kvalifikací: „Myslím proto, že in puncto sexus měli by býti slyšeni především znalci starší, kteří mají

⁸⁷⁴ Tamtéž, s. 629.

⁸⁷⁵ Tamtéž.

⁸⁷⁶ Například: „Paní Ottesen-Jansenová opakovala jinými slovy své účinné šlágry ze slavnostního zahájení, slzy chudiny atd.“ nebo „Estonec Dr. Rafail Rubanovič vidí úspěch v tom, když se všichni lidé budou míti rádi a budou pak všichni šťastní“ (PANÝREK, D[uchoslav]: „V. mezinárodní sjezd Světové ligy pro sexuální reformu na vědeckém základě“, cit. článek, s. 629).

⁸⁷⁷ Tamtéž.

⁸⁷⁸ Tamtéž.

⁸⁷⁹ Tamtéž, s. 630.

bouře nejsilnější tohoto pudu už za sebou, ač mládí, ovšem s předpokladem odborných vědomostí, budiž také přáno slovo.“⁸⁸⁰

Jedním slovem, Duchoslav Panýrek se na brněnském sjezdu nemohl cítit ve své kůži. Kromě již uvedených důvodů také ještě proto, že neakcentoval pouze jazykové, nýbrž také rasové složení účastníků. Pozastavuje se nad tím, že devadesát procent účastníků byli Židé⁸⁸¹ (kvantifikaci patrně provedl sám odhadem) a mezi negativa kongresu zařadil, že „za mluvčího slovanského národa vede se německý israelita“⁸⁸² (mohlo snad jít o Huga Bondyho). Přidal se tak, třebaže ještě relativně velmi mírně, k antisemitům, kteří činili amalgám mezi sexuologií a židovstvím, přičemž obojí brali jako nebezpečí,⁸⁸³ to ovšem nemění nic na tom, že sexuologie byla pro Židy v meziválečném období z nějakého důvodu patrně opravdu zvláště přitažlivá (viz též zprávu o přednášce Sophie Lazarsfeldové citovanou výše) a že by tento jev zasluhoval bližší badatelskou pozornost.

Docent Panýrek se ve svém referátu o otázce homosexuality explicitně vůbec nezmínil, pouze u bodu programu kongresu, který zněl: „správné posuzování intersexuálních variací, zvl. též homosexuálních mužů a žen“,⁸⁸⁴ vložil za slovo *správné* poznámku: „(podtrhuje referent!)“,⁸⁸⁵ čímž význam tohoto bodu relativizoval a vlastně překroutil záměr původního autora. Z celkového rázu jeho článku není těžké odhadnout, jaké stanovisko by v této věci zaujal.

Naproti tomu kongresový referát zcela opačného ražení byl zveřejněn v listopadovém čísle *Nového hlasu*.⁸⁸⁶ Anonymní referent patrně do Brna dorazil až ve čtvrtek 23. září, neboť o prvním dni sjezdových jednání se takřka vůbec nezmiňuje. Na rozdíl od Duchoslava Panýrka, který obsah kongresových přednášek zcela pominul, referent *Nového hlasu* u těch, které jej nejvíce zaujaly, shrnul jejich hlavní myšlenku; díky tomu máme k dispozici jedinečný pramen, který nám umožní vytvořit si alespoň u některých názvů přednášek, které známe z prospektu vydaného před kongresem, představu o přístupu konkrétních přednášejících k příslušným tématům.

⁸⁸⁰ Tamtéž, s. 597.

⁸⁸¹ Tamtéž.

⁸⁸² Tamtéž, s. 598.

⁸⁸³ Ukázkový příklad tohoto jevu viz: SLAVATA, J: „Sexuologie a ‚Nacktkultur‘“. *Fronta*, 6, 1933, č. 27; přetisk in: *Nový hlas*, 3, 1934, č. 1, s. 5–6.

⁸⁸⁴ PANÝREK, D[uchoslav]: „V. mezinárodní sjezd Světové ligy pro sexuální reformu na vědeckém základě“, cit. článek, s. 630.

⁸⁸⁵ Tamtéž.

⁸⁸⁶ „5. kongres Ligy pro sexuální reformu“. *Nový hlas*, 1, 1932, č. 7–8, s. 11–14.

V rámci tématu Sexuální výchova a ipsace se tak například profesor Trýb a dr. Hodann z Berlína shodli, že z fyziologického hlediska je onanie rovnocenná pohlavnímu styku a Sophie Lazarsfeldová oponovala názoru, že onanie u žen způsobuje frigiditu a neplodnost. V sekci Světový názor a sexualita referenta nejvíce zaujal dr. Béla Neufeld z Karlových Varů, který dokazoval, že neexistuje všeobecně platný názor na sexualitu a že myšlení o ní náleží do individuální sféry, v níž „není dosud bezpečného řádu“.⁸⁸⁷ V pátek 23. září, kdy bylo na programu téma Sexuální etnologie, si referent nenechal ujít Hirschfeldovu přednášku, jež se týkala postavení ženy a sexuálních projevů v různých zemích, které navštívil při své cestě kolem světa. Hirschfeld doplnil přednášku četnými diapozitivy. Francouzka Bertie Albrechtová hovořila o reflexi sexuálních problémů ve francouzském umění a zkritizovala francouzskou vládu za to, že znemožnila pořádání kongresu v Paříži. Tématem přednášky dr. Herberta Lewandowského z Utrechtu byla prostituce v Nizozemsku; přednášející měl za to, že prostituce je nutné zlo, které nelze odstranit, neboť určitý počet prostitutek není dán sociálními důvody,⁸⁸⁸ nýbrž prostě proto, že se prostituovat chtějí.

Největší zájem referenta *Nového hlasu* přirozeně vzbuzoval program v sobotu 24. září, kdy se dopoledne přednášelo na téma Intersexuální bádání a odpoledne na téma Sexuální patologie. Někteří řečníci jej svým vystoupením iritovali: „Krátce se zmiňme o přednášce dra Lampla, jenž by pokládal homosexualitu za léčitelnou (!) a o dru V. Vondráčkovi, jenž tvrdil, že notorický alkoholismus může být příčinou homosexuality!!! Vědeckou řeč naproti tomu přednesl president dr. Magnus Hirschfeld.“⁸⁸⁹ Hirschfeld patrně v Brně přednesl svou standardní řeč na téma homosexuality, jaké byl zvyklý pronášet spatra kdekoliv při jakékoliv příležitosti. Jelikož byl ještě plný dojmů z cesty kolem světa, zařadil také několik postřehů, které si odsud přivezl. Na podporu toho, že homosexualita je přirozená a vyskytuje se i mezi živočichy, například uvedl, že „posledně v Číně mohl zjistit lupou, že z hmyzu homosexuálně souložili hedvábníci“.⁸⁹⁰ O dalších přednáškách v této sekci se referent podrobně nezmiňuje. Pozorně však sledoval debatu, která se v auditoriu rozproudila po jejich skončení a jíž se zúčastnil jmenovitě Hugo Bondy a „zvláště temperamentně“⁸⁹¹ brněnský právník Karl Fein. O Feinově vystoupení píše:

S opravdovým zaujetím probíral otázku zrušení paragrafu 129. Navazuje na řeč Hirschfeldovu o přirozenosti homosexuality a ukazuje na těžkou křivdu, jež se na homosexuálních přes vědecké bádání

⁸⁸⁷ Tamtéž, s. 12.

⁸⁸⁸ Tamtéž.

⁸⁸⁹ Tamtéž.

⁸⁹⁰ Tamtéž.

⁸⁹¹ Tamtéž, s. 13.

tímto paragrafem děje. Volá po jeho odstranění, neboť je to ještě pozůstatek středověku a je kulturní ostudou pro náš demokratický stát, že neblahý paragraf nebyl ještě škrtnut z trestního zákoníku. Očekává, že dr. Meissner, který prokázal tolik pochopení ve věci paragrafu 144, postaví se i za zrušení tohoto paragrafu.⁸⁹²

Jak jsme již uvedli (viz podkap. 3.8.1.), význam brněnského kongresu pro hnutí za odtrestnění homosexuality v Československu je v celkovém souhrnu nutno hodnotit jako sporný. Duchoslav Panýrek viděl jako jednu z předností kongresu to, že „účastníky uspokojil, aspoň většinou“.⁸⁹³ Mezi spokojené patřil i přes nepříznivá zjištění týkající se perspektivy ČLSR coby pobočky Světové ligy i Hugo Bondy, který se na kongresu seznámil se slečnou Terezií Steinovou,⁸⁹⁴ s níž se nedlouho poté oženil.

Bývalý Hirschfeldův partner Karl Giese (1898–1938), místo něž si Hirschfeld z cesty kolem světa přivezl hongkongského medika Li Šiu-Tonga (jak Giese, tak Šiu-Tong na kongresu přednesli přednášku), navázal na kongresu kontakt s Josefem Weisskopfem a Karlem Feinem, kteří se o něj postarali v tíživé životní situaci o několik let později. Giese, který fungoval jako tajemník Hirschfeldova berlínského sexuologického ústavu, se po skončení kongresu vrátil do Berlína, kde zůstal až do rozprášení ústavu nacisty v roce 1933.⁸⁹⁵ Poté se odebral za Hirschfeldem a Šiu-Tongem do Nice, kde tito již dleli v exilu, a po nějaký čas zde s nimi žil. V roce 1934 se však Giese zapletl do jisté *aféry v lázních* a byl nucen Francii opustit. Odebral se do Vídně a poté do Brna. Hirschfeld jej ve své závěti sepsané v Nice dne 10. ledna 1935 ustanovil spolu s Šiu-Tongem svým dědicem, přičemž uvedl, že „jeho současnou adresu poskytne Dr. Karl Fein, advokát v Brně, ČSR, Masarykova 6“.⁸⁹⁶ Hirschfeld zemřel v květnu 1935 a Karlu Giesemu se podařilo dostat do Nice na Hirschfeldův pohřeb, avšak dědické řízení do začátku války neproběhlo. Informace o Gieseho smrti pochází od vykonavatele Hirschfeldovy poslední vůle F. Herzfeldera z Paříže, který dopisem ze dne 18. ledna 1965 sdělil berlínskému zemskému soudu pro účely řízení o nárocích, jejichž předmětem bylo dědictví po Hirschfeldovi, toto:

⁸⁹² Tamtéž.

⁸⁹³ PANÝREK, D[uchoslav]: „V. mezinárodní sjezd Světové ligy pro sexuální reformu na vědeckém základě“, cit. článek, s. 630.

⁸⁹⁴ VONDRÁČEK, Vladimír: *Konec vzpomínání. (1938–1945)*, cit. dílo, s. 122.

⁸⁹⁵ Následující biografické údaje o Karlu Giesem pocházejí z internetových stránek Společnosti Magnuse Hirschfelda v Berlíně (*Magnus-Hirschfeld-Gesellschaft*), kde je umístěna bohatě dokumentovaná historická prezentace Hirschfeldova Ústavu pro sexuální bádání. URL webu společnosti: <http://www.hirschfeld.in-berlin.de/>; URL prezentace: http://www.hirschfeld.in-berlin.de/institut/de/index1024_ie.html.

⁸⁹⁶ *Hirschfelds Testament (1935)*, URL:

<http://www.hirschfeld.in-berlin.de/frame.html?http://me.in-berlin.de/~magnus/testament.html> (překlad J. S.).

- a) Poslední bydliště pana Karla Gieseho bylo v Brně, Střelecká 8. Zde spáchal dne 16. března 1938 sebevraždu. Úmrtní list nemám k dispozici.
 - b) Pan Giese nebyl Žid. Jakého byl vyznání, mi však není známo.
 - c) Podle sdělení, které jsem krátce po smrti pana Gieseho obdržel od Dr. Josefa Weisskopfa, bytem Brno-Královo Pole, Srbská 15, se stal univerzálním dědicem pana Gieseho Dr. Karl Fein, advokát v Brně, Masarykova 6. Podle zpráv, které jsem obdržel po válce, Dr. Fein zahynul v koncentračním táboře.⁸⁹⁷ Zjistit jeho dědice se mi nepodařilo.
- Bohužel již nemám k dispozici žádné dokumenty týkající se těchto událostí.⁸⁹⁸

Pokud jde o letopočet Gieseho sebevraždy, je možné, že správný údaj má znít 1939, neboť Společnost Magnuse Hirschfelda uvádí, že Giese si vzal život po okupaci Československa Německem, čemuž by datum 16. března odpovídalo. Karl Fein se po Gieseho sebevraždě přestěhoval do Prahy,⁸⁹⁹ odkud byl později, jak jsme již viděli výše, odvezen do koncentračního tábora. Li Šiu-Tong se po vypuknutí druhé světové války odebral do Švýcarska, kde pokračoval ve studiu lékařství na univerzitě v Curychu. Ještě za války odcestoval do Spojených států amerických, kde několik let studoval na Harvardově univerzitě, a po válce se vrátil do Curychu. V této době mohl požadovat dědictví po Hirschfeldovi, avšak neučinil tak. Místo toho se vrátil do rodného Hong-Kongu, kde jeho stopa, jak se dlouho zdálo, zmizela. Jak uvedl německo-americký sexuolog Erwin J. Haeberle v přednášce dne 16. října 2004 v Pekingu u příležitosti desátého výročí Čínské sexuologické asociace, Li Šiu-Tong zemřel v roce 1993 v kanadském Vancouveru ve věku 86 let, aniž tušil, že po něm mnoho let pátrala řada badatelů, pro něž představoval posledního snad ještě žijícího pamětníka německé meziválečné sexuologie.⁹⁰⁰

⁸⁹⁷ Německé bádání v dějinách sexuálních menšin datuje Feinovu smrt rokem 1942 (*Institut für Sexualwissenschaft*, URL: http://en.wikipedia.org/wiki/Institut_f%C3%BCr_Sexualwissenschaft).

⁸⁹⁸ Tamtéž (překlad J. S.).

⁸⁹⁹ Tento údaj vyplývá z výsledku Anny Baumové na německé kriminální policii v Brně ze dne 24. března 1941. Anna Baumová pracovala jako služebná v bytě paní Fleischerové, jejíž synovec Willi Bondi (1897–1941), jediný dosud známý protektorátní příslušník, který byl za nacistické okupace zatčen a vyšetřován v souvislosti s homosexualitou a věznění v koncentračním táboře nepřežil (zásadní roli ovšem hrál též jeho židovský původ), k ní na přelomu třicátých a čtyřicátých let vodil na večeri společnost svých přátel, z nichž někteří byli rovněž prokazatelně homosexuální. Do této společnosti patřil také Karl Fein, o němž Baumová vypověděla, že „byl dříve v Brně a teď je v Praze. Od té doby, co je v Praze, chodí k [paní Fleischerové] zřídka, asi tak jednou za půl roku“ (MZA, Německý zemský soud Brno, karta 184, inv. č. 4 K Ls 24/41, fol. 10; překlad J. S.).

⁹⁰⁰ HAEBERLE, Erwin J.: *The Global Future of Sexology*, URL: <http://www2.hu-berlin.de/sexology/GESUND/ARCHIV/BSpeech/index.htm>.

3.10. Úřednická osnova trestního zákona

Již jsme naznačili (viz podkap. 3.8.3.), že jedním z důvodů, proč se v roce 1936 lidé sdružení kolem dosud právně neustavené Československé ligy pro sexuální reformu po období jistého útlumu opětovně aktivizovali, bylo to, že vešlo ve známost, že se v prostředí ústředních orgánů státní správy začaly odehrávat pochody významné pro naplnění hlavního cíle, který československé hnutí sexuálních menšin deklarovalo. Zhruba v polovině roku 1935 byly totiž znovuzahájeny práce na reformě trestního práva, jejichž výsledkem mohlo být buď zrušení všeobecné trestnosti homosexuality, anebo naopak její zafixování na další dlouhou dobu. Zakončeme tedy oddíl věnovaný období první republiky pojednáním o těchto legislativních pracích.

Osud *Přípravných osnov trestního zákona* z roku 1926, které navrhovaly zrušit trestnost homosexuality (viz podkap. 3.4.2.), byl zhruba deset let nejistý a celou tuto dobu se tento text hypoteticky mohl stát zákonem. Pracovníci hnutí sexuálních menšin a sexuálně-reformního hnutí viděli v této osnově reálnou šanci, jak dosáhnout svého cíle, a ve všech svých projevech se proto vyslovovali jednoznačně pro její rychlé přijetí. Věc však nebyla tak jednoduchá. Neměla-li dlouholetá veřejná diskuse o osnovách žádný jiný výsledek, pak v polovině třicátých let dospěla alespoň k tomu, že má-li být skutečně přijat nový trestní zákon, bude nutno vypracovat novou osnovu, protože k přijetí té, která byla v roce 1926 navržena, chybí politická vůle. To sice samo o sobě sice neznamenalo, že homosexualita musí nutně zůstat trestnou, protože v kontextu veškeré kritiky *Přípravných osnov* šlo spíše o marginálii (viz podkap. 3.4.2.), jejich opuštění však postavilo pracovníky hnutí sexuálních menšin před novou nejistotu.

V roce 1936 profesor Albert Milota, jeden z autorů *Přípravných osnov*, který dva roky předtím neváhal věnovat jejich obhajobě samostatnou knihu (viz podkap. 3.4.2.), o osnově napsal:

Je proto lépe ji podrobiti revisi [...], než aby její ústavní projednávání bylo stíženo a vydání zákona bylo oddalováno pro odpor ve vládě a zákonodárných sborech. To uznávám sám, který jsem Př. osn. vždy hájil [...] Neustupuji od tohoto svého přesvědčení v ničem, ale, jsa si dobře vědom, jak náš stát potřebuje nutně brzkého sjednocení právního řádu, raději přijmu ústupky od původního řešení, než abych ulpěním na svém přesvědčení unifikaci překážel.⁹⁰¹

⁹⁰¹ MILOTA, Albert: „Je třeba změn v přípravné osnově čs. trestního zákona?“. In: HEXNER, Ervin (ed.): *Pocta k šedesiatym narodeninám dr. Karla Laštovku*. Bratislava 1936, s. 275.

V další části tohoto textu psaného v době, kdy už bylo známo, že ministerstvo spravedlnosti začalo připravovat zcela novou osnovu trestního zákona (viz kap. 3.10.), shrnul Milota z pozice vědce, avšak zároveň reálného politika (od roku 1929 byl senátorem za Československou stranu národně-socialistickou), svou vizi toho, jaké změny ve srovnání s *Přípravnými osnovami* jsou ve vládním návrhu nutné, aby měla nová osnova reálnou šanci na schválení. Jeho úvahy se týkají výlučně obecné části trestního zákona, o homosexualitě se zde tedy nezmiňuje. Z aspektů, kterých jsme se zde dotkli (viz podkap. 3.4.2.), však v každém případě trvá na paralelní existenci trestů a zabezpečovacích opatření. Významnou změnou, kterou je ochoten oproti *Přípravným osnovám* připustit, je podržení trestu smrti, který by však nesměl spadat do kategorie trestů, neboť mu podle Miloty chybí „sama podstata trestu“, ⁹⁰² nýbrž mezi zabezpečovací opatření, a to pod názvem *poprava*. Kompromis, který byl ochoten učinit v této otázce, je ukázkou pragmatického přístupu, který v důsledku zkušeností z politické činnosti zaujal, byť nerad: „[...] a tu, znaje mínění většiny Národního shromáždění, jsem si jist, že nebude možno zabránit, aby trest smrti nebyl do trestního systému nového zákona pojat. Všechny rozumové argumenty selhávají, kde se derou do popředí momenty citové, a tomu tak je právě u tohoto problému.“ ⁹⁰³

Albert Milota v roce 1936 cítil, že v republice začíná jít do tuhého a poměry již nejsou takové jako před deseti lety, kdy byly moderní *Přípravné osnovy* představeny veřejnosti:

Nejprve padá tu na váhu hospodářskou krizí zeslabená finanční schopnost státu, komplikovaná ještě důležitými úkoly, připravovati v dnešní nejisté mezinárodní situaci zdatnou obranu republiky, tím je státu na dlouhou dobu znemožněno podniknouti větší výdaje a rozsáhlejší investice, jaké by vyžadovala úprava trestního soudnictví podle této osnovy. Dále lze pozorovati na vývoji veřejného mínění u nás, že v něm vlivem událostí v jiných státech zesílily proudy konservativnější a těm by sotva byly přijatelné příliš radikální novoty, které Př. osn. v mnohém ohledu zavedla, zvláště když v praxi ještě nebyly vyzkoušeny[,] a tudíž přirozeně již proto vzbuzují nedůvěru. ⁹⁰⁴

Z těchto důvodů dospěl konečně také on, a to zřejmě mezi posledními, neboť byl jedním z ideových otců i autorů navržené reformy a byl přesvědčen o tom, že pouze takováto reforma by byla správná, k názoru, že ve znění *Přípravných osnov* je nový trestní zákon nemyslitelný.

⁹⁰² Tamtéž, s. 278.

⁹⁰³ Tamtéž.

⁹⁰⁴ Tamtéž, s. 275.

Jak jsme již uvedli, Albert Milota byl od roku 1929 senátorem Národního shromáždění. Skutečnost, že se kolem nového trestního zákona dlouho nic neděje, jej v žádném případě netěšila a v rámci svých možností se snažil osud reformy, která ustrnula na mrtvém bodě, opět rozhybat. K této snaze můžeme počítat jak jeho citovanou práci z roku 1934, tak jeho parlamentní iniciativu z prosince 1935 (ve volbách toho roku byl senátorem zvolen znovu), která vedla k tomu, že Národní shromáždění vyzvalo vládu, aby doložila stav unifikace a počet zaměstnanců, kteří jsou v jednotlivých resortech pověřeni unifikačními pracemi. Jak uvádí Milotův životopisec Antonín Ráliš, „díků tomuto podnětu byly značně urychleny a zreorganizovány unifikační práce zvláště v ministerstvu spravedlnosti a ministerstvu unifikací“.⁹⁰⁵ Zda měla na urychlení unifikačních prací Milotova senátní iniciativa přímý vliv, je sporné, neboť vláda o jejich urychlení rozhodla již dříve (viz níže), je však možné, že Milotovo oficiální i neformální politické a publicistické úsilí přispělo k obecnému klimatu v politických kruzích, které začalo být roku 1935 příznivé tomu, aby se s reformou trestního práva skutečně pohnulo.

Malypetrova vláda se na svém zasedání dne 28. května 1935 usnesla, že budou urychleny práce na sjednocení trestních zákonů a trestních řádů.⁹⁰⁶ Stalo se tak den poté, co byly vyhlášeny výsledky parlamentních voleb, konaných téhož měsíce. Nová vláda, opět pod vedením Jana Malypetra, byla jmenována dne 4. června. Dne 18. června pak předstoupila před Poslaneckou sněmovnu s žádostí o důvěru a premiér Malypetr při té příležitosti zopakoval, že „připravované sjednocení zákonův [...] bude co nejmožněji urychleno“, přičemž ohlásil, že v nejbližší době bude parlamentu předložen mj. návrh občanského zákona.⁹⁰⁷

Pracovní metoda, kterou pro tyto činnosti zvolilo ministerstvo spravedlnosti, předpokládala, že základní návrh vypracují jeho pracovníci a po jeho dokončení budou k pracím přizváni zástupci ministerstev unifikací, národní obrany a vnitra a také zástupci nejvyššího soudu a generální prokuratury. Návrhy jednotlivých hlav trestního zákona budou postupně, tak jak budou vznikat, rozesílány uvedeným institucím a poté s jejich zástupci projednávány na ústních poradách. Politické zadání, které dostali legislativní pracovníci ministerstva, spočívalo v položení hlavního důrazu na unifikační moment (viz podkap. 3.2.1.). Reformovat, tedy vytvořit právní předpis ve srovnání s předchozími na kvalitativně vyšší

⁹⁰⁵ [RÁLIŠ, Antonín]: „Albert Milota“. In: RÁLIŠ, Antonín (ed.): *Pocta k šedesátým narozeninám Prof. Dr. Alberta Miloty*. Bratislava 1937, s. 9.

⁹⁰⁶ NA, Ministerstvo unifikace (MU), karton 166, dopis ministerstva spravedlnosti všem ministerstvům a Nejvyššímu účetnímu kontrolnímu úřadu ze dne 9. dubna 1937.

⁹⁰⁷ Stenoprotokol ze schůze Poslanecké sněmovny, 18. 6. 1935, <http://www.psp.cz/eknih/1935ns/ps/stenprot/002schuz/s002001.htm>.

úrovni, se mělo pouze v naprosto nevyhnutelných případech. Sociální demokrat Ivan Dérer, který řídil ministerstvo spravedlnosti od února 1935 až do konce první republiky, se sice na Unifikačním sjezdu právníků v roce 1937 v Bratislavě vyjádřil v tom smyslu, že osobně by dával přednost tomu, aby bylo trestní právo při unifikaci také reformováno, avšak uznává, že poměry to za dané situace neumožňují.⁹⁰⁸

Přípravou návrhů jednotlivých částí nového trestního zákona byl na ministerstvu spravedlnosti pověřen vrchní odborový rada dr. Otto Scholz (1889–1957).⁹⁰⁹ Tento právník platil na ministerstvu za předního legislativního pracovníka v oboru trestního práva. S prací započal bezodkladně po usnesení vlády z května 1935⁹¹⁰ a vzhledem k objemu látky postupoval poměrně rychle, takže dne 23. ledna 1936 mohlo ministerstvo spravedlnosti zaslat ministerstvu unifikací, nejvyššímu soudu a generální prokuratuře dopis, v němž je informuje o tom, že referentský návrh je hotov. Porady ministerstva spravedlnosti s těmito orgány o Scholzově návrhu pak byly zahájeny dne 17. února 1936. Při této příležitosti Scholz vysvětlil, v čem se z jeho pohledu nový návrh liší od osnovy z roku 1926. Šlo například o připojení nové hlavy o tiskových deliktech, přepracování zásad o ukládání trestů ve smyslu připuštění všeobecného zmírňovacího práva a vymýcení „příliš komplikovaného systému zvýšení sazeb“.⁹¹¹

V souvislosti s poradami o úřednické osnově trestního zákona je třeba si blíže všimnout úlohy ministerstva unifikace, vedeného od roku 1929 předsedou Československé strany lidové a katolickým knězem Janem Šrámkem, které mělo na postupné proměňování Scholzova návrhu významný vliv. Tento úřad byl zřízen velmi stručným zákonem č. 431/1919 Sb. ze dne 22. července 1919, který účel nového úřadu vymezoval vágní formulací „aby sjednoceny byly zákony a správa v celém území Československé republiky“,⁹¹² přičemž jeho § 2 stanovil, že „ministrská rada vyměří blíže příslušnost a upraví organizaci jeho“.⁹¹³ Příliš obecný zakládací dokument předurčil budoucí význam ministerstva, jehož pravomoc byla prováděcím nařízením k uvedenému zákonu omezena na otázky, v nichž dosud nezačalo s unifikační prací některé rezortní ministerstvo nebo v nichž bylo třeba pouze unifikace, a

⁹⁰⁸ NOVÁK, Karel: „Unifikační sjezd československých právníků v Bratislavě“. *Časopis pro právní a státní vědu*, 20, 1937, s. 456.

⁹⁰⁹ Centrální evidence obyvatel.

⁹¹⁰ NA, MU, karton 166, dopis ministerstva spravedlnosti všem ministerstvům a Nejvyššímu účetnímu kontrolnímu úřadu ze dne 9. dubna 1937.

⁹¹¹ NA, MU, karton 163, Záznam o poradě konané dne 17. února 1936 v ministerstvu spravedlnosti.

⁹¹² Zákon č. 431/1919 Sb., o zřízení ministerstva pro sjednocení zákonodárství a organizace správní v Československé republice.

⁹¹³ Tamtéž.

nikoliv reforem.⁹¹⁴ Než se však úřad stačil řádně zorganizovat (první ministr Milan Hodža byl jmenován až 6. prosince 1919), již na něj ze spektra možných legislativních prací v podstatě nic nezbylo. Sekční ředitel ministerstva unifikace Karel Schrotz (1879–1962)⁹¹⁵ vzpomíná roku 1937 s hořkostí:

Stačila nahodilá okolnost, že resortní ministerstvo s prací na některé osnově již započalo, anebo že projevilo názor, že je ve věci třeba reformovat, a věc byla vyřazena z kompetence ministerstva pro sjednocení. Tak se stalo, že když jmenované ministerstvo přicházelo s dobře uváženými a soustavnými návrhy unifikačních programů, byla většina prací vindikována ministerstvy resortními a vlastnímu ministerstvu unifikačnímu zbyly jen drobtý anebo, co si opět nahodilými okolnostmi vydobylo. Bylo proto veta po každém plánovitém díle.⁹¹⁶

Ukázkovým případem tohoto jevu byla práce na reformě trestního práva, pro niž by se podle Schrotze ministerstvo unifikací výborně hodilo. Ministerstvo spravedlnosti však využilo skutečnosti, že o tom, zda bude na některé materii pracovat, nebo ji přepustí ministerstvu unifikací, rozhoduje ono samo, a většinu legislativních prací si ponechalo pod svým dohledem. Oficiální publikace ministerstva spravedlnosti z roku 1928 konstatuje lakonicky:

Zřízením [ministerstva unifikace] byla sice působnost ministerstva spravedlnosti zúžena formálně, nikoliv však fakticky. Zahájené zákonodárné práce nepřipustily již, aby sjednocení zákonů v celém rozsahu bylo opatřeno nově zřízeným ministerstvem unifikací. Zůstala proto větší část zákonodárných prací i nadále v péči ministerstva spravedlnosti.⁹¹⁷

Z citovaného článku Karla Schrotze, který vyšel ve sborníku k oslavě 60. narozenin profesora Miloty, je zřetelně cítit frustrace, která zřejmě panovala na celém ministerstvu unifikace kvůli jeho nedostatečným kompetencím a z ní vyplývajícímu pocitu marnosti a zbytečně vynakládané práce. Schrotz takřka škodolibě konstatuje, že unifikace se táhne skutečně již velmi dlouho, neboť ji vedou rezortní ministerstva, která jsou zaneprázdněna exekutivními úkoly. Jedinou možnost, jak postup unifikace urychlit, vidí v převedení všech unifikačních prací do působnosti ministerstva unifikace, přičemž věcně příslušným rezortním ministerstvům by připadal poradní hlas – karty by se tedy oproti dosavadnímu stavu obrátily. Samozřejmě by podle Schrotze bylo též nezbytné navýšit rozpočet ministerstva unifikací.

⁹¹⁴ SCHROTZ, Karel: „Ku problému sjednocení právního řádu“. In: RÁLIŠ, Antonín (ed.): *Pocta k šedesátým narozeninám Prof. Dr. Alberta Miloty*, cit. dílo, s. 338.

⁹¹⁵ Centrální evidence obyvatel.

⁹¹⁶ SCHROTZ, Karel: „Ku problému sjednocení právního řádu“, cit. dílo, s. 339.

⁹¹⁷ *Ministerstvo spravedlnosti v prvním desetiletí republiky*. Praha 1928, s. 6.

Pokud jde o Schrotzovu vizi toho, jak by mělo sjednocování obsahově probíhat, pak především „jest na nejmenší míru omeziti přípustnost reforem v pracích unifikačních“⁹¹⁸ a „zásah vědy do sjednocovacích prací nelze připustiti tak daleko, aby vážně byla porušena souvislost s tím, co dodnes platí, co ve veškerém lidu od věků jest vžito a čemu svědčí všeobecná opinio necessitatis“.⁹¹⁹ Tyto řádky jistě nemohly vzbudit radost Alberta Miloty, jemuž byly věnovány k narozeninám, zejména když do závěrečného odstavce Schrotz zařadil zřejmou narážku na *Přípravné osnovy*: „Každá nová úprava, která by narazila na tuto zásadu, nemůže míti naději na proniknutí a narazí na spontánní odpor, jak se také již ve vážném konkrétním případě ukázalo.“⁹²⁰

Těžko posoudit, do jaké míry odráží článek Karla Schrotze celkovou mentální dispozici ministerstva unifikací ve druhé polovině třicátých let, přesto však s jeho znalostí není překvapivé, že se toto ministerstvo rádo a hladově chopilo příležitosti, která se mu naskytlá zahájením jednání o Scholzově osnově, a v tomto řízení velmi aktivně vystupovalo. Agendu trestního zákona měl na ministerstvu unifikace na starosti vrchní odborový rada Josef Nožička (1889–1960), který se také za něj účastnil porad na ministerstvu spravedlnosti, někdy společně se svými kolegy odborovým přednostou Schrotzem a odborovým radou Pinterou. Vysoký úředník ministerstva unifikace, přednosta prezidia Josef Fritz (1882–1953), o jejich působení v prvním kole jednání v letech 1936–1937 uvádí následující:

Zástupce ministerstva pro sjednocení dbal za své účasti vždy toho, aby při ustanoveních, jež by mohla býti choulostiva s hlediska ministra pro sjednocení, církve a lidové strany[,] domáhal se hned při prvním textování úprav takových, které by i s hlediska právě udaného mohly vyhovovati.⁹²¹

Těchto jednání, jak jsme již uvedli, se účastnili zástupci pěti úřadů, z čehož ti, kteří pracovali na nejvyšším soudu a prokuratuře, podle Fritze nezastupovali tyto své úřady, nýbrž uplatňovali pouze své osobní názory a zkušenosti.⁹²² Připomínky Josefa Nožičky, který vystupoval jménem celého úřadu, tak mohly mít dosti značnou váhu. V případech, kdy šlo o některé z *choulostivých* ustanovení, jednal navíc Nožička s výhradou stanoviska ministra Šrámka, a ten tedy nebyl zněním dosaženým na poradách nijak vázán a v pozdějším meziministerském řízení či projednávání ve vládě mohl uplatňovat jakékoliv své odlišné stanovisko.

⁹¹⁸ SCHROTZ, Karel: „Ku problému sjednocení právního řádu“, cit. dílo, s. 341.

⁹¹⁹ Tamtéž.

⁹²⁰ Tamtéž, s. 343.

⁹²¹ NA, MU, karton 38, Dr. Fritz: Osnova nového trestního zákona. Informace. 9. března 1937.

⁹²² Tamtéž.

Návrh hlavy o trestných činech proti mravnosti, která nás zde zajímá především, se na pořad jednání dostal dne 22. května 1936. Otto Scholz ve svém návrhu v souladu s politickým zadáním, které dostal, všeobecnou trestnost homosexuality podržel. Počítal zde v běžném případě, kdy nejsou zjištěny žádné závažnější okolnosti, s trestem tuhého vězení od osmi dnů do šesti měsíců, v případě smilstva s osobou mladší osmnácti let s trestem tuhého vězení od tří měsíců do tří let a v případě homosexuální prostituce s trestem žaláře od jednoho roku do pěti let, v každém případě bez ohledu na to, zda šlo o muže, nebo o ženu. Je vidět, zejména v odstavci 1 tohoto paragrafu, že trest, jehož dolní hranice je stanovena na osm dní, by byl vzhledem k dosavadnímu stavu, kdy dolní hranice základní sazby byla v historických zemích jeden rok, výrazně mírnější.

V zápise z jednání je diskuse o tomto paragrafu zaznamenána takto:

Dr. Nožička přednesl připomínku ministerstva pro sjednocení. Dr. Scholz poukazuje na to, že není vlastně nikdy jisté[,] jde-li o případy patologické[,] anebo ne. Usneseno zvýšiti sazbu odst. 1 na místo „od 8 dní“ od „1 měsíc do roku“ [sic]. V odstavci druhém byl dán žalář do 3 let. Sazba odst. prvního dává možnost podle obecné části vyměřiti trest přes 6 měsíců[,] a tím také kvalifikovati čin jako zločin.⁹²³

Z takto lapidárního zápisu nelze jednoznačně usoudit, kdo navrhl zvýšení trestní sazby oproti Scholzovu návrhu, avšak připomínka Josefa Nožičky v tomto smyslu asi nebyla bez významu. Otto Scholz mohl poukazem na nejistotu ohledně patologické povahy homosexuality (srov. opozici vrozenost – získanost, viz podkap. 2.3.2.) argumentovat jak pro zvýšení trestní sazby, tak proti zvýšení – co měl na mysli, se nedozvíme. Je však patrné, že svůj původní návrh nijak výrazně nehájil, a ostatní účastníci porady také ne.

Toto jednání ještě nemělo povahu meziministerského připomínkového řízení; zatím šlo pouze o interní debatu, kterou zorganizovalo ministerstvo spravedlnosti v podstatě pro své potřeby. Přizváním omezeného okruhu ostatních institucí chtělo dosáhnout toho, aby byl návrh ještě před zveřejněním co možná nejdokonalejší i ve svých speciálnějších aspektech, které spadaly do působnosti uvedených institucí. Za návrh však neslo odpovědnost ministerstvo spravedlnosti. Tento *raison d'être* jednání z první poloviny roku 1936 také do značné míry určil jejich ráz – účastníci se v základním postoji *unifikovat, nereformovat*

⁹²³ NA, MU, karton 163, Záznam o poradě konané dne 22. května 1936 odpoledne v ministerstvu spravedlnosti. Porady se zúčastnili za ministerstvo spravedlnosti dr. Scholz, dr. Lány a dr. Šima, za ministerstvo unifikace dr. Nožička a dr. Pintera, za ministerstvo národní obrany dr. Lepšík a dr. Šlapák, za Nejvyšší soud dr. Steiner a za generální prokuraturu dr. Funtíček.

v zásadě shodovali, a tak na jednání probírali spíše legislativně technické otázky a problémy druhého řádu.⁹²⁴

Po uplynutí jednoho roku, během nějž se konaly tyto schůzky a Scholzův návrh byl průběžně aktualizován vnášením změn, které na nich byly dohodnuty, byla referentská osnova trestního zákona hotova a v postupu legislativního procesu ji čekalo předložení do meziministerského řízení. Ministerstvo spravedlnosti oznámilo dopisem ze dne 26. února 1937 předsednictvu vlády, že hodlá pro tuto osnovu navrhnout postup tzv. urychleného projednávání, který se již osvědčil při projednávání osnovy občanského zákoníku, normy svým dosahem často srovnávané s trestním zákonem – i v tomto případě se jednalo o sjednocení široké právní oblasti, pro niž platily v obou částech republiky odlišné právní předpisy. Osnova občanského zákoníku byla do meziministerského řízení předložena v květnu 1934 a Poslanecká sněmovna ji začala projednávat v dubnu 1937.

Předseda vlády Milan Hodža udělil dne 2. března 1937 souhlas s předložením osnovy do meziministerského řízení a ministerstvo spravedlnosti následně dne 9. dubna rozeslalo ostatním ministerstvům a některým dalším institucím, od nichž bylo povinno vyžádat si posudek,⁹²⁵ exempláře referentské osnovy, která byla mezitím vytištěna. Paragraf trestající homosexuální styky zní v této tzv. *úřednické osnově* takto:

§ 335

- 1) Kdo vykoná smilné jednání s osobou téhož pohlaví, bude potrestán tuhým vězením od jednoho měsíce do jednoho roku.
- 2) Kdo však přiměje osobu téhož pohlaví mladší než osmnáct let, aby s ním vykonala smilné jednání nebo aby na sobě trpěla jeho smilné jednání, nebo kdo ji k tomu svádí, bude potrestán žalářem do tří let, není-li jeho čin trestný přísněji podle § 325.⁹²⁶

⁹²⁴ Symptomatický je v tomto ohledu úryvek ze záznamu o poradě ze dne 22. května 1936 (NA, MU, karton 163), který zní doslova takto: „Dr. Nožička má pochybnost o tom, zda je možné ‚vykonávat soulož‘ k tomu účelu, aby tím ‚podráždil svůj pohlavní pud‘.“ Takto zaznamenaný výrok, jedinečný svou absurdností, byl pronesen v diskusi o skutkové podstatě, která měla spočívat ve vykonání soulože před osobou mladší šestnácti let za účelem podráždění svého pohlavního pudu ani ne tak souloží samou, jako spíše přítomností nezletilého diváka, a Nožička jím chtěl docílit mírné obměny textace dotčeného odstavce.

⁹²⁵ Jednalo se o generální prokuraturu, všechny vrchní soudy a krajské soudy s trestní pravomocí, všechna vrchní státní zastupitelství, všechny advokátní a notářské komory a soudní lékařské rady. Vzhledem k tomu, že osnova obsahovala též ustanovení trestního práva tiskového, byla zaslána také Syndikátu československých novinářů a Reichsgewerkschaft der deutschen Presse. Konečně byla zaslána též Svazu československých soudců a Vereinigung der deutschen Richter und Staatsanwälte in der ČSL. Republik, všem právníckým jednotám a Československé společnosti pro právo trestní (NA, MU, karton 166, dopis ministerstva spravedlnosti všem ministerstvům a Nejvyššímu účetnímu kontrolnímu úřadu ze dne 9. dubna 1937).

⁹²⁶ Paragraf 325 stanovil trest od jednoho roku do pěti let žaláře na smilné jednání s osobou mladší než čtrnáct let (*Osnova zákona, kterým se vydává trestní zákon*. Praha 1937, s. 122).

3) Kdo provozuje po živnostensku smilstvo s osobou téhož pohlaví nebo kdo se po živnostensku nabízí ke smilstvu s osobou téhož pohlaví, bude potrestán žalářem od jednoho roku do pěti let.⁹²⁷

Z odůvodnění jednotlivých paragrafů, které bylo k osnově připojeno, je zřejmé, že autorovi (patrně Otto Scholz) byly dobře známy všechny důvody, proč by homosexualita neměla být trestná, avšak vzhledem ke složení skupiny, která osnovu projednávala, a také vzhledem k zadání, které dostal, musel najít odůvodnění, proč má homosexualita trestnou zůstat:

Proti trestnosti tohoto činu bývají vznášeny často námitky. Připouští se sice, že jde o čin nemravný, přičítá se lidské přirozenosti, ale tvrdí se, že to samo ještě nestačí k odůvodnění trestnosti, protože trestní zákon není povolán, aby stíhal každou nemravnost, nejsou-li jí dotčeny takové důležité zájmy veřejné, které vyžadují ochrany trestní hrozbou.

To je správné[,] a osnova upustila proto od trestnosti smilstva se zvířaty, neboť u tohoto ojediněle se vyskytujícího, třeba také velmi nemravného činu, není nebezpečí rozšíření. [...]

Naproti tomu nelze totéž tvrdit o smilstvu mezi osobami téhož pohlaví. Tato neřest jest dosti rozšířena a jistě by se rozšířila ještě více, kdyby trestní zákon neposílil obecné přesvědčení o její mravní zavržitelnosti také účinnou trestní hrozbou. Rozšíření této neřesti, zvláště mezi muži, mohlo by velmi neblaze působiti i na objektivní obstarávání věcí veřejných[,] a to je dosti důležitým důvodem, aby osnova setrvala na všeobecné trestnosti tohoto činu a nespokojila se s ochranou osob menší odolnosti.

Je pravda, že trestnost této utajované neřesti zadržává velmi často příčinu k vydírání, ale v tomto směru by se poměry upuštěním od trestnosti sotva valně změnily, neboť i pak by zůstal takový čin v obecném mínění zavržitelný a byl by důvodem k vydírání ne sice již jako čin trestný, ale aspoň jako čin nemravný.

Tvrdí se též, že jde zpravidla nebo aspoň ve valné části případů o psychickou abnormitu, která činí postiženému nemožným odolat homosexuálním sklonům. Toto tvrzení zdá se býti poněkud upřílišněné, uvážíme-li, jak tato neřest je rozšířena právě mezi osobami, které jinak ukájejí svůj pohlavní pud normálně, jakmile jsou odkázány výlučně na styky s osobami téhož pohlaví (na př. v trestnicích a pod.), a které opět normálně ukájejí svůj pohlavní pud, jakmile tyto poměry pominou.

Proto osnova setrvala na všeobecné trestnosti smilstva mezi osobami téhož pohlaví, nečiníc rozdílu mezi muži a ženami, neboť k tomu není naléhavých důvodů.⁹²⁸

Toto odůvodnění muselo být pro pracovníky hnutí sexuálních menšin a sexuálně-reformního hnutí, pokud se s ním ovšem mohli seznámit, neboť osnova sice byla vytištěna, avšak nikoliv zveřejněna, a poskytnuta k dispozici byla pouze omezenému okruhu osob (ovšem například František Čeřovský k ní měl přístup, neboť z ní cituje v článku, kde

⁹²⁷ Tamtéž, s. 125.

⁹²⁸ Tamtéž, s. 383.

kritizuje její ustanovení ohledně homosexuality),⁹²⁹ velmi deprimující. Za osmnáct let svého úsilí dosáhli toho, že zákonodárce, respektive instance, která připravovala zákony, které měl posléze zákonodárce schválit, byla sice detailně informována o jejich požadavcích a argumentaci, avšak mohla se arbitrárně rozhodnout, že tuto argumentaci neakceptuje, což také učinila. Jediný možný korektiv spočíval v parlamentním projednání osnovy, k němuž však již v demokratických poměrech první republiky nedošlo.

Ministerstvo spravedlnosti připojilo k vytištěné osnově dva dopisy, z nichž jeden popisoval genezi osnovy a druhý vysvětloval, jakým způsobem si ministerstvo spravedlnosti přeje zorganizovat urychlené projednávání.⁹³⁰ Vláda pak na své schůzi dne 16. dubna 1937 schválila postup urychleného projednávání navržený ministerstvem spravedlnosti.⁹³¹ Československé úřady zapojené do meziministerského řízení měly úřednickou osnovu, jak ji vydalo ministerstvo spravedlnosti, prostudovat do 16. října 1937. Pouze ministerstvo unifikací si vyjednalo výjimku a bylo mu povoleno využít u zvláště závažných otázek delší lhůtu,⁹³² a to zejména s ohledem na to, že toto ministerstvo považovalo za svou povinnost předložit osnovu k projednání Komisi slovenských právníků pro právo trestní, svému poradnímu orgánu, jehož účelem bylo přinášet slovenský pohled na navrhované unitární trestněprávní normy. Kromě závěrů této komise se hodlal ministr Šrámek řídit také doporučeními klubu poslanců lidové strany, kterou ve vládě reprezentoval.

Základní linii, v níž se neslo zkoumání osnovy na ministerstvu unifikací, naznačil přednosta prezidia tohoto ministerstva Fritz v referátu pro ministra Šrámka, v němž osnovu charakterizoval takto:

Pokud jde o celkový ráz referentské osnovy, možno zatím povšechně říci, že jde o dílo převážně unifikační, založené v podstatě na vyzkoušených zásadách platného trestního práva a nezatížené teoretickými novinkami. Zástupci soudního odboru ministerstva pro sjednocení se snažili, aby již z předběžného referentského návrhu byly odklizeny všechny pronikavější novoty, které by osnovu zatížily při ústavním projednávání. Tato snaha měla z valné části úspěch, přece však obsahuje obecná část osnovy některé novoty, zejména v oboru zabezpečovacích opatření proti provinilcům zpětilým,

⁹²⁹ ČEŘOVSKÝ, František: „Osnova nového trestního zákona a trestnost homosexuality (§ 129 I b tr. z.)“. *Česká advokacie*, 21, 1936–1937, s. 158–165.

⁹³⁰ NA, MU, karton 166, opis dopisu ministerstva spravedlnosti předsednictvu ministerské rady ze dne 9. dubna 1937.

⁹³¹ NA, MU, karton 166, dopis předsednictva ministerské rady všem ministerstvům a Nejvyššímu kontrolnímu úřadu ze dne 17. dubna 1937.

⁹³² Tamtéž.

řemeslným a obecně nebezpečným, tyto novoty však sotva narazí na zásadní odpor, neboť hovi naléhavé potřebě. Pokud jde o trest smrti, přijímá jej osnova v zásadě beze změny.⁹³³

Jako podklad pro detailní posuzování osnovy na ministerstvu unifikace byl pak vypracován dokument s názvem *Seznam ustanovení osnovy jednotného trestního zákona, která by s hlediska p. ministra mohla být choulostivá*,⁹³⁴ k němuž byl připojen rozbor těchto ustanovení vysvětlující „právo posavadní, chystané právo nové, choulostivou stránku věci, nebo důvod novoty a případně i jak by věc uspokojivě se dala řešit“.⁹³⁵ Samotné posuzování však neprobíhalo na ministerstvu; ministr Šrámek je svěřil dvěma institucím sledujícím zájmy, jejichž reprezentantem ve vládě se cítil být. Jednak šlo o již uvedenou Komisi slovenských právníků pro právo trestní, jejíž stanovisko Šrámek potřeboval, protože byl ministrem unifikace, a jednak o klub lidoveckých poslanců, jehož stanovisko potřeboval, neboť byl za tuto stranu ve vládě.

Komise slovenských právníků, kterou z větší části tvořili čeští právníci působící na Slovensku, jednala o osnově trestního zákona od října 1937 do února 1938 za předsednictví Alberta Miloty. Stručný záznam z jednání dne 19. ledna 1938, kdy komise probírala trestné činy proti mravnosti, neumožňuje posoudit podrobněji názory členů na trestání homosexuality, avšak vyplývá z něj, že pro beztrestnost stejnopohlavních styků se nevyslovil nikdo. Pouze profesor bratislavské právnické fakulty Antonín Ráliš vyjádřil „pochybnosti o účelnosti rozšíření trestnosti smilstva s osobou téhož pohlaví také na ženy, jednak z toho důvodu, že to nebude možno prokázati, a jednak proto, že zde není kriminálně politického důvodu pro trestání“.⁹³⁶ V jeho postoji se odráží slovenská trestněprávní tradice, již si za svého působení na Slovensku osvojil. Celkově však komise nezaujala k § 335 osnovy žádné stanovisko.

Doklady o tom, že by se o způsobu, jak má nový trestní zákon naložit s homosexuálními styky, radil i lidovecký klub, nejsou za současného stavu bádání

⁹³³ NA, MU, karton 38, Referát pro pana ministra k záznamu z 8. března 1937.

⁹³⁴ NA, MU, karton 38. Šlo o tyto delikty: rušení náboženského míru, rušení pokoje zemřelých, rušení pohřbu, porušení zákazu vyznání nebo náboženského úkonu, zneužití úřadu duchovního nebo jiné podobné funkce, nedovolené působení na osoby k volbě oprávněné, hazardní hra, vykořisťování cizího hráčství nebo pijáctví, usmrcení na žádost, usmrcení dítěte, vyhnání plodu, příprava vyhnání plodu, veřejné nabízení prostředků nebo pomoci k vyhnání plodu, trestné spolupůsobení při uzavření manželství, cizoložství. Kromě toho seznam uváděl činy, o nichž neměla osnova výslovné ustanovení: smilstvo proti přírodě (se zvířaty), šíření nevěry, urážka duchovního při výkonu obřadů bohoslužebních a rouhání Bohu. Způsob, jakým osnova řešila trestnost styku s osobou téhož pohlaví, tedy aparát ministerstva unifikace nepovažoval v době zpracování tohoto materiálu z hlediska ministra Šrámka za problematický.

⁹³⁵ NA, MU, karton 38, Dr. Fritz: Osnova nového trestního zákona. Informace. 9. března 1937.

⁹³⁶ NA, MU, karton 166, Záznam o poradě komise slovenských právníků v Bratislavě konané dne 19. ledna 1938 dopoledne v zasedací síni Právnické jednoty na Slovensku v Bratislavě.

k dispozici. Obecně však lze říci, že lidovecký klub ke studiu úřednické osnovy přistoupil velmi důkladně. Osobně se o tom přesvědčil ministerský rada Josef Nožička, když se v dubnu 1938, tedy v době, kdy se již meziministerské řízení chýlilo ke konci, snažil získat vlastní stanovisko ministra Šrámka ke sporným bodům osnovy, neboť v nejbližší době se měla uskutečnit další schůze, kde již bylo třeba toto stanovisko znát. Lidé z ministrova okolí jej odkázali na generálního tajemníka poslaneckého klubu ČSL Vladimíra Červenku, který měl dodat stanovisko poslaneckého klubu, bez nějž „pan ministr pokynu nedá“.⁹³⁷ Josef Fritz o tom napsal:

Pan m. r. Dr. Nožička dnes [21. 4. 1938] sdělil, že s p. g. t. Červenkou mluvil. Pan g. t. Č. mu řekl, že studijní klubovní komise měla asi 76 schůzí, na kterých se jednalo o osnově trestního zákona. Do komise byli přizváni také různí theoretikové, jejichž připomínkami se věc zkomplikovala. Vzhledem k tomu pozval p. g. t. Červenka p. m. r. Dra Nožičku na zítra k sobě, aby věc mohla býti objasněna a rychleji pak skoncována.⁹³⁸

Meziministerské řízení bylo po uplynutí stanovené půlroční lhůty zahájeno dne 18. října 1937 na poradě konané na ministerstvu spravedlnosti. Tomuto zasedání předsedal ministr spravedlnosti Ivan Dérer a zúčastnili se jej kromě zástupců různých ministerstev rovněž čtyři akademičtí pracovníci, profesori Miříčka, Milota, Kallab a Foltin, z nichž první tři byli autory *Přípravných osnov* z roku 1926. Tito experti byli podle Dérerových slov k projednávání přizváni proto, „aby osnova trest. zákona byla dokonalá a přezkoušena i po stránce vědecké“.⁹³⁹

August Miříčka poté poděkoval za přizvání k poradám, ocenil předkládanou osnovu jako „legislativní pokus prvotřídní [a prohlásil, že jej klade] výše než mnohé dílo vědecké“,⁹⁴⁰ avšak vyjádřil politování nad tím, že experti nebyli přibráni už k pracím na samotné osnově. Následně se rozvinula menší, avšak symptomatická kontroverze mezi Miříčkou a Dérerem o přítomnosti reformního momentu:

Zaráží ho [Miříčku], že byla zvolena cesta čistě unifikační[,] a nikoliv reformní, když bylo vždy jednohlasně zdůrazňováno, že nový jednotný trestní zákon má býti dílem reformním. Uspokojuje ho však ten fakt, že osnova obsahuje některé reformní motivy. Vyslovuje dále naději, že jejich [expertů] hlas při poradách bude oslyšen [tj. vyslyšen].

⁹³⁷ NA, MU, karton 38, Záznam ze dne 21. dubna 1938.

⁹³⁸ Tamtéž.

⁹³⁹ NA, Ministerstvo unifikace, karton 163, Záznam o poradě konané dne 18. října 1937 dopoledne, s. 1.

⁹⁴⁰ Tamtéž.

Dr. Dérer [zdůrazňuje] stanovisko vlády i veřejnosti unifikovat, nikoliv reformovat a vyzývá Dr. Scholze, aby sdělil zamýšlený postup, v jakém pomýšlí projednávání osnovy provéstí.⁹⁴¹

Otto Scholz vysvětlil, že zamýšlí svolávat porady k dílčím aspektům osnovy každé dva až tři týdny, vždy na několik dní, načež již začali přítomní diskutovat o praktických problémech obecné části osnovy.

Schůzky v rámci meziministerského řízení se ve své sérii v únoru 1938 dostaly k hlavě o trestných činech proti mravnosti. Paragraf 335 přišel na pořad jednání dne 9. února 1938 odpoledne, kterého se kromě Otto Scholze zúčastnili zástupci ministerstev unifikace, veřejného zdravotnictví, zahraničních věcí, národní obrany a zemědělství a univerzitní profesori Miříčka, Kallab, Milota a Foltin.

V zápise z jednání jsou nejprve citována vyjádření od těch institucí obeslaných v dubnu 1937 výtiskem úřednické osnovy, které zaujaly nějaký postoj k trestnosti homosexuality; je pravděpodobné, že tyto pasáže byly na zasedání dne 9. února ústně přečteny. Homosexuality si všimla vyjádření soudních lékařských rad v Praze a v Bratislavě, které shodně schválily trestnost homosexuality, přičemž ta pražská ještě oznámila, že by se „homosexualita šířila, kdyby se jí hrozbou trestem nekladly meze“,⁹⁴² a dále vyjádření slezské a pražské advokátní komory, které se naopak vyslovovaly pro odtrestnění. Elaborát pražské advokátní komory je citován velmi rozsáhle – tato komora doporučovala zrušení obecné trestnosti homosexuality a stanovení věkové hranice na 16 let. Tento postoj uvnitř komory zjevně prosadil František Čerovský, který také inspiroval – pokud toto vyjádření jménem komory sám nepsal – použitou argumentaci, v níž shledáváme všechny rekurentní prvky jeho textů. Otto Scholz však ve věci věkové hranice poukázal na názor soudní lékařské rady v Bratislavě, jež navrhovala stanovení věkové hranice, pod níž by byl homosexuální styk přísněji trestný, na 20 let věku, „poněvadž ochrana mladistvých je zvláště důležitá v tomto směru a sklon k homosexualitě může míti (snad) příčinu v homosexuálním zážitku v mladistvém věku, který se podle názoru některých badatelů může odehrát dosti pozdě, případně i těsně před 20. rokem“.⁹⁴³

V následné debatě nejprve promluvil profesor Miříčka, který doporučil návrat k ustanovení z *Přípravných osnov*, jehož byl sám autorem, tedy omezení trestnosti

⁹⁴¹ Tamtéž, s. 2.

⁹⁴² NA, MU, karton 163, Protokol VI. o jednání o osnově trestního zákona, konaném v ministerstvu spravedlnosti ve dnech 7.–9. února 1938, s. 67.

⁹⁴³ Tamtéž, s. 70. Vyjádření soudní lékařské rady v Bratislavě je zde citováno ve znění, v němž je na jednání převyprávěl Otto Scholz.

homosexuality na taxativně vyjmenované případy. Svůj náhled podpořil tím, že nové trestní zákony v zahraničí takové ustanovení vůbec neobsahují, a jako příklad uvedl polský zákon z roku 1932 a italský zákon z roku 1930. Profesor Kallab s jeho myšlenkami souhlasil, stejně jako profesor Milota, který ovšem poznamenal, že „by bylo nutno tyto případy postihnouti trestní represí tehdy, vyskytují-li se hromadně na př. v kasárnách, v trestnicích a pod.“⁹⁴⁴ Profesor Foltin navrhl, aby byl odstavec 1 (obecná trestnost) omezen na „jednání podobná souloži“, což byl právní termín německého trestního zákona („beischlafsähnliche Handlung“). Poté se vyjádřili přítomní zástupci ministerstev:

Zástupce min. zemědělství zdůrazňuje, že se často vyskytují případy, že se homosexuálních styků dopouštějí lidé [sic] schopní k normálnímu pohlavnímu životu, dále se často vyskytují i případy smilstva s osobou téhož pohlaví za odměnu. Veřejné mravy vyžadují zde rozhodně trestnost[,] a proto je pro ponechání odst. 1, avšak s tou již navrženou změnou, aby byl tento čin kvalifikován jako zločin podobně jako v § 129 tr. zák. 1853 [sic]. – Zástupce ministerstva unifikací je rovněž pro ponechání odst. 1, avšak souhlasně se zástupcem ministerstva zemědělství navrhuje, aby tento čin byl kvalifikován jako zločin. Zástupce ministerstva zdravotnictví si vyhrazuje stanovisko. Zástupce ministerstva národní obrany je pro ponechání odst. 1 v nynějším jeho znění.⁹⁴⁵

Je vidět, že akademičtí pracovníci měli tendenci návrh spíše zmírnit, zatímco pracovníci ústředních orgánů státní správy spíše zpřísnit. Jak vyplývá z aktualizovaného znění osnovy po schůzce dne 9. února 1938, Otto Scholz vyslyšel požadavky státní správy, neboť do osnovy bylo nově jako trestné zařazeno i *svádění* ke smilstvu, byl-li sváděný mladší osmnáci let, a v tomto písmeni byla navíc ještě o něco zpřísněna trestní sazba⁹⁴⁶ (postupný vývoj znění homosexuálního paragrafu v jednotlivých stádiích osnovy je přehledně uveden v příloze č. 8).

Poté, co na jaře roku 1938 skončilo meziministerské řízení o osnově trestního zákona, zahájilo ministerstvo spravedlnosti její *superrevisi*. Účelem tohoto řízení, které představovalo vlastně již třetí kolo projednávání osnovy, bylo dohodnout se s ministerstvy, která by ještě měla nějaké připomínky, a zvážit také připomínky, které během meziministerského řízení přednesli akademičtí odborníci, nejvyšší soud a generální prokuratura. Znění § 335 již během superrevizního řízení nebylo diskutováno – po únoru 1938 už ani z hlediska ministerstva unifikací způsob, jakým byla v osnově trestná homosexualita, nepředstavoval problém a

⁹⁴⁴ Tamtéž.

⁹⁴⁵ Tamtéž, s. 71.

⁹⁴⁶ NA, MU, karton 163.

ministerstvo neusilovalo o jeho další zpřísnění⁹⁴⁷. Pokud by tedy byl zákon přijat, byl by tento paragraf uzákoněn v podobě, jakou dostal na jednání dne 9. února 1938. Superrevize osnovy však ke svému definitivnímu konci nedospěla. Politické změny, k nimž došlo v důsledku mnichovského diktátu, zcela změnily priority vlády v legislativní i exekutivní oblasti a úřednickou osnovu pohřbily v zásuvkách ministerských kanceláří.

Události podzimu 1938 však zároveň přinesly – jakkoli se to může zdát paradoxní – malé části československých homosexuálů osvobození, po kterém jejich společenství celých dvacet let volalo. Na území obsazeném Polskem byl totiž zaveden trestní zákon polský z roku 1932,⁹⁴⁸ který neznal všeobecnou trestnost homosexuality. Na zabraném území žilo 230 000 tisíc obyvatel české, polské a německé národnosti, z nichž zhruba 35 000 po provedení záboru odešlo nebo bylo nuceně vysídleno.⁹⁴⁹ Lze odhadnout, že mezi lidmi, kteří v zabraném území zůstali, bylo přinejmenším i několik desítek homosexuálů, kteří tak byli prvními československými občany, kteří se dočkali odtrestnění homosexuality (blíže viz kap. 4.2.). Tento specifický stav však skončil dnem 26. října 1939, kdy bylo uvedené území po porážce Polska připojeno k Německu a nastala zde tedy stejná trestněprávní situace jako v Sudetech.⁹⁵⁰

⁹⁴⁷ Ve druhé polovině května 1938 už ze strany poslaneckého klubu ČSL zbývaly pouze tři výhrady. Jednalo se o otázku lékařské indikace přerušení těhotenství a o cizoložství rozvedených. V těchto věcech se čekalo na vyjádření arcibiskupa Prečana, kterému podle Šrámkova pokynu Červenka napsal žádost o radu. Třetím problémem byl „kazatelnicový paragraf“, jehož vypuštění lidovecký klub požadoval, avšak ministerstvo spravedlnosti trvalo na jeho zachování. Přednosta Fritz k tomu uvedl, že tento sporný bod bude zřejmě vyřešen až na schůzi vlády (NA, MU, karton 38, Záznám dne 19. května 1938).

⁹⁴⁸ Dekret prezidenta Polské republiky č. 534 ze dne 11. října 1938. Český překlad dekretu je uložen v NA, Ministerstvo unifikace, karton 38.

⁹⁴⁹ kol.: *Těšínsko. I. Přírodní prostředí, dějiny, obyvatelstvo, nářečí, zaměstnání*. Český Těšín – Rožnov pod Radhoštěm – Šenov u Ostravy 1997, s. 69.

⁹⁵⁰ Blíže viz: SEIDL, Jan: „Křížácké tažení, či ostrov relativního bezpečí? Perzekuce homosexuality v Protektorátu Čechy a Morava“. In: HIML, Pavel; SEIDL, Jan; SCHINDLER, Franz (eds.): *Miluji tvory svého pohlaví. Homosexualita v dějinách a společnosti českých zemí* (v přípravě).

3.11. Dílčí shrnutí výsledků

Akteři úsilí o emancipaci homosexuality v období první Československé republiky se rekrutovali ze dvou odlišných prostředí, což souviselo s motivací, kterou byli vedeni – jednak šlo o samotné homosexuály, kteří sledovali úsilím o společenskou emancipaci homosexuality osobní zájem (hnutí sexuálních menšin), a jednak o liberální odborníky (právníky a lékaře), pro které představovalo zlepšení situace homosexuálů věc profesního zájmu (sexuálně-reformní hnutí). Zástupci obou těchto větví úsilí o emancipaci homosexuality však navzájem spolupracovali.

Důležitým faktorem, který za první republiky živil veřejnou rozpravu o reformě trestního práva, byla skutečnost, že v českých zemích platil trestní zákon převzatý z rakouské části bývalé monarchie, kdežto na Slovensku a Podkarpatské Rusi trestní zákon převzatý z uherské části. Tyto dvě normy se dosti lišily, což působilo v chodu státu značné problémy. V roce 1920 vytvořilo ministerstvo spravedlnosti speciální komisi akademických pracovníků, vedenou profesorem Augustem Miříčkou, pozdějším rektorem Univerzity Karlovy, která měla navrhnout nový trestní zákon, jednotný pro celé státní území. V rámci tohoto úkolu byla nutně postavena také před otázku, jak v novém zákoně upravit trestnost homosexuálních styků.

Záhy po vzniku republiky také veřejně vystoupili dva odborníci, kteří se postupně stali nejvýznamnějšími postavami československého meziválečného sexuálně-reformního hnutí: advokát František Čeřovský a psychiatr a sexuolog Hugo Bondy. První zveřejnil v roce 1919 v časopise *Právník* článek, v němž na základě klasické, převážně medicínské argumentace převzaté od německého Vědecko-humanitního výboru požadoval odtrestnění homosexuality, druhý v prosinci 1920 uspořádal v české psychiatrické společnosti debatu o trestnosti homosexuality, na kterou přizval též členy Miříčkovy komise a Čeřovského. Zde přednesl řeč, kde k argumentaci za zrušení § 129 b) využil čerstvou teorii vídeňského lékaře Eugena Steinacha o „obojetné pohlavní žláze“, domnělé příčině homosexuality, která byla tehdy považována za relevantní objev. Z diskuse, která se na této schůzi po Bondyově referátu vyvinula, vyplynulo, že přítomní právníci byli celkovému odtrestnění homosexuálních styků v stejných případech, kdy jsou beztrestné styky heterosexuální, nakloněni více než přítomní lékaři, kteří spíše tendovali k tomu zachovat trestnost „získané homosexuality“. Lze argumentovat, že tím chtěli zachovat pro svůj výkladový monopol ve věci sexuálních odlišností jistou společenskou relevanci.

V roce 1925 Miříčkova komise předložila některé prvky, které hodlala do svého návrhu nového trestního zákona zahrnout, k posouzení právníckému sjezdu v Brně, kterého se

účastnilo přes tisíc právníků z celé republiky. Jedním z bodů sjezdového jednání se tak stala též otázka trestnosti homosexuality, kterou komise navrhovala zachovat pouze v případě styku dospělého s osobou pod 18 let, prostituce, násilí a šíření pornografie. K jednotlivým bodům jednání byly vypracovány odborné elaboráty jako podklady pro účastníky – pokud jde o otázku homosexuality, vznikly tři, a to od Huga Bondyho, Františka Čeřovského a slovenského právníka Vojtecha Hudece. U Bondyho a Čeřovského lze konstatovat výrazný posun v argumentaci oproti jejich textům z počátku 20. let; pozoruhodný je však zejména text Vojtecha Hudece, který se vůbec nezabýval otázkou vrozenosti/získanosti homosexuality. Do popředí místo toho postavil kategorii mravnosti/nemravnosti, která se podle něj ze své povahy sociálního konstruktů vymyká objektivnímu posuzování a v sekulárním státě by neměla být závislá na tradičních vzorcích církevního původu. Právníký sjezd nakonec návrh Augusta Miříčky, stoupence zásady „ekonomie trestní hrozby“, na úpravu homosexuality v novém trestním zákoně schválil drtivou většinou hlasů a Miříčka posléze tuto skutečnost připomínal, když jeho komise celý návrh trestního zákona zveřejnila a on jej obhajoval ve veřejné diskusi.

K tomuto zveřejnění došlo v roce 1926, načež ministerstvo spravedlnosti začalo sbírat oficiální vyjádření k návrhu trestního zákona, která přicházela od jednotlivých orgánů státní správy i jiných institucí. Ta byla vesměs dosti kritická, přičemž ovšem pouze velmi málo z nich se vyjádřilo konkrétně též k návrhu na zrušení všeobecné trestnosti homosexuality. Kritikům nejvíce vadilo ideové ukotvení návrhu v zásadách subjektivismu a individualizace, z konkrétních ustanovení pak zrušení trestu smrti a zrušení všeobecné trestnosti potratu, které bylo v návrhu zákona obsaženo; to však nelze interpretovat jako převládající souhlas s odrestněním homosexuality, nýbrž spíše jako lhostejnost v této věci. Ukázalo se však, že vzhledem k síle kritiky je tento návrh, který je třeba považovat za nejvýznamnější výsledek snažení meziválečného československého sexuálně-reformního hnutí v legislativní oblasti, jako celek politicky neprůchodný – ruce od něj dalo pryč i samo ministerstvo spravedlnosti, které uvedlo, že návrh je dílem akademiků, kteří jej sepsali, a že ono samo nemělo na jeho obsah vliv. Přesto však diskuse o tomto návrhu v právnícké i obecné veřejnosti trvala zhruba osm let a celou dobu se tento návrh mohl hypoteticky stát zákonem. V roce 1935 však začala vláda pracovat na novém návrhu, a osud „homosexuálního paragrafu“ se tak stal opět nejistým (viz níže).

Pokud jde o hnutí samotných sexuálních menšin, byl první pokus o založení autentického homosexuálního spolku podniknut v roce 1923, kdy medik František Jelínek a František Veselý vydali provolání československým homosexuálům, ať se hlásí za členy, a zároveň podali žádost o oficiální registraci, kryti odborným patronátem Františka Čeřovského

a sexuologa Erwina Klausnera. Přípravný výbor spolku, který se měl podle německého vzoru jmenovat Vědecko-humanní společnost, získal 2000 přihlášek, avšak oficiální místa vznik spolku zakázala, neboť, jak uvedla, „jest nebezpečí, že zařízení a činnost spolková přispějí k šíření a páchání trestního činu podle § 129. tr. z., že dokonce ohrožují veřejné zdravotnictví a blaho“. Nepomohla ani stížnost k nejvyššímu správnímu soudu. Policie navíc Jelínkovi zabavila seznam zájemců, což vyvolalo nadlouho nechuť k dalším organizačním pokusům.

Teprve po osmi letech došlo k nové iniciativě, kterou tentokrát vyvinul důstojník ve výslužbě František Černý se svým bratrem Vojtěchem Černým, také bývalým vojákem z povolání, který však byl z armády propuštěn bez nároku na penzi po odsouzení za homosexuální styky. V dubnu 1931 začali vydávat časopis *Hlas sexuální menšiny*, který vedle homoerotické beletrie, seznamovací inzerce apod. fungoval jako platforma pro prezentaci politických požadavků homosexuálního společenství a pro vybudování organizačních sítí, které měly vést k založení nového spolku. Již od počátku se však časopis potýkal v důsledku nedostatečného počtu odběratelů s finanční krizí, kterou se Vojtěch Černý snažil různými více či (většinou) méně poctivými způsoby řešit. Časopis se tak brzy začal potýkat i s krizí důvěry své cílové skupiny a Vojtěch Černý jeho vedení raději předal jiným lidem.

Od května 1932 převzala vydávání nová redakce a jméno časopisu bylo změněno na *Nový hlas*. Patronát nad vydáváním od té doby drželi Jiří Karásek ze Lvovic a František Čeřovský, jejichž jména měla v homosexuálním společenství zaručovat důvěryhodnost časopisu. Hlavní gros prací však spočívalo na nakladateli Josefu Hladkém z Hranic a na pražském restaurátéru Antonínu Steimarovi, kteří vydávání zajišťovali po praktické stránce, a zejména na dvojici pseudonymních autorů, jejichž pravá identita byla donedávna neznáma.

Jednak jde o Janu Mattuschovou, úřednici sociální pojišťovny, která publikovala jednak beletrické texty pod mužským pseudonymem Eduard Weingart, jednak politicko-agitační texty pod značkou *-sigma*, pod níž vystupovala též v mužském rodě. Na textech Jany Mattuschové, kterou lze ve světle dochovaných pramenů považovat za jednoho z nejaktivnějších politiků meziválečného homosexuálního společenství, jsou pozoruhodné dva rysy – jednak neustálá snaha vybudit čtenáře k aktivnímu a pozitivnímu přístupu k životu, ke kladnému přijetí své sexuální orientace a k aktivní účasti na životě a emancipaci společenství, spojená též s apely adresovanými specificky lesbickým ženám, které byly v organizovaných homosexuálních okruzích zapojeny méně než muži, a jednak tendence ke stírání hranic mezi gendery, kterou implicitně projevovala jak svou volbou autorské identity, tak explicitně v několika článcích, z nichž nejvýmluvnější je nazván *Gynandra standardním zjevem dneška*.

Druhým z dvojice nejvýznamnějších tvůrců *Nového hlasu* byl vedoucí redaktor Vladimír Kolátor, který publikoval věcné články pod pseudonymem Vladimír Vávra a beletrii pod pseudonymem P. Vlk. Také on vyzýval čtenáře k aktivnímu životu, akcentoval však poněkud jiné tóniny než Mattuschová. Na rozdíl od ní se obracel téměř výhradně k homosexuálním mužům, kterým jako prostředek k upevnění vůle a sebeúcty doporučoval fyzickou námahu a ztotožnění se s klasickým ideálem mužství (proti překračování genderových hranic se naopak silně vymezoval). Podobně jako ona však zdůrazňoval odpovědnost každého jednotlivce za svůj vlastní osud.

V tomto bodě se emancipační politika Mattuschové a Kolátora výrazně odlišuje od Vojtěcha Černého, který příčinu nedobré situace homosexuálů viděl především v existenci § 129 b) trestního zákona, tedy ve vnějších podmínkách, a na proměnu mentality samotné homosexuální subkultury směrem k větší asertivitě příliš důrazu nekladl. Ještě jiné představy o homosexuální emancipaci formuloval ve třicátých letech o generaci starší Jiří Karásek ze Lvovic, který doporučoval v podstatě vytvoření paralelní homosexuální společnosti nezávislé na společnosti většinové, tedy co nejdůslednější izolaci homosexuálů, přičemž otázku existence § 129 b) považoval za okrajovou.

V prosinci 1934 *Nový hlas* přestal z finančních důvodů vycházet. V letech 1936–1937 obnovil vydávání *Hlasu sexuální menšiny* Vojtěch Černý, avšak podařilo se mu vydat pouze sedm čísel, z nichž současné historiografii je známo pouze první; ostatní se ve veřejných sbírkách nedochovala. V roce 1938 pak poslední pokus o vydávání homosexuálního časopisu učinil František Jelínek (*Hlas přírody*), avšak tento titul měl pouze jedno číslo.

Existence těchto časopisů byla organicky spjata se založením dvou homosexuálních spolků, které v roce 1932 příslušné orgány – na rozdíl od případu z 20. let – úředně povolily. Jednak šlo o Osvětové a společenské sdružení Přátelství, jednak o Československou ligu pro sexuální reformu. První spolek patrně ve svých stanovách vůbec neměl uvedeno, že se jedná o sdružení homosexuálů – jediné tak si lze vysvětlit, že byl bez potíží povolen. Jeho cílem bylo umožnit členům scházení při společenských či osvětových příležitostech (plesy, přednášky, klubové večery) v bezpečném prostředí, konkrétně v klubu Batex v Praze, jednom ze středisek homosexuální sociability v meziválečné Praze. Po slibném rozjezdu činnosti počátkem roku 1932 však nastal s příchodem léta útlum zájmu členů, což ukazuje na to, že řada homosexuálů nevnímala pro zábavu v homosexuálním prostředí, k níž měla v různých podnikách v Praze dost příležitostí, prvek organizovanosti a spolkové příslušnosti jako důležitý.

Druhý spolek se pak chápal jako odnož Světové ligy za sexuální reformu, kterou založil po první světové válce Magnus Hirschfeld, a jeho účel byl tedy politický – měl bojovat

za liberalizaci homosexuality, ale též např. potratu v legislativní rovině. Počáteční nadšení, které homosexuální reprezentace jevila na počátku roku 1932, kdy byl spolek povolen, poněkud ochladlo, když ve vedení přípravného výboru, který tvořili převážně nehomosexuální *odborníci*, převládl názor, že by se homosexuálové samotní neměli ve spolku příliš angažovat, aby nebyla v očích veřejnosti oslabena jeho důvěryhodnost. Ani tito odborníci však nezačali s vlastní lobbistickou prací pod hlavičkou Ligy, a ta tak uspořádala svou první valnou hromadu, na níž se právně konstitovala, teprve 17. prosince 1936. Předsedou byl zvolen lékař Viktor Sedláček, otec spisovatelky Gill Sedláčkové, která přispívala do *Hlasu*.

Důvod oživení činnosti Ligy je nutno spatřovat ve skutečnosti, že v roce 1935 začalo ministerstvo spravedlnosti zpracovávat nový návrh trestního zákona, v němž měly být reformní momenty, které vzbudily nesouhlas veřejnosti v roce 1926, omezeny na minimum a jehož účelem mělo být zejména sjednocení trestního práva v obou částech republiky. V roce 1936 byl návrh hotov a vešel ve známost v právnícké veřejnosti, která tak mimo jiné zjistila, že návrh počítá se zachováním všeobecné trestnosti homosexuálních styků, a to jak mezi muži, tak mezi ženami, třebaže s poněkud mírnějšími trestními sazbami. Gros činnosti Ligy v této době tak spočívalo ve snaze dosáhnout změny návrhu – je možné, že Hugo Bondy intervenoval u profesora Miříčky, s nímž byl zadobře z dob přípravy prvního návrhu ve 20. letech a který byl v letech 1937–1938 přizván k projednávání nového návrhu v připomínkovém řízení. Miříčka zde skutečně navrhl návrat ke koncepci, kterou obsahoval (předminulý čas) návrh jeho komise, podpořen stanovisky některých dalších akademiků a některých právníckých spolků, avšak neuspěl a navržené znění paragrafu bylo v připomínkovém řízení vlivem Čs. lidové strany (křesťanská strana) ještě zostřeno. Návrh trestního zákona však nestihl být do podzimu 1938 projednán ani vládou, natož pak parlamentem, a po mnichovském diktátu se jím již nikdo nezabýval.

Hnutí sexuálních menšin a sexuálně-reformní hnutí tedy v období první republiky nedosáhlo legislativních úspěchů, avšak přesto mělo pro kvalitu života homosexuálních subkultur značný praktický význam. Ten tkvěl v tom, že toto hnutí představovalo strukturu, která neformálně již od 20. let, a od roku 1932 coby právní subjekt byla schopna obstarávat homosexuálům, kteří přišli do konfliktu s trestním zákonem či se stali obětí vyděračů, začasť velmi účinnou právní a soudně-znaleckou pomoc. Zrod této svépomocné sítě je nutno hodnotit jako nejvýznamnější výsledek homosexuální emancipace za první republiky.

4. Perzekuce homosexuality v Protektorátu Čechy a Morava

4.1. Vymezení předmětu

Advokát František Čeřovský, kterého jsme v předchozím oddíle poznali jako jednoho z hlavních zastánců odrestnění homosexuality za první republiky, ve své vzpomínce na situaci homosexuální menšiny ve třicátých letech, kterou zaznamenal v letech padesátých, uvedl: „Do tohoto slibného vývoje zasáhla neblaze, ba katastrofálně nacistická okupace a válka“.⁹⁵¹ Tento závěr platí zajisté pro organizovanost a emancipační snahy uvnitř homosexuální subkultury: časopis a spolek s rozbitím republiky zanikly, veřejná výzva k odrestnění homosexuality zazněla – pokud je za současného stavu bádání známo – pouze jedna, a to v roce 1942 právě z pera Čeřovského.⁹⁵² V citovaném výroku měl však Čeřovský zjevně na mysli celkovou situaci homosexuální menšiny, ba dokonce samotné přežití jejich příslušníků, neboť pokračoval: „Nelidský a šílený program nacismu, aby tvrdá a tzv. čistá rasa ovládla svět svou bludnou rasistickou teorií, nařídil též vyhubení nebo izolování všech homosexuálů.“⁹⁵³

Vnějšímu pozorovateli nacistické praxe bylo přinejmenším od Noci dlouhých nožů v roce 1934 jasné, že poměr nacismu k homosexualitě nebude příznivý. Také emigrace z Německa, kterou ve třicátých letech tvořila mimo jiné i řada homosexuálů, pomáhala demokratickému světu učinit si obrázek o nacistických postupech (někteří homosexuálové v té době odešli z Německa do Československa). Po válce se pak v celé Evropě objevila svědectví bývalých vězňů, kteří přežili internaci v koncentračních táborech a z nichž někteří shodně referovali o tom, že v těchto táborech byla přítomna speciální kategorie homosexuálních vězňů. V českém kontextu jsou v tomto ohledu zajímavé zejména rozsáhlé vzpomínky odbojového pracovníka Vladimíra Šachy (1903–1986) na internaci v různých nacistických věznicích a posléze v koncentračním táboře Dachau, které vyšly roku 1946 pod

⁹⁵¹ SCHINDLER, Franz: „František Čeřovský, otec boje za dekriminálníci homosexuálů v Československu“. *Souvislosti*, 14, 2003, č. 4, s. 76.

⁹⁵² ČEŘOVSKÝ, František: „Trestání homosexuality. Úvaha advokátova“. *Časopis policie a četnictva Protektorátu Čechy a Morava*, 12 [časopis navazoval na jiný titul, který vycházel již za první republiky], 1942, s. 22–23. V článku však není nijak reflektována změněná státoprávní situace a spíše vzbuzuje dojem, že byl napsán ještě za první republiky. V dalším čísle se však dočkal nesouhlasné reakce: SOUKUP, Karel: „Trestání homosexuality. Úvaha veřejného žalobce“. *Časopis policie a četnictva Protektorátu Čechy a Morava*, 12, 1942, s. 81–83.

⁹⁵³ SCHINDLER, Franz: „František Čeřovský, otec boje za dekriminálníci homosexuálů v Československu“, cit. dílo, s. 76.

názvem *V zahradě muk*⁹⁵⁴ (blíže viz podkap. 5.2.1.). Šachovy memoáry jsou typickým příkladem poválečné literatury, která tím, že zprostředkovávala autentické zážitky bývalých vězňů, kteří se po válce těšili značnému morálnímu kreditu a kteří popisovali, jak během své internace viděli homosexuální vězně, a to, že s nimi bylo zacházeno ze všech kategorií vězňů nejhůře, vytvořila v evropské veřejnosti povědomí, které v citované ukázce reflektoval také František Čerovský, a sice, že nacistická ideologie považovala homosexualitu za jedno z největších nebezpečí pro německý národ a že se z toho důvodu nacisté za své vlády pokusili, stejně jako v případě Židů, Romů a jiných skupin, které považovali za „méněcenné“, i o vyhlazení homosexuálů. V prvních poválečných dekadách bylo toto povědomí spíše intuitivní a nepříliš veřejně reflektované – homosexualita byla i po válce v Evropě tématem do značné míry tabuizovaným.

Zhruba od sedmdesátých let se však otázce pronásledování homosexuálů v období nacistické vlády v různých zemích začala věnovat západoevropská a americká historiografie a lze říci, že v současné době je toto téma již poměrně bohatě zpracováno. Třebaže dosud chybí autoritativní syntéza, vyšla v posledních desetiletích řada prací, které poskytují dílčí pohledy na různé aspekty vztahu nacismu k homosexualitě.⁹⁵⁵ Internace homosexuálů v koncentračních táborech pak představuje privilegované téma uvedeného bádání. Co do rozsahu ji nelze srovnávat s deportací Židů, Romů či politických vězňů: obecně se přijímá údaj Rüdigerera Lautmanna z roku 1977, který hovoří o 5 000–15 000 deportovaných pro homosexualitu,⁹⁵⁶ z nichž asi 60 % v koncentračních táborech zahynulo;⁹⁵⁷ naopak za zcela přehnaný je považován údaj Jeana Boissona z roku 1988, který hovoří o více než milionu deportovaných homosexuálů⁹⁵⁸. Nelze tedy hovořit o žádném „konečném řešení“, „genocidě“ či „holokaustu“ ve vztahu k homosexuálům. Badatelé však spatřují specifikum homosexuální deportace v tom, že tito vězni stáli v koncentračních táborech na samém dně sociální hierarchie.

⁹⁵⁴ ŠACHA, Vladimír: *V zahradě muk*. Brno 1946.

⁹⁵⁵ Komentovaný přehled západního bádání je obsažen v: HERGEMÖLLER, Bernd-Ulrich: *Einführung in die Historiographie der Homosexualitäten*. Tübingen 1999, s. 102–115, a dále např. na internetových stránkách Památníku a muzea holokaustu ve Washingtonu: „Gays and Lesbians“, URL: <http://www.ushmm.org/research/library/bibliography/index.php?content=gays>.

⁹⁵⁶ LAUTMANN, Rüdiger: *Seminar: Gesellschaft und Homosexualität*. Frankfurt am Main 1977, s. 333.

⁹⁵⁷ Tamtéž, s. 350.

⁹⁵⁸ BOISSON, Jean: *Le triangle rose. La déportation des homosexuels (1933–1945)*. Paris 1988, cit. dle: CELSE, Michel; ZAOUÏ, Pierre: „Négation, dénégation : La question des « Triangles roses »“. In: MESNARD, Philippe (ed.): *Consciences de la Shoah*. Paris 2000, s. 203–222. Boissonova práce sloužila jako podklad také pro dosud jediný český pojednání deportace homosexuálů: LÉKÓ, István: „Růžový trojúhelník. Deportace homosexuálů v letech 1933–1945“. *Revolver revue*, 24, 1993, s. 295–299.

Také po skončení války bylo s těmito lidmi nakládáno jinak než s jinými kategoriemi osvobozených vězňů. Homosexualita byla v řadě evropských zemí nadále trestná, bývalí deportovaní pro homosexualitu byli v zásadě nadále považováni za kriminální živly, a tato kontinuita postoje oficiálních míst, kdy se poválečná demokratická zřízení jasně nedistancovala od nacistické praxe, od šedesátých let vydatně živila gay a lesbická emancipační hnutí v jejich odporu proti stávajícímu řádu kontroly sexuality a ve snaze vydobýt si ve společnosti příznivější postavení. Jako symbol příslušnosti k těmto hnutím se prosadil růžový trojúhelník (označení, které byli homosexuálové povinni nosit v koncentračních táborech), jež se postupně podařilo zpopularizovat do takové míry, že dnes funguje jako určitá ikona, která metonymicky zastupuje celou širokou problematiku situace homosexuálů v nacistických režimech.

Pro české prostředí je původní výzkum v této oblasti dosud v plenkách.⁹⁵⁹ Příčinou může být to, že na rozdíl od západní Evropy neexistovalo v Československu po válce žádné homosexuální hnutí, které by se veřejně dožadovalo svých práv a mělo tak příležitost instrumentalizovat své nedávné traumatické zážitky (všeobecnou trestnost homosexuality zrušil stranicko-státní aparát v roce 1961, aniž by na to měla veřejnost jakýkoli vliv – viz následující oddíl), a že ani po pádu komunistického režimu v roce 1989 nehraje ve vytváření identity „moderního“ gaye či lesby a v emancipačním úsilí gay a lesbické komunity v České republice historické vědomí roli, a že tedy chybí výraznější poptávka po takové studii.

Tyto hypotézy zde nechci blíže rozvádět; hodlám však prozkoumat jinou možnou příčinu absence takového bádání – je totiž možné, že na rozdíl od západní Evropy pro ně v českých zemích chybí zásadnější látka. Stávající zahraniční literatura se vesměs shoduje v tom, že na územích okupovaných Německem, kde žily – někde společně s místními Němci – jiné národnosti, nacisté k homosexuálním činům mezi příslušníky těchto národností přistupovali laxněji než v případech, kdy byl zapojen Němec, neboť jejich cílem nebylo chránit před „úpadkem“ jiné národy než německý.⁹⁶⁰ Dejme však ještě slovo Františku Čerovskému, který v již citovaném textu z padesátých let dále píše:

⁹⁵⁹ První vlaštovkou je dosud nepublikovaná stať Marka Cornwalla „City of Vice and Victims: Prague's Queer Space 1939–1945“ (2008), kde autor na základě dochovaných soudních spisů diskutuje několik případů homosexuálního vyděračství v protektorátní Praze.

⁹⁶⁰ Viz: GRAU, Günter (ed.): *Hidden Holocaust? Gay and Lesbian Persecution in Germany 1933–1945*. (Překlad z němčiny do angličtiny: Patrick Camiller.) London – New York 1995, s. 200n., či: CELSE, Michel; ZAOUI, Pierre: „Négation, dénégation : La question des « Triangles roses »“, cit. dílo, s. 207.

Důsledkem přímého zásahu a rozkazu nacistické kriminální policie došlo také u nás za protektorátu k přímému křížáckému tažení proti homosexuálům. Zvláště vybraní pochopové protektorátní policie byli určeni k tomu, aby podnikali přímo lovecké výpravy na homosexuály do lázní, parků, nádraží, za účasti zvláště k tomu používaných volavek a agentů provokatérů, aby pak hromadně zatýkané vyšetřovance bitím, mučením a jinými gestapáckými metodami donucovali k doznání, k denunciaci a k lavinovému dalšímu zatýkání. Při jedné takové hromadné razii zatčeno bylo přes 100 homosexuálů. Protektorátní státní zastupitelstva dostala rozkaz hlásiti případy okupačním úřadům. Protektorátní soudy v obavě před represáliemi vyměřovaly homosexuálům vysoké tresty několikaletého žaláře za jednoduché provinění tam, kde se dříve odsuzovalo na dva až tři měsíce podmíněčně.⁹⁶¹

Stojí tu tedy proti sobě dvě v podstatě protikladná mínění – názor zahraničních historiků, kteří registrují situaci v českých zemích pouze v povšechné rovině, a vzpomínka autora, který měl možnost situaci české homosexuální menšiny za okupace zblízka pozorovat. Cílem tohoto oddílu dizertační práce je tedy prozkoumat mechanismy a podmínky, kterými se řídila perzekuce homosexuality v Protektorátu Čechy a Morava, podrobněji než jak je registruje dosavadní historické vědomí. Nebudu se zabývat otázkou, zda v českých zemích existoval „gay holokaust“ – tento pojem, jak jsme viděli, je neopodstatněný –, nýbrž otázkou, zda lze vůbec s Františkem Čeřovským hovořit o *křížáckém tažení proti homosexuálům* v tomto polostátním útvaru, tedy zda se skutečně za nacistické okupace českých zemí hrozba postihu státní moci vůči homosexuálům nějak zostříla ve srovnání s předchozím obdobím první republiky, a pakliže ano, v jakých případech a v jaké míře. Sekundárně se pak v tomto oddíle zaměřím na bližší představení homosexuálních subkultury v českých zemích v první polovině čtyřicátých let. Soustředím pouze na oblast protektorátu; situaci v Sudetech zde nebudu diskutovat.

4.2. Změny právního půdorysu po roce 1938

Trestněprávní úpravu homosexuálního jednání platnou v českých zemích před rokem 1939 jsme poznali v předchozích třech oddílech. Pokud jde o situaci v německém právu, roku 1935 byl novelizován příslušný § 175 trestního zákona z roku 1870 (viz podkap. 2.2.1.), přičemž slovní spojení „smilstvo proti přirozenosti“, kterým se dle judikatury rozuměl pouze penetrativní sex, bylo změněno na pouhé „smilstvo“, čímž se spektrum dotčených praktik rozšířilo i na mnohem méně „závažné“ činy (podobně jako v právu rakouském či posléze

⁹⁶¹ SCHINDLER, Franz: „František Čeřovský, otec boje za dekriminálníci homosexuálů v Československu“, cit. dílo, s. 76.

československém v historických zemích), a zároveň bylo stanoveno, že u osob mladších 21 let může soud „ve zvláště lehkých případech“ od potrestání upustit. Činy trestné dle tohoto paragrafu byly chápány jako přečiny, nikoli zločiny, a trestaly se vězením.⁹⁶² Zároveň byl však do trestního zákona vložen nový § 175a, který se týkal „těžkých případů smilstva“, pro něž stanovil trest žaláře do deseti let, který nesměl být ani v případě polehčujících okolností kratší tří měsíců. Jako těžké případy bylo popsáno 1) použití síly či pohrůžky silou; 2) zneužití poměru zakládajícího závislost (služební, pracovní...); 3) „svedení“ osoby mladší 21 let osobou starší 21 let a 4) homosexuální prostituce. Oba tyto paragrafy se nadále týkaly pouze styků mezi muži.⁹⁶³

Další mezníky vývoje v Německu, které umožnily ještě ostřejší pronásledování homosexuality, jsou tyto: v roce 1937 byl zřízen specializovaný úřad s názvem „Říšská ústředna pro potírání homosexuality a potratů“ a konečně roku 1940 vydal Himmler výnos, podle něž měli být všichni homosexuálové, kteří „svedli“ více než jednoho partnera, po propuštění z výkonu trestu uloženého soudem posláni do „ochranné vazby“, tedy uvěznění v koncentračním táboře⁹⁶⁴ (což zajisté neznamená, že tam nebyli na základě jiných podružnějších předpisů či libovůle různých orgánů věznění i dříve).

Spektrum trestních zákonů platných na souhrnu bývalého československého území se po mnichovském diktátu z původních dvou (dříve rakouský a dříve uherský, viz podkap. 3.2.1.) ještě dále rozšířilo. V oblastech obsazených Německem bylo nařízením vrchního velitele ozbrojených sil Wehrmachtu Wilhelma Keitelera ze dne 30. září 1938 zavedeno německé trestní právo,⁹⁶⁵ a to s platností pro činy osob, které ke dni 30. září 1938 byly německými státními příslušníky, a pro činy jiných osob, pokud jejich činy směřovaly proti Říši, Wehrmachtu nebo německým úřadům.⁹⁶⁶ Otázky státního občanství v souvislosti se zábořem československého pohraničí upravila smlouva mezi ČSR a Německem ze dne 20. listopadu 1938, podle níž se zpětně k 10. říjnu 1938 stali německými občany vedle Němců

⁹⁶² V § 175 nebyla stanovena horní ani dolní sazba, z obecné části trestního zákona však vyplývalo, že nejvyšší hranice trestu vězení je pět let, nejnižší pak jeden den (§ 16).

⁹⁶³ „§ 175“, URL: http://de.wikipedia.org/wiki/Paragraph_175.

⁹⁶⁴ HERGEMÖLLER, Bernd-Ulrich: *Einführung in die Historiographie der Homosexualitäten*, cit. dílo, s. 106.

⁹⁶⁵ Erste Verordnung über die Anwendung des Strafrechts aus Anlass der Besetzung sudetendeutscher Gebiete. Vom 30. September 1938. *Verordnungsblatt für die sudetendeutsche Gebiete* č. 2/1938.

⁹⁶⁶ Tamtéž, § 1, odst. 1.: „Das allgemeine deutsche Strafrecht gilt für die Tat einer Person, die am 30. September 1938 die deutsche Staatsangehörigkeit besass, auch dann, wenn die Tat in dem von der deutschen Wehrmacht besetzten Gebiet begangen ist“. Odst. 2.: „Das allgemeine deutsche Strafrecht gilt für die in diesem Gebiet begangenen Taten anderer Personen dann, wenn sich die Tat richtet a) gegen das Deutsche Reich, b) gegen die deutsche Wehrmacht, ihre Angehörigen oder ihr Gefolge c) oder gegen eine auf Anordnung des Führers und Reichskanzlers eingerichtete Behörde oder ihre Angehörigen“.

také Češi, kteří měli bydliště na obsazeném území, pokud do 29. března 1939 neoptovali pro občanství československé.⁹⁶⁷ V důsledku výše uvedené novelizace říšského trestního zákona z roku 1935 a v důsledku toho, že v době mnichovského diktátu již fungovala výše zmíněná ústředna pro potírání homosexuality, byla trestní sankce homosexuality v Sudetech po připojení v Německu ostřejší než v neobsazené části Čech a Moravy.

Naopak na území obsazeném Polskem byl zaveden trestní zákon polský z roku 1932,⁹⁶⁸ který neznal všeobecnou trestnost homosexuality. Na zabraném území žilo 230 000 tisíc obyvatel české, polské a německé národnosti, z nichž zhruba 35 000 po provedení záboru odešlo nebo bylo násilně vysídleno.⁹⁶⁹ Lze odhadnout, že mezi lidmi, kteří v zabraném území zůstali, bylo přinejmenším i několik desítek homosexuálů, kteří tak byli prvními československými občany, kteří se dočkali odrestnění homosexuality. Alespoň teoreticky však mohli homosexuální občané z českého Těšínska těžit z příznivější právní úpravy v sousedním státě již před Mnichovem, neboť měli na základě československo-polské úmluvy o malém pohraničním styku nárok na propustku, která je opravňovala k prakticky neomezenému překračování státní hranice;⁹⁷⁰ přímo v Českém Těšíně byly pro malý pohraniční styk vyhrazeny dva mosty, přes které bylo možno v intervalu od 4.00 do 24.00 přecházet libovolně tam a zpět.⁹⁷¹ Je zajisté otázka, do jaké míry jde o hypotetický konstrukt a zda v dotčené době někoho vůbec napadlo zvláštní situace Těšínska ve svých životních strategiích tímto způsobem využívat. Studium dochovaného spisového materiálu vzniklého z trestněprávní perzekuce homosexuality v tomto regionu⁹⁷² nepřineslo žádnou – ani pozitivní, ani negativní – odpověď. Ať tak či onak, tento specifický stav skončil dnem 26. října 1939, kdy bylo dotčené území po porážce Polska připojeno k Německu a nastala zde tedy stejná trestněprávní situace jako v Sudetech.

Mezitím však byl v dosud neokupovaných částech Čech a Moravy vyhlášen tzv. Protektorát Čechy a Morava a dosavadní stav, kdy na tomto území platilo jednotné trestní

⁹⁶⁷ Smlouva mezi Československou republikou a Německou řeší o otázkách státního občanství a opce, podepsaná v Berlíně dne 20. listopadu 1938. *Verordnungsblatt für die sudetendeutschen Gebiete* č. 27/1938.

⁹⁶⁸ Dekret prezidenta Polské republiky č. 534 ze dne 11. října 1938. Český překlad dekretu je uložen v Národním archivu (NA), Ministerstvo unifikace, karton 38.

⁹⁶⁹ kol.: *Těšínsko. I. Přírodní prostředí, dějiny, obyvatelstvo, nářečí, zaměstnání*. Český Těšín – Rožnov pod Radhoštěm – Šenov u Ostravy 1997, s. 69.

⁹⁷⁰ KAMINSKÝ, Josef: „Spolupráce měst Cieszyn – Český Těšín“. In: GROBELNÝ, Andělín; ČEPELÁK, Bohumil (eds.): *Český Těšín 50 let městem. Studie a materiály k minulosti a výstavbě města*. Ostrava 1973, s. 155.

⁹⁷¹ VELČOVSKÝ, Jaroslav: „Pohraniční a cestovní ruch v Českém Těšíně od roku 1920“. In: GROBELNÝ, Andělín; ČEPELÁK, Bohumil (eds.): *Český Těšín 50 let městem. Studie a materiály k minulosti a výstavbě města*. Ostrava 1973, s. 161.

⁹⁷² Zemský archiv v Opavě, Státní zastupitelství Moravská Ostrava a Krajský soud Moravská Ostrava.

právo (dříve rakouské), doznal zásadních změn. Hitler ve svém výnosu ze dne 16. března 1939, který následně fungoval jako jakási „ústava“ protektorátu, stanovil, že „říšský ministr vnitra vydá v dohodě se zúčastněnými říšskými ministry právní a správní předpisy potřebné k provedení a doplnění tohoto výnosu“⁹⁷³. Pro oblast trestního soudnictví se takovými normami stala nařízení říšského ministra spravedlnosti a říšského ministra vnitra o německém soudnictví v Protektorátu Čechy a Morava ze dne 14. dubna 1939 (RGBl. I s. 752) a nařízení týchž ministrů o výkonu trestního soudnictví v Protektorátu Čechy a Morava z téhož dne (RGBl. I s. 754),⁹⁷⁴ která nabyla účinnosti 16. dubna 1939.⁹⁷⁵

Tato nařízení ve svém souhrnu znamenala zdvojkolejnění trestního práva v protektorátu. Pro osoby, které se na základě článku 2 Hitlerova výnosu z 16. března 1939 staly německými státními příslušníky (tedy příslušníci německého národa nebo ti, kdo se za ně deklarovali), platil německý trestní zákon (tedy i výše uvedené paragrafy o homosexuálních stycích) a některé další taxativně vyjmenované vedlejší trestní zákony; k jejich souzení pak byly příslušné německé soudy, které byly v protektorátu zřízeny. Naproti tomu obyvatelé protektorátu jiné než německé národnosti (tedy v drtivé většině české) podléhali „trestnímu právu protektorátu“ (tj. trestnímu právu platnému v českých zemích za první republiky, tedy trestnímu právu dříve rakouskému) a byli souzeni protektorátními soudy (vzniklými ze soudní soustavy první republiky), pokud ovšem jejich čin nespadal mezi zhruba třicet trestných činů vyjmenovaných v § 15 odst. 1 výše uvedeného nařízení o výkonu trestního soudnictví v Protektorátu Čechy a Morava (homosexuální styk ovšem mezi tyto trestné činy nepatřil)⁹⁷⁶ nebo nesměřoval proti německé branné moci nebo z politických pohnutek proti exponentu německého okupačního režimu (§ 15 odst. 2) – v těchto případech byli protektorátní příslušníci souzeni podle německého trestního práva německými soudy v protektorátu.⁹⁷⁷

⁹⁷³ Výnos Vůdce a říšského kancléře ze dne 16. března 1939 o Protektorátu Čechy a Morava, článek 13. *Sbírka zákonů a nařízení*, částka 28, vydána dne 17. března 1939.

⁹⁷⁴ Obě nařízení citována dle: MIŘIČKA, August; SOLNAŘ; Vladimír: *Nová úprava trestního soudnictví v Protektorátu Čechy a Morava*. Praha 1939, s. 2–3.

⁹⁷⁵ Výkon vojenského trestního práva pak upravilo nařízení vrchního velitele branné moci, říšského ministra spravedlnosti a říšského ministra vnitra o výkonu vojenského soudnictví v Protektorátu Čechy a Morava ze dne 8. května 1939.

⁹⁷⁶ Šlo např. o trestné činy velezrady a zemězrady, útoky na Vůdce a říšského kancléře, hanobení Říše nebo strany, nevážnosti k výsostným znakům, vyděračské loupeže dítěte nebo činy trestné podle německého zákona proti silniční loupeži pomocí pastí na automobily.

⁹⁷⁷ Nařízení o výkonu trestního soudnictví v Protektorátu Čechy a Morava ze dne 14. dubna 1939, cit. dle: MIŘIČKA, August; SOLNAŘ; Vladimír: *Nová úprava trestního soudnictví v Protektorátu Čechy a Morava*, cit. dílo, s. 207–208.

Takto definovaný okruh platnosti německého trestního práva pro činy protektorátních příslušníků se v průběhu okupace ještě poněkud rozšířil: po drobnější změně ze září 1939 (RGBl. I, s. 1945) bylo dne 5. května 1941 vydáno tzv. druhé nařízení k doplnění nařízení o výkonu trestního soudnictví v Protektorátu Čechy a Morava, jímž byl § 15 odst. 2 původního nařízení rozšířen poněkud výrazněji, takže napříště se podle německého trestního práva soudily např. také činy směřující proti Říšské pracovní službě a jejím příslušníkům, proti členům Hitlerjugend, pakliže byli v protektorátu služebně činní, proti německému soudnictví a správě nebo trestné činy spáchané v budově či prostoru využívaném okupační mocí pro svou činnost.⁹⁷⁸ Nejvýznamnější inovace tohoto druhého nařízení však spočívala v tom, že jím bylo změněno znění § 15a původního nařízení, který tak napříště mj. stanovil, že podílelo-li se na trestném činu více osob a na čin jednoho ze zúčastněných se použije německé trestní právo, platí to i pro ostatní zúčastněné.⁹⁷⁹ Od května 1941 tak měly být veškeré pohlavní styky českých mužů s německými souzeny dle říšského práva. Velmi důležité bylo také vládní nařízení č. 143/42 Sb. ze dne 16. dubna 1942, jímž se protektorátní trestní právo přizpůsobuje právu říšskému.⁹⁸⁰ Tato norma, kterou vydala protektorátní vláda, mezi jiným zakázala u osob starších 18 let vynášení podmíněčných rozsudků.⁹⁸¹

Na tomto místě je nutno přičinit ještě terminologickou poznámku. Protektorátní právo stanovilo pro trestání zločinů, na které se neuplatňoval trest smrti (mezi ně patřilo i „smilstvo proti přirozenosti“), trest (těžkého) žaláře – v německém originále rakouského zákona z roku 1852 (*schwerer*) *Kerker*. Šlo o nejtěžší formu trestu odnětí svobody, přičemž mírnější forma, trest vězení (*Arrest*), byla připuštěna pouze pro trestání přečinů a přestupků, tedy trestných činů lehčích než zločiny. Podobná dichotomie existovala i v říšském trestním právu: zločiny se trestaly káznicí (*Zuchthaus*), přečiny vězením (*Gefängnis*).⁹⁸² V obou systémech se vězení

⁹⁷⁸ Zweite Verordnung zur Ergänzung der Verordnung über die Ausübung der Strafgerichtsbarkeit im Protektorat Böhmen und Mähren. Vom 5. Mai 1941. *Reichsgesetzblatt. Jahrgang 1941. Teil I*, s. 248.

⁹⁷⁹ § 15a: 1) Ist die für die Straftat geltende reichsrechtliche Strafvorschrift nur anwendbar, soweit nicht andere Vorschriften eine strengere Strafe androhen, so findet auf die Straftat die strengere Strafvorschrift des Deutschen Reichs auch dann Anwendung, wenn sie sonst auf Straftaten von Personen nicht deutscher Staatsangehörigkeit unanwendbar wäre. 2) Haben sich an einer Straftat mehrere Personen beteiligt und findet auf die Tat eines Beteiligten das deutsche Strafrecht Anwendung, so gilt es auch für die übrigen Personen.

⁹⁸⁰ Německý název normy zněl „Regierungsverordnung zur Anpassung des Protektoratsstrafrechts an das Reichsrecht“. Nařízení bylo vyhlášeno ve Sbírce zákonů a nařízení, roč. 1942, částce 60, vydané dne 25. dubna 1942.

⁹⁸¹ Možnost podmíněného odsouzení a podmíněného propuštění byla v československém právu zavedena zákonem č. 562/1919.

⁹⁸² Termínu „vězení“ se tak v dobovém oficiálně-překladatelském úzu používalo jak pro překlad rakouského termínu *Arrest*, tak německého *Gefängnis*.

oproti přísnějším trestům odnětí svobody lišilo tím, že zbavení svobody nebylo doprovázeno tak striktní pracovní povinností.

V praxi ovšem stíhání trestných činů v této „ideální“ podobě popsané ve výše uvedených předpisech o organizaci justice často nefungovalo. Do hry totiž, zejména pak po vypuknutí války, vstupoval ještě německý bezpečnostní aparát, reprezentovaný především tajnou státní policií známou pod názvem gestapo. Ta dostala v podstatě bíanco šek k provádění výkonu represivní činnosti v protektorátu dle vlastního uvážení nařízením ze dne 1. září 1939,⁹⁸³ jímž byla německá bezpečnostní policie (skládající se z gestapa a kripa, tj. kriminální policie) pověřena úkolem mj. „vyhledávat a bojovat proti všem státu a lidu nepřátelským snahám na území Protektorátu Čechy a Morava,“⁹⁸⁴ přičemž říšský protektor a říšský vůdce SS a německé policie (tj. Himmler) po dohodě s protektorem byli oprávněni „učinit žádoucí správní opatření jdoucí mimo zde k tomu účelu stanovených hranic“⁹⁸⁵.

Vedle uvedené dvojkolejnosti justičního systému, která byla specifikem českých zemí, se tak projevila ještě dvojkolejnost jiného řádu, přítomná ve všech zemích pod nacistickou kontrolou. Ta spočívala v existenci dvou odlišných linií, po nichž mohlo k perzekuci docházet: oficiální soudní struktury pracující na základě přesně definovaných zákonných ustanovení a vedle toho policejní struktury pracující na základě interních směrnic a často pouze libovůle jednotlivců. Koexistence gestapa a německého soudnictví se neobešla bez problémů. Pakliže měl soud za to, že naplnění skutkové podstaty trestného činu není z vyšetřovacího spisu, jak jej gestapo připravilo, zřejmé, či uvedl-li obžalovaný u soudu, že byl k doznání na gestapu donucen násilím, mohl soud vrátit případ gestapu k „došetření“, což se také v praxi k nelibosti tajné policie dělo. Gestapo však mělo k dispozici institut tzv. „ochranné vazby“ (tj. internace v koncentračním táboře), k jehož použití stačilo jednoduché odůvodnění a formální schválení berlínským Hlavním říšským bezpečnostním úřadem (RSHA)⁹⁸⁶. Tímto způsobem mohlo gestapo dosáhnout potrestání případů, které vyšetřovalo, i bez soudního projednání a institutu ochranné vazby, jak je všeobecně známo, také hojně

⁹⁸³ Verordnung über den Aufbau der Verwaltung und die Deutsche Sicherheitspolizei im Protektorat Böhmen und Mähren. Vom 1. September 1939. *Reichsgesetzblatt. Jahrgang 1939. Teil I*, s. 1681.

⁹⁸⁴ § 11, citováno dle: SLÁDEK, Oldřich: *Zločinná role gestapa. Nacistická bezpečnostní policie v čes. zemích 1938–1945*. Praha 1986, s. 94.

⁹⁸⁵ § 13, citováno dle: SLÁDEK, Oldřich: *Zločinná role gestapa. Nacistická bezpečnostní policie v čes. zemích 1938–1945*, cit. dílo, s. 94.

⁹⁸⁶ Tato organizace byla zřízena v září 1939 a sdružovala bezpečnostní policii (Sicherheitspolizei = gestapo + kripa) a Bezpečnostní službu (Sicherheitsdienst; SD).

využívalo. Jak jsme již uvedli, dělo se tak někdy i v případě, že gestapo nemělo zájem na tom, aby se odsouzený po odpykání trestu uloženého soudem ocitl na svobodě.⁹⁸⁷

4.3. Justiční perzekuce

Přejděme nyní k jádru tázání, které hodláme v tomto oddíle podniknout, a prozkoumejme, jaké konkrétní možnosti perzekuce homosexuality mohly na tomto půdorysu v protektorátu nastat. Je nutno předeslat, že možnosti cíleného archivního výzkumu v této oblasti jsou poněkud omezené. Pakliže u fondů institucí, které zajišťovaly represí v rámci definičního oboru justice, lze v některých případech využít evidenčních pomůcek, které umožní vyhledávání spisů podle konkrétního trestného činu, ke kterému se vztahují, v případě represe mimosoudní je zatím možno postupovat pouze na základě náhodně objevených odkazů. Pomůcky k archiváliím Mezinárodní vyhledávací služby v Bad Arolsen jsou organizovány pouze podle jména a nikoli podle místa původu dotčených osob;⁹⁸⁸ hledat tam osoby splňující kritéria „pochází z protektorátu nebo tu byl/a zadržen/a a byl/a deportován/a kvůli homosexualitě“ by bylo jako hledat jehlu v kupce sena.

Přesto však bylo možné odrazit se díky záslužnému počínu Moravského zemského archivu, který před několika lety zahájil projekt elektronické evidence osob, kterých se týkají spisy z fondů Gestapo Brno a Německý zemský soud Brno. Do této evidence jsou zanášeny i trestné činy, pro které byly jednotlivé osoby stíhány, a bylo proto možné ji využít pro účely tohoto výzkumu.⁹⁸⁹ Ukázalo se, že v evidenci MZA jsou vedeny tři spisy kompletní (tedy takové, z nichž je patrný jak průběh vyšetřování, tak jeho výsledek) a dva nekompletní (průběh vyšetřování je patrný pouze částečně a výsledek vůbec) z fondu Gestapo Brno, které se týkají vyšetřování osob, které se provinily homosexuálními styky, a ve fondu Německý zemský soud Brno pět kompletních soudních spisů.⁹⁹⁰ V následující diskusi nebudu zohledňovat dva nekompletní spisy z fondu Gestapo Brno. Jelikož jeden kompletní spis z fondu Gestapo Brno se týká vyšetřování případu, který byl nakonec souzen před soudem,

⁹⁸⁷ K tomuto odstavci srov.: SLÁDEK, Oldřich: *Zločinná role gestapa. Nacistická bezpečnostní policie v čes. zemích 1938–1945*, cit. dílo, s. 128–129.

⁹⁸⁸ E-mail Nicole Dominicusové z Mezinárodní vyhledávací služby v Bad Arolsen autorovi ze dne 2. února 2009.

⁹⁸⁹ Na tomto místě děkuji kolegům Mgr. Michalu Konečnému a Mgr. Jiřímu Dufkovi za to, že mě na existenci této evidence upozornili, a PhDr. Hubertu Valáškoví, CSc., z Moravského zemského archivu za vyhledání příslušných archiválií.

⁹⁹⁰ V letech 2008–2009, kdy tento oddíl vznikl, bylo zpracováno asi 90 % těchto fondů, z nichž první měří 45,10 bm a druhý 46,63 bm.

zahrnu jej do diskuse německé justiční perzekuce homosexuality. Jak je vidět z níže uvedené tabulky, dva rozsudky byly vyneseny v rozmezí tří měsíců, stejně jako další čtyři. Tyto dvě skupiny přitom od sebe dělí dva roky. Dva rozsudky byly dokonce vyneseny ve stejný den. Statisticky je nepravděpodobné, že by nastala takováto koncentrace případů pouze ve dvou krátkých obdobích, a proto se domnívám, že fond je zachován torzovitě a že studovaných šest spisů rozhodně nepředstavovalo jediné případy homosexuality, které německý zemský soud v Brně soud za dobu své existence soudil.

Druhou část mé pramenné základny tvoří spisy Státního zastupitelství v Praze⁹⁹¹ a Krajského soudu trestního v Praze,⁹⁹² tedy protektorátních orgánů, v trestních věcech proti Slavomíru Riegerovi a společníkům a Štěpánu Plachému a společníkům z roku 1943.⁹⁹³

4.3.1. Německé soudnictví v protektorátu

Prozkoumejme nyní s pomocí analýzy zmíněných šesti trestních věcí, které v letech 1941–1943 projednával německý zemský soud v Brně (pět z fondu Německý zemský soud Brno a jedna z fondu Gestapo Brno v MZA), německé soudnictví v protektorátu. Předmětem analýzy bude průběh základních fází těchto trestních věcí, přičemž bude věnována pozornost jak strukturálním prvkům, tak specifikům jednotlivých případů.

Uvedme nejprve přehledně rámcové údaje:

č.	<i>jméno obžalovaného</i>	<i>narozen</i>	<i>zatčen</i>	<i>rozsudek</i>
1	Wilhelm Sponer, Helmuth Holdau	1915, 1916	oba 14. 3. 1941	22. 7. 1941
2	Josef Wild, František Holář	1911, 1912	28. 11. 1940, 18. 1. 1941	7. 10. 1941
3	Josef Pospíšil	1900	19. 7. 1943	11. 9. 1943
4	Otto Proksch	1891	4. 5. 1943	11. 9. 1943
5	Hermann Tobisch	1906	12. 5. 1943	30. 9. 1943
6	Josef Saniter (fond Gestapo Brno)	1895	24. 6. 1943	17. 12. 1943

Zatčení Wilhelma Sponera a Hermanna Tobische bylo výsledkem spolupráce jednotlivých poboček kripa v rámci Třetí říše: brněnské kripo obdrželo přípis od pobočky v jiném městě (Praha, resp. Drážďany), která vyšetřovala kvůli homosexuálním stykům někoho jiného a ten mezi svými kontakty udal také tyto muže z Brna. Zdejší pobočka pak

⁹⁹¹ Státní oblastní archiv Praha (SOA Praha), Státní zastupitelství Praha, karton 39, ST 2396/43.

⁹⁹² SOA Praha, Krajský soud trestní Praha, karton 262, Tk VI – 1770/43.

⁹⁹³ Tento rozsáhlý archivní materiál objevil ve Státním oblastním archivu v Praze kolega Bc. Lukáš Nozar, který tak podstatně rozšířil možnosti bádání o perzekuci, ale i každodennosti homosexuality za protektorátu. Na tomto místě děkuji pracovním a pracovníkům Státního oblastního archivu v Praze za vstřícnou spolupráci.

zahájila vlastní vyšetřování, při kterém, jako v případě vedoucího pošty v Modřicích u Brna Hermanna Tobische, mohla přijít na další muže, o nichž se domnívala, že se s ním mohli v minulosti pohlavně stýkat. Ona pak také obeslala policejní služebny v místě pobytu těchto lidí a požádala je, aby dotčené vyslechly a výsledek jí sdělily. Odpovědi došly v tomto případě kromě různých míst v Sudetech také z Prahy, Plzně, Olomouce, Niedernhausenu v Hesensku, Tallinu a Paříže, kde byly jednotlivé osoby nacistickým režimem rozmístěny.⁹⁹⁴ V případě Josefa Wilda, učitele náboženství a příslušníka minoritského řádu, získalo jihlavské kripo informaci o jeho homosexuálních stycích stejným způsobem, avšak v rámci vyšetřování jiné osoby, které samo provádělo.⁹⁹⁵ Josef Wild se pak při výslechu přiznal mimo jiné ke stykům s kostelníkem Františkem Holáněm, a trestní věc pak byla vedena proti oběma společně. V těchto případech lze hovořit o klasickém efektu „sněhové koule“, kdy se na prapůvodní jádro, které ze studia parciálních spisů často ani nelze rekonstruovat, nabalují další vrstvy, tj. další obvinění.

Takovým jádrem, které by stálo u zrodu dalšího komplexu postupných vyšetřování a soudních procesů, se mohl stát bývalý vedoucí kantýny v továrně na letecké motory v Líšni Otto Proksch. Dne 29. 3. 1943 oznámil brněnskému kripu vedoucí oddělení Říšské pracovní služby v Brně-Pisárkách, že jeden z jeho podřízených, sedmnáctiletý Josef M.⁹⁹⁶, byl předchozího dne obtěžován v centru Brna neznámým mužem, který jej pozval na večeři do restaurace Flora v Solniční ulici a posléze osahával na ulici. Policie Josefa M. vyslechla a zjistila, že když se osudného dne s neznámým loučil, řekl mu, ať pozítří přijde opět do uvedené restaurace. V den, na kdy Josef M. stanovil tuto schůzku, se do restaurace společně s ním dostavili dva policisté, aby neznámého zadrželi; toho dne se však Proksch ve Floře neukázal. Všichni tři pak chodili do Flory číhat ještě čtyři další večery, pokaždé bezúspěšně; nato byl Josef M. přeložen k pracovní službě do Olomouce a jeho pomoci při pátrání již nebylo možno využít. Policisté tedy důvěrně promluvili s vrchním z Flory, který potvrdil, že dotčený muž restauraci navštěvuje často, avšak nepravidelně, a slíbil zjistit diskrétním způsobem jeho nacionále. To se mu podařilo začátkem května a policie Otto Proksche předvolala k výslechu.⁹⁹⁷ Kripo poté z Proksche dostalo jména dalších mladíků, se kterými měl pohlavní kontakty, a začalo vyšetřovat i je. Z dochovaného materiálu se však nezdá, že by tyto mladíci kromě Proksche měli další homosexuální styky, a nelze proto mít za

⁹⁹⁴ Moravský zemský archiv (MZA), Německý zemský soud Brno, kart. 190, inv. č. 7 K Ls 31/43, fol. 58nn.

⁹⁹⁵ MZA, Německý zemský soud Brno, kart. 184, inv. č. 4 K Ls 33/41, fol. 13.

⁹⁹⁶ V zájmu ochrany citlivých osobních údajů osob, u nichž není vyloučeno, že dosud žijí, jsou jména těchto osob uvedena v anonymizované podobě.

⁹⁹⁷ MZA, Německý zemský soud Brno, kart. 189, inv. č. 7 K Ls 18/43, fol. 8nn.

pravděpodobné, že by vyšetřování Otto Proksche vedlo k nějaké rozsáhlejší souslednosti dalších případů.

V případě Josefa Pospíšila a Helmutha Holdaua vedla k jejich zatčení činnost policie v jiných oblastech, než bylo potírání homosexuality. Krejčího Josefa Pospíšila udal v rámci vyšetřování, které je v dokumentech kripa označeno jako „jiné“⁹⁹⁸, šestnáctiletý učeň Oskar N., který k němu docházel pro cigarety, jež od něj získával jako protihodnotu za to, že mu umožňoval osahávání. Jelikož v celé dokumentaci Pospíšilova případu, který se týká výlučně homosexuality, není toto „jiné“ vyšetřování Oskara N. blíže specifikováno, je třeba mít za to, že nemělo s touto oblastí nic společného.

K zadržení Helmutha Holdaua, který byl v Brně posádkou jako příslušník Wehrmachtu, pak došlo mnohem zajímavějším způsobem. Večer 14. března 1941 provedlo brněnské gestapo razii v bytě vdovy Fleischerové v ulici Na Ponávce, kde se v tu dobu nacházelo několik cizích osob, mezi nimi i Holdau. Všechny přítomné gestapo zatklo a podrobilo výslechu, při němž se mu sice nepodařilo prokázat podezření, na jehož základě k razii přistoupilo,⁹⁹⁹ avšak nabylo přesvědčení, že většina těchto lidí jsou homosexuálové. Zadržené následně předalo německé kriminální policii (protektorátního příslušníka Jana Příborského rovnou propustilo) a prozatím se věci přestalo věnovat.¹⁰⁰⁰ Jelikož však brněnské kripa shodou okolností téhož dne zatklo obchodního příručího Wilhelma Sponera (viz výše) a jelikož v bytě vdovy Fleischerové byly nalezeny Sponerovy dopisy, z nichž podle vyšetřovatele kriminální policie Alfonse Hofmanna vyplývalo jednoznačně, že Sponer udržoval pohlavní styky se značným počtem mužů,¹⁰⁰¹ přičlenilo kripo vyšetřování Sponera k vyšetřování osob zatčených v bytě vdovy Fleischerové a vlastně zcela náhodou, mimo efekt sněhové koule, se mu tak podařilo zatknout nezávisle na sobě Holdaua i Sponera, kteří byli milenci.

Za pozoruhodné lze považovat také zatčení Josefa Sanitera. Tento železniční zaměstnanec z Bašky u Frýdku-Místku se jednoho nedělního večera na jaře 1943 dotázal v Ostravě na ulici třiatvacetiletého příslušníka SS Antona Haucka na správný čas a poté ještě na to, zda by se šel projít. Hauck dle svého pozdějšího vyjádření nechtěl procházku odmítnout, neboť Saniter zaváděl řeč na politická témata, a za této rozmluvy došli až do parku

⁹⁹⁸ MZA, Německý zemský soud Brno, kart. 189, inv. č. 7 K Ls 25/43, fol. 18.

⁹⁹⁹ Tento důvod není ze studovaného spisu zcela zřejmý, avšak zdá se, že se gestapo domnívalo, že jsou v přítomnosti vdovy Fleischerové a jejího bratra Williho Bondiho, kteří byli židovského původu, projednávány věci hospodářské a vojenské povahy, o nichž by neměli být informováni. Křestní jméno vdovy Fleischerové není ve studovaném spise nikde zmíněno; je zde důsledně označována jako „die Jüdin Fleischer“.

¹⁰⁰⁰ MZA, Německý zemský soud Brno, kart. 184, inv. č. 4 K Ls 24/41, fol. 18.

¹⁰⁰¹ MZA, tamtéž, fol. 100.

na břehu Ostravice. Tam vzal Saniter Haucka pod paži, něžně se na něj podíval a vybídl jej, ať si k němu přisedne na lavičku, že toho večera prožijí ještě pěkné dobrodružství. To už však Hauck dle svých slov „tušil, že před sebou má[...] homosexuálního muže,“¹⁰⁰² a jelikož Saniter již nejevil další zájem o politickou rozmluvu, zabavil mu Hauck služební legitimaci protektorátních drah a řekl mu, ať si ji vyzvedne na gestapu. Tím byla zjištěna jeho totožnost, a když se Saniter pro legitimaci dostavil, spadl tajně policii do klína, aniž musela hnout prstem.

Způsob, kterým se německá kriminální policie dozvěděla o homosexuální aktivitě dotčených, lze tedy ve všech studovaných případech označit za náhodný – nikdy zde nešlo o výsledek cílené razie do prostředí homosexuální subkultury, jejímž cílem by bylo zadržet konkrétně osoby podezřelé z homosexuálních deliktů.

Bezprostředně poté, co policie dotčeného zadržela nebo co se na její předvolání sám dostavil, vypracoval vyšetřovatel tzv. konstitut, tedy vstupní dokument obsahující veškeré osobní údaje vyšetřovaného a záznam z jeho úvodního výslechu. Pakliže měla policie za to, že tento výslech zodpověděl uspokojivě všechny její otázky, případně že vyslýchaný učinil přiznání, které dle názoru vyšetřovatele bylo úplné a pravdivé, nemusel už žádný další výslech nastat: zadržený byl obviněn z trestného činu a ve vazbě čekal, až státní návladní vypracuje obžalobu. Pokud však první výslech policii zcela neuspokojil, podrobovala vyšetřovaného opakovaným výslechům. Ve studovaných případech se tak stalo např. u Wilhelma Sponera, prodavače v papírnictví, který při prvních výsleších, kdy měl vysvětlit obsah svých dopisů protektorátnímu příslušníkovi Rudolfu Finkovi, na jejichž základě požádala pražská úřadovna kripa brněnskou o Sponerovo zatčení¹⁰⁰³ a v nichž o sobě psal v ženském rodě a podepisoval se jako „Aeffchen“,¹⁰⁰⁴ houževnatě interpretoval tuto korespondenci pouze jako zábavu a důrazně popíral, že by se s Finkem či kterýmkoli jiným mužem pohlavně stýkal. Vyšetřovatel Hofmann byl však vůči těmto tvrzením zcela skeptický, do záznamu z prvního výslechu si poznamenal, že Sponer „vypadá jako typický prostitut,“¹⁰⁰⁵ a ve vyslýchání hodlal pokračovat, až proti Sponerovi obstará více pertinentních důkazů. Ty se mu postupně scházely v podobě svědectví různých služebných a osob z brněnské homosexuální subkultury, které si kripo k tomu účelu předvolalo, a teprve pomocí

¹⁰⁰² MZA, Gestapo Brno, karton 149, inv. č. 3, fol. 15.

¹⁰⁰³ Záznam kripo Brno ze dne 14. března 1941. MZA, Německý zemský soud Brno, kart. 184, inv. č. 4 K Ls 24/41, fol. 65.

¹⁰⁰⁴ Opička.

¹⁰⁰⁵ MZA, tamtéž, fol. 66.

konfrontace Sponera s těmito údaji získanými jinde se Hofmannovi podařilo naponěkolikáté dostat z něj přiznání, které jej konečně uspokojilo. Tato svědectví pocházela např. od protektorátních příslušníků, kteří byli zatčeni gestapem u vdovy Fleischerové společně s Holdauem, a jelikož v této době ještě nebylo vydáno druhé nařízení k doplnění nařízení o výkonu trestního soudnictví v protektorátu, zajímali kripo pouze jako svědci, jejichž trestní stíhání povede po vlastní linii protektorátní policie.

Také Otto Proksch nechtěl dát svou kůži zadarmo. Snad z toho důvodu, že byl za styky s muži trestán již dvakrát ve dvacátých letech a dovedl si tedy představit, co je ve hře, líčil při prvním výslechu vytrvale večer s mladíkem Josefem M. v nevinných barvách a teprve, když byl konfrontován s výpovědí Josefa M., přiznal erotický podtext svého jednání. Policie z něj dostala také přiznání, že se v jeho blízkosti pohybují ještě jiní mladíci, avšak Proksch popřel, že by se k nim choval jakkoli sexuálně příznakově.¹⁰⁰⁶ Při následných výsleších mladíků Rudolfa K. a Waldemara T., které Proksch ve své výpovědi zmínil, se ukázalo, že pohlavně obtěžoval také je. Také v případě těchto činů Proksch nejprve vše popíral, a teprve poté, co mu byly doslovně přečteny výpovědi obou mladíků, přiznal styky s Waldemarem T.; s Rudolfem K. však nikoliv.¹⁰⁰⁷

Jak je vidět z výše uvedené tabulky, přípravné řízení před soudním projednáváním trvalo v jednotlivých případech různě dlouho. Obecně lze říci, že pokud šlo vše hladce, byl rozsudek vyneseno do několika málo měsíců od zatčení dotčeného. Poněkud delší průběh v případě Josefa Sanitera (půl roku) lze vysvětlit tím, že ostravské gestapo nejprve případ předložilo tamnímu úřednímu soudu (soud první instance v německé justiční soustavě v protektorátu), který rozhodl, že věc má soudit německý zemský soud v Brně.¹⁰⁰⁸ V případě Josefa Wilda (od zatčení do vynesení rozsudku uplynul bezmála jeden rok) bylo přípravné řízení poněkud komplikováno tím, že policie musela vypátrat aktuální pobyt vojáka Martina Czapky, který se ještě jako student jednou ocitl ve Wildově posteli, a nechat jej v této věci vyslechnout. Pátrání kripa po Czapkovi cestou dotazů u různých vojenských instancí, které připomínalo cestu slepičky pro vodu – dotázané vojenské orgány se řetězově odkazovaly na jiné –, trvalo dva měsíce,¹⁰⁰⁹ po které vyšetřování stagnovalo, avšak to vysvětlí dlouhé trvání trestního řízení pouze částečně. Koncem června 1941 státní návladnictví v dopise Wildově matce, která je neúnavně obesílala rozsáhlými žádostmi o synovo propuštění, sdělilo, že by

¹⁰⁰⁶ MZA, Německý zemský soud Brno, kart. 189, inv. č. 7 K Ls 18/43, fol. 11nn.

¹⁰⁰⁷ MZA, Německý zemský soud Brno, kart. 189, inv. č. 7 K Ls 18/43, fol. 19nn.

¹⁰⁰⁸ MZA, Gestapo Brno, karton 149, inv. č. 3, fol. 24, 25 a 29.

¹⁰⁰⁹ MZA, Německý zemský soud Brno, kart. 184, inv. č. 4 K Ls 33/41, fol. 58–68.

hlavní líčení mělo proběhnout v červenci či začátkem srpna,¹⁰¹⁰ koncem července německý zemský soud v interním dokumentu stanovil, že hlavní líčení proběhne 18. září,¹⁰¹¹ avšak nakonec se uskutečnilo až 7. října.¹⁰¹² Z dochované dokumentace není zřejmé, čím byly tyto odklady způsobeny, avšak celkově se nezdá, že by byl enormní průtah v tomto trestním řízení způsoben nějakou jedinečnou příčinou.

Ve věci Wilhelma Sponera a Helmutha Holdaua byla obžaloba podána dne 6. května 1941, tedy den po vydání druhého nařízení k doplnění nařízení o výkonu trestního soudnictví v protektorátu, kdy ještě toto nařízení nemělo právní účinnost. Státní návladnictví se tedy v obžalobě omezilo pouze na tento pár německých příslušníků, a protektorátního příslušníka Rudolfa Finka, se kterým se Sponer pohlavně rovněž stýkal, jako žalovaného nezahrnulo.¹⁰¹³ Kdyby státní návladnictví obžalobu podalo 19. května nebo později, žalovalo by již zároveň i Finka. Rozsudek v této věci byl vynesena dne 7. července 1941.¹⁰¹⁴ Sponer byl odsouzen dle § 175 k trestu vězení v délce 1 roku a 6 měsíců a Holdau¹⁰¹⁵ v délce 10 měsíců, přičemž soud v rozsudku popsal metodu, kterou pro stanovení výše trestů použil – Sponerovi započítal prokázané pohlavní styky s muži, ke kterým došlo po 22. březnu 1936,¹⁰¹⁶ a to za „chlípné osahávání“ ze strany zpěváka s uměleckým jménem Paul Montes tři měsíce,¹⁰¹⁷ za vzájemnou masturbaci s Rudolfem Finkem šest měsíců a za pohlavní styky s Holdauem, které dle konstatování soudu spočívaly rovněž ve vzájemné masturbaci a k nimž v důsledku toho, že mezi oběma obžalovanými vznikl milostný vztah, docházelo opakovaně, jeden rok.¹⁰¹⁸ Helmuth Holdau pak dostal mírnější trest, neboť mu byly prokázány pohlavní kontakty pouze s jednou osobou (Sponerem). Soud dále shledal, že Sponerovi nelze vyvrátit tvrzení, že částka

¹⁰¹⁰ MZA, tamtéž, fol. 95.

¹⁰¹¹ MZA, tamtéž, fol. 92.

¹⁰¹² Rozsudek německého zemského soudu v Brně v trestní věci proti Josefu Wildovi a Františku Holáňovi. MZA, tamtéž, fol. 111nn.

¹⁰¹³ MZA, Německý zemský soud Brno, kart. 184, inv. č. 4 K Ls 24/41, fol. 121–123.

¹⁰¹⁴ Rozsudek německého zemského soudu v Brně v trestní věci proti Wilhelmu Sponerovi a Helmuthu Holdauovi. MZA, Německý zemský soud Brno, kart. 184, inv. č. 4 K Ls 24/41, fol. 149nn.

¹⁰¹⁵ K souzení Holdaua jakožto vojenské osoby byl příslušný soud 151. divize v Českých Budějovicích, který však na základě § 18 odst. 1 válečného trestního řádu (Kriegsstrafverfahrensordnung) tento úkol převedl na obecné soudy, aby tak mohli být oba „spolupachatelé“ souzeni ve společné trestní věci, což se mu jevilo jako praktičtější (MZA, tamtéž, fol. 107).

¹⁰¹⁶ Styky staršího data byly promlčeny a v případě vzájemné masturbace s Willi Bondim, k níž došlo někdy v roce 1936, nebylo možné zjistit, v které části roku se tak stalo, a nebylo tedy prokázáno, že tento čin není také promlčen.

¹⁰¹⁷ Sponer byl při tomto jednání opilý, což představovalo polehčující okolnost.

¹⁰¹⁸ Vyměřování úhrnných trestů je v německém trestním právu založeno na kumulační zásadě, přičemž ovšem příslušný § 54 stanoví, že úhrn musí být nižší než součet dílčích trestů za jednotlivé činy.

100 Kč, kterou obdržel v roce 1938 od Montese, byl dárek, ani že vánoční dárky, které si vyměnili na Vánoce 1940 s Holdauem, byly skutečně dárky, a nelze proto prokázat, že by byl vinen také podle § 175a odst. 4 (homosexuální prostituce), jak uplatňoval v obžalobě státní návladní.¹⁰¹⁹

Osudy protektorátních příslušníků zatčených u vdovy Fleischerové, kteří kripo zajímali pouze jako svědci, nelze ze studovaného spisu z provenience německého zemského soudu uspokojivě rekonstruovat. Z kusých informací, které spis obsahuje, je však zřejmé, že jeden z nich, Willi Bondi, syn bývalého dlouholetého tajemníka brněnského německého divadla Gustava Bondiho (1860–1941) a bratr Fleischerové, byl nejpozději 6. května 1941 z vazby kripa přemístěn do „ochranné vazby“ gestapa,¹⁰²⁰ kde zanedlouho zahynul.¹⁰²¹ Je tedy podle mého názoru (viz níže) pravděpodobné, že gestapo v případě Williho Bondiho shledalo vedle homosexuality ještě nějaký politický důvod k internaci, přičemž je otázka, nakolik zde hrála roli skutečnost, že byl židovského původu.

Rudolfa Finka, který stál nepřímo na začátku brněnského vyšetřování, pak odsoudil v květnu 1941 soud německé branné moci v Čechách¹⁰²² k trestu vězení v délce osmi měsíců za pohlavní styky s příslušníky Wehrmachtu.¹⁰²³ Ve věznici v Litoměřicích, kde si tento trest odpykával, byl v říjnu vyslechnut pro potřeby paralelní trestní věci, kterou proti němu vedl (protektorátní) krajský soud trestní v Brně pro styky Willi Bondim, Richardem Kubickou, Janem Příborským a Wilhelmem Sponerem. Je tedy pravděpodobné, že poté, co byl dne 24. října 1941 z litoměřické věznice propuštěn,¹⁰²⁴ spadl rovnou do víru dalšího policejního vyšetřování a soudního řízení. V každém případě se tento spis jeví jako velmi poučný, pokud jde o interakci různých bezpečnostních složek a pluralitu právních situací v protektorátu.

Josefu Wildovi kladla obžaloba za vinu, že během svého působení v brněnském minoritském klášteře vykonával smilstvo s tamním kostelníkem Františkem Holáněm, jakož i s neúspěšným uchazečem o členství v řádu Willibaldem G., kterému v té době ještě nebylo 21

¹⁰¹⁹ MZA, tamtéž, fol. 121–123.

¹⁰²⁰ V obžalovacím spise ve věci Sponer-Holdau, kde je navržen jako svědek pro soudní jednání, je charakterizován jako „z. Zt. in Schutzhaft bei der Gestapo Brünn“ (MZA, tamtéž, fol. 121).

¹⁰²¹ Willi Bondi (1897–1941) zemřel dle nápisu na hrobě na brněnském židovském hřbitově dne 30. srpna 1941 (odd. 19, řada 7, hrob 4). O smrti Bondiho referoval rovněž úředník gestapa, který se dne 30. října 1941 dostavil na protektorátní krajský soud trestní, aby vysvětlil, proč nemůže gestapo zapůjčit Bondiho k výslechu pro účely trestního řízení proti Finkovi (MZA, tamtéž, fol. 37).

¹⁰²² Wehrmachtsgesicht Böhmen.

¹⁰²³ Snad jde o jistého Herberta a „osobu, která se označuje jako Barbara“, o nichž píše vyšetřovatel Hofmann v záznamu ze dne 14. března 1941 (MZA, tamtéž, fol. 65). Viz též: MZA, tamtéž, fol. 40.

¹⁰²⁴ Wehrmachtsgesicht Böhmen krajskému soudu trestnímu v Brně, 1. září 1941. MZA, tamtéž, fol. 22.

let.¹⁰²⁵ Poté, co minorité Wilda v roce 1940 přemístili do jihlavského kláštera, dopustil se smilstva ještě se studentem teologie Martinem Czapkou, který do Jihlavy přijel na primici svého spolužáka. Společně s Wildem, německým příslušníkem, byl obžalován také Holáň, který byl příslušníkem protektorátním. Naopak Willibald G. a Martin Czapka figurovali v obžalovacím spise pouze jako svědci.¹⁰²⁶ Státní návladní přiřadil na základě výše uvedeného § 15a odst. 2 nařízení o výkonu trestního soudnictví v protektorátu, který byl tehdy čerstvě v platnosti, stíhání Holáně pod společnou trestní věc s Wildem, kterou měl projednat německý soud dle říšského trestního práva. František Holáň se ve svém podání státnímu návladnímu, které sepsal v září 1941 a kde se snažil vysvětlit, že sice docházel do Wildova bytu opakovaně, že tak však musel činit ze služebních důvodů jako jeho podřízený a že ke smilstvu mezi nimi docházelo proti jeho vůli, domáhal toho, aby byla jeho věc předána protektorátnímu soudu, avšak bez úspěchu.¹⁰²⁷ Německý zemský soud pak dne 7. října 1941 uznal Wilda vinným dle § 175 (případ s Czapkou, kterému bylo v době činu více než 21 let, nebyl vůči Wildovi v poměru závislosti a Wild nemusel užít násilí), § 175a odst. 1 (případ s Holáněm, kde Wild musel alespoň napoprvé užít násilí) a odst. 3 (případ s Willibaldem G. který byl mladší 21 let) a odsoudil jej k pěti letům káznice a ztrátě cti na dobu pěti let. Holáně shledal soud vinným dle § 175, neboť měl za to, že kdyby o pohlavní kontakty s Wildem nestál, mohl mu napoprvé klást větší odpor, a pokud by chtěl zamezit dalším Wildovým „pokusům o sblížení“, mohl „provést odpovídající opatření“, a vyměřil mu trest vězení v délce dvou měsíců.¹⁰²⁸

V případě Josefa Pospíšila byl k souzení příslušný německý soud opět proto, že se na trestné činnosti podílelo více osob, z nichž alespoň na jednu se použilo německé trestní právo (učeň Oskar N.). Státní návladní u německého zemského soudu však Pospíšila obžaloval kromě styků s Oskarem N. také ze styků s jeho spoluučněm z královopolské strojírní Josefem K., protektorátním příslušníkem, který původně Oskara N. k Pospíšilovi dovedl, a zdá se tak, že tento přenos soudní příslušnosti na základě etnicity spolupachatele mohl fungovat i sekundárně, třebaže nikoli donekonečna: vyšetřování dalších českých mladíků, o kterých se kripo domnívalo, že se s Pospíšilem pohlavně stýkali, již přenechalo

¹⁰²⁵ MZA, fond Německý zemský soud Brno, kart. 184, inv. č. 4 K Ls 33/41, fol. 85n.

¹⁰²⁶ Ve spisu není explicitně uvedeno, proč Willibald G. a Martin Czapka nebyli také obžalováni, avšak důvodem může být to, že Willibald G. byl považován za ne zcela přičetného (MZA, tamtéž, fol. 86) a Czapka byl v době vyšetřování a soudu v armádě, a nespadal tedy asi pod pravomoc německého zemského soudu (srov. případ Holdaua, kde musel divizní soud explicitně převést souzení tohoto vojáka na zemský soud).

¹⁰²⁷ MZA, tamtéž, fol. 105.

¹⁰²⁸ Rozsudek německého zemského soudu v Brně v trestní věci proti Josefu Wildovi a Františku Holáňovi, MZA, tamtéž, fol. 111n.

protektorátní policii, neboť Oskar N. „důrazně vysvětlil“, že s nimi nic neměl.¹⁰²⁹ Státní návladnictví obžalovalo Pospíšila v samostatném spise, kde uvedlo, že řízení proti mladistvým Oskarovi N. a Josefu K. se povede zvláště.¹⁰³⁰ Německý zemský soud odsoudil Josefa Pospíšila rozsudkem ze dne 11. září 1943 podle § 175a odst. 3 k úhrnnému trestu jednoho roku a devíti měsíců káznice¹⁰³¹ (za styky s každým z obou učňů mu započítal jeden rok káznice a úhrnný trest upravil na základě § 74 o vyměřování úhrnných trestů).

Trestná činnost Otto Proksche, který byl zprvu podezřelý pouze z obtěžování sedmnáctiletého Josefa M., se dostala do nového světla, když vyšlo najevo, že s jedním z dalších mladíků, Waldemarem T., se pohlavně stýkal již od doby, kdy bylo Waldemaru T. teprve jedenáct let. Nebyl tak již podezřelý pouze z páchání „smilstva proti přirozenosti“, nýbrž také z pohlavního zneužívání dětí,¹⁰³² a kripo o něm v své závěrečné zprávě hovoří jako o člověku, „pro nějž již nemůže být v národní pospolitosti žádného místa“, neboť pokud by zůstal na svobodě, pokračoval by ve svádění mládeže, čímž by „německý lid těžce poškodil na jeho nejvzácnějším statku, tedy na jeho mládeži“¹⁰³³. Státní návladní vypracoval obžalobu, v níž se zabýval také možností použít na Prokschovy činy § 1 zákona ze dne 4. září 1941, kterým se mění říšský trestní zákoník,¹⁰³⁴ podle nějž se má pachatel mravnostních trestných činů dle §§ 176–178 trestního zákona¹⁰³⁵ potrestat smrtí, vyžaduje-li to „ochrana národní pospolitosti či spravedlivá odplata“, avšak dospěl k závěru, že vzhledem k tomu, že se Proksch od minulých potrestání před více než deseti lety, kdy mu byl navíc uložen pouze lehký trest, dosud nijak neprovinil, nelze s jistotou tvrdit, že by byl zcela nenapravitelný a že tedy musí být vyloučen z národní pospolitosti (popraven).¹⁰³⁶ Německý zemský soud pak rozsudkem ze dne 11. září 1943 odsoudil Proksche (který byl, stejně jako všichni dotčení mladíci, německý příslušník), dle § 175a odst. 3 a § 176 za použití § 74 k trestu káznice

¹⁰²⁹ MZA, Německý zemský soud Brno, kart. 189, inv. č. 7 K Ls 25/43, fol. 17.

¹⁰³⁰ MZA, tamtéž, fol. 24–25. Josef K. měl být souzen rovněž německým soudem jako spolupachatel, neboť Oskara N. uvedl k Pospíšilovi a dobře přitom věděl, co jej čeká.

¹⁰³¹ Rozsudek německého zemského soudu v Brně v trestní věci proti Josefu Pospíšilovi. MZA, tamtéž, fol. 34–35.

¹⁰³² § 176 říšského trestního zákona; jako hranice byl stanoven věk 14 let.

¹⁰³³ MZA, Německý zemský soud Brno, kart. 189, inv. č. 7 K Ls 18/43, fol. 22.

¹⁰³⁴ Gesetz zur Änderung des Reichstrafgesetzbuchs. Vom 4. September 1941. *Reichsgesetzblatt. Jahrgang 1941. Teil I*, s. 549. Platnost tohoto zákona byla nařízením ze dne 2. října 1942 o potrestání nebezpečných zločinců ze zvyku a zločinců proti mravopověstnosti v Protektorátu Čechy a Morava (RGBl. I. s. 568) rozšířena v protektorátu také na osoby, které nejsou německými příslušníky. Zločinec proti mravopověstnosti v protektorátu ve smyslu tohoto nařízení byl definován spácháním zločinu dle §§ 125–128 tr. zák. prot., a z homosexuálních činů tak do tohoto definičního oboru spadaly pouze pohlavní styky s dětmi pod 14 let.

¹⁰³⁵ Pohlavní zneužívání dětí, pohlavní nátlak a znásilnění, pohlavní nátlak a znásilnění s následky smrti.

¹⁰³⁶ MZA, Německý zemský soud Brno, kart. 189, inv. č. 7 K Ls 18/43, fol. 41.

v trvání čtyř let (za Waldemara T. dva roky, za S. rok a půl, a za Josefa M., Rudolfa K. a B. po jednom roku).¹⁰³⁷

Hermann Tobisch byl rozsudkem německého zemského soudu v Brně ze dne 30. září 1943 uznán vinným ze styků se čtyřmi muži, které ještě nebyly promlčeny, přičemž tři z těchto mužů byli v době činu mladší 21 let.¹⁰³⁸ Tobisch dostal úhrnný trest dvou let káznice: v tomto případě redukoval soud součet dílčích trestů (1 rok a 4 měsíce káznice, dvakrát 1 rok káznice a jednou 1 rok vězení) dost značně.

Josefa Sanitera soudil německý zemský soud v Brně nikoliv za výše uvedenou rozmluvu s esesákem Hauckem, nýbrž za pohlavní obtěžování německého vojáka Aloise Müllera z roku 1940. Třebaže tehdy gestapo prověřovalo možnost, že by pachatelem mohl být Saniter, dospělo nakonec k názoru, že Saniter neodpovídá Müllerovu údaji, že dotyčný „působí inteligentním dojmem a hovoří plynně německy“,¹⁰³⁹ mezi ostatními obyvateli jeho obce nezjistilo, že by měl pověst homosexuála, což popřela i jeho manželka, a protože Müller byl v době tehdejšího vyšetřování již na západní frontě a nemohlo být přistoupeno ke konfrontaci, ostravské gestapo případ odložilo. Tím, že Saniter spadl o tři roky později do spárů gestapa znovu, tentokrát již jako nepochybný homosexuál, mohla policie konstatovat, že v předchozím případě přeci jen o Sanitera šlo, a zpětně ho ve věci svobodníka Müllera vyslechnout. Výslech, který Saniter absolvoval 24. června 1943 na ostravském gestapu,¹⁰⁴⁰ se od případů vyšetřování ostatních protektorátních příslušníků uvedených výše, které provádělo kripo, lišil tím, že vyšetřovatel nejevil žádnou zvláštní snahu dostat ze Sanitera jména sexuálních partnerů, pokud šlo o protektorátní příslušníky, a v závěrečné zprávě pouze lakonicky zmínil, že k souzení těchto případů by byly příslušné protektorátní soudy.¹⁰⁴¹ Z celého spisu také na rozdíl od spisů probíraných výše není patrná žádná komunikace mezi německými a protektorátními orgány, kdy by se např. gestapo o některé své poznatky „podělilo“ s protektorátní policií, aby mohla např. začít vyšetřovat Saniterovy bývalé partnery z řad protektorátních příslušníků.¹⁰⁴² Německý zemský soud v Brně odsoudil Josefa Sanitera

¹⁰³⁷ Záznam o jednání německého zemského soudu v Brně v trestní věci proti Otto Prokschovi. MZA, Německý zemský soud Brno, kart. 189, inv. č. 7 K Ls 18/43, fol. 49nn. Mladíci S. a B. se ve studovaném spise objevují až v tomto záznamu, v předchozím materiálu včetně obžaloby ze dne 28. července 1943 nejsou uvedeni.

¹⁰³⁸ Rozsudek německého zemského soudu v Brně v trestní věci proti Hermannu Tobischovi. MZA, Německý zemský soud Brno, kart. 190, inv. č. 7 K Ls 31/43, fol. 121n.

¹⁰³⁹ MZA, Gestapo Brno, karton 149, inv. č. 3, fol. 11.

¹⁰⁴⁰ MZA, tamtéž, fol. 16nn.

¹⁰⁴¹ MZA, tamtéž, fol. 24. Symptomatické je zde použití podmiňovacího způsobu.

¹⁰⁴² Jak bude uvedeno níže, pražská centrála gestapa s protektorátní policií čile komunikovala.

rozsudkem ze dne 17. prosince 1943 podle § 175 k trestu vězení v délce šesti měsíců,¹⁰⁴³ přičemž jej zprostil obžaloby ze špionáže, která měla spočívat v tom, že Saniter volil při rozhovoru se svobodníkem Müllerem témata z vojenské oblasti – to byl také patrně důvod, proč gestapo vyšetřovalo věc samo a nepředalo ji, jako v brněnském případě Sponer-Holdau, kripu.

Ze studovaných spisů lze částečně rekonstruovat též osudy protagonistů těchto trestních řízení po vynesení rozsudků. Standardní průběh, kdy byl odsouzený převezen do káznice či věznice k výkonu trestu (Wilhelm Sponer např. na Mírov)¹⁰⁴⁴, byl narušen v případě Josefa Wilda: poměrně dlouhý pobyt v káznici, který Wildovi stanovil soud, se měl v důsledku jiného právního předpisu ještě znatelně prodloužit – Wild byl od soudu odeslán nikoli do zařízení charakteru káznice, nýbrž do trestaneckého tábora v Griebu u Coswigu v Anhaltsku, jehož smyslem bylo dodávat pracovní sílu k regulačním pracím na Labi. Současně s ním putovalo do Grieba také usnesení brněnského soudu, které stanovilo, že vlastní výkon trestu Wild zahájí teprve po skončení války.¹⁰⁴⁵ Bylo na něj totiž uplatněno nařízení o výkonu trestu odnětí svobody pro činy spáchané v době války,¹⁰⁴⁶ které stanovilo, že u trestů káznice za činy spáchané v době války se do výkonu trestu nezapočítá ta část věznění, která spadá do doby válečného stavu. Toto nařízení, třebaže to z jeho znění nijak nevyplývá, se patrně vztahovalo pouze na německé příslušníky (je to zřejmé z cyklostylovaného formuláře, který pro vydávání těchto usnesení používalo vrchní státní návladnictví při německém zemském soudu),¹⁰⁴⁷ a to zřejmě pouze v některých případech, neboť ze studovaných případů projednávaných před německým zemským soudem v Brně je Wild jediný, kdo byl takto postižen.¹⁰⁴⁸ Obdobný případ z protektorátní Prahy uvádí také historik Mark Cornwall, není však jasné, zda zde bylo k odložení výkonu trestu do doby po válce přistoupeno na stejném právním základě jako v případě Josefa Wilda.¹⁰⁴⁹

¹⁰⁴³ Rozsudek německého zemského soudu v Brně v trestní věci proti Josefu Saniterovi. MZA, Gestapo Brno, karton 149, inv. č. 3, fol. 30.

¹⁰⁴⁴ MZA, Německý zemský soud Brno, kart. 184, inv. č. 4 K Ls 24/41, fol. 165.

¹⁰⁴⁵ MZA, Německý zemský soud Brno, kart. 184, inv. č. 4 K Ls 33/41, fol. 138.

¹⁰⁴⁶ Verordnung über die Vollstreckung von Freiheitstrafen wegen einer während des Krieges begangenen Tat. Vom 11. Juni 1940. *Reichsgesetzblatt. Jahrgang 1940. Teil I*, s. 877.

¹⁰⁴⁷ MZA, tamtéž, fol. 139.

¹⁰⁴⁸ Patrně zde bude důležitý blíže nespecifikovaný výnos říšského ministra spravedlnosti ze dne 27. června 1940, na který se usnesení soudu rovněž odvolává; v říšské sbírce zákonů (*Reichsgesetzblatt*) se však žádný takový výnos nenachází.

¹⁰⁴⁹ CORNWALL, Mark: „City of Vice and Victims: Prague's Queer Space 1939–1945“, nepublikováno, s. 8.

Zajímavý je též další osud Helmutha Holdaua: po vynesení rozsudku byl jako voják eskortován do vojenské věznice v Mohrungen ve Východním Prusku (dnes Morąg v Polsku), odkud přišel v říjnu 1941 do Brna přípis, že byl odsouzen ještě polním soudem 151. divize ke třem letům vězení pro nedovolené opuštění posádky, avšak že mu byl výkon tohoto trestu přerušen, aby se mohl „osvědčit na frontě“,¹⁰⁵⁰ a z toho důvodu nemůže nyní vykonávat ani trest uložený mu v Brně.

4.3.2. České soudnictví za protektorátu

Obraťme nyní pozornost k protektorátnímu soudnictví homosexuálních deliktů, tedy soudnictví nad osobami české národnosti, jejichž trestné činy neprovázely žádné okolnosti, které by odůvodňovaly jejich souzení dle systému říšského práva. Jak jsme již předeslali, budeme toto soudnictví studovat na příkladě dvou trestních věcí projednávaných v roce 1943 u krajského soudu trestního v Praze.

Postupný vývoj těchto věcí byl však zprvu společný. Vše začalo dne 19. února 1943, kdy byl pro vykrádání aut zatčen patnáctiletý instalatérský učeň Antonín Č. Při výslechu uvedl mimo jiné, že se v poslední době za odměnu stýkal „s pohlavně abnormálními muži.“¹⁰⁵¹ Některé z nich jmenoval a některé rozpoznal ve fotografickém albu homosexuálních mužů (viz výše), které mu vyšetřovatel protektorátní policie František Burian předložil. Pozitíří již policie vyslechla pomocného dělníka Štěpána Plachého, který ve výpovědi Antonína Č. figuroval na čelném místě, a „sněhové kouli“ již nic nestálo v cestě: do týdne od Plachého výslechu policie vyslechla dalších osm mužů a mladíků. Případem se začalo zabývat státní zastupitelství.

Po měsíci však protektorátní policie začala paralelně vyšetřovat zcela jiný případ – krádež hodinek v nuselském bytě tanečníka Antonína Orta, ke které došlo 27. března 1943. Ort udal domnělého zloděje Jaroslava K., který při výslechu vypověděl, že si jej Ort najal jako prostitutu. Záhy se však zjistilo, že Jaroslav K. má na svědomí také jiné krádeže, a to společně s jednadvacetiletým zámečnickem Slavomírem Riegerem, a vzápětí i to, že také Rieger se živí homosexuální prostitucí. Protektorátní policie našla v Riegerovi, kterého vzala do vazby 8. dubna 1943, velmi cenný zdroj informací, a v průběhu měsíce dubna 1943 s jeho přímou asistencí zadržela na různých místech homosexuální sociability v Praze několik desítek jeho bývalých klientů.

¹⁰⁵⁰ MZA, Německý zemský soud Brno, kart. 184, inv. č. 4 K Ls 24/41, fol. 173.

¹⁰⁵¹ SOA Praha, Krajský soud trestní Praha, karton 44, Tk I 4294/43, fol. 78.

Policie zjistila, že oba tyto případy jsou personálně propleteny, a státní zastupitelství je proto začalo vést jako jednu věc pod společnou spisovou značkou. Okruh obviněných se však postupně rozrostl natolik, že již nebylo v lidských silách udržet si přehled o všech vzájemných vazbách dotčených osob, a státní zastupitelství proto dne 25. května 1943 navrhlo soudu rozdělení masy 89 obviněných podle vzájemné propletenosti jejich styků do 27 trestních věcí.¹⁰⁵² Krajský soud trestní toto rozdělení schválil, načež státní zastupitelství začalo vypracovávat pro tato jednotlivá trestní řízení obžaloby. Přitom bylo urgováno vrchním státním zastupitelstvím, aby si pospíšilo. Nadřízený orgán ve svém přípisě také uváděl, že mezi obviněnými „jsou zejména i veřejní zaměstnanci, [že jde] o čin, který vzhledem k jeho významu a vzhledem k počtu obviněných daleko převyšuje běžný průměr a lze předpokládati, že v širších vrstvách obyvatelstva vyvolal oprávněné rozhořčení“.¹⁰⁵³

Takto rozdělené trestní věci se však ještě dále štěpily – např. z trestní věci proti Slavomíru Riegerovi a spol. vyloučil soud v polovině července¹⁰⁵⁴ řízení proti některým obviněným, u nichž protektorátní policie zjistila, že „provozovali smilstvo“ také s osobami německé národnosti (to bylo postoupeno státnímu zástupci u německého zemského soudu, a dále tedy posuzováno podle říšského trestního práva), stejně jako řízení proti obviněným, které měly homosexuální styk „na ostatním území Říše“, což znamenalo nejčastěji v Sudetech, a to i před jejich připojením k Německu.¹⁰⁵⁵

Dvě nejrozsáhlejší trestní věci ze zmiňovaných 27, které prozkoumáme podrobněji, se týkaly Štěpána Plachého a spol. a Slavomíra Riegera a spol. Ve skupině kolem Riegera, v níž byla soustředěna veškerá jeho zjištěná klientela a kolega-prostitut Josef P., byla většina z dvaceti čtyř obžalovaných¹⁰⁵⁶ na základě svých žádostí, v nichž vesměs popisovali, jak jim pobytem ve vazbě upadá živnost, či dopisů svých zaměstnavatelů, kteří líčili, jak je potřebují pro řádný chod podniku, z vazby dle § 191 trestního řádu propuštěna a vyšetřování bylo dokončeno, zatímco byli na svobodě. V okamžiku podání obžaloby jich ve vazbě zůstávalo

¹⁰⁵² SOA Praha, Krajský soud trestní Praha, karton 262, Tk VI 1770, fol. 181.

¹⁰⁵³ Přípis Vrchního státního zastupitelství ze dne 1. června 1943. SOA Praha, Státní zastupitelství Praha, karton 39, ST 2396/43, fol. 31.

¹⁰⁵⁴ Usnesení radní komory krajského soudu trestního v Praze ze dne 13. července 1943. SOA Praha, Krajský soud trestní Praha, karton 262, Tk VI 1770, fol. 377.

¹⁰⁵⁵ Tento postup byl zaveden všeobecným nařízením říšského ministra spravedlnosti ze dne 4. srpna 1941, týkajícím se příslušnosti německých soudů v Protektorátu Čechy a Morava k odsouzení neněmeckých státních příslušníků pro trestné činy, které tito spáchali mimo Protektorát Čechy a Morava (*Věstník říšského protektora* 1941, s. 471).

¹⁰⁵⁶ Obžaloba ze dne 6. září 1943. SOA Praha, Státní zastupitelství Praha, karton 39, ST 2396/43, fol. 7–15.

pouze sedm.¹⁰⁵⁷ Ve výše uvedeném návrhu státního zastupitelství na rozdělení materie však figurovalo v této skupině 30 osob: šest obviněných, mezi nimi i spisovatele Václava Kršku, tedy státní zástupce pro nedostatek důkazů nakonec neobžaloval.¹⁰⁵⁸ Ještě před začátkem soudního řízení se skupina v důsledku dalšího vylučování obžalovaných do jiných trestních věcí zmenšila na 19 osob. Sociální charakteristika obžalovaných byla poměrně pestrá: vedle dělnických či řemeslnických profesí (dámský krejčí, čalouník, cukrář, kuchař, kominík) se zde vyskytla i povolání umělecká (sólový tanečník, artista), zaměstnanci veřejného sektoru (železnice, pošta) a obchodníci či podnikatelé (majitel kavárny a herny).

Hlavní přelíčení v této věci se konalo u krajského soudu trestního v Praze ve dnech 8.–12. listopadu 1943. Z devatenácti obžalovaných uznal soud vinnými šestnáct,¹⁰⁵⁹ z nichž Rieger dostal trest těžkého žaláře v délce dvou roků (vztahovala se na něj ustanovení zákona o trestním soudnictví nad mládeží),¹⁰⁶⁰ čtyři trest těžkého žaláře v délce sedmi či šesti měsíců, jeden trest zavření v délce šesti měsíců,¹⁰⁶¹ ostatní několikaměsíční podmíněné tresty a jednomu odsouzenému nebyl vzhledem k tomu, že si již odpykával jiný trest, v tomto řízení trest vyměřen.¹⁰⁶² Tři obžalovaní byli obžaloby zproštěni. Soud do rozsudku zahrnul podrobné odůvodnění svého rozhodnutí,¹⁰⁶³ které mimo jiné staví do nového světla Riegerův morální profil – na jaře sice s policií spolupracoval při odhalování a zatýkání svých klientů (z dochované dokumentace není jasné, nakolik dobrovolně), při soudním řízení se jim však pokud možno snažil pomoci. Jak se v odůvodnění ukazuje, zcela kruciólní význam mělo datum 3. května 1942, kdy vstoupilo v účinnost vládní nařízení č. 143/42 Sb., zmíněné již v úvodu této práce, neboť v případě trestných činů spáchaných po tomto datu již nebylo možné u osob starších osmnácti let podmíněčné odsouzení. Obžalovaní si byli této skutečnosti dobře vědomi, a pokud to nebylo zcela nevěrohodné, datovali u soudu své poslední styky do doby před 3. květnem 1942, přičemž Rieger, pokud šlo o styky s ním, s nimi v tomto ohledu vypovídal shodně, třebaže věděl, že jemu osobně to žádné zmírnění trestu nepřinese.

¹⁰⁵⁷ Tamtéž, fol. 7.

¹⁰⁵⁸ SOA Praha, tamtéž, fol. 18 a 42.

¹⁰⁵⁹ Opis rozsudku krajského soudu trestního v Praze ze dne 12. listopadu 1943. SOA Praha, Státní zastupitelství Praha, karton 39, fol. 64nn.

¹⁰⁶⁰ Tento zákon (č. 48/31 Sb.) stanovil, že tresty odnětí svobody předepsané v trestním zákoně se v případě mladistvých změni v trest „zavření“, přičemž se horní i spodní sazba pro výměru trestu stanovená v trestním zákoně sníží na polovinu (§ 8). Další ustanovení (§ 25) pak upravovala případy, kdy je souzena osoby starší 18 let pro činy spáchané (částečně) před dosažením tohoto věku; což byl také Riegerův případ.

¹⁰⁶¹ Šlo o mladistvého prostituta Josefa P. – taktéž dle zákona o trestním soudnictví nad mládeží.

¹⁰⁶² Právním základem pro tento postup byl § 265 trestního řádu.

¹⁰⁶³ Opis rozsudku krajského soudu trestního v Praze ze dne 12. listopadu 1943. SOA Praha, Státní zastupitelství Praha, karton 39, fol. 73–74.

Z odůvodnění rozsudku dále vyplývá, že soud téměř u všech odsouzených, u nichž mu to formální podmínky umožňovaly, podmíněčný rozsudek vynesl.¹⁰⁶⁴ Toto rozhodnutí soud diskutoval v souvislosti s rozhodováním o ztrátě volebního práva do obcí, o níž musel také v rozsudku rozhodnout. Ztráta volebního práva mohla být vynesena, pakliže k trestnému činu došlo z pohnutky nízké a nečestné,¹⁰⁶⁵ avšak soud v tomto případě rozhodl, že jelikož jsou obžalovaní (kromě Riegera) „od přírody úchylně založeni, takže této jejich úchylnosti jest příčinou, že trestné činy páchali a jest na ni pohlížeti spíše jako na nemoc a nikoliv snad jako na pohnutku nízkou a nečestnou,“¹⁰⁶⁶ nejenže neztratí volební právo do obcí, nýbrž že se jim za současného zohlednění jejich dosavadní bezúhonnosti také povolí, je-li to formálně možné, podmíněčný odklad trestu.

Skupina kolem Štěpána Plachého sestávala z deseti obžalovaných, z nichž čtyři byli dospělí a šest ještě nedosáhlo 18 let věku.¹⁰⁶⁷ Dospělí vesměs pracovali v dělnických profesích (pomocný dělník, asfaltér, kolportér), mladiství pak byli všichni v učení (v oborech jako instalatér, holič, mechanik, krejčí, čišník, kameník), přičemž si přivydělávali homosexuální prostitucí. Krajský soud trestní v Praze vynesl rozsudek v této věci dne 4. srpna 1943.¹⁰⁶⁸ čtyři obžalovaní, kteří byli dospělí, dostali za své styky s mladistvými prostitutky, kteří byli souzeni spolu s nimi, nepodmíněné tresty těžkého žaláře v délce od čtrnácti měsíců do dvou let,¹⁰⁶⁹ přičemž kromě jednoho, kterému byl prokázán styk „s nezjištěnými muži“ a pouze s jedním jmenovitě známým prostitutem, byli všichni uznáni vinnými ze styků s čtyřmi až pěti jmenovitě zjištěnými prostitutky a kromě toho s dalšími nezjištěnými muži. Šest mladistvých pak bylo odsouzeno dle zákona o trestním soudnictví nad mládeží k podmíněnému trestu zavření v délce šesti měsíců¹⁰⁷⁰ – na rozdíl od protřelého Riegera, který měl dle obžaloby za svou kariéru více než 70 případů,¹⁰⁷¹ šlo v těchto případech o prostitutky o několik let mladší a spíše začínající. V této trestní věci byli všichni dospělí odsouzeni k

¹⁰⁶⁴ Mezi další formální důvody (tj. vedle vládního nařízení č. 143/42 Sb.), které vylučovaly podmíněné odsouzení, patřila délka trestu, která nesměla překračovat jeden rok (Rieger), či skutečnost, že dotyčný byl již odsouzen pro zločin na dobu delší tří měsíců (Josef P., Vladimír Halma). Pouze Josef Našinec, který „trestný čin u soudu tvrdošijně popíral a tedy touto zatvrzelostí projevil takovou povahu, která jeho polepšení vylučuje“, dostal nepodmíněný trest, třebaže by v jeho případě formální důvody podmíněnému odsouzení nepřekážely.

¹⁰⁶⁵ Ve smyslu zákonů č. 75/19 a 163/20.

¹⁰⁶⁶ SOA Praha, tamtéž, fol. 74.

¹⁰⁶⁷ V obžalobě ze dne 4. června 1943 (SOA Praha, Krajský soud trestní Praha, karton 44, Tk I 4294/43, fol. 55nn.) figurovalo obžalovaných dvanáct. Dva z nich však byli ještě před zahájením soudního řízení ze společné věci vyloučeni.

¹⁰⁶⁸ SOA Praha, Krajský soud trestní Praha, karton 44, Tk I 4294/43, fol. 15nn.

¹⁰⁶⁹ Ve dvou případech šlo o dodatkový trest se zřetelem na ustanovení § 265 tr. ř.

¹⁰⁷⁰ SOA Praha, Krajský soud trestní Praha, karton 44, Tk I 4294/43, fol. 15.

¹⁰⁷¹ Obžaloba ze dne 6. září 1943. SOA Praha, Státní zastupitelství Praha, karton 39, ST 2396/43, fol. 14.

nepodmíněným trestům, jelikož k posledním homosexuálním stykům, které jim byly prokázány, došlo až po 3. květnu 1942.

Srovnáme nyní právní předpisy, na nichž bylo rozhodování příslušných soudů ve studovaných trestních věcech založeno, a pokusme se popsat jejich základní strukturální odlišnosti. Nejnápadnějším rozdílem obou trestních zákonů, pokud se týká speciálně souzení homosexuálních deliktů, je odlišné rozčlenění průvodních okolností samotné skutečnosti, že došlo k pohlavnímu styku mezi osobami stejného pohlaví, a rozdílná kvalita a kvantita trestu předepsaná podle těchto okolností. Říšský trestní zákon měl např. přísnější ustanovení pro homosexuální styk osoby starší 21 let s osobou mladší 21 let, které, jak jsme viděli, přicházelo při souzení těchto styků často ke slovu, zatímco v protektorátním trestním zákonu žádná takováto právní diferenciacie v rámci homosexuálních styků mezi osobami nad chráněnou věkovou hranicí, pod níž šlo již o zprznění dítěte (v protektorátním i říšském právu shodně 14 let) neexistovala.¹⁰⁷² Říšský zákon také přísněji stíhal homosexuální prostituci, zatímco protektorátní zákon nebral na případnou odměnu za pohlavní styk zřetel. Oba zákony však měly přísnější ustanovení v případech, kdy bylo užito násilí či zneužito poměru zakládajícího závislost.

Pokud jde o kvalitu trestného činu a trestu, stanovil protektorátní trestní zákon ve všech případech homosexuálních styků, že jde o zločin, a defaultně stanovil trest těžkého žaláře.¹⁰⁷³ Rozdíl mezi „těžkým žalářem“ a „žalářem bez přídatku“ spočíval původně (dle znění z roku 1852) v přikování trestance železy, avšak tato praxe byla zrušena roku 1867 a namísto ní měl od té doby soud stanovit jiný způsob ztrestání trestu¹⁰⁷⁴ – v případě rozsudku ve věci Slavomíra Riegera a spol. soud uložil ztrestání jedním nebo dvěma tvrdými loži

¹⁰⁷² Jak říšské, tak protektorátní právo stanovilo mírnější přístup k souzení provinilců pod 18 let věku. V říšském i protektorátním právu byla hranice trestní odpovědnosti zprvu stanovena na 14 let, avšak v systému říšského práva byla říšským zákonem o mládeži ze 6. listopadu 1943 snížena na 12 let. Původní hranice byla znovuzavedena ve Spolkové republice až v roce 1953 („Strafmündigkeit“, URL: <http://de.wikipedia.org/wiki/Strafm%C3%BCndigkeit>).

¹⁰⁷³ Skutková podstata popsaná jako *smilstvo proti přirozenosti* (§ 129 tr. z.) byla v trestním zákoně zařazena mezi *zločiny*, a nikoli mezi *přečiny a přestupky*. Zločiny mohly být trestány pouze smrtí nebo žalářem (§ 12 tr. z. prot.), který se dělil na „žalář bez přídatku“ a „těžký žalář“ (§14 tr. z. prot.). Přečiny a přestupky pak mohly být trestány i řadou mírnějších trestů, jako např. peněžním trestem, propadnutím zboží, vyhoštěním z některého místa či – pokud jde o tresty odnětí svobody – vězením (§ 240 tr. z. prot.). To se dle protektorátního – tedy dříve rakouského – práva od žaláře lišilo např. tím, že si vězeň mohl vybrat, zda chce v průběhu výkonu trestu pracovat, či nikoliv (§ 244 tr. z. prot.). Protektorátní trestní zákon však umožňoval v případě souběhu více polehčujících okolností změnit trest žaláře na mírnější stupeň (§ 54).

¹⁰⁷⁴ Dle § 19 tr. z. prot. mohl soud vybrat mezi ztrestáním „postem; vykázáním tvrdého lože; přidržením v samovazbě; uzavřením o samotě v temné komůrce; vypověděním ze země po vystálém trestu“.

měsíčně.¹⁰⁷⁵ Kromě toho se tento trest od prostého žaláře lišil tím, že odsouzený mohl rozmlouvat s lidmi, „kteří nemají co činiti přímo s jeho žalářováním [...], pouze v případech zcela zvláštních a důležitých“.¹⁰⁷⁶ Naopak říšský trestní zákon stanovil v případech, kdy nebylo „smilstvo“ provázeno žádnou závažnou okolností (§ 175), tedy v případech dobrovolného pohlavního styku mezi dospělými lidmi, při němž nebyla poskytnuta žádná hmotná odměna, trest vězení, což vedle potrestání mírnějšího než v káznici implikovalo také to, že trestný čin neměl status zločinu, nýbrž přečinu. Dalo by se tedy říci, že říšské právo posuzovalo pohlavní styky vzešlé z lásky, romantického přátelství či prosté afinity mezi muži (jak již bylo uvedeno, lesbické styky v tomto systému trestné nebyly) méně přísně než právo protektorátní, které v tomto ohledu nijak nerozlišovalo. Jak jsme ovšem viděli na příkladu Helmutha Holdaua, tato relativní mírnost říšského práva nemusela být odsouzenému nic platná: jako Němec byl namísto výkonu trestu odeslán bojovat na východní frontu.

Lze tak vyslovit možná provokativní hypotézu, že z pohledu kvality trestu mohl v protektorátu v případě přistižení relativně nejmírnější potrestání paradoxně očekávat zletilý Čech, který měl po květnu 1941 rovnoprávný sexuální poměr se zletilým Němcem: na základě druhého nařízení k doplnění nařízení o výkonu trestního soudnictví v Protektorátu Čechy a Morava (viz výše) by byl souzen německým soudem dle německého práva, a protože by v jejich vztahu nefigurovalo ani násilí, ani jakékoli zneužívání či odměna, nebyl by odsouzen k těžkému žaláři, nýbrž do vězení, odkud by vzhledem ke svému etnickému původu nebyl poslán na pravděpodobnou smrt na nebezpečné bojiště, nýbrž by strávil určený čas v zařízení, kde by např. sám rozhodoval, co bude dělat ve volném čase.¹⁰⁷⁷ Takovouto figuru se však dosud nepodařilo zdokumentovat na pramenném materiálu, a dokud se tak nestane, je nutno ji považovat za hypotetický konstrukt. Kromě toho je obtížné posoudit, do jaké míry byly v praxi realizovány kvalitativní rozdíly mezi trestem žaláře/káznice a vězení, které byly v obou trestních zákonech popsány pouze v hrubých obrysech.

Naproti tomu velmi reálným rozdílem mezi oběma právními systémy bylo to, že výměra úhrnných trestů v říšském trestním právu byla založena na zásadě kumulační: na studovaných rozsudcích jsme dobře viděli praxi říšského trestního soudnictví stanovit za každého sexuálního partnera (i na základě studovaných případů je třeba mít za to, že většina osob souzených pro homosexualitu měla více než jednoho partnera) dílčí trest, ty poté sečíst a výsledek snížit o určitý koeficient – jinými slovy, čím větší promiskuita, tím tvrdší trest.

¹⁰⁷⁵ Toto zostření dle § 21 tr. z. prot. spočívalo v tom, „že se trestancovi dají jen holá prkna“.

¹⁰⁷⁶ § 16 tr. z. prot.

¹⁰⁷⁷ Srov. §§ 15 a 16 říšského trestního zákona.

Naproti tomu protektorátní trestní právo takto nefungovalo: § 34 tr. zák. prot. stanovil, že „spáchal-li zločinec více zločinů, na něž se vztahuje totéž vyšetřování a odsouzení, má se potrestati podle toho zločinu, na který je uložen ostřejší trest, avšak přihlížeje přitom i k ostatním zločinům“¹⁰⁷⁸ – jde tedy o užití zásady absorpční.

Jedině těmito strukturálními odlišnostmi mezi oběma právními systémy lze vysvětlit například tu skutečnost, že Antonín Ort, který byl ve studovaném trestním řízení se Slavomírem Riegerem a spol. uznán vinným z pohlavního styku s nezletilými Josefem P. a Jaroslavem K., byl odsouzen protektorátním soudem k šesti měsícům těžkého žaláře,¹⁰⁷⁹ zatímco Josef Pospíšil dostal u brněnského německého soudu za styk se dvěma nezletilými mladíky jeden rok a devět měsíců káznice.

Poslední, avšak velmi významnou odlišností je to, že říšské trestní právo v období Třetí říše neumožňovalo podmíněné odsouzení,¹⁰⁸⁰ kdežto protektorátní ještě tři roky po okupaci ano (a i později při souzení činů, které byly spáchány před rozhodným datem 3. května 1942). Viděli jsme, že ve studovaných rozsudcích pražského protektorátního soudu bylo tohoto institutu použito u značné části odsouzených. Zvážíme-li všechny tyto strukturální rozdíly, dospějeme k jednoznačnému závěru, že říšské právní předpisy, a tím i německé soudy byly v oblasti trestání homosexuality přísnější než právní předpisy a soudy protektorátní.

Zdá se, že si homosexuální protektorátní příslušníci byli relativní mírnosti protektorátního práva vědomi; zajisté přinejmenším někteří. Svědčí o tom například výše uvedená žádost Františka Holáně, aby jeho věc nesoudil německý, nýbrž protektorátní soud, či epizoda, kterou zmiňuje v žádosti o milost státního prezidenta spisovatel a režisér Václav Krška (1900–1969). Při hlavním přelíčení v trestní věci, která proti němu byla vedena pro homosexuální styky u píseckého soudu v roce 1940, „doznal dokonce svědek četnický strážmistr Podlipský, že ještě těsně před hlavním přelíčením říkal obžalovanému Koženému, že by tento trestní případ mohly eventuálně soudit i německé soudy“¹⁰⁸¹. Toto zjištění podle Kršky vyvolalo podiv státního zástupce. Strážmistr Podlipský pravděpodobně počítal s tím, že mladík Kožený není obeznámen se subtilitami příslušnosti trestních věcí v protektorátu (v daném případě neexistoval žádný prvek, který by předání německým soudům odůvodňoval), a toto tvrzení použil jako výhrůžku, kterou chtěl docílit toho, aby Kožený u soudu vypovídal ve

¹⁰⁷⁸ Trestní zákon protektorátní, § 34.

¹⁰⁷⁹ SOA Praha, fond Státní zastupitelství Praha, karton 39, fol. 65.

¹⁰⁸⁰ KÖHLER, Michael: *Strafrecht: allgemeiner Teil*. Berlin 1997, s. 651. Srov. studované německé obžaloby a rozsudky, kde o možnosti užití tohoto institutu není ani zmínka.

¹⁰⁸¹ Státní oblastní archiv v Třeboni, Krajský soud Písek, karton 455(1924–49), Tk 257/40, Václav Krška a spol., opis odůvodnění žádosti státnímu prezidentovi o prominutí výkonu trestu cestou milosti ze dne 27. února 1941, nepaginováno.

stejném smyslu jako při policejním vyšetřování. Je otázkou, zda podle toho někteří čeští homosexuálové za okupace vědomě přizpůsobovali své životní strategie. Za povšimnutí však stojí, že například Slavomír Rieger, který k pohlavním stykům s muži coby ke zdroji svých příjmů přistupoval uvědoměle (při výsleších udával, že je bisexuální),¹⁰⁸² žádné klienty německé národnosti – alespoň pokud víme z policejního vyšetřování – neměl. Jak ovšem vidíme na některých případech z Moravy (Pospíšil, Saniter), někteří čeští homosexuálové na národnost, ergo říšskou/protektorátní příslušnost svých sexuálních partnerů naopak vůbec nebrali ohled.

Srovnejme konečně tato zjištění s poválečným vyjádřením Františka Čeřovského. Lze zajisté souhlasit, že okupace zasáhla do života homosexuální subkultury v Československu velmi negativně. Mimo vši pochybnost to potvrzují zejména dosud provedené dílčí statistické sondy, díky nimž je možno srovnat kvantifikovatelné aspekty perzekuce homosexuálů v českých zemích před druhou světovou válkou a po jejím vypuknutí (viz kap. 1.3.). Během nacistické okupace protektorátní policie obvinila z homosexuálních styků ročně mnohem více osob než policie za první republiky a i protektorátní soudy vyměřovaly přísnější tresty než předtím. Nelze však paušálně říci, že protektorátní soudy ukládaly nepodmíněné tresty namísto podmíněných, a to „v obavě před represáliemi“. Jednak dle judikatury ustálené za první republiky významnou část obžalovaných osvobodily a jednak, dokud jim to protektorátní právní řád umožňoval, užívaly nadále institutu podmíněného odsouzení v rozsahu, který se zásadně nelišil od období první republiky. Úloha prvorepublikové judikatury při souzení homosexuálních trestných činů protektorátními soudy se dále projevovala také v tom, že tyto soudy ve shodě s dobovým medicínským paradigmatem zkoumaly, zda je v každém jednotlivém případě obžalovaný vrozeně homosexuální,¹⁰⁸³ a pakliže došly na základě znaleckých posudků k přesvědčení, že tomu tak je, volily mírnější trest.¹⁰⁸⁴ K této praxi české trestní justice přispělo za první republiky významnou měrou systematické úsilí reformně naladěných lékařů a právníků, mezi nimiž František Čeřovský zaujímal čelné místo, a jak je vidět, nelze říci, že by jeho snažení vyšlo okupací českých zemí zcela nazmar.

¹⁰⁸² SOA Praha, Krajský soud trestní Praha, karton 262, fol. 7–11.

¹⁰⁸³ Tehdejší medicína připouštěla vedle toho také existenci „získané“ homosexuality, a to např. u prostitutů či požívačů jedinců přesycených heterosexuálními styky (viz podkap. 2.3.2.).

¹⁰⁸⁴ V tomto ohledu byla důležitá zejména tři rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR z let 1926 a 1927 (rozh. č. 2497, 2825 a 2998), kterými tato nejvyšší soudní instance jednak vyloučila vrozenou homosexualitu jako pohnutku nízkou a nečestnou při rozhodování o zbavení volebního práva do obcí (srov. rozsudek nad Riegerem a spol.), určila, že „otázka perversity a s ní spojená otázka přičetnosti“ jsou tak složité a sporné, že vyžadují zkoumání duševního stavu znalcem z oboru psychiatrie, a de facto připustila vrozenou homosexualitu jako polehčující okolnost – blíže viz kap. 1.2.

4.4. Každodennost homosexuálních subkultur za protektorátu

Dokumentace, která byla ve studovaných trestních věcech pořízena v přípravném řízení, zejména pak policejní výslechy podezřelých, při nichž byli dotčení nuceni podat svou sexuální autobiografii od počátků až do doby zatčení, představuje nedocenitelný fond rozsáhlého narativního diskursu, který dovoluje nahlédnout jak do mentalit a životních strategií vyslýchaných, tak do fungování tehdejší homosexuální subkultury. S povahou archivního materiálu, který pochází z provenience represivních orgánů, však souvisí, že u řady projevů homosexuální sociability, které takto můžeme studovat, byla oboustranná dobrovolnost sexuálního chování značně sporná, v některých případech pak zcela jasně absentovala. Některé tyto činy bychom tak i při dnešním liberálním paradigmatu, z něž vychází respekt ke všem formám dobrovolné sexuality, patrně odsoudili jako amorální. Co říci například o stycích Otto Proksche s jedenáctiletým chlapcem či o postupech Josefa Wilda, který svého podřízeného nutil k sexuálnímu chování násilím? Nelze však přehlédnout, že sporný byl i odpor kladený některými „oběťmi“, kterého se posléze tyto dovolávaly.

Není možné bohužel říci, do jaké míry represivní povaha pramenné základny zkresluje obraz, který si o homosexuální subkultuře té doby učiníme; do nějaké míry však zajisté ano. Tyto prameny se z povahy věci primárně nezabývají homosexuálními styky, které vzešly ze svobodné vůle a dorozumění partnerů a u nichž byla podniknuta účinná opatření k jejich utajení; nepřímo – v autobiografickém vyprávění vyslýchaných, kteří nějaký podobný vztah prožili – se však o nich dozvídáme také. Jakou zprávu nám tedy s touto výhradou dávají studované spisy o homosexuální subkultuře českých zemí za nacistické okupace?

Předně se jeví jako dosti problematické hovořit o „homosexuální subkultuře“ en bloc. Způsob, jakým byli homosexuální muži zapojeni do sociálních sítí založených na této sexuální orientaci, byl u protagonistů studovaných případů velmi různorodý a závisel na několika vzájemně provázených faktorech, mezi něž patřil věk, délka individuální homosexuální zkušenosti, celkový sociální kontext, v němž se pohybovali, či jejich sexuální, potažmo citové preference. Výstižnější by tedy bylo mluvit o „homosexuálních subkulturách“ v množném čísle.

V některých případech se zdá, že prvotní zkušenost, kterou muž učinil při vstupu do homosociálního světa, měl pak tendenci reprodukovat i v průběhu svého dalšího pobytu

v něm. Josef Wild byl do erotické praxe mezi muži uveden jako adolescent na internátě redemptoristického řádu v Plané u Mariánských Lázní, kde po nocích masturboval s ostatními chovanci. Stejně si počínal i při svých následných studiích v Římě.¹⁰⁸⁵ Také po návratu do vlasti, kdy nejprve působil v brněnském a posléze v jihlavském minoritském klášteře, se při navazování sexuálních známostí s ostatními muži omezoval na prostředí svého řádu, či dokonce konkrétněji na prostředí svého kláštera. Využíval přitom vztahů formální i neformální moci, pro takováto uzavřená hierarchizovaná mužská společenství typických (kromě klášterů klasicky např. věznic, nákladní lodě apod.): tak jako si jej v Plané vodil na své lůžko starší student Richter,¹⁰⁸⁶ tak Wild poté, kdy v řádu dosáhl určitého postavení, věnoval svůj zájem kostelníkovi, uchazeči o členství v řádu či studentovi, a tento zájem mu byl volky nevolky oplácen. Takovéto komunity, tedy vlastně sociální rámce homosexuálních subkultur *sui generis*, představují specifické případy, které mohly díky své relativní uzavřenosti a autonomii a snad i jisté tradici útočiště homosociálních vazeb některé disponované jedince přitahovat.

Jak jsme viděli, docházelo však i mimo tyto komunity za okupace nadále k náhodnému seznamování ve veřejném prostoru. Také v těchto případech můžeme někdy konstatovat setrvalou reprodukci vzorců osvojených v začátcích individuální homosexuální zkušenosti. Josef Saniter, třebaže bydlel v Bašce u Frýdku-Místku, se socializoval v homosexuální subkultuře pražské, neboť do hlavního města od počátku třicátých let dojížděl, protože chtěl „poznat Prahu“¹⁰⁸⁷, a při těch příležitostech navštěvoval hostinské podniky oblíbené homosexuální klientelou. Po zřízení protektorátu podle svých slov „své sexuální sklony tlumil“ a ke stejnopohlavním stykům se uchyloval pouze „tu a tam“¹⁰⁸⁸, přičemž za nimi již nedojížděl do Prahy, nýbrž do mnohem bližší Ostravy, kde uplatňoval návyky získané předtím v metropoli. V Saniterově případě vyplýval tento způsob seznamování z toho, že žil na malé obci s manželkou, a svou homosexuální aktivitu tak byl nucen ze strachu před vyzrazením přenášet ze svého bezprostředního sociálního okruhu do vzdálenějšího anonymního prostředí. V tomto případě vidíme též reflektovanou změnu životních strategií při prožívání vlastní homosexuality v důsledku okupace českých zemí, s níž souviselo také Saniterovo stažení z relativně velké subkultury, kde již byl znám (pražské), a přemístění homosexuální aktivity do menšího města (Ostravy), kde zaujímal spíše

¹⁰⁸⁵ MZA, Německý zemský soud Brno, kart. 184, inv. č. 4 K Ls 33/41, fol. 16.

¹⁰⁸⁶ Tamtéž.

¹⁰⁸⁷ MZA, Gestapo Brno, karton 149, inv. č. 3, fol. 18.

¹⁰⁸⁸ Tamtéž.

pozici „osamělého lovce“. Patrně to nebude bez souvislosti se specifiky venkovského kontextu, v němž se Saniter pohyboval, a z nich vyplývající zvýšenou potřebou ostražitosti.

Jiné strategie prožívání této „venkovské homosexuality“ můžeme konstatovat u Hermanna Tobische, původem z obce Výsluní u Chomutova, který byl po šestnácti letech služby na různých poštovních úřadech v severozápadních a středních Čechách na počátku roku 1942 ustanoven poštmistrem v Modřicích u Brna.¹⁰⁸⁹ Když byl za výše popsáných okolností zatčen a vyslechnut o svých homosexuálních stycích, ukázalo se, že všichni dotčení muži prošli Tobischovým životem ještě za jeho působení v Čechách: s některými se znal od dětství, s jinými navázal zprvu sexuálně bezpříznakové přátelství, které se teprve časem změnilo v erotické, přičemž k pohlavním stykům docházelo buď u Tobische doma (důležité bylo, že zůstal svobodný a žil sám), či při výletech do volné přírody Krušných hor. Hermann Tobisch nebyl socializován v homosexuální subkultuře žádného většího města, avšak přesto musel mít dlouholetou praxí vypěstovány intuitivní mechanismy, jak rozpoznat homosexuála, nebo lépe řečeno odhadnout, který muž by se homosexuálnímu jednání nemusel bránit. Tato schopnost byla pro úspěšnost těchto osamělých lovců klíčová. Pro její rozvinutí byla důležitá určitá předchozí homosociální praxe, avšak ani ta zdaleka nezaručila ve všech případech úspěch – srov. nepřiliš spolehlivou, třebaže v Praze formovanou intuici Josefa Sanitera, který spíše než jeho hlasu naslouchal své zálibě v německých uniformách, a poměrně dobrou intuici Hermanna Tobische, který se přitom účastnil pouze specifických forem určité venkovské homosexuální sociability.

Od života osamělých lovců, kteří z různých důvodů nebyli příliš pevně či vůbec zapojeni do sociálních sítí homosexuálních subkultur či kteří se pohybovali v dílčích uzavřených subkulturách, se pronikavě lišil život homosexuálů, kteří takto naopak socializováni byli. V oblasti navazování kontaktů bylo nejvýznamnějším rozdílem to, že své partnery nemuseli „lovit“ na ulici či v parku, nýbrž že se s nimi mohli seznámit prostřednictvím společných přátel nebo v podnicích, kde se homosexuálové scházeli. Tento způsob seznamování nekladl takové nároky na intuici, avšak v případě prozrazení jednoho z článků řetězu se snadno spustila lavina, která strhla také ostatní. Efekt „sněhové koule“, kdy se okruh represe rozšiřuje, jak postupuje vyšetřování jednotlivých „vrstev“, byl předdefinován v životním stylu velkoměstských homosexuálních subkultur. To, že se málokdo obešel pouze s jedním sexuálním partnerem a že grafické vyjádření vzájemných styků dává obraz jakési

¹⁰⁸⁹ MZA, Německý zemský soud Brno, kart. 190, inv. č. 7 K Ls 31/43, fol. 44.

sítě, je nejlepším důkazem reálné existence a síly homosexuální sociability. Z tohoto pohledu není náhodou, že poté, co represe homosexuality alespoň v zemích euroatlantické civilizace ustala, začala podle naprosto stejného mechanismu fungovat jiná metla této subkultury.

Praxe policejních orgánů, která tento efekt držela při životě, tedy vyšetřit preventivně možné homosexuální styky u všech osob, které by v daném případě přicházely byt' jen hypoteticky v úvahu, však způsobovala, že se sněhová koule nevalila pouze korytem homosexuální subkultury, nýbrž že při své cestě ze svahu dolů mohla smést také sociální vazby dotčeného ve většinové společnosti: když brněnské kripo spustilo po Evropě výše uvedenou dotazníkovou akci, zda Hermann Tobisch při výslechu nezatajil pohlavní styky s některými muži, jejichž fotografie či adresy u něj byly nalezeny při domovní prohlídce, většina vyslechnutých byla upřímně překvapena, když zjistila, jaký je důvod výslechu, a někteří do protokolu přímo uvedli, že nyní s Tobischem samozřejmě přerušují veškeré kontakty.¹⁰⁹⁰

Již jsme v úvodu tohoto oddílu naznačili, že rozhodl-li se někdo aktivně se účastnit homosexuální sociability, vstupoval tím do určitého polosvěta, v němž byl stále jednou nohou za mřížemi. V případě velkoměstských subkultur to platilo dvojnásob – zde si nikdo nemohl být jistý, zda nebude např. někým jiným jmenován při výslechu jako osoba homosexuálně založená a následně sám zatčen, případně předvolán k preventivní evidenci v policejních fotoalbech. Přestože tedy tato forma sociability byla na rozdíl od „osamělého lovectví“ z hlediska dohledatelnosti represivními orgány mnohem nebezpečnější (opět srv. případ Josefa Sanitera, který po deliktu se svobodníkem Müllerem dokázal tři roky unikat pozornosti německé policie), mnoho homosexuálů jí dávalo přednost, a pro řadu těch, kdo pocházeli z venkova, byla možnost snazšího citového a sexuálního vyžití důvodem k přesídlení do velkých měst.

Pokud jde o brněnské prostředí, dozvídáme se ze spisu Josefa Pospíšila, že byl do homosexuální praxe teoreticky zasvěcen v pivnici U Šťastných v Mlýnské ulici partou homosexuálních mladíků, kteří se tam scházeli. Pospíšil, který žil až do rozvodu s manželkou heterosexuálním životem, se až od těchto mladíků dozvěděl, „jak se to má dělat,“¹⁰⁹¹ a jejich prostřednictvím se také seznámil se svým pozdějším sexuálním partnerem Josefem K. Z Pospíšilových údajů se přitom zdá, že mladá stolní společnost od Šťastných nesestávala

¹⁰⁹⁰ Šlo např. o Tobischova vzdáleného příbuzného, který byl v roce 1943 posádkou v Paříži (MZA, Německý zemský soud Brno, kart. 190, inv. č. 7 K Ls 31/43, fol. 65).

¹⁰⁹¹ „...wie man es machen soll.“ MZA, Německý zemský soud Brno, kart. 189, inv. č. 7 K Ls 25/43, fol. 14.

z prostitutů, nýbrž z mladíků, kteří se navzájem homosexuálně stýkali nezištně a z prosté afinity.

Mnohem vydatněji nás o brněnské homosexuální sociabilitě informuje dokumentace z trestního řízení proti Wilhelmu Sponerovi a Helmuthu Holdauovi. Kromě informací obsažených ve výpovědích samotných protagonistů je zajímavý protokol z výslechu hotelového zaměstnance Franze Seebauera, kterého si vyšetřovatel Hofmann předvolal jakožto osobu obeznámenou s homosexuálním provozem v Brně (našel ho v seznamech homosexuálů vedených na protektorátní policii), aby mu pomohl rozklíčovat přezdívky obsažené ve Sponerově korespondenci. Ukázalo se, že Seebauera se Sponerem seznámil jejich společný přítel Pompe (přezdívaný Barbara) 15. března 1939, kdy se všichni tři potkali v chumlu brněnských Němců vítajících na Moravském náměstí německou armádu.¹⁰⁹² Seebauer Hofmannovi obecně povyprávěl o životě „teplých, jak se zde říká“,¹⁰⁹³ přičemž se snažil neřici nic, co by někomu mohlo u policie přitížit: všichni se chovají velmi obezřetně, takže nemůže vědět, kdo s kým spí, on sám je impotentní, takže se s nikým pohlavně nestýká, muže, o kterých Sponer psal jako o „Friedě“ a o „Novinářce“, sice od vidění zná, ale neví, jak se jmenují apod. Brněňští teplí se podle něj scházejí v podnicích „Passage-Buffer“ na Nové ulici (dnes Lidická) a v „Museumscafé“ (Muzejka?). Další informace poskytl pěvec a bývalý baletní tanečník Městského divadla Hans Drabek, kterého si Hofmann předvolal 20. března 1941, neboť Sponer, Bondi i Fink se v kruzích okolo brněnského divadla dlouhodobě pohybovali. Drabek rozklíčoval další přezdívky, z nichž například „La Jana“ patřila operetnímu tenoru Janu Kiveronovi, který se koncem roku 1937 odstěhoval z Brna do Nizozemí, kde poté udělal kariéru u filmu. Sponer byl všeobecně znám pod již zmíněným označením „Äffchen“, dále Drabek odhalil identitu přezdívek „Karla“, „Excelence“ či „Pepička“. Tito homosexuálové, napojení nějakým způsobem na divadelní milieu, se scházeli v kavárně Alfa. Ani Drabek, který prohlásil, že je heterosexuál, se nechtěl vyjadřovat k tomu, zda se uvedení muži navzájem pohlavně stýkají.¹⁰⁹⁴

To odpovídá již uváděnému poznatku o preventivní policejní kontrole velkoměstských homosexuálních subkultur a jejich smíření s tímto stavem: Drabek se nerozpakoval policii sdělit skutečnost, že je někdo homosexuálně založen, neboť věděl, že tato informace sama o sobě nikoho neohrozí, a předpokládal, že to policie o všech už stejně ví. Naopak, stejně jako Seebauer, postupoval velmi obezřetně v odpovědích na dotazy, zda konkrétní homosexuálně

¹⁰⁹² MZA, Německý zemský soud Brno, kart. 184, inv. č. 4 K Ls 24/41, fol. 70.

¹⁰⁹³ „... wie man hier sagt, ‚die Warmen‘.“ (tamtéž).

¹⁰⁹⁴ MZA, tamtéž, fol. 74.

založení lidé dávají tomuto založení průchod v podobě reálných pohlavních styků – taková informace by již mohla být důvodem k zahájení trestního řízení.

Čilý život brněnské homosexuální subkultury, o němž by se ze Sponerova-Holdauova spisu daly uvádět ještě další a další detaily, však přeci jen poněkud bledne ve srovnání s ohromujícím provozem, který v této oblasti probíhal v Praze. Rozsah studované trestní věci předtím, než se začala štěpit (89 obviněných, přičemž řada dalších homosexuálů zde figurovala jako „další nezjištění muži“), ukazuje na nepříliš překvapivou skutečnost, že pražská homosexuální subkultura byla z Čech a Moravy zdaleka největší, a to se tyto procesy v zásadě týkaly pouze jedné formy homosexuální sociability – placených styků mužů vesměs nad 30 let s prostitutky vesměs pod 20 let věku. Na hlubší analýzu tohoto provozu není v této práci místo, proto ocitujme alespoň úryvek z výpovědi nezletilého prostituta Antonína Č., který je nadmíru symptomatický:

Asi za 14 dnů na to přišel jsem do pasáže Černá růže, kde mne potkal Běďa, který se mne ptal, zdali bych s ním někam nešel. Na to přišel Štěpán společně s tím silným mužem, kterému říkali Honza a ujednali mezi sebou, že půjdeme společně do biografu. Z pasáže Černá růže odešli jsme do automatu Koruna, kde Štěpán s Honzou si namluvili as 16–17ti leté chlapce, které neznám a odtud nás odvedli do bio Lido v Hibernské ulici.¹⁰⁹⁵

Každodennost homosexuálních subkultur v historické perspektivě je nesmírně zajímavé téma a představuje výzvu pro další bádání. Tento stručný exkurz po formách homosexuální sociability v Protektorátu Čechy a Morava uzavřeme konstatováním, že změna státoprávního uspořádání po okupaci českých zemích nacistickým Německem se do každodenního života zdejších homosexuálních subkultur promítla pouze v omezené míře. Pouze v jednom případě jsme viděli, že homosexuální člověk z této změny vyvodil závěry pro své sexuální chování; jinak se zdá, že každodenní homosexuální praxe probíhala v nezměněném tempu podle stejných vzorců jako za první republiky.

4.5. Policejní perzekuce

Až dosud jsme se při studiu perzekuce homosexuality v protektorátu pohybovali v definičním oboru justice – v případě německé justice sice přísnější, než na jakou byli čeští a moravští homosexuálové zvyklí z první republiky, nicméně stále ještě justice. Přejdeme nyní

¹⁰⁹⁵ SOA Praha, Krajský soud trestní Praha, karton 44, Tk I 4294/43, fol. 82.

k druhé podobě, kterou mohla perzekuce homosexuality za okupace nabrat, tedy ke stíhání policejnímu. Jak bylo již uvedeno výše, možnosti archivního výzkumu v této oblasti jsou omezenější, a smyslem následujícího textu je proto nadnést pouze několik prvotních hypotéz, které by mohly být korigovány, pakliže bude objeven další archivní materiál.¹⁰⁹⁶

Z fondu Gestapo Brno v MZA je patrný průběh a výsledek vyšetřování ve dvou případech, kdy bylo u vyšetřovaných konstatováno homosexuální chování a kdy gestapo vyšetřované nepředalo soudu a o jejich osudu rozhodlo samo. Jednak šlo o olomouckého amatérského genealoga německé národnosti Josefa Rödera,¹⁰⁹⁷ který byl po internaci v nervovém sanatoriu ve Šternberku koncem dvacátých let soudně zbaven svéprávnosti a vzhledem k této okolnosti nebyl při svých homosexuálních aférách s mladíky mezi 14 a 18 lety věku ve třicátých letech nikdy odsouzen. Po vyhlášení protektorátu se začal prohlašovat za starého bojovníka za německou věc, ba dokonce za osobního přítele Hitlera, a veřejně (na ulici) kritizovat novou vedoucí německou garnituru ve městě Olomouci. V srpnu 1939 se objevil na úřadovně NSDAP v Kroměříži, kde se prokázal legitimací SS, tvrdil, že buduje zařízení pro olomouckou pobočku Hitlerjugend na zřícenině Helfštýn, a požadoval pro tento účel přidělení truhláře a kameníka. Pohár trpělivosti gestapa přetekl koncem září, kdy Röder sdělil členu krajského vedení NSDAP v Olomouci Florianu Heislerovi „novinku“ (kterou si však vymyslel), že brněnské stranické vedení bylo zatčeno a jeden člen zastřelen. Gestapo, které v Röderových vystoupeních spatřovalo ohrožení státních a stranických zájmů, jej dopravilo k úřednímu lékaři, který nařídil okamžitou internaci ve šternberském sanatoriu. Třebaže ve spisovém materiálu gestapa, který ostatně není nijak rozsáhlý, je Röderova homosexualita zmiňována jako jeden z důvodů, proč musí být vyloučen z lidské společnosti, je z téhož materiálu zřejmé, že hlavním důvodem byly jeho veřejné politicky nevhodné komentáře.

Mnohem zajímavější je ovšem jiný spis, který olomoucké gestapo založilo v roce 1943 na královéhradeckého trhovce a předtím ochotnického herce Vojtěcha Pechánka (1907–1988).¹⁰⁹⁸ Ten dostal v lednu toho roku telegram od svého bývalého milence Ferdinanda Čihánka, aby za ním přijel do Olomouce, kde na něj bude na nádraží čekat Čihánkův bratr. Místo něj však na Pechánka čekalo gestapo a okamžitě jej zatklo: Vojtěch Pechánek doplatil

¹⁰⁹⁶ Takovým materiálem by mohla být například případná dokumentace ke čtyřem případům deportace osob české národnosti do koncentračního tábora Osvětim pro jejich homosexuální orientaci, které dohledal tým historika Marka Poloncarze (e-mail PhDr. Marka Poloncarze autorovi ze dne 31. července 2009; viz též: POLONCARZ, Marek: „Kolik Čechů prošlo Osvětimí“. *Terezínské listy*, 34, 2006, s. 7–37). Tito čtyři Češi však byli zatčeni v Sudetech, a nepatří proto do definičního oboru této práce.

¹⁰⁹⁷ MZA, Gestapo Brno, karton 150, inv. č. 4.

¹⁰⁹⁸ MZA, Gestapo Brno, karton 119, inv. č. 18.

na to, že si začal s jedním z nejvýznamnějších spolupracovníků gestapa na Moravě.¹⁰⁹⁹ Vyučený stolař Čihánek, který v roce 1939 přes Polsko odešel s československou vojenskou jednotkou do Sovětského svazu, kde se mu dostalo parašutistického výcviku, byl v srpnu 1941 s osmi dalšími parašutisty vysazen poblíž Varšavy s úkolem dostat se do protektorátu a rozvíjet tam odbojovou činnost. Čihánek se však místo toho dobrovolně přihlásil na olomouckém gestapu a své kamarády z výsadku udal. Tímto činem, v jehož důsledku skončila na popravišti řada odbojových pracovníků,¹¹⁰⁰ zahájil kariéru profesionálního konfidenta, která však měla z hlediska gestapa kolísavou kvalitu: na jaře 1942 spolupráci o své vůli přerušil a před gestapem se skrýval, aby poté v udávání opět pokračoval.

Do tohoto období spadá podle Pechánkovy výpovědi také jejich seznámení, k němuž došlo kuriózním způsobem: Pechánek přijel jednoho dne v zimě 1942 prodávat na trh do Olomouce,¹¹⁰¹ pronajal si pokoj v hotelu Merkur a odešel do města. Když se večer do hotelu vrátil, zjistil, že byl na tomtéž pokoji mezitím ubytován další host. Recepční se Pechánkovi omlouval s tím, že v hotelu již není jiné volné místo, a s druhým hostem domluvil, že mu nebude vadit, když s ním na pokoji přespí také Pechánek. Pokoj však byl jednolůžkový, a tak se oba muži museli vejít do jedné postele.¹¹⁰² S druhým hostem, kterým byl Čihánek, se spolu nakonec eroticky sblížili, čímž dle Pechánka začalo jejich „vroucí přátelství“.¹¹⁰³ Zhruba za měsíc Čihánek opustil Olomouc, v Ústí nad Orlicí se připojil k Pechánkovi a začal mu vypomáhat s živností. Jelikož podle toho, co Pechánkovi řekl, nechtěl, aby ho mohlo olomoucké gestapo vypátrat, požádal Pechánek svého olomouckého přítele, řezbáře Pavla Juříčka (1902–1961), s nímž se před seznámení s Čihánkem také pohlavně stýkal, aby z Čihánkova olomouckého bydliště odstranil Pechánkuv telegram, kde mu sděloval, v kterém hotelu jej v Ústí nad Orlicí najde. Jak Pechánek, tak Juříček přitom byli informováni o tom, že

¹⁰⁹⁹ Konfidentská činnost Ferdinanda Čihánka (1920–2005) je poměrně dobře zpracována v historické literatuře (např. SLÁDEK, Oldřich: *Zločinná role gestapa. Nacistická bezpečnostní policie v čes. zemích 1938–1945.*, cit. dílo, s. 174–176, 182–183; HALAMA, Václav: „Chronologie zrady (Osudy výsadku Karla Hovůrky a podpůrné odbojové sítě na Moravě)“. In: *Morava v boji proti fašismu II.* Brno 1990, s. 46–54; KOPEČEK, Pavel: *Se smrtí na dosah. Parašutisté na Přerovsku v roce 1941.* Přerov 2000, s. 27–35). Rozsáhlý pramenný materiál se nachází v Archivu bezpečnostních složek.

¹¹⁰⁰ Dle poválečné výpovědi bývalé úřednice olomouckého gestapa Eriky Bartlové používal Čihánek poté, co byla zatčena celá jeho parašutistická skupina, tu metodu, že večer někoho navštívil, představil se jako sovětský parašutista a požádal o nocleh; ráno pak svého hostitele nechal zatknout a jako usvědčující důkaz předložil gestapu peníze a jiné věci, které obdržel. Tímto způsobem nechal Čihánek dle Bartlové pozatýkat sta českých lidí (Archiv bezpečnostních složek (ABS), Stíhání nacistických válečných zločinců, sign. 325-5-4, fol. 219).

¹¹⁰¹ V protokolu, který s ním byl sepsán po válce, však tuto událost datuje do poloviny roku 1941 nebo do roku 1940 (ABS, Sběrka různých písemností, sign. S 4708 1, fol. 316).

¹¹⁰² MZA, Gestapo Brno, karton 119, inv. č. 18, fol. 23.

¹¹⁰³ Výpověď Vojtěcha Pechánka na olomouckém gestapu ze dne 15. ledna 1943. MZA, tamtéž, fol. 8.

Čihánek je bývalý sovětský agent, nyní na útěku před gestapem. Zdánlivě šťastné krátké období, kdy spolu oba partneři objížděli trhy v různých městech protektorátu, skončilo hádkou v Přerově, kde Pechánek vyčetl Čihánkovi, že ho podvádí s ženami. Na čas se rozloučili, aby Čihánek posléze u Pechánka v Hradci Králové přespal jednu noc po atentátu na Heydricha, kdy mu sdělil, že se rozhodl utéci do Bulharska. K dalšímu setkání došlo před Vánoci 1942, kdy Čihánek přijel opět do Hradce Králové a Pechánkovi řekl, že byl zatčen na jugoslávských hranicích a eskortován zpět do Olomouce. Dá-li se věřit těmto údajům, které máme k dispozici ze třetí ruky (zapisovatel gestapa – Pechánek – Čihánek), pak po nuceném návratu do Olomouce Čihánek chtěl nechtěl na gestapu vyličil, jak se příběh jeho útěku seběhl, a udal přitom mimo jiné také Pechánka a Juříčka. Zanedlouho již poslal Pechánkovi fingovaný telegram, kterým jej vlákal do pasti gestapa; Juříčka, jehož spis z gestapa se nedochoval,¹¹⁰⁴ avšak o němž jsou některé údaje zřejmé z Pechánkova spisu, patrně gestapo zatklo v Olomouci ještě předtím.

Čihánek gestapu nepřiznal, jak se s Pechánkem seznámil, a gestapo proto Pechánka začalo vyšetřovat pouze pro protistátní činnost. Jakmile však při výslechu s Pechánkem probralo jeho personálie a zahájilo výslech „k věci“,¹¹⁰⁵ prohlásil Pechánek, že sice jednal proti zájmům Říše, že však důvodem k tomuto jednání nebyla nenávisť k Němcům (v tomto kontextu se na svou obhajobu dovolával svého předválečného členství v Gajdově straně), nýbrž jeho sexuální založení. V závěru výpovědi, poté, co popsal svůj sexuální život a kontakty s Čihánkem, patrně na sugestivní otázky vyšetřovatele Bartla uvedl, že si byl vědom dosahů svého jednání, když u sebe Čihánka, kterého gestapo po jeho útěku z Olomouce považovalo za ilegální osobu,¹¹⁰⁶ nechal za stanného práva přenocovat, avšak omlouval to tím, že ho měl rád – to je v rámci všech studovaných výslechových protokolů zcela ojedinělá formulace – a že ho s ohledem na skutečnost, že spolu měli pohlavní styky, nemohl prozradit.¹¹⁰⁷

Také Vojtěch Pechánek zajímal gestapo primárně pro politické implikace svého jednání. Do výslechového protokolu byl na závěr nucen uvést, že výpověď o svých „pohlavních výstřednostech“ dle potřeby zopakuje i u jiného příslušného orgánu¹¹⁰⁸ (tj. pro

¹¹⁰⁴ E-mail Dr. Huberta Valáška z MZA autorovi ze dne 8. ledna 2009.

¹¹⁰⁵ Výsledky na gestapu i kripu byly rozděleny do dvou fixních částí: Zur Person a Zur Sache.

¹¹⁰⁶ MZA, tamtéž, fol. 12.

¹¹⁰⁷ MZA, tamtéž, fol. 10.

¹¹⁰⁸ Tamtéž. Na konci Pechánkova spisu je skutečně připojen nedatovaný opis jiného výslechu než toho, kterému byl podroben dne 15. ledna 1943 na olomouckém gestapu. Tento druhý výslech, zapsaný rovněž v německém jazyce, byl monograficky zaměřen na Pechánkovy pohlavní styky s muži a politických implikací si již vůbec nevšímal. Nelze bohužel zjistit, kdy a kým byl tento výslech proveden.

gestapo byl tento motiv druhotný), a v závěrečné zprávě pak Bartl napsal, že „třebaže důvody trestného jednání nelze hledat v politických motivech, je třeba mít za to, že by se Pechánek k uspokojení svého protipřirozeného pohlavního založení dopustil jakéhokoli trestného jednání. Tím se staví proti panujícímu řádu, pročež musí být navždy vyloučen z národní pospolitosti“¹¹⁰⁹.

Olomoucké gestapo pak Pechánka i Juříčka eskortovalo na řídicí služebnu do Brna. V dokumentu, který je doprovázel, Bartl napsal: „[...] Tím byla naplněna skutková podstata přechovávání parašutisty. Jelikož se však v obou případech jedná o homosexuálně založená individua, navrhuji umístění v koncentračním táboře III. stupně.“¹¹¹⁰ Centrála RSHA dne 11. března rozhodla o jejich internaci v koncentračním táboře v Osvětimi, kam byli odvezeni v transportu vypraveném dne 14. května 1943.¹¹¹¹

Pozoruhodné jsou rovněž další osudy trojice mužů, jejichž životní dráhy se v roce 1942 tak osudově propletly. Vojtěch Pechánek byl z Osvětimi dne 28. srpna 1943 převezen do koncentračního tábora Buchenwald, kde dostal vězeňské číslo 15996 a dožil se konce války.¹¹¹² Po osvobození byl v rámci dokumentace Čihánkovi konfidentské činnosti za války vyslechnut na oddělení státní bezpečnosti královéhradeckého policejního ředitelství. Zřejmě z toho důvodu, že za dva a půl roku nacistického věznění nabyl mnoho životních zkušeností, eliminoval ve své výpovědi v létě 1945 veškeré informace, které by mohly ukazovat na homosexuální povahu jeho kontaktů s Čihánkem (například z přespání ve stejné posteli v hotelovém pokoji se stalo přespání na otomanu), a vše interpretoval výhradně prizmatem odbojové činnosti (domníval se, že podporuje odbojového pracovníka).¹¹¹³ Československá policie tuto výpověď patrně nekonfrontovala s protokolem z Pechánkovi výpovědi na gestapu – jedině tak si lze vysvětlit, že se po únoru 1948 jméno „Vojtěch Pechánek“ objevilo mezi

¹¹⁰⁹ Závěrečná zpráva gestapa o případu Vojtěcha Pechánka ze dne 23. ledna 1943. MZA, tamtéž, fol. 12.

¹¹¹⁰ „Es ist somit der Tatbestand der Begünstigung der Fallschirmjäger gegeben. Da es sich aber in beiden Fällen um homosexuell veranlagte Individuen handelt, schlage ich deren Einweisung in ein KL – III Stufe vor.“ (MZA, tamtéž, fol. 13). Je otázka, zda tu mají nějaký hlubší význam slova „da“ a „aber“, a pokud ano, jak je interpretovat – zda by v případě, že by Pechánek s Juříčkem Čihánkovi pomáhali z čistě politických, a nikoli „homosexuálních“ důvodů, byli potrestáni přísněji, nebo naopak mírněji. Vzhledem k tomu, že např. strážník Stanislav Janda, který Čihánkovi na jaře 1942 rovněž pomáhal (bez sexuálního podtextu) a kterého gestapo zatkl na základě Čihánkova udání ve stejné vlně jako Pechánka a Juříčka, byl rovněž poslán do koncentračního tábora (Jandova poválečná výpověď, ABS, Stíhání nacistických válečných zločinců, sign. 325-5-5, fol. 105), nezdá se, že by při rozhodování gestapa, zda na Pechánka a Juříčka uvalit „ochrannou vazbu“ hrála jejich homosexualita důležitější roli.

¹¹¹¹ MZA, tamtéž, fol. 18.

¹¹¹² E-mail Piotra Supiňského z archivu Památníku a Muzea Auschwitz-Birkenau v Osvětimi autorovi ze dne 29. ledna 2009.

¹¹¹³ Protokol sepsaný dne 16. července 1945 s p. Vojtěchem Pechánkem. ABS, Sbirka různých písemností, sign. S 4708 1, fol. 316–317.

nově zvolenými členy pléna ONV v Ústí nad Labem za odbojové složky.¹¹¹⁴ Vojtěch Pechánek zemřel v Ústí nad Labem v roce 1988.¹¹¹⁵

K pobytu Pavla Juříčka v Osvětimi se v tamním archivu nedochovaly žádné informace,¹¹¹⁶ je však jisté, že věznění v nacistickém koncentračním táboře přežil. Po válce se vrátil ke svému řezbářskému řemeslu, oženil se a působil jako náčelník olomoucké jednoty Orla. Po únoru 1948 se poměrně marginálním způsobem zapojil do budování orelské ilegální organizace (dne 11. dubna 1948 propůjčil svou dílnu jako místo schůzky župních náčelníků Orla z Olomoucka), kterou posléze vyšetřovala v rámci „akce Hrad“ státní bezpečnost.¹¹¹⁷ Juříček byl v roce 1949 odsouzen podle zákona na ochranu lidově demokratické republiky¹¹¹⁸ k trestu odnětí svobody v délce osmi měsíců, avšak posléze byl tento trest rozhodnutím nejvyššího soudu prodloužen na dva roky. Pavel Juříček zemřel v roce 1961 v Ostravě.¹¹¹⁹

Ferdinand Čihánek byl poté, co byl koncem roku 1942 dopraven z Balkánu zpět na Moravu, poslán na práci do Říše, kde podle poválečných svědectví svých tehdejších českých spolupracovníků pokračoval v provokatérské a udavačské činnosti.¹¹²⁰ V rodné obci Střílkách na Kroměřížsku se naposledy ukázal na Vánoce 1944; o jeho dalších osudech dosavadní literatura neměla konkrétní údaje. Dodejme tedy, že zatímco byl roku 1946 odsouzen v nepřítomnosti k trestu smrti, podařilo se mu léta 1945–1947 přečkat v poválečných zmatcích v Německu, odkud utekl do Francie, kde vstoupil do cizinecké legie. Zúčastnil se bojů v Tunisku a Indočíně a roku 1952 se po návratu do Francie usadil poblíž Marseille. Založil zde novou rodinu¹¹²¹ a pracoval jako soukromý výrobce nábytku. Koncem šedesátých let získala československá tajná služba poznatek o Čihánkově pobytu a zvažovala, že požádá Francii o jeho vydání. V roce 1973 se však tohoto záměru vzdala, neboť „cizina by mohla

¹¹¹⁴ KAISEROVÁ, Kristina; KAISER, Vladimír (eds.): *Dějiny města Ústí nad Labem*. Ústí nad Labem 1995, URL: <http://www.usti-nl.cz/dejiny/1945-95/ul-8-22.htm>. Vzhledem k tomu, že je známo, že Vojtěch Pechánek žil po válce v Ústí nad Labem (srov. následující poznámku pod čarou), a vzhledem k pravděpodobné četnosti jména „Vojtěch Pechánek“ mezi bývalými odbojáři žijícími po válce v tomto městě je možné mít za to, že v případě tohoto člena ústeckého ONV jde s pravděpodobností blížící se jistotě o postavu, jejíž osudy se zde zabýváme.

¹¹¹⁵ Systém centrální evidence obyvatel.

¹¹¹⁶ V Osvětimi měl vězeňské číslo 121823 (ABS, Sbirka různých písemností, sign. S-1559 Ostrava, fol. 161).

¹¹¹⁷ StB kladla této organizaci, vybudované „z bývalých naprosto spolehlivých lidí (členů Orla)“ (sic!) za vinu, že hodlala rozvrátit lidově demokratické zřízení, za tím účelem navázala styk s jinými ilegálními organizacemi, „které v tu dobu byli na území ČSR vybudovány“ (sic!), hodlala vejít „ve styk přímí s cizí mocí“ (sic!) a zejména vešla ve styk s „agentem cizí mocí“ Jaroslavem Šmídem, který byl dle StB do Československa vyslán s úkolem spáchat atentát na Gottwalda (ABS, Sbirka různých písemností, sign. S-1559 Ostrava, fol. 161).

¹¹¹⁸ Zákon 231/48 Sb. Pavel Juříček byl odsouzen dle § 35 (nepřekážení nebo neoznámení trestného činu).

¹¹¹⁹ Systém centrální evidence obyvatel.

¹¹²⁰ ABS, Stíhání nacistických válečných zločinců, sign. 325-5-5, fol. 203, 211.

¹¹²¹ Jednu měl již na Moravě.

použit, že Čech zradil Čechy a pak není objasnění (sic!) jmenovitě koho Čihánek zastřelil osobně¹¹²². Na přelomu osmdesátých a devadesátých let ještě jednou navštívil Střílky.¹¹²³ Ferdinand Čihánek zemřel v Marseille v roce 2005.

Kromě tohoto jediného případu internace homosexuálních protektorátních příslušníků v koncentračním táboře, k němuž máme k dispozici poměrně ucelenou dokumentaci, se nepřímo z dalších pramenů dozvíme ještě o jednom případě. Jde o vyšetřování Jiřího Volfa, Josefa Runčíka a Jarmily Řepáskové pražskou centrálou gestapa v roce 1943. Jak uvedla po válce Jarmila Řepásková (1911–1983), byla poslána do koncentračního tábora Ravensbrück proto, že poskytla přístřeší a potravu jistému Antonínu Čížkovi, který utekl z Malé pevnosti Terezín, kde byl vezněn pro rozšiřování letáků.¹¹²⁴ Gestapo při výsleších Volfa, Runčíka a Řepáskové mimochodem zjistilo, že všichni tři mají homosexuální styky, tuto informaci sdělilo pražskému ředitelství protektorátní kriminální policie, kde se zrovna vyšetřovala Riegerova aféra, a zapůjčilo mu je k výslechu o této věci. Poté je však samo potrestalo „ochrannou vazbou“.¹¹²⁵ Pozoruhodné je, že z poválečných údajů Jarmily Řepáskové vyplývá, že také Čížek byl homosexuálně založen,¹¹²⁶ a lze tedy mít za to, že v tomto případě dokázala příslušnost k pražské homosexuální subkultuře¹¹²⁷ zajistit politicky perzekuovanému člověku alespoň po nějaký čas útočiště. Každopádně by bylo žádoucí získat další prameny k bližšímu prostudování této zajímavé epizody.

¹¹²² ABS, Stíhání nacistických válečných zločinců, sign. 325-38-1, fol. 167.

¹¹²³ Historik Tomáš Prachař tuto událost datuje do doby po Sametové revoluci (PRACHAŘ, Tomáš: *Střílky v letech 1938–1948*. Bakalářská diplomová práce na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity. Brno 2008, s. 25), jiný zdroj do roku 1986. Dle Prachaře způsobila Čihánkova návštěva mezi občany rozruch, avšak kromě jedné občanky, která jej potkala na hřbitově a řekla mu, že se do Střílek neměl vůbec vracet, neboť napáchal mnoho zlého, proti němu přímo nikdo nevystoupil (Prachař se domnívá, že to bylo dáno tím, že přímo ze Střílek za války nikoho neudal). Čihánek této paní odpověděl, že sice byl darebák, ale že vše, co se o něm napsalo, není pravda (e-mail Tomáše Prachaře autorovi ze dne 1. března 2009).

¹¹²⁴ ABS, Taktický fond, sign. T-2043-MV, fol. 4 a 7.

¹¹²⁵ Vzhledem k útržkovitosti pramenů to však lze říci s jistotou pouze o Jarmile Řepáskové.

¹¹²⁶ Řepásková v padesátých letech využila Zápotockého amnestie pro emigranty a vrátila se z exilu v Kanadě, načež krátce spolupracovala se státní bezpečností. Při jednom z těchto „jednání“ řekla o Čížkovi, že je v Praze znám hlavně v kavárně Šroubek, a to pod jménem „Kiki“ (Zpráva o jednání hlavní správy pohraniční stráže MV s Jarmilou Řepáskovou ze dne 7. března 1958. ABS, Taktický fond, sign. T-2043-MV, fol. 40). Vzhledem k tomu, že tato kavárna (v hotelu Evropa) byla jedním z hlavních center pražské homosexuální sociability (viz kap. 3.7.), a také vzhledem k Čížkově přezdívce se domnívám, že jeho příslušnost k pražské homosexuální subkultuře je mimo vší pochybnost.

¹¹²⁷ O tom, že Volf, Runčík i Řepásková měli mezi pražskými homosexuály a lesbami řadu přátel, svědčí jejich výpovědi učiněné na protektorátní policii (SOA Praha, Krajský soud trestní Praha, karton 262, fol. 377–382).

V této souvislosti je třeba se zastavit ještě u otázky, jaký měla zkušenost z internace v koncentračním táboře vliv na osobnost homosexuálních lidí poté, co byli z táborů osvobozeni. Komunistický intelektuál Vladimír Šacha, o němž jsme se zmínili v úvodu tohoto oddílu a kterému se budeme ještě blíže věnovat v kap. 5.2.1., byl sám homosexuálně založen – ve třicátých letech přispíval do *Hlasu sexuální menšiny* a *Nového hlasu* levicově orientovanými esejí a intimní poezií pod pseudonymem Pavel Skalník.¹¹²⁸ Ve svých vzpomínkách na nacistické věznění tuto okolnost svého života nijak nereflektuje: třebaže s homosexuálními vězni sympatizuje, udržuje si od nich odstup a hovoří-li sám o sobě, vykresluje se důsledně jako politický vězeň, kterým také ve skutečnosti byl. Vojtěch Pechánek byl ženatý a s manželkou měl již před válkou dítě. Třebaže se paní Pechánková dozvěděla již tenkrát o homosexuálních stycích svého muže,¹¹²⁹ ke kterým docházelo převážně při jeho obchodních cestách, žili spolu nadále ve společné domácnosti v Hradci Králové. Dle poválečné výpovědi Anny Fialové, bývalé recepční v přerovském hotelu, která si za války dopisovala s Čihánkem, přijela paní Pechánková po zatčení svého manžela do Přerova, kde Fialové řekla, „že to bude jistě Čihánkova práce, že ho Gestapo sebralo, při čemž plakala“.¹¹³⁰ Pechánkovo manželství tedy nebylo zcela nefunkční a domnívám se, že posuny v Pechánkově výpovědi z července 1945, stejně jako vnitřní distance od homosexuálních vězňů v pamětech Vladimíra Šachy či Juříčkova poválečná svatba nejsou motivovány pouze snahou zamlčet jednání, které bylo i po válce trestné, nýbrž že mají hlubší kořeny: tyto prvky svědčí o tom, že se přeživší homosexuální vězni, byť nebyli internováni primárně pro homosexualitu, po válce snažili pod dojmem zážitků z koncentračního tábora svou homosexuální minulost zcela vytěsnit z paměti, a pokoušeli se o heterosexuální adaptaci, resp. o znovuoživení heterosexuální složky své osobnosti, případně na další prožívání vlastní sexuality vědomě rezignovali.

4.6. Dílčí shrnutí výsledků

Celkově je možné z dosud shromážděných poznatků učinit závěr, že protektorátní příslušníci podezřelí z homosexuálních styků zajímali gestapo pouze potud, pokud mělo jejich konání zároveň nějaké politické implikace. Homosexualita představovala v těchto případech

¹¹²⁸ Pseudonym byl rozluštěn na základě dopisu Vladimíra Šachy (Pavla Skalníka) Jiřímu Karáskovi ze Lvovic ze dne 20. května 1934, uloženého v Literárním archivu Památníku národního písemnictví (LA PNP), Karáskova galerie.

¹¹²⁹ MZA, Gestapo Brno, karton 119, inv. č. 18, fol. 20–21.

¹¹³⁰ ABS, Stíhání nacistických válečných zločinců, sign. 325-5-5, fol. 104.

pro gestapo zaznamenaníhodný, avšak nikoli nejpodstatnější prvek, a jedině v těchto případech tak lze hovořit o deportaci homosexuálů z protektorátu. I tak je ovšem otázkou, zda tito lidé v koncentračním táboře dostali stejnokroj s růžovým, či červeným trojúhelníkem (kterým byli označeni političtí delikventi), a zda se tedy jedná o klasické případy „homosexuální deportace“, jak je známe z prostředí vlastní Říše. Jediný dosud dohledaný protektorátní příslušník, který byl gestapem zatčen a vyšetřován v souvislosti (nejen) s homosexualitou a vězněním v „ochranné vazbě“ nepřežil, se jmenuje Willi Bondi (1897–1941). Z německých příslušníků v protektorátu se zatím nepodařilo dohledat nikoho, koho by tento osud potkal.

Pokud jde o celkovou povahu nebezpečí, kterému byli v protektorátě vystaveni homosexuálně jednající lidé, ukázali jsme v tomto oddíle, že nešlo o jakousi jednolitou hrozbu, která by byla automaticky ostřejší než v předchozích demokratických poměrech. Naopak, trestní postih homosexuálního chování mohl nabrat řady podob podle národnosti dotčeného, národnosti jeho partnera a okolnosti, zda dotčený nebo jeho partner nebyli postižitelní také z politických důvodů. V případě, že se pohlavně navzájem stýkali Češi či Češky, z nichž nikdo se žádným způsobem neangažoval v odboji, nemuseli se dlouho obávat – pakliže na jejich styky vůbec policie přišla – postihu výrazně přísnějšího než za první republiky. Je možné, že tento stav byl v evropském kontextu unikátem, neboť se zdá, že v ostatních zemích okupovaných nacistickým Německem přinesly změněné právní poměry zpřísnění právní kvalifikace homosexuálních styků ve srovnání se stavem před okupací, a to i pro příslušníky autochtonních neněmeckých národností. Tuto hypotézu je však třeba ověřit dalším komparativním badáním. Hrozba trestního postihu se však i pro české homosexuály s trváním okupace zpříšňovala. Od roku 1941 byly homosexuální styky Čechů s Němci ve všech případech trestné dle německého, tedy celkově přísnějšího práva, je však otázkou, zda v této úpravě hrály nějakou zásadnější roli eugenické ohledy: tento stav byl důsledkem obecného nařízení, které podřizovalo německé jurisdikci veškeré trestné činy protektorátních příslušníků, při nichž figuroval německý spolupachatel, aniž by specificky zmiňovalo mravnostní či dokonce homosexuální delikty. Zásadní zvrát pak nastal o rok později, kdy protektorátní soudy přestaly mít možnost vynášet u dospělých osob pro činy spáchané po 3. květnu 1942 podmíněné tresty.

Pokud bychom se vrátili k úvodní otázce, nakolik lze postup represivních orgánů proti homosexuálům za protektorátu označit za *křížácké tažení*, je možné toto označení vztáhnout snad pouze na postup pražské protektorátní policie při rozsáhlém zatýkání homosexuálů, avšak s tou výhradou, že se nejedná o čistě okupační specifikum: již v roce 1932 došlo

k obdobné aféře v Plzni, v níž bylo pro homosexuální styky vyšetřováno kolem padesáti lidí (viz text Lukáše Nozara v tomto svazku), a taktéž způsob zatýkání, který lze nazvat razíí, uplatňovala policie v případě homosexuálů již za první republiky. Praxe krajského soudu trestního v Praze za protektorátu se od první republiky lišila poněkud vyšší výměrou trestu u nepodmíněně odsouzených, avšak při kvalitní obhajobě a příznivém lékařském posudku bylo stále možné očekávat poměrně mírný, případně žádný trest. František Čerovský ve svém citovaném textu o situaci za okupace také nezminil hrozbu, která za protektorátu visela nad zdejšími německými homosexuály (vzhledem k poválečné protiněmecké atmosféře snad pochopitelně), a jeho analýza tak nemohla vystihnout to, že situace etnicky českých homosexuálů se za okupace zhoršila relativně málo. Čerovského výrok, že nacistický režim nařídil „vyhubení nebo izolování všech homosexuálů“, pak je nutno pokládat v českém kontextu jedině za rétorickou figuru.

Problematika pronásledování homosexuality za nacistické okupace českých zemí zdaleka není vyčerpána. Pokud jde o perzekuci homosexuality protektorátními soudy, která se jeví jako nejlépe zkoumatelná, bude nutno nashromáždit další data kvalitativní i kvantitativní povahy a v jejich světle zpřesnit či revidovat interpretaci, kterou jsem učinil v tomto oddíle. Zde je vše pouze otázkou času; existence pramenného materiálu je známa. V ostatních okruzích perzekuce bude další výzkum záviset na tom, zda se podaří objevit další prameny. Kromě dalších pramenných materiálů k perzekuci protektorátních homosexuálů gestapem, které by mohly potvrdit, či vyvrátit výše uvedený závěr o zájmu gestapa pouze v případě politických implikací, by bylo zajisté třeba dohledat materiály k tomu, jak gestapo v protektorátu zacházelo se zde žijícími homosexuálními Němci. V této práci byla perzekuce osob německé národnosti studována převážně v definičním oboru kriminální policie a justice; jediný případ perzekuce německého příslušníka ze strany gestapa diskutovaný v tomto oddíle je vzhledem k duševní poruše u dotčené osoby (Josef Röder) málo reprezentativní. Také by bylo zajisté třeba podniknout bádání o perzekuci homosexuality v Sudetech a v těch částech Čech a Moravy, které byly za okupace přičleněny k tzv. „Staré Říši“.

5. Zmírňování trestnosti homosexuality za komunistického režimu

5.1. Vymezení předmětu

Cílem tohoto oddílu je vysvětlit alespoň v té míře, v níž je to za současného stavu bádání možné, jak došlo k tomu, že v trestním zákoně přijatém v roce 1961 nebyla poprvé v dějinách českých zemí (s výjimkou Těšínska v letech 1938–1939, srov. kap. 3.10.) stanovena všeobecná trestnost homosexuálního jednání. Tato skutečnost byla s výjimkou činnosti socioterapeutických klubů v sedmdesátých a osmdesátých letech a počátků organizovanosti homosexuálů na konci osmdesátých let¹¹³¹ jediným, avšak dosti výrazným projevem toho, co rozumíme emancipací homosexuality (tedy úsilí o prosazení či skutečné prosazení takových změn, které by homosexuálně cítícím a jednajícím lidem umožnily prožívat z jejich pohledu kvalitnější život, ať už jsou aktéry tohoto úsilí samotní homosexuálové, či nikoli) v letech 1948–1989. Z toho důvodu považujeme za nezbytné od trestnění homosexuality v této práci pojednat, třebaže toto pojednání bude z nedostatku pramenů, z nichž by bylo možno poznat historické skutečnosti vážící se specificky k úpravě konkrétní skutkové podstaty v trestním zákoně, zaměřeno převážně na kontextové faktory.

Nejprve ukážeme, jaká očekávání se mohla v homosexuálním společenství pojit s nástupem komunistického režimu, a všimneme si též způsobu, jakým přistupovala k homosexualitě veřejná moc v Sovětském svazu. Posléze obecně představíme vývoj československého trestního práva od konce čtyřicátých do počátku šedesátých let a v tomto kontextu pojednáme změny ve způsobu trestnosti homosexuálního jednání, k nimž došlo v Československu v letech 1950 a 1961. Pasáže věnované konkrétně trestnosti homosexuality se budou vyznačovat obzvláštní fragmentaritou, která je dána především skutečností, že k těmto legislativním změnám existuje velmi málo dostupných písemných pramenů a jejich hlavní aktéři již zemřeli. Pojednat je podrobněji bude možné teprve tehdy, až bude v Národním archivu řádně zpracován rozsáhlý fond poválečného ministerstva spravedlnosti. Konečně se stručně vyslovíme také k tomu, jaký vliv měla na od trestnění homosexuality československá sexuologie.

Zatím tedy nelze než se omezit na několik základních poznámek a věřit, že další bádání v budoucnu přinese nové poznatky. Pokud jde o dosavadní literaturu, zabývali se

¹¹³¹ Viz: SEIDL, Jan a kol.: *Od žaláře k oltáři. Emancipace homosexuality v českých zemích od roku 1867 do současnosti* (v přípravě), kapitola 5/2/.

dějiny homosexuality v komunistickém období Jiří Fanel¹¹³² a Franz Schindler,¹¹³³ v literárněhistorické perspektivě pak Václav Jemek¹¹³⁴ a Martin Putna,¹¹³⁵ který je též autorem studie o zobrazování homosexuality v českém filmu, v níž se komunistickým obdobím zabývá rovněž.¹¹³⁶ V současné době pak vznikají další dílčí studie k různým aspektům života homosexuálů za komunistického režimu,¹¹³⁷ a tento oddíl tak společně s ostatními texty, které již existují nebo které by měly být publikovány v brzké době, může již nyní spoluutvářet poměrně bohatou paletu poznání homosexuální situace v komunistickém Československu.

¹¹³² FANEL, Jiří: *Gay historie*. Praha 2000, s. 433–452.

¹¹³³ SCHINDLER, Franz: „František Čeřovský, otec boje za dekriminální homosexualitu v Československu“. *Souvislosti*, 14, 2003, č. 4, s. 76–77.

¹¹³⁴ JEMEK, Václav: *O prašivém houfci. Literatura, homosexualita, AIDS*. Praha 2001, s. 88–90.

¹¹³⁵ PUTNA, Martin C.: „Poetika homosexuality v české literatuře“. *Neon*, 1, 2000, č. 4, s. 42–45; TÝŽ.: „Homosexualita v novodobé české literatuře“. In: TÝŽ a kol.: *Homosexualita dějinách české kultury*. Praha 2011, s. 83–181.

¹¹³⁶ TÝŽ.: „Od Kršky do Trošky. Homosexuality a český film“. In: TÝŽ a kol.: *Homosexualita dějinách české kultury*. Praha 2011, s. 448–468.

¹¹³⁷ V tomto ohledu uvedme zejména aktuální výzkum Věry Sokolové, v němž autorka propojuje metodu orální historie a studium písemných pramenů (publikačních výstupů československé sexuologie v komunistickém období, jejíž přístup k homosexualitě se jeví jako heteronormativně disciplinační a regulační, avšak též jako emancipační a subverzivní), a kombinuje tak poznání jak institucionálních, tak individuálních dimenzí neheterosexuality v tomto období (výstupem je studie: SOKOLOVÁ, Věra: „Duhový život pod rudou hvězdou. Státní přístup k homosexualitě a neheterosexuální životy v normalizačním Československu“. In: HAVELKOVÁ, Hana; OATES-INDRUCHOVÁ, Libora (eds.): *Proměny genderové kultury v české společnosti 1948-1989*. Praha 2012). Z čistě orálněhistorických projektů je třeba zmínit výzkumy každodennosti homosexuálních mužů, které realizovali Franz Schindler (autor výzkumu připravuje výstup do kolektivní monografie: HIML, Pavel; SEIDL, Jan; SCHINDLER, Franz (eds.): *Miluji tvory svého pohlaví. Homosexualita v dějinách a společnosti českých zemí* [v přípravě]) a Radek Miřácký (MIŘÁCKÝ, Radek: *Proces coming outu u homosexuálních mužů v Československu před rokem 1989*. Bakalářská práce na Fakultě humanitních studií Univerzity Karlovy. Praha 2010). Konečně je třeba uvést též studie založené na písemných pramenech: KOLÁŘOVÁ, Kateřina: „Homosexuální asociál a jeho zavirované tělo: vir HIV a nemoc AIDS v socialistickém diskurzu (Československo 1983–89)“. In: HIML, Pavel; SEIDL, Jan; SCHINDLER, Franz (eds.): *Miluji tvory svého pohlaví. Homosexualita v dějinách a společnosti českých zemí*, cit. dílo; ŘÍDKÝ, Josef: „Neexistuje dobře přizpůsobený a šťastný homosexuál“. In: HIML, Pavel; SEIDL, Jan; SCHINDLER, Franz (eds.): *Miluji tvory svého pohlaví. Homosexualita v dějinách a společnosti českých zemí*, cit. dílo; či studii Rudolfa Vévody o perzekučních praktikách SNB a StB vůči homosexuálům, kterou autor připravuje rovněž pro uvedenou kolektivní monografii.

5.2. Nový kontext emancipačních snah po osvobození Československa

Hnutí sexuálních menšin i sexuálně-reformní hnutí vyšlo z nacistické okupace českých zemí velmi oslabeno. Z nám známých postav, které se v obou větvích úsilí o emancipaci homosexuality angažovaly za první československé republiky, se roku 1945 nedožil Vojtěch Černý (spáchal sebevraždu v roce 1938), Karl Giese, Hugo Bondy (oba spáchali sebevraždu v roce 1939), Viktor Sedláček (zemřel v roce 1941), Karl Fein (zahynul v roce 1942 v koncentračním táboře), Antonín Steimar (zemřel v roce 1944) a Erwin Klausner (zahynul v Osvětimi v roce 1944 nebo 1945). Někteří další, jako Jana Tuhá, Bohumil Jednorovič Kosovský či Vladimír Šacha, prošli koncentračními či kárnými tábory.¹¹³⁸

Vydávání časopisu homosexuální menšiny nebylo po osvobození Československa obnoveno a nejsou ani doklady o tom, že by byla obnovena činnost ČLSR. Jedinými pracovníky meziválečného hnutí, o kterých můžeme za současného stavu bádání prohlásit, že se v explicitním úsilí o emancipaci homosexuality individuálně angažovali i po válce, byli František Čeřovský, který v roce 1946 zaslal ministerstvu spravedlnosti podnět k reformě § 129 b) trestního zákona¹¹³⁹ a do poloviny padesátých let obhajoval homosexuální mandanty,¹¹⁴⁰ a Imrich Matyáš, po válce úředník správy sociálního zabezpečení na Slovensku, o němž je doloženo, že se v padesátých a šedesátých letech obracel řadou dopisů na soudy, Veřejnou bezpečnost a psychiatrická pracoviště a argumentoval ve prospěch liberálnějšího přístupu k homosexuálům.¹¹⁴¹

Vedle nich je však třeba zmínit též výše uvedeného Vladimíra Šachu (1903–1986), který za první republiky přispíval pod pseudonymem Pavel Skalník¹¹⁴² do *Hlasu* a *Nového hlasu*, a to texty beletristické i nebeletristické povahy. Texty druhé skupiny, nepříliš početnými, se projevil jako jediný marxista v československém hnutí sexuálních menšin publikující v těchto časopisech (blíže viz kap. 3.6.). Za nacistické okupace byl Šacha jako účastník komunistického odbojového hnutí na Žďársku vězněn v koncentračním táboře a bezprostředně po osvobození zaznamenal své vzpomínky na internaci v obsáhlé práci

¹¹³⁸ Z těchto osob je však pouze v případě Bohumila J. Kosovského možno mít za to, že jedním z důvodů jeho internace (v protektorátním kárném táboře, tedy nikoliv v „klasickém“ koncentračním táboře) mohla být jeho sexuální orientace.

¹¹³⁹ SCHINDLER, Franz: „František Čeřovský, otec boje za dekriminizaci homosexuálů v Československu“, cit. článek, s. 77.

¹¹⁴⁰ Tamtéž, s. 70. Poté se na obhajování osob obžalovaných z pohlavního styku s osobou téhož pohlaví začal specializovat jeho syn Vladimír, taktéž právník (tamtéž).

¹¹⁴¹ FANEL, Jiří: *Gay historie*, cit. dílo, s. 441–444.

¹¹⁴² Pseudonym rozluštěn na základě dopisu Vladimíra Šachy Jiřímu Karáskovi ze Lvovic ze dne 20. května 1934, kde se podepsal jak pravým jménem, tak pseudonymem (Literární archiv Památníku národního písemnictví, Karáskova galerie, korespondence přijatá, Skalník Pavel Karáskovi Jiřímu, inv. č. 2061).

V zahradě muk (1946). Na řadě míst tohoto textu referuje o lidech, kteří byli v koncentračním táboře věznění z důvodu homosexuality, a ač mezi nimi a sebou jako politickým vězněm udržuje pečlivou distanci, je patrné, že s nimi v některých případech sympatizuje. Některé epizody o těchto vězních přitom nesou rysy určité vykonstruovanosti a osvětově-didaktické motivace.¹¹⁴³ Zdá se, že je Vladimír Šacha zařadil do svých memoárů záměrně, neboť chtěl v poválečné společnosti, o níž věřil, že se bude od té předválečné zásadně odlišovat, přispět k navození takového společenského klimatu, které by odrestnění homosexuality konečně umožnilo. Jeho poválečnou literární tvorbu prozkoumáme v podkapitole 5.2.1. metodou homotextuality,¹¹⁴⁴ neboť se na jejím příkladu ukazuje, jak mohla být homoerotika v novém společensko-politickém kontextu tematizována v souladu s dobovými normami společenské respektability.

Příčiny skutečnosti, že se úsilí o emancipaci homosexuality po osvobození Československa nerozvinulo ve své předválečné formě a rozsahu, je nutno hledat ve více faktorech. Zajisté zde padá na váhu výše konstatovaná decimace obou větví hnutí. U těch, kdo přežili, je třeba si též uvědomit, že po šesti letech okupace, kdy začasté zakoušeli mnohem závažnější příkoří než ta, která mohl působit § 129 b) trestního zákona, se jim pravděpodobně proměnilo pořadí hodnot a boj za odrestnění homosexuality již nemuseli považovat za svou osobní prioritu. Konečně hrálo zajisté roli také všeobecné očekávání, že v novém státě, jehož politika byla i před rokem 1948 oproti meziválečnému Československu výrazně levicověji orientovaná, budou brzy odstraněny křivdy všeho druhu, zkrátka, že nová republika bude spravedlivější než ta předmnichovská. František Čerovský, který v této atmosféře vstoupil do komunistické strany, jejíž vliv ve společnosti stále stoupal, podle pozdější vzpomínky svého syna Miloše „věřil v pokrokovost komunismu a čekal, že jeho třicetiletý boj [za odrestnění homosexuality] bude brzy u konce“.¹¹⁴⁵

Je tedy nutno se také alespoň v největší stručnosti seznámit s tím, jak se vyvíjel přístup veřejné moci k homosexualitě v Sovětském svazu, jehož přístupy začaly v Československu již za třetí republiky, a nepoměrně silněji pak po únoru 1948, fungovat jako inspirace domácích postupů. Tento přehled podáme v podkapitole 5.2.2., přičemž budeme vycházet z práce

¹¹⁴³ Zde jde zejména o líčení Šachových rozhovorů s továrníkem Josefem, kde Šacha nejprve exponuje problém trestnosti homosexuality a předstírá, že je s ním konfrontován poprvé a že si na celou věc teprve na místě musel udělat názor. Poté následuje schematické rozuzlení, kdy nešťastnému a poníženému člověku pomůže zjednat jasno v jeho situaci tím, že celý problém zasadí do výkladového rámce třídního boje a předestře mu perspektivu svobodné budoucnosti v nové společnosti (ŠACHA, Vladimír: *V zahradě muk*. Brno 1946, s. 45–48).

¹¹⁴⁴ Srov.: PUTNA, Martin C.: „Úvod metodologický“. In: TÝŽ a kol.: *Homosexualita v dějinách české kultury*. Praha 2011, s. 28–30.

¹¹⁴⁵ SCHINDLER, Franz: „František Čerovský, otec boje za dekriminálníci homosexuality v Československu“, cit. článek, s. 77.

kanadského historika působícího ve Spojeném království Dana Healeyho *Homosexual Desire in Revolutionary Russia. The Regulation of Sexual and Gender Dissent* (Homosexuální touha v revolučním Rusku. Regulace disentu v oblasti sexuality a genderu; 2001), jejíž hlavní chronologický záběr se týká období od konce 19. století do konce třicátých let 20. století, avšak která ve stručných črtách pojednává i o obdobích předcházejících a následujících.

5.2.1. Vladimír Šacha – příklad pozitivní rekontextualizace homoerotiky v prorežimním diskursu

Základní životopisné údaje o Vladimíru Šachovi podá *Lexikon české literatury*, v němž je charakterizován jako „básník, autor dokumentární biografické prózy, propagující ve své práci komunistickou ideologii“¹¹⁴⁶. Vladimír Šacha se narodil 11. července 1903 ve Žďáru nad Sázavou. Jeho otec, který zahynul v 1. světové válce, vlastnil malou výrobu obuvi. Vladimír Šacha navštěvoval v letech 1909–1918 obecnou a měšťanskou školu ve Žďáru nad Sázavou a v letech 1918–1922 učitelský ústav v Brně. Od 1922 byl členem komunistické strany a pracoval zejména v jejím mládežnickém hnutí na Žďársku. Po absolutoriu učitelského ústavu působil na různých vesnických školách na Vysočině: 1922–1923 Rovné, 1923–1924 Bohuňov, 1924–1926 Ostrov nad Oslavou, 1926 Věchnov a Vítochov u Bystřice nad Pernštejnem, 1927–1940 Sklené, 1940–1941 Žďár nad Sázavou.¹¹⁴⁷

Pokud jde o Šachovu publikační činnost v *Hlasu* a *Novém hlasu*, rozpadá se, jako u většiny autorů, na texty beletristické a nebeletristické povahy. Texty druhé skupiny, nepřilíš početnými, se Šacha projevil jako jediný marxista v československém hnutí sexuálních menšin publikující v těchto časopisech (odhlédneme-li od některých proletářsky laděných textů Vojtěcha Černého, který se ovšem nesnažil své úvahy zasazovat do teoretického rámce, a od Aloise Adalberta Hocha (viz podkap. 3.6.5.), který ovšem v *Hlasu* nedával své politické přesvědčení najevo).¹¹⁴⁸ V květnu 1932 Vladimír Šacha v *Novém hlasu* odpověděl na recenzi tohoto časopisu z pera komunistického lékaře Huga Hechta, kterou otiskl časopis *Levá fronta*. Hecht tvrdil, že boj za osvobození sexuálních menšin vedený v kontextu „stávajících měšťáckých forem společenských“¹¹⁴⁹ je nesmyslný, neboť skutečné osvobození všech

¹¹⁴⁶ kol.: *Lexikon české literatury. Osobnosti, díla, instituce. 4, S–Ž, Dodatky k LČL 1–3, A–Ř. Svazek I, S–T*. Praha 2008, s. 536. Tam i jeho bibliografie.

¹¹⁴⁷ Tamtéž.

¹¹⁴⁸ K Šachově publikační činnosti v těchto časopisech viz blíže: LISHAUGEN, Roar; SEIDL, Jan: „Generace Hlasu. Česká meziválečná homoerotická literatura a její tvůrci“. In: PUTNA, Martin C. a kol.: *Homosexualita v dějinách české kultury*, cit. dílo.

¹¹⁴⁹ „Levá fronta o našem problému“. *Nový hlas*, 1, 1932, č. 1, s. 17.

menšin, tedy i sexuálních, může nastat až po „odstranění vládnoucí třídy“¹¹⁵⁰ a nastolení komunismu. „Nejprve sociální revoluce, pak revoluce sexuální,“¹¹⁵¹ prohlašuje Hecht, a pokračuje: „Po tomto zásadním zjištění jest vlastně zbytečné zabývat se obsahem až dosud vyšlých šestnácti čísel zmíněného časopisu.“¹¹⁵² Vladimír Šacha mu v *Novém hlase* vytýká, že „jako marxista musí si být vědom, že boj za zrušení § 129 (a § 144 vzhledem k pracující třídě)¹¹⁵³ – musí být rozhodně bojován už na půdě parlamentarismu“¹¹⁵⁴ a obecně konstatuje, že „marxismus nebyl dosud domyšlen lidmi, kteří jsou ‚normálními‘. Jeho dialektická metoda je příliš jemným nástrojem chápání, které jest nutno s velkým uměním užití na všechny přírodní a společenské jevy, které se nám jen zdánlivě zdají nenormální.“¹¹⁵⁵ V říjnu téhož roku pak uplatnil svůj marxistický světonázor, který mu velel vysvětlovat veškeré společenské jevy kritérii „ekonomi[e] a výrobní[ch] poměr[ů]“¹¹⁵⁶, která pojímal jako diachronně konsubstanciální, také při výkladu homosexuálních vztahů ve starém Řecku, který podal v textu *O lásce antické*. Symptomatický je např. tento úryvek: „Šlechtný mučedník Agis, který chtěl znovuzkřísiti zdravý a silný život Sparty,¹¹⁵⁷ byl oběšen a jeho nástupce Kleomenes – podivnou náhodou syn jeho vraha – na čas obnovil ideály Agisovy. Podlehl však moci vzrůstajícího kapitalismu a imperialismu.“¹¹⁵⁸

Amalgám zjevných (v *Novém hlasu*) či sublimovaných (jinde) homoerotických motivů a poněkud didaktické marxistické diskursivity, již byl, jak je vidět, již v roce 1932 důkladně indoktrinován, je pro jeho psaní charakteristický. Podobný amalgám shledáváme i v jeho osobním životě, na nějž vzpomíná v několika textech psaných pod vlastním jménem.¹¹⁵⁹ V těchto textech často vyjadřuje pocity ústrků a hořkosti, které měl v mládí a které ve vzpomínkách zdánlivě motivuje svou příslušností k menšinové politické orientaci, avšak vždy ve spojení s nějakým emočním motivem, který naznačuje, že původ hořkosti tkvěl také,

¹¹⁵⁰ Tamtéž.

¹¹⁵¹ Tamtéž.

¹¹⁵² Tamtéž.

¹¹⁵³ Tento paragraf trestal vyhnání plodu (umělý potrat).

¹¹⁵⁴ SKALNÍK, Pavel: „K recenzi v časopise Levá fronta“. *Nový hlas*, 1, 1932, č. 1, s. 17.

¹¹⁵⁵ Tamtéž.

¹¹⁵⁶ SKALNÍK, Pavel: „O lásce antické“. *Nový hlas*, 1, 1932, č. 6, s. 2.

¹¹⁵⁷ Tento silný a zdravý život Sparty spatřuje Vladimír Šacha ve stavu, kdy tamnímu společenskému zřízení dominoval kolektivní duch a kdy standardní součástí výchovy mladíků byla erotická přátelství mezi nimi a staršími muži. Šacha k tomu píše: „Dokud jejich zřízení bylo socialistické, Sparta byla pevná a nepřemožitelná. Zde jsem u naší věci: je historicky zjištěno, že bylo přímo nutností jinochovou, aby získal přítele a naopak.“ (SKALNÍK, Pavel: „O lásce antické“, cit. článek, s. 1).

¹¹⁵⁸ SKALNÍK, Pavel: „O lásce antické“, cit. článek, s. 2.

¹¹⁵⁹ Jde zejména o: ŠACHA, Vladimír: *V zahradě muk*. Brno 1946; TÝŽ: „Vitr byl náš kamarád“. In: TÝŽ (ed.): *Večery se soudruhy. Druhá část*. Brno 1977, s. 240–293.

pokud ne zejména, i v menšinové orientaci jiné. Tak např. píše o svém ztotožnění s komunistickými ideály: „[...] vždyť nejednou, když mi bylo kolem 20 let, byl bych se chtěl rozkřiknout na celý svět. Byl jsem přeplněn hořkostí poznání, srdce mi přetévalo nenávistí a láskou. Měl jsem však štěstí! Přišel jsem hned do velkého kruhu soudružství, do strany [...]“¹¹⁶⁰, či o svém posledním setkání s přítelem Vratislavem Šantrochem, který byl v roce 1941 popraven Němci (k tomuto setkání došlo v roce 1940): „Kdo z nás určitě věděl, že si podáváme naposled ruku? [...] Ještě večer v hotelu napsal jsem mu dopis. [...] Tak před spaním se mne zmocnila úzkost, že se snad sobě navždy ztratíme. V mysli se objevovaly obrazy minula, jeden krásnější druhého, viděl jsem matku, soudruhy, celý život, který byl nádherným dokumentem plně žitého mládí a snad jsem v tu chvíli ztrácel sílu nést tento pokořující život psance. Celou silou svého zoufalství jsem si přál mít zde svého přítele, povědět mu všechno a načerpat od něho sílu, která by vyvěrala z čistých pramenů minulých let.“¹¹⁶¹

Přátelství se studentem a pozdějším novinářem Vratislavem Šantrochem (1910–1941) bylo ostatně ve druhé polovině dvacátých let a ve třicátých letech, tedy i v době, kdy přispíval do *Hlasu a Nového hlasu*, klíčovým momentem Šachova života. Seznámili se pravděpodobně v roce 1926 v regionálním komunistickém mládežnickém hnutí na Vysočině.¹¹⁶² V roce 1957 Šacha zaznamenal své vzpomínky na Šantrocha písemně,¹¹⁶³ a třebaže zde líčil jejich přátelství jako založené na shodném politickém přesvědčení a na společné lásce k literatuře a přírodě, je celé toto pojednání prosyceno sublimovanou homoerotikou. Je však otázkou, zda si sám Šantroch tento podtext Šachova přátelství k sobě uvědomoval.¹¹⁶⁴

Podívejme se nyní poněkud blíže na Šachovy autobiografické texty *Vítr byl náš kamarád* (o přátelství k Šantrochovi) a *V zahradě muk* (o věznění v nacistických věznicích a koncentračním táboře)¹¹⁶⁵ a prozkoumejme, jak se v nich odráží autorovo citové ustrojení. Nejprve – v čem se projevuje homoerotický náboj Šachových vzpomínek na Šantrocha?

¹¹⁶⁰ ŠACHA, Vladimír: „Vítr byl náš kamarád“, cit. dílo, s. 263–264.

¹¹⁶¹ Tamtéž, s. 281.

¹¹⁶² Srov.: tamtéž, s. 245–246.

¹¹⁶³ Vyšly však teprve v roce 1977 v druhém díle sborníku *Večery se soudruhy* (I. díl: 1958), který obsahuje vzpomínky různých členů KSČ ze Žďárska na jiné, v době vzniku sborníku již zesnulé členy téže strany z téhož regionu, a který editoval právě Vladimír Šacha (ŠACHA, Vladimír: „Vítr byl náš kamarád“, cit. dílo).

¹¹⁶⁴ Na několika místech svých vzpomínek Šacha vypráví o Šantrochových známostech s děvčaty, případně o jeho obdivných vyjádřeních na jejich adresu (srov. např.: ŠACHA, Vladimír: „Vítr byl náš kamarád“, cit. dílo, s. 254 či s. 273).

¹¹⁶⁵ Bibliografické údaje k oběma dílům jsou uvedeny výše.

Vladimír Šacha se opakovaně pochvalně vyjadřuje o Šantrochově vzhledu,¹¹⁶⁶ zdůrazňuje význam, které pro něj přátelství se Šantrochem mělo,¹¹⁶⁷ a libuje si v popisu společně prožitých intimních chvil. Zde jde zejména o popis zimního dne, kdy Šacha půjčil Šantrochovi lyže, aby mohl jet „navštívit novoměstské studenty, mezi nimiž začal také vát čerstvý vítr nových socialistických myšlenek“¹¹⁶⁸, a Šantroch, který nebyl zkušeným lyžařem, se z Nového Města na Moravě vrátil do Žďáru nad Sázavou velmi pozdě:

Zase jeden krásný večer u nás. Vráťa se musel sušit, a proto jsme už nikam nešli. Večer při lampě. Překvapil mne vzácnou knížkou: Petroniovy Satiry. Dávno jsem si ji přál. [...] Už dávno jsem se připravoval na cestu do Řecka. Chtěl jsem poznat zemi Agisovu [srv. výše], ale také Feidiovu, Praxitelovu. Podařilo se mi to až v roce 1935, když jsem v Trogiru vzpomínal na Příhody [sic] Enkolpiovy, zachované v rukopisu trogiráckém. Vráťa získal knížku od profesora Lochmana, který ho učil dějepisu. Mnoho jsme mluvili o mládeži, o Komunistické revui, již řídil Klement Gottwald, o všech, kteří s ním bojovali za bolševickou linii ve straně. Mluvili jsme o literatuře, o studentském časopisu, z něhož přes všechny nedostatky vycházeli naši nejlepší básníci. Byl to jeden – již z mála – tichých večerů, v němž jsme si vzájemně byli ještě bližší, v němž jsme byli bližší celému světu.¹¹⁶⁹

Zde jako by Šacha juxtapozicí díla z klasického kánonu homoerotické četby a líčením vzájemné blízkosti se Šantrochem za zimního večera přímo megafonicky sděloval čtenáři, jak má jeho poměr k Šantrochovi interpretovat, avšak ani zde se neobejde bez okamžité relativizace homoerotického náboje přimísením motivu lásky ke straně a celému lidstvu.

Podobně vyznívá popis krátkého období v roce 1930, kdy byl Šantroch, toho času student maturitního ročníku německobrodského gymnázia, spolu s deseti spolužáky obviněn z popsání továren a kostelů v Německém Brodě nápisy protistátního obsahu¹¹⁷⁰ a byla na ně uvalena vazba. Poté, co byl z vazby propuštěn a dále vyšetřován na svobodě, vyhledal útočiště u Šachy, který v té době učil ve Skleném, a několik dní u něj poloilegálně přebýval, což

¹¹⁶⁶ O tom, když uviděl Šantrocha poprvé: „Neviděl jsem nikdy sympatičtějšího chlapce ne snad jen svými rysy, postavou, úsměvem, ale jemnou důvěrností, s níž mne tak samozřejmě vyhledal“ (ŠACHA, Vladimír: „Vítř byl náš kamarád“, cit. dílo, s. 246); o tom, když byl Šantroch na vojně: „Vráťa tedy zůstal obyčejným vojákem, který i ve stejnokroji zmužněl, zesílil a stejně mu to pěkně slušelo“ (tamtéž, s. 275) atd. atd.

¹¹⁶⁷ „Tak ho vidím dodnes a často si ho v tichu představuji.“ (ŠACHA, Vladimír: „Vítř byl náš kamarád“, cit. dílo, s. 246); „Kolikrát jsem ho ještě vyprovázel z výšek naší Vysočiny dolů na nádraží. Kolikrát jsme na sebe ještě mávali rukou, než jsme se navzájem ztratili. Dal bych za to vše, aby se to opakovalo.“ (tamtéž, s. 263); „Dodnes na mne z obrázku zírá usměvavá inteligentní tvář člověka s čistým rovným čelem vojáka, který v mém životě vyryl nezníčitelnou stopu po kráse nejpravdivějších dnů.“ (tamtéž, s. 275).

¹¹⁶⁸ ŠACHA, Vladimír: „Vítř byl náš kamarád“, cit. dílo, s. 252.

¹¹⁶⁹ Tamtéž, s. 253.

¹¹⁷⁰ Vladimír Šacha uvádí znění dvou nápisů: „Pryč s Římem! Ať žije SSSR!“ a „Ať žije sovětský svaz republik! – T. G. Masaryk“ (ŠACHA, Vladimír: „Vítř byl náš kamarád“, cit. dílo, s. 257)

dodává celé epizodě v Šachově líčení jiskru určité revoluční romantiky. Po nocích si vyprávěli¹¹⁷¹ a přes den, když Šacha neučil, se procházeli po okolí: „Takto jsme jen procházeli lesy, vystupovali na Brožovu a Hudečkovu skálu, nechali se zaplavovat vlnou dálek, které na nás narážely v modrém oparu. Spolu jsme nastavovali čela celému světu a držíce se pažemi, nezakolísali jsme nikdy nad černými a hrotitými hloubkami.“¹¹⁷²

Vratislav Šantroch sice v případě německobrodských nápisů nebyl odsouzen k trestu odnětí svobody, bylo mu však znemožněno dokončit gymnaziální studia. Odstěhoval se proto do Prahy, kde našel zaměstnání v komunistickém tisku. Vladimír Šacha za ním občas dojížděl, a je možné, že právě při těchto návštěvách Prahy se seznámil s lidmi okolo rodícího se hnutí sexuálních menšin. Mimořádně zajímavý je v tomto ohledu jeho popis víkendu v tramské osadě za Prahou, kam ho s sebou Šantroch při jedné příležitosti vzal. Jednalo se o zkušenost pro Šachu zcela novou. Již na nádraží jej zarazilo množství trampů a trampek a jejich výstroj: „Mládenci v širokých kloboucích, s divokými šátky na krku, širokými opasky se zavěšenými noži, tlačili se bezohledně na nás a Vráťa mne varoval před protestem. Dívky nebyly o nic hůře vyšňořeny, ale zato působily odpuzujícím dojmem.“¹¹⁷³ Po cestě vlakem uvažoval kriticky nad tím, co kolem sebe vidí. Trampy litoval, neboť jejich „protest proti buržoazní morálce nebyl bojem, ale útekem před skutečným světem“¹¹⁷⁴, a obdivoval Šantrocha, o němž předpokládal, že na Velkou řeku jezdí především za účelem indoktrinace svých kamarádů, že je schopen i v takto náročném prostředí ideologicky působit: „Pochopil jsem Vráťovu úlohu, byla nesmírně těžká. Musel pracovat obezřele a s neobyčejně citlivým taktem.“¹¹⁷⁵ Sám měl zkušenost z tramských aktivit komunistické mládeže na Žďársku, avšak pražský modus trampingu vyšel ze srovnání s tím, co znal, velmi nepříznivě: „Naši chlapci a děvčata [...] nenastrojili se jako maškary o ostatcích, nezpívali jen sentimentální písničky ‚Pojď, kamaráde, pojď, jsem tak sám‘, ale dovedli i v této době měšťácké dekadence

¹¹⁷¹ „V noci nespál. Hleděli jsme na sebe a neviděli se. Tma nás dělila jako neurčitost blízké budoucnosti. Byl bych si přál co nejvíce podepřít toho statečného a milého člověka, byl bych šel kraj světa, abych mu zjednal právo na dokončení studia. Nemohl jsem však uvěřit, že by se mi to podařilo“ (ŠACHA, Vladimír: „Vít byl náš kamarád“, cit. dílo, s. 261). Motiv noční intimity se v Šachových vzpomínkách na Šantrocha objevuje opakovaně, tak ještě např.: „Mnohokrát jsem tě pozoroval spícího. Lidé všelijak vypadají, spí-li. Jedni jsou jako děcko, chtěl bys je pohládit, a druzí jsou podobni mrtvým. Ty jsi, Vráťo, byl jako dítě, které se stočí do klubíčka a celý svět přichází k němu na besedu. Nikdy mne nenapadlo, že i děti musí násilím umírat.“ (tamtéž, s. 286).

¹¹⁷² ŠACHA, Vladimír: „Vít byl náš kamarád“, cit. dílo, s. 262.

¹¹⁷³ Tamtéž, s. 267.

¹¹⁷⁴ Tamtéž.

¹¹⁷⁵ Tamtéž.

rozezpívat ulice revoluční pochodovou písničkou, dovedli usínat na měkkých melodiích písní sovětských národů.¹¹⁷⁶

Již citovaný titul písně, kterou patrně slyšel od spolucestujících trampů ve vlaku, však naznačuje, že se dostal do společnosti, která i pro něj mohla být poměrně inspirativní. Jak vyplývá ze seznamovacích inzerátů v *Hlasu* a *Novém hlasu* a konečně i z Horného knihy *Duše trampa*, tramské hnutí bylo za první republiky populární i mezi mnoha mladými městskými homosexuály, kterým mohlo tramské prostředí organizované do značné míry kolem pojmu *kamarádství* vyhovovat jako příhodné místo k úniku ze všední reality. Když Šantroch se Šachou dorazili na místo na břehu Vltavy, kde se trampové koupali, Šachova špatná nálada se rozplynula:

Vrát'a skákal krásným stylem z můstku do vody. Měl ještě silný šrám ve vlasech od poslední neděle. Hlavou dopadl na šterk, div že si nezlomil vaz. Kamarádi ho vytáhli, když uviděli zakrvácenou tvář. Ovšem Vrát'a už nevzpomínal a těšil se ze žhavého srpnového dne na břehu šumící řeky, uprostřed stále přibývajících naháčů, kteří shodíce se sebe maškarádu, vypadali opět přirozeně jako právě se zrodilí lidé. Skoro všichni tu znali kamarádkého redaktora. Začalo se mi tu líbit. Mnoho jsem se dozvěděl, o nezaměstnanosti mladých, o jejich romantických a podivných láskách.¹¹⁷⁷

Poté, co se druhý den vrátili do Prahy, musel Šantroch do tiskárny, ale oba přátelé byli domluveni, že spolu posléze odjedou na Vysočinu. Šacha čekal na Šantrocha v kavárně poblíž Masarykova nádraží a pozoroval okolí: „Proti mně si sedl mladičkový chlapec horečně zardělých tváří a příliš vlhkých očí se stíny pod nimi. [...] Byl elegantně oblečen, jeho ruce byly jemné jako ruce dívky [...]“¹¹⁷⁸.

Ano, *podivné* vztahy a *jemnost*, případně *něžnost* vzezření některých mužů, dvě topoi Šachových textů, která se hojně vyskytují také v jeho vzpomínkách na věznění v době nacistické okupace, které vydal již v roce 1946 pod názvem *V zahradě muk*. Vladimír Šacha byl zatčen dne 15. ledna 1941 zároveň s dalšími pracovníky podzemního komunistického hnutí na Žďársku. Po věznění v Drážďanech, Vratislavi a Brně byl v srpnu 1942 převezen do koncentračního tábora v Dachau, kde byl internován až do konce války. Šachovy vězeňské memoáry jsou jedním z mála českých poválečných svědectví osvobozených politických vězňů, v nichž je referováno o tom, že v koncentračních táborech byli přítomni také lidé uvěznění pro homosexualitu.

¹¹⁷⁶ Tamtéž.

¹¹⁷⁷ Tamtéž, s. 268.

¹¹⁷⁸ Tamtéž, s. 269–270.

Třebaže Šacha v textu pečlivě udržuje distanci mezi sebou jako politickým vězněm a vězni pro homosexualitu,¹¹⁷⁹ je patrné, že s nimi v některých případech sympatizuje. Již po 35 stranách celkem pětisetstránkové knihy věnuje poměrně značný prostor vyprávění o továrníku Josefovi („byl zvláštní jemný padesátník“¹¹⁸⁰), který byl „již podruhé trestán podle § 175, pro zapovězenou lásku k hochům“¹¹⁸¹. Když Josef poznal, že jej Vladimír Šacha neodsuzuje, vyprávěl mu podrobně svůj příběh, přičemž se obhajoval: „Každý lidský tvor má právo milovat. Upřímná láska není nebezpečná. Nikomu jsem přece neublížil. Chlapci přišli sami, nikdo je nenutil. Myslím, že mne i často milovali. [...] Proč jen společnost nenechá člověka žít, jak musí? Což víme, jak žijí všichni ti normální mravokárci? Což kdybychom nahlédli do jejich ložnic?“¹¹⁸² Šacha Josefovy argumenty komentuje: „Byly to podivné řeči, mnoho jsem si nechal vysvětlit a mnoho jsem o tom přemýšlel. Josef byl ve své zpovědi plachý a dlouho se mne nezeptal na úsudek.“¹¹⁸³ Po nějaké době však Josefa přece jen zajímalo, co si Šacha o problému myslí, a ten mu odpověděl:

Ano, Josefe, souhlasím s vámi, že dnešní společnost je krutá a vaše srdce je v ní opuštěno. Věřím, že se ještě dočkáte svobody, určité svobody ve své pokorné a bezpečné lásce. Ale musí to být jiný svět, docela jiný, milý Josefe, kde už nebude vysokorodé společnosti, jež své nejhroznější činy zakrývá falešnou morálkou, bohatstvím a zákoníkem. Dnes také není čas na řešení vnitřních pocitů spokojenosti, lásky, přátelství, dnes jde jen o život. Dnes bojujeme právě s tím krutým nepřítelem vaší i naší lásky, svobody světa, [...]. Naše lásky musí stranou. [...] Vyhrajeme-li tento boj – nejen Češi, ale všichni svobodomyšlní všech národů, potom porazíme i vašeho nepřítele, konservatismus, reakci.¹¹⁸⁴

Popis Šachových rozhovorů s Josefem nese rysy určité vykonstruovanosti – Šacha exponuje problém trestnosti homosexuality a předstírá, že je s ním konfrontován poprvé a že si na celou věc teprve na místě musel udělat názor. Poté následuje schematické rozuzlení, kdy

¹¹⁷⁹ I tak ovšem z textu jasně vysvítá autorův smysl pro půvaby mladších spoluvězněů. Srov. např. vyjádření jako: „vpadl k nám v noci hezký, kučeračný hoch z Prahy“ (ŠACHA, Vladimír: *V zahradě muk*, cit. dílo, s. 29), „hezký, vysoký chlapec a jmenoval se snad Jura“ (tamtéž, s. 160), „hezký a milý hoch se trápil, že pro něho zatkli i ředitele“ (tamtéž, s. 165), „takový pěkný hoch, snad mu bylo osmnáct let“ (tamtéž, s. 305), „byl to opravdu hezký chlapec“ (tamtéž, s. 357), „jaci to museli být hezcí hoši!“ (tamtéž, s. 396), „Artur byl krásný chlapec, modrých, hodně šikmých očí, ale čisté, zdravé, skoro venkovské, slovanské tváře, něžný i klackovsky milý“ (tamtéž, s. 403) atd. atd. Jindy je všímavý ke zženštilému vzhledu ostatních, a tak např. o německém nadřízeném v kanceláři, kde pracoval jako pomocný písař, píše: „Subtilní, skoro dívčí, kroutil se v bocích jako panna, ruce měl pěstěné a dodnes vidím ty dlouhé, mrtvé prsty, které mi předkládaly obálky“ (tamtéž, s. 416).

¹¹⁸⁰ ŠACHA, Vladimír: *V zahradě muk*, cit. dílo, s. 45.

¹¹⁸¹ Tamtéž. Číslem 175 byl označen paragraf, který stanovil trestnost homosexuálních styků, v německém trestním zákoně (bliže viz kap. 4.2.).

¹¹⁸² ŠACHA, Vladimír: *V zahradě muk*, cit. dílo, s. 47.

¹¹⁸³ Tamtéž.

¹¹⁸⁴ Tamtéž, s. 47–48

nešťastnému a poníženému člověku pomůže zjednat jasno v jeho situaci tím, že celý problém zasadí do výkladového rámce třídního boje a předestře mu perspektivu svobodné budoucnosti v nové společnosti. V podstatě tak reprodukoval názory Huga Hechta, s nímž čtrnáct let předtím vedl polemiku na stránkách *Nového hlasu* (viz výše). Lze mít za to, že v době, kdy vzpomínky psal, věřil, že poválečná společnost se bude zásadně odlišovat od předválečné, a pokusil se proto zařazením této pasáže a její osvětově-didaktickou koncepcí legitimizovat případný nástup takového společenského klimatu, které by konečně umožnilo odrestnění homosexuality. Nakonec však Šacha přiznává, že určité vědomosti o tématu již měl a že (Josefovy) naděje na osvobození sexuálních menšin za socialismu mohou být plané: „[...] Ptal se dychtivě na Rusko a třebaže jsem věděl, že sovětský zákoník v tomto paragrafu je přísný a hodně upustil od první Hirschfeldovy předlohy, popřel jsem to. Nemělo by smyslu vrhati tohoto stejně již zoufalého člověka do tmy beznadějné budoucnosti.“¹¹⁸⁵

V souladu s politikou meziválečného hnutí sexuálních menšin byl Šacha ochoten zastat se „vrozených“ homosexuálů a jejich práva na citový život odpovídající jejich založení, avšak vystupoval ostře proti heterosexuálním osobám, které se homosexuálně chovaly ze zjištěných důvodů.¹¹⁸⁶ Takto například líčí příhodu, kdy přistihl polského spoluvězně Zbyszka, jak se líbe s kápem:

Mnoho se však u mne změnilo po jediném večeru. Procházeli jsme se s Högem po dvoře. [...] V ložnici třetí světnice bylo ještě světlo, ale ticho. V koutě u samého okna jsme zahlédli dvě postavy. Nemohli nás vidět, protože venku byla tma. Poznal jsem hned Zbyszka a také zeleného¹¹⁸⁷ kápu třetí ložnice. Nemuseli jsme se dlouho dívat, abychom nepochopili milostnou scénu dachovské lásky. Snad se jen líbali, ale Zbyszek se nikterak nebál, protože se hezky usmíval. Höge se srdečně rozesmál a byl by velmi rád čekat až do konce. Pro mne padlo jedno přátelství, [...]. Neodsuzoval jsem a neodsuzuji ty, kteří takto museli žít. Ale Zbyszek měl jiné cíle.¹¹⁸⁸

Homosexuální prostituce, při níž protihodnotou byly různé materiální či nemateriální výhody, byla dle Šachova líčení v Dachau poměrně běžná:

¹¹⁸⁵ Tamtéž, s. 48.

¹¹⁸⁶ Srov.: SEIDL, Jan: „Zhýralci a psychopati. Trestání homosexuality za první republiky a česká medicína“. In: sborník ze VI. pardubického bienále (v přípravě).

¹¹⁸⁷ Míňen zelený trojúhelník, jímž byli v koncentračních táborech označováni kriminální vězni (lupiči, vrazi apod.).

¹¹⁸⁸ ŠACHA, Vladimír: *V zahradě muk*, cit. dílo, s. 358–359. Cílem Zbyszka, který byl jinak heterosexuál, bylo získat v důsledku kápy přízně různé úlevy.

Rusové nesměli vyjít z bloku. Jedni tvrdili, že jen tak se zabráni krádežím řepy a bramborů, které byly v hromadách před kuchyní, a druzí šeptali, že se velitelství dozvědělo o velké prostituci malých hochů. Skutečně byli zadrženi chlapci, kteří se večer nabízelí polskému knězi za osminku chleba.¹¹⁸⁹ Takový byl život v táboře. O Míšu¹¹⁹⁰ jsme se báli. Byl hezký a naivní, prostý a důvěřivý. Nevěřil jsem novému lagerältestru. [...] Nezapomenu ani polského studenta z trestného bloku [...], který v sedmnácti letech přišel do Dachau a protože byl hezký a nezkušený, stal se ‚přítelem‘ nejbrutálnějšího blokáče.¹¹⁹¹

Šacha v souvislosti s homosexuálními „blokáči“ (tj. veliteli vězeňských bloků, kteří se rekrutovali z řad vězňů) vzpomíná také na

několik blokových a štubových, kteří museli na tři měsíce do trestného bloku, protože pořádali na Silvestra intimní večer, kde se tančilo v dámských šatech a kde byli pozváni nejhezčí chlapci z bloku. Lépe živení blokoví museli ‚žít‘. Od roku 1933 neznali normálního života, někteří snad neznali vůbec normální lásku a proto čerpali z temna svých pudů a milovali, žárlili, nenáviděli a zabíjeli. Snad jen psycholog-lékař prosvětlí onu podivnou noc, v níž se zmítaly lidské duše Dantova pekla a nebe, života a smrti.¹¹⁹²

Patologizující diskurs při pojednávání těch homosexuálních vztahů v Dachau, které považoval za zjištné, a tedy nemorální, není v Šachových memoárech ojedinělý. Tak např. epizodu, kdy vězeň Ruth napsal milostný dopis veliteli bloku Muthovi (Šacha pracoval v koncentračním táboře jako písař a příležitostně ostatním vězňům zpřístupňoval korespondenční potřeby), komentoval slovy:

[...] Dachau je město, veliké město podivných mnohdy zmrzačených charakterů a město podivných přátelství. Na strašlivém systému věznění, muk, na troskách lidství a na hranicích mrtvol, z hluboka a přece bujně vyrůstaly květy Erotovy. Na únavném slunci léta, v závěťtí zimy a v mírném podvečerním světle chvěla se tuberkulosní květinka přátelství.¹¹⁹³

Z novin, které se náhodou mezi vězně dostaly, se Vladimír Šacha dozvěděl o tom, že Vratislav Šantroch byl popraven za prvního stanného práva. Vzpomínka na domov, blízké a na Šantrocha mu pak pomáhala překonat nejtěžší chvíle internace:

¹¹⁸⁹ Vladimír Šacha ve svých vzpomínkách nenalezl pro příslušníky kléru příliš vlídných slov a v souvislosti s homosexualitou je zmiňuje vícekrát. Tak např. když vysvětluje význam barevného rozlišení trojúhelníků na vězeňských oděvech, uvádí též růžový, vysvětluje, že šlo o homosexualitu, a jedním dechem dodává, že jí bylo „v Dachau mnoho i mezi kněžími“ (ŠACHA, Vladimír: *V zahradě muk*, cit. dílo, s. 271).

¹¹⁹⁰ Míša byl čtrnáctiletý ruský vězeň, který si Šachu oblíbil (a on jeho) a požíval jeho ochrany.

¹¹⁹¹ ŠACHA, Vladimír: *V zahradě muk*, cit. dílo, s. 386–387.

¹¹⁹² Tamtéž, s. 387.

¹¹⁹³ Tamtéž, s. 339.

Musím myslet na domov, na dny u oken krásné školy, kdy mi mával jediný smrk na nejvyšším bodě krajiny, kdy také přšelo a také jednotvárně bušilo do plechu. Jak to bylo útulné, teplé, do sebe stulené, něco milého a přátelského! Možná, že zatluče někdo na vrata, že budeš chvíli nevěřit svému sluchu a potom otevřeš uplakané okno, snaže se proniknout pláčem tmy a zdola zazní tichý hlas: „Vladimíre, to jsem já!“ Hlas, hlas, který nemohu zapomenout. Hlas tvůj, můj Vráťo!¹¹⁹⁴

Poté, co se Vladimír Šacha vrátil z koncentračního tábora, byl v letech 1946–1947 předsedou národního výboru ve Žďáru nad Sázavou. V letech 1948–1965 působil jako okresní školní inspektor, poté odešel do důchodu.¹¹⁹⁵ Internetová encyklopedie Wikipedia uvádí, že „v roce 1968 byla proti němu vedena hrubá antikomunistická kampaň, mezi jejímiž projevy bylo mj. osobní fyzické napadání (i házení kameny) či malování šibenice na brance jeho malého domku“¹¹⁹⁶. Vladimír Šacha zemřel 6. července 1986 v Novém Městě na Moravě.¹¹⁹⁷

5.2.2. Přístup státní moci k homosexualitě v Sovětském svazu

V období před rokem 1917 byl v Rusku oboustranně dobrovolný pohlavní styk dospělých mužů trestný podle trestního zákona z roku 1845 vyhnanstvím na Sibiři (§ 995), homosexuální styk s mladistvým či styk spojený s násilím či zneužitím závislosti pak byl trestán vyhnanstvím s nucenými pracemi (§ 996). Ve všech případech bylo součástí trestu veřejné pokání, což ukazuje na klíčovou pozici pravoslavné církve v regulaci osobního a rodinného života v Rusku v období po napoleonských válkách.¹¹⁹⁸ V roce 1900 byl trest vyhnanství za činy podle § 995 změněn na žalář od čtyř do pěti let a povinnost pokání byla zrušena. Statistická analýza perzekuce homosexuality v předrevolučním Rusku ukazuje, že v letech 1874 až 1905 byla stíhána ve velmi malé míře – v období těchto let bylo v celém Rusku obviněno 1 066 mužů a 4 ženy a odsouzeno 440 mužů a žádná žena.¹¹⁹⁹ Podíl odsouzení ku obviněním činil v této době u činů podle §§ 995 a 996 asi 41 %, zatímco průměr pro ostatní

¹¹⁹⁴ Tamtéž, s. 448.

¹¹⁹⁵ kol.: *Lexikon české literatury. Osobnosti, díla, instituce. 4, S–Ž, Dodatky k LČL 1–3, A–Ř. Svazek I, S–T.* Praha 2008, s. 536.

¹¹⁹⁶ „Vladimír Šacha“, URL: http://cs.wikipedia.org/wiki/Vladim%C3%ADr_%C5%A0acha.

¹¹⁹⁷ Tamtéž.

¹¹⁹⁸ HEALEY, Dan: *Homosexual Desire in Revolutionary Russia. The Regulation of Sexual and Gender Dissent.* Chicago – London 2001, s. 79–81.

¹¹⁹⁹ Tamtéž, s. 296.

trestné činy se pohyboval kolem 66 %.¹²⁰⁰ Odhaduje se, že na jedno odsouzení podle § 995 připadala čtyři podle § 996.¹²⁰¹ Policie navíc pouze zřídka prováděla kroky směřující k aktivnímu vyhledávání homosexuálně jednajících osob; v drtivé většině případů přistupovala ke stíhání na základě udání.

Po revoluci v roce 1905 se praxe znatelně zpřísnila – v letech 1905 až 1913 bylo obviněno 911 osob a odsouzeno 504.¹²⁰² Lze přitom pozorovat pozoruhodný jev, kdy hlavní těžiště perzekuce homosexuálního jednání se postupně přesouvalo z velkých měst s převážně slovanským obyvatelstvem do jižních oblastí impéria.¹²⁰³ Ukazuje se tak, že zatímco u etnických Rusů byli lékaři podávající znalecké posudky, poučení v této době již do určité míry psychiatrickým výkladem homosexuality, ochotni konstatovat specifickou, konstitučně podmíněnou homosexuální osobnost, která podle jejich názoru neměla být předmětem trestního postihu, u neruských etnik, považovaných za „necivilizovaná“, se tomu vzpírali a homosexuální chování jejich příslušníků vykládali primárně jako kulturně naučené, a proto hodné vykořevení.¹²⁰⁴

Příslušníci marxisticky orientované levice do diskusí o (homo)sexualitě před rokem 1917 příliš nezasahovali. Dan Healey uvádí, že názory levicových hnutí na sexualitu se v době před první světovou válkou obecně rozpadaly do dvou směrů – jednak šlo o v zásadě liberální úsilí o oproštění sexuality od tradičních církevních či státních ingerencí (mezi ruskými bolševiky tento směr zastupovala zejména Alexandra Kollontajová, po roce 1917 lidová komisařka sociální péče a sympatizantka Světové ligy pro sexuální reformu) a jednak o úsilí o prosazení „racionálního“, „vědeckého“ pohledu na sexualitu, který se v zásadě inspiroval eugenikou a umožňoval využít sexualitu jako nástroj sociálního inženýrství.¹²⁰⁵ K tomuto proudu náležel také Lenin, jehož názory na otázky státní regulace sexuality jsou známy pouze z několika málo pramenů.¹²⁰⁶

¹²⁰⁰ Tamtéž, s. 94.

¹²⁰¹ Tamtéž, s. 95.

¹²⁰² Tamtéž, s. 296–297.

¹²⁰³ Jedna třetina obvinění podle §§ 995 a 996 pocházela v tomto devítiletém období z gubernie Tiflis (dnes Tbilisi), v letech 1912 a 1913 pocházela z této gubernie dokonce téměř polovina případů (tamtéž, s. 96).

¹²⁰⁴ Tamtéž, s. 96–97.

¹²⁰⁵ Tamtéž, s. 109–112.

¹²⁰⁶ Z jeho korespondence s francouzskou sociální demokratkou Inessou Armandovou z roku 1915 vyplývá, že „svobodu lásky“ chápal jako jeden z cílů budoucí revoluce, avšak rozhodně ne prvořadý (tím byly změny hospodářské povahy), a že se poněkud obával, aby tato „svoboda“ nevedla k odklonu od vážných vztahů a plození dětí. O pět let později pak v rozhovoru s německou komunistkou Clarou Zetkinovou kritizoval přehnaný zájem žen a mladých lidí o otázky sexuality, který je odtrhuje od revolučního úsilí. Tento rozhovor, publikovaný až v roce 1925, byl později, poté, co se v mocenských pozicích upevnil Stalin, často citován na podporu jeho politiky v sexuálních otázkách (tamtéž, s. 112–115).

V roce 1922 byly vydány v RSFSR a některých dalších republikách v evropské části svazu trestní zákony, podle nichž nebyly dobrovolné pohlavní styky mezi dospělými osobami téhož pohlaví trestnými činy.¹²⁰⁷ Historické prameny, které by přímo objasnily, jak sovětská moc dospěla k rozhodnutí zrušit všeobecnou trestnost homosexuality v Rusku, neexistují, avšak Dan Healey prostudoval archivní materiály z provenience lidového komisariátu spravedlnosti RSFSR týkající se kodifikačních prací na tomto trestním zákoně a shledal, že třebaže v nich není otázka trestnosti homosexuality podrobně rozebírána, svědčí tyto dokumenty o tom, že během celého trvání přípravných prací, tedy od roku 1918 do roku 1922, jevíli autoři těchto dokumentů principiální záměr dobrovolné homosexuální činy mezi dospělými zbavit trestní sankce.¹²⁰⁸ Healey to vysvětluje tím, že ve vědeckých, právnických a kulturních kruzích panoval „modernizační konsensus“,¹²⁰⁹ a staví se tak proti názoru rusko-amerického historika Simona Karlinského (1924–2009), který v odrestnění homosexuality v roce 1922 viděl „šťastné přehlédnutí“¹²¹⁰ a západní výklad, který tuto změnu interpretuje jako vědomé rozhodnutí vedoucích osobností bolševického režimu, kritizoval jako nepochopení situace.¹²¹¹

Po odrestnění homosexuality až do konce dvacátých let spočívalo v SSSR jádro veřejné rozpravy o homosexualitě v otázce, jaký je tedy nový status homosexuála. Zástupci bezpečnostních složek a někteří právníci v něm spatřovali nadále zločince a kontroly nad ním se vzdávali pouze neradi. Brzy po odrestnění homosexuality se ostatně naučili tam, kde to bylo alespoň trochu možné, aplikovat na případy homosexuálních styků paragrafy o

¹²⁰⁷ Tato skutečnost byla ve dvacátých letech ve středoevropských a západoevropských homosexuálních společenstvích a s nimi sympatizujících kruzích hodnocena velmi pozitivně a ještě v sedmdesátých letech 20. století chápala gay a lesbická hnutí v západních zemích první sovětský trestní zákon jako příkladnou ukázkou respektu státní moci k homosexuální orientaci, třebaže v té době byla v Sovětském svazu homosexualita již dávno znovu trestná (viz níže v hlavním textu) (tamtéž, s. 115). Pokud jde o Československo, neexistují z doby, kdy byly v RSFSR homosexuální styky legální, přímá pochvalná vyjádření z prostředí homosexuální subkultury či sexuálně-reformního hnutí vůči SSSR. Že byla v těchto prostředích sovětská úprava známa a kladně hodnocena, však ukazuje několik zklamaných vyjádření poté, co byla zrušena (O. P.: „Sexuálně konservativní sovětská unie“. *Nový hlas*, 3, 1934, s. 52–53; POPPER, Max: „Náležeji sexuální úchyly lidí před soud či k lékařům?“. *Sociálně zdravotní revue*, 2, 1934, s. 60).

¹²⁰⁸ HEALEY, Dan: *Homosexual Desire in Revolutionary Russia. The Regulation of Sexual and Gender Dissent*, cit. dílo, s. 116. Podrobný výklad a interpretace těchto pramenů: tamtéž, s. 116–124. Dan Healey mimo jiné upozorňuje na to, že tvůrci prvního sovětského trestního zákona byli obeznámeni s historií vzniku nového trestního práva za Velké francouzské revoluce, kterou pro svůj případ považovali za poučnou (s. 120–121; francouzský trestní zákoník z roku 1791 jako první na světě nestanovil všeobecnou trestnost homosexuálního jednání).

¹²⁰⁹ „Modernist consensus“ (tamtéž, s. 115).

¹²¹⁰ „Benign oversight“ (tamtéž).

¹²¹¹ Tamtéž. Simon Karlinsky svou interpretaci publikoval ve studii „Russia’s Gay Literature and Culture. The Impact of the October Revolution“. In: DUBERMAN, Martin; VICINUS, Martha; CHAUNCEY, Jr., George (eds.): *Hidden from History. Reclaiming the Gay and Lesbian Past*. New York 1989.

chuligánství či kuplířství.¹²¹² Naproti tomu medicína viděla v homosexualitě prostor pro uplatnění psychoterapie či pokusů o „léčbu“ založených na endokrinologii (srov. podkap. 3.3.2. a 3.4.1.), která v té době byla novým medicínským oborem a v Sovětském svazu vyvolávala obzvláštní očekávání vzhledem k tomu, že působila dojem perspektivní cesty k ovládnutí přírody.¹²¹³

Sovětský režim ve dvacátých letech používal liberální úpravu některých sexuálních otázek, mezi nimi i trestněprávní úpravu homosexuality v RSFSR, jako jeden z prvků své propagace vůči veřejnosti západních států.¹²¹⁴ Lidový komisař zdravotnictví RSFSR Nikolaj Alexandrovič Semaško (1874–1949) navštívil v roce 1923 Hirschfeldův ústav v Berlíně a v roce 1926 pozval Hirschfelda, který se o sovětský příklad živě zajímal, na návštěvu do Sovětského svazu.¹²¹⁵ Sovětští zástupci ve SFSR Alexandra Kollontajová, Grigorij Batkis a Nikolaj Paše-Oserskij se na jejích sjezdech těšili obzvláštní autoritě. Deklarativně avantgardní přístup k homosexualitě se však omezoval pouze na evropské republiky SSSR, kde žilo převážně slovanské obyvatelstvo. V republikách na periferii svazu, kde bylo homosexuální chování mezi muži součástí tradiční kultury (například Uzbekistán či Turkmenistán), však místně příslušné trestní zákony homosexuální styky nadále trestaly, což bylo vykládáno jako boj proti zaostalosti tamního lidu.¹²¹⁶ Avšak ani v RSFSR se zrušení všeobecné trestnosti homosexuality netýkalo všech homosexuálně cítících či jednajících stejně. V případě příslušníků kléru a řeholních řádů sloužily režimu pohlavní styky s osobami téhož pohlaví často jako vítaná záminka k uspořádání spektakulárního procesu, jehož účelem bylo demonstrovat obyvatelstvu „pokrytectví“ církve.¹²¹⁷ Získání právního podkladu pro tyto procesy bylo o to snazší, že církevní osoby neměly v SSSR až do roku 1936 plná občanská práva a že chráněná věková hranice pro pohlavní styk nebyla stanovena fixně, ale stanovovala se znalecky ad hoc u každého poškozeného.¹²¹⁸

Veřejný diskurs o homosexualitě doznal určitého posunu po zahájení první pětiletky (1928–1932), v jejímž důsledku opustily miliony rolníků venkovské oblasti a stáhly se do měst, čímž došlo k významnému zahuštění jejich osídlení a proměně v jejich sociální

¹²¹² HEALEY, Dan: *Homosexual Desire in Revolutionary Russia. The Regulation of Sexual and Gender Dissent*, cit. dílo, s. 128–131.

¹²¹³ V sovětském tisku získaly ve dvacátých letech širokou publicitu zejména pokusy o omlazování. Takových operací bylo v té době v Sovětském svazu také mnoho set přímo vykonáno (tamtéž, s. 134).

¹²¹⁴ Tamtéž, s. 132–133.

¹²¹⁵ Tamtéž, s. 138.

¹²¹⁶ Tamtéž, s. 159–162.

¹²¹⁷ Tamtéž, s. 153–158.

¹²¹⁸ Tamtéž, s. 122.

strukturu.¹²¹⁹ V tomto kontextu spustilo sovětské vedení kampaň proti „sociálním anomáliím“, které nedělaly dobrý dojem ve veřejném prostoru města (prostituce, bezdomovectví, žebrota, alkoholismus).¹²²⁰ Boj proti těmto jevům koincidoval též s kampaní proti „biologizování“, v jejímž důsledku nesměly být sociální anomálie vysvětlovány jinak než jako naučené vlastnosti – odtud také rozmach tzv. „léčby prací“ v této době.¹²²¹ Na počátku třicátých let se tak otevřel diskursivní prostor, který potenciálně umožňoval i redefinici statusu homosexuálních subkultur.¹²²² Že diskurs o sexuální svobodě již nebyl v této době v Sovětském svazu podporován, ukazuje též zrušení sjezdu SLSR v roce 1932 v Moskvě (viz kap. 3.9.).

V roce 1933 pak došlo k rozhodujícímu vývoji, v jehož důsledku byly pohlavní styky mezi osobami téhož pohlaví prohlášeny v evropských republikách SSSR znovu za trestné. V létě toho roku zatkla sovětská tajná policie OGPU (předchůdkyně NKVD) při razířích v Moskvě a Leningradu 130 homosexuálů, jejichž tajnou sociabilitu začala v kontextu nástupu nacistického režimu v Německu a z ní vyplývajících změněných mezinárodních poměrů považovat za bezpečnostní riziko. Klíčový je dopis náměstka předsedy OGPU Jagody Stalinovi ze dne 15. září 1933, v němž je uvedeno, že „zakládání sítí salonů, středisek, doupat, skupin a jiných organizovaných uskupení pederastů [může vést k] přeměně těchto organizací ve skutečné špionážní buňky“.¹²²³ Stalin na okraj dopisu poznamenal, že je třeba do sovětského zákonodárství zavést příslušná ustanovení, a předal jej svým podřízeným. Odtud pak již vedla přímá cesta k tomu, aby byly v roce 1934 v trestních zákonech těch sovětských republik, v nichž byly pohlavní styky osob téhož pohlaví v roce 1922 odrestněny, opět prohlášeny za trestné ve všech případech, kdy k nim docházelo mezi muži. Oficiální odůvodnění tohoto kroku pak pracovala buďto s motivem boje mezi komunismem a nacismem,¹²²⁴ anebo pronásledování homosexuality zařazovala do kontextu boje s třídním nepřítelem a sociálními anomáliemi.¹²²⁵ V období bezprostředně po znovuzavedení trestnosti homosexuality byly tyto činy trestány výměrami u horní hranice sazby (5 let), ke konci třicátých let se již tresty začasté pohybovaly u spodní hranice (3 roky) a nebylo též řídkým

¹²¹⁹ Tamtéž, s. 181–182.

¹²²⁰ Tamtéž, s. 175–176.

¹²²¹ Tamtéž, s. 172–173. Kampaň proti biologizování s sebou přinesla též zavržení omlazovacích operací založených na endokrinologických přístupech (odporují zákonům přírody).

¹²²² Tamtéž, s. 182.

¹²²³ Tamtéž, s. 184 (překlad J. S.).

¹²²⁴ Zde jde zejména o článek Maxima Gorkého „Proletářský humanismus“ (Proletarskij gumanizm), publikovaný v *Pravdě* a *Izvestiích* dne 23. května 1934. Pointou Gorkého argumentace je často citovaná věta „Zničte homosexuály – fašismus zmizí“ (Uničtožte gomosexualistov – fašizm isčezžot) (tamtéž, s. 189–190).

¹²²⁵ Srov. zejména projev lidového komisaře spravedlnosti RSFSR Nikolaje Vasiljeviče Krylenka ve Všesvazovém ústředním výkonném výboru z března 1936 (tamtéž, s. 195).

jevem, že odsouzený uspěl s opravným prostředkem.¹²²⁶ Vedle toho je však jisté, že mnoho homosexuálů bylo postiženo mimosoudními postupy tajné policie, které nejsou zdokumentovány.¹²²⁷

„Tání“ v Sovětském svazu po Stalinově smrti v roce 1953, které bylo, jak uvidíme v dalším textu, důležitým faktorem, bez něž by nebylo možné odtrestnění homosexuality v Československu, se do situace homosexuálů v SSSR příliš nepromítlo. V roce 1960 sice byla v trestním zákoně RSFSR zrušena spodní hranice trestu za pohlavní styk s osobou téhož pohlaví, horní hranice však zůstala nezměněna.¹²²⁸ Dan Healey upozorňuje, že zachování tohoto paragrafu v trestním zákonodárství SSSR v období destalinizace je nutno vykládat mimo jiné v kontextu toho, že ve druhé polovině padesátých let došlo k hromadnému propouštění vězňů z táborů systému Gulag, kteří se pokoušeli v počtu několika milionů integrovat zpět do sovětské společnosti. Podržení všeobecné trestnosti mužské homosexuality tak mohlo být motivováno i ochranou té části společnosti, která v Gulagu nebyla, před návyky, které si propuštění vězni skutečně či domněle z táborů přinášeli.¹²²⁹

¹²²⁶ Tamtéž, s. 218.

¹²²⁷ Tamtéž, s. 207.

¹²²⁸ Tamtéž, s. 238.

¹²²⁹ Tamtéž, s. 238–239.

5.3. Trestní zákon z roku 1950

Jak jsme již naznačili výše v tomto oddíle, v prvních letech po osvobození Československa panovalo v homosexuálním společenství i mezi jeho příznivci z řad většinové společnosti přesvědčení, že ustanovení o všeobecné trestnosti homosexuálního jednání brzy z právního řádu obnoveného státu zmizí. Optimistická očekávání mohlo podporovat i to, že – jak jsme viděli v kapitole 1.3. – reálná míra perzekuce homosexuality po květnu 1945 patrně dosti poklesla, a homosexuální občané si tak mohli po tuhém režimu, který zažili za okupace, do určité míry vydechnout. V období třetí republiky (1945–1948) byla prioritou v oblasti trestní politiky a legislativy odplata za zločiny příslušníků a spolupracovníků nacistické okupační moci, zatímco homosexuálnímu jednání, za okupace stíhanému ve zvýšené míře, nyní věnovaly bezpečnostní orgány daleko menší pozornost. Po komunistickém převratu v únoru 1948 pak situace získala ještě jinou kvalitu. Třebaže v Sovětském svazu byly homosexuální styky znovu prohlášeny za trestné (viz podkap. 5.2.2.), českoslovenští homosexuálové a jejich sympatizanti si pamatovali, že KSČ, v jejichž rukou se náhle ocitly veškeré mocenské pozice ve státě, se za první republiky příležitostně vyjadřovala k myšlence odrestnění homosexuality příznivě.¹²³⁰ Perspektivy homosexuální situace se tak mohly zdát ještě slibnější.

Dne 14. července 1948 přijala vláda usnesení, podle nějž měly být do dvou let připraveny, navrženy a přijaty nové kodexy upravující podle potřeb nového režimu občanské, trestní a rodinné právo. Pro tento program se vžilo označení „právnícká dvouletka“¹²³¹ a z pohledu komunistické moci skončil úspěšně: nové zákony byly ve stanovené lhůtě skutečně přijaty.¹²³² Zákon č. 86/1950 Sb., tedy nový trestní zákon, přijatý dne 12. července 1950, pak obsahoval následující ustanovení:

¹²³⁰ Jiří Fanel, který měl možnost studovat deník Imricha Matyáše, uvádí, že Matyáš ve svých poválečných zápiscích zdůrazňoval, že „představitelé KSČ za první republiky nejednou vyjadřovali stejný postoj [k trestnosti homosexuality jako němečtí komunisté a sociální demokraté] a v předvolebních agitacích vyslovovali požadavek na zrušení § 129“ (FANEL, Jiří: *Gay historie*, cit. dílo, s. 438). Konkrétní projev tohoto postoje v KSČ je doložen v roce 1931, kdy *Rudé právo* (26. září) oznámilo, že komunistický poslanecký a senátorský klub podá návrh na zrušení § 129. Článek byl posléze přetištěn a kladně kvitován v *Hlasu sexuální menšiny* („Dočkáme se letos návrhu na zrušení § 129?“, *Hlas sexuální menšiny*, 1, 1931, č. 11, s. 11–12), komunisté však v parlamentu návrh nepodali. Dále je nutno uvést spolupráci komunistického lékaře Huga Hechta či intelektuála Aloise Adalberta Hocha se sexuálně-reformním hnutím a hnutím sexuálních menšin (viz podkap. 3.8.1, resp. 3.6.5.).

¹²³¹ K právnícké dvouletce viz blíže: KUKLÍK, Jan a kol.: *Vývoj československého práva 1945–1989*. Praha 2009, s. 122–129.

¹²³² Šlo zejména o zákon č. 265/1949 Sb., o právu rodinném; zákon č. 86/1950 Sb., trestní zákon; zákon č. 87/1950 Sb., trestní řád; zákon č. 141/1950 Sb., občanský zákoník; zákon č. 142/1950 Sb., občanský soudní řád (tamtéž, s. 127).

§ 241

Pohlavní styk s osobou téhož pohlaví.

- 1) Kdo se pohlavně stýká s osobou téhož pohlaví, bude potrestán odnětím svobody až na jeden rok.
- 2) Odnětím svobody na jeden rok až pět let bude pachatel potrestán, dopustí-li se činu uvedeného v odstavci 1
 - a) s osobou mladší než osmnáct let, nebo
 - b) za úplatu.
- 3) Kdo se nabídne k pohlavnímu styku s osobou téhož pohlaví za úplatu, bude potrestán odnětím svobody na šest měsíců až tři léta.

Naděje československých homosexuálů tedy trestní zákon z roku 1950 nenaplnil. Komunistický režim zvolil pro trestněprávní úpravu homosexuálního jednání podobný model, který byl navržen již v úřednické osnově trestního zákona z roku 1937 (srov. kap. 3.10.): případy, kdy šlo o dobrovolný styk dvou dospělých osob, postihnout mírnější sankcí než v právu dosud platném,¹²³³ avšak na rozdíl od něj výslovně stanovit přísnější sankci těch případů, kdy jde o pohlavní styk s mladistvou osobou či o pohlavní styk či nabídku k němu za úplatu. Od osnovy z roku 1937 se zákon z roku 1950 lišil pouze některými hranicemi trestních sazeb.

Skutečnost, že komunisté v roce 1950 zachovali všeobecnou trestnost homosexuálního jednání, je za současného stavu bádání, kdy jsou špatně dostupné archivní prameny z této doby, obtížné vysvětlit. Franz Schindler cituje syna Františka Čeřovského Miloše, který mu k tomu v roce 2003 řekl: „Ale těsně před tím, než návrh na odstranění paragrafu 129 prošel kodifikační komisí, ozvaly se [...] hlasy, že přece socialistické Československo nemůže legalizovat homosexualitu, když SSSR ji považuje za buržoazní jev, který v komunistické společnosti může existovat jen u asociálních živlů a je trestán.“¹²³⁴

Otázka přímé inspirace aktérů právníkové dvouletky sovětským právem se ze současné literatury jeví jako poměrně sporná. Profesorka Dagmar Císařová z Právnické fakulty UK v roce 2004 napsala:

Většina autorů uvádí, že již po roce 1945 zde byla snaha uvádět jako měřítko hodnot sovětskou právní úpravu. Je třeba říci, že v oboru trestního práva hmotného byly tyto snahy minimální, což evidentně plynulo z neznalosti jazyka. I když již krátce po roce 1946 byla přeložena práce Šargorodského, týkající

¹²³³ Podle Františka Čeřovského se však snížení základní trestní sazby v praxi vůbec neprojevovalo (SCHINDLER, Franz: „František Čeřovský, otec boje za dekriminálníci homosexuálů v Československu“, cit. článek, s. 77).

¹²³⁴ Tamtéž.

se základů trestní odpovědnosti v sovětském právu, respektive viny a trestu v sovětském trestním právu, která vyšla v SSSR v roce 1945, nepodařilo se nám zjistit, nakolik byla v teorii a praxi skutečně známa.¹²³⁵

Z textu Dagmar Císařovské však není zřejmé, zda se tímto úryvkem vyjadřuje pouze o situaci za třetí republiky, nebo i po únoru 1948. Za pravděpodobnější považujeme, že má na mysli spíše situaci před rokem 1948, neboť aktéři právnické dvouletky byli pracemi o sovětském právu zásobeni cíleně (viz níže). Otázkou však zůstává, zda mohli množství této nové látky, o níž předtím neměli žádné či pouze povrchní informace, v krátkém čase méně než dvou let kvalitně absorbovat. Zajímavé je též svědectví profesora Viktora Knappa, který se v letech 1948–1950 podílel na práci komise pro kodifikaci občanského práva:

Ministerstvo [spravedlnosti] tehdy opatrovalo sovětské legislativní texty a překlady ze sovětské literatury a dávalo nám je k dispozici.¹²³⁶ (Jiné informace o sovětském právu a o sovětské právní vědě tehdy k dispozici nebyly.) Takto jsme se mohli důkladně seznámit se sovětským občanským právem. Bylo to pro naši práci zajímavé, ale nekopirovali jsme sovětské právo a tehdy to od nás ještě ani nikdo nechtěl. Snažili jsme se se znalostí sovětského práva vymyslet vlastní koncepci.¹²³⁷

Z tohoto Knappova vyjádření však nelze usuzovat na to, zda stejná situace panovala též v komisi pro právo trestní. Soudobá literatura k inspiraci nového československého trestního zákona v sovětském vzoru uváděla:

Rychlý postup kodifikačních prací byl však umožněn i tím, že spolupracovníci na kodifikaci nového trestního zákona vycházeli ze zásad marxismu-leninismu, které jim dovolily vyslovit vědecky přesně a zároveň srozumitelně právní pojmy, které měšťácká právní věda zatemňovala. Nezbytným předpokladem pro správnou a výstižnou formulaci nového trestního zákona byla i znalost sovětských zákonů a sovětské teorie trestního práva.¹²³⁸

Špatná dostupnost archivních pramenů za současného stavu bádání limituje poznání nejen toho, na jakém základě bylo rozhodnuto zachovat trestnost homosexuálního jednání, ale též vlastního průběhu právnické dvouletky jako celku. Nelze proto zatím posoudit, které

¹²³⁵ CÍSAŘOVÁ, Dagmar: „Věda českého trestního práva v období let 1948–89“. In: MALÝ, Karel; SOUKUP, Ladislav (eds.): *Vývoj práva v Československu v letech 1945–1989*. Praha 2004, s. 75.

¹²³⁶ V rámci celé právnické dvouletky bylo vyhotoveno 526 překladů (KUKLÍK, Jan a kol.: *Vývoj československého práva 1945–1989*, cit. dílo, s. 126).

¹²³⁷ KNAPP, Viktor: *Proměny času. Vzpomínky nestora české právní vědy*. Praha 1998, s. 121.

¹²³⁸ kol.: *Trestní právo. Část obecná*. Praha 1953, s. 56.

z těchto subjektivních vzpomínek či tendenčních vyjádření mají blíže ke skutečnosti. Do určité míry pravděpodobně (a z hlediska možnosti poznání, kterou jejich autorům vykazala jejich perspektiva, pak zcela určitě) všechna. Je totiž možno mít za to, že průběh právnické dvouletky byl do značné míry živelný, že ve svých jednotlivých částech neprobíhala stejně a že osud některých jednotlivých ustanovení byl do značné míry dílem náhody. Porovnejme dva úryvky – nejprve propagandistický popis průběhu dvouletky v učebnici trestního práva z roku 1953:

Mezitím [co platil zákon č. 231/1948, na ochranu lidově demokratické republiky] pokračovaly rychle práce na novém trestním zákoně. Rychlý postup prací i jejich vysokou kvalitou umožňovaly nové metody kodifikačních prací. Byl do nich zapojen nebývalý počet spolupracovníků, a to nejen z právnických odborníků. Členy komisí, v nichž byla osnova projednávána, byli i zástupci dělníků, rolníků a ostatních pracujících. Osnova byla výsledkem nejužší spolupráce skupin dělnictva ze závodů, soudců a prokurátorů, theoretiků i zástupců celonárodních organizací a poslanců Národního shromáždění. O čistotu jazykovou i srozumitelnost nových ustanovení pečovali poradci z řad znalců českého jazyka. Vypracované návrhy byly ještě prodiskutovány na závodech, vesnicích i úřadech.¹²³⁹

Tento popis konfrontujeme se zápisem ze společné porady prezidií legislativní a kodifikační sekce Právní rady KSČ, pomocného orgánu předsednictva ÚV KSČ, která se konala dne 7. června 1949, tedy v době, kdy byla právnická dvouletka v plném proudu. Jedním ze dvou bodů jednání zde byl „další postup kodifikačních prací“.¹²⁴⁰ Předsedající Dressler v úvodu k tomuto bodu vytkl tři závady dosavadního průběhu prací: „a) nefunguje kodifikační sekce; b) koordinace na min. spravedlnosti neplní svůj účel; c) nefunguje spolupráce s poslanci“.¹²⁴¹ K bodu b), tedy koordinaci kodifikačních prací na ministerstvu spravedlnosti (v jehož budově se také tato schůze konala, a je proto možno předpokládat, že někteří, ne-li všichni z jejích dvanácti účastníků, byli na tomto ministerstvu zaměstnáni a na kodifikačních pracích se přímo podíleli), zápis uvádí:

V rozpravě byly kritisovány dosavadní nedostatky, upozorněno na to, že člen komise nestačí zvládat veškerý mu zasílaný materiál a že jsou příliš krátké lhůty při svolávání schůzí. Rozprava uzavřena s tím, že postup kodifikačních prací má být následující: od pracovních komisí přes politickou komisi ke komisi koordinační a odtud do kodifikační sekce Právní rady, při čemž koordinační komise nebude

¹²³⁹ Tamtéž, s. 55.

¹²⁴⁰ Národní archiv (NA), Komunistická strana Československa – Ústřední výbor 1945–1989 – Právnická komise ÚV KSČ 1945–1955 (KSČ – ÚV 45–89 – PK ÚV KSČ 45–55), inv. č. 15, Zápis ze společné porady presidií legislativní a kodifikační sekce Právní rady KSČ, která se konala dne 7. června 1949, na min. spravedlnosti.

¹²⁴¹ Tamtéž.

orgán výlučně stranický, složený z osobně jmenovaných členů, ale orgán svolávaný ad hoc, k řešení otázek, k nimž bude stanovisko vyžadováno od resortu.¹²⁴²

Aniž bychom chtěli význam tohoto úryvku přeceňovat, domníváme se přesto, že může být v konfrontaci s úryvkem výše uvedeným pro poznání průběhu právnické dvouletky užitečný. Skutečné znění zákonů vznikalo pravděpodobně někde na cestě mezi řadou komisí s proměňujícím se složením a nejasnými kompetencemi, v nichž zasedali „v nebývalém počtu“ lidé, kteří sami reflektovali, že své úkoly nemohou v požadovaném tempu plnit, přičemž někteří z nich byli navíc do kodifikačních prací zapojeni spíše z donucení a neměli o ně zájem.¹²⁴³ „Nejužší spolupráce“ mezi různými skupinami osob, které se měly k návrhům vyjadřovat, je pak rovněž iluzorním propagandistickým konstruktem.

Máme-li přece jen jmenovat někoho konkrétního, kdo mohl (avšak nemusel) nést v tomto divotvorném hrnci jakousi odpovědnost za trestněprávní úpravu homosexuality, pak můžeme uvést Karla Čížka, pracovníka státní prokuratury, kterého jeden z fragmentárních pramenů obsažených ve fondu Právnické komise KSČ označuje za autora elaborátu¹²⁴⁴ o trestných činech proti důstojnosti člověka (tj. mravnostních trestných činech) zpracovaného v rámci kodifikačních prací.¹²⁴⁵ Na rozdíl od některých elaborátů na jiná témata, uložených v téže archivní jednotce, se však tento konkrétní zatím bohužel nepodařilo dohledat.

Buď jak buď, současná česká právní historiografie tohoto období nevidí v konkrétních mechanismech vzniku právních norem hlavní předmět svého zájmu. Jak upozornil při zahájení konference k výzkumnému projektu *Vývoj práva v Československu v letech 1945–1989* profesor Karel Malý:

[... badatelé zapojení do projektu si uvědomovali,] že celá řada problémů, pojmů vlastních tzv. socialistickému právu bude příštím generacím právníků nesrozumitelná a nejasná. Že pro budoucí

¹²⁴² Tamtéž.

¹²⁴³ Srov. zápis z plenární schůze kodifikační sekce Právní rady dne 1. března 1949: „[...] s. Dressler informoval stručně přítomné o funkci právní rady jakožto pomocného orgánu předsednictva ÚV KSČ a jejích sekcích. Upozornil, že členství v kodifikační sekci je vážnou stranickou funkcí a že soudruhům, kteří se do dnešní schůze nedostavili, bude zaslán dopis, který je na to upozorní“ (NA, KSČ – ÚV 45–89 – PK ÚV KSČ 45–55, inv. č. 15).

¹²⁴⁴ Jako „elaboráty“ se v rámci právnické dvouletky označovaly studie na dílčí témata, která měla být předmětem jednotlivých hlav či kapitol zákoníků (KUKLÍK, Jan a kol.: *Vývoj československého práva 1945–1989*, cit. dílo, s. 124).

¹²⁴⁵ NA, KSČ – ÚV 45–89 – PK ÚV KSČ 45–55, inv. č. 272.

zkoumání hrozí i nebezpečí jistého povrchního pohledu, kdy by za fasádou formálního práva mohl uniknout skutečný život tehdejšího práva, který byl leckdy v přímém rozporu se zněním zákonů.¹²⁴⁶

S tímto tvrzením nemůžeme než souhlasit, a proto, pokud jde o bádání v dějinách homosexuality, považujeme za důležité, že probíhají výzkumy reálného každodenního života homosexuálních občanů za socialismu, jak jsme se o nich zmínili v úvodu tohoto oddílu. Přesto se však domníváme, že pokud by se v budoucnu podařilo v archivních fondech instancí, které se na kodifikačních pracích v letech 1948–1950 podílely, dohledat zápisy ze schůzí a další prameny interní povahy, které by pomohly osvětlit jak konkrétní mechanismy inspirace poučkových československých zákonů sovětským právem, tak i další ohledy, na které brali tvůrci komunistického práva v Československu zřetel, mělo by to jak pro bádání v dějinách sexualit, tak pro poznání obecných politických a právních dějin Československa značný význam.

Nuže, současná právní historiografie při výkladu tohoto i následujících období vychází výhradně z pramenů publikovaných tiskem, jako jsou texty právních norem a jejich komentáře, vysokoškolské učebnice trestního práva, články v soudobém právnickém tisku a některé projevy politických činitelů a usnesení politických těles.¹²⁴⁷ Tištěných veřejných pramenů se nyní přidržíme i my, abychom ozřejmili povahu trestního zákona z roku 1950 jako celku, a zejména také ideologický kontext, v němž tento zákon vznikl a v němž byl poté, co vstoupil v platnost, prezentován veřejnosti, neboť, jak uvidíme v další kapitole, životnost zákona byla přímo závislá na životnosti tohoto kontextu. Poslouží nám učebnice *Trestní právo* z roku 1953, která je dílem kolektivu spolupracovníků katedry trestního práva Právnické fakulty UK a má ambici vštípit komunistickou trestněprávní doktrínu těm, kteří ji měli v budoucnu dále udržovat,¹²⁴⁸ a o rok starší text *O socialistické spravedlnosti (zásady našeho nového trestního práva)* z pera Oldřicha Rolence a Aloise Málka, který byl

¹²⁴⁶ MALÝ, Karel: „Vývoj práva v Československu v letech 1945–1989 jako předmět vědeckého zkoumání. Úvodní slovo při zahájení konference“. In: TÝŽ; SOUKUP, Ladislav (eds.): *Vývoj práva v Československu v letech 1945–1989*. Praha 2004, s. 7.

¹²⁴⁷ Pokud jde o oblast trestního práva, která nás zde zajímá především, uveďme například tyto studie: CÍSAŘOVÁ, Dagmar: „Věda českého trestního práva v období let 1948–89“, cit. dílo, s. 75–83; GŘIVNA, Tomáš: „Trestní právo hmotné“. In: BOBEK, Michal; MOLEK, Pavel; ŠIMÍČEK, Vojtěch (eds.): *Komunistické právo v Československu. Kapitoly z dějin bezpráví*. Brno 2009, s. 553–581.

¹²⁴⁸ kol.: *Trestní právo. Část obecná*, cit. dílo; kol.: *Trestní právo, část zvláštní*. Praha 1953.

koncipován jako vzorová popularizační přednáška pro pracující a obsahuje též režijní pokyny pro přednášející.¹²⁴⁹

Již první odstavec učebnice *Trestní právo* uvádí na scénu hlavní motivy, které se celým výkladem o československém trestním právu táhnou jako Ariadnina nit – historický materialismus, Stalin, likvidace:

Lidově demokratické trestní právo je důležitou součástí právní nadstavby – právního řádu lidové demokracie. Nový právní řád vznikl po likvidaci staré základny a její nadstavby z potřeby zajistit postupný vývoj našeho státu k socialismu. Pro vznik lidově demokratického právního řádu jako součásti ideologické nadstavby platí geniální závěr soudruha J. V. Stalina v jeho práci „O marxismu v jazykovědě“: „Každá základna má svou nadstavbu, která jí odpovídá. Základna feudálního řádu má svou nadstavbu, socialistická také svou. Mění-li se nebo likviduje-li se základna, pak se hned za ní rodí jí odpovídající nadstavba.“¹²⁵⁰

Československo přelomu čtyřicátých a padesátých let bylo podle tohoto výkladu „socialistickým státem první fáze jeho vývoje“,¹²⁵¹ a platily tak pro ně „zákonitosti tohoto období – přechodu od kapitalismu k socialismu – odhalené klasiky marxismu-leninismu a prověřené zkušenostmi výstavby socialismu v SSSR“.¹²⁵² O stránku později než Stalin tak přichází ke slovu též Lenin:

Jednou z těchto základních zákonitostí je, že se v období budování socialismu zostřuje třídní boj mezi proletariátem a buržoasií. „Úplné odstranění tříd,“ říká soudruh Lenin, „je dílem dlouhého, svízelného a úporného třídního boje, který po svržení moci kapitálu, po rozbití buržoasního státu, po nastolení diktatury proletariátu nezmizí (jak se domýšlejí prázdni mluvkové starého socialismu a staré sociální demokracie), nýbrž jen mění své formy a stává se v mnohých směrech ještě urputnějším [...]“.¹²⁵³

Za této situace nebylo divu, že „účelem trestního práva lidové demokracie je ochrana hospodářské základny a jí odpovídající nadstavby společnosti lidově demokratického státu v období výstavby socialismu“.¹²⁵⁴ Pokud bychom měli tento émický popis vyjádřit eticky,¹²⁵⁵

¹²⁴⁹ ROLENC, Oldřich; MÁLEK, Alois: *O socialistické spravedlnosti (zásady našeho nového trestního práva)*. Praha 1952.

¹²⁵⁰ kol.: *Trestní právo. Část obecná*, cit. dílo, s. 7.

¹²⁵¹ Tamtéž, s. 8.

¹²⁵² Tamtéž.

¹²⁵³ Tamtéž.

¹²⁵⁴ Tamtéž.

¹²⁵⁵ Rozlišení etického a émického hlediska zavedl ve společenských vědách v padesátých letech 20. století americký lingvista Kenneth L. Pike. Etický popis je podáván z hlediska pozorovatele (v tomto případě J. S.) a jeho kategorie mají být aplikovatelné na projevy jakéhokoliv kulturního okruhu; émický popis vychází

řekli bychom, že účelem trestního práva vzešlého z právnické dvouletky bylo za pomoci hrozby drakonickými tresty odstrašit obyvatelstvo od projevů odporu vůči rodící se komunistické totalitní moci. Učebnice k tomu uvádí:

Nejenom v ustanovení o účelu, ale i v ostatní úpravě trestního práva zračí se potřeby společnosti v období jejího přechodu k socialismu. Tak na příklad výběr jednání prohlášených zákonodárcem za trestné činy má na zřeteli, aby byly postiženy nejzávažnější útoky poškozující cestu lidové demokracie k socialismu. Podobně při úpravě trestů trestní právo míří svým ostřím především proti nepřítelům pracujícího lidu a jejich přísluhovačům.¹²⁵⁶

Trestní zákon tedy kladl největší důraz na přísné trestání politických činů, které označoval názvy jako velezrada, sdružování proti republice, pobuřování proti republice, sabotáž, vyzvědačství, ohrožení státního tajemství, věrolomnost, opuštění republiky, ohrožování zájmů republiky v cizině apod. U řady z těchto činů zákon stanovil doživotní trest odnětí svobody nebo trest smrti, v některých případech byl trest smrti uveden jako jediná možná sankce.¹²⁵⁷ Podmínečné odsouzení bylo u některých těchto činů vyloučeno.

Skutečnost, že hlavní význam v novém trestním zákoně byl přikládán právě těmto politickým trestným činům, jasně vysvětluje i ze způsobu, jakým byla vedena jeho propaganda. Podívejme se na seznam „kontrolních otázek“, které uvádějí ve své vzorové přednášce Oldřich Rolenc a Alois Málek. Účelem těchto otázek bylo, aby mohl přednášející zkontrolovat, zda se mu podařilo publikum indoktrinovat, jak zamýšlel, či zda alespoň publikum z přednášky pochopilo, jaký diskurs o trestněprávních otázkách se od něj napříště očekává:

Kontrolní otázky

Povězte nám své vzpomínky na první republiku a její justici. Jak se chovala tehdy justice k dělníkům?

Koho chránilo a proti komu bylo zahroceno buržoasní trestní právo?

Kdy bylo možno změnit staleté předpisy feudálního a kapitalistického trestního práva?

Jak se projevuje výchovná funkce trestu?

Které jsou hlavní rysy nové, socialistické morálky?

Povězte příklady těchto trestných činů: rozkrádání, slovní delikty.

z kategorií a představ samotných aktérů popisovaného jednání (srov.: ČERNÝ, Jiří: *Dějiny lingvistiky*. Olomouc 1996, s. 214). Samozřejmě, že i při sekundárním traktování popisu, který se sám deklaruje jako etický, lze zaujmout étickou, či naopak etickou perspektivu.

¹²⁵⁶ kol.: *Trestní právo. Část obecná*, cit. dílo, s. 9.

¹²⁵⁷ Srov.: GRIVNA, Tomáš: „Trestní právo hmotné“, cit. dílo, s. 564.

Uveďte příklady sabotáže, velezrady.¹²⁵⁸

Jak je vidět, v kontrolních otázkách byli posluchači z řad pracujících dotazováni pouze na trestné činy s politickým podtextem, a to jednak na ty, které měli znát, aby se jich sami nedopustili (rozkrádání, slovní delikty), a jednak na ty, které měli znát, aby je mohli udat (sabotáž, velezrada). Lidově demokratická věda trestního práva se ani nesnažila předstírat, že je takové právo nestranné, a naopak vydávala za jeho přednost, že je tendenčně ohnuto:

Trestní právo lidové demokracie je socialistickým právem. [...] Hájí v protikladu k buržoasnímu trestnímu právu zájmy drtivé většiny společnosti a je svým ostřím namířeno proti zbytkům vykořisťovatelských tříd a zaostalým členům společnosti, kteří pácháním trestných činů poškozují důležité zájmy pracujících. Socialistické trestní právo vyjadřuje svou třídnost naprosto otevřeně.¹²⁵⁹

Naproti tomu za kapitalismu slouží trest

cílům potlačení odporu vykořisťovaných a zajištění dalšího trvání třídního panství buržoasie. Buržoasní nauka trestního práva zastírá však třídní podstatu trestu. Theoretikové trestního práva především mluví o trestu jako o opatření ukládaném nestrannou státní mocí v zájmu ochrany celé společnosti [proti] všem, kdož je porušují.¹²⁶⁰

„Třídní podstata trestního práva“ je poněkud jinými slovy vysvětlena také v Rolencově a Málkově přednášce:

Buržoasie všech kapitalistických států se snaží pracujícím namluvit, že existuje jakési nadtřídní právo, které je stejně spravedlivé k chudým i bohatým. Pracující lid však cítil, že celá tíha zákona dopadá vždy na pracující, kteří se často dostali do rozporu se zákonem pro nepříznivé okolnosti, jež za podmínek kapitalistického řádu pracující lid neustále provázejí. [...] Victor Hugo (čti Viktor Ýgo)¹²⁶¹ ve svém vrcholném díle „Bídníci“ takto líčí tragedii chudáka, majícího na vybranou mezi smrtí hladem a neúprosným zákonem: „Jednou nastala třeskutá zima. Jean Valjean (čti Žán Valžán) byl bez práce. Rodina zůstala bez chleba. Jean Valjean rozbil okno v pekařství a sebral chléb. Zákon byl neúprosný.

¹²⁵⁸ ROLENC, Oldřich; MÁLEK, Alois: *O socialistické spravedlnosti (zásady našeho nového trestního práva)*, cit. dílo, s. 3–4.

¹²⁵⁹ kol.: *Trestní právo. Část obecná*, cit. dílo, s. 19.

¹²⁶⁰ Tamtéž, s. 17.

¹²⁶¹ Fonetické transkripce v textu vyplývají z toho, že – jak uvádějí autoři přednášky v „methodickém úvodu“ – „přednášení tohoto námětu by se měli ujmout třídně uvědomělí a ideologicky správně zaměřeni zaměstnanci justiční správy, soudů, prokuratur a advokátních poraden, zejména jejich pracovníci z dělnických řad“ (ROLENC, Oldřich; MÁLEK, Alois: *O socialistické spravedlnosti (zásady našeho nového trestního práva)*, cit. dílo, s. 2).

Jean Valjean byl odsouzen na 5 let na galeje.¹²⁶² Někdo snad namítne, že zákon byl neúprosný ke všem zlodějům, ať to byl chudák nebo boháč. Ze zkušeností však víme, že ani toto není pravda, že velcí podvodníci, příslušníci buržoasie, zpravidla unikali trestu. Skvěle to vystihl francouzský spisovatel Honoré de Balzac (čti Onoré d Balzak), který praví: [...].¹²⁶³

Povšimněme si, že podle oficiálního výkladu se v lidové demokracii trestné činnosti dopouštěly jednak „zbytky vykořisťovatelských tříd“ a jednak „zaostalí členové společnosti“. Zatímco doménou první skupiny byly převážně činy směřující nějakým způsobem proti komunistické diktatuře, tedy činy politické, zaostalí páchali především klasickou kriminální trestnou činností. K tomu učebnice uvádí:

„Trestné činy páchané pracujícími jsou především projevem přežitků kapitalismu ve vědomí určité části zaostalých lidí (např. rozkrádání, krádeže, násilí, opilství) a jsou těžkým dědictvím kapitalistické minulosti.“¹²⁶⁴ Tyto klasické kriminální trestné činy (mezi něž však nepatří z tohoto příkladu rozkrádání),

[...] i když se pojmovými znaky formálně neliší v trestních zákonech buržoasních a socialistických, jsou svým skutečným obsahem a okruhem typických pachatelů také útoky na zájmy dělníků, rolníků a pracující inteligence. Na př. krádež ve společnosti budující socialismus je trestným činem směřujícím proti majetku jednotlivce nabytému vlastní prací. Pachatelé podobných trestních činů jsou lidé, kteří si chtějí tímto způsobem opatřit snadný zdroj příjmů.¹²⁶⁵

Do tohoto kontextu, tedy mezi činy páchané zaostalými, kteří se dosud nezbavili kapitalistických přežitků a jejichž činnost rovněž útočí na zájmy pracující třídy, nové trestní právo implicitně zahrnuje i homosexuální „delikty“. V obecném úvodu k mravnostním trestným činům (které byly v novém zákoně nazvány „trestné činy proti důstojnosti člověka“) ¹²⁶⁶ učebnice uvádí:

¹²⁶² Děj vylíčený v tomto „citátu“ je v originále Hugových *Bídníků* rozveden na několika stranách.

¹²⁶³ ROLENC, Oldřich; MÁLEK, Alois: *O socialistické spravedlnosti (zásady našeho nového trestního práva)*, cit. dílo, s. 5.

¹²⁶⁴ Tamtéž, s. 32.

¹²⁶⁵ Tamtéž, s. 20.

¹²⁶⁶ K terminologickým inovacím trestního zákona z roku 1950 se vyjádřil v roce 1953 sexuolog Karel Nedoma v článku, v němž tento zákon v příznivém světle představil lékařské veřejnosti: „Jednou provždy zmizely se stránek trestního zákona biblické výrazy o smilstvu, chlípné žádosti, zprznění, mnohdy velmi charakteristické pro pokryteckou buržoasní morálku. Tento oddíl trestného zákona je nyní uváděn pod názvem ‚Trestné činy proti důstojnosti člověka‘, stává se lidštějším a ztratil také mnoho ze své dřívější dramatické senzacnosti“ (NEDOMA, Karel: „Nový trestní zákon a trestné činy lidí s odchýlnými sexuálními tendencemi“. *Praktický lékař*, 33, 1953, s. 316–317).

Socialistické trestní právo, které všestranně chrání zájmy osobnosti občanů socialistického státu, podstupuje rozhodný boj i za ochranu důstojnosti člověka ve sféře jeho pohlavních vztahů. Trestné činy proti důstojnosti člověka hrubě narušují socialistickou morálku, jsou namnoze výrazem pohlavní zvrácenosti jejich pachatelů, jeví se jako těžké a zavržitelné přežitky kapitalistické minulosti.¹²⁶⁷

Specificky k trestnému činu pohlavního styku s osobou téhož pohlaví (§ 241) se pak autoři učebnice omezili na konstatování: „Nebezpečnost činu pro společnost spočívá zejména v tom, že čin bývá pramenem vydělnku, vydírání a pod.“¹²⁶⁸

Oldřich Rolenc a Alois Málek na závěr své vzorové přednášky píší:

Zneškodňovat nepřátele lidu a být zároveň mocným nástrojem výchovy v duchu socialistické morálky, to jsou hlavní požadavky, jimiž se musí řídit výkon spravedlnosti i v našem zlidovělém soudnictví. Náš nový zákon, který je naplněn ostražitostí a bdělostí proti nepřátelům státu a lidu, je zároveň prolnut láskou a péčí o člověka[,] a stává se tak našemu zlidovělému soudnictví účinným pomocníkem při plnění jeho odpovědných úkolů.¹²⁶⁹

Tento exkurs do ideologického kontextu trestního zákona z roku 1950, který lze označit za éru vrcholného stalinismu v československém trestním právu, jsme zde – jak jsme již naznačili – podnikli z toho důvodu, že krátká životnost tohoto kontextu a skutečnost, že jím byl trestní zákon z roku 1950 prodchnut na nejvyšší možnou míru, měla prvořadý význam pro to, že se tento zákon – jak uvidíme v následující kapitole – ve svém původním znění dlouho neudržel.

¹²⁶⁷ kol.: *Trestní právo, část zvláštní*, cit. dílo, s. 379.

¹²⁶⁸ Tamtéž, s. 385.

¹²⁶⁹ ROLENC, Oldřich; MÁLEK, Alois: *O socialistické spravedlnosti (zásady našeho nového trestního práva)*, cit. dílo, s. 17–18.

5.4. Kritika a eroze trestního zákona z roku 1950

Dne 28. února 1956 se první tajemník ÚV KSČ Antonín Novotný a ministr vnitra Rudolf Barák vrátili z XX. sjezdu KSSS v Moskvě,¹²⁷⁰ na němž první tajemník ÚV KSSS Nikita Sergejevič Chruščov odsoudil postupy svého předchůdce Stalina a de facto tak zahájil proces označovaný obecně jako destalinizace.¹²⁷¹ Novotný si zřejmě z Moskvy přivezl instrukci zprostředkovat v Československu poměrně věrně závěry, k nimž sjezd došel, a zejména jmenovitě a adresně kritiku Stalina a kultu osobnosti, který se kolem něj za jeho života rozvinul.¹²⁷² Poté, co vedení KSČ v měsíci březnu provedlo rychlou vnitrostranickou kampaň, při níž jednotliví členové politického byra objížděli krajské organizace, kde se snažili vysvětlit novou situaci a sdělit pokyny, jak ji komunikovat na nižších úrovních stranických organizací,¹²⁷³ se ve dnech 29.–30. března sešel Ústřední výbor Komunistické strany Československa. Novotný zde přednesl projev o tom, co se v Moskvě stalo a co z toho vyplývá pro československé komunisty, a ústřední výbor přijal dne 30. března rezoluci, v níž jeho závěry potvrdil.

Analyzuje-li se věcné jádro této rezoluce, vyplývá z ní, že si vedení KSČ uvědomovalo, že politická situace v Sovětském svazu dospěla do určitého bodu obratu a že bude nutno podle toho postupovat také v Československu. O XX. sjezdu KSSS se zde hovoří jako o „nejvýznamnější[m] sjezd[u] KSSS od dob Lenina“,¹²⁷⁴ načež text pokračuje: „XX. sjezd KSSS má pro nás nesmírný význam proto, že zobecnil zkušenosti nejen KSSS, ale celého mezinárodního dělnického hnutí a ve světle tvořivého leninismu zkoumal nová fakta a události světového vývoje a dal jasnou, vědeckou odpověď na základní otázky dějin lidstva.“¹²⁷⁵

¹²⁷⁰ „Příjezd soudruhů A. Novotného a R. Baráka z XX. sjezdu KSSS“. *Rudé právo*, 36 (59), 29. února 1956.

¹²⁷¹ K událostem roku 1956 v Československu viz: BLAIVE, Muriel: *Promarněná příležitost. Československo a rok 1956* (překlad Marcela Poučová). Praha 2001. Nesmíme opomenout ani doslov k této práci: PERNES, Jiří: „Rok 1956 očima československého historika“. In: BLAIVE, Muriel: *Promarněná příležitost. Československo a rok 1956*, cit. dílo, s. 459–481.

¹²⁷² K tomu blíže viz: PERNES, Jiří: „Rok 1956 očima československého historika“, cit. dílo, s. 467.

¹²⁷³ Průběh této kampaně nebyl z hlediska vedení komunistické strany příliš šťastný, což bylo dáno tím, že ani jeho členové, kteří ji prováděli, neměli v této fázi jasno o tom, co se vlastně stalo, co z toho říci a jak to interpretovat. Muriel Blaiveová i Jiří Pernes uvádějí v této souvislosti například komické detaily spojené s vystoupením Zdeňka Fierlingera na krajském aktivu KSČ v Plzni (BLAIVE, Muriel: *Promarněná příležitost. Československo a rok 1956*, cit. dílo, s. 56; PERNES, Jiří: „Rok 1956 očima československého historika“, cit. dílo, s. 468).

¹²⁷⁴ „Resoluce Ústředního výboru Komunistické strany Československa ke zprávě o výsledcích XX. sjezdu KSSS. 30. března 1956“. In: *Od X. do XI. sjezdu KSČ. Usnesení a dokumenty ÚV KSČ*. Praha 1958, s. 246.

¹²⁷⁵ Tamtéž.

Rezoluce dále obsírně pojednala o důsledcích nové situace pro československou zahraniční politiku, hospodářskou politiku a vnitřní fungování KSČ a v závěru stručně zmínila také problém dodržování tzv. „socialistické zákonnosti“:

Ústřední výbor zdůrazňuje, aby byla neustále upevňována socialistická zákonnost, a ukládá všem stranickým a státním orgánům, aby bděle střežily dodržování zákonů, zakročovaly proti zjevům bezpráví a zvlé. Státní orgány ve své práci musí na jedné straně vyžadovat a dodržovat socialistickou zákonnost a jíti cestou přesvědčování a výchovy, na druhé straně být nekompromisní a tvrdé vůči rejdům třídního nepřitele. Strana musí vést všechny státní orgány, bezpečnost, soudy a prokuraturu k tomu, aby důvěra lidu k těmto orgánům neustále stoupala a pracující lid v nich viděl strážce svých zájmů.¹²⁷⁶

Poté, co byla tato rezoluce dne 4. dubna 1956 zveřejněna v *Rudém právu*, se v československé veřejnosti rozpoutala dosti spontánní diskuse o tom, co by se mělo v politice komunistické strany změnit,¹²⁷⁷ přiživená dále ještě 10. dubna, kdy *Rudé právo* konečně zveřejnilo též některé pasáže z projevu Antonína Novotného ze dne 29. března.¹²⁷⁸ Zveřejněna byla mj. též ta část, v níž se Novotný poměrně obsáhle zabýval duální povahou „diktatury proletariátu“, která podle něj měla vedle násilné stránky též stránku „výchovnou“, a vysvětlováním toho, že napříště je třeba v kontextu odstraňování stalinských prvků z československého veřejného života posílit druhou stránku této diktatury na úkor první:

Je třeba otevřeně říci, že nesprávné závěry, jednostranné these Stalina měly své důsledky v nepochopení a vulgarisování potlačovatelské a výchovné úlohy státu jako nástroje diktatury proletariátu. To pak ve spojení s nezdravým kultem osobnosti vedlo k tendenci, že bezpečnostní a soudní orgány se stavěly v Sovětském svazu nad stranu a stát. Toho plně využil Berija, který nejen tyto tendence podporoval, ale zámyslně prosazoval. Porušovala se pak hrubým způsobem socialistická zákonnost. Nesprávná a jednostranná these Stalinova [o neustálém zostřování třídního boje] se odrazila i u nás. [...] Odrazem toho bylo, že se vyvolávaly u některých pracovníků bezpečnosti i justice nesprávné názory, že oni jsou hlavní silou třídního boje. Necháпали, že hlavní silou je dělnická třída, kterou vede strana. Odtud pak z tohoto nepochopení pramenily snahy a názory vymknout se z kontroly strany, nadřazovat se nad ni, dopouštět se přehmatů a zvlé, porušovat socialistickou zákonnost a prohlašovat, že oni jsou určeni dělnickou třídou, aby udělali ve straně a státě pořádek.¹²⁷⁹

¹²⁷⁶ Tamtéž, s. 257–258.

¹²⁷⁷ Srov.: PERNES, Jirí: „Rok 1956 očima československého historika“, cit. dílo, s. 469.

¹²⁷⁸ Srov.: BLAIVE, Muriel: *Promarněná příležitost. Československo a rok 1956*, cit. dílo, s. 62 a 65.

¹²⁷⁹ „XX. sjezd KSSS a závěry vyplývající pro práci naší strany. Z referátu předneseného soudruhům A. Novotným na zasedání ÚV KSČ ve dnech 29.–30. března 1956“. *Rudé právo*, 36 (59), 10. dubna 1956, s. 4.

Další zasedání ÚV KSČ, které se konalo ve dnech 19.–20. dubna 1956, pak nemohlo než čerstvou diskusí ve společnosti reflektovat. Třebaže rovněž přijalo usnesení, a to velmi důležité, neboť se na něj následně odvolávaly různé interní materiály, které se zabývaly možnostmi reform, zůstalo již toto usnesení veřejnosti utajeno¹²⁸⁰ a byla zveřejněna pouze krátká zpráva o zasedání, která nicméně připouštěla, že projednávání okruhů uvedených v rezoluci ze dne 30. března v orgánech a organizacích KSČ probíhá „za aktivní účasti členstva, ve znamení ostré kritiky nedostatků ve stranickém a veřejném životě“.¹²⁸¹ Tato kritika se zjevně týkala také uplatňování represivní role veřejné moci, neboť ve zprávě se uvádí, že „ÚV KSČ dal dále směrnicí, aby k posílení socialistické zákonnosti byla urychleně připravena řada opatření, týkajících se soudů, prokuratury a zřízena instituce vyšetřujících soudců“.¹²⁸²

Konkrétnější představu o tom, na čem se ÚV KSČ v dubnu 1956 usnesl, si však lze učinit ze závěrů celostátní konference KSČ, která proběhla v Praze v červnu 1956 (její konání bylo naplánováno již před XX. sjezdem KSSS, avšak po tomto sjezdu bylo zřejmé, že dostane nový obsah).¹²⁸³ Ve čtyřicetistránkovém usnesení konference jsou upevnění „socialistické zákonnosti“ věnovány dvě strany, na nichž lze nahlédnout, jaké poměry v oblasti vymáhání práva v té době panovaly a v jakých směrech hodlalo vedení KSČ situaci změnit. V usnesení se mj. uvádí, že konference

[...] zjišťuje, že je nutno [...] zajistit v trestním řízení dodržování zásady, že o obviněném je předpokládáno, že se trestného činu nedopustil, dokud není jeho vina prokázána výsledky trestního řízení; je proto povinností všech orgánů přípravného řízení a soudů zkoumat nejen okolnosti, které obviněného usvědčují, nýbrž i okolnosti, které svědčí v jeho prospěch.¹²⁸⁴

Řešení spatřovala konference zejména v posílení pravomocí prokuratury jako orgánu dohledu nad vyšetřujícími orgány a v novelizaci trestního řádu tak, aby v něm byly explicitně stanoveny některé zásady, kterými se mělo napříště vyšetřování trestných činů řídit – usnesení

¹²⁸⁰ Celou titulní stranu *Rudého práva* ze dne 21. dubna 1956, kde by za běžných okolností bylo pravděpodobně usnesení přetištěno, zabírá materiál *Hesla Ústředního výboru KSČ a Ústředního výboru Národní fronty k 1. máji 1956*, který obsahuje 69 propagandistických hesel od „Ať žije 1. máj – den mezinárodní solidarity pracujících celého světa!“ (pořadové číslo 1) až po „Do boje za trvalý mír a přátelství mezi národy!“ (pořadové číslo 69). Zdá se, že tento prostor byl nejprve skutečně vyhrazen pro usnesení ÚV, avšak že před tiskem bylo rozhodnuto nahradit je raději tímto náhražkovým obsahem. Usnesení ÚV KSČ z 20. dubna 1956 není publikováno ani ve sborníku *Od X. do XI. sjezdu KSČ*.

¹²⁸¹ „Zpráva o zasedání Ústředního výboru Komunistické strany Československa. 19.–20. dubna 1956“. In: *Od X. do XI. sjezdu KSČ*, cit. dílo, s. 290.

¹²⁸² Tamtéž.

¹²⁸³ PERNES, Jiří: „Rok 1956 očima československého historika“, cit. dílo, s. 469.

¹²⁸⁴ „Usnesení celostátní konference Komunistické strany Československa. 15. června 1956“. In: *Od X. do XI. sjezdu KSČ*, cit. dílo, s. 334–335.

tak požadovalo například „výslovně stanovit, že samo doznání obviněného nezbavuje vyšetřující orgány a soud povinnosti použít dalších prostředků k zjištění objektivní pravdy“.¹²⁸⁵

Lze tedy říci, že vedení komunistické strany začalo na jaře roku 1956 identifikovat prvky stalinského pojetí práva v československém trestním právu jako jeho negativní zátěž. Rozpracováním směrnic, které ke zjednání nápravy dalo dubnové zasedání ÚV KSČ, do konkrétních návrhů legislativních úprav byl pověřen ministr vnitra a člen politického byra ÚV KSČ Rudolf Barák. Dne 18. května předložil politickému byru materiál nazvaný „these k návrhům nového trestního zákona, trestního řádu a zákona o prokuratuře“,¹²⁸⁶ vypracovaný blíže nespecifikovanou „komis[í]“,¹²⁸⁷ v němž bylo navrženo upravit trestní zákon z roku 1950 v těchto směrech: „1/ zmírněním trestní represe, 2/ snížením trestních sazeb, 3/ zpřesněním některých skutkových podstat, 4/ zavedením nových skutkových podstat“¹²⁸⁸ (jednotlivé směry pak byly rozvedeny do konkrétních návrhů opatření). Politické byro materiál projednalo na schůzi dne 21. května 1956 s tímto závěrem: „Předložený návrh se vrací s tím, že ho komise přepracuje ve smyslu jednání politického byra ÚV KSČ, do materiálu zapracuje diskutované otázky a znovu předloží politickému byru ÚV KSČ.“¹²⁸⁹

Ze studovaných materiálů uložených ve fondu ÚV KSČ v Národním archivu nelze zjistit, jaké „otázky“ byly na schůzi 21. května „diskutovány“, avšak nová verze, kterou Rudolf Barák předložil politickému byru dne 1. června, je z našeho pohledu velmi zajímavá. Pokud jde o navržené úpravy trestního zákona, liší se tento materiál od předchozího pouze v části týkající se zavedení nových skutkových podstat. Zde vedle podstat, které byly uvedeny již v první verzi („teror“, „vniknutí na území republiky“, „osoby štítící se práce“, „chuligánství“, „kuplířství“)¹²⁹⁰ přibyla nová skutková podstata „spekulace“ a vedle toho byla navržena změna úpravy dvou skutkových podstat již existujících – pohlavního styku s osobou téhož pohlaví a spolčení.¹²⁹¹ Pokud jde o prvně jmenovanou skutkovou podstatu, navrhovala komise, že „bude stanovena trestnost pohlavního styku s osobou téhož pohlaví (§ 241), jen pokud půjde o takový styk s osobou mladší než osmnáct let, za úplatu nebo za okolností

¹²⁸⁵ Tamtéž, s. 335.

¹²⁸⁶ NA, Komunistická strana Československa – Politické byro ÚV KSČ 1954–1962 (KSČ – PB ÚV KSČ 54–62), schůze PB ÚV KSČ ze dne 21. května 1956, bod 119/5, fol. 1.

¹²⁸⁷ Tamtéž.

¹²⁸⁸ Tamtéž., fol. 15.

¹²⁸⁹ Tamtéž, fol. 5.

¹²⁹⁰ Tamtéž, fol. 18–19.

¹²⁹¹ Logicky by tedy tyto návrhy měly spadat do části 3/ (zpřesnění některých skutkových podstat), avšak patrně z toho důvodu, aby se nemuselo přepisovat několik stran cyklostylového blanketu, byly tyto změny přičleněny na konec části 4/, kde v původním vyhotovení zbylo prázdné místo.

vzbuzujících veřejné pohoršení“.¹²⁹² Jde tedy v zásadě o stejný model, který o třicet let dříve navrhovala profesorská osnova trestního zákona (viz kap. 3.10.).

Na konec části 4/ pak byla přičiněna tato poznámka:

Při jednání o zásadách novelisace trestního zákona se objevily náměty, aby byla stanovena beztrestnost potratů, jestliže bylo zachováno všech hygienických a zdravotních opatření (byl-li potrat proveden se souhlasem těhotné ženě lékařem ve zdravotním ústavu). Obdobná úprava byla provedena v SSSR, Bulharsku a patrně v Polsku. K řešení této otázky by bylo třeba, aby ministerstvo zdravotnictví prováděcími předpisy podrobně upravilo podmínky, za kterých by bylo možno beztrestně potrat provést. K tomu by bylo nejprve třeba zjednat potřebné předpoklady, které by zajistily, aby nedocházelo k provádění potratů živelně (zřídit potřebné instituce k přesvědčování těhotných žen, zřídit lékařské komise, které by rozhodovaly o provedení potratu atd. – obdobně jako je tomu v Bulharsku). Za těchto okolností nelze zatím v novele trestního zákona beztrestnost potratů stanovit.¹²⁹³

Bližší okolnosti návrhu na odrestnění homosexuálního jednání z jara roku 1956 jsou za současného stavu bádání víceméně zahaleny tajemstvím. Z dokumentů z provenience ministerstva spravedlnosti vyplývá, že změny ve verzi z 1. června oproti verzi předchozí byly dojednány na poradě u ministra spravedlnosti Jana Bartušky dne 29. května 1956.¹²⁹⁴ Je pravděpodobné, že komise, o níž Rudolf Barák uvedl, že tento návrh vypracovala (viz výše), působila na půdě ministerstva spravedlnosti a že ministr spravedlnosti Bartuška, který nebyl členem vedení KSČ,¹²⁹⁵ byl v tomto případě úkolován a řízen ministrem vnitra Barákem, který členem politického byra byl. Administrativně měl tento materiál na ministerstvu spravedlnosti na starosti referent Josef Kunc; významnější slovo pak měl vedoucí legislativního odboru ministerstva Ladislav Bydžovský a první náměstek ministra Josef Lítera.¹²⁹⁶

Je možno spekulovat, že komisi, která tyto „these“ připravovala, předestřelo návrh na zrušení všeobecné trestnosti homosexuality ministerstvo zdravotnictví, a to společně s návrhem na legalizaci potratu (v případě tohoto návrhu naznačuje jeho původ v prostředí ministerstva zdravotnictví skutečnost, že je v poznámce, kterou o něm komise v „thesích“ učinila, diskutována úloha, která by tomuto ministerstvu v případě přijetí návrhu připadla).¹²⁹⁷

¹²⁹² NA, KSČ – PB ÚV KSČ 54–62, schůze PB ÚV KSČ ze dne 4. června 1956, bod 121/6, fol. 20.

¹²⁹³ Tamtéž, s. 20–21.

¹²⁹⁴ NA, Ministerstvo spravedlnosti ČSR, Praha (MS), karton 146, složka „Trestní řád“.

¹²⁹⁵ Srov.: „Složení vedoucích orgánů KSČ“, URL: <http://www.ustrcr.cz/data/pdf/projekty/funkcionari-ksc/nejvyssi-organy.pdf>.

¹²⁹⁶ NA, Ministerstvo spravedlnosti ČSR, Praha (MS), karton 146, složka „Trestní řád“.

¹²⁹⁷ Rovněž je možno vyslovit spekulaci, že za tímto návrhem stáli pracovníci pražské psychiatrické kliniky a sexuologického ústavu (bližší viz kap. 5.6.).

Komise se pak s jedním návrhem ministerstva zdravotnictví ztotožnila, druhý prozatím nedoporučila.

Diskuse o tomto novém Barákově materiálu proběhla na schůzi politického byra dne 4. června. V příslušné složce ve fondu ÚV KSČ v Národním archivu se dochoval lístek, na nějž osoba, která pořizovala zápis ze schůzí politického byra, a činila si proto poznámky o jednání, poznamenala: „[...] nechat staré ustanovení u homo; potrat – beztrestnost [...] – M zdr. opatření“¹²⁹⁸, přičemž je možné, že toto řešení navrhnul sám Rudolf Barák.¹²⁹⁹ Řečeno celou větou – politické byro ÚV KSČ se 4. června 1956 usneslo, že oproti návrhu komise, která pracovala pod Barákovou tutelou, všeobecná trestnost homosexuálního jednání nebude zrušena, a naopak všeobecná trestnost potratu zrušena bude. S ostatními částmi návrhu, které se týkaly především strukturálních aspektů trestního práva hmotného a procesního, politické byro až na jeden bod v úpravě postavení vyšetřovatelů souhlasilo.¹³⁰⁰

Toto usnesení politického byra ÚV KSČ bylo naplněno novelizací trestního zákona dne 19. prosince 1956. Zákon č. 63/1956 Sb., kterým se mění a doplňuje trestní zákon č. 86/1950 Sb., odstranil či změnil ta ustanovení, která byla nejvíce postižena stalinským pojetím trestního práva. Byla tak například zrušena všechna ustanovení trestního zákona, která stanovila, že je vyloučeno podmíněčné odsouzení či snížení trestu; tam, kde byl původně stanoven trest smrti jako jediný trest, byl zaveden alternativní trest odnětí svobody na dvacet pět let; byla zavedena možnost upuštění od potrestání atd. a rovněž byly zrušeny některé skutkové podstaty a zavedeny některé nové.¹³⁰¹ Zákon vstoupil v účinnost dnem 1. ledna 1957. Všeobecná trestnost umělého potratu byla pak zrušena zákonem č. 68/1957 Sb., o umělém přerušení těhotenství, který byl přijat dne 19. prosince 1957. Zároveň s novelizací trestního zákona v prosinci 1956 byl přijat zcela nový trestní řád (zákon č. 64/1956 Sb.), jelikož trestní řád z roku 1950 byl podle usnesení celostátní konference KSČ z roku 1956 za porušování „socialistické zákonosti“ do určité míry strukturálně zodpovědný.¹³⁰²

¹²⁹⁸ Tamtéž, fol. 2.

¹²⁹⁹ V záznamu z diskuse politického byra je na úvod tohoto bodu poznamenána zkratka „Bar.“. To by nemuselo znamenat, že jde o záznam promluvy dotyčné osoby, nýbrž o záznam diskuse nad jejím návrhem, avšak vzhledem k tomu, že dále v záznamu figurují další zkratky jmen osob přítomných na schůzi byra (Široký, Fierlinger, Bartuška, Bacílek, Kopecký), mám za pravděpodobnější, že tyto zkratky signalizují skutečně to, že dotyčný v diskusi promluvil (a případně je uvedeno, co řekl). Otázkou je, zda Barákově vyjádření o tom, jak řešit otázku „homosexuálních“ a potratů, které je na tomto lístku zaznamenáno (viz citát v hlavním textu), bylo projevem jeho vlastního názoru, nebo shrnutím diskuse politického byra jako celku (u ostatních účastníků schůze se z lístku dozvíme pouze, zda v diskusi vystoupili, avšak nikoli, co k tématu řekli).

¹³⁰⁰ Tamtéž, fol. 3.

¹³⁰¹ K tomu blíže viz: GRŮVNA, Tomáš: „Trestní právo hmotné“, cit. dílo, s. 566.

¹³⁰² KUKLÍK, Jan a kol.: *Vývoj československého práva 1945–1989*, cit. dílo, s. 164.

Tento vývoj se odrazil též v učebnici trestního práva, z jejíhož prvního vydání (1953) jsme citovali v předchozí kapitole. Druhé vydání z roku 1957 (pod názvem *Československé trestní právo*) se ještě drží stalinského pojetí a jemu odpovídající diskursivity. Jak upozorňuje Dagmar Císařová, je to dáno tím, že text byl odevzdán v říjnu 1955.¹³⁰³ Autorský kolektiv však přiřadil k předmluvě doplněk datovaný květnem 1956, v němž píše:

V době, kdy byla tato učebnice v tisku, došlo k významné události v mezinárodním [komunistickém] hnutí, k XX. sjezdu KSSS. Poučení z XX. sjezdu KSSS přiměla ovšem autory k tomu, aby přezkoumali, do jaké míry byl obsah této učebnice ovlivněn některými nesprávnými teoretickými poučkami a názory, zejména jednostrannou a nesprávnou stalinskou thésí o zostřování třídního boje v období přechodu od kapitalismu k socialismu v závislosti na úspěších socialistické výstavby. [...] Je pochopitelné, že při závěrečné korektuře bylo možno odstranit jenom nejzávažnější nedostatky. Důkladnější přepracování bude možné provést až v novém vydání učebnice, kde teprve budou náležitě vytěženy pro obor trestního práva všechny ty významné podněty a závěry, které přinesl XX. sjezd pro všechny společenské vědy.¹³⁰⁴

Ve vydání učebnice z roku 1959 již doznaly úvodní pasáže obecné části, v nichž je představeno základní ideologické východisko celého textu, značných změn – především zmizely kladné odkazy na Stalina, a pokud je zde jmenován, pak pouze jako původce „teze o neustálém zostřování třídního boje“, kterou nyní autoři označují za „škodliv[ou]“.¹³⁰⁵ Naopak podíl citací z Lenina je oproti předchozímu znění těchto pasáží posílen (srov. výše záštitu, kterou po únoru 1956 zároveň s tím, jak se distancoval od Stalina, v Leninovi hledal oficiální diskurs ÚV KSČ). Uplatňování teze o neustálém zostřování třídního boje v letech 1948–1953 šlo podle autorů učebnice ruku v ruce s tím, že byla „v některých případech přeceňována úloha trestní represe [...] a dokonce stavěny bezpečnostní orgány nad stranu“.¹³⁰⁶ To však nebylo podle výkladového schématu z doby po únoru 1956 nutné – „největší ranou pro buržoazii [totiž] byly úspěchy v socialistické výstavbě, které byly spojeny s vytlačováním buržoazie z jejích ekonomických pozic a se zvyšováním životní úrovně pracujících, a kterých dosáhli dělníci a pracující rolníci pod vedením komunistické strany“.¹³⁰⁷

¹³⁰³ CÍSAŘOVÁ, Dagmar: „Věda českého trestního práva v období let 1948–89“, cit. dílo, s. 80.

¹³⁰⁴ kol.: *Československé trestní právo. Učební texty pro studující právnických fakult. Sv. I. Obecná část*. Praha 1957, cit. dle: CÍSAŘOVÁ, Dagmar: „Věda českého trestního práva v období let 1948–89“, cit. dílo, s. 80.

¹³⁰⁵ kol.: *Československé trestní právo. Svazek I. Obecná část*, cit. dílo, s. 99.

¹³⁰⁶ Tamtéž.

¹³⁰⁷ Tamtéž.

Většina textu těchto úvodních pasáží učebnice trestního práva z roku 1959, čítajících asi 120 stran, byla napsána zcela nově, avšak na některých místech text zjevně vychází ze staršího znění, pouze je modifikuje pro potřeby nové situace – tak například věty:

Rychlý postup prací i jejich vysokou kvalitu umožňovaly nové metody kodifikačních prací. Byl do nich zapojen nebývalý počet spolupracovníků, a to nejen z právnických odborníků. Členy komisí, v nichž byla osnova projednávána, byli i zástupci dělníků, rolníků a ostatních pracujících.¹³⁰⁸

byly upraveny takto:

Rychlý postup prací byl umožněn tím, že se vycházelo ze zásad marxismu-leninismu, že se plně využívalo sovětských zkušeností a že bylo použito nových metod kodifikačních prací. Byl do nich zapojen nebývalý počet spolupracovníků a členy komisí byli i zástupci dělníků, rolníků a ostatních pracujících.¹³⁰⁹

Podstatný posun, který tato textová úprava vyjevila, spočívá v tom, že v roce 1959 se již autorský kolektiv zdráhal označit práce vedoucí ke vzniku trestního zákona z roku 1950 za vysoce kvalitní. Je možno v tom již vidět odraz debat o tom, zda by nebylo vhodné sepsat a přijmout zcela nový trestní zákon, které v centru mocenského aparátu v té době probíhaly.

¹³⁰⁸ kol.: *Trestní právo. Část obecná*, cit. dílo, s. 55.

¹³⁰⁹ kol.: *Československé trestní právo. Svazek I. Obecná část*, cit. dílo, s. 100–101.

5.5. Příprava trestního zákona z roku 1961 a zrušení všeobecné trestnosti homosexuality

Dílčí změny v trestněprávní legislativě, k nimž došlo ke konci roku 1956, považovalo ministerstvo spravedlnosti pouze za provizorní odstranění nejkřiklavějších závad. Již 25. února 1957, tedy necelé dva měsíce poté, co vstoupila novela trestního zákona v účinnost, se pracovníci legislativního odboru ministerstva spravedlnosti (dále jen MS) sešli na poradě, kde se usnesli, že zahájí přípravné práce k vytvoření „nových kodexů občanského zákona a občanského soudního řádu a trestního zákona“.¹³¹⁰ V návrhu plánu rekodifikačních prací, který při této příležitosti vznikl, je tento záměr upřesněn s tím, že „len na základe analýzy bude možné posúdiť, či treba vypracovať zákony nové alebo či sa vystačí iba s dielčimi úpravami“.¹³¹¹

Ředitel legislativního odboru MS Ladislav Bydžovský svolal na 15. března 1957 poradou špičkových pracovníků akademické sféry, justice, prokuratury a státní správy, na níž se s nimi chtěl dohodnout na harmonogramu prací. Na úvod porady odůvodnil její potřebu tím, že „v r. 1960 skončí druhá pětiletka, která přinese změny v hospodářské základně, kterým musí odpovídat též změny právního řádu. Jde o to, aby práce na nových předpisech neprobíhala živelně [...]“.¹³¹² Bydžovskému leželo na srdci zejména to, aby tentokrát byly již kodifikační práce provedeny metodicky a byl na ně dostatek času. Ve zprávě pro ministra spravedlnosti Václava Škodu, kterou jeho odbor sepsal nedlouho po této poradě, se doslova uvádí:

Vycházejíce z dosavadních zkušeností získaných za právnické dvouletky v r. 1948 až 1950, ze zkušeností nabytých při pracech na novém trestním řádu a novele trestního zákona [v roce 1956], máme za to, že je třeba zajistit, aby práce na nových kodexech neprobíhaly živelně, neplánovitě a nárazovitě, aby nedocházelo k pouhým improvisacím, nýbrž aby všechny úpravy byly náležitě zváženy, teoreticky dotovány a konfrontovány s potřebami a poznatky praxe.¹³¹³

Profesor pražské právnické fakulty Vladimír Solnař na poradě 15. března uvedl, že „pokud jde o obor trestního práva, byla provedena novelisace trestního zákona. Ukázalo se, že toto řešení není dostatečné a že je třeba práce daleko důkladnější. Proto by bylo vhodnější

¹³¹⁰ NA, MS, karton Leg. 28, složka *Novelisace justičních kodexů*, č. j. 1641/57. Děkuji PhDr. Aleně Šimánkové, pracovníci Národního archivu, za vyhledání archiválií z tohoto rozsáhlého nezpracovaného fondu.

¹³¹¹ Tamtéž.

¹³¹² NA, MS, karton Leg. 28, složka *Novelisace justičních kodexů*, č. j. 2268/57.

¹³¹³ NA, MS, karton Leg. 28, složka *Novelisace justičních kodexů*, Informace pro s. ministra, 5. 4. 1957.

vypracovat nový trestní zákon.¹³¹⁴ Patrně z důvodu omezené kapacity aparátu ministerstva se zde Bydžovský dohodl s ředitelem Ústavu práva ČSAV Viktorem Knappem, že by komise pro revizi občanského zákona byla zřízena na tomto ústavu, s pracovníkem PF UK Františkem Štajngrem, že by na této fakultě byla zřízena komise pro revizi občanského soudního řádu, a pouze k revizi trestního zákona hodlal zřídit komisi přímo na ministerstvu. Ministru Škodovi k tomu napsal, že „poněvadž by nebylo účelné, možné ani správné, aby veškeré práce byly soustředěny jen na ministerstvu spravedlnosti, byla na poradě dohodnuta též otázka rozdělení prací na jednotlivých kodexech“.¹³¹⁵ Časový harmonogram prací si představoval tak, že do roku 1960 by byl „sebrán, prozkoumán a vyhodnocen materiál, a to jak poznatky praxe [o tom, jak se osvědčují stávající předpisy], tak teoretické a vědecké poznatky a prostudován a shrnut materiál úprav v Sovětském svazu a zemí lidové demokracie“,¹³¹⁶ načež by na základě těchto poznatků byly do konce roku 1962 navrženy a přijaty konkrétní změny.

Ministr Václav Škoda podepsal koncem května 1957 dopis, v němž Bydžovský shrnul tuto představu o kodifikačních pracích, a nechal jej odeslat předsedovi vlády Viliamu Širokému s žádostí o schválení takového postupu.¹³¹⁷ Široký odpověděl dne 9. července 1957, přičemž Škodovi napsal, že v zásadě souhlasí s tím, aby ministerstvo spravedlnosti „v rámci svých běžných úkolů“¹³¹⁸ sledovalo, jak se při užívání v praxi osvědčují právní předpisy, že však rozhodnutí, zda se mají vypracovat zcela nové zákony, či novelizovat ty stávající, bude možno přijmout teprve „po bedlivé politické úvaze“,¹³¹⁹ a konečně také to, že „nem[ůže] souhlasit s tím, aby [...] byla odpovědnost za vypracovávání legislativních úprav na úseku justice“¹³²⁰ přenášena na akademické instituce.

Zdá se, jak lze ovšem posoudit arci pouze z fragmentárních dostupných pramenů, že po tomto Širokého dopisu myšlenka na rekodifikační práce v legislativním odboru MS na nějakou dobu utichla: nový návrh plánu prací byl vypracován teprve v říjnu 1958. Legislativní odbor MS v něm počítal s tím, že průzkum o používání občanskoprávních norem povede komise zřízená při MS a průzkum o používání norem trestněprávních komise při pověřenectvu spravedlnosti v Bratislavě. Tato „prověrka“, která je v návrhu pojímána poměrně velkoryse (mj. se zde uvádí, že „realisace plánu bude vyžadovat značnou aktivitu

¹³¹⁴ Tamtéž.

¹³¹⁵ Tamtéž.

¹³¹⁶ Tamtéž.

¹³¹⁷ NA, MS, karton Leg. 28, složka *Novelisace justičních kodexů*, č. j. 3284/57.

¹³¹⁸ NA, MS, karton Leg. 28, složka *Novelisace justičních kodexů*, dopis Viliama Širokého Václavu Škodovi ze dne 9. července 1957.

¹³¹⁹ Tamtéž.

¹³²⁰ Tamtéž.

celého justičního resortu“),¹³²¹ měla proběhnout v letech 1959–1960.¹³²² Zdá se však, že skutečná realizace byla nakonec poměrně skromná – ministerstvo spravedlnosti rozeslalo začátkem prosince 1959 dopis předsedům krajských soudů, aby mu do 5. ledna 1960 sdělili, která ustanovení základních občanskoprávních a trestněprávních kodexů považují za „taková, která jsou již překonána a neslouží svému poslání“,¹³²³ a zároveň poukázali na jiné, podle jejich mínění „podstatné vady a mezery dosavadních kodexů“.¹³²⁴ V jiném materiálu ministerstva, datovaném v říjnu 1960, je zmiňována „prověrka předpisů trestního práva provedená koncem roku 1959“¹³²⁵ – zdá se tedy, že zjištěním názorů krajských soudů měly kodifikační komise fázi zjišťování praktického stavu za ukončenu a přistoupily k vlastní tvůrčí práci na nových zákonech.

Ještě než se však podíváme, jak tyto vlastní práce probíhaly, povšimněme si jednoho důležitého motivu, který se v dopise předsedům krajských soudů z prosince 1959 objevuje. K odůvodnění svého záměru revidovat občanskoprávní a trestněprávní kodexy ministerstvo vedle argumentu, že „vzhledem na to, že stojíme na prahu plně rozvinuté socialistické společnosti, některá ustanovení zákonů jsou již nastalým vývojem překonána“,¹³²⁶ který jsme v podstatě viděli již výše u Ladislava Bydžovského, uvedlo:

Při této prověrce bude třeba potom věnovat též pozornost těm ustanovením, která jsou nesrozumitelná, jejichž výklad je obtížný a vede k nejasnostem při aplikaci. Odstranění nesrozumitelnosti ze zákonů má zvláštní význam nyní, kdy na jejich provádění budou mít stále větší podíl pracující.¹³²⁷

Na tomto místě upozorněme, že snaha komunistické moci ještě více posílit princip zapojení běžných občanů do výkonu spravedlnosti, který se v jejím veřejném diskursu objevoval již od roku 1948 pod označením „zlidovění soudnictví“,¹³²⁸ byla pro další kontext, v němž se pohybovala argumentace za odtrestnění homosexuality (již prozatím pro souvislost výkladu ponecháváme stranou), velmi důležitá.

¹³²¹ NA, MS, karton Leg. 28, složka *Novelisace justičních kodexů*, Informace pro s. ministra, 22. 10. 1958.

¹³²² Tamtéž.

¹³²³ NA, MS, karton Leg. 28, složka *Novelisace justičních kodexů*, Informace pro s. ministra, 5. 12. 1959.

¹³²⁴ Tamtéž.

¹³²⁵ NA, MS, karton Leg. 28, složka *Novelisace justičních kodexů*, Informace pro s. ministra, 13. 10. 1960.

¹³²⁶ NA, MS, karton Leg. 28, složka *Novelisace justičních kodexů*, Informace pro s. ministra, 5. 12. 1959.

¹³²⁷ Tamtéž.

¹³²⁸ Zde je nutno připomenout zejména zákon č. 319/1948 Sb., o zlidovění soudnictví, ze dne 22. prosince 1948, podle něž u soudů všech instancí rozhodovaly trestní věci senáty sestavené tak, aby v nich měli většinu tzv. „soudci z lidu“, tj. osoby sociálně zakotvené v dělnickém prostředí, které se měly při rozhodování řídit svým „třídním vědomím spravedlnosti a třídním instinktem“ (KUKLÍK, Jan a kol.: *Vývoj československého práva 1945–1989*, cit. dílo, s. 635).

Vlastní práce na sepsání nových zákonů byly započaty na přelomu zimy a jara roku 1960. Na ministerstvu spravedlnosti byla utvořena tzv. „kodifikační komise“ v čele s ministrem Škodou, jejímiž členy dále byli ředitel Právníckého ústavu Ministerstva spravedlnosti a bývalý generální prokurátor Václav Aleš (zástupce předsedy komise), náměstci ministra Josef Litera a Zdeněk Číhal a ředitel legislativního odboru Ladislav Bydžovský (sekretář komise).¹³²⁹ Tato komise určila vedoucí pracovních skupin pro vypracování jednotlivých zákonů, kterých bylo celkem devět. Skupinu pro trestní zákon vedl Štefan Breier, pracovník legislativního odboru pověřenectva spravedlnosti, a dále ji tvořili Miroslav Vavrečka, pracovník ministerstva spravedlnosti, Zdeněk Polášek a Emil Jelínek, pracovníci generální prokuratury, a Ladislav Schubert, vedoucí katedry trestního práva PF Univerzity Komenského v Bratislavě.¹³³⁰

Podle interního materiálu MS datovaného 19. května 1960 již „v podstatě byly vypracovány nejdůležitější ustanovení trestního zákona, zejména ty[,] v nichž dochází ke změnám proti dosavadnímu stavu“.¹³³¹ Pracovní skupina pro trestní zákon již v té době rozeslala některé své návrhy konzultantům (o nichž v tomto prameni nic bližšího neuvádí) a předpokládala, že na základě jejich připomínek vypracuje v první polovině června návrhy všech částí zákona. Ty pak projedná s „aktivem konzultantů“, opět případně upraví a posléze rozešle k vyjádření „všem soudům, prokuraturám a resortům“.¹³³² Aktiv týkající se těchto předběžných návrhů proběhl na ministerstvu spravedlnosti v polovině srpna; někteří konzultanti zaslali své připomínky písemně. Z našeho pohledu je důležité zjištění, že v této fázi (která koinciduje se soudně psychiatrickým seminářem v Hradci Králové, srov. kap. 5.6.) ještě žádná připomínka, jejímž obsahem by byl požadavek na zrušení všeobecné trestnosti homosexuality, na ministerstvo spravedlnosti buďto vůbec nedorazila, anebo sice dorazila, ale Breierova skupina ji nepovažovala za významnou.¹³³³

Atmosféra léta roku 1960 v československém veřejném prostoru byla charakteristická zejména tím, že republika podle oficiálního výkladu po dvanácti letech budovatelského úsilí právě překračovala práh socialistického zřízení, které mělo fungovat podle zásady „každý

¹³²⁹ NA, MS, karton Leg. 28, složka *Novelisace justičních kodexů*, Informace pro s. ministra, 1. 4. 1960.

¹³³⁰ Tamtéž.

¹³³¹ NA, MS, karton Leg. 28, složka *Novelisace justičních kodexů*, Informace pro s. ministra, 19. 5. 1960.

¹³³² Tamtéž.

¹³³³ Srov. dopis ministra spravedlnosti Aloise Neumana vedoucímu právního oddělení předsednictva vlády ze dne 23. září 1960, v němž ministr zasílá přehled „závažnějších připomínek“ vzešlých ve věci předběžných návrhů trestního zákona, trestního řádu a zákona o odpovědnosti za správní přestupky z připomínek konzultantů a z jejich aktivu (tito konzultanti jsou zde charakterizováni jako různí spolupracovníci z řad pracovníků justice, prokuratury, MV, MNO a vědeckých pracovníků). V tomto přehledu se vyskytuje připomínka k paragrafu o znásilnění, avšak paragrafu o pohlavním styku s osobou téhož pohlaví si žádná z nich nevšímá (NA, Úřad předsednictva vlády, běžná spisovna 1960, karton 85, spisová značka 365/7/7).

podle svých schopností, každému podle jeho práce“. Ve dnech 5.–7. července 1960 se uskutečnila III. celostátní konference KSČ, na níž bylo deklarování počátku socialismu v Československu ústředním tématem. Protože se tato deklarace v chápání komunistického vedení odkazovala k reálné paradigmatické změně (ČSR se podle této interpretace stala po Sovětském svazu druhým socialistickým státem světa), rozhodlo se toto vedení dát při této příležitosti republice mimo jiné též novou, „socialistickou“ ústavu. V situaci, kdy byl návrh ústavy nejprve široce komunikován,¹³³⁴ posléze Národním shromážděním jednomyslně přijat a nato propagandisticky využíván již jako součást platného práva, narostla v oficiálním diskursu četnost referencí na koncepty „socialistické zákonnosti“ a „zlidovění soudnictví“, jejichž „prohloubení“ bylo v této době vlajkovou lodí československého vedení v oblasti trestního práva.

Za účelem dalšího zlidovění soudnictví tak bylo přímo do nové ústavy vtěleno ustanovení o tzv. „místních lidových soudech“ (čl. 98 odst. 2 a článek 101 ústavy),¹³³⁵ příslušných k souzení méně závažných trestních věcí, které si komunistické vedení představovalo jako soudní orgány zřízené na pracovištích či v obcích, jejichž soudci, volení občany, měli být lidé pokud možno dělnických zaměstnání, kteří vedou příkladný život a mohou být morální autoritou pro ostatní.¹³³⁶ Ústava obsahovala ve svém čl. 17 odst. 2 též ustanovení o „společenských organizacích“, jimž stanovila úkol vést „občany k zachování zákonů, k dodržování pracovní kázně a pravidel socialistického soužití a usil[ovat] o to, aby předcházely a zamezovaly jejich porušování“. Dne 11. července 1960, kdy byla nová ústava přijata, byla zároveň jmenována třetí vláda Viliama Širokého, v níž resort spravedlnosti připadl členu ČSS Aloisi Neumanovi, dosavadnímu ministru spojů.

Nepřekvapí, že politik jmenovaný do této funkce v takovémto kontextu viděl v lidovosti soudnictví svou prioritu, jak o tom svědčí i výměna názorů mezi ním a legislativním

¹³³⁴ Antonín Novotný uvedl na počátku července na III. celostátní konferenci KSČ, že k návrhu ústavy bylo uspořádáno „47 400 veřejných schůzí, jichž se zúčastnilo 4 040 170 občanů. V diskusi na nich vystoupilo 732 800 občanů. Na schůzích bylo celkem přijato 38 600 rezolucí vyjadřujících souhlas se zásadami, které návrh nové ústavy obsahuje“ („Za další rozkvět československé socialistické republiky. Referát soudruha Antonína Novotného“ [v transkripci názvu textu, který je v originále vysázen velkými písmeny, volíme ve slově „československé“ malé „č“, neboť v době pronesení referátu ještě stát s tímto názvem neexistoval]. In: *Usnesení a dokumenty ÚV KSČ. Od celostátní konference KSČ 1960 do XII. sjezdu KSČ*. Praha 1962).

¹³³⁵ K místním lidovým soudům viz blíže: KUKLÍK a kol.: *Vývoj československého práva 1945–1989*, cit. dílo, s. 644–649.

¹³³⁶ Již ke konci padesátých let vznikaly pod kuratelou ROH tzv. „soudružské soudy“, které však nepatřily do soustavy československých soudů a měly povahu dobrovolných společenských organizací. Řešily například některé spory mezi zaměstnanci a zaměstnavateli. K 1. srpnu 1960 jich bylo v Československu registrováno 763 (KUKLÍK a kol.: *Vývoj československého práva 1945–1989*, cit. dílo, s. 644–645). Po přijetí zákona č. 38/1961 Sb., o místních lidových soudech, byly již existující soudružské soudy přetvořeny v místní lidové soudy (PLUNDR, Otakar; VANĚČEK, Stanislav: „Právní úprava soudružských soudů v některých zemích socialistického tábora“. In: PLUNDR, Otakar; VANĚČEK, Stanislav; VIESKA, Juraj: *Místní lidové soudy a zkušenosti se soudružskými soudy v jiných zemích socialistického tábora*. Praha 1961, s. 3).

odborem jeho ministerstva z října 1960. V této době již Breierova skupina měla osnovu nového trestního zákona vypracovánu a osnova, jak jsme již uvedli výše, prošla konzultací s „větším okruhem pracovníků soudů, prokuratury, bezpečnosti [tj. policie], vědeckých pracovišť jakož i s dalšími pracovníky“;¹³³⁷ na odevzdání „k široké diskusi pracovníkům soudů, prokuratury a bezpečnosti“ však stále ještě čekala. Legislativní odbor ministři navrhoval, aby zákon o místních lidových soudech, který měl v podrobnostech rozvést rámcová ustanovení obsažená v ústavě, vstoupil v účinnost nikoliv 1. ledna 1961, jak po něm patrně bylo v této době vyžadováno, ale až o rok později, zároveň s novým trestním zákonem a trestním řádem. Neuman však Bydžovského odboru odepsal, že zákon o místních lidových soudech by měl přece jen platit od 1. ledna 1961. Stejně tak nebylo v říjnu 1960 stále ještě rozhodnuto, zda se má vytvořit celý nový trestní zákon, nebo novelizovat ten stávající, a také v této otázce panovala mezi ministrem a jeho legislativním odborem neshoda. Bydžovského odbor upozorňoval, že „uskutečnění navrhovaných úprav se dotkne převážné části trestního zákona a jeho systematiky. Proto nelze tyto úpravy uskutečnit pouhou úpravou, neboť trestní zákon by se stal nepřehledným a nebyla by zaručena jeho jednotnost.“¹³³⁸ Mezi hlavními okruhy změn, které má připraveny, vypočetl legislativní odbor změny ustanovení na ochranu socialistické ekonomiky, změny hlav o trestných činech proti hospodářské soustavě, pořádku ve věcech veřejných a o trestných činech majetkových, změny v úpravě vojenských trestných činů, prohloubení materiálního pojetí trestného činu a výchovné funkce trestů či změnu v úpravě stíhání mladistvých.¹³³⁹ Ministr Neuman na to však odvětil, že nedoporučuje vydání nových trestněprávních norem, ale novelizaci těch stávajících, a to „s ohledem na připravované zasedání ÚV KSČ [a] zejména s ohledem na rychlý vývoj demokratisace soudnictví, který takřka denně přináší nové formy a metody do soudní činnosti“.¹³⁴⁰

ÚV KSČ se otázkám „dalšího upevňování socialistické zákonitosti a zlidovění soudnictví“ věnoval na svém zasedání dne 8. prosince 1960. Na toto téma zde přednesl referát tajemník ÚV a člen politického byra Jiří Hendrych a ústřední výbor posléze přijal usnesení, v němž Hendrychova slova sankcionoval. Ani z tohoto zasedání nevyplývalo jednoznačně, zda si komunistické vedení představuje novelizaci trestního zákona, či zcela nový trestní zákon (usnesení hovoří vágně o „zdokonalení trestního zákona i trestního řádu“),¹³⁴¹ avšak Hendrychův projev a navazující usnesení ukazují, že se vedení na tom, že by k nějakým

¹³³⁷ NA, MS, karton Leg. 28, složka *Novelizace justičních kodexů*, Informace pro s. ministra, 13. 10. 1960.

¹³³⁸ Tamtéž.

¹³³⁹ Tamtéž.

¹³⁴⁰ Tamtéž.

¹³⁴¹ „Usnesení Ústředního výboru KSČ k otázkám dalšího upevňování socialistické zákonitosti a zlidovění soudnictví“. In: *Další upevňování socialistické zákonitosti a zlidovění soudnictví*. Praha 1960, s. 37.

změnám mělo dojít, skutečně shodlo, a především umožňují poznat ideologický rámeček, do něž chystané změny v trestněprávní legislativě zasazovalo.

Klíčovým konceptem zde byla „morální a politická jednota lidu“¹³⁴² vzniklá v důsledku společensko-ekonomických proměn, které symbolicky vyvrcholily v létě roku 1960 deklarácí vybudování socialismu v Československu. Tato jednota lidu, jakož i jeho rostoucí hmotná i kulturní úroveň, pak vedla k tomu, že „se zákonitě zmenšuje rozsah protispolečenských jevů, že normy života socialistické společnosti jsou stále více dobrovolně a uvědoměle nejen dodržovány, ale i aktivně prosazovány velkou většinou občanů“.¹³⁴³ Tento „trvalý růst socialistického uvědomění“ občanů pak „vytváří stále širší předpoklady k tomu, aby při uplatňování zákonů byly více a účinněji používány prostředky společenského působení a výchovy, aby se porušování zákonů předcházelo a aby prostředky státního donucování byly používány tam, kde toto morální a výchovné působení společnosti nepostačuje“.¹³⁴⁴ Jinými slovy, komunistické vedení mělo v úmyslu původní drakonickou úpravu trestního práva z roku 1950 po dílčím zmírnění v roce 1956 zmírnit ještě jednou, a to poněkud výrazněji. Pokud jde o zmiňované „společenské působení“, které mělo vést k výchově „socialistického člověka“,¹³⁴⁵ měl ústřední výbor za to, že „je třeba se opírat o morální působení kolektivů, o kladné příklady pracovního úsilí a občanské obětavosti, o sílu morálního odsouzení protispolečenského jednání celým kolektivem“.¹³⁴⁶ Praktický odraz této teze lze v oboru trestního práva nejlépe vidět právě v institutu místních lidových soudů, které podle tohoto usnesení měly „napomáhat rozvoji soudružských vztahů mezi pracujícími, chránit důstojnost a čest občanů a vychovávat soudružským působením a morální silou kolektivy občanů k nesmiřitelnému postoji k jakémukoliv jednání, které působí škodu

¹³⁴² Tamtéž, s. 29. Viktor Knapp tento koncept ve svých pamětech ironicky glosuje: „Nová ústava se [...] začala připravovat od gruntu a začala se připravovat ve vznikající oficiálně euforické atmosféře, v níž už (v myslích některých funkcionářů ovšem) převládaly morální stimuly nad ekonomickými, v lidu už nastala morálně politická jednota téměř bukolická a odumření státu už bylo na dohled takřka prostým okem“ (KNAPP, Viktor: *Proměny času. Vzpomínky nestora české právní vědy*, cit. dílo, s. 122).

¹³⁴³ *Usnesení Ústředního výboru KSČ k otázkám dalšího upevňování socialistické zákonnosti a zlidovění soudnictví*, cit. dílo, s. 29. Pokles trestné činnosti na počátku šedesátých let oproti počátku padesátých let potvrzuje i současná právní historiografie (v roce 1960 dosáhl počet odsouzených za obecně kriminální činy 54 % počtu odsouzených v roce 1951), avšak vysvětluje ji nikoliv uvědomělostí lidu, nýbrž policejní povahou režimu (KUKLÍK a kol.: *Vývoj československého práva 1945–1989*, cit. dílo, s. 405).

¹³⁴⁴ *Usnesení Ústředního výboru KSČ k otázkám dalšího upevňování socialistické zákonnosti a zlidovění soudnictví*, cit. dílo, s. 33.

¹³⁴⁵ Tamtéž, s. 32.

¹³⁴⁶ Tamtéž.

společnosti“,¹³⁴⁷ a také v institutu záruky společenské organizace za nápravu pachatele trestného činu.¹³⁴⁸

Jak naznačuje výše uvedený citát ministra Neumana, který se svým rozhodnutím o formě změn v trestním právu čekal na prosincové zasedání ÚV KSČ, tomuto zasedání byl připisován značný symbolický význam. Třebaže projev Jiřího Hendrycha i následné usnesení ÚV bylo pojato dosti rámcově a neuvádělo téměř žádné konkrétní prvky, které by měly v oblasti trestního práva doznat změny (relativně nejpodrobněji se věnovalo místním lidovým soudům), lze říci, že tyto texty tím, že byly na tomto vrcholném fóru performovány a následně zveřejněny, sankcionovaly dosavadní předběžné kroky, které – jak jsme viděli – podnikalo ve věci úprav trestního práva ministerstvo spravedlnosti, a zároveň implikovaly přání komunistického vedení, aby byly tyto úpravy nyní brzy dovedeny do konce.

Z pramenů, které jsme měli k dispozici, se zdá, že vedení komunistické strany poté, co ústřední výbor vydal toto obecné placet, nechalo rekodifikační proces běžet víceméně po linii státních orgánů a příliš do jeho konkrétních prvků nezasahovalo. Politické byro ÚV KSČ sice dne 14. února 1961 s několika připomínkami schválilo čtyřstránkový, velmi obecný materiál s názvem *Návrh úprav trestního zákona a trestního řádu*, který mu předložil ministr Neuman (schválením tohoto návrhu také mj. souhlasilo, že bude vytvořen nový trestní zákon, a nikoliv novelizován starý),¹³⁴⁹ avšak od té doby se již tímto tématem nezabývalo¹³⁵⁰ a dohled nad rekodifikačními pracemi na ministerstvu spravedlnosti nechalo na XI. oddělení ÚV KSČ, konkrétně na vedoucím odboru Oldřichu Bastlovi. Legislativní odbor MS na závěry politického byra ani nečekal a již počátkem února 1961 jednal s tiskárnou, zda by mohla vytisknout do 15. března osnovy trestního zákona a trestního řádu, jak je měl připraveny po neformálních konzultacích z předchozího roku, aby mohly být rozeslány do řádného připomínkového řízení. Z interních materiálů MS vzniklých kolem této objednávky je přitom zřejmé, že v této době již ministerstvo hodlalo rekodifikační práce vést v co nejrychlejším tempu.¹³⁵¹ Osnovy obou trestněprávních norem byly rozeslány k připomínkovému řízení všem

¹³⁴⁷ Tamtéž, s. 39.

¹³⁴⁸ Tento institut, diskutovaný rovněž na prosincovém zasedání ÚV KSČ v roce 1960 (*Usnesení Ústředního výboru KSČ k otázkám dalšího upevnování socialistické zákonitosti a zlidovění soudnictví*, cit. dílo, s. 38), byl v roce 1961 zakotven v novém trestním zákoně (zákon č. 140/1961 Sb., ze dne 29. listopadu 1961; viz dále v hlavním textu). Ten ve svém § 51 odst. 1 písm. b) stanovil, že soud může odsouzenému přiznat podmíněný odklad výkonu trestu, „jestliže přijme záruku nabídnutou společenskou organizací za nápravu pachatele a jestliže vzhledem k výchovné síle kolektivu má důvodně za to, že účelu trestu bude dosaženo i bez jeho výkonu“.

¹³⁴⁹ NA, KSČ – PB ÚV KSČ 54–62, schůze PB ÚV KSČ ze dne 14. února 1961, bod 379/3.

¹³⁵⁰ Politické byro ÚV KSČ 1954–1962. Inventář fondu Národního archivu.

¹³⁵¹ Protože tiskárna Knihtisk v Karmelitské ulici v Praze, u níž chtěl legislativní odbor MS vytištění osnov objednat, byla kvůli jiným plánovaným pracím ochotna přijmout tuto zakázku pouze na výslovný příkaz ministryně spotřebního průmyslu Boženy Macháčové-Dostálové, musel ministr Neuman své kolegyni z vlády

vládním rezortům, pověřenectvu spravedlnosti a různým ústředním úřadům dne 14. března 1961, přičemž k podání připomínek byla stanovena lhůta do 15. května. Oldřich Bastl z ÚV KSČ a ekvivalentní pracovník ÚV KSS Jiří Řáda obdrželi osnovy rovněž, avšak pouze pro informaci, bez možnosti podávat v této fázi připomínky.¹³⁵²

V osnově trestního zákona, která byla v březnu 1961 rozeslána, byla zakotvena všeobecná trestnost homosexuálních styků. Vyjádření jednotlivých míst v rámci tohoto připomínkového řízení, které bylo pro osud příslušného paragrafu klíčové, bohužel nebyla v pramenech, které jsme měli k dispozici, obsažena. Poté, co bylo řízení ukončeno, však byla na 29. a 30. června 1961 svolána společná porada kolegia ministra spravedlnosti a legislativního poradního sboru (ministra spravedlnosti), na níž mělo být o připomínkách rozhodnuto, a záznam z této porady se podařilo v Národním archivu dohledat. Pokud jde o trestní zákon, projednali účastníci porady¹³⁵³ dvanáct otázek, mezi nimi i trestnost homosexuality. V záznamu z porady je k tomuto bodu uvedeno: „Trestní postih homosexuality nebude rozšířen obecně převzetím ustanovení dosavadního trestního zákona, avšak stíháno bude také provozování pohlavního styku za úplatu.“¹³⁵⁴ Je tedy zřejmé, že požadavek na zrušení všeobecné trestnosti homosexuality byl důrazněji vznesen a u jednotlivých zainteresovaných osob prosazen právě v období od března do června 1961, načež se tyto osoby na konci června navzájem dohodly, že jej vyslyší.

Od této doby po zbytek legislativního procesu již v návrhu zákona figuroval paragraf stanovící trestnost homosexuálních styků pouze v některých případech. Ministr Neuman dne 14. července vyhlásil druhé kolo připomínkového řízení, přičemž v příslušném průvodním dopise uvedl, že

napsat dopis, v němž ji o vydání příkazu požádal. Jako zaklínadlo použil odkaz na usnesení prosincového zasedání ústředního výboru (NA, MS, karton Leg. 28, složka *Novelisace justičních kodexů*, Informace pro s. ministra, 10. 2. 1961).

¹³⁵² NA, MS, karton Leg. 67, č. j. 318/61-L.

¹³⁵³ Společné porady ve dnech 29. a 30. června 1961 se zúčastnilo těchto 27 osob: „ss. náměstek ministra [spravedlnosti] Dr [Josef] Litera, náměstek pověřence [spravedlnosti] Dr Maděř, náměstek ministra vnitra plk. [Jindřich] Kotál, předseda Nejvyššího soudu Dr [Josef] Urválek, náměstci generálního prokurátora Dr [Jaroslav] David a Dr [Eduard] Švach; vedoucí odboru Národního shromáždění Dr [Zdeněk] Vácha, vedoucí oddělení KPR Dr [Eva] Rychetská, vedoucí oddělení PV Dr [Karel] Král, pracovník ministerstva financí Dr Novák, vedoucí právního odboru ÚRO Dr [Vladimír] Mařík, prof. dr. [Ladislav] Schubert, ScC [Jiří] Nezkusil, vedoucí ÚAP Dr [Otto] Boček, prom. právník [Josef] Ondřej, Dr [Václav] Aleš, [František] Gebauer[, vedoucí odboru HF – význam zkratky nezjištěn], Dr [Jan] Rojt, Dr Dufek, Dr [Hynek] Líbal[, vedoucí sekretariátu ministra Neumana], Dr [Ladislav] Bydžovský; za legislativní odbor Dr Vrátný, Dr [Štefan] Breier, Dr Plecháček, Dr [Vladimír] Počepický, Dr [Harold] Mayer, Dr [Vojtěch] Přichystal. Omluveni: Prof. Dr. Sc. Viktor Knapp [srov. Knappovu zmínku o úloze své osobnosti v dějinách, „a to úlo[ze] naruby“, kterou učinil ve svých pamětech; KNAPP, Viktor: *Proměny času. Vzpomínky nestora české právní vědy*, cit. dílo, s. 124]“ (NA, MS, karton Leg. 93, Záznam č. 12/1961).

¹³⁵⁴ Tamtéž.

[...] znění osnov je upraveno podle výsledků připomínkového řízení, na kterém se účastnily všechna ministerstva, ústřední úřady a orgány a část jim podřízených složek, všechny KNV, soudy, prokuratury, advokátní poradny a jejich prostřednictvím široký okruh pracujících ve vybraných závodech a podnicích. Všechny došlé připomínky byly projednány v kodifikačních komisích a v legislativním poradním sboru ministra spravedlnosti a důvodným připomínkám bylo vyhověno.¹³⁵⁵

Tím v podstatě adresátům naznačil, že od nich již neočekává zásadní připomínky, a trvání tohoto druhého kola také omezil na pouhé dva týdny. Záznam z porady z 29. a 30. června zaslal společně s upraveným zněním osnov jako přílohu, což ukazuje, že výstupy z této porady byly brány jako směrodatné a že na nich v rozhodujících kruzích panovala shoda.

Dne 8. září 1961 pak Neuman podepsal zprávu o osnově trestního zákona a trestního řádu, určenou pro vedení komunistické strany. Jsou zde vyjmenovány nejdůležitější změny oproti dosud platnému trestnímu právu, které byly v osnovách navrženy, přičemž u těch, u nichž autoři zprávy předpokládali, že by mohly ve vedení KSČ vyvolat námitky, je vyložena argumentace, na jejímž základě byl ten který prvek do osnov pojat. V úvodu ke zprávě se uvádí, že v prvním kole připomínkového řízení se ke každé z obou norem sešlo více než tisíc připomínek a že ve druhém kole „všichni účastníci připomínkového řízení projevíli s přepracovanými osnovami souhlas“.¹³⁵⁶

Poté, co Neumanova zpráva doputovala na ÚV KSČ, připojilo k ní jeho XI. oddělení vlastní vyjádření, v němž uvedlo, že „sledovalo postup prací při zpracování nových trestních kodexů a v průběhu těchto prací a připomínkového řízení dbalo, aby kodexy byly zpracovány plně v duchu usnesení ÚV KSČ z prosince 1960 a se zásadami schválenými politickým byrem ÚV KSČ k úpravám trestních kodexů“,¹³⁵⁷ a oba texty postoupilo tajemníku ÚV Jiřímu Hendrychovi. Ve svém vyjádření vyslovilo XI. oddělení pouze jednu připomínku – nesouhlasilo, aby osoby, které se dopustí trestného činu v opilosti, byly stíhány pro zvláštní trestný čin opilství, jak to platilo v trestním zákoně z roku 1950 a jak předpokládala i osnova nového trestního zákona. Argumentovalo, že „v SSSR je tomu jinak“¹³⁵⁸ a že i v Československu by měli být tito lidé souzeni za trestné činy, jichž se skutečně dopustili. Na závěr XI. oddělení uvedlo, že vzhledem k tomu, že osnovy byly vypracovány podle směrnic, které vedení KSČ vydalo, domnívá se, že již není nutné předkládat je ke schválení

¹³⁵⁵ NA, MS, karton 68 (Leg.), č. j. 897/61-L.

¹³⁵⁶ Národní archiv, Komunistická strana Československa – Branně-bezpečnostní oddělení, karton 155, složka MS-1-135, Zpráva o splnění usnesení PB ÚV KSČ ze dne 14. února 1961, kterým byly schváleny základní zásady pro úpravu trestního zákona a trestního řádu, s. 2.

¹³⁵⁷ Národní archiv, Komunistická strana Československa – Branně-bezpečnostní oddělení, karton 155, složka MS-1-135, Informace pro soudruha Hendrycha.

¹³⁵⁸ Tamtéž.

politickému byru ÚV KSČ, a že bude-li s jeho stanoviskem vysloven souhlas (tj. bude-li souhlasit Jiří Hendrych), projedná s ministrem Neumanem změnu ve věci opilství a dá mu pokyn, aby osnovy předložil k projednání vládě.¹³⁵⁹

Jiří Hendrych se patrně s názorem XI. oddělení ztotožnil – politické byro již o návrhu trestního zákona a trestního řádu nejednalo¹³⁶⁰ a úprava trestné činnosti pod vlivem alkoholu byla v trestním zákoně tak, jak byl nakonec přijat, pojata podle přání tohoto oddělení. Je otázkou, nakolik by byla případná diskuse o osnově trestního zákona v politickém byru pro zachování paragrafu o pohlavním styku s osobou téhož pohlaví tak, jak vzešel z připomínkového řízení, riskantní – v předchozí kapitole jsme viděli, že v roce 1956 byl tentýž návrh právě v politickém byru zamítnut. Lze tedy říci, že tím, že Jiří Hendrych souhlasil s nepředložením návrhu trestního zákona a trestního řádu politickému byru a že nerozporoval úpravu trestnosti homosexuálního chování (na niž byl v Neumanově zprávě výslovně upozorněn), vyslovil za nejužší vedení komunistické strany s odrestněním homosexuality implicitní souhlas.

Návrh trestního zákona a trestního řádu projednala dne 20. října 1961 vláda a dne 29. listopadu 1961 ve značně formální rozpravě Národní shromáždění. Poté je podepsal prezident republiky Antonín Novotný a dne 1. ledna 1962 nabyly účinnosti. Počínaje tímto dnem tedy podle práva platného v českých zemích nejsou vzájemně dobrovolné pohlavní styky mezi dospělými osobami téhož pohlaví trestným činem. Trestní zákon č. 140/1961 Sb. však nadále obsahoval paragraf v tomto znění:

§ 244

Pohlavní styk s osobou téhož pohlaví

- 1) Kdo se po dovršení osmnáctého roku svého věku pohlavně stýká s osobou téhož pohlaví mladší než osmnáct let, nebo kdo se pohlavně stýká s osobou téhož pohlaví, zneužívaje její závislosti[,] bude potrestán odnětím svobody na jeden rok až pět let.
- 2) Stejně bude potrestán, kdo
 - a) za pohlavní styk s osobou téhož pohlaví přijme nebo poskytne úplatu, nebo
 - b) pohlavním stykem s osobou téhož pohlaví budí veřejné pohoršení.

¹³⁵⁹ Ministr Neuman se podle svědectví Viktora Knappa otázkám legislativy příliš nevěnoval. Knapp uvádí, že hlavní slovo, pokud jde o legislativu, měl na MS Neumanův náměstek plukovník Zdeněk Číhal, a dodává: „Tehdejší ministr spravedlnosti, Alois Neumann [sic], byl člověk neobyčejně slušný a, myslím, i poctivý, ale taky bázlivý a toho svého náměstka plukovníka se bál jako čert kříže, takže se do legislativy nepletl“ (KNAPP, Viktor: *Proměny času. Vzpomínky nestora české právní vědy*, cit. dílo, s. 124).

¹³⁶⁰ Srov.: Politické byro ÚV KSČ 1954–1962. Inventář fondu Národního archivu..

Vraťme se však ještě ke zprávě ministra spravedlnosti Aloise Neumana z 8. září 1961, která byla spolu s vyjádřením XI. oddělení ÚV KSČ předložena tajemníku ÚV KSČ Jiřímu Hendrychovi. Zpráva se mimo jiné poměrně obsáhle věnuje vysvětlení, proč osnova trestního zákona nepočítá se všeobecnou trestností homosexuality:

Podle dosavadního znění trestního zákona jsou postihovány všechny projevy homosexuality. Trestní postih v dosavadním rozsahu vede k nežádoucím důsledkům, k psychickým poruchám a někdy i k sebevraždám pachatelů. Osoby s homosexuálními sklony jsou často využívány nebo i vydírány různými zločineckými živly. Podle lékařských zjištění jde u těchto pachatelů o pohlavní úchylku, jejíž léčení za současného stavu lékařské vědy je nemožné. S ohledem na důsledky dosavadního postihu doporučily Psychiatrická společnost J. E. Purkyně a ministerstvo zdravotnictví upravit tento problém, jehož řešení trvá již několik let, způsobem navrženým v osnově. S navrženou úpravou projeví všichni účastníci připomínkového řízení souhlas.

Podle nové úpravy budou pro styky s osobami téhož pohlaví stíhání pouze ti pachatelé, kteří svým jednáním budou narušovat morální růst osob mladších 18 let, dále kteří homosexuelní styky budou provozovat za úplatu, nebo k takovým stykům zneužijí závislosti druhé osoby /§ 244 osnovy/. Vzájemné homosexuelní styky dospělých osob bez úplaty a bez zneužití závislosti bude možno postihnout jako trestný čin tehdy, jestliže tímto jednáním bude vyvoláno veřejné pohoršení nebo byl-li někdo k takovému styku jakýmkoliv způsobem donucen. Navrhovaná úprava zaručí tedy postih všech případů homosexuelních styků, které jsou pro společnost nebezpečné. V ostatních případech bude věci společenských organizací, aby účinně působily k nápravě pachatele.¹³⁶¹

Toto vysvětlení je velmi důležité, neboť nás jednak informuje o tom, z jakých kruhů přišly připomínky požadující zrušení všeobecné trestnosti homosexuality a jakou argumentaci tyto kruhy použily, a jednak ilustruje relativní povahu odtrestnění homosexuality v roce 1961. Je totiž otázkou, zda závěr tohoto úryvku, v němž se píše o tom, že „nápravu pachatelů“ budou napříště zajišťovat „společenské organizace“, byl míněn ve své referenční rovině vážně, tj. zda se autoři zprávy skutečně domnívali, že by společenské organizace mohly dovést občany k tomu, aby přestali homosexuálně jednat, či dokonce cítit, nebo zda jej zařadili pouze s cílem upokojit vlivné adresáty zprávy. Vzhledem k tomu, že sami ve svém textu uvádějí, že za současného stavu medicíny nelze homosexualitu léčit, lze mít za to, že prvně naznačená interpretace není plausibilní. Vzhledem k tomu, co víme o ideologických kořenech, z nichž vyrůstala rekodifikace československého trestního práva v roce 1961, však není pravděpodobné ani to, že by tento závěr plnil funkci toliko ornamentální.

¹³⁶¹ Národní archiv, Komunistická strana Československa – Branně-bezpečnostní oddělení, karton 155, složka MS-1-135, Zpráva o splnění usnesení PB ÚV KSČ ze dne 14. února 1961, kterým byly schváleny základní zásady pro úpravu trestního zákona a trestního řádu, s. 3–4.

Zmínku o „účinném působení společenských organizací k nápravě“ homosexuálů lze totiž chápat jako indikaci toho, že se dobrovolné pohlavní styky mezi dospělými osobami téhož pohlaví v chápání autorů nového trestního zákona vešly do kategorie činů, které sice nebyly „pro společnost nebezpečné“, avšak přesto byly v rozporu s ideálem nového, „socialistického“ člověka, a z toho titulu byly nadále hodné veřejné ingerence. To, že se měla změnit její forma a napříště ji měly místo orgánů veřejné moci, které používaly klasické nástroje trestního práva, vykonávat blíže nespecifikovanými, patrně však nepřiliš formalizovanými způsoby organizované sociální okruhy, v nichž se dotyční občané pohybovali, je nutno vykládat v kontextu dobových představ, že postupné pokroky v budování čím dále rozvitější socialistické společnosti až ke konečnému dosažení stadia společnosti komunistické půjdou ruku v ruce s postupným odumíráním státu, jehož roli budou postupně stále výrazněji přebírat „zdola“ rostoucí sociální a organizační sítě (srov. etymologii slova „komunismus“).¹³⁶² Obecný popis toho, jak mají společenské organizace pracovat, podává Juraj Vieska, v roce 1961 pracovník ministerstva spravedlnosti a předtím prokurátor v politických procesech, který jako nejtypičtější příklad společenské organizace udává Revoluční odborové hnutí:

Společenské organizace jsou organizacemi široké socialistické demokracie; jako dobrovolné masové sdružení pracujících mají nejúčinnější prostředek v přímé aktivní činnosti svých členů, v kolektivním projednávání a řešení všech otázek, kterými tyto organizace žijí. Společenské organizace jsou takto stále více stmelěnými socialistickými kolektivy, v kterých se plně rozvíjejí a zdokonalují prvky budoucí komunistické samosprávy.¹³⁶³

Vyškrtnutí dobrovolných homosexuálních styků mezi dospělými z trestního zákona tak nebylo umožněno díky jakési z podstaty liberálnější konfiguraci režimu, nýbrž díky konceptuální figuře, podle níž bylo lze od určitého stupně vývoje společnosti, jehož dosažení v Československu vládnoucí kruhy konstatovaly právě na počátku šedesátých let, převést

¹³⁶² Součástí těchto představ bylo také to, že v komunistické společnosti se již zločinnost nebude vůbec vyskytovat. Vysokoškolská učebnice z roku 1962, která rozebírá trestní zákon z roku 1961, k tomu uvádí: „Jak známo, vítězství našeho socialistického výstavby, v jehož průběhu neustále rostla hmotná a kulturní úroveň pracujících a jejich socialistické uvědomění, byl v posledních letech příčinou neustálého poklesu celkové trestné činnosti [k pravděpodobnějšímu důvodu tohoto poklesu viz výše poznámkový aparát]. Nyní, po vítězství socialismu[,] klademe si po vzoru sovětských komunistů smělý perspektivní úkol zločinnost zlikvidovat, odstranit všechny příčiny, které ji plodí a nakonec nahradit trestní opatření působením veřejnosti a výchovou“ (VYBÍRAL, Boris a kol.: *Dotatková skripta k učebnici Československé trestní právo z r. 1959 [stručný rozbor nového trestního zákona z r. 1961]*. Praha 1962, s. 5).

¹³⁶³ VIESKA, Juraj: „Místní lidové soudy v systému naší socialistické demokracie“. In: PLUNDR, Otakar; VANĚČEK, Stanislav; VIESKA, Juraj: *Místní lidové soudy a zkušenosti se soudružskými soudy v jiných zemích socialistického tábora*, cit. dílo, s. 39.

některé činy ze systému kontroly státu, který disponuje donucovacím potenciálem, pod nový paralelní systém kontroly „společnosti“, reprezentované „organizacemi“ a „kolektivy“, které disponují potenciálem „výchovným“. Na tom, že homosexualita byla považována za cosi zavrhováníhodného, se přitom nic nezměnilo – srov. užití slova „pachatel“ v poslední větě citovaného úryvku z Neumanovy zprávy.

Zde se nabízí otázka, zda institucionalizované kolektivy či společenské organizace, pakliže – řečeno s Vieskou – „žily“ otázkou homosexuální orientace či homosexuální aktivity některého svého příslušníka, tuto otázku také reálně „projednávaly“ a „řešily“. Zde odkážeme na údaj pracovníků pražské psychiatrické kliniky Kurta Freunda a Václava Pinkavy (blíže viz kap. 5.6.) z roku 1959, že ze souboru 222 homosexuálních mužů, které vyšetřili, se k nim 91 osob dostavilo „buď proto, že byly pro homosexuální aktivitu přímo stíhány, nebo na podkladě morálního nátlaku úřadů či korporací“.¹³⁶⁴ Odpověď je tedy pozitivní – ano, vyskytovaly se případy, kdy „společenské organizace“ (které Freund a Pinkava označují jako „korporace“) považovaly homosexualitu za součást své agendy. Nelze však za současného stavu bádání usuzovat na to, jak byla tato praxe rozšířená.

Připomeňme ještě, že postavení „společenských organizací“ měly i tzv. „soudružské soudy“, předstupeň místních lidových soudů (viz výše poznámkový aparát), a je tedy možné, že autoři Neumanovy zprávy pod pojem společenských organizací subsumovali i budoucí místní lidové soudy. Ostatně i z Vieskova pojednání o místních lidových soudech vyplývá, že tyto soudy měly v chápání svých teoretiků duální povahu jak státního orgánu, tak společenské organizace.¹³⁶⁵ Otázku, zda se místní lidové soudy poté, co zákon o nich vstoupil dne 1. července 1961 v účinnost,¹³⁶⁶ zabývaly i stíháním homosexuálních projevů,¹³⁶⁷ by však bylo možno zodpovědět teprve na základě průzkumu archivních pramenů vzniklých z jejich

¹³⁶⁴ FREUND, Kurt; PINKAVA, Václav: „K otázce věkové preference u homosexuálních mužů“. *Československá psychiatrie*, 55, 1959, s. 364.

¹³⁶⁵ Vieska uvádí: „Místní lidové soudy podle systematického zařazení, podle náplně jejich činnosti, podle toho, že mohou ukládat závazné a státní mocí vynutitelné sankce, jsou tedy státními orgány. Podle svého složení, podle toho, že funkce v nich vykonávají pracující vedle svého zaměstnání, [...] podle toho, že hlavní, určující metodou jejich činnosti je společenské působení, jsou současně vyhraněně lidovými orgány“ (VIESKA, Juraj: „Místní lidové soudy v systému naší socialistické demokracie“, cit. dílo, s. 40–41). O něco dále pak dělení na státní a společenské entity relativizuje, když tvrdí, že MLS „jsou orgány socialistického státu, které však vzhledem na jejich složení a metody působení mohly vzniknout až tehdy, když se stát sám stal celospolečenskou organizací pracujících“ (tamtéž, s. 42).

¹³⁶⁶ Zákon č. 38/1961 Sb., o místních lidových soudech, ze dne 18. dubna 1961.

¹³⁶⁷ Zde by mohlo přicházet v úvahu stíhání za provinění proti socialistickému soužití, kterého se podle § 19 písm. a) zákona o místních lidových soudech dopustil ten, „kdo nepřístojným chováním, zejména výhrůžkami, urážlivými výroky nebo skutky, pomlouváním, rvačkou, schválnostmi nebo jiným hrubým jednáním naruší soudružské soužití občanů nebo se dotkne jejich důstojnosti a cti“. Pod takové ustanovení lze sice poměrně obtížně subsumovat oboustranně dobrovolné pohlavní styky dospělých osob (ani to by však při kreativnějším výkladu nemuselo být nemožné), mnohem snadněji však například případy dvoření se heterosexuálnímu spolupracovníkovi téhož pohlaví v závodě či spoluobčanu v obci apod.

činnosti. Pokud by takový průzkum přinesl pozitivní odpověď i v tomto případě, znamenalo by to, že v roce 1961 vlastně o žádné skutečné „odtrestnění“ nešlo.

Pokud by se naopak ukázalo – a to i výzkumy z oboru dějin každodennosti –, že v následujících obdobích nebyla ingerence místních lidových soudů či jiných „společenských organizací“ (například ROH) do života homosexuálních občanů příliš výrazná, bylo by třeba zvážit, zda příčina netkvěla zejména v bezzubosti těchto entit (místní lidové soudy byly pro neúčinnost svých opatření v roce 1969 zrušeny)¹³⁶⁸ či obecněji v nenaplnění představ teoretiků socialismu z přelomu padesátých a šedesátých let o nové společnosti – v tom případě by bylo možno hovořit o tom, že komunistické vedení de facto homosexualitu odtrestnilo nechtíc. Na tomto místě ještě upozorníme, že v Neumanově textu je o homosexualitě uvedeno, že její léčení je nemožné „za současného stavu lékařské vědy“.¹³⁶⁹ I zde je tedy možno mít za to, že ti, kdo rozhodli o jejím odtrestnění, tak učinili v přesvědčení, že v budoucnu „léčitelná“ bude, a i v tomto bodě by tak bylo možno usuzovat, že jejich rozhodnutí bylo založeno na klamných předpokladech.

Buď jak buď, většina československých homosexuálů nový trestní zákon uvítala.¹³⁷⁰ Jak vzpomínal pamětník Ota Tasinato, silvestrovská noc v roce 1961, během níž nabyl zákon účinnosti, byla v kavárně hotelu Evropa, dříve Šroubek (viz kap. 3.7.), na Václavském náměstí v Praze mimořádně bouřlivá.¹³⁷¹

¹³⁶⁸ Srov.: KUKLÍK a kol.: *Vývoj československého práva 1945–1989*, cit. dílo, s. 649.

¹³⁶⁹ Národní archiv, Komunistická strana Československa – Branně-bezpečnostní oddělení, karton 155, složka MS-1-135, Zpráva o splnění usnesení PB ÚV KSČ ze dne 14. února 1961, kterým byly schváleny základní zásady pro úpravu trestního zákona a trestního řádu, s. 3.

¹³⁷⁰ Jedinou soudobou publikovanou reflexí postoje homosexuálů k odtrestnění homosexuality je krátký článek sexuoložky Dagmar Bártové a psychiatra Milana Bouchala z roku 1964. Z deseti homosexuálů, které vyšetřili na brněnské psychiatrické klinice v průběhu roku 1962, pouze čtyři hodnotili odtrestnění homosexuality jako zlepšení své společenské situace. Ze zbývajících šesti však autoři čtyři označili za hypersenzitivní či citově nestabilní (BOUCHAL, M[ilan]; BÁRTOVÁ, D[agmar]: „The attitude of homosexuals after the change in the Criminal Code“. *Actvitas nervosa superior*, 6, 1964, s. 100). Vypovídací hodnota článku je malá jak vzhledem k malému rozsahu vzorku, který autoři prozkoumali, tak i vzhledem ke skutečnosti, že vzorek se rekrutoval pouze z lidí, kteří sami vyhledali kvůli své homosexuální orientaci lékařskou pomoc.

¹³⁷¹ Rozhovor autora s Otou Tasinatem ze dne 12. března 2009.

5.6. Vliv československé sexuologie na odtržnění homosexuality

Pokusme se v poslední kapitole tohoto oddílu nabídnout alespoň částečnou odpověď na otázku, jaký podíl měla na zrušení všeobecné trestnosti homosexuálních styků v roce 1961 československá sexuologie.

Na přelomu padesátých a šedesátých let šlo v Československu stále o medicínský obor velmi nový.¹³⁷² Třebaže byl na české lékařské fakultě v Praze zřízen sexuologický ústav již v roce 1921, a to jako první univerzitní ústav pro tento obor na světě,¹³⁷³ v období první republiky se v Československu věnovalo sexuologii jen několik málo lékařů,¹³⁷⁴ z nichž osvobození republiky se dožili pouze Josef Hynie (1900–1989) a Antonín Trýb (1884–1960), který se však věnoval spíše venerologii. Vzhledem k tomu, že Hynie na přelomu dvacátých a třicátých let studoval mimo jiné na špičkových pracovištích tehdejší sexuologie v Berlíně (Hirschfeldův ústav) a ve Vídni a že také tyto ústavy a jejich pracovníci byli krutě postiženi nacistickým režimem,¹³⁷⁵ byl v kontextu poválečné střední Evropy považován za vědce, který „středoevropské [sexuologické] zkušenosti, postoje a tradice [...] zachránil, uchoval a přenesl do poválečného Československa“.¹³⁷⁶

V roce 1946 byl Josef Hynie jmenován řádným profesorem sexuologie a pověřen vedením samostatného sexuologického ústavu na Lékařské fakultě Univerzity Karlovy.

¹³⁷² K vývoji české sexuologie viz stručné pojednání obsažené v: ZVĚŘINA, Jaroslav: „Historie sexuologie“. In: WEISS, Petr a kol.: *Sexuologie*. Praha 2010, s. 1–10.

¹³⁷³ Řízením ústavu byl pověřen profesor dermatologie a syfilidologie Ferdinand Pečírka (1859–1922), jehož univerzitní stolice byla v roce 1920 nebo 1921 rozšířena o sexuologii (jeho nekrolog, citovaný níže, obsahuje dva protichůdné časové údaje). Pečírka však zemřel krátce po založení ústavu a ten poté až do roku 1935, kdy se jeho vedení ujal čerstvý (1934) docent sexuologie Josef Hynie, existoval pouze formálně. K osobě Ferdinanda Pečírky viz jeho nekrolog: JANOVSÝ, V.: „Profesor dr. Ferd. Pečírka“. *Časopis lékařů českých*, 61, 1922, s. 61–62.

¹³⁷⁴ Magnus Hirschfeld v roce 1933 jmenoval tyto československé lékaře, kteří podle něj pracovali na poli „sexuální vědy“: Ferdinand Pečírka, Arthur Biedl, Antonín Trýb, Otto Lampl, Hugo Bondy, Josef Weisskopf, Josef Hynie (HIRSCHFELD, Magnus: *Přece se jde ku předu. (Psáno pro Nový hlas.)* (překlad Vladimír [V]ávra), *Nový hlas* 2, 1933, č. 1, s. 1). K těmto lékařům můžeme připojit ještě Erwina Klausnera (viz podkap. 3.5.2.).

¹³⁷⁵ Hynieho žák Jan Raboch uvádí tyto zahraniční badatele, kteří měli v meziválečném období svým přímým stykem s Hyniem hlavní vliv na jeho názory: Magnuse Hirschfelda (1868–1935), Arthura Kronfelda (1886–1941), Alfreda Adlera (1870–1937), Wilhelma Stekela (1868–1940) a Richarda Goldschmidta (1878–1958) (RABOCH, Jan: „K sedmdesátinám prof. MUDr. Josefa Hynieho, DrSc.“. *Časopis lékařů českých*, 109, 1970, s. 632). Posledně jmenovaný badatel, který se věnoval zkoumání intersexuality, žil od roku 1935 ve Spojených státech amerických. K Hynieho studijním pobytům v zahraničí viz: SCHINDLER, Franz: „Prager Besuch am Institut für Sexualwissenschaft im Jahre 1929“. *Mitteilungen der Magnus-Hirschfeld Gesellschaft*, 29/30, červenec 1999, s. 81–86; TÝŽ: „Prager Besuch in Berlin und Wien im Jahre 1931“. *Mitteilungen der Magnus-Hirschfeld Gesellschaft*, 31/32, prosinec 1999/březen 2000, s. 51–53.

¹³⁷⁶ RABOCH, Jan: „K sedmdesátinám prof. MUDr. Josefa Hynieho, DrSc.“, cit. článek, s. 632. Autor udává, že „toto je názor prof. Gieseho, přednosty Sexuologického ústavu na universitě v Hamburku a vedoucího představitele dnešní německé sexuologie“.

Teprve v této době, třebaže se sexuologii věnoval již téměř dvacet let,¹³⁷⁷ mohl začít vychovávat první žáky, a teprve od této doby tak lze hovořit o české sexuologické škole jako systematicky budovaném prostoru vědění, disponujícím také reálně fungující institucionální základnou.¹³⁷⁸ Jeden z Hynieho žáků a jeho pozdější nástupce ve vedení Sexuologického ústavu Jan Raboch (1917–2002) v roce 1996 napsal, že „krátce po druhé světové válce v Praze na lékařské fakultě mělo pět lékařů odvahu začít se plně věnovat lékařské sexuologii“,¹³⁷⁹ měl tím na mysli Hynieho, Kurta Freunda (1914–1996), Karla Nedomu (1915–1974), Vladimíra Bartáka (1921–1990) a sebe. Kromě Freunda pracovali tito lékaři na Sexuologickém ústavu Lékařské fakulty Univerzity Karlovy; Kurt Freund pak nejprve na neurologickém oddělení vinohradské nemocnice a od roku 1948 na psychiatrické klinice v Praze.¹³⁸⁰ Zatímco Hynie se specializoval zejména na bádání v oblasti neplodnosti a intersexuality, Raboch rovněž v oblasti neplodnosti a Barták rozvíjel andrologickou tradici české sexuologie,¹³⁸¹ Nedoma a Freund se profilovali jako badatelé v oblasti tzv. „parafilí“ a mezi nimi i homosexuality.

Nejstarší publikované doklady o tom, že se tato nová generace československých sexuologů, Hynieho žáků, začala badatelsky zajímat o fenomén homosexuality, pocházejí z roku 1950. Josef Hynie tehdy na schůzi Purkyňovy společnosti¹³⁸² přednesl příspěvek na téma podstaty a terapie homosexuality, v němž hovořil o některých homosexuálních pacientech, s nimiž se za svou dosavadní praxi setkal, a pokusil se rozdělit je do několika skupin na základě podstaty jejich stavu a možností léčby. O ní se v tomto příspěvku, jednom z mála svých textů věnovaných monograficky homosexualitě,¹³⁸³ obecně vyjadřoval spíše

¹³⁷⁷ V roce 1929 zřídil první sexuologickou ambulanci v Československu (CHARVÁT, Josef: „Josef Hynie, zakladatel československé sexuologie“. *Časopis lékařů českých*, 109, 1970, s. 631).

¹³⁷⁸ Název pracoviště v prvních poválečných letech zněl „Ústav pro sexuální patologie“ (tako se ústav jmenoval i před válkou). V letech 1952–1953 hrozilo, že bude ústav z ideologických důvodů uzavřen. Akademik Josef Charvát (1897–1984) k tomu ve svém textu k Hynieho sedmdesátinám napsal: „Padesátá léta deformací, která tolik ublížila například genetice, nevyhnula se ani sexuologii. Vzpomínám na pohnuté zasedání na děkanátu, kde jakási ‚odbornice‘ tvrdě vymáhala úplný zákaz sexuologie, poněvadž sexuální problémy prý existují jen v buržoazní společnosti“ (CHARVÁT, Josef: „Josef Hynie, zakladatel československé sexuologie“, cit. článek, s. 631). Ústav se podařilo zachránit pouze tím, že byl přejmenován na Laboratoř pro výzkum neplodnosti (RABOCH, Jan: „K sedmdesátinám prof. MUDr. Josefa Hynieho, DrSc.“, cit. článek, s. 632). Poté, co „tyto nerozumy přešly“ (CHARVÁT, Josef: „Josef Hynie, zakladatel československé sexuologie“, cit. článek), dostalo pracoviště název *Sexuologický ústav*, který nese dodnes (srov. níže poznámkový aparát). V roce 1953 publikoval Karel Nedoma článek, v němž nekriticky vysvětlil přednosti trestního zákona z roku 1950, pokud jde o trestání mravnostních deliktů (NEDOMA, Karel: „Nový trestní zákon a trestné činy lidí s odchýlnými sexuálními tendencemi“. *Praktický lékař*, 33, 1953, s. 316–318; srov. poznámkový aparát v kap. 5.3.). Je možné, že tento článek vycházel právě z potřeby sexuologů legitimizovat v očích vládnoucích míst svůj obor a svůj ústav.

¹³⁷⁹ RABOCH, Jan: „Světový sexuolog Kurt Freund zemřel“. *Česká a slovenská psychiatrie*, 93, 1997, s. 118.

¹³⁸⁰ ROUBÍČEK, Jiří: „Docent Kurt Freund padesátníkem“. *Československá psychiatrie*, 60, 1964, s. 136.

¹³⁸¹ ZVĚŘINA, Jaroslav: „Historie sexuologie“, cit. dílo, s. 9.

¹³⁸² Z dostupných pramenů nelze zjistit přesné datum konání schůze.

¹³⁸³ Srov.: FREUND, Kurt: *Homosexualita u muže*. Praha 1962, s. 7 a 257.

skepticky, jedním dechem však dodal, že se o „podrobnou analysu a terapii [pokusil] jenom ve výjimečných případech“.¹³⁸⁴ V závěru příspěvku uvedl, že terapii homosexuality metodou provokování sdružených libých a nelibých reakcí nyní provádí na psychiatrické klinice Kurt Freund, který se také chystá „zpracovati homosexuální, kteří jsou známi naší policii, z nejrůznějších hledisek“, a že pracovníci Sexuologického ústavu tuto Freundovu iniciativu vítají a budou „hledět prohloubiti si [své] vědomosti o homosexuálních“.¹³⁸⁵ Karel Nedoma při stejné příležitosti konstatoval, že sexuologickou ambulanci vyhledává pouze nepatrný počet homosexuálů¹³⁸⁶ a z nich asi polovina z jiných důvodů než pro to, že by se chtěli z homosexuality vyléčit. Z důvodu omezenosti empirického materiálu Nedoma nehodlal v roce 1950 vyvozovat o homosexualitě určitější závěry¹³⁸⁷ a v této logice i konstatoval, že „tam, kde neznáme dobře příčiny, pohybuje se také terapie stále ještě na písku“.¹³⁸⁸ Na závěr svého textu popsal v teleologické perspektivě pozici československé sexuologie při bádání o homosexualitě jako počátek dlouhé cesty:

Nejsme o mnoho dále než na začátku. U některých to vedlo k terapeutické skepsi a k odmítání nebo k odbývání takto postižených lidí. My se jejich problémy zabýváme, i když zatím neznáme přímé cesty k jejich vysvobození.¹³⁸⁹

Je vidět, že za třicet let od doby, kdy byla homosexualita poprvé předmětem schůze Purkyňovy společnosti (viz podkap. 3.3.2 a 3.3.3.), lékařské bádání, a to zajisté i kvůli personální ruptuře za nacistické okupace, si při traktování homosexuality nebylo o mnoho jistější. Jak jsme však již viděli z vyjádření Josefa Hynieho, začal se na přelomu čtyřicátých a padesátých let homosexualitou systematicky zabývat Kurt Freund. Na Psychiatrické klinice Univerzity Karlovy, vedené profesorem Zdeňkem Myslivečkem, prováděl pokusy o její „léčbu“ na pacientech, které k němu z větší části poslal Sexuologický ústav.¹³⁹⁰ Metoda provokování sdružených libých a nelibých reakcí spočívala v tom, že pacientům (šlo pouze o muže, neboť „homosexuální ženy přicházely k vyšetření jen v malém počtu a žádná netoužila

¹³⁸⁴ HYNIE, Josef: „Několik poznámek k podstatě a terapii homosexuality“. *Neurologie a psychiatrie československá*, 13, 1950, s. 327.

¹³⁸⁵ Tamtéž, s. 328.

¹³⁸⁶ Za poslední rok před touto schůzí se počet homosexuálů vyšetřených v ambulanci sexuologického ústavu pohyboval „kolem několika desítek“ (NEDOMA, Karel: „Homosexualita v sexuologické praxi“. *Neurologie a psychiatrie československá*, 13, 1950, s. 328).

¹³⁸⁷ Tamtéž, s. 330.

¹³⁸⁸ Tamtéž, s. 333.

¹³⁸⁹ Tamtéž.

¹³⁹⁰ FREUND, Kurt; SRNEC, Jan: „K otázce mužské homosexuality. Analýsa změn sexuální apetence během pokusné léčby podmiňováním“. *Sborník lékařský*, 55, 1953, s. 131.

po změně svého zaměření“¹³⁹¹ podával kávu nebo čaj s emetinem, poté jim podkožně vstříknul směs emetinu a dalších látek, které vyvolávají zvracení, a nato, zatímco zvraceli, jim promítal obrazy „oblečených mužů, sportovců v plavkách a mužů nahých v životní a nadživotní velikosti“¹³⁹² a žádal po nich, aby si je představovali jako sexuální partnery. Tato procedura trvala půl až tři čtvrtě hodiny. Posléze jiný den pacientům večer před spánkem, poté, co jim ráno injekčně aplikoval mužský pohlavní hormon, promítal obrazy žen. Každá z těchto fází se střídavě několikrát opakovala.¹³⁹³ Cílem bylo dosáhnout heterosexuální adaptace, tedy toho, aby se dotčení muži nadále pohlavně stýkali více heterosexuálně než homosexuálně, třebaže nadále zůstávali v jádru homosexuální.

Pakliže v prosinci 1950 profesor psychiatrie Vladimír Vondráček o raných výsledcích Freundových pokusů nadšeně prohlásil, že „když srovnáme dřívější úsilí s tímto pokusem, je myslím velmi přesvědčujícím faktem, že homosexuál, který dříve cítil k ženám odpor, tyto již během léčby obtěžuje“,¹³⁹⁴ a sám Freund se v prvním vlastním hodnocení svých výsledků, které publikoval v roce 1953 se spolupracovníkem Janem Srncem, vyjadřoval o této metodě s jistým rezervovaným optimismem,¹³⁹⁵ v roce 1957, kdy měl již možnost zhodnotit trvanlivost heterosexuální adaptace svých pacientů, napsal, že „počet adaptovaných homosexuálních mužů, léčených určitou podmiňovací methodou, vypracovanou na pražské psychiatrické klinice, je velmi malý“. ¹³⁹⁶ V roce 1962 pak upřesnil, že z šedesáti sedmi homosexuálních mužů, kteří se léčbě podrobili v letech 1950–1953, konstatoval heterosexuální adaptaci delší několika měsíců pouze u dvanácti, přičemž ovšem devět z těchto dvanácti mužů v roce 1956 přiznalo, že „intensita homoerotických tužeb převyšuje intensitu heteroerotických tužeb“. ¹³⁹⁷ Skepticky pak shrnul, že „výsledky terapie homosexuality nejsou

¹³⁹¹ FREUND, Kurt: *Homosexualita u muže*, cit. dílo, s. 231.

¹³⁹² Tamtéž, s. 232.

¹³⁹³ Tamtéž.

¹³⁹⁴ „Purkyňova společnost. Schůze s psychiatrickým programem v posluchárně psychiatrické kliniky“. *Neurologie a psychiatrie československá*, 14, 1951, s. 145.

¹³⁹⁵ Freund se Srncem k tomu v roce 1953 napsali: „Nelze vyloučiti, že terapeutického efektu bylo dosaženo jinými činiteli než pouze podmiňovacím postupem, avšak předpoklad, že námi zvolený postup nebyl neúčinný, jest podporován skutečností, že mnozí pacienti udávali po opakování podmiňování [sic] obrázky mužů značný pokles hom. při zesílení het. apetence, a to často právě, když předtím, v době kdy nebyli podrobeni podmiňovacímu postupu, u nich nastal relaps. [...] Je velice pravděpodobné, že námi zvolený postup má terapeutickou účinnost a poskytuje nám u některých případů této deviace prostředek k jejich adaptaci“ (FREUND, Kurt; SRNEC, Jan: „K otázce mužské homosexuality. Analýza změn sexuální apetence během pokusné léčby podmiňováním“. *Sborník lékařský*, 55, 1953, s. 147).

¹³⁹⁶ FREUND, Kurt: „Otázka pohlavní úchylnosti s hlediska sociálního“. In: kol.: *Problémy psychiatrie v praxi a ve výzkumu*. Praha 1957, s. 50. Jedno z úskalí této terapie spočívalo také v tom, že motivace některých pacientů ke změně sexuální orientace zeslábla, jakmile byli hospitalizováni společně s jinými. Pamětník Ota Tasinato, který byl jedním z 222 mužů, na nichž Freund zkoumal homosexualitu (viz dále v hlavním textu), k tomu v devadesátých letech uvedl: „Bylo tam i lůžkové oddělení se čtyřmi lůžky. Naše ‚metly‘ to ale hned prokoukly a udělaly si z toho seznamovací středisko“ (MEER, Ad: „Láska až za hrob“. *Soho revue*, 4, 1994, č. 7, s. 6).

¹³⁹⁷ FREUND, Kurt: *Homosexualita u muže*, cit. dílo, s. 235.

zatím takové, aby opravňovaly k požadování na komkoliv, aby se jí podrobil, [avšak že lékaři jsou] povinni poskytnout ji těm, kteří touží po heterosexuální adaptaci, respektive pro které znamená menší zlo“.¹³⁹⁸

Při hodnocení výsledků terapie Kurt Freund mimo jiné dospěl k názoru, že diagnostika sexuální orientace založená v převážné míře na vlastních výpovědích vyšetřovaného a pouze v některých případech též na výpovědích osob z jeho okolí je značně nespolehlivá. V roce 1962 k tomu podotkl: „Máme v tomto směru řadu nepříjemných zkušeností. Ve dříve zmíněném referátu (1953) [...] byli dva mladí muži (přivedení příbuznými) označeni za heterosexuálně adaptované. Za čas se však ukázalo, že nás oklamali.“¹³⁹⁹ V polovině padesátých let proto vyvinul metodu, jejímž cílem bylo zjistit sexuální orientaci vyšetřovaného „objektivně“. Tuto metodu popsal v roce 1957;¹⁴⁰⁰ šlo o zjišťování sexuální orientace u mužů pomocí průběžné registrace změn objemu penisu v závislosti na tom, jak jsou vyšetřovanému promítány obrázky nahých či polonahých mužů a žen. Šetření se provádí na speciálním přístroji (falopletysmograf) a v České republice je tato metoda používána v některých případech dodnes.

Druhý okruh Freundovy badatelské činnosti, na němž spolupracoval zejména s Karlem Nedomou ze Sexuologického ústavu a s pracovníkem psychiatrické kliniky Václavem Pinkavou (1925–1995; později literárně činný pod pseudonymem Jan Křesadlo), byl výzkum různých aspektů somatické a psychické konstituce a citového a sexuálního života homosexuálních mužů a jejich vzájemných souvislostí. Pro tento účel v letech 1950–1956¹⁴⁰¹ vyšetřili soubor 222 mužů, přičemž „přibližně polovina členů souboru byla po měsíce hospitalizována na psychiatrické klinice a ostatní [...] mohli důkladně pozorovat během opakovaných ambulantních návštěv. Jen výjimečně [...] viděli pacienta pouze jednou a žádného [...] nevyšetřovali kratší dobu než půldruhé hodiny.“¹⁴⁰²

Výsledky těchto výzkumů publikoval Freund buď sám, nebo společně s jedním nebo oběma spolupracovníky v letech 1959–1961 v několika článcích uveřejněných v československém i zahraničním psychiatrickém tisku.¹⁴⁰³ Z nich největší význam pro věc zrušení všeobecné trestnosti homosexuality měla studie, kterou publikoval s Václavem Pinkavou v roce 1959, v níž konstatovali, že

¹³⁹⁸ Tamtéž, s. 244.

¹³⁹⁹ Tamtéž, s. 239.

¹⁴⁰⁰ FREUND, Kurt: „Diagnostika homosexuality u mužů“. *Československá psychiatrie*, 53, 1957, s. 382–394.

¹⁴⁰¹ Datace obsažena ve: FREUND, Kurt; PINKAVA, Václav: „K otázce věkové preference u homosexuálních mužů“. *Československá psychiatrie*, 55, 1959, s. 362.

¹⁴⁰² FREUND, Kurt: *Homosexualita u muže*, cit. dílo, s. 37–38.

¹⁴⁰³ Srov. bibliografii v: tamtéž, s. 255 a 261.

[...] lze věk vytoužených partnerů považovat za dostatečně invariantní, aby mohl sloužit za charakteristikum jednotlivých obrazů syndromu homosexuality u muže[, a že se lze domnívat,] že se dospělí muži, u kterých dochází k pohlavnímu styku s dospělými téhož pohlaví, stávají jen výjimečně nebezpečnými mladistvým a snad vůbec ne dětem.¹⁴⁰⁴

V roce 1962 pak Freund vydal souhrn těchto dílčích studií pod názvem *Homosexualita u muže* jako odbornou monografii.

V některých těchto studiích je uvedeno, že z lékařského hlediska je nutno považovat dosavadní trestněprávní úpravu homosexuálních styků mezi souhlasícími dospělými osobami za neodůvodnitelnou.¹⁴⁰⁵ Šíře pak tento názor Kurt Freund rozvedl a vysvětlil ve své monografii z roku 1962, která sice vyšla již po zrušení všeobecné trestnosti homosexuality, avšak byla připravována ještě před ním:

Pokud homosexuální osoby nemají navíc ještě tu přítěž, že se cítí puženy vyhledávat mladistvé nebo děti, bylo by jim možné pomoci – dokud nebude uspokojivých léčebných nebo spíše preventivních prostředků – tím, že by se upustilo ode všech forem persekuce a nátlaku, kromě jediné výjimky, o které se hned zmíníme – což by jim snad umožnilo vyvinout společenské erotické vztahy lépe se přimykající dané společnosti, než když je nepřátelský postoj heterosexuálních lidí a trestní sankce zatlačují do stejného postavení s chronicky kriminálními asociálními psychopaty. Něco však musí společnost požadovat daleko více než od heterosexuálních lidí: diskrétnost v sexuálních záležitostech – vzbuzují totiž svými erotickými projevy snadněji pohoršení než osoby heterosexuální a podle toho se musí zařídit. To platí mutandis mutatis o kterékoliv jakkoliv odchýlné menšině, pokud je tak mizivá.¹⁴⁰⁶

Homosexuální aktivita mezi souhlasícími dospělými bez další zatěžující kvalifikace není společností nikterak nebezpečná a mělo by se již upustit od zbytečného a přitom nákladného zatěžování postižených a státního aparátu. Jedině kritéria vzbuzování veřejného pohoršení musí být přísnější než u heterosexuálních.¹⁴⁰⁷

¹⁴⁰⁴ FREUND, Kurt; PINKAVA, Václav: „K otázce věkové preference u homosexuálních mužů“, cit. článek, s. 366.

¹⁴⁰⁵ FREUND, Kurt: „Otázka pohlavní úchylnosti s hlediska sociálního“, cit. dílo, s. 51; NEDOMA, Karel; FREUND, Kurt: „Otázka přičetnosti a nápravných opatření u sexuálních delikventů“. *Československá psychiatrie*, 55, 1959, s. 268.

¹⁴⁰⁶ Tato formulace vybízí k otázce, zda Kurta Freunda, který pocházel z židovské rodiny (viz níže poznámkový aparát), v přístupu k homosexualitě neovlivnila jeho vlastní zkušenost příslušnosti k menšinové skupině.

¹⁴⁰⁷ FREUND, Kurt: *Homosexualita u muže*, cit. dílo, s. 247.

Ze dvou Freundových textů také vyplývá, že sám o příslušnou legislativní změnu usiloval. V roce 1957 tak podal stručný přehled otázek,¹⁴⁰⁸ které vyvstávají ve věci poměru veřejné moci k tzv. „pohlavní úchylnosti“,¹⁴⁰⁹ a na závěr o tomto přehledu konstatoval:

Byl uveřejněn proto, aby pokud možno sloužil jako východisko k diskusi těm odborníkům, kteří by považovali za nutné ujmout se této otázky. Nebude jich pravděpodobně mnoho pro nepříjemnosti spojené s vysvětlováním a přesvědčováním neodborníků, které je obtížné zejména proto, že přesné znalosti správní organizace a administrativní praxe v této oblasti u nich nutně vzbuzují dojem, že jsou o otázce dostatečně informováni.¹⁴¹⁰

Zdá se nabílední, že v poslední větě se odráží Freundova autentická zkušenost z jednání se zástupci veřejné moci, která se mohla týkat jak požadavku, aby pro pachatele sadistických a pedofilních činů byl nastaven systém založený více na medicínských opatřeních¹⁴¹¹ než na trestní hrozbě, tak požadavku, aby homosexuální styky mezi souhlasícími dospělými nebyly trestným činem. Oba tyto požadavky Freund o pět let později zopakoval ve své monografii, přičemž napsal, že „o hledisku, které zde bylo rozváděno, bylo po léta vždy znovu diskutováno s psychiatry a s příslušnými veřejnými činiteli“.¹⁴¹² I zde z textu jasně vysvítá, že Freund hovoří o své osobní zkušenosti – tuto zkušenost reflektuje veřejně poprvé v roce 1957 a v roce 1962 o ní hovoří již jako o letité –, a v tomto kontextu lze vyslovit hypotézu, že stál již za tím pokusem o odrestnění homosexuality, k němuž došlo v polovině padesátých let a který ztroskotal v důsledku rozhodnutí politického byra ÚV KSČ (viz kap. 5.4.).

Sám Kurt Freund se ve svých textech výslovně zmiňuje pouze o jednom konkrétním kroku, který v úsilí o změnu trestněprávní úpravy homosexuality podnikl. Ve dnech 12. a 13. května 1960 uspořádala Československá psychiatrická společnost ve velkém sále hotelu Grand¹⁴¹³ v Hradci Králové (tj. v tzv. „Palmové zahradě“) celostátní soudně psychiatrický seminář. Kurt Freund s Karlem Nedomou zorganizovali v rámci tohoto semináře (dne 13.

¹⁴⁰⁸ TÝŽ: „Otázka pohlavní úchylnosti s hlediska sociálního“, cit. dílo.

¹⁴⁰⁹ V článku se zabýval sadismem a pedofilií, kde shledával ingerenci veřejné moci nutnou, a homosexuálními styky, kde naopak konstatoval, že „jelikož tato aktivita není sama o sobě společensky nebezpečná, není zde důvodů pro donucovací prostředky“ (tamtéž, s. 51).

¹⁴¹⁰ Tamtéž, s. 52.

¹⁴¹¹ V lehčích případech navrhoval předání pachatelů do péče speciálního ambulatoria, v těžších případech kastraci či doživotní detenci či kombinaci obojího (tamtéž, s. 51).

¹⁴¹² FREUND, Kurt: *Homosexualita u muže*, cit. dílo, s. 248.

¹⁴¹³ E-mail MUDr. Jiřího Mellana autorovi ze dne 6. března 2008. Dr. Mellan se semináře zúčastnil, avšak podle svých slov tam působil „jako elév pro všechno, rozhodně ne jako expert“ (tamtéž).

května) diskusi u kulatého stolu „o forezních problémech sexuálních deviací“,¹⁴¹⁴ jíž se zúčastnili zástupci psychiatrických klinik v Praze, Brně, Plzni, Hradci Králové, Olomouci a Košicích, Sexuologického ústavu v Praze, „zástupci právníků“¹⁴¹⁵ a Veřejné bezpečnosti.¹⁴¹⁶ Účastníci této diskuse přijali usnesení (viz příloha č. 10), které bylo předloženo „odpovědným úředním místům“,¹⁴¹⁷ otištěno v *Československé psychiatrii*¹⁴¹⁸ a v roce 1962 též Freundem in extenso zařazeno do jeho monografie o homosexualitě.¹⁴¹⁹ Důvod, proč se Kurt Freund tomuto usnesení snažil zajistit publicitu, je patrně nutno spatřovat v tom, že jím širší fórum zástupců jeho oboru sankcionovalo jeho argumenty (viz výše), a že pak tedy na něm mohl zakládat svůj neformální mandát při dalších jednáních s „odpovědnými místy“, obdobně jako se v období první republiky odkazoval August Miřička na usnesení právnického sjezdu z roku 1925 (viz podkap. 3.4.2.).

Kromě informace o tomto královéhradeckém semináři však, alespoň pokud jsme měli možnost zjistit, nebyly nikdy žádné údaje o dalších Freundových a Nedomových krocích v úsilí o dosažení legislativní změny ve věci homosexuality publikovány, a to ani Freundem, ani Nedomou, ani žádným z jejich spolupracovníků, o nichž lze předpokládat, že byli do jejich postupu alespoň částečně zasvěceni. Z obecných vyjádření citovaných výše i níže však vyplývá, že takových kroků nemohlo být málo. Pamětníci z řad sexuologů, kteří v oboru působili již v roce 1961 a kterých jsme se v nultých letech 21. století dotazovali, zda vědí něco o konkrétních okolnostech Freundova a Nedomova postupu, neměli k této otázce bližší vzpomínky.¹⁴²⁰ Přesto můžeme konstatovat, že v české sexuologicko-psychiatrické veřejnosti

¹⁴¹⁴ ROUBÍČEK, Jiří: „Ze života Čs. psychiatrické společnosti. Zpráva o odborné činnosti, sjezdech a pracovních schůzích v roce 1960“. *Československá psychiatrie*, 57, 1961, s. 135. Skutečnost, že tato diskuse vycházela z Freundovy a Nedomovy iniciativy, vysvětluje z Freundovy formulace: „[...] u příležitosti soudně psychiatrického semináře v Hradci Králové jsme pozvali společně s dr. Nedomou ze Sexuologického ústavu K. U. representanty ostatních psychiatrických universitních klinik a příslušných veřejných institucí k širší diskusi o této problematice kolem kulatého stolu“ (FREUND, Kurt: *Homosexualita u muže*, cit. dílo, s. 248).

¹⁴¹⁵ ROUBÍČEK, Jiří: „Ze života Čs. psychiatrické společnosti. Zpráva o odborné činnosti, sjezdech a pracovních schůzích v roce 1960“, cit. článek, s. 135.

¹⁴¹⁶ Svou vzpomínku na tuto diskusi popsal v e-mailu autorovi ze dne 6. března 2008 její účastník PhDr. Aleš Kolářský: „Diskusi moderoval dr. Kurt Freund. Zahájil tím, že homosexualita je vrozená, že je to tak, i když to může být nepříjemná zpráva. Později mi Kurt řekl, že to plyne z (Kallmannova?) výzkumu sex. orientace u dvou- a jednovaječných dvojčat. Nikdo proti tomu nic nenamítl, myslím proto, že nikdo nebyl tak obeznámen s literaturou. Tím byla diskuse svedena k otázce, co tedy s homosexualitou. Hlavně[,] ne-li jediné[,] se diskutovalo o věku, od kterého nemá být hs. styk trestný. Dr Ferdinand Knobloch řekl, že by měl ten věk být dost vysoký, když přece jen přesně neznáme roli učení (něco v tom smyslu). Tak se stalo, že navržená věková hranice byla 18 let. Někteří účastníci (vím pozitivně o jediném) vnitřně nesouhlasili s beztrestností, ale neozvali se.“

¹⁴¹⁷ Tamtéž, s. 136.

¹⁴¹⁸ ROUBÍČEK, Jiří: „Ze života Čs. psychiatrické společnosti. Zpráva o odborné činnosti, sjezdech a pracovních schůzích v roce 1960“, cit. článek, s. 135–136.

¹⁴¹⁹ FREUND, Kurt: *Homosexualita u muže*, cit. dílo, s. 248–249.

¹⁴²⁰ Rozhovor autora s MUDr. Dagmar Bártovou ze dne 31. března 2004, e-mailová korespondence autora s MUDr. Jiřím Mellanem a PhDr. Alešem Kolářským z měsíce března 2008, telefonát autora s Doc. Janem

panuje ustálený názor, že hlavními hybateli odrestnění homosexuality v Československu – tedy tím, kdo toto téma proaktivně vnášel do veřejné a zejména pak i neveřejné rozpravy v relevantních kontextech a komu se podařilo přesvědčit rozhodující instance – byli právě Kurt Freund a Karel Nedoma. Nejstarší vyjádření v tomto smyslu, která se nám podařilo dohledat, pocházejí z let 1964 a 1965, kdy je publikovali Freundovi a Nedomovi spolupracovníci v *Československé psychiatrii* v rámci biografických medailonů vzniklých u příležitosti jejich padesátých narozenin.¹⁴²¹ O Kurtu Freundovi si tak přečteme:

Doc. Freund není pouze laboratorním badatelem a nespokojuje se s tím, že lpí na přesnosti vědecké práce, nýbrž sám také úspěšně prosazuje přenášení výsledků výzkumu do praxe. Zasloužil se o zlepšení sociálně právní praxe a legislativy homosexuálů. Zde uplatnil svou příslovečnou vytrvalost a úpornost v nekonečných úředních jednáních, které předcházely úspěchu celé akce.¹⁴²²

Srncem ze dne 26. dubna 2011. Aleš Kolářský, v šedesátých letech blízký Freundův spolupracovník, v e-mailu ze dne 6. března 2008 napsal: „Kurt Freund tedy návrh na beztrestnost inicioval a návrh pak šel za Psychiatrickou společnost do parlamentu.“ V e-mailu ze dne 10. března 2008 pak na autorovy doplňující dotazy uvedl: „Zda Kurt Freund někde loboval, nevím. Dost pochybuji. Byl sice členem KSČ (už od období před válkou), ale byl svobodomyšlný“ (srov. následující poznámku pod čarou).

¹⁴²¹ Na tomto místě shrňme i my biografické informace o obou lékařích. Kurt Freund se narodil 17. ledna 1914 v Chrudimi v židovské rodině. V roce 1937 dokončil studia lékařství na Univerzitě Karlově a v roce 1942 se oženil. Část rodiny se stala obětí holokaustu, sám Freund se musel v roce 1943 rozvést, aby nevystavoval svou ženu a novorozenou dceru nebezpečí, a odešel do ilegality na Slovensko, kde jako lékař působil v partyzánských jednotkách. Po osvobození Československa se se svou bývalou ženou opět oženil a narodil se jim syn. V roce 1946 vstoupil do KSČ, z níž byl v roce 1948 vyloučen, avšak v roce 1950 přijat zpět; ve straně setrval až do roku 1968. V letech 1945–1948 působil na neurologickém oddělení vinohradské nemocnice, v letech 1948–1957 byl odborným asistentem psychiatrické kliniky v Praze, 1957–1961 samostatným vědeckým pracovníkem výzkumné laboratoře při této klinice. V letech 1961–1968 byl zástupcem ředitele nově založeného Výzkumného ústavu psychiatrického. V roce 1962 se na základě své práce *Homosexualita u muže* (viz bibliografie) habilitoval. Na konci srpna 1968 rodina opustila Československo a usídlila se v kanadském Torontu, kde Kurt Freund pracoval v Clarkeově psychiatrickém ústavu. Po roce 1989 navštívil opět Československo. Zemřel v Torontu dne 23. října 1996 (HÁJEK, F.: „Doc. MUDr. Kurt Freund, DrSc., padesátníkem“. *Časopis lékařů českých*, 103, 1964, s. 224; ROUBÍČEK, Jiří: „Docent Kurt Freund padesátníkem“. *Československá psychiatrie*, 60, 1964, s. 136–137; RABOCH, Jan: „Světový sexuolog Kurt Freund zemřel“. *Česká a slovenská psychiatrie*, 93, 1997, s. 117–118; WILSON, Robin J.; FREUND MATHON, Helen: „Remembering Kurt Freund 1914–1996“, URL: <http://newsmanager.commpartners.com/atsa/issues/2006-09-15/2.html>).

Karel Nedoma se narodil 8. ledna 1915 v rodině důstojníka. Studium lékařství ukončil na Univerzitě Karlově v roce 1946 (za nacistické okupace, kdy byly české vysoké školy zavřené, působil na ošetrovně továrny v Modřanech, kde se věnoval samostudiu odborné literatury). V roce 1947 nastoupil jako první lékař do Hyního Ústavu pro sexuální patologii; později dal podnět ke změně názvu pracoviště na Sexuologický ústav (srov. výše poznámkový aparát). V roce 1950 se stal odborným asistentem, v roce 1964 získal titul kandidáta věd (na základě práce *Tři biologické studie homosexuality a léčba estrogeny sexuálních deviací u mužů*). Vedle studia minoritních skupin (homosexuální muži, pražské prostitutky, pedofilní muži, sexuální agresori) se zabýval též studiem funkčních poruch mužů a žen v sexuálním životě (zorganizoval například práci výzkumné skupiny, která ve Františkových Lázních na vzorku několika set lázeňských hostek studovala sexuální soužití plodných a neplodných žen). Měl též bohaté zkušenosti jako soudní znalec, popularizátor sexuální výchovy (srov. jeho rozhlasový seriál *Důvěrné hovory*, který se v šedesátých letech těšil značné popularitě, či jeho členství v poradním sboru pro výchovu k rodičovství při státní populační komisi). Karel Nedoma pracoval v Sexuologickém ústavu až do své smrti 26. června 1974. (–r–: „Životní jubileum Dr. Karla Nedomy“. *Československá psychiatrie*, 61, 1965, s. 139; RABOCH, Jan: „Odešel sexuolog MUDr. Karel Nedoma, CSc.“. *Časopis lékařů českých*, 113, 1974, s. 1142–1144; VONDRÁČEK, [Vladimír]: „MUDr. Karel Nedoma, CSc. zemřel“. *Československá psychiatrie*, 70, 1974, s. 272).

¹⁴²² ROUBÍČEK, Jiří: „Docent Kurt Freund padesátníkem“. *Československá psychiatrie*, 60, 1964, s. 137.

O Karlu Nedomovi pak máme k dispozici následující vyjádření:

Kritizoval též zákonodárství a s doc. Freundem se přičiňoval o to, aby trestání nebylo podle starých předsudků, ale podle skutečné společenské nebezpečnosti, jak se sluší na zákonodárství socialistické. Pro homosexualitu bylo jejich úsilí korunováno zdarem a zákon byl v tom smyslu pozměněn.¹⁴²³

S ohledem na vyjádření ministra spravedlnosti Aloise Neumana (viz předchozí kap.), který za iniciátory odrestnění homosexuality označil ministerstvo zdravotnictví a „Psychiatrick[ou] společnost J. E. Purkyně“,¹⁴²⁴ v níž – jak je doloženo poznatky o soudně psychiatrickém semináři v Hradci Králové, který tato společnost pořádala (viz výše), a jak potvrzuje též pamětník Aleš Kolářský (viz výše poznámkový aparát) – myšlenku vystoupení za odrestnění homosexuality prosadil Freund, potažmo Nedoma, lze opodstatněnost tohoto ustáleného názoru o významu Freundovy a Nedomovy činnosti považovat za potvrzenou i z prostředí, v němž bylo o dotčené legislativní změně reálně rozhodnuto. Přesto doufáme, že se do budoucna podaří Freundův a Nedomův postup popsat konkrétněji.

Na závěr tohoto oddílu ještě upozorníme, že povědomí o Freundovi a Nedomovi jako původcích odrestnění homosexuality se netraduje pouze mezi českými sexuology a psychiatry, nýbrž také v gay a lesbickém společenství, kde jeho nositeli a propagátory po sametové revoluci nebyli pouze gayové a lesby, kteří jsou sami sexuologové či psychiatři,¹⁴²⁵ nýbrž i laici a laičky, kteří dobu, kdy Freund a Nedoma usilovali o odrestnění homosexuality, sami zažili.¹⁴²⁶

¹⁴²³ –r–: „Životní jubileum Dr. Karla Nedomy“. *Československá psychiatrie*, 61, 1965, s. 139. Převážná část článku přebírá životopisný příspěvek, jehož autorem byl Josef Hynie. Též citovaná pasáž pochází z Hynieho pera.

¹⁴²⁴ Národní archiv, Komunistická strana Československa – Branně-bezpečnostní oddělení, karton 155, složka MS-1-135, Zpráva o splnění usnesení PB ÚV KSČ ze dne 14. února 1961, kterým byly schváleny základní zásady pro úpravu trestního zákona a trestního řádu, s. 3. Správný název společnosti zněl *Československá psychiatrická společnost*; tato společnost byla sekcí Československé lékařské společnosti Jana Evangelisty Purkyně.

¹⁴²⁵ Srov.: PETROVIČ, Vladimír: „Kdo je MUDr. Kurt Freund, DrSc.?“. *Soho revue*, 2, 1992, č. 2, s. 21; PROCHÁZKA, Ivo: „Nekrolog“. *Soho revue*, 7, 1997, č. 2, s. 8.

¹⁴²⁶ Srov. vyjádření Oty Tasinata z roku 1994, publikované v *Soho revue* v rámci rozhovoru, v němž vzpomínal na homosexuální situaci v dřívějších obdobích: „Vzpomínám, jak si kdysi dr. Freu[n]d otevřel oddělení na své klinice, že v něm uskuteční výzkum ohledně mužské homosexuality, měl to být podklad pro zákon, který nás měl ‚osvobodit‘. Byl jsem z těch, kteří se zúčastnili jeho výzkumů“ (MEER, Ad: „Láska až za hrob“, cit. článek, s. 6). Je samozřejmě otázkou, zda Freund svému souboru 222 homosexuálních mužů sděloval, že jeho výzkum má tento cíl, či zda se jedná o konstrukci vzniklou ex post v homosexuálním společenství. Zdá se však zřejmé, že prošel-li Freundovi rukama takovýto počet lidí, z nichž řada se pravděpodobně navzájem znala, vytvářelo to ideální terén pro to, aby se stal v jejich prostředí mytickou postavou. Mytizující povědomí o Freundovi bylo přítomno též v soudobém lesbickém společenství, jak o tom svědčí jeden z textů doyenky lesbického sdružení Promluv Boženy Šimkové z roku 1995, v němž vyjadřuje názor, že boj za registrované partnerství bude dlouhý a

nebude zcela příjemný, a klade řečnickou otázku, „co všechno musel vytrpět, kolika obviněním, urážkám a ponížením byl za 16 let usilovného boje za zrušení barbarského paragrafu o trestnosti styku mezi lidmi stejného pohlaví [vystaven] dr. Freund“ (b_eš: „Vláda neschválila registrované partnerství... no a co?“. *Promluvy*, 3, 1995, č. 6, přední obálka).

5.7. Dílčí shrnutí výsledků

V období komunistického režimu v Československu (1948–1989) byly přijaty dva trestní zákony, jednotné pro celé státní území. První, z roku 1950, zachoval všeobecnou trestnost homosexuálního jednání, avšak s nižšími trestními sazbami, než jaké platily do té doby. Druhý, z roku 1961, pak všeobecnou trestnost homosexuálního jednání zrušil.

K oběma těmto legislativním změnám došlo, aniž by na to měla homosexuální komunita, jejíž politické hnutí se ostatně po roce 1945 již neobnovilo, jakýkoli vliv. Za dosavadního stavu bádání a zpřístupnění pramenů nelze popsat příliš konkrétně, jak k odrestnění homosexuality komunistickým režimem došlo; určité pochopení však může přinést vzhled do celkového kontextu vývoje trestního práva v dané době.

Trestní zákon z roku 1950 vznikl v rámci tzv. „právní dvouletky“, tedy akce spuštěné po komunistickém převratu v roce 1948, jejímž cílem bylo v krátkém čase nahradit některé důležité zákony novými, které by odpovídaly potřebám komunistů. Z fragmentárních pramenů vyplývá, že tato dvouletka probíhala dosti živelně a že často bylo hlavním kritériem tvůrců nového práva, jak je ta která věc řešena v právu sovětském.

Trestní zákon z roku 1950 byl enormně přísný, pokud se jedná o politické trestné činy – komunistům posloužil jako právní podklad pro jejich hrůzovládu v první polovině 50. let. Tento jeho charakter způsobil, že záhy po XX. sjezdu KSSS v roce 1956 přistoupila KSČ v rámci kritiky Stalinovy teze o neustálém zostřování třídního boje k jeho revizi. Vedle jiných ustanovení trestního zákona se tak opět otevřel prostor pro přehodnocení trestnosti homosexuálních styků. Tuto otázku řešilo dne 4. června 1956 politické byro ÚV KSČ, které obdrželo návrh – snad z provenience ministerstva zdravotnictví – zrušit v novele trestního zákona všeobecnou trestnost homosexuality, avšak tento návrh zamítlo.

Novelu trestního zákona, která vstoupila v platnost na začátku roku 1957, považovalo ministerstvo spravedlnosti pouze za odstranění nejkřiklavějších závad a ve stejné době začalo připravovat zcela nový trestní zákon, který by již nenesl známky spěchu a improvizace jako ten z „právní dvouletky“. Příprava tohoto zákona byla ovlivněna skutečností, že ke konci 50. let Československo podle oficiálního výkladu dokončovalo „výstavbu“ socialistického zřízení, ve kterém měly některé funkce státu převzít zdola vzniklé sociální sítě. Dobudování socialismu v Československu bylo slavnostně vyhlášeno v roce 1960 a zároveň byla přijata nová ústava, která – alespoň formálně – svěřila různé kompetence „společenským organizacím“. V tomto kontextu režim hodlal přikročit též k „zlidovění soudnictví“ – některé méně závažné trestné činy měly řešit v rámci samosprávy společnosti tzv. „místní lidové

soudy“, jejichž soudci by byli voleni z laiků, kteří požívají ve svých komunitách dobré pověsti.

V návrhu trestního zákona, který byl v březnu 1961 rozeslán do připomínkového řízení, byla zakotvena všeobecná trestnost homosexuálních styků. Na poradě na ministerstvu spravedlnosti ve dnech 29. a 30. června o připomínkách, které byly k návrhu vzneseny, však bylo rozhodnuto, že v novém zákoně budou homosexuální styky trestné pouze v některých případech (viz výše). Jak vyplývá ze zprávy ministra spravedlnosti Aloise Neumana pro vedení KSČ, stála za tímto návrhem Čs. psychiatrická společnost a ministerstvo spravedlnosti. Za ÚV KSČ, který do samotných legislativních prací příliš nezasahoval a spokojil se pouze se všeobecnou supervizí, s tímto výsledkem vyslovil mlčky souhlas druhý muž strany, tajemník Jiří Hendrych. Dne 29. listopadu 1961 pak trestní zákon po značně formální rozpravě schválilo Národní shromáždění a dne 1. ledna 1962 nabyl účinnosti.

Neumanova zpráva však ukazuje, že třebaže se dobrovolné homosexuální styky mezi dospělými v chápání autorů trestního zákona vešly do kategorie činů, které sice nebyly „pro společnost nebezpečné“, byly přesto v rozporu s ideálem nového, „socialistického“ člověka, a z toho titulu byly nadále hodné veřejné ingerence. Neuman uvádí, že v těch případech, které nebudou postižitelné dle trestního zákona, „bude věcí společenských organizací, aby účinně působily k nápravě pachatele“. Vyškrtnutí dobrovolných homosexuálních styků mezi dospělými z trestního zákona tak nebylo umožněno díky jakési z podstaty liberálnější konfiguraci režimu, nýbrž díky konceptuální figuře, podle níž bylo lze od určitého stupně vývoje společnosti, jehož dosažení v Československu vládnoucí kruhy konstatovaly právě na počátku šedesátých let, převést některé činy ze systému kontroly státu, který disponuje donucovacím potenciálem, pod nový paralelní systém kontroly „společnosti“, reprezentované „organizacemi“ a „kolektivy“, které disponují potenciálem „výchovným“. Na tom, že byla homosexualita považována za cosi zavrženíhodného, se přitom nic nezměnilo – srv. užití slova „pachatel“ v Neumanově zprávě.

Je známo, že se vyskytovaly případy, kdy „společenské organizace“ skutečně považovaly homosexualitu za součást své agendy, avšak za dosavadního stavu bádání nelze říci, nakolik byla tato praxe rozšířená. Též se zatím nelze vyjádřit k tomu, zda homosexuální styky byly předmětem řízení před místními lidovými soudy, které byly zavedeny v roce 1961 a které měly duální povahu „společenské organizace“ a zároveň i orgánu veřejné moci. Pokud by se dalším bádáním ukázalo, že ano, znamenalo by to, že v roce 1961 vlastně o žádné skutečné „odtrestnění“ nešlo. Pokud by se naopak ukázalo, že v následujících obdobích nebyla ingerence místních lidových soudů či jiných „společenských organizací“ do života

homosexuálních občanů příliš výrazná, bylo by třeba zvážit, zda příčina netkvěla zejména v bezzubosti těchto entit (místní lidové soudy byly pro neúčinnost svých opatření v roce 1969 zrušeny) či obecněji v nenaplnění představ teoretiků socialismu z přelomu padesátých a šedesátých let o nové společnosti – v tom případě by bylo možno hovořit o tom, že komunistické vedení de facto homosexualitu odtrétnilo nechťíc. Na tomto místě ještě upozorníme, že v Neumanově textu je o homosexualitě uvedeno, že její léčení je nemožné „za současného stavu lékařské vědy“. I zde je tedy možno mít za to, že ti, kdo rozhodli o jejím odtrétnění, tak učinili v přesvědčení, že v budoucnu „léčitelná“ bude, a i v tomto bodě by tak bylo možno usuzovat, že jejich rozhodnutí bylo založeno na klamných předpokladech.

V souvislosti s trestním zákonem z roku 1961 je ještě důležité všimnout si podnětů z tehdejší lékařské veřejnosti. Na pražské psychiatrické klinice se homosexualitou zabýval dr. Kurt Freund, který v první polovině 50. let prováděl pokusy o její léčbu metodou provokování sdružených libých a nelibých reakcí. Postupně však konstatoval, že tato léčba je de facto neúčinná, a prostor pro pomoc homosexuálům začal spatřovat nikoli v jejich léčbě, ale spíše v úsilí o zlepšení jejich společenského postavení, které by jim umožnilo žít kvalitnější život. V tomto úsilí spolupracoval s pracovníkem pražského sexuologického ústavu dr. Karlem Nedomou. Z jejich postupu je dosavadnímu bádání známo pouze to, že v květnu 1960 uspořádali v Hradci Králové soudně-psychiatrické sympozium, na kterém o svém názoru přesvědčili širší okruh lékařů a pracovníků justice a bezpečnostního aparátu. O tom, jakým způsobem a na jakých místech lobbovali o rok později, kdy šlo o to dosáhnout v připomínkovém řízení změny návrhu zákona (viz výše), však dosud není známo nic.

Závěr

Předkládaná dizertační práce představila výsledky výzkumu, jehož cílem bylo probádat způsoby, jakými se v českých zemích vyvíjelo pojetí homosexuality jako odlišnosti ze strany reprezentantů práva a medicíny, jakými se vyvíjelo sebevnímání homosexuální subkultury samotné a jakými se obě tato prostředí snažila dosáhnout lepších životních podmínek pro homosexuální občany, a to od druhé poloviny 19. století do odrestnění homosexuality v Československu v roce 1961. Sekundární oblastí zájmu této práce je též sociabilita homosexuálních subkultur v dotčeném časovém intervalu. Shrnutí těchto výsledků je rozděleno tematicko-chronologicky do pěti částí odpovídajících základnímu členění práce a je k dispozici na závěr každého z pěti oddílů (jde tudíž o kapitoly 1.4, 2.6., 3.11., 4.6. a 5.7.).

Touto prací není rozhodně paleta témat, která lze studovat v souvislosti s homosexuální situací v různých obdobích minulosti, vyčerpána. Jako perspektivní oblasti dalšího bádání se do budoucna jeví například výzkum dějin každodennosti a mentalit homosexuálních subkultur, a to nikoliv pouze ve velkých městech, nýbrž též ve venkovských oblastech, výzkum vztahů mezi sexuální identitou a jinými identitami (například etnickou identitou v dobách, kdy obyvatelstvo českých zemí bylo etnicky pestřejší než dnes, či identitou náboženskou), výzkum dějin spontánního odporu většinové společnosti vůči homosexuálním lidem, rozšíření znalostí o životě významných aktérů emancipačního úsilí – pokud jde o žijící aktéry, též cestou širě založeného orálně historického výzkumu –, atd.

Přílohy

1. Projev Karla Heinricha Ulrichse na 6. sjezdu německých právníků v Mnichově dne 29. srpna 1867¹⁴²⁷

Pánové!

Již před dvěma lety byl dvěma členy tohoto sjezdu, profesorem dr. Tewesem ze Štýrského Hradce a mnou, řádně předložen jistý návrh, a podávám nyní cestou právního protestu stížnost, že jej naše předsednictvo zavrhlo, tedy že jej vyřadilo z programu jednání jako „nevhodný k tomu, aby byl právnickým sjezdem posuzován“. Svůj protest opírám o věcné i formální důvody.

I. Věcné důvody

Cílem tohoto návrhu je dospět k revizi stávajícího trestního práva, zejména pak ke konečnému vypuštění jedné konkrétní nespravedlivé úpravy, kterou jsme zdědili po předcházejících staletích, k zastavení perzekuce nevinné třídy lidí, již tato úprava stanoví. Jde zároveň o to, zavést v této věci jednotný právní stav, kterého nyní v Německu není, neboť Bavorsko a Rakousko k tomuto stíhání nepřístupují,¹⁴²⁸ zatímco zbytek Německa si počíná zcela opačně.

Konečně, v druhém plánu jde též o to, zastavit pokračující záplavu sebevražd, a to sebevražd nanejvýš šokujícího druhu.

Domnívám se, že jde skutečně o velmi důležitou, vážnou a významnou právní otázku, již může Sjezd německých právníků považovat za zcela hodnou svého zájmu. Jde o otázku, pánové, jisté třídy lidí, jež dosahuje v Německu vskutku tisícových počtů, třídy, k níž náleželi mnozí z největších a nejvznešenějších duchů našeho a ostatních národů...

Na tomto místě zazněly projevy úžasu a výsměchu, jakož i ojedinělé výkřiky: „Přestaňte!“

¹⁴²⁷ Text projevu v: ULRICHS, Carl Heinrich: *Forschungen über das Rätsel mannmmännlichen Liebe*, Leipzig 1898, reprint New York 1975, kniha 6, s. 3–4. Citováno dle: KENNEDY, Hubert: *Karl Heinrich Ulrichs. Pioneer of the Modern Gay Movement*. San Francisco 2002, s. 135–136, překlad Jan Seidl. Pasáže uvedené kurzívou jsou Kennedyho autorským komentářem.

¹⁴²⁸ Rakousko ke stíhání homosexuálních styků přistupovalo, srov. oddíl 1 (pozn. J. S.).

... třídy, která je vystavena nezaslouženému stíhání, a to z žádného jiného důvodu...

Na tomto místě se na jedné straně sálu spustila bouře výkřiků: „Přestaňte! Přestaňte!“ Předsedající chtěl dát hlasovat o tom, zda má řečník pokračovat. Ulrichs řekl:

Za těchto okolností opouštím řečniště a ponechávám svůj protest na stole.

Z druhé strany sálu se nyní ozývaly stejně silné výkřiky: „Ne, ne! Pokračujte, pokračujte!“ Ulrichs tedy pokračoval, přičemž následující slova pronesl se zvláštním důrazem:

... třídy, která je vystavena nezaslouženému stíhání, a to z žádného jiného důvodu, než že v ni tvořivá příroda, která rozhoduje nepředvídatelně, vložila sexuální povahu, jež je opakem toho, co je obecně běžné...

Nyní nastal na té straně, z níž přišly předtím výkřiky požadující ukončení projevu, burácivý hluk a neobyčejné vzrušení. Předsedající řekl: „Žádám řečníka, aby pokračoval v latině“. Na tomto místě však Ulrichs položil své stránky na stůl předsedajícího a opustil řečnický pult.

2. Dopisy českého šlechtice Ulrichsovi z 25. října a 29. listopadu 1867¹⁴²⁹

originál:

„§. 105. Disjunktiver Uranodionäismus. Ueber diese äusserst seltsame urnische Varietät (oben §. 29 fgde.) bringe ich hier wertvolle Einzelheiten. Mein Freund in Böhmen, 26jähr. czechischen Bluts, hochgeborner Familie entsprossen, schreibt mir am 25. Okt. 1867 in deutscher Sprache:

„Seit den Tagen meiner frühen Jugend musste ich mich allein tragen mit den so süssen Geheimnissen. Wie oft war mir so wehe um's Herz, war mir so bange: und doch durfte ich niemandem anvertrauen. Ich empfinde meine höchste, reinste Lust im Anschauen holder Knabenzüge. Geschlechtliche Berührung mit einem jungen Manne dagegen flösst mir Schauer ein. Ich begreife gar nicht, wie man nur auf die blosser Idee dazu verfallen kann. Dennoch zieht mich ein Etwas mit unbeschreiblicher Gewalt hin zu schönen blühenden Knaben, weit mehr als zu Mädchen: obgleich ich auch diese lieben, d. i. geschlechtlich lieben, kann. Für Mädchen habe ich mitunter auch geschwärmt, doch lange nicht so innig, so zart sie geliebt, wie einen Knaben. Mädchen, die ich geliebt, sind mir mit der Zeit gleichgültig geworden. Ihrer habe ich selten später gedacht, und dann nie mit besonderem Interesse. Knaben dagegen, die ich liebte, sind mir unvergesslich. Die Damen finden mich hübsch, und ich habe manchen Liebesbrief erhalten, ohne dass ich Anlass hiezu gegeben hätte. Eine junge Frau hat sich unlängst gegen meine Schwester geäussert: „Dieser junge Mann gefällt der, einer anderen jener, Ihr Bruder aber allen. Und doch kümmert ihn das wenig.“ Ich tanzte noch nie, und zum Heiraten habe ich nicht die geringste Lust.“ (Von einer Liebe zum weiblichen Geschlecht scheint da noch wohl wesentliches übrig zu bleiben, als die Seite der Sinnlichkeit.) „Das einzige, was meine Illusion stört, ist, wenn der schöne Knabe älter wird und sich bei ihm der Bart entwickelt; dann wird meine Leidenschaft nüchterner. – Dass mein Hang ein natürlicher ist, dafür ist mir der Umstand Bürge, dass er nicht abnimmt.“¹⁴³⁰

¹⁴²⁹ ULRICHS, Carl Heinrich: *Forschungen über das Rätsel mannmmännlichen Liebe*. Leipzig 1898, reprint New York 1975, kniha 7, s. 152–154. Překlad Jan Seidl za spolupráce Jana Wintra.

¹⁴³⁰ Hier finde ich den einzigen Unterschied von meinem Freunde in Zürich [citován na předcházejících stránkách spisu]. Des Zürichers zarte Sehnsucht zu schönen Jünglingen oder Knaben, die ihn früher oft melancholisch stimmte, ja zu Zeiten förmlich unglücklich machte, hat, wie er schreibt, in den letzten 2-3 Jahren wesentlich nachgelassen. Damit hängt vielleicht zusammen, was er mir am 18. Februar 1868 über seine Träume schreibt: „Meine Traumbilder sind stets weiblich. Früher kam es vor, dass ich schöne Knaben sah: stets ohne alle Spur von Sinnlichkeit. Dies ist indess schon lange her.“ – Dem Czechen zeigt der Nächtlichkeitstraum ebenfalls nur weibliche Gestalten. „Mitunter“ schreibt er mir am 25. November 1867, „träumt mir wohl von meinem

Uebrigens reizen mich nur ganz junge, zarte, schüchterne, mädchenhafte Knaben, nicht kräftige, robuste, und zwar nur sittsame, reinen Herzens. – Wie gern möchte ich oft den schönen Knaben an mein Herz drücken, seine reinen Augen mit heissen Küssen bedecken: und doch darf ich es nicht!“

Eine traurige, aber wunderliebliche Erzählung aus seinem 17. Lebensjahre, von seiner Liebe zu einem Mitschüler, welcher Urning war, wird im nächsten Heft erscheinen, in *Nemus sacrum*.

Am 29. November 1867 schreibt er mir: „Welch ein Trost ist es mir, mein lieber, teurer Freund, mit Dir, meinem einzigen Vertrauten, von meinen Geheimnissen plaudern zu dürfen. Wüsstest du, wie ich mich meinem Karl gegenüber fast kindisch benehme, du würdest, doch nein, **du** würdest nicht lachen. Jüngst erblickte ich in seinem Hut ein Haar von seinem schönen Apollokopfe: ich stah's weg und bewahre es wie ein Heiligtum. Und was habe ich des guten Kindes wegen nicht bereits gelitten! – Er ist ganz, lächle nicht über den Vergleich, wie aus Wachs oder aus Zucker! Und seine guten Engelaugen solltest du einmal schauen! Ich sah Rafaels Madonna mit den lieblichen Engelsköpfen, und ihres tiefen Eindrucks auf mein Gemüt bin ich mir noch jetzt bewusst: aber ich weiss auch, dass Karls augen ungleich reiner und seelenvoller sind!“

překlad:

„§. 105. Disjunktivní uranodioneismus. Nyní přináším cenné podrobnosti o této nanejvýš zvláštní varietě uranismu (viz §. 29nn výše). Můj přítel z Čech, šestadvacetiletý potomek urozené české rodiny, mi 25. října 1867 napsal v německém jazyce:

„Již od raného mládí musil jsem skrývat sladké tajemství. Jak často bylo mi úzko, jak často bylo mi těžko na srdci! A přece nemohl jsem se nikomu svěřit. Největší a nejčistší rozkoš totiž zakouším, dívám-li se na chlapce spanilých rysů. Ale obcovat s takovými mladíčky pohlavně ve mně vzbouzí hrůzu. Vůbec nechápu, jak někoho může něco takového napadnout. A přesto mě něco táhne nepopsatelnou mocí k pěkným chlapcům v rozpuku mládí mnohem víc než k děvčatům, třebaže také je dokážu milovat – myslím tělesně. Do děvčat jsem se tu a tam také zadíval, ale zdaleka jsem je nemiloval tak vroucně a něžně jako chlapce. Dívky, které jsem miloval, staly se mi časem lhostejnými. Později jsem si na ně vzpomněl

Liebling; aber höchstens dass ich dann seine Lippen küsse. Von geschlechtlicher Aufregung ist dabei nie eine Spur.“

toliko zřídka, a když už, pak vždy bez zvláštního zájmu. Naproti tomu na chlapce, které jsem miloval, nemohu zapomenout. Dámám se líbím a obdržel jsem již i pár milostných dopisů, aniž bych k tomu zavdal pohnutku. Jedna mladá paní před nedávnem prohlásila mé sestře: „Jeden mladík se líbí té, druhý zase oné, ale váš bratr všem. A přece ho to nechává chladným.“ Dosud jsem nikdy netančil a k ženitbě nemám nejmenší chuti.“ (K lásce k ženskému pohlaví mu zjevně chybí ještě cosi podstatného, než jen pouhá stránka tělesná.) „Jediné, co kazí mou iluzi, je, když pěkný chlapec odroste a začne se mu tváří objevovat vous; potom mé opojení vyprchá. Že je můj sklon přirozený, mi dokazuje ta okolnost, že mu čas neubírá na síle.¹⁴³¹ Vůbec přitahují mne pouze zcela mladí, něžní a nesmělí chlapci podobní dívkám – nikoli silní a statní –, a sice pouze mravní a s čistým srdcem. – Často bych si tak rád přitisknul pěkného chlapce na srdce a jeho jasné oči pokryl horkými polibky: a přece nesmím!“

V příštím sešitě, který ponese název *Nemus sacrum*, vyjde vyprávění z doby, kdy mu bylo sedmnáct let, smutné, avšak rozkošné, o jeho lásce ke spolužákovi, který byl uranovec.

Dne 29. listopadu 1867 mi napsal: „Jakou je mi útěchou, milý, drahý příteli, že mohu s tebou, svým jediným důvěrníkem, porozprávět o svých tajemstvích! Kdybys věděl, jak se ke svému Karlovi chovám téměř dětinsky – jenže ty, ty by ses mi nesmál. Nedávno jsem v jeho klobouku našel vlas z jeho krásné hlavy, která se podobá hlavě Apollonově. Vzal jsem jej a uchovávám jej jako svátost. Co jsem již kvůli tomu dobrému dítěti vytrpěl! Je celý – nesměj se tomu přirovnání – jako z vosku neb cukru! Viděl jsem Rafaelovu Madonnu s rozkošnými hlavičkami andílků, a ještě teď cítím, jak hluboce ten obraz zapůsobil na mou duši. Ale také vím, že oči Karlovy jsou nesrovnatelně čistší a oduševnělejší!“

¹⁴³¹ Zde shledávám jediný rozdíl oproti příteli z Curychu [citován na předcházejících stránkách spisu]. Curyšanova něžná touha po pěkných mládencích či chlapcích, kvůli které býval dříve často melancholický, ba občas doslova nešťastný, v posledních dvou či třech letech, jak mi píše, významně zeslábla. S tím patrně souvisí to, co mi 18. února 1868 napsal o svých snech: „Ve snech se mi neustále zjevují ženy. Dříve se stávalo, že jsem viděl pěkného chlapce – vždy bez jakékoli stopy smyslnosti. To je však již dlouho minulostí.“ – Čechovi se v noci zdá rovněž pouze o ženách. „Někdy,“ napsal mi 25. listopadu 1867, „se mi přeci jen zdá o mém miláčkově, avšak nanejvýš že jej líbám na rty. Po pohlavním vzrušení přitom není nikdy ani stopa.“

3. Dopis Podřipského anonyma Janu Evangelistovi Purkyněmu z 1. června 1868¹⁴³²

Slavný Purkyně!

Veliký zástupce vědy!

Dnes přichází k Tobě stížené člověčenstvo neduhem přirozeným a prosí Tě ve jmenu vědy, bys mu byl pomocníkem. Rač slyšeti!

Neudálo se Ti za Tvého živobytí, seznati lidi obého pohlaví, kteří s vadou tělesnou se skrývají? Jsou podobni žebrákům, kteří se stydí žebrati, jsou to lidé velmi, velmi nešťastní. Zákon je mnohdy tresce; ale vina nepadá na jich činy, nýbrž na jejich skrytou vadu.

Znal jsem mladíka bohatého, sličného, na pohled zdravého – ale zastřelil se; v lístku u něho nalezeném stálo následující: „Proto jsem sobě život vzal, že nejsem ani mužským ani ženskou; pud pohlavní nutí mne milovati; a neštěstí! ja miluji tvory svého pohlaví! Jakmile se přiblížím k muži, cítím neukrotitelné pokušení, obejmouti jej a zákon to nazývá smilstvím a tresce to žalářem. Co tedy na mne zde čeká na světě? Hanba a smutek. Pryč tedy, pryč na věčnost!“

Račiž, Ty otče vědy Tvé, račiž nahlížeti, jak nešťastní jsou lidé podobní! A kolik tisíců jest jich? Neměl by zákonodárce vymazati tento krutý zákon, který podobné nešťastníky tresce? Co vadí Tobě, abys Ty ve jmenu vědy se jich ujal?

Ty, co dokonalý muž, nemůžeš snad ani pochopiti, kterak může kdosi býti tak nevýslovně nešťastným, že by ho pohlavní pud nutil milovati pohlaví své? Ale jest tomu tak a stálo by za to, abys Ty, skoumatel těla lidského a výkonů jeho, obral sobě tuto předůležitou vadu člověka, za kterou nižádným způsobem nemůže, jelikož s ní na svět přišel, za úlohu svého badání a podal zákoníkům důkazu, jak přísně, ano nespravedlivě s takovými nešťastníky zacházejí. Není těžko zaopatřiti sobě vyznání podobných nešťastníků. Co děti bývají sličné tváře, dobře se učí, mají hluboký cit pro vše dobré, jsou zřejmé myslí, velmi přítulné, rády pracují, však ne vytrvale, jsou nestálé, švitořivé, mají všecky ctnosti krom té, že nesmí býti se svým pohlavím o samotě.

Rci, muži osvícený, jsouli tvorové tito k zavržení? Nedalo by se použití jejich dobrých vlastností? Neměli by spíše ochrany zákona použití?

¹⁴³² „Jak jsme oznámili“. *Časopis lékařů českých*, 7, 1868, s. 201.

Zde by bylo dobře, kdyby podobnou vadou stížené děti do matrik zvlášť zanášeny byly, aby pak různice manželské vzniku nevzaly, an by těm a takovým zákonitě nedovoleno bylo se ženiti neb vdávati se. I to bývá pak příčinou nevěrnosti manželské.

Učiň tedy, otče vědy Tvé, učiň pro ty nešťastníky seč jsi a oni žehnati budou památce Tvé!

V Čechách blíž Tvého rodiště, dne 1. června 1868.

Tvůj
zbožňovatel a ctitel nešťastných lidí

4. Petice Vědecko-humanitního výboru za odrestnění homosexuality v Německu, 1897

Důvody proti trestnosti homosexuality vyjmenované v petici.¹⁴³³

1. Paragraf odporuje základním zásadám právního státu, který má trestati jen tehdy, kde byla poškozena práva. Jestliže dva dospělí lidé konají po vzájemném dorozumění a tajně pohlavní činy, není tu poškození práv třetí osoby. Nastane-li poškození práva, existují pro ten případ jiné předpisy.
2. Většinou teprve vyšetřováním povstane pohoršení, jemuž se chce čeliti. Chaveau a Faustin Hélie „Theorie du code pénal, Tome VI S 110“ uvádějí za důvod k odstranění paragrafu: „Zamezení špinavého a skandalisujícího vyšetřování, které tak často ničí rodinný život a teprve tím budí pohoršení.“ Jen velmi pečlivá lékařská prohlídka může rozhodnouti, je-li pachatel již od narození homosexuelním čili nic, kterýžto poslední případ jen velmi zřídka se vyskytuje. Postižený jest však již podáním žaloby společensky zničen.“ (Též Mittermajer a jiní).
3. Je nutno vzít zřetel na nesmírné obtíže, které se staví v cestu provádění paragrafu. Právem bylo zdůrazněno mnohými kapacitami, že nemá již ceny ten zákon, při němž se dostane před soud jen tak mizivě malý zlomek vyskytnuvších se případů.
4. Je třeba uvážit, že § 175 (u nás 129) je tak nejasně stylisován, že i mezi právníky samými panuje nejistota o tom, co mu podléhá. Podle rozhodnutí říšského soudu podléhá mu nejen immissio in corpus, ale i pouhé zevní obejmutí, vnější styk s tělem druhé osoby; naproti tomu vzájemná onanie není smilstvem ve smyslu zákona. „Tento nešťastný předpis a výklad zákona,“ praví Krafft-Ebing (*Der Konträrsexuelle vor dem Strafrichter*, Leipzig u. Wien, str. 16), „nutí soudce k nejtrapnějšímu zjišťování skutkového stavu, jež se na to soustřeďuje, zda došlo k „frictio“ čili nic, při čemž jediným svědkem je passivní účastník, často vyděrač, mužská hetera, lump, kterému právě tak málo záleží na křivé přísaze, jako těžko může býti stíhán pro utržení na cti.
5. Především je však nutno poukázati na to, že tu jde o „error legislatoris.“ Když zákonodárce vydal na dotyčné činy trest, nalézal se v zajetí přírodovědeckého omylu, který byl proň hlavním podnětem trestnosti. Sluší s největší pravděpodobností zato míti, že by byl trestu nevalil, kdyby byl znal skutečnost teprve později prokázanou,

¹⁴³³ ČEŘOVSKÝ, František: *K otázce trestnosti homosexuality. (Přednáška v Právnické jednotě v Praze 18. XII. 1924)*, Brno 1925, s. 13–15.

že pohlavní zvrácené cítění je vrozeno. Stejně spočívalo „právní vědomí lidu,“ které při poslední revisi trestního zákona bylo uvedeno za jediný motiv pro ponechání paragrafu, na třech omylných předpokladech. Předně nebyla lidu známa existence lidí, kteří mohou přes opačné snahy lnouti pouze k těmto pohlaví, za druhé se veřejnost domnívala, že se tu jedná o sklon vniknouti do těla (immissio in anum) a konečně o svádění nedospělých osob, kdežto ve skutečnosti přihází se pedikace a sklon k nedospělým u homosexuelních právě tak zřídka jako u normálních.

6. Nutno také nikoli neprávem poukázati na to, že homosexuelní styky mužů i žen mohou býti ostatnímu lidstvu daleko lhostejnější, než mravně právě tak zavržitelný, zákonem však nepronásledovaný nemanželský styk mezi mužem a ženou (pomysleme jen na nebezpečí syfilis, nemanželské porody, prostituci aj.), poněvadž bývá v podstatě bez následků. Proti svádění může se pak ubrániti mladý muž stejně dobře jako mladá dívka.
7. § 175 (129) vyhání na sta postižených do ciziny, kde takového paragrafu není, olupuje je o vlast a tuto navzájem o mnoho duševních a hmotných hodnot. Pomyšlení, že postižený má býti již od přírody a bez nejmenší viny cejchován na zločince, činí většinu homosexuelních bezmezně ubohou a dohání mnohé z nich, ač nikdy nic škodlivého lidstvu nezpůsobili, ba ani ve smyslu § 175 (129) se neprovinili, do dobrovolné smrti (velmi četné sebevraždy „z neznámých důvodů“).
8. Konečně musí být zdůrazněno, že paragraf mimořádně stěžuje ošetření homosexuelních, neboť tito chovají zcela pochopitelný ostych přiznati i lékaři svůj stav, který by je mohl přivésti do konfliktu s trestním zákonem.

První signatáři z českých zemí:¹⁴³⁴

- Dr. jur. Friedrich Adler, spisovatel, Praha

- Dr. August Benesch, advokát, Kroměříž

- profesor Dr. O. Biermann, Brno

- Dr. jur. Friedrich Duschenes, redaktor Rakouského právního lexikonu,¹⁴³⁵ Praha

¹⁴³⁴ Výpis z: *Petition an die gesetzgebenden Körperschaften des Deutschen Reiches behufs Abänderung des § 175 des R.-Str.-G.B. und die sich daran anschliessenden Reichstags-Verhandlungen*, in: *Jahrbuch für sexuelle Zwischenstufen*. Jahrgang 1, Leipzig 1899, s. 239–280.

¹⁴³⁵ V orig.: „d. österr. Rechtslexikons“.

- Leo Herzberg-Fränkell, spisovatel, Teplice
- lékařský rada univerzitní profesor Dr. E. Heinrich Kisch, Mariánské Lázně
- Wendelin Lederer, redaktor Posla z Poohří,¹⁴³⁶ Falknov¹⁴³⁷
- Angello Neumann, ředitel Královského německého zemského divadla, Praha
- Dr. med. W. Pichler, lázeňský lékař v Karlových Varech
- Dr. med. B. Ponerz, lékař, t.č. v Trutnově
- Rudolph svobodný pán Procházka, Praha
- Dr. Alwin Schulz, profesor dějin umění na německé univerzitě, Praha
- advokát Dr. Gustav Spitz, Jihlava
- Heinrich Teweles, dramaturg Německého zemského divadla, Prag

¹⁴³⁶ V orig. „d. Boten aus d. Egerthal“.

¹⁴³⁷ Dnes Sokolov.

5. Pražská homosexuální kavárna očima Egona Erwina Kische, 1914¹⁴³⁸

Naše cesta je nyní do malé noční kavárny nedaleko Josefského náměstí. Zamlčíme jméno i adresu tohoto lokálu, neboť nescházejí se zde nebezpečná individua, nýbrž jen mužové jinak založení a my nechceme tyto politování hodné lidi, kteří beztak dost trpí úředním dozorem, pocitem své vášně a posměchem obmezených úředníků, v jejich doupěti vystavovati všeobecné zvědavosti. Budiž jen řečeno, že navštěvovati tento lokál bylo zakázáno téhož dne jako navštěvovati „beránky“. Není to vlastně jen kavárna, nýbrž také vinárna. Ale světnice, kde podává se víno a jizba pro kavárenské hosty jsou spojeny dveřmi, přes to, že mají z ulice každá zvláštní vchod. Obě místnosti nejsou však hlavní částí lokálu. Z kavárny vzadu je velká část oddělena přímo záclonou z látky. To je „svatostánek“. Zamíříme-li tam, zastoupí nám číšník cestu a naznačuje nám, že tato místnost je vyhrazena uzavřené společnosti. Musíme zkusiti štěstí znovu a vešedše do kavárny, jíti rychlými kroky k zácloně a nadzvednouti ji, dříve než číšník nám zastoupí cestu. Vidíme. Zbytek lokálu ostatně není zajímavý. Pozoruhodný je jen mohutný gramofon, namířený lasturovitým zvukovým trychtýřem hrozivě proti klidným hostům jako dělová roura. Když tam, z tajuplné říše za záclonou doléhají hřmotivé zvuky žertů a veselí příliš hlasitě do profánní provincie kavárny, tu spustí číšník gramofon, hluk je přehlušen a – hosté v první místnosti utekou. Občas přicházejí čist'ouncí hoši s naličenými neb aspoň napudrovanými tvářemi a také starší mužové zvláštního výrazu ve tvářích. Naše zvědavost o rajských rozkoších oddělené místnosti se zmáhá a abychom ji ukojili, musíme podruhé zkusiti štěstí znovu a vešedše do kavárny, rychlými kroky přistoupiti k zácloně a nadzvednouti ji dříve, než číšník nám zastoupí cestu. Místnost je zahalena v útulné pološero, u stolů sedí členové uzavřené společnosti spojeni vřelým, bratrským přátelstvím. Jeden hladí druhému ruku, jiný položil hlavu příteli na klín – je to podobný obraz, jaký možno viděti ve všech nočních kavárnách v pozdějších hodinách jen s tím jediným malým rozdílem, že není zde žen. Zděšeně ženou se denní hosté na cizince, který zločinnou rukou pozvedl závoj obrazu. Přes to, že tváříme se překvapenými a vrčíme „pardon“, cítíme, že nedůvěra proti nám nemizí a odcházíme z místnosti.

¹⁴³⁸ KISCH, Egon Ervín: *Zapovězené lokály a jiné obrázky*, Praha 1914, s. 24–25.

6. Program časopisu *Hlas sexuální menšiny*, 1931¹⁴³⁹

Když ustanovili jsme se na tom, že budeme vydávati časopis, hájící zájmy sexuálních menšin, uvědomili jsme si, co těžkosti a práce nás očekává. V první řadě, že bude nám bojovati s neporozuměním jisté části t. zv. normální většiny, se zastaralými, často i nesprávnými pojmy o homosexualitě, ve které převážná část občanstva vidí ne ten pravý, vědecky dokázaný a přírodou utvořený fakt – jak již v předešlých číslech články našeho časopisu bylo našimi spolupracovníky vědecky doloženo – ale představuje si každého homosexuálního člověka jako přežilého boháče, nasytivšího se všeho, co bohatství a postavení dovoluje, vrhající se s perversností na věci proti přirozenosti.

Opravdu až zaráží, když člověk čte v takové pražské „Pravdě“ nesmysly o vyžilostech a přežilostech kapitalistů a volá na osoby homosexuálně založené nucenou práci v Rusku.

Nepřekvapuje nás článek „Pravdy“, vždyť v posledním odstavci tohoto článku se nakonec přiznává, že bude se vždy hrdě hlásiti k zastaralým předsudkům a řádům, – ale co překvapuje, ba přímo zaráží, je to, že časopisy, které s pýchou se ohánějí hesly pokrokovosti a demokracie a různými hesly nynějšího století, zarytě mlčí – až na čestné výjimky – a mám ten dojem, že to, co mají napsáno na svých štítech, nemyslí úpřimně a vážně, nebo se bojí, aby si nepošramotily reputaci u starých morálistů a tak raději šalamounsky strkají hlavu do písku.

Aby měly usnadněnou cestu k zaujetí stanoviska k našemu listu, uveřejňujeme dnes hlavní body našeho programu:

1. Bojujeme za odstranění přes sto let starého trestního zákona a hlavně jeho § 129 a o zrovnoprávnění homosexuálně založených osob s heterosexuálními, jak před zákonem, tak i před společností.
2. Pracujeme k navázání styku se všemi vědeckými, pokrokovými korporacemi, se zákonodárnými institucemi za účelem odstranění starých nespravedlivých předsudků. Toho úkolu bude nám dožadovati se cestou zákonnou, přednáškami, tiskem atd.
3. Odstranění jednou pro vždy vyděračské činnosti, různých, poctivé práce se štítících individuí, kteří, využívajíc trestnosti homosexuality, zakládají si špinavou živnost.
4. Spojit všechny homosexuálně a bisexuálně založené osoby v jednu pevnou nepolitickou organizaci, jíž účelem bude vedle humanního, kulturního, hospodářského a sociálního zájmu bojovati za práva a uznání sexuálních menšin.

¹⁴³⁹ ČERNÝ, František: *Náš program*, Hlas sexuální menšiny 1, 1931, č. 3, s. 1.

To jsou hlavní body, za kterými půjdem až do konečného vítězství a ku kterému nás nabádá i ta ohromná záplava děkovných a povzbuzujících dopisů a přihlášek a neustoupíme ani při tom, že je nám těžko překonávati hmotné obtíže, spojené s naší akcí.

Že bojujeme za spravedlivou věc, dosvědčuje korespondence nejen ze všech koutů naší republiky, ale i ze sousedních slovanských států, jako Polska a Jugoslavie a také to, že naši němečtí spoluobčané nás žádají o vydávání německé přílohy.

Vůdčí zásada všech sociálních, hospodářských a j. skupin je tvořivost organizační. Tato zvláště v dnešní pokrokové době volá každého pracovníka, jehož duševní fondy vykazují aktivitu práce, k intenzivní činnosti, k tvorbě úspěšného díla. Bez tvořivosti není úspěchu, bez úspěchu není spokojenosti.

My k vytvoření svého díla půjdem a také vytrváme.

7. Stanovy Československé ligy pro sexuální reformu; verze vrácená ministerstvem vnitra, 1931¹⁴⁴⁰

§ 1.

Název, sídlo a obvod působnosti.

Název spolku jest „Československá liga pro sexuální reformu na vědeckém podkladě“.

Oficiální zkratka spolku jest: „Č. L. S. R.“.

Sídlem spolku jest Praha, obvod působnosti vztahuje se na území Československé republiky.

§ 2.

Účel spolku.

Československá liga pro sexuální reformu chce se snažiti, aby prakticky provedeny byly důsledky nového posuzování a nového uspořádání lidského pohlavního života na podkladě výsledků moderního vědeckého bádání.

§ 3.

Úkol spolku.

Úkolu toho snaží se „Č. L. S. R.“ dosáhnouti tím, že:

- 1) podle možností rozšiřuje co nejvíce poznatky moderního vědeckého bádání,
- 2) usiluje o reformu veřejného mínění a řádu, pokud odporuje výsledkům moderního vědeckého bádání na poli sexuálním.

§ 4.

Prostředky k dosažení cíle „Č. L. S. R.“.

Prostředky k dosažení cíle „Č. L. S. R.“ jsou:

- a) podporování a vydávání odborně vědeckých a populárně vědeckých publikací o sexuální reformě, založené na vědeckém podkladě,
- b) pořádání sjezdů, veřejných i členských schůzí, přednášek obecně vzdělávacích i odborných, zřizování knihoven a čítáren, vydávání časopisů, letáků, brožur, knih, periodických zpráv o činnosti spolku a jiných úřady povolených tiskovin,
- c) informování veřejně činných jednotlivců i sborů o výsledcích moderního vědeckého bádání na poli sexuálním za účelem použití těchto poznatků v zákonodárství,
- d) poskytování bezplatné právní i lékařské porady v případech zvláště zřetele hodných,
- e) péče o členy upadnuvší do velké nouze a o nezaměstnané.

¹⁴⁴⁰ „Stanovy Českoslov. ligy pro sexuální reformu“. *Hlas. List sexuální menšiny* 2, 1932, č. 1, s. 11–15. Tuto verzi stanov vrátilo ministerstvo vnitra těsně před koncem roku 1931 k doplnění. Stanovy, které byly ministerstvem povoleny dne 8. dubna 1932, tak byly oproti tomuto znění upraveny. Povolena verze stanov však nebyla zveřejněna.

§ 5.

Prostředky hmotné.

- 1) Prostředky hmotné k dosažení svých cílů čerpá „Č. L. S. R.“:
 - a) ze zápisného nových členů a z členského příspěvku, stanoveného valnou hromadou,
 - b) z darů, subvencí a odkazů,
 - c) z výnosu přednášek a prodeje publikací.
- 2) „Č. L. S. R.“ pořádá sbírky, zakládá podle potřeby i vlastní fondy, spravované zvláštními jednacími řády.

§ 6.

Členství.

Členem může být každý, kdo schvaluje účel spolku a dosáhl zletilosti.

Členové jsou: 1.) čestní, 2.) zakládající, 3.) činní, 4.) přispívající.

Čestným členem se stane, kdo za zásluhy o program „Č. L. S. R.“ výborem byl navržen a valnou hromadou dvoutřetinovou většinou zvolen. Volba koná se bez rozpravy.

Zakládajícím členem se stane, kdo „Č. L. S. R.“ přispěje jednou pro vždy Kč 1 000,- buď najednou anebo v 10 měsíčních splátkách po Kč 100,-.

Přispívajícími členy mohou se stát osoby fyzické a právnické, které se zavazují platit roční příspěvek, ve výši, určené valnou hromadou.

Činným členem může být každá zletilá osoba bez rozdílu pohlaví.

Členy přijímá výbor na návrh nejméně dvou členů spolku.

Výbor o přijetí rozhoduje dvoutřetinovou většinou a jest oprávněn přijetí odmítnouti bez udání důvodů

§ 7.

Práva a povinnosti členů.

Každý člen má právo účastnit se valných i veřejných členských schůzí, při nich podávat návrhy, přání a stížnosti, může se zúčastnit i všech ostatních spolkem pořádaných podniků, řídě se vždy platnými předpisy.

Každý činný člen jest povinen stále být podle svých sil a odborných vědomostí nápomocen při provádění úkolů „Č. L. S. R.“ vytknutých, řídit se stanovami a programem „Č. L. S. R.“ a usneseními valné hromady, svěřené funkce vykonávat podle přijatých jednacích řádů.

Členové přispívající mají práva členů činných, nemohou však volit a nemohou být voleni.

§ 8.

Členství přestává.

Členem být přestává:

- 1.) kdo výboru vystoupení řádně ohlásil,
- 2.) kdo výborem byl vyloučen.

Člen může být vyloučen, jestliže:

- a) po jeden rok dluhuje příspěvky,
- b) porušil spolkové povinnosti anebo jednal proti stanovám „Č. L. S. R.“.

O vyloučení rozhoduje výbor dvoutřetinovou většinou.

§ 9.

Výbor spolku.

Počet členů určí valná hromada. Výbor musí však mítí nejméně 9 a může mítí nejvýše 21 členů.

Členem výboru může se státí pouze činný člen.

Výbor se volí na jeden rok valnou hromadou a to prostou většinou hlasů.

Výbor obstarává vedení všech spolkových záležitostí, pokud nejsou vyhraženy valné hromadě.

Výbor jest usnášení schopný, jestliže jest přítomna polovina jeho členů. Usnáší se většinou hlasů.

Výbor skládá se z předsedy, dvou místopředsedů, jednatele, pokladníka a členů bez funkce.

Spolek zastupuje navenek předseda nebo jeden z místopředsedů a to každý z nich společně s jednatelem. Písemnosti spolku musejí býtí taktéž předsedou spolku podepsány, neb jedním z místopředsedů a jednatelem. Listiny týkající se záležitostí peněžních spolupodepisuje i pokladník.

§ 10.

Valná hromada.

Nejvyšším orgánem „Č. L. S. R.“ jest valná hromada.

Tato koná se každý rok jakož i tehdy, usnese-li se na tom výbor anebo požádá-li o to nejméně jedna třetina členů s udáním předmětů, o nichž má býtí jednáno. V tomto případě je nutno svolati valnou hromadu do 14ti dnů.

Valná hromada svolává se dopisy na členy řízenými a vyhláškou v spolkové místnosti a to nejméně 8 dnů předem.

K platnému usnášení valné hromady musí býtí přítomna jedna třetina členů. Pakliže by se v ustanovenou hodinu nesešlo dostatečné množství k hlasování oprávněných členů, koná se o půl hodiny později druhá valná hromada, která jest k usnášení způsobilá bez ohledu na počet přítomných. Zastupování plnomocníkem je přípustné, je-li předložena plná moc zastupovaného.

Valná hromada usnáší se většinou hlasů.

K usnášení se o změně stanov a rozpuštění spolku jest nutna dvoutřetinová většina přítomných.

Valné hromadě náleží:

- a) schvalovati výroční a účetní zprávy;

- b) udělovati výboru absolutorium;
- c) voliti výbor;
- d) určovati výši zápisného a příspěvků;
- e) usnášeti se o změně stanov jakož i tyto autenticky vykládati;
- f) usnášeti se o rozchodu spolku.

§ 11.

Volby.

Volby konají se lístky. Volba aklamací jest přípustna, neprotestuje-li nikdo z přítomných členů.

§ 12.

Smírčí soud.

Spory z poměru spolkového mezi členy spolku vzniklé urovnává smírčí soud, skládající se z pěti členů, Sporné strany zvolí si po dvou zástupcích, výbor jmenuje předsedajícího a rozhodují o sporu většinou hlasů. Nález smírčího soudu provádí výbor a není z něho odvolání. Strana, jež se nepodvolí, může býti vyloučena ze spolku.

§ 13.

Jednací řeč.

Jednací řeč je česká a slovenská, vedle těch připuštěny jsou i ostatní řeči.

§ 14.

Rozchod spolku.

O rozchodu spolku a jeho jmění rozhoduje valná schůze třemi čtvrtinami hlasů za přítomnosti dvou třetin členů spolku. Návrh ten musí nejméně 14 dní před valnou hromadou každému členu zvlášť býti oznámen. Není-li valnou hromadou usneseno o jmění pro případ rozchodu spolku, případně toto jinému spolku v Č. S. R., který sleduje účel v § 2 uvedený. Kdyby takového spolku nebylo, budiž jmění uloženo podle předpisů o ukládání peněz sirotčích až do doby, kdy spolek takový bude založen.

8. Postupné zpříšňování trestních sazeb a rozšiřování skutkové podstaty v § 335 v úřednické osnově trestního zákona, 1936–1938

Scholzův návrh, 1936:¹⁴⁴¹

1) Kdo vykoná smilné jednání s osobou téhož pohlaví, bude potrestán, není-li přísněji trestný podle odstavce 2 nebo 3, **vězením nebo tuhým vězením od osmi dnů do šesti měsíců.**

2) Kdo přiměje osobu téhož pohlaví mladší než osmnáct let, aby s ním vykonala smilné jednání nebo aby na sobě trpěla jeho smilné jednání, nebo kdo ji k tomu svádí, bude potrestán, není-li čin přísněji trestný podle § 4, **tuhým vězením od tří měsíců do tří let.**

3) Kdo provozuje po živnostensku smilstvo s osobou téhož pohlaví nebo kdo se po živnostensku nabízí ke smilstvu s osobou téhož pohlaví, bude potrestán žalářem od jednoho roku do pěti let.

V návrhu, který vyšel tiskem, duben 1937:¹⁴⁴²

1) Kdo vykoná smilné jednání s osobou téhož pohlaví, bude potrestán **tuhým vězením od jednoho měsíce do jednoho roku.**

2) Kdo však přiměje osobu téhož pohlaví mladší než osmnáct let, aby s ním vykonala smilné jednání nebo aby na sobě trpěla jeho smilné jednání, nebo kdo ji k tomu svádí, bude potrestán **žalářem do tří let**, není-li jeho čin trestný přísněji podle § 335.

3) Kdo provozuje po živnostensku smilstvo s osobou téhož pohlaví nebo kdo se po živnostensku nabízí ke smilstvu s osobou téhož pohlaví, bude potrestán žalářem od jednoho roku do pěti let.

Po poradě dne 9. 2. 1938:¹⁴⁴³

1) Kdo vykoná smilstvo s osobou téhož pohlaví, bude potrestán tuhým vězením od jednoho měsíce do jednoho roku.

¹⁴⁴¹ NA, Ministerstvo unifikace, karton 163.

¹⁴⁴² *Osnova zákona, kterým se vydává trestní zákon*, Praha 1937, s. 125.

¹⁴⁴³ NA, Ministerstvo unifikace, karton 163.

2) *Kdo přiměje nebo svádí osobu mladší než osmnáct let k smilstvu s osobou téhož pohlaví, bude potrestán žalářem do pěti let, není-li jeho čin trestný přísněji podle jiných ustanovení této hlavy.*

3) *Kdo smilstvo s osobou téhož pohlaví provozuje výdělečně nebo se k němu výdělečně nabízí, bude potrestán žalářem od jednoho roku do pěti let.*

Vsune se § 335 a) tohoto znění:

Smilstvo se zvířetem.

§ 335 a)

Kdo vykoná smilstvo se zvířetem, bude potrestán tuhým vězením od jednoho měsíce do jednoho roku.

9. Bál Osvětového a společenského sdružení Přátelství očima Jaroslava Němečka, 1937¹⁴⁴⁴

(úvodní část textu viz podkap. 3.8.2.)

Mládenci chodili zavěšeni do sebe, jako by zde nebylo děvčat a děvčata opět chodila jen spolu. Co víc, že tyto stejnorodé párečky se do sebe zamilovaně dívaly.

Po vstupu do sálu očekávalo Vojtu i Jureševiče jiné překvapení. Obecenstvo tančilo v tomtéž poměru, jako promenující ve foyeru. Na vlnách Slow foxu houpaly se jen stejnorodé párky.

Naši chlapeci se poněkud rozkoukali. Zdálo se jim, že jsou v převráceném světě. Ženy měly do sebe cosi rázného a nebyly nalíčený, zatím co zženštilí muži byli naopak napudrováni i namalováni. Ba mnozí pánové měli dokonce na místě vyholeného obočí dva směle tušově černě načrtnuté obloučky.

To bylo víc, než mohl Jureševič s Vojtou snést. Zvláště, když shlédli jak za sloupem v skrytém koutku muž s bujnými knírky á la Menjou vášnivě líbá ruku vousáči, zarostlému á la Krakonoš. Rozchechtali se jako smyslů zbaveni.

„Neblbněte, kluci, nedělejte rotyku,“ okřikl je Tonda, pro něhož tento pohled nebyl zřejmě nijakou novinkou. Rychle jim zašeptal:

„Nesmíte se stát nápadný, dyť by nám vocud' vylili perka. A vůbec, dyby si pro vás někdo přišel k tanci, né abyste vodřekli, musíte držet hru.“

[*Tonda Tričko jde tančit s bohatým tlustým pánem a Vojta jde požádat o tanec nějaké děvče*]

Vstal a zamířil rovnou k namalované krásce, v sírově žluté plesové toaletě a ve střevíčkách s abnormálně vysokými podpatky. Od ostatních přítomných žen se také lišila nalíčením. Vojta se před ní zastavil s úklonou. Hudba právě dohrávala. Děvče se na něho zkoumavě podívalo.

„No tak,“ řekl jí Vojta, když se mu zdálo, že se dlouho nemá k tanci. V zápětí se však zhrozil.

„Vždyť právě přestali hrát,“ řeklo děvče nejčistším pivním basem, jaký kdy Vojta slyšel. Poněvadž však hudebníci spustili znovu, bez odmluvy vstala.

Již výška děvčete Vojtu udivila. Nebyl malý, ale krasavice ho nejméně o půl hlavy převyšovala. Teprve teď, když ji držel v náručí zjistil, že to není ženské tělo a že jen její

¹⁴⁴⁴ KAVALÍR, Jarda: *Tondova smrt. (Výňatek z knihy „Princezna noci“)*, in: TÝŽ; KOCOUREK, Franta: *Oběti zvrácených. Homosexuelní a nedospělí*, Praha 1937, s. 130–135.

něžný obličej ho oklamal. Představa, že tančí s mužem, vzbudila v něm hluboký odpor. Chtěl však mít jistotu. Zeptal se:

„Poslechni, nejsi ty vlastně chlap? Co vlastně jseš?“

Podivné děvče se krátce zachechtalo a odseklo:

„Asi to, co ty, princí.“ A pak uraženě dodalo: „Bud' jsi blbej, anebo sem do Batexu nepatříš.“

[Vojta si šel znechuceně sednout a Tonda se vrátil spokojen, že jej tlustý pán pozval k sobě domů]

Za to Vojtovi se zde přestalo líbit. A když posléze nalíčený mládenec, jako vložku v přestávce mezi jednotlivými tanečními čísly, vysokým sopránem zazpíval arii „Měsíčku na nebi hlubokém“ se všemi koloraturními příkrasami, byl této podivné společnosti dokonale syt.

[...]

10. Závěry z II. celostátního soudně-psychiatrického semináře v Hradci Králové, 13. května 1960¹⁴⁴⁵

Posláním socialistického zákonodárství je jak ochrana společnosti, tak náprava, resp. převýchova jedinců s určitými druhy sociálně závadného odchýlného chování. Zákon však tyto účely v oblasti pohlavně úchylných aktivit podle našeho mínění zcela nespĺňuje. Z hlediska ochrany společnosti bylo by podle našeho mínění třeba ostře rozlišovat mezi sociálně nebezpečnými projevy pohlavní úchylnosti a mezi projevy, které prakticky nemohou společnosti přinášet nějakou škodu. V této oblasti nabývá také otázka nápravného účinku zvláštní povahy.

Podle našeho soudu je výrazný rozdíl mezi homosexuální aktivitou dospělých lidí mezi sebou a jinými trestnými sexuálně úchylnými aktivitami. V případě homosexuální aktivity mezi dospělými prakticky nevzniká žádné nebezpečí pro společnost a domníváme se, že by při nich měly být dány stejné předpoklady trestnosti jako u heterosexuálních aktivit. V této souvislosti bylo také diskutováno o věku, v němž lze počítat s vymizením nepříznivého ovlivnění a zásadně bylo dosaženo dohody na věku společenské dospělosti 18 let.

Lze předpokládat, že homosexuální aktivita projevovaná více méně na veřejnosti ustoupí do pozadí, nebude-li stíháno podobné chování v soukromí. Kromě toho hrozba trestem vede k utajování a k rozvoji sociálně jinak nebezpečných aktivit jako vydírání a prostituce. Dosavadními trestními sankcemi homosexuálních styků dospělých lidí nic podstatného nebylo vyřešeno. Naopak jsou jimi často sociálně poškozováni čestní a schopní pracovníci.

Nepovažujeme samozřejmě homosexuální chování za projev zdravý a pro společnost žádoucí. Tuto otázku však nelze vyřešit dosavadní trestní praxí. Ani lékařská věda nemá dosud dostatek účinných prostředků, aby tuto odchylku uspokojivě upravila.

Případy homosexuálních styků mezi mladistvými, kteří někdy ani nejsou dostatečně psychosexuálně diferencováni, nejsou rovněž uspokojivě řešeny tresty a tzv. ochrannou výchovou, když v nápravných domovech tito mladiství jedinci spíše ještě narušují život ostatního kolektivu. Jedinci s projevy úchylného sexuálního chování v mladistvém věku by měli být svěřeni speciálně zaměřené péči dětských a dorostových psychiatrů.

¹⁴⁴⁵ FREUND, Kurt: *Homosexualita u muže*, Praha 1962, s. 248–249; přihlédnuto též ke znění obsaženému v: ROUBÍČEK, Jiří: *Ze života Čs. psychiatrické společnosti. Zpráva o odborné činnosti, sjezdech a pracovních schůzích v roce 1960*, Československá psychiatrie 57, 1961, s. 135–136.

U případů evidentně sociálně nebezpečných sexuálních aktivit dosavadní trestní opatření však také neřeší racionálně ani otázku nápravy, ani ochrany společnosti. Obvyklá opatření ve většině případů nedocílí více než dočasnou izolaci viníků, jejichž nebezpečnost trvá bez podstatnějších změn i po propuštění.

Z lékařského hlediska je třeba postupovat u těchto odchylných sexuálních aktivit diferencovaně. V některých případech úchylného pohlavního chování lze zjistit příčinné faktory, které lze řešit obvyklými nebo některými speciálními psychiatrickými metodami. V této spojitosti by bylo vhodné pomýšlet na některé lékařské zákroky u nás dosud neužívané. Je to zejména provádění kastrace při závažných sexuálních deviacích, kde o to sám takový jedinec žádá. Podle zahraničních statistik jsou výsledky velice příznivé. U nás možnost provádění terapeutické kastrace nebyla dosud zejména z právního hlediska zcela vyjasněna. Domníváme se, že tato metoda by mohla být velmi účinná a rozhodování o jejím provádění v individuálních případech by mělo být svěřeno komisi složené z právníka, psychiatra, sexuologa a endokrinologa.

V jiných případech, kde ještě není dostatek účinných léčebných prostředků, nebo kde nejsou dosti spolehlivé, bylo by vhodné vzhledem k značné nebezpečnosti odchylného sexuálního jednání zavést speciální opatření na ochranu bezpečnosti, která by však úchylného jedince co nejméně poškozovala. Doporučujeme proto vybudovat zvláštní ústavy nebo oddělení na dlouhodobou, až doživotní detenci některých sociálně nebezpečných sexuálních deviantů, které by se zabývaly také léčbou a výzkumem těchto chorob.

Na základě těchto závěrů účastníci diskuse navrhli tato opatření:

1. Zrušení paragrafu 241/1 tr. z. o trestnosti homosexuálních styků mezi dospělými osobami a stanovení dolní věkové hranice pojmu dospělosti i v těchto případech na 18 let.
2. Upuštění od trestního stíhání stejnopohlavních styků a dosavadních nápravních opatření u mladistvých jedinců, pokud se to neděje za úplatu, a řešení těchto případů převést do zdravotnických zařízení.
3. Zřízení speciálních zdravotnických ústavů pro detenci a léčbu jedinců se sociálně nebezpečnými sexuálními deviacemi.
4. Přizvání znalce psychiatra ve všech případech soudního projednávání deliktů při sexuálních deviacích.

Seznam zkratek

Zkratky názvů archivů a některých institucí jsou uvedeny v seznamu archivních fondů.

Z triviálních zkratek jsou zde uvedeny pouze některé.

bezp.	bezp. partijní
BfM	Bund für Menschenrecht (Svaz pro lidská práva)
čl.	článek
ČLSR	Československá liga pro sexuální reformu
ČSAV	Československá akademie věd
ČSR	Československá republika
ČSL	Československá strana lidová
Čsl.	československý
ČSS	Československá strana socialistická
ČSSD	Česká strana sociálně demokratická
ČSSR	Československá socialistická republika
ČTK	Česká tisková kancelář
DFV	Deutscher Freundschaftsverband (Německý svaz přátelství)
DOPZ	Družstvo obchodních a průmyslových zaměstnanců
Gulag	Glavnoje upravlenije lagerej (Hlavní správa nápravně-pracovních táborů)
FF	filozofická fakulta
HS	homosexualita, homosexuál (dle kontextu)
kap.	kapitola
k.č.	kniha číslo
KNV	krajský národní výbor
KSČ	Komunistická strana Československa
KSS	Komunistická strana Slovenska
KSSS	Komunistická strana Sovětského svazu
KST	Krajský soud trestní
LF	lékařská fakulta
MLS	místní lidový soud
MNO	ministerstvo národní obrany
MU	Masarykova univerzita
MUC.	medicinae universae candidatus (kandidát všeobecného lékařství)
MS	ministerstvo spravedlnosti
MV	ministerstvo vnitra
NKVD	Narodnyj komissariat vnutrennich děl (Lidový komisariát vnitřních záležitostí)
NSDAP	Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei (Národně socialistická německá dělnická strana)

odd.	oddělení
odst.	odstavec
OGPU	Objediňonnoje gosudarstvennoje političeskoje upravlenije (Jednotné státní politické ředitelství)
OSSP	Osvětové a společenské sdružení Přátelství
p.	pan
pp.	páni
PB	Politické byro
PF	právnícká fakulta
podkap.	podkapitola
P. T.	pleno titulo (plným titulem)
PV	předsednictvo vlády
ROH	Revoluční odborové hnutí
RSFSR	Ruská sovětská federativní socialistická republika
ř. z.	Říšský zákoník
Sb.	Sbírka zákonů
SLSR	Světová liga pro sexuální reformu
srov.	srovnej
s.	strana, soudruh (dle kontextu)
ss.	soudruzi
SSSR	Svaz sovětských socialistických republik
tr. ř.	trestní řád
tr. z.	trestní zákon
ÚAP	Ústředí advokátních poraden
UK	Univerzita Karlova
URL	Uniform Resource Locator (jednotný lokátor zdrojů, tj. internetová adresa)
ÚRO	Ústřední rada odborů
USA	United States of America (Spojené státy americké)
ÚV	ústřední výbor
VŠE	Vysoká škola ekonomická
ZO	záznam obžalob, základní organizace (dle kontextu)

Seznam pramenů a literatury

Všechny citované internetové odkazy jsou funkční ke dni 24. září 2011.

Úvod

Sekundární literatura

ANDERSON, Benedict: „Pomyslná společenství“ (překlad Jana Ogrocká). In: HROCH, Miroslav (ed.): Pohledy na národ a nacionalismus. Čítanka textů. Praha 2003, s. 239–269.

BĚLOHRADSKÝ, Václav: „Vzácný případ sexuální perverse. Culilinctus et fellatio“. *Časopis lékařů českých*, 32, 1893, s. 621–623, 641–644, 661–664, 684–688, 721–726, 746–749, 763–766, 780–783, 800–804, 826–830, 845–849, 866–869, 887–890, 907–909, 926–929, 946–950, 967–972, 984–989, 1003–1007 a 1026–1029.

ČEŘOVSKÝ, František: *K otázce trestnosti homosexuality. (Přednáška v Právnické jednotě v Praze 18. XII. 1924)*. Brno 1925.

HERGEMÖLLER, Bernd-Ulrich: *Einführung in die Historiographie der Homosexualitäten*. Tübingen 1999.

HIML, Pavel; SEIDL, Jan; SCHINDLER, Franz (eds.): *Miluji tvory svého pohlaví. Homosexualita v dějinách a společnosti českých zemí* (v přípravě).

JELÍNEK, František: *Homosexualita ve světle vědy*. Praha 1924.

SEIDL, Jan: *Úsilí o odtrestnění homosexuality za první republiky*. Rigorózní práce na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity. Brno 2008 (URL: http://is.muni.cz/th/64594/ff_r/).

SEIDL, Jan a kol.: *Od žaláře k oltáři. Emancipace homosexuality v českých zemích od roku 1867 do současnosti*, Brno 2012 (v přípravě).

Úplné znění Studijního a zkušebního řádu Univerzity Karlovy v Praze ze dne 26. ledna 2011, URL: <http://www.cuni.cz/UK-2535-version1-02UKuzVISZRUK.pdf>.

Oddíl 1

Archivní fondy

Státní oblastní archiv v Plzni, Krajský soud Plzeň (SOA v Plzni, KS Plzeň)

Státní oblastní archiv v Plzni (SOA v Plzni), Soud mládeže (krajský) Plzeň.

Státní oblastní archiv v Praze, Zemský (Krajský) soud trestní Praha (SOA v Praze, Z(K)ST Praha).

Státní oblastní archiv v Praze (SOA v Praze), Státní zastupitelství Praha.

Státní oblastní archiv v Zámrsku, Krajský soud Hradec Králové (SOA v Zámrsku, KS Hradec Králové).

Tištěné prameny

BAS, Otakar: *Pohlavní život ve světle našeho trestního zákonodárství*. Praha 1927.

BĚLOHRADSKÝ, Václav: „Vzácný případ sexuální perverse. Culilinctus et fellatio“. *Časopis lékařů českých*, 32, 1893, s. 621–623, 641–644, 661–664, 684–688, 721–726, 746–749, 763–766, 780–783, 800–804, 826–830, 845–849, 866–869, 887–890, 907–909, 926–929, 946–950, 967–972, 984–989, 1003–1007 a 1026–1029.

BONDY, Hugo: „Trestnost homosexuality (7)“. *Praktický lékař*, 10, 1930, s. 38–40.

BOUČEK, Václav: „Prof. dr. Wachenfeld: Homosexualität und Strafgesetz“. *Právníké rozhledy*, 3, 1901–1902, s. 173–174, 184–187 a 196–198.

ČEŘOVSKÝ, František: „§ 129 I. b. tr. z. Příspěvek k naléhavé reformě trestního zákona“. *Právník*, 58, 1919, s. 166–169 a 200–202.

ČEŘOVSKÝ, František: „Absurdnosti při stíhání a trestání homosexuality dle praktických případů“. *Hlas. List sexuální menšiny*, 2, 1932, s. 21–24, 36–38 a 98–102.

ČEŘOVSKÝ, František: „Mobilisace ducha“. *Hlas, list pro sexuální menšinu*, 3, 1936, č. 1, s. 1.

ČEŘOVSKÝ, František: „Neprovedené osvobození“. *Přítomnost*, 1, 1924, s. 538–540.

ČEŘOVSKÝ, František: „Nutnost reformy trestního zákona stran trestání osob pohlavně odlišně založených (homosexuálních)“. *Sociálně zdravotní revue*, 2, 1934, s. 55–59.

ČEŘOVSKÝ, František: „Příspěvek k naléhavé reformě trestního zákona (§ 129 I. b. tr. z.)“. *Česká advokacie*, 10, 1924, s. 124–127.

ČEŘOVSKÝ, František: „Vážení přátelé!“. *Hlas přírody*, 1, 1938, č. 1, s. 1.

Československé trestní zákony platné v zemích České a Moravskoslezské. Praha 1946.

PETRÁK, Ladislav: „Nedospělí a mladiství“. *Hlas sexuální menšiny*, 1, 1931, č. 7–8, s. 4–5; č. 12, s. 11.

Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech trestních, ročníky první až patnáctý. Praha 1921–1934.

Trestní statistika z Čech, Moravy a Slezska v letech 1913–1918. Praha 1923.

Trestní statistika z Čech, Moravy a Slezska v letech 1919–1922. Praha 1925.

Trestní statistika z republiky Československé v letech 1923–1927. Praha 1931.

Trestní statistika republiky Československé za léta 1928–1931. Praha 1937.

On-line prameny

Stenoprotokol ze schůze Národního shromáždění, 17. 10. 1919,
<http://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/stenprot/084schuz/s084011.htm> a
<http://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/stenprot/084schuz/s084012.htm>.

Sekundární literatura

HIML, Pavel; SEIDL, Jan; SCHINDLER, Franz (eds.): *Miluji tvory svého pohlaví. Homosexualita v dějinách a společnosti českých zemí* (v přípravě).

HLEDÍKOVÁ, Zdeňka; JANÁK, Jan; DOBEŠ, Jan: *Dějiny správy v českých zemích od počátků státu po současnost.* Praha 2005.

JEPSEN, Harald Hartvig: *Neprovedené osvobození. Boj proti paragrafům o sodomii v letech 1918–1938.* Seminární práce na Aarhus Universiteit. Aarhus 1993.

NOZAR, Lukáš: „Diskriminace, trestní stíhání a tolerance homosexuality na příkladu plzeňských afér z roku 1932“. In: HIML, Pavel; SEIDL, Jan; SCHINDLER, Franz (eds.): *Miluji tvory svého pohlaví. Homosexualita v dějinách a společnosti českých zemí* (v přípravě).

SEIDL, Jan: „Křížácké tažení, či ostrov relativního bezpečí? Perzekuce homosexuality v Protektorátu Čechy a Morava“. In: HIML, Pavel; SEIDL, Jan; SCHINDLER, Franz (eds.): *Miluji tvory svého pohlaví. Homosexualita v dějinách a společnosti českých zemí* (v přípravě).

SEIDL, Jan: „Zhýralci a psychopati. Trestání homosexuality za první republiky a česká medicína“. In: sborník ze VI. pardubického bienále (v přípravě).

SEIDL, Jan; NOZAR, Lukáš: „Mechanismy a míra trestněprávní perzekuce homosexuality podle trestního zákona z roku 1852“. In: SEIDL, Jan a kol.: *Od žaláře k oltáři. Emancipace homosexuality v českých zemích od roku 1867 do současnosti* (v přípravě), s. 19–53.

SCHINDLER, Franz: „František Čerovský, otec boje za dekriminalizaci homosexuálů v Československu“. *Souvislosti*, 14, 2003, č. 4, s. 70–79.

VLČEK, Eduard: *Dějiny trestního práva v českých zemích a v Československu.* Brno 2004.

Oddíl 2

Tištěné prameny

–A–: „Časopisy“. *Moderní revue*, 2, 1895, s. 71.

BĚLOHRADSKÝ, Václav: „Vzácný případ sexuální perverse. Culilinctus et fellatio“. *Časopis lékařů českých*, 32, 1893, s. 621–623, 641–644, 661–664, 684–688, 721–726, 746–749, 763–766, 780–783, 800–804, 826–830, 845–849, 866–869, 887–890, 907–909, 926–929, 946–950, 967–972, 984–989, 1003–1007 a 1026–1029.

BOUČEK, Václav: „Prof. dr. Wachenfeld: Homosexualität und Strafgesetz“. *Právnícké rozhledy*, 3, 1901–1902, s. 173–174, 184–187 a 196–198.

–C–: „Časopisy“. *Moderní revue*, 2, 1895, s. 48.

MASARYK, Tomáš Garrigue: *O ethice a alkoholismu*. Praha 1912.

HIRSCHFELD, Magnus: „Jahresbericht 1904–1905“. *Jahrbuch für sexuelle Zwischenstufen mit besonderer Berücksichtigung der Homosexualität*, ročník 7/1905, s. 649–1067.

HIRSCHFELD, Magnus: „Jahresbericht 1906/08“. *Jahrbuch für sexuelle Zwischenstufen unter besonderer Berücksichtigung der Homosexualität*, ročník 9/1908, s. 621–663.

„Homosexuality poslední dobou...“. *Právník*, 47, 1908, s. 686–687.

Hra –: „Den v Praze“. *Hlas sexuální menšiny*, 1, 1931, č. 15, s. 5.

„Jak jsme oznámili“. *Časopis lékařů českých*, 7, 1868, s. 201–202.

KARÁSEK ZE LVOVIC, Jiří: *Vzpomínky*. Praha 1994.

K. B.: „Zpráva o Jahrbuch...“. *Revue v neurologii, psychiatrii, fyzikální a diaetetické terapii*, 1, 1904, s. 572–573.

KISCH, Egon Ervín: *Zapovězené lokály a jiné obrázky*. Praha 1914.

Komitee-Mitteilungen, Vierteljahrsberichte des Wissenschaftlich-humanitären Komitees. Fortsetzung der Monatsberichte und des Jahrbuchs für sexuelle Zwischenstufen mit besonderer Berücksichtigung der Homosexualität, ročník 12/1911/1912, sešit 2, s. 243–254.

KUFFNER, Karel: *Psychiatrie. Pro studium i praktickou potřebu lékaře. I. díl, část povšechná*. Praha 1897.

MASARYK, Tomáš Garrigue: *Praktická filosofie na základě sociologie*. Bez vnočení [1885?].

MÜHLSTEIN, (Gustav): „Zpráva o Jahrbuch...“. *Časopis lékařů českých*, 43, 1904, s. 389.

„Oscar Wilde“. *Čas*, 9, 1895, s. 276–277.

„Oscar Wilde“. *Čas*, 9, 1895, s. 309.

P.: „MUDr. G. Mühlstein“. *Časopis lékařů českých*, 63, 1934, s. 767.

„Petition an die gesetzgebenden Körperschaften des Deutschen Reiches behufs Abänderung des § 175 des R.-Str.-G.B. und die sich daran anschliessenden Reichstags-Verhandlungen“. In: *Jahrbuch für sexuelle Zwischenstufen. Jahrgang 1*. Leipzig 1899, s. 239–280.

REINSBERG, Josef: *Nauka o soudním lékařství*. Praha 1883.

REINSBERG, Josef: *Nauka o soudním lékařství*. Praha 1896.

ROŽÁNEK, Otakar: *Pud pohlavní a prostituce*. Praha 1903, 2 díly.

– sigma: „Prvý bojovník“. *Hlas sexuální menšiny*, 1, 1931, č. 15, s. 1–2.

STORCH, František: „Prozatímná osnova zákona trestního z měsíce září 1909“. *Právník*, 49, 1910, s. 313–327, 353–373.

Sursum: „Rozhledy časopisecké“. *Naše doba*, 2, 1894–1895, s. 753.

Sursum: „Rozhledy časopisecké“. *Naše doba*, 2, 1894–1895, s. 846.

Šc: „Homosexualita trestnou? Interview s panem JUDrem Václavem Boučkem, advokátem a redaktorem ‚Právnických Rozhledů‘“. *Samostatnost*, 3 (17), č. 171, 24. 6. 1913, s. 4.

Šc: „Homosexualita trestnou? Interview s profesorem lékařské fakulty české university p. MUDrem Lad. Haškovcem, specialistou pro choroby nervové“. *Samostatnost*, 3 (17), č. 169, 22. 6. 1913, s. 2.

ULRICHS, Carl Heinrich: *Forschungen über das Rätsel mannmmännlichen Liebe*. Leipzig 1898, reprint New York 1975.

Sekundární literatura

BONELLO, Christian: „Du médecin légiste à l’aliéniste: l’homosexualité sous le regard de la médecine au XIXe siècle“. In: TIN, Louis-Georges; PASTRE, Geneviève (eds.): *Homosexualités: expression/répression*. Paris 2000, s. 65–81.

BRUNNER, Andreas et al.: *Geheimsache: Leben. Schwule und Lesben im Wien des 20. Jahrhunderts*. Wien 2005.

CUŘÍNOVÁ, Ludmila: „Ústav pro národní eugeniku“. In: JANKO, Jan; TĚŠÍNSKÁ, Emilie: *Technokracie v českých zemích (1900–1950)*. Praha 1999, s. 151–156.

DOBLER, Jens (ed.): *Prolegomena zu Magnus Hirschfelds Jahrbuch für sexuelle Zwischenstufen (1899 bis 1923). Register, Editions-geschichte, Inhaltsbeschreibungen*. Hamburg 2004.

FANEL, Jiří: *Gay historie*. Praha 2000.

- FOUCAULT, Michel: *Dějiny sexuality. 1, Vůle k věděni*. Praha 1999.
- FOUCAULT, Michel: *Histoire de la sexualité. 1, La volonté de savoir*. Paris 1976.
- HALPERIN, David M.: „Forgetting Foucault“. In: TÝŽ: *How to Do the History of Homosexuality*. Chicago – London 2002.
- HERBEN, Jan: *T. G. Masaryk. I*. Praha 1928.
- HERGEMÖLLER, Bernd-Ulrich: *Einführung in die Historiographie der Homosexualitäten*. Tübingen 1999.
- HERZER, Manfred: „Anfänge einer Schwulenbewegung im Ausland“. In: *100 Jahre Schwulenbewegung*. Berlin 1997, s. 75.
- CHAUNCEY, George: *Gay New York. Gender, Urban Culture, and the Making of the Gay Male World, 1890–1940*. New York 1994.
- JAMEK, Václav: *O prašivém houfci. Literatura, homosexualita, AIDS*. Praha 2001.
- Jižní Morava. Soubor turistických map*. Praha 1992.
- KENNEDY, Hubert: *Karl Heinrich Ulrichs. Pioneer of the Modern Gay Movement*. San Francisco 2002.
- KENNEDY, Hubert: „The Third Sex Theory of Karl Heinrich Ulrichs“. *Journal of Homosexuality*, 6, 1981, č. 1/2, s. 103–111.
- LENDEROVÁ, Milena: „Má se svými ženskými peklo“. Tak trochu jiná láska v secesní Praze“. *Dějiny a současnost* 29, 2007, s. 30–32.
- LEROY-FORGEOT, Flora: *Histoire juridique de l'homosexualité en Europe*. Paris 1997.
- LISHAUGEN, Roar: *Speaking with a Forked Tongue. Double Reading Strategies in Romány tří mágů by Jiří Karásek ze Lvovic*. Göteborg 2008.
- OOSTERHUIS, Harry: *Stepchildren of Nature. Krafft-Ebing, Psychiatry, and the Making of Sexual Identity*. Chicago – London 2000.
- PUTNA, Martin C. a kol.: *Homosexualita v dějinách české kultury*. Praha 2011.
- PUTNA, Martin C.: „Poetika homosexuality v české literatuře“. *Neon*, 1, 2000, č. 3, s. 37–41; č. 4, s. 41–45.
- SENGOOPTA, Chandak: *Otto Weininger. Sexualita a věda v císařské Vídni*. Praha 2009.
- SPECTOR, Scott: „The Wrath of the ‚Countess Merviola‘: Tabloid Exposé and the Emergence of Homosexual Subjects in Vienna in 1907“. In: BISCHOF, Günter; PELINKA, Anton; HERZOG, Dagmar (eds.): *Sexuality in Austria. Contemporary Austrian Studies*, Volume 15, New Brunswick 2007, s. 31–47.

TAMAGNE, Florence: *Histoire de l'homosexualité en Europe. Berlin, Londres, Paris 1919–1939*. Paris 2000.

VÉVODA, Rudolf: „Sodoma: předtím a potom. Dobový kontext Karáskova vystoupení“. In: *Sex a tabu v české kultuře 19. století*. Praha 1999, s. 217–226.

VOPRAVIL, Jaroslav: *Slovník pseudonymů v české a slovenské literatuře*. Praha 1973.

Oddíl 3

Archivní fondy

Archiv bezpečnostních složek, Německé soudy v říši.

Archiv hlavního města Prahy (AHMP), Malý dekret.

Archiv hlavního města Prahy (AHMP), Svobodná škola politických nauk.

Archiv Univerzity Karlovy (AUK), katalog posluchačů právnické fakulty.

Archiv Univerzity Karlovy (AUK), matriky doktorů.

Centrální evidence obyvatel.

Knihovna Národního muzea, pozůstalost Josefa Hladkého.

Literární archiv Památníku národního písemnictví (LA PNP), Karáskova galerie.

Literární archiv Památníku národního písemnictví (LA PNP), Procházka František Serafin.

Městský úřad Terezín, matrika zemřelých města Terezín.

Moravský zemský archiv (MZA), Německý zemský soud Brno.

Moravský zemský archiv (MZA), Zemský úřad Brno – prezidium.

Národní archiv, Ministerstvo spravedlnosti (NA, MS).

Národní archiv, Ministerstvo unifikace (NA, MU).

Národní archiv, Policejní ředitelství Praha II – evidence obyvatel (NA, PŘP II – EO).

Národní archiv, Policejní ředitelství Praha II – všeobecná spisovna – 1921–1930 (NA, PŘP II – VS – 21–30).

Národní archiv, Policejní ředitelství Praha II – všeobecná spisovna – 1931–1940 (NA, PŘP II – VS – 31–40).

Národní archiv, Policejní ředitelství Praha II – všeobecná spisovna – 1941–1950 (NA, PŘP II – VS – 41–50).

Národní archiv (NA), Úřad říšského protektora Praha.

Národní archiv (NA), Ústřední sociální pojišťovna.

Národní archiv, Zemský úřad Praha – prezidium (NA, ZÚP – P).

Národní knihovna České republiky.

Státní oblastní archiv v Plzni, Krajský soud Plzeň (SOA v Plzni, KS Plzeň)

Státní oblastní archiv v Plzni (SOA v Plzni), Soud mládeže (krajský) Plzeň.

Státní oblastní archiv v Praze, Zemský (Krajský) soud trestní Praha (SOA v Praze, Z(K)ST Praha).

Státní oblastní archiv v Praze (SOA v Praze), Státní zastupitelství Praha.

Státní oblastní archiv v Zámrsku, Krajský soud Hradec Králové (SOA v Zámrsku, KS Hradec Králové).

Vojenský ústřední archiv (VÚA), kmenové listy, kvalifikační listiny, legionářské poslužné spisy, záznamy způsobilosti.

Tištěné prameny

„II. maškarní ples pánské společnosti v Praze“. *Hlas. List sexuální menšiny*, 2, 1932, č. 3, zadní obálka.

„5. kongres Ligy pro sexuální reformu“. *Nový hlas*, 1, 1932, č. 7–8, s. 11–14.

„V. Mezinárodní kongres Světové ligy pro sexuální reformu na vědeckém podkladě“. *Praktický lékař*, 12, 1932, s. 514–516.

–a: „Ke druhému právníckému sjezdu československých právníků v Brně“. *Právník*, 63, 1924, s. 541–542.

„Antonín Steimar ředitelem BATEXU“. *Nový hlas*, 1, 1932, č. 5, s. 17.

BAS, Otakar: *Pohlavní život ve světle našeho trestního zákonodárství*. Praha 1927.

„Batex??“. *Nový hlas*, 1, 1932, č. 5, přední obálka.

BĚLOHRADSKÝ, Václav: „Vzácný případ sexualné perverse. Culilinctus et fellatio“. *Časopis lékařů českých*, 32, 1893, s. 621–623, 641–644, 661–664, 684–688, 721–726, 746–

749, 763–766, 780–783, 800–804, 826–830, 845–849, 866–869, 887–890, 907–909, 926–929, 946–950, 967–972, 984–989, 1003–1007 a 1026–1029.

BONDY, Hugo: „František Jelínek: Homosexualita ve světle vědy“. *Časopis lékařů českých*, 63, 1924, s. 999.

BONDY, Hugo: „K diskusi o chráněné hranici věkové při deliktech proti mravnosti v přípravné osnově k novému trestnímu zákonu“. *Česká advokacie*, 12, 1926, s. 82–86.

BONDY, Hugo: „K operativní léčbě homosexuality“. *Časopis lékařů českých*, 60, 1921, s. 468.

BONDY, Hugo: *K trestnosti homosexuality. Příspěvek k reformě § 129 tr. z. Brno 1925.*

BONDY, Hugo: „Kolem nového trestního zákona. Homosexualita a §§ 129–130 trest. zák. rak. a čsl.“. *Československá republika*, 13. 10. 1922.

BONDY, Hugo: „O zákonech, týkajících se pohlavnosti v přípravné osnově trestního zákona republiky československé“. *Časopis lékařů českých*, 55, 1926, s. 1808–1812, 1845–1850 a 1887–1891.

BONDY, Hugo: „Trestnost homosexuality (7)“. *Praktický lékař*, 10, 1930, s. 38–40.

BONDY, Hugo: „Trestnost homosexuality. (K reformě § 129 I. b. tr. z.)“. *Revue v neurologii, psychiatrii, fysikální a diaetické terapii*, 18, 1921, s. 20–24.

BOUČEK, Václav: „Prof. dr. Wachenfeld: Homosexualität und Strafgesetz“. *Právnické rozhledy*, 3, 1901–1902, s. 173–174, 184–187 a 196–198.

ČÁDA, František: „Druhý sjezd československých právníků v Brně ve dnech 31. května, 1. a 2. června 1925“. *Sborník věd právních a státních*, 26, 1926, s. 253nn.

ČERNIL, Standa: „Kamarád“. *Kamarád* 1, 1932, č. 1, s. 11.

ČERNÝ, František: „Co nás ubíjí“. *Hlas sexuální menšiny*, 1, 1931, č. 11, s. 2–3.

ČERNÝ, František: „Chceme své právo“. *Hlas sexuální menšiny*, 1, 1931, č. 4, s. 1–2.

ČERNÝ, František: „Náš program“. *Hlas sexuální menšiny*, 1, 1931, č. 3, s. 1.

ČERNÝ, Vojta: „Analýsa našeho boje“. *Hlas sexuální menšiny*, 1, 1931, č. 14, s. 1–2.

ČEŘOVSKÝ, František: „§ 129 I. b. tr. z. Příspěvek k naléhavé reformě trestního zákona“. *Právník*, 58, 1919, s. 166–169 a 200–202.

ČEŘOVSKÝ, František: „Absurdnosti při stíhání a trestání homosexuality dle praktických případů“. *Hlas. List sexuální menšiny*, 2, 1932, s. 21–24, 36–38 a 98–102.

ČEŘOVSKÝ, František: „Absurdnosti při stíhání homosexuelních v praxi. Žádost o milost presidenta republiky“. *Nový hlas*, 1, 1932, č. 2, s. 2–3.

ČEŘOVSKÝ, František: *K otázce trestnosti homosexuality. (Přednáška v Právnické jednotě v Praze 18. XII. 1924).* Brno 1925.

ČEŘOVSKÝ, František: „Mobilisace ducha“. *Hlas, list pro sexuální menšinu*, 3, 1936, č. 1, s. 1.

ČEŘOVSKÝ, František: „Neprovedené osvobození“. *Přítomnost*, 1, 1924, s. 538–540.

ČEŘOVSKÝ, František: „Nutnost reformy trestního zákona stran trestání osob pohlavně odlišně založených (homosexuálních)“. *Sociálně zdravotní revue*, 2, 1934, s. 55–59.

ČEŘOVSKÝ, František: „Osnova nového trestního zákona a trestnost homosexuality (§ 129 I b tr. z.)“. *Česká advokacie*, 21, 1936–1937, s. 158–165.

ČEŘOVSKÝ, František: „Praktické případy a doklady o absurdnostech při stíhání a trestání homosexuálních“. *Hlas sexuální menšiny*, 1, 1931, č. 16, s. 4–6.

ČEŘOVSKÝ, František: „Příspěvek k naléhavé reformě trestního zákona (§ 129 I. b. tr. z.)“. *Česká advokacie*, 10, 1924, s. 124–127.

ČEŘOVSKÝ, František: „Soudní lékaři“. *Přítomnost*, 1, 1924, s. 605–606.

ČEŘOVSKÝ, František: „Vážení přátelé!“. *Hlas přírody*, 1, 1938, č. 1, s. 1.

ČEŘOVSKÝ, František: „Vážné slovo k těm, jichž se týká“. *Hlas sexuální menšiny*, 1, 1931, č. 11, s. 1.

ČEŘOVSKÝ, František: „Zákon a soudně-lékařská věda“. *Hlas sexuální menšiny*, 1, 1931, č. 10, s. 3–4.

Československé trestní zákony platné v zemích České a Moravskoslezské. Praha 1946.

„Členská schůze spolku ‚Přátelství‘“. *Nový hlas*, 3, 1934, č. 4, zadní obálka.

„Čsl. liga pro sexuální reformu povolena“. *Hlas. List sexuální menšiny*, 2, 1932, č. 1, s. 16.

„Čsl. Liga pro sexuální reformu – povolena“. *Nový hlas*, 1, 1932, č. 2, s. 1–2.

„Čtenáři, pište nám!“. *Hlas sexuální menšiny*, 1, 1931, č. 1, s. 5.

„Čtenářům Našeho hlasu!“. *Nový hlas*, 2, 1933, č. 4, s. 63.

„Druhé úmrtí Einara Wegenera“. *Hlas. List sexuální menšiny*, 2, 1932, s. 94.

„Druhý právnický sjezd. Zápis o plenární schůzi dne 7. prosince 1923“. *Právník*, 63, 1924, s. 91–96.

„Druhý sjezd československých právníků v Brně“. *Právník*, 64, 1925, s. 361–364.

„Druhý sjezd československých právníků v Brně dne 31. května a 1. června 1925. Referáty a resoluce“. *Všehrd*, 6, 1925, s. 281–320.

GIESE, Karl: „Vražedění homosexuelních. (Psáno pro Nový hlas).“ (Překlad VI[ladimír] [V]ávra.) *Nový hlas*, 3, 1934, č. 1, s. 9–10.

HEGNER, Tomáš: „Soudní případ homosexuality“. *Časopis lékařů českých*, 62, 1923, s. 448–451.

HIRSCHFELD, Magnus: „Přece se jde ku předu. (Psáno pro Nový hlas).“ (Překlad V[ladimír] [V]ávra.) *Nový hlas*, 2, 1933, č. 1, s. 1–2.

„Hlas vychází dvakrát v měsíci“. *Hlas sexuální menšiny*, 1, 1931, č. 5–6, s. 24.

„Hlasujte o dalším vydávání časopisu“. *Nový hlas*, 3, 1934, č. 10, zadní obálka.

HLUBOCKÝ, Karel: „Dr. Magnus Hirschfeld mezi námi“. *Kamarád* 1, 1932, č. 1, s. 15–16.

HLUBOCKÝ, Karel: „Kulturní hlídka“. *Kamarád* 1, 1932, č. 1, s. 17–19.

HOCH, A[lois] A[albert]; KOUTNÍK, B[ohoslav:] *Technika duševní práce*, Praha 1932.

HORNÝ, Ivan: „Muži v róbě...“. *Nový hlas*, 3, 1934, s. 106.

HUDEC, Vojtech: *Trestnost homosexuality*. Brno 1925.

HURIKÁN, Bob: *Dějiny trampingu*. Praha 1990.

CHALUPNÝ, Emanuel: *Reforma trestního práva s hlediska sociologického*. Zvláštní otisk ze Sociologické revue, Brno 1932.

J.: „MUDr. Hugo Bondy“. *Praktický lékař*, 19, 1939, s. 204.

J. A.: „Slovo k čtenářům“. *Nový hlas*, 1, 1932, č. 2, s. 18–19.

JELÍNEK, Frant[išek]: „Dosti nás...“. *Hlas přírody*, 1, 1938, č. 1, s. 10.

JELÍNEK, František: *Homosexualita ve světle vědy*. Praha 1924.

J–N–K: „Osvětové a společenské sdružení Přátelství“. *Hlas. List sexuální menšiny*, 2, 1932, č. 3, s. 48.

Junius: „Slovo k novinářům“. *Hlas sexuální menšiny* 1, 1931, č. 7–8, s. 3–4.

Junius: „Slovo o censure a pro censuru“. *Hlas sexuální menšiny* 1, 1931, č. 13, s. 2.

Junius: „Žižka a jeho doba“. Praha 1924.

KALLAB, Jaroslav; HERRNRITT, Vilém (eds.): *Trestní řád československý a předpisy jej doplňující platné v Čechách na Moravě a ve Slezsku*. Praha 1925.

KARÁSEK ZE LVOVIC, Jiří: „Morální záchvat Německa“. *Nový hlas*, 1, 1932, č. 5, s. 12–13.

KARÁSEK ZE LVOVIC, Jiří; ČEŘOVSKÝ, František; WEINGART, Eduard: „Otevřený list naší veřejnosti“. *Nový hlas*, 1, 1932, č. 2, s. 1.

KAVALÍR, Jarda: „Tondova smrt. (Výňatek z knihy ‚Princezna noci‘)“. In: TÝŽ; KOCOUREK, Franta: *Oběti zvrácených. Homosexuelní a nedospělí*. Praha 1937, s. 121–152.

KAVALÍR, Jarda; KOCOUREK, Franta: *Oběti zvrácených. Homosexuální a nedospělí*. Praha 1937.

KLAUSNER, Erwin: „Sexuální problém jako předmět vyučovací“. *Hlas sexuální menšiny*, 1, 1931, č. 3, s. 2.

–kn–: „Eduard Weingart: Město mužů“. *Hlas. List sexuální menšiny*, 2, 1932, č. 2, s. 28–30.

–kn–: „Obtíže organizace“. *Hlas sexuální menšiny*, 1, 1931, č. 15, s. 11–12.

K. N.: „Organisace homosexuelních v cizině“. *Hlas sexuální menšiny*, 1, 1931, č. 12, s. 7–9.

K. N.: „Osvobodte také nás!“. *Hlas sexuální menšiny*, 1, 1931, č. 13, s. 1.

KOLOVRATSKÝ, H.: „Abeceda organizační nauky“. In: TÝŽ (ed.): *Ze života a práce inženýra Rudolfa Žižky*. Praha 1938, s. 26–44.

„Kongres Ligy pro sexuální reformu v Brně“. *Nový hlas*, 1, 1932, č. 4, s. 1.

KOSTELNÍČEK, Štefan L.: „Aby bolo jasno!“. *Kamarád* 1, 1932, č. 1, s. 1–2.

KUBISTA, Jar.: „Kolem nového trestního zákona. Homosexualita a §§ 129–130 trest. zák. rak. a čsl.“. *Československá republika*, 7. 10. 1922.

KUKLA, Karel Ladislav: *Konec bahna Prahy*. Praha 1927.

L. Ř.: „Ku předu...“. *Nový hlas*, 2, 1933, s. 12–13.

MÁCHOVÁ, H.: „Všem nám...“. *Nový hlas*, 2, 1933, s. 48.

„Maškarní ples ve znamení lásky a paragrafu“. *Expres*, 15. 2. 1932, s. 2.

MATYÁŠ, Imrich: „Blamáž Dr. Fr. Kherena“. *Hlas sexuální menšiny*, 1, 1931, č. 5–6, s. 14–15.

MATYÁŠ, Imrich: „Osvobozovacia akcia dr. Magnusa Hirschfelda“. *Nový hlas*, 1, 1932, č. 3, s. 3–6.

MATYÁŠ, Imrich: „Zdravotný radca Dr. Magnus Hirschfeld“. *Hlas sexuální menšiny*, 1, 1931, č. 2, s. 4–5.

MELKA, Antonín: *Homosexualita. Studie morální*. Olomouc 1933.

MILOTA, Albert: „III“. In: Prof. Dr. August Miříčka. (K jeho 70tým narozeninám). *Věstník Československé společnosti pro právo trestní*, 9, 1933, s. 72–75.

MILOTA, Albert: „Je třeba změn v přípravné osnově čs. trestního zákona?“. In: HEXNER, Ervin (ed.): *Pocta k šedesiatym narodeninám dr. Karla Laštovku*. Bratislava 1936, s. 275–283.

MILOTA, Albert: *Reforma trestního zákona v Československu*. Bratislava 1934.

Ministerstvo spravodlnosti v prvém desítiletí republiky. Praha 1928.

MIŘIČKA, August: „O úkolech trestního zákonodárce“. *Právník*, 70, 1931, s. 1–17.

„Muž nebo žena?“. *Hlas sexuální menšiny*, 1, 1931, č. 3, s. 12.

–n–: „Druhý právnícký sjezd“. *Všehrd*, 6, 1925, s. 82–83.

„Náš pan prezident“. *Hlas sexuální menšiny*, 1, 1931, č. 4, s. 5.

„Náš program“. *Lidská práva* 1, 1930–1931, č. 1, s. 1.

„Nechutné aféry měst Prostějova a Litovle“. *Moravská orlice* 73, 1935, 24. 1. 1935, s. 3.

„Několik slov k obrazové příloze“. *Nový hlas*, 1, 1932, č. 6, s. 15.

NOVÁK, Karel: „Unifikační sjezd československých právníků v Bratislavě“. *Časopis pro právní a státní vědu*, 20, 1937, s. 455–457.

„Organisační“. *Hlas sexuální menšiny* 1, 1932, č. 14, s. 12.

OSKAR-WOREL, Jos[ef]; MILOTA, Albert; STUNA, Stan[islav] (eds.): *Uherský trestní zákoník*. Kroměříž 1921.

Osnova zákona, kterým se vydává trestní zákon. Praha 1937.

PANÝREK, D[uchoslav]: „V. mezinárodní sjezd Světové ligy pro sexuální reformu na vědeckém základě“. *Praktický lékař*, 12, 1932, s. 597–599 a 628–630.

PETRÁK, Ladislav: „Nedospělí a mladiství“. *Hlas sexuální menšiny*, 1, 1931, č. 7–8, s. 4–5, č. 12, s. 11.

POPPER, Max: „Náležejí sexuální úchytky lidí před soud či k lékaři?“. *Sociálně zdravotní revue*, 2, 1934, s. 60.

„Poradte“. *Hlas sexuální menšiny*, 1, 1931, č. 12, s. 12.

„Prof. dr. Magnus Hirschfeld v Praze. (Interview)“. *Nový hlas*, 1, 1932, č. 3, s. 1–2.

„Program II. sjezdu českosl. právníků v Brně“. *Právník*, 64, 1925, s. 262.

„Program II. Sjezdu československých právníků v Brně“. *Všehrd*, 6, 1925, s. 238.

„Proti pomlouvačům“. *Nový hlas*, 3, 1934, č. 7–8, zadní obálka.

„Provolání“. *Hlas přírody*, 1, 1938, č. 1, s. 19–20.

„Provolání“. *Nový hlas*, 1, 1932, č. 1, s. 3.

„První akademie klubu ‚Přátelství‘“. *Hlas. List sexuální menšiny*, 2, 1932, č. 6, s. 94–95.

„Prvý krok k uskutečnění organisace sexuálních menšin. (Dvě zdařilé schůze v Praze.)“. *Hlas sexuální menšiny*, 1, 1931, č. 12, s. 1–2.

„Předplaťte si Hlas pod šifrovanými hesly“. *Hlas. List sexuální menšiny*, 2, 1932, č. 1, zadní obálka.

Přípravné osnovy trestního zákona o zločinech a přečinech a zákona přestupkového. I, Osnovy. Praha 1926.

Přípravné osnovy trestního zákona o zločinech a přečinech a zákona přestupkového. II, Odůvodnění osnov. Praha 1926.

[RÁLIŠ, Antonín]: „Albert Milota“. In: RÁLIŠ, Antonín (ed.): *Pocta k šedesátým narozeninám Prof. Dr. Alberta Miloty.* Bratislava 1937, s. 5–9.

„Redakční a spolkové zprávy“. *Kamarád* 1, 1932, č. 1, s. 21–22.

„Redakční zprávy“. *Nový hlas*, 1, 1932, č. 3, s. 15.

„Referát ze schůze pořádané přípravným výborem pro utvoření ‚Ligy pro sexuální reformu‘“. *Hlas. List sexuální menšiny*, 2, 1932, č. 4, s. 64.

„Reforma trestního práva s hlediska sociologického. Výňatek z přednášky Dr. Em. Chalupného, profesora Svobodné školy politických nauk v Praze“. *Hlas sexuální menšiny* 1, 1931, č. 14, s. 3–6.

„Řeč kamarádky H. M. na schůzi ‚Ligy‘ dne 30. ledna“. *Hlas. List sexuální menšiny*, 2, 1932, č. 4, s. 60.

ŘEHOŘOVÁ, L.: „Úchylní lidé a manželství“. *Nový hlas*, 3, 1934, s. 110–111.

Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech trestních, ročníky první až patnáctý. Praha 1921–1934.

–s–: „Návrh na letní domov“. *Nový hlas*, 2, 1933, s. 15.

Sbírka zákonů a nařízení státu československého, ročníky 1918–1937.

„Sdružení ‚Přátelství‘ na cestě osvěty a pokroku“. *Hlas. List sexuální menšiny*, 2, 1932, č. 7, s. 104.

– sigma: „Gynandra standardním zjevem dneška“. *Hlas sexuální menšiny*, 1, 1931, č. 5–6, s. 3–4.

– sigma: „Ještě několik slov k sebevražedné manii“. *Hlas. List sexuální menšiny*, 2, 1932, s. 33–35.

– sigma: „K 15. říjnu 1931“. *Hlas sexuální menšiny*, 1, 1931, č. 12, s. 10.

– sigma: „Lesbická láska“. *Hlas sexuální menšiny*, 1, 1931, č. 1, s. 4.

– sigma: „Prvý bojovník“. *Hlas sexuální menšiny*, 1, 1931, č. 15, s. 1–2.

– sigma: „Sebevraždy invertovaných“. *Hlas. List sexuální menšiny*, 2, 1932, s. 18–20.

– sigma: „V poslední chvíli. Otevřený list naší veřejnosti“. *Nový hlas*, 1, 1932, č. 1, s. 23–24.

– sigma: „Vánoční poselství“. *Hlas sexuální menšiny*, 1, 1931, č. 16, s. 1.

SCHOLZ, [Otto]: „Přípravné osnovy trestního zákona o zločinech a přečinech a zákona přestupkového“. *Sborník věd právních a státních*, 26, 1926, s. 232–236.

SCHROTZ, Karel: „Ku problému sjednocení právního řádu“. In: RÁLIŠ, Antonín (ed.): *Pocta k šedesátým narozeninám Prof. Dr. Alberta Miloty*. Bratislava 1937, s. 337–344.

SKLÁDAL, Antonín: „In memoriam Vojty Černého“. *Hlas přírody*, 1, č. 1, s. 8–9.

SLAVATA, J.: „Sexuologie a ‚Nacktkultur‘“. *Fronta*, 6, 1933, č. 27; přetisk in: *Nový hlas*, 3, 1934, č. 1, s. 5–6.

SOLAŘÍK, Bedřich: „K otázce homosexuelní“. *Lidská práva* 2, 1931–1932, s. 77–79.

SOLNAŘ, Vladimír: „II“. In: Prof. Dr. August Miříčka. (K jeho 70tým narozeninám). *Věstník Československé společnosti pro právo trestní*, 9, 1933, s. 66–72.

„Soudní síň. Akademický malíř odsouzen pro podvody“. *Národní listy* 73, 1933, 28. 2. 1933, s. 4.

„Spolková činnost v našich řadách“. *Hlas. List sexuální menšiny*, 2, 1932, č. 2, s. 32.

„Spolková hlídka“. *Hlas. List sexuální menšiny*, 2, 1932, č. 5, s. 80.

„Spolková hlídka“. *Hlas. List sexuální menšiny*, 2, 1932, č. 6, s. 95.

„Spolková hlídka“. *Nový hlas*, 1, 1932, č. 1, s. 21–22.

„Spolková hlídka“. *Nový hlas*, 1, 1932, č. 2, s. 20.

- „Spolková hlídka“. *Nový hlas*, 1, 1932, č. 3, s. 16.
- „Spolková hlídka“. *Nový hlas*, 1, 1932, č. 7–8, s. 24.
- „Spolkové zprávy“. *Nový hlas*, 1, 1932, č. 5, s. 14–15.
- „Srpnová akce“. *Nový hlas*, 1, 1932, č. 5, s. 15.
- „Stanovy Českoslov. ligy pro sexuální reformu“. *Hlas. List sexuální menšiny* 2, 1932, č. 1, s. 11–15.
- „Stanovy Čsl. ligy pro sexuální reformu nebyly povoleny“. *Hlas. List sexuální menšiny*, 2, 1932, č. 2, s. 32.
- „Stanovy příští organizace byly již postoupeny ministerstvu vnitra“. *Hlas sexuální menšiny*, 1, 1931, č. 15, s. 12.
- „Starší ročníky našeho časopisu“. *Nový hlas*, 2, 1933, č. 1, s. 16.
- ŠIMERKA, Čeněk: „Soudní případ obsedantní homosexuality“. *Revue v neurologii, psychiatrii, fyzikální a diaetické terapii*, 20, 1923, s. 227–233.
- Tornald: „Co jest naší povinností“. *Hlas sexuální menšiny*, 1, 1931, č. 7–8, s. 5–6.
- Trestní statistika z Čech, Moravy a Slezska v letech 1913–1918*. Praha 1923.
- Trestní statistika z Čech, Moravy a Slezska v letech 1919–1922*. Praha 1925.
- Trestní statistika z republiky Československé v letech 1923–1927*. Praha 1931.
- Trestní statistika republiky Československé za léta 1928–1931*. Praha 1937.
- „Upozornění“. *Hlas sexuální menšiny*, 1, 1931, č. 3, s. 10.
- „Úřední povolení Čsl. Ligy pro sexuální reformu“. *Nový hlas*, 1, 1932, č. 1, s. 21.
- „Úvodní slovo“. *Nový hlas*, 1, 1932, č. 1, s. 1–2.
- „V organizaci síla“. *Hlas sexuální menšiny*, 1, 1931, č. 5–6, s. 2–3.
- V. V.: „Co je s Přátelstvím? Co je s Ligou?“. *Nový hlas*, 2, 1933, č. 12, s. 180.
- VÁVRA, VI[adimír]: „Doslov“. *Nový hlas*, 3, 1934, č. 12, s. 169.
- VÁVRA, VI[adimír]: „Homosexualita prof. Melky“. *Nový hlas*, 2, 1933, s. 129–134 a 144–148.
- VÁVRA, VI[adimír]: „Od konsolidace k novým úkolům“. *Nový hlas*, 3, 1934, č. 2, s. 20–21.

VÁVRA, VI[adimír]: „Sen o říši krásy“. *Nový hlas*, 2, 1933, s. 23–24.

VÁVRA, VI[adimír]: „Slovo čtenářům“. *Nový hlas*, 2, 1933, č. 1, s. 13–14.

„Velká velikonoční výprava autocarem do Berlína“. *Hlas. List sexuální menšiny*, 2, 1932, č. 3, s. 47.

„Velká velikonoční výprava autocary do Berlína“. *Hlas. List sexuální menšiny*, 2, 1932, č. 4, s. 63.

„Všem čtenářům a příznivcům našeho hnutí a jeho časopisu ‚Kamarád‘“. *Kamarád* 1, 1932, č. 1, s. 5.

„Všem našim přispivatelům“. *Nový hlas*, 1, 1932, č. 6, s. 16.

Výroční zpráva městského reálného gymnasia dívčího Krásnohorská, Praha, ročníky 1918–1923.

Výroční zpráva prvního českého městského dívčího reálného gymnasia Krásnohorská, Praha, ročníky 1924–1925.

WEINGART, Ed[uard]: „A. Gide: Zemři a živ buď“. *Nový hlas*, 3, 1934, s. 114–115.

WEINGART, Eduard: „Povídka z kraje luk“. *Hlas sexuální menšiny*, 1, 1931, č. 9, s. 5–8.

WEINGART, Eduard: „Zbabělý rekordman“. *Hlas sexuální menšiny*, 1, 1931, č. 11, s. 5–7.

„Z Kolína a okolí“. *Hlas. List sexuální menšiny*, 2, 1932, s. 78.

„Závěr“. *Hlas. List sexuální menšiny*, 2, 1932, č. 7, s. 97.

„Zpráva o poradě výboru Československé ligy pro sexuální reformu v Praze“. *Nový hlas*, 1, 1932, č. 7–8, s. 14–15.

„Zpráva o schůzi Purkyňovy společnosti, konané dne 18. prosince 1920“. *Časopis lékařů českých*, 60, 1921, s. 72–75.

„Zpráva o ustavující valné hromadě Společnosti Purkyňovy“. *Časopis lékařů českých*, 58, 1919, s. 917–920.

„Zprávy organizační“. *Hlas přírody*, 1, 1938, č. 1, s. 18–19.

„Zprávy soukromé“. *Nový hlas*, 1, 1932, č. 1, s. 20.

„Žalujeme....!“ *Hlas sexuální menšiny*, 1, 1931, č. 5–6, s. 6.

On-line prameny

Konskripce (1850-1914), URL: <http://digi.nacr.cz/prihlasky2/> .

„Hirschfelds Testament (1935)“, URL:
<http://www.hirschfeld.in-berlin.de/frame.html?http://me.in-berlin.de/~magnus/testament.html>.

Stenoprotokol ze schůze Národního shromáždění, 17. 10. 1919,
<http://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/stenprot/084schuz/s084011.htm> a
<http://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/stenprot/084schuz/s084012.htm>.

Stenoprotokol ze schůze Poslanecké sněmovny, 18. 6. 1935,
<http://www.psp.cz/eknih/1935ns/ps/stenprot/002schuz/s002001.htm>.

Sekundární literatura

ANDERSON, Benedict: „Pomyslná společenství“ (překlad Jana Ogrocká). In: HROCH, Miroslav (ed.): Pohledy na národ a nacionalismus. Čítanka textů. Praha 2003, s. 239–269.

BALÍK, Stanislav: „Chalupného působení v advokacii“. In: ZUMR, Josef (ed.): *Emanuel Chalupný, česká kultura, česká sociologie a Tábor*. Praha 1999, s. 157–165.

BRINCKOVÁ, Magdaléna: „Ohlas Williama Rittera v súdobej tlači a dokumentoch Archívu literatúry a umenia Slovenskej národnej knižnice“. *Knižnica* 10, 2009, č. 2, s. 46–50.

Brněnští kavárníci a jejich kavárny, URL: <http://www.spilberk.cz/?pg=zobraz&co=brnensti-kavarnici-a-jejich-kavarny>.

CORNWALL, Mark: „Homoerotika v sudetoněmeckém mládežnickém hnutí. Teorie a praxe Heinze Ruthy“ (překlad Jan Morávek). In: HIML, Pavel; SEIDL, Jan; SCHINDLER, Franz (eds.): *Milují tvory svého pohlaví. Homosexualita v dějinách a společnosti českých zemí* (v přípravě).

CORNWALL, Mark: *Heinrich Rutha and the Unravelling of a Homosexual Scandal in 1930s Czechoslovakia*, GLQ. A Journal of Lesbian and Gay Studies 8, 2002, č. 3, s. 319–347.

ČECH, P.: „Erwin Klausner transportován do Terezína“. *Vita nostra servis. Interní zpravodaj 3. lékařské fakulty UK*, 16/2007, s. 11 (URL: <http://old.lf3.cuni.cz/vns/vns07/vns16.pdf>).

ČECHUROVÁ, Jana: *Čeští svobodní zednáři ve XX. století*, Praha 2002.

Databáze národních autorit Národní knihovny České republiky.

FANEL, Jiří: *Gay historie*. Praha 2000.

GALMICHE, Xavier: *William et les garçons (d'Europe centrale)*. « Aventures de volupté sous d'autres cieux », URL: http://www.circe.paris-sorbonne.fr/index.php?option=com_content&view=article&id=242:xavier-galmiche&catid=50.

HAEBERLE, Erwin J.: „The Global Future of Sexology“, URL: <http://www2.hu-berlin.de/sexology/GESUND/ARCHIV/BSpeech/index.htm>.

HIML, Pavel; SEIDL, Jan; SCHINDLER, Franz (eds.): *Miluji tvory svého pohlaví. Homosexualita v dějinách a společnosti českých zemí* (v přípravě).

HLEDÍKOVÁ, Zdeňka; JANÁK, Jan; DOBEŠ, Jan: *Dějiny správy v českých zemích od počátků státu po současnost*. Praha 2005.

„Institut für Sexualwissenschaft“, URL:
http://en.wikipedia.org/wiki/Institut_f%C3%BCr_Sexualwissenschaft.

JAMEK, Václav: *O prašivém houfci. Literatura, homosexualita, AIDS*. Praha 2001.

JEPSEN, Harald Hartvig: *Neprovedené osvobození. Boj proti paragrafům o sodomii v letech 1918–1938*. Seminární práce na Aarhus Universiteit. Aarhus 1993.

JEPSEN, Harald Hartvig: „Stimmen aus dem Schwulen Prag 1918–1938“. In: HERZER, Manfred (ed.): *Hundert Jahre Schwulenbewegung*. Berlin 1999, s. 111–128.

KAMINSKÝ, Josef: „Spolupráce měst Cieszyn – Český Těšín“. In: GROBELNÝ, Andělín; ČEPELÁK, Bohumil (eds.): *Český Těšín 50 let městem. Studie a materiály k minulosti a výstavbě města*. Ostrava 1973, s. 154–160.

kol.: *Lexikon české literatury. Osobnosti, díla, instituce. Díl 2, svazek I, H–J*. Praha 1993.

kol.: *Lexikon české literatury. Osobnosti, díla, instituce. Díl 2, svazek II, K–L*. Praha 1993.

kol.: *Lexikon české literatury. Osobnosti, díla, instituce. Díl 4, svazek I, S–T*, Praha 2008.

kol.: *Ottův slovník naučný. Dvacátý díl*. Praha 1903.

kol.: *Ottův slovník naučný nové doby. Dílu čtvrtého svazek první*. Praha 1936.

kol.: *Ottův slovník naučný nové doby. Dílu šestého svazek první*. Praha 1940.

kol.: *Slovník českých filozofů*. Brno 1998.

kol.: *Těšínsko. I. Přírodní prostředí, dějiny, obyvatelstvo, nářečí, zaměstnání. Český Těšín – Rožnov pod Radhoštěm – Šenov u Ostravy* 1997.

KOSTELNÍČÁKOVÁ, Anna: *Čaro ornamentu. Štefan Leonard Kostelničák*. Martin 2008.

KREKOVIČ, Eduard; MANNOVÁ, Elena; KREKOVIČOVÁ, Eva: *Mýty naše slovenské*. Bratislava 2005.

LINHARTOVÁ, Věra: „Rozhovor s dr. Franzem Schindlerem, vrchním akademickým radou Slovanského ústavu Goethovy univerzity ve Frankfurtu nad Mohanem“. *Univerzitní noviny. List Masarykovy univerzity a nadace Universitas Masarykiana*, 8, 2001, č. 2, s. 53–54.

LISHAUGEN, Roar: „Nejistá sezóna jiné literatury. Osudy časopisu Hlas sexuální menšiny“. *Dějiny a současnost*, 29, 2007, s. 33–35.

LISHAUGEN, Roar: *Speaking with a Forked Tongue. Double Reading Strategies in Romány tří mágů* by Jiří Karásek ze Lvovic, Göteborg 2008.

LISHAUGEN, Roar; SEIDL, Jan: „Generace Hlasu. Česká meziválečná homoerotická literatura a její tvůrci“. In: PUTNA, Martin C. a kol.: *Homosexualita v dějinách české kultury*. Praha 2011, s. 209–280.

MUSIAL, Petr: *Postavení homosexuálů v ČSR v letech 1918–38*. Bakalářská práce na Filozofické fakultě UK. Praha 1999.

NEŠPOR, Zdeněk R.: *Institucionální zázemí české sociologie před nástupem marxismu*, Praha 2007.

NOZAR, Lukáš: „Diskriminace, trestní stíhání a tolerance homosexuality na příkladu plzeňských afér z roku 1932“. In: HIML, Pavel; SEIDL, Jan; SCHINDLER, Franz (eds.): *Miluji tvory svého pohlaví. Homosexualita v dějinách a společnosti českých zemí* (v přípravě).

NOZAR, Lukáš: „Literát, divadelník a trestanec. Životní osudy Václava Kršky“. *Dějiny a současnost* 29, 2007, s. 40–43.

ORT, Petr: *Svobodné zednářství jako politické hnutí sui generis*, Plzeň 2006.

PUTNA, Martin C.: „Poetika homosexuality v české literatuře“. *Neon* 1, 2000, č. 3, s. 37–41, č. 4, s. 41–45.

PUTNA, Martin C. a kol.: *Homosexualita v dějinách české kultury*. Praha 2011.

PUTNA, Martin C.: „Homosexualita v novodobé české literatuře“. In: TÝŽ (ed.): *Homosexualita dějinách české kultury*. Praha 2011, s. 83–181.

RABATIN, Jozef: „Štefan Leonard Kostelničák povýšil ornamente na umenie“. URL: <http://korzar.sme.sk/c/5280360/stefan-leonard-kostelnicak-povysil-ornamente-na-umenie.html>.

SEIDL, Jan: „Kde budeme velkou rodinou“. Homosexuální spolky v občanské společnosti první republiky“. *Dějiny a současnost* 29, 2007, č. 12, s. 36–39.

SEIDL, Jan: „Kreuzzug oder eine Insel der relativen Sicherheit? Verfolgung der Homosexualität im Protektorat Böhmen und Mähren“. (Přeložila Magda Veselská.) In: *Theresienstädter Studien und Dokumente* 2009 (v přípravě).

SEIDL, Jan: „Křižácké tažení, či ostrov relativního bezpečí? Perzekuce homosexuality v Protektorátu Čechy a Morava“. In: HIML, Pavel; SEIDL, Jan; SCHINDLER, Franz (eds.): *Miluji tvory svého pohlaví. Homosexualita v dějinách a společnosti českých zemí* (v přípravě).

SEIDL, Jan: „Mužnost jako ctnost uvědomělého homosexuála ve třicátých letech“. *Theatrum historie*, 5, 2009, s. 281–292.

SEIDL, Jan: „Sjezd československých právníků v roce 1925 jako platforma diskuse o odrestnění homosexuality“. In: SVOBODA, Milan (ed.): *Historie 2005. Celostátní studentská vědecká konference*. Liberec 2006, s. 319–347.

SEIDL, Jan: *Úsilí o odrestnění homosexuality za první republiky*. Rigorózní práce na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity. Brno 2008 (URL: http://is.muni.cz/th/64594/ff_r/).

SEIDL, Jan: „Zhýralci a psychopati. Trestání homosexuality za první republiky a česká medicína“. In: sborník ze VI. pardubického bienále (v přípravě).

SCHELLEOVÁ, Ilona; SCHELLE, Karel: *Soudnictví (historie, současnost, perspektivy)*. Praha 2004.

SCHINDLER, Franz: „František Čeřovský, otec boje za dekriminálníci homosexuálů v Československu“. *Souvislosti*, 14, 2003, č. 4, s. 70–79.

SCHINDLER, Franz: „Jak se stala Masarykova univerzita centrem světového hnutí pro sexuální reformu“. *Univerzitní noviny. List Masarykovy univerzity a nadace Universitas Masarykiana*, 8, 2001, č. 3, s. 29–32.

SCHVARC, Michal: „Homosexuálna aféra, alebo politická čistka: Akcia nemeckej Bezpečnostnej služby proti vedeniu Deutsche Partei“. In: BYSTRICKÝ, Valerián; ROGULOVÁ, Jaroslava (eds.): *Storočie škandálov. Aféry v moderných dejinách Slovenska*. Bratislava 2008, s. 179–186.

SVOBODOVÁ, Miluše: *Kramerovo sanatorium pro nervové choroby v Praze-Bubenci, 1896–1949*. Inventář fondu AHMP. Praha 1961.

TAMAGNE, Florence: *Histoire de l'homosexualité en Europe*. Paris 2000.

VELČOVSKÝ, Jaroslav: „Pohraniční a cestovní ruch v Českém Těšíně od roku 1920“. In: GROBELNÝ, Andělín; ČEPELÁK, Bohumil (eds.): *Český Těšín 50 let městem. Studie a materiály k minulosti a výstavbě města*. Ostrava 1973, s. 161–165.

VÍTEK, Jiří: „Jubileum akademika Kamila Hennera“. *Časopis lékařů českých*, 104, 1965, s. 359–360.

VLČEK, Eduard: *Dějiny trestního práva v českých zemích a v Československu*. Brno 2004.

VONDRÁČEK, Vladimír: *Konec vzpomínání. (1938–1945)*. Praha 1988.

VONDRÁČEK, Vladimír: *Lékař dále vzpomíná. (1920–1938)*. Praha 1978.

WAIC, Marek; KÖSSL, Jiří: *Český tramping 1918–1945*. Praha – Liberec 1992.

Oddíl 4

Archivní fondy

Archiv bezpečnostních složek (ABS), Sběrka různých písemností.

Archiv bezpečnostních složek (ABS), Stíhání nacistických válečných zločinců.

Archiv bezpečnostních složek (ABS), Taktický fond.

Literární archiv Památníku národního písemnictví Praha (LA PNP), Karáskova galerie.

Moravský zemský archiv (MZA), Gestapo Brno.

Moravský zemský archiv (MZA), Německý zemský soud Brno.

Národní archiv, Ministerstvo unifikace (NA, MU).

Státní oblastní archiv v Praze, Krajský soud trestní Praha (SOA v Praze, KST Praha).

Státní oblastní archiv v Praze (SOA v Praze), Státní zastupitelství Praha.

Státní oblastní archiv v Třeboni, Krajský soud Písek.

Zemský archiv v Opavě, Krajský soud Moravská Ostrava.

Zemský archiv v Opavě, Státní zastupitelství Moravská Ostrava.

Tištěné prameny

ČEŘOVSKÝ, František: „Neprovedené osvobození“. *Přítomnost*, 1, 1924, s. 538–540.

ČEŘOVSKÝ, František: „Trestání homosexuality. Úvaha advokátova“. *Časopis policie a četnictva Protektorátu Čechy a Morava*, 12 [časopis navazoval na jiný titul, který vycházel již za první republiky], 1942, s. 22–23.

Československé trestní zákony platné v zemích České a Moravskoslezské. Praha 1946.

MIŘIČKA, August; SOLNAŘ; Vladimír: *Nová úprava trestního soudnictví v Protektorátu Čechy a Morava*. Praha 1939.

Reichsgesetzblatt. Jahrgang 1939. Teil I.

Reichsgesetzblatt. Jahrgang 1940. Teil I.

Reichsgesetzblatt. Jahrgang 1941. Teil I.

Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech trestních. Ročník osmý. Praha 1927

Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech trestních. Ročník devátý. Praha 1928.

Sbírka zákonů a nařízení Protektorátu Čechy a Morava, ročník 1939.

Sbírka zákonů a nařízení Protektorátu Čechy a Morava, ročník 1942.

SOUKUP, Karel: „Trestání homosexuality. Úvaha veřejného žalobce“. *Časopis policie a četnictva Protektorátu Čechy a Morava*, 12 [časopis navazoval na jiný titul, který vycházel již za první republiky], 1942, s. 81–83.

ŠACHA, Vladimír: *V zahradě muk*. Brno 1946.

Verordnungsblatt für die sudetendeutsche Gebiete. Jahrgang 1938.

Věstník říšského protektora, ročník 1941.

Sekundární literatura

„§ 175“, URL: http://de.wikipedia.org/wiki/Paragraph_175.

BOISSON, Jean: *Le triangle rose. La déportation des homosexuels (1933–1945)*. Paris 1988.

BONELLO, Christian: „Du médecin légiste à l'aliéniste: l'homosexualité sous le regard de la médecine au XIXe siècle“. In: TIN, Louis-Georges; PASTRE, Geneviève (eds.): *Homosexualités: expression/répression*. Paris 2000, s. 65–81.

CELSE, Michel; ZAOUI, Pierre: „Négation, dénégation : La question des « Triangles roses »“. In: MESNARD, Philippe (ed.): *Consciences de la Shoah*. Paris 2000, s. 204–222.

CORNWALL, Mark: „City of Vice and Victims: Prague's Queer Space 1939–1945“, nepublikováno.

„Gays and Lesbians“, URL: <http://www.ushmm.org/research/library/bibliography/index.php?content=gays>.

GRAU, Günter (ed.): *Hidden Holocaust? Gay and Lesbian Persecution in Germany 1933–1945*. (Překlad z němčiny do angličtiny: Patrick Camiller.) London – New York 1995.

HALAMA, Václav: „Chronologie zrady (Osudy výsadku Karla Hovůrky a podpůrné odbojové sítě na Moravě)“. In: *Morava v boji proti fašismu II*. Brno 1990, s. 46–54.

HEKMA, Gert: „Aspects socio-historiques des sexualités“ (překlad do francouzštiny: Frank Arnal). In: MENDÈS-LEITE, Rommel (ed.): *Sodomites, invertis, homosexuels. Perspectives historiques*. Lille 1994, s. 23–41.

HERGEMÖLLER, Bernd-Ulrich: *Einführung in die Historiographie der Homosexualitäten*. Tübingen 1999.

KAISEROVÁ, Kristina; KAISER, Vladimír (eds.): *Dějiny města Ústí nad Labem*. Ústí nad Labem 1995, URL: <http://www.usti-nl.cz/dejiny/1945-95/ul-8-22.htm>.

KAMINSKÝ, Josef: „Spolupráce měst Cieszyn – Český Těšín“. In: GROBELNÝ, Andělín; ČEPELÁK, Bohumil (eds.): *Český Těšín 50 let městem. Studie a materiály k minulosti a výstavbě města*. Ostrava 1973, s. 154–160.

KÖHLER, Michael: *Strafrecht: allgemeiner Teil*. Berlin 1997.

kol.: *Těšínsko. I. Přírodní prostředí, dějiny, obyvatelstvo, nářečí, zaměstnání*. Český Těšín – Rožnov pod Radhoštěm – Šenov u Ostravy 1997.

KOPEČEK, Pavel: *Se smrtí na dosah. Parašutisté na Přerovsku v roce 1941*. Přerov 2000.

LAUTMANN, Rüdiger: *Seminar: Gesellschaft und Homosexualität*. Frankfurt am Main 1977.

LÉKÓ, István: „Růžový trojúhelník. Deportace homosexuálů v letech 1933–1945“. *Revolver revue*, 24, 1993, s. 295–299.

LISHAUGEN, Roar: „Nejistá sezóna jiné literatury. Osudy časopisu Hlas sexuální menšiny“. *Dějiny a současnost*, 29, 2007, č. 12, s. 33–35.

OOSTERHUIS, Harry: *Stepchildren of Nature. Krafft-Ebing, Psychiatry, and the Making of Sexual Identity*. Chicago – London 2000.

POLONCARZ, Marek: „Kolik Čechů prošlo Osvětímí“. *Tereziánské listy*, 34, 2006, s. 7–37.

PRACHAŘ, Tomáš: *Střelky v letech 1938–1948*. Bakalářská diplomová práce na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity. Brno 2008.

SEIDL, Jan: „Kde budeme velkou rodinou“. Homosexuální spolky v občanské společnosti první republiky“. *Dějiny a současnost* 29, 2007, č. 12, s. 36–39.

SEIDL, Jan a kol.: *Od žaláře k oltáři. Emancipace homosexuality v českých zemích od roku 1867 do současnosti* (v přípravě).

SCHINDLER, Franz: „František Čerovský, otec boje za dekriminální homosexualitu v Československu“. *Souvislosti*, 14, 2003, č. 4, s. 70–79.

SLÁDEK, Oldřich: *Zločinná role gestapa. Nacistická bezpečnostní policie v čes. zemích 1938–1945*. Praha 1986.

„Strafmündigkeit“, URL: <http://de.wikipedia.org/wiki/Strafm%C3%BCndigkeit> .

VELČOVSKÝ, Jaroslav: „Pohraniční a cestovní ruch v Českém Těšíně od roku 1920“. In: GROBELNÝ, Andělín; ČEPELÁK, Bohumil (eds.): *Český Těšín 50 let městem. Studie a materiály k minulosti a výstavbě města*. Ostrava 1973, s. 161–165.

Oddíl 5

Archivní fondy

Literární archiv Památníku národního písemnictví (LA PNP), Karáskova galerie.

Národní archiv, Komunistická strana Československa – Branně-bezpečnostní oddělení (NA, KSČ – BBO).

Národní archiv, Komunistická strana Československa – Politické byro ÚV KSČ 1954–1962 (NA, KSČ – PB ÚV KSČ 54–62).

Národní archiv, Komunistická strana Československa – Ústřední výbor 1945–1989 – Právníká komise ÚV KSČ 1945–1955 (NA, KSČ – ÚV 45–89 – PK ÚV KSČ 45–55).

Národní archiv, Ministerstvo spravedlnosti ČSR, Praha (NA, MS).

Národní archiv (NA), Úřad předsednictva vlády.

Tištěné prameny

b_eš: „Vláda neschválila registrované partnerství... no a co?“. *Promluva*, 3, 1995, č. 6, přední obálka.

BOUCHAL, M[ilan]; BÁRTOVÁ, D[agmar]: „The attitude of homosexuals after the change in the Criminal Code“. *Actvitas nervosa superior*, 6, 1964, s. 100–101.

Další upevňování socialistické zákonnosti a zlidovění soudnictví. Praha 1960.

„Dočkáme se letos návrhu na zrušení § 129?“. *Hlas sexuální menšiny*, 1, 1931, č. 11, s. 11–12.

FREUND, Kurt: „Diagnostika homosexuality u mužů“. *Československá psychiatrie*, 53, 1957, s. 382–394.

FREUND, Kurt: *Homosexualita u muže*. Praha 1962.

FREUND, Kurt: „Otázka pohlavní úchylnosti s hlediska sociálního“. In: kol.: *Problémy psychiatrie v praxi a ve výzkumu*. Praha 1957, s. 50–52.

FREUND, Kurt; PINKAVA, Václav: „K otázce věkové preference u homosexuálních mužů“. *Československá psychiatrie*, 55, 1959, s. 362–367.

FREUND, Kurt; SRNEC, Jan: „K otázce mužské homosexuality. Analýsa změn sexuální apetence během pokusné léčby podmiňováním“. *Sborník lékařský*, 55, 1953, s. 125–184.

HIRSCHFELD, Magnus: „Přece se jde ku předu. (Psáno pro Nový hlas).“ (Překlad V[ladimír] [V]ávra.) *Nový hlas*, 2, 1933, č. 1, s. 1–2.

HYNIE, Josef: „Několik poznámek k podstatě a terapii homosexuality“. *Neurologie a psychiatrie československá*, 13, 1950, s. 322–328.

JANOVSKÝ, V.: „Profesor dr. Ferd. Pečírka“. *Časopis lékařů českých*, 61, 1922, s. 61–62.

kol.: *Československé trestní právo. Svazek I., obecná část*. Praha 1959.

kol.: *Trestní právo. Část obecná*. Praha 1953.

kol.: *Trestní právo, část zvláštní*. Praha 1953.

„Levá fronta o našem problému“. *Nový hlas*, 1, 1932, č. 1, s. 16–17.

MEER, Ad: „Láska až za hrob“. *Soho revue*, 4, 1994, č. 7, s. 6–7.

NEDOMA, Karel: „Homosexualita v sexuologické praxi“. *Neurologie a psychiatrie československá*, 13, 1950, s. 328–334.

NEDOMA, Karel: „Nový trestní zákon a trestné činy lidí s odchýlnými sexuálními tendencemi“. *Praktický lékař*, 33, 1953, s. 316–318.

NEDOMA, Karel; FREUND, Kurt: „Otázka přičetnosti a nápravných opatření u sexuálních delikventů“. *Československá psychiatrie*, 55, 1959, s. 264–269.

Od X. do XI. sjezdu KSČ. Usnesení a dokumenty ÚV KSČ. Praha 1958.

PETROVIČ, Vladimír: „Kdo je MUDr. Kurt Freund, DrSc.?“. *Soho revue*, 2, 1992, č. 2, s. 21.

PLUNDR, Otakar; VANĚČEK, Stanislav: „Právní úprava soudružských soudů v některých zemích socialistického tábora“. In: PLUNDR, Otakar; VANĚČEK, Stanislav; VIESKA, Juraj: *Místní lidové soudy a zkušenosti se soudružskými soudy v jiných zemích socialistického tábora*. Praha 1961, s. 2–31.

„Příjezd soudruhů A. Novotného a R. Baráka z XX. sjezdu KSSS“. *Rudé právo*, 36 (59), 29. února 1956.

O. P.: „Sexuálně konservativní sovětská unie“. *Nový hlas*, 3, 1934, s. 52–53.

PROCHÁZKA, Ivo: „Nekrolog“. *Soho revue*, 7, 1997, č. 2, s. 8.

„Purkyňova společnost. Schůze s psychiatrickým programem v posluchárně psychiatrické kliniky“. *Neurologie a psychiatrie československá*, 14, 1951, s. 144–145.

ROLENC, Oldřich; MÁLEK, Alois: *O socialistické spravedlnosti (zásady našeho nového trestního práva)*. Praha 1952.

ROUBÍČEK, J[irí]: „Ze života Čs. psychiatrické společnosti. Zpráva o odborné činnosti, sjezdech a pracovních schůzích v roce 1960“. *Československá psychiatrie*, 57, 1961, s. 133–139.

SKALNÍK, Pavel: „K recenzi v časopise Levá fronta“. *Nový hlas*, 1, 1932, č. 1, s. 17–18.

SKALNÍK, Pavel: „O lásce antické“. *Nový hlas*, 1, 1932, č. 6, s. 1–3.

ŠACHA, Vladimír: *V zahradě muk*. Brno 1946.

ŠACHA, Vladimír: „Vít byl náš kamarád“. In: TÝŽ (ed.): *Večery se soudruhy. Druhá část*. Brno 1977, s. 240–293.

Usnesení a dokumenty ÚV KSČ. Od celostátní konference KSČ 1960 do XII. sjezdu KSČ. Praha 1962.

VIESKA, Juraj: „Místní lidové soudy v systému naší socialistické demokracie“. In: PLUNDR, Otakar; VANĚČEK, Stanislav; VIESKA, Juraj: *Místní lidové soudy a zkušenosti se soudružskými soudy v jiných zemích socialistického tábora*. Praha 1961, s. 32–51.

VYBÍRAL, Boris a kol.: *Dodatková skripta k učebnici Československé trestní právo z r. 1959 (stručný rozbor nového trestního zákona z r. 1961)*. Praha 1962.

„XX. sjezd KSSS a závěry vyplývající pro práci naší strany. Z referátu předneseného soudruhem A. Novotným na zasedání ÚV KSČ ve dnech 29.–30. března 1956“. *Rudé právo*, 36 (59), 10. dubna 1956.

Sekundární literatura

BLAIVE, Muriel: *Promarněná příležitost. Československo a rok 1956* (překlad Marcela Poučová). Praha 2001.

CÍSAŘOVÁ, Dagmar: „Věda českého trestního práva v období let 1948–89“. In: MALÝ, Karel; SOUKUP, Ladislav (eds.): *Vývoj práva v Československu v letech 1945–1989*. Praha 2004, s. 75–83.

ČERNÝ, Jiří: *Dějiny lingvistiky*. Olomouc 1996.

FANEL, Jiří: *Gay historie*. Praha 2000.

GŘIVNA, Tomáš: „Trestní právo hmotné“. In: BOBEK, Michal; MOLEK, Pavel; ŠIMÍČEK, Vojtěch (eds.): *Komunistické právo v Československu. Kapitoly z dějin bezpráví*. Brno 2009, s. 553–581.

HÁJEK, F.: „Doc. MUDr. Kurt Freund, DrSc., padesátníkem“. *Časopis lékařů českých*, 103, 1964, s. 224.

HEALEY, Dan: *Homosexual Desire in Revolutionary Russia. The Regulation of Sexual and Gender Dissent*. Chicago – London 2001.

HIML, Pavel; SEIDL, Jan; SCHINDLER, Franz (eds.): *Miluji tvory svého pohlaví. Homosexualita v dějinách a společnosti českých zemí* (v přípravě).

CHARVÁT, Josef: „Josef Hynie, zakladatel československé sexuologie“. *Časopis lékařů českých*, 109, 1970, s. 631.

KNAPP, Viktor: *Proměny času. Vzpomínky nestora české právní vědy*. Praha 1998.

kol.: *Lexikon české literatury. Osobnosti, díla, instituce. 4, S–Ž, Dodatky k LČL 1–3, A–Ř. Svazek I, S–T*. Praha 2008.

KOLÁŘOVÁ, Kateřina: „Homosexuální asociál a jeho zavirované tělo: vir HIV a nemoc AIDS v socialistickém diskurzu (Československo 1983–89)“. In: HIML, Pavel; SEIDL, Jan; SCHINDLER, Franz (eds.): *Miluji tvory svého pohlaví. Homosexualita v dějinách a společnosti českých zemí* (v přípravě).

KUKLÍK, Jan a kol.: *Vývoj československého práva 1945–1989*. Praha 2009.

LISHAUGEN, Roar; SEIDL, Jan: „Generace Hlasu. Česká meziválečná homoerotická literatura a její tvůrci“. In: PUTNA, Martin C. a kol.: *Homosexualita v dějinách české kultury*. Praha 2011, s. 209–280.

MALÝ, Karel: „Vývoj práva v Československu v letech 1945–1989 jako předmět vědeckého zkoumání. Úvodní slovo při zahájení konference“. In: MALÝ, Karel; SOUKUP, Ladislav (eds.): *Vývoj práva v Československu v letech 1945–1989*. Praha 2004, s. 7–15.

MIŘÁCKÝ, Radek: *Proces coming outu u homosexuálních mužů v Československu před rokem 1989*. Bakalářská práce na Fakultě humanitních studií Univerzity Karlovy. Praha 2010.

PERNES, Jiří: „Rok 1956 očima československého historika“. In: BLAIVE, Muriel: *Promarněná příležitost. Československo a rok 1956* (překlad Marcela Poučová). Praha 2001, s. 459–481.

Politické byro ÚV KSČ 1954–1962. Inventář fondu Národního archivu.

PUTNA, Martin C. a kol.: *Homosexualita v dějinách české kultury*. Praha 2011.

PUTNA, Martin C.: „Úvod metodologický“. In: TÝŽ a kol.: *Homosexualita v dějinách české kultury*. Praha 2011, s. 7–62.

–r–: „Životní jubileum Dr. Karla Nedomy“. *Československá psychiatrie*, 61, 1965, s. 139.

RABOCH, Jan: „K sedmdesátinám prof. MUDr. Josefa Hynieho, DrSc.“. *Časopis lékařů českých*, 109, 1970, s. 631–632.

RABOCH, Jan: „Odešel sexuolog MUDr. Karel Nedoma, CSc.“. *Časopis lékařů českých*, 113, 1974, s. 1142–1144.

RABOCH, Jan: „Světový sexuolog Kurt Freund zemřel“. *Česká a slovenská psychiatrie*, 93, 1997, s. 117–118.

ROUBÍČEK, Jiří: „Docent Kurt Freund padesátníkem“. *Československá psychiatrie*, 60, 1964, s. 136–137.

ŘÍDKÝ, Josef: „Neexistuje dobře přizpůsobený a šťastný homosexuál“. In: HIML, Pavel; SEIDL, Jan; SCHINDLER, Franz (eds.): *Miluji tvory svého pohlaví. Homosexualita v dějinách a společnosti českých zemí* (v přípravě).

SCHINDLER, Franz: „František Čeřovský, otec boje za dekriminální homosexualitu v Československu“. *Souvislosti*, 14, 2003, č. 4, s. 70–79.

SCHINDLER, Franz: „Prager Besuch am Institut für Sexualwissenschaft im Jahre 1929“. *Mitteilungen der Magnus-Hirschfeld Gesellschaft*, 29/30, červenec 1999, s. 81–86.

SCHINDLER, Franz: „Prager Besuch in Berlin und Wien im Jahre 1931“. *Mitteilungen der Magnus-Hirschfeld Gesellschaft*, 31/32, prosinec 1999/březen 2000, s. 51–53.

SEIDL, Jan a kol.: *Od žaláře k oltáři. Emancipace homosexuality v českých zemích od roku 1867 do současnosti* (v přípravě).

„Složení vedoucích orgánů KSC“, URL: <http://www.ustrcr.cz/data/pdf/projekty/funkcionari-ksc/nejvyssi-organy.pdf>.

SOKOLOVÁ, Věra: „Duhový život pod rudou hvězdou. Státní přístup k homosexualitě a neheterosexuální životy v normalizačním Československu“. In: HAVELKOVÁ, Hana; OATES-INDRUCHOVÁ, Libora (eds.): *Proměny genderové kultury v české společnosti 1948-1989*. Praha 2012.

„Vladimír Šacha“, URL: http://cs.wikipedia.org/wiki/Vladim%C3%ADr_%C5%A0acha.

VONDRÁČEK, (Vladimír): „MUDr. Karel Nedoma, CSc., zemřel“. *Československá psychiatrie*, 70, 1974, s. 272.

WILSON, Robin J.; FREUND MATHON, Helen: „Remembering Kurt Freund 1914–1996“, URL: <http://newsmanager.commpartners.com/atsa/issues/2006-09-15/2.html>.

ZVĚŘINA, Jaroslav: „Historie sexuologie“. In: WEISS, Petr a kol.: *Sexuologie*. Praha 2010, s. 1–10.

Přílohy

Archivní fondy

Národní archiv, Ministerstvo unifikace

Tištěné prameny

ČERNÝ, František: *Náš program*, Hlas sexuální menšiny 1, 1931, č. 3, s. 1.

ČEŘOVSKÝ, František: *K otázce trestnosti homosexuality. (Přednáška v Právnické jednotě v Praze 18. XII. 1924)*. Brno 1925.

FREUND, Kurt: *Homosexualita u muže*. Praha 1962.

„Jak jsme oznámili“. *Časopis lékařů českých*, 7, 1868, s. 201.

KAVALÍR, Jarda: „Tondova smrt. (Výňatek z knihy ‚Princezna noci‘)“. In: TÝŽ; KOCOUREK, Franta: *Oběti zvrácených. Homosexuelní a nedospělí*. Praha 1937, s. 121–152.

KISCH, Egon Ervín: *Zapovězené lokály a jiné obrázky*. Praha 1914.

Osnova zákona, kterým se vydává trestní zákon. Praha 1937, s. 125.

„Petition an die gesetzgebenden Körperschaften des Deutschen Reiches behufs Abänderung des § 175 des R.-Str.-G.B. und die sich daran anschliessenden Reichstags-Verhandlungen“. In: *Jahrbuch für sexuelle Zwischenstufen. Jahrgang 1*. Leipzig 1899, s. 239–280.

ROUBÍČEK, J[irí]: „Ze života Čs. psychiatrické společnosti. Zpráva o odborné činnosti, sjezdech a pracovních schůzích v roce 1960“. *Československá psychiatrie*, 57, 1961, s. 133–139.

„Stanovy Českoslov. ligy pro sexuální reformu“. *Hlas. List sexuální menšiny* 2, 1932, č. 1, s. 11–15.

ULRICHS, Carl Heinrich: *Forschungen über das Rätsel mannmmännlichen Liebe*. Leipzig 1898, reprint New York 1975.

Sekundární literatura

KENNEDY, Hubert: *Karl Heinrich Ulrichs. Pioneer of the Modern Gay Movement*. San Francisco 2002.